KOMMUNAL FÖRFATTNINGSSAMLING FÖR STOCKHOLM

Utgiven av stadsledningskontoret **2015:27**

Arkivregler för Stockholms stad

Kommunfullmäktiges beslut den 14 december 2015
(Utl 2015:153)
(Ersätter Kfs 2007:26)

Innehållsförteckning

1 kap. Reglernas tillämpning
2 kap. Ansvar och hantering
3 kap. Arkivering av allmänna handlingar
4 kap. Förvaring och skydd
5 kap. Gallring
6 kap. Informationsredovisning
7 kap. Överlämnande och återlämnande
8 kap. Utlån

1 kap. Reglernas tillämpning

1 §

Utöver bestämmelserna i arkivlagen (1990:782) och arkivförordningen (1991:446) gäller inom Stockholms kommun följande regler, som meddelats med stöd av 16 § arkivlagen.

Reglerna gäller för kommunfullmäktige och kommunens myndigheter. Med myndigheter avses i reglerna kommunstyrelsen och övriga nämnder med underställda organ samt kommunfullmäktiges revisorer.

Vad som enligt dessa regler gäller för myndigheter ska även gälla för:

- enskilda organ som avses i 2 kap 3§ offentlighets- och sekretesslagen (2009:400), i vilka kommunen utövar ett rättsligt bestämmande inflytande,
- enskilda organ som avses i 2 §, för vilka kommunen fullgör funktionen som arkivmyndighet,
- enskilda organ som förvarar allmänna handlingar enligt ett beslut av fullmäktige med stöd av 2 kap 3§ fjärde stycket offentlighets- och sekretesslagen, samt

- enskilda organ som förvarar allmänna handlingar enligt ett beslut av fullmäktige med stöd av 3 § lagen (1994:1383) om överlämnande av allmänna handlingar till andra organ än myndigheter för förvaring.

2 §

I fråga om juridiska personer som omfattas av 2 kap 3§ offentlighets- och sekretesslagen, i vilka kommunen och andra kommuner och/eller landsting tillsammans utövar rättsligt bestämmande inflytande, bestämmer arkivmyndigheten tillsammans med de andra kommunerna om vilken kommuns arkivmyndighet som ska utöva tillsyn och ta emot arkiv enligt arkivlagen.

3 §

Arkivmyndigheten utfärdar riktlinjer om tillämpningen av dessa föreskrifter. Reglerna och riktlinjerna är teknikneutrala om inget annat nämns.

4 §

Bestämmelser om arkivmyndighetens tillsyn finns i arkivlagen och arkivförordningen. Arkivmyndigheten ska regelbundet inspektera myndigheterna och får i samband med inspektion förelägga myndighet att åtgärda brister som konstaterats utifrån gällande regelverk. Arkivmyndigheten kan anmäla missförhållande som konstaterats vid inspektion till stadens revisorer.

5 §

Riksarkivets föreskrifter inom följande områden ska tillämpas när det gäller tekniska krav:

a. arkivlokaler
b. papper, mikrofilm, ritfilm, skrivmedel, förvaringsmedel, kopiatorer, faxar och skrivare
c. bindning av handlingar
d. analoga ljud- och bildupptagningar

6 §

Myndigheten ska i tillämpliga delar följa stadens gällande standarder inom området informationshantering.

2 kap. Ansvar och hantering

1 §

Handlingar som myndigheten upprättar ska framställas och hanteras så att de kan läsas, återsökas och göras tillgängliga under den tid de ska bevaras. I förekommande fall ska hänsyn tas till möjligheten att i framtiden överföra uppgifterna till annan databärare.

2 §

Myndigheten ska fastställa ansvarsfördelning avseende hanteringen av allmänna handlingar och arkiv. I detta ingår att utse en arkivansvarig med samordningsansvar inom området. Den arkivansvarige är kontaktperson gentemot arkivmyndigheten.

3 §

Myndighetens hantering av allmänna handlingar ska styras och planeras. Handlingarna ska hanteras och struktureras på ett effektivt och ändamålsenligt sätt.

4 §

Myndigheten ska beakta konsekvenserna för sin hantering av allmänna handlingar när organisation eller arbetssätt ändras och ska vid behov rådgöra med arkivmyndigheten.

5 §

Myndigheten ska i god tid rådgöra med arkivmyndigheten om verksamhet avses bli överförd till ett enskilt organ. Det samma gäller inför beslut om förändringar som medför att kommunen förlorar sitt rättsligt bestämmande inflytande i ett bolag, en stiftelse eller en ekonomisk förening.

6 §

Myndigheten ansvarar för arkiv eller delar av arkiv som övertagits från en annan myndighet, t ex en föregångare.

7 §

Myndighet som överlåter delar av arkivhanteringen till annan myndighet eller enskild ska skriftligt reglera villkoren.

8 §

Arkivmyndigheten beslutar om arkivansvar för information i stadens centrala digitala system. Arkivmyndigheten kan även besluta om arkivansvar för information i övriga digitala system som används av mer än en myndighet i kommunen. Övriga myndigheter har ansvar för att redovisa den information som tillkommer i den egna verksamheten i sin informationsredovisning.

3 kap. Arkivering av allmänna handlingar

1 §

Myndigheten ska sträva efter att bevara digitalt skapad information i digital form. Analog arkivering kan ske om det föreligger t ex juridiska eller ekonomiska skäl för detta.

2 §
Regler om arkivering av allmänna handlingar finns 3 § arkivförordningen. Myndigheten ska förutom allmänna handlingar arkivera sådana minnesanteckningar, utkast och koncept som avses i 2 kap 9 § tryckfrihetsförordningen (1949:105), om de är av betydelse för myndighetens verksamhet, allmänhetens insyn, rättsskipning, förvaltning eller forskning.

3 §
Handlingar som inte är allmänna och som inte ska arkiveras enligt 2 § ska rensas ut.

4 kap. Förvaring och skydd

1 §
Handlingarna ska under hela bevarandetiden förvaras och skyddas så att den fysiska och logiska beständigheten bibehålls.

2 §
Myndighetens arkiv ska hållas skilt från andra arkiv som myndigheten förvarar.

3 §
Myndighet som avser att bygga ny arkivlokal, bygga om befintlig arkivlokal eller hyra sådan lokal ska innan arbetet påbörjas rådgöra med arkivmyndigheten.

4 §
Innan en arkivlokal tas i bruk, ska den godkännas av arkivmyndigheten. Detta gäller även innan en arkivlokal tas i bruk efter ombyggnad.

5 §
Arkivmyndigheten får godkänna en lokal som inte till alla delar uppfyller kraven i föreskrifterna, om det finns kompenserande åtgärder som ger handlingarna motsvarande skydd.

6 §
Arkiverade analoga handlingar ska förvaras i arkivlokal som godkänts av arkivmyndigheten enligt 4 § eller i förvaringsskåp som ger motsvarande skydd. Detta gäller inte handlingar med två års gallringsfrist eller kortare.

7 §
Myndigheten ska använda godkända aktomslag och arkivboxar. Detta gäller inte handlingar som ska gallras.

8 §
Myndighetens förvaring av digital information ska följa stadens riktlinjer för informationssäkerhet.

5 kap. Gallring

1 §
Med gallring avses att förstöra allmänna handlingar.

Att förstöra allmänna handlingar i samband med konvertering eller migrering räknas som gallring om detta medför:
- informationsförlust,
- förlust av möjliga sammanställningar,
- förlust av sökmöjligheter eller
- förlust av möjligheten att fastställa informationens autenticitet.

2 §
Allmänna handlingar får endast gallras med stöd i lag, förordning eller beslut av arkivmyndigheten.

3 §
Myndigheten ska fortlöpande se över möjligheterna till gallring.

4 §
Myndigheten ska utan dröjsmål förstöra handlingar för vilka gallringsfristen har löpt ut. Verkställande av gallring kan senareläggas om det finns särskilda skäl för detta. Myndigheten ska då rådgöra med arkivmyndigheten.

5 §
Gallring ska ske under kontrollerade former.

6 kap. Informationsredovisning

1 §
Myndigheten ska upprätta en informationsredovisning där myndighetens handlingar redovisas i en struktur som utgår från verksamhetens processer.

2 §
Informationsredovisningen ska göra det möjligt att
- skapa sammanhängande och effektiva lösningar för informationshantering
- förstå sambanden mellan verksamhet och handlingar,
- söka och ta fram handlingar samt
- hantera och förvalta handlingar

3 §

Informationsredovisningen ska bestå av uppgifter som ska kunna presenteras som

- en arkivbeskrivning
- en klassificeringsstruktur
- hanteringsanvisningar
- en bevarandeförteckning

4 §

Informationsredovisningen ska föras fortlöpande.

5 §

När en ny klassificeringsstruktur upprättas ska den godkännas av arkivmyndigheten innan den fastställs av myndigheten.

7 kap. Överlämnande och återlämnande

1 §

Myndigheten ska efter överenskommelse överlämna handlingar till arkivmyndigheten.

2 §

Överenskommelsen mellan arkivmyndigheten och överlämnande myndighet ska reglera formerna för överlämnandet och för ersättning till arkivmyndigheten för dess kostnader för att bevara, vårda och tillhandahålla handlingarna samt för kostnader i samband med övertagandet.

3 §

Om en myndighet upphör men dess verksamhet helt eller delvis överförs till annan kommunal myndighet eller till juridisk person som omfattas av 2 kap 3 § offentlighets- och sekretesslagen ska arkivet överlämnas till den myndighet eller det organ som fortsätter verksamheten, om ej annat överenskommits med arkivmyndigheten enligt 1 §. Om verksamheten uppdelas på flera myndigheter ska berörda myndigheter rådgöra med arkivmyndigheten om hur arkivet ska hanteras.

4 §

Om en myndighet upphör och dess verksamhet inte överförs till annan kommunal myndighet i enlighet med 3 §, ska arkivet överlämnas till arkivmyndigheten.

5 §

Följande handlingstyper får överlämnas eller återlämnas:

- skolhälsovårdsjournaler får överlämnas till annan myndighet inom staden när en elev byter skola.
- skrivningar och prov inom skolans område får återlämnas till elev
- handlingar eller arbetsprov som inlämnats i samband med ansökan om tjänst, stipendier eller liknande och som är gallringsbara får återlämnas till den som har ingivit dem, dock tidigast när gallringsfristen löpt ut.
- personalhandlingar som inte omfattas av sekretess får överlämnas till annan myndighet inom staden när en anställd byter arbetsplats.
- handlingar som ingår i ett ärende, projekt eller motsvarande där flera myndigheter inom staden har gemensam hantering får överlämnas till den myndighet inom staden som berörda myndigheter utser till ansvarig för arkivering. Överlämnandet ska regleras i en skriftlig överenskommelse.

Överlämnande och återlämnande ska dokumenteras i myndighetens informationsredovisning.

8 kap. Utlån

1 §

Myndigheten får låna ut arkivhandlingar till kommunala eller statliga myndigheter för tjänsteändamål. Med myndighet likställs enskilda organ som avses i 1 kap 1-2§§. Utlåning av originalhandlingar ska dock begränsas så långt detta är möjligt.

2 §

Lån ska tidsbegränsas och myndigheten ska kontrollera att handlingarna återlämnas.

3 §

En förutsättning för utlån är att utlämnande av handlingar kan ske enligt bestämmelser i tryckfrihetsförordningen och offentlighets- och sekretesslagen.

4 §

Utlån för annat ändamål än vad som avses i 1§ får endast ske efter medgivande av arkivmyndigheten.

Dessa regler gäller fr.o.m. 1 januari 2016.

Härmed upphävs arkivregler för Stockholms stad (Kfs 2007:26).

RIKTLINJER TILL ARKIVREGLER FÖR STOCKHOLMS STAD (KFS 2015:27)

Inledning

Kommunfullmäktige beslutade om reviderade arkivregler för Stockholms stad den 14 december 2015, Kfs 2015:27. Dessa gäller från den 1 januari 2016. Fullmäktige har även beslutat att Kulturnämnden ska utfärda riktlinjer för arkivreglernas tillämpning. Denna text utgör riktlinjerna. Riktlinjerna syftar till att beskriva hur arkivreglernas krav ska tillämpas för att stadens myndigheter ska uppnå en effektiv och ändamålsenlig arkiv- och informationshantering som uppfyller gällande krav.

Riktlinjerna är disponerade så att kapitelindelningen följer samma kapitelindelning som arkivreglerna har. Riktlinjerna sätts på så sätt in i sin kontext. De ”ska”-formuleringar som används härrör från arkivreglernas formulerade krav. Riktlinjerna innehåller även ”bör”-formuleringar, som ska ses som rekommendationer. I vissa fall finns mer utförlig information i form av vägledningar som berör exempelvis hanteringen av digital information eller hanteringen av allmänna handlingar vid förändrade driftsformer. Dessa vägledningar finns publicerade på Stadsarkivets webbplats, följ länken här.

Stadsarkivet
Informationsförsörjning

Kungsklippan 6
Box 22063
104 22 Stockholm
Telefon 08-508 28 301
stadsarkivet@stockholm.se
www.stockholm.se/stadsarkivet

Innehållsförteckning

1 kap. Reglernas tillämpning 3
Stadsarkivets tillsyn 3
Tekniska krav 3
Standarder 3

2 kap. Ansvar och hantering 4
Organisation 4
Styrning 5
Omorganisationer och förändrade driftsformer 5
Arkivansvar för gemensamma IT-stöd 6

3 kap. Arkivering av allmänna handlingar 7
Arkivera digitalt eller analogt 7
Arkivering ska ske fortlöpande 7

4 kap. Förvaring och skydd 8
Struktur och tillgänglighet 8
Fysisk tillgång 8
Arkivlokaler 8
Godkända aktomslag och arkivboxar 9
Förvaring av digital information 9

5 kap. Gallring 9
Definition 9
Reglerad gallring 10
Autenticitet 10
Informationsvärdering 10
Verkställande av gallring 11

6 kap. Informationsredovisning 12
Funktion och omfattning 12
Arkivbeskrivning 13
Klassificeringsstruktur 13
Hanteringsanvisningar 14
Bevarandeförteckning 15

7 kap. Överlämnande och återlämnande 16
Överlämnande till Stadsarkivet 16
Överlämnande till annan myndighet när verksamhet upphör 16
Överlämnande och återlämnande av vissa handlingstyper 17

8 kap. Utlån 18

1 kap. Reglernas tillämpning

Stadens arkivregler gäller för stadens myndigheter. Stadens arkivregler gäller även för de bolag, stiftelser och ekonomiska föreningar där Stockholms stad innehar ett rättsligt bestämmande inflytande. Bolagen, stiftelserna och de ekonomiska föreningarna ska emellertid själva fatta beslut om att följa reglerna. Fullmäktige har uttryckt detta som ett ägardirektiv. Beslutet bör fattas av styrelsen.

Reglerna gäller även de samägda bolag och stiftelser för vilka kommunen har arkivansvar enligt särskild överenskommelse.

Kulturnämnden är arkivmyndighet i Stockholms stad. Stadsarkivet är dess förvaltning i frågor som rör arkiv- och informationshantering. I den här texten används benämningen Stadsarkivet och med det menar vi arkivmyndigheten.

Stadsarkivets tillsyn

Enligt arkivlagen ska arkivmyndigheten ha tillsyn över myndigheternas hantering av allmänna handlingar. I Stockholms stad utövar Stadsarkivet denna tillsyn. Tillsynen sker vanligtvis genom regelbundna inspektioner hos myndigheterna. Inspektionerna aviseras i regel alltid i god tid. Efter inspektionen upprättas en inspektionsrapport med förelägganden om åtgärder där avvikelser och/eller brister kunnat konstateras.

Tekniska krav

Riksarkivet tar fram föreskrifter för vad som gäller avseende tekniska krav inom arkiv- och informationshanteringen. Stockholms stad har valt att tillämpa vissa av dessa tekniska föreskrifter. Riksarkivets föreskrifter är utvecklade för att uppnå en säker hantering av den information som skapas och uttrycker vilka krav som finns för att säkerställa handlingars arkivbeständighet, exempelvis avseende förvarings- och skrivmateriel. Staden följer både de krav som ställs genom Riksarkivets föreskrifter, men också de allmänna råd som anges. De aktuella föreskrifterna finns publicerade på Stadsarkivets webbplats, läs mer här.

Standarder

Myndigheten ska i tillämpliga delar följa stadens gällande standarder inom området informationshantering. Staden har som ambition att arbeta med gemensamma arbetssätt och att använda fastställda standarder för filformat och metadata. Exempel på dessa standarder finns både inom modellen för informationsredovisningen och i arbetet med att leverera information till stadens e-arkiv.

Stadsarkivet bidrar till arbetet med standardisering genom att fatta generella gallringsbeslut som gäller för hela staden.

Andra exempel på hur staden använder sig av standarder är inom arbetet med ett gemensamt ärende- och dokumenthanteringssystem för hela staden, eDok, där gemensamma arbetsprocesser och standardiserade metadata har en framträdande roll. Arbetet med Öppna data är ett ytterligare exempel där vi följer standardiserade metadata.

Stadsarkivet tar fram vägledningar för hur myndigheterna ska förhålla sig till stadens standarder inom informationshantering. Vägledningarna publiceras på Stadsarkivets webbplats.

2 kap. Ansvar och hantering

Handlingar som myndigheten upprättar ska framställas och hanteras så att de kan läsas, återsökas och göras tillgängliga under den tid de ska bevaras. I förekommande fall ska hänsyn tas till möjligheten att i framtiden överföra uppgifterna till annan databärare.

Arkivvård är varje myndighets ansvar till dess handlingarna överlämnats till Stadsarkivet.

Organisation

Myndigheten ska fastställa en ansvarsfördelning för hanteringen av sina allmänna handlingar och arkiv. Däri ingår att utse en arkivansvarig med samordningsansvar. Arkivansvaret gäller alla allmänna handlingar, även de som lagras digitalt. Den tjänsteman som utses bör ha eget resursansvar för arkiv- och dokumenthanteringsfrågor, inklusive ansvar för budget och personal, och vara organisatoriskt placerad direkt under förvaltningschef, VD eller motsvarande. Han eller hon bör ha tillgång till aktuell information om myndighetens verksamhet för att kunna bedöma hur förändringar påverkar hanteringen av allmänna handlingar.

Arkivansvarig är myndighetens kontaktperson mot Stadsarkivet. Stadsarkivet ska informeras om vem som är arkivansvarig och om arkivansvaret läggs över på annan tjänsteman.

På större myndigheter bör arkivombud utses på varje avdelning/enhet. Detta är särskilt viktigt för enheter som är geografiskt skilda från myndighetens centrala administration. Arkivombud kan även kallas arkivredogörare, arkivhandläggare eller motsvarande.

Styrning
Myndigheten ska styra och planera sin hantering av allmänna handlingar. Vid planeringen bör följande beaktas:

- hur arkivet ska avgränsas och struktureras så att man kan följa myndighetens verksamhet,
- vilka handlingar som ska gallras enligt gällande föreskrifter,
- behov av ytterligare gallringsbeslut,
- användningen på kort och lång sikt,
- hur handlingarna ska lagras under olika faser av bevarandet.

Myndigheten kan exempelvis ta fram handböcker och policys rörande sin hantering av allmänna handlingar. Styrdokument av detta slag kan även upprättas för registreringen av handlingar.

Offentlighets- och sekretesslagen slår fast att allmän handling ska registreras utan dröjsmål. Undantag medges dock och i praktiken behöver en stor del av myndighetens allmänna handlingar inte registreras. Handlingar som inte behöver registreras är sådana som är av uppenbart ringa betydelse för verksamheten eller handlingar som hålls ordnade så att de utan svårighet kan återfinnas. Om en handling innehåller sekretessuppgifter ska den däremot alltid registreras.

Allmänna handlingar registreras ofta i diarier, men det har blivit alltmer vanligt att registreringen sker i myndighetens dokumenthanteringssystem.

Omorganisationer och förändrade driftsformer
Arkivaspekterna bör tidigt beaktas vid förändringar som påverkar dokumentation och flödet av allmänna handlingar. Detta gäller bland annat vid omorganisationer, införande av nytt IT-stöd, byte av lokaler eller byte av driftsform. Den arkivansvarige bör därför på ett tidigt stadium göras delaktig i förändringsarbeten som avser organisation eller arbetssätt. Vid behov ska myndigheten rådgöra med Stadsarkivet.

Om en verksamhet i staden ska överföras och drivas i privat regi ska Stadsarkivet underrättas tidigt i processen. Detsamma gäller inför beslut om förändringar som medför att kommunen förlorar sitt rättsligt bestämmande inflytande i ett bolag, stiftelse eller ekonomisk förening. Beslut om förvaring av de allmänna handlingarna ska i många fall tas av fullmäktige, vilket innebär att det krävs en viss framförhållning. Frågan om förvaringen av allmänna handlingar bör ingå i beslutet om förändringen. För mer

information om detta se vägledningen ”Att hantera allmänna handlingar vid ändrad driftsform” på Stadsarkivets webbplats.

Om en myndighet överlåter hanteringen av allmänna handlingar till en annan myndighet eller privat aktör, till exempel när en verksamhet läggs ut på entreprenad, ska villkoren för detta regleras skriftligt. I ett avtal bör framgå att Stadsarkivet har rätt att inspektera. Viktigt att betona är att myndigheten behåller sitt ansvar för de allmänna handlingarna även om delar av hanteringen, exempelvis förvaring och vård, överlåts till annan huvudman. En myndighet kan inte överlåta sekretessprövning och beslut om utlämnande av allmän handling till annan huvudman.

Andra regler gäller om överföringen av allmänna handlingar har skett med stöd i lagstiftning, till exempel genom lag om överlämnande av allmänna handlingar för förvaring eller offentlighets- och sekretesslagen.

Arkivansvar för gemensamma IT-stöd

Stadsarkivet beslutar om arkivansvar för information i stadens centrala digitala systemstöd. Stadsarkivet kan även besluta om arkivansvar för information i övriga digitala system som används av mer än en myndighet i staden. Arkivansvaret fastställs exempelvis för systemstöd som används av alla myndigheter, t ex inom ekonomi- och personalområdena. Det kan också gälla systemstöd som används inom ett specifikt verksamhetsområde, exempelvis inom skolan eller socialtjänsten.

Arkivansvaret syftar till att en myndighet tar ett helhetsansvar för att värdera, bevara, gallra och leverera information som hanteras och förvaras i systemet. Arkivansvarig myndighet behöver inte vara samma myndighet som förvaltar systemstödet, men det sammanfaller ofta.

Arkivansvaret innefattar ett samordningsansvar avseende informationens värdering och bevarande. Myndigheter som hanterar sin information i det gemensamma systemstödet ska vid behov medverka vid till exempel gallringsutredningar eller leveransarbete. Arkivansvarig myndighet ansvarar för att gallring i systemet sker enligt gällande beslut.

Arkivansvaret innefattar inte ansvar för och bedömning vid utlämnande av enskilda handlingar eller uppgifter som hanteras i systemet, detta ska ske hos respektive myndighet. Varje enskild myndighet ansvarar för sin egen information i systemet och ska också redovisa denna i sin informationsredovisning. Varje myndighet ansvarar för att informationen hanteras på ett korrekt sätt i systemet.

3 kap. Arkivering av allmänna handlingar

Arkivera digitalt eller analogt

Den information som upprättas hos eller inkommer till myndigheten i digital form ska också arkiveras i digital form. För att digital information ska vara läsbar under hela den tid den ska bevaras krävs aktiva insatser för att den ska förbli begriplig och användbar. Man ska redan från början försäkra sig om att informationen kan föras vidare genom att lagra enkla och stabila format som garanterar informationens beständighet. För detta krävs att myndigheten har en strategi för sin digitala långtidslagring.

Förutsättningar för ett långsiktigt digitalt bevarande ska beaktas vid upphandling eller utveckling av IT-stöd som ska hantera allmänna handlingar. För mer information, se vägledningen ”Att ställa arkivkrav på IT-system” på Stadsarkivets webbplats.

Utgångspunkten är att digitalt skapad information ska arkiveras i digital form. Det kan emellertid finnas särskilda skäl, till exempel ekonomiska eller juridiska skäl, till att myndigheten vill arkivera sin digitala information i analog form. Exempel på detta kan vara ett digitalt register som skrivs ut och arkiveras på papper, då den högre kostnaden som en digital arkivering skulle innebära inte är ekonomiskt försvarbar. Viktigt att tänka på är att en analog arkivering av en digital uppgift ofta innebär gallring i form av förlust av sammanställningsmöjligheter och sökmöjligheter.

Stadsarkivet har utarbetat vägledningar om hantering och arkivering av digital information som finns publicerade på Stadsarkivets webbplats.

Arkivering ska ske fortlöpande

Allmänna handlingar bör arkiveras så snart som möjligt. Förutom allmänna handlingar ska även minnesanteckningar och utkast av betydelse arkiveras om de tillför sakuppgift. När exempelvis ett ärende eller ett projekt avslutas bör därför handläggaren gå igenom akten och även arkivera sådana handlingar.

Handlingar som inte är allmänna och som inte ska arkiveras ska rensas ut. Detta bör göras fortlöpande under informationens aktualitet. Handlingar som inte avlägsnas blir allmänna i samband med att de arkiveras, även om de inte varit detta tidigare. Det bör observeras att detta även gäller digitala versioner av handlingar som arkiverats på papper.

4 kap. Förvaring och skydd

Struktur och tillgänglighet
Myndigheten ska kunna garantera handlingarnas skydd så att den fysiska och logiska beständigheten bibehålls under hela bevarandetiden. Vid konvertering eller migrering av digitala handlingar ska myndigheten se till att läsbarheten och tillgängligheten bibehålls. Om detta inte tillgodoses innebär det gallring av allmänna handlingar.

När det gäller analoga handlingar ska dessa arkiveras i en struktur som underlättar återsökning. När handlingarna har fått en slutgiltig ordning ska de sammanföras till volymer. Vissa handlingstyper kan under en viss tid förvaras i en viss sorteringsordning som underlättar myndighetens användning, för att senare ges en slutgiltig ordning.

Fysisk tillgång
Myndigheten bör fastställa rutiner för att skydda handlingarna mot obehörig åtkomst, manipulation och stöld. Detta kan exempelvis handla om behörighetsnivåer i IT-stöd, vem som har tillgång till en arkivlokal samt skalskydd i byggnaden där verksamheten sitter.

Arkiv från olika arkivbildare som myndigheten förvarar ska hållas åtskilda från varandra. För digitala handlingar handlar det om att avskilja information genom metadata. Av dessa metadata ska det framgå vilken arkivbildare som har skapat den digitala informationen.

Arkivlokaler
I Stockholms stad gäller Riksarkivets tekniska krav för arkivlokaler. Vid ny- och ombyggnationer av arkivlokaler ska myndigheten i sin planering utgå från Riksarkivets föreskrifter. Vid projektering av ny arkivlokal ska myndigheten rådgöra med Stadsarkivet. En tidig kontakt med Stadsarkivet kan i många fall innebära kostnadsbesparingar. Arkitekter och entreprenörer som myndigheten anlitar bör så snart som möjligt informeras om Riksarkivets föreskrifter.

Stadsarkivet ska lämna sitt godkännande innan en arkivlokal tas i bruk. Stadsarkivet kan godkänna en arkivlokal utan att samtliga krav i föreskrifterna har uppfyllts och därmed besluta om dispens från Riksarkivets krav. Myndigheten ska då kunna uppvisa kompenserande åtgärder som ger handlingarna motsvarande skydd. Kompenserande åtgärder kan till exempel vara förekomst av skalskydd i byggnaden, arkivlokalens placering eller närhet till brandstation.

Arkiverade handlingar ska förvaras skyddade i arkivlokal eller dokumentskåp som ger motsvarande skydd. Handlingar med en gallringsfrist på två år eller kortare kan undantas från denna regel.

Tänk på att handlingar även kan behöva förvaras skyddat under själva handläggningstiden. Detta gäller även för handlingar som kan gallras vid inaktualitet och som har en längre gallringsfrist än två år. Myndigheten ska själv göra bedömningen av de juridiska och ekonomiska riskerna om handlingar förstörs.

Godkända aktomslag och arkivboxar
Myndigheten ska följa Riksarkivets föreskrifter för förvaringsmedel, såsom aktomslag och arkivboxar. Detta gäller inte för handlingar som ska gallras.

Förvaring av digital information
Myndigheten ska följa de bestämmelser om förvaring av digital information som finns i stadens riktlinjer för informationssäkerhet. Dessa kompletterar de regler i Riksarkivets föreskrifter som normalt gäller för förvaring av databärare/lagringsmedia för digital information.

5 kap. Gallring

Definition
Med gallring avses att förstöra allmänna handlingar eller uppgifter i allmänna handlingar. Att migrera eller konvertera allmänna handlingar, det vill säga föra över information till annan databärare, räknas som gallring om detta medför:

- informationsförlust,
- förlust av möjliga sammanställningar,
- förlust av sökmöjligheter eller
- förlust av möjligheten att fastställa informationens autenticitet.

Exempel på migrering/konvertering är e-postmeddelanden som skrivits ut på papper, överföring av information från ett digitalt filformat till ett annat samt ersättningsskanning av pappershandlingar.

Reglerad gallring
Allmänna handlingar får endast gallras med stöd i lag, förordning eller beslut av Stadsarkivet. Stadsarkivet fattar två typer av gallringsbeslut, dels generella beslut för alla eller flertalet myndigheter, dels specifika beslut för en viss myndighet. Stadsarkivet kan även fatta beslut om bevarande för att tydliggöra att handlingar ska bevaras och därmed inte får gallras.

I vissa lagar, exempelvis bokföringslagen och lag om kommunal redovisning föreskrivs om bevarande under viss tid. Sådana föreskrifter innebär emellertid inte ett medgivande att gallra handlingarna efter det att den lagstadgade bevarandetiden har gått ut. Dessa bevarandefrister ska snarare betraktas som minimikrav. Det är fortfarande Stadsarkivet som beslutar om en eventuell gallringsfrist. Vissa lagar, till exempel socialtjänstlagen, innehåller dock tvingande bestämmelser om gallring. Gallring enligt bestämmelse i lag eller förordning gäller före Stadsarkivets beslut.

Autenticitet
Att fastställa en handlings autenticitet handlar om att kunna bedöma dess äkthet utifrån handlingens sammanhang och ursprung eller proveniens. Möjligheten att fastställa en handlings autenticitet kan hindras av att man har migrerat eller konverterat handlingen, till exempel i form av ersättningsskanning av pappershandlingar eller genom ett uttag ur en databas. Vikten av att kunna påvisa en handlings autenticitet är särskilt stor när det handlar om bevisvärde i rättsliga sammanhang.

Informationsvärdering
Det är myndighetens skyldighet att fortlöpande se över möjligheterna till gallring och att värdera sin information ur ett bevarande- och gallringshänseende. Myndigheten bör därför ha en rutin för att regelbundet värdera sin information. Mängden information som skapas ökar ständigt och skiftar över tid. Informationens värde kan också ändras över tid, utifrån förändrade förutsättningar, varför det är viktigt att ha en regelbundenhet i sin värdering. För att kunna åstadkomma en begriplig och ändamålsenlig struktur i myndighetens informationsmängd samt underlätta för framtida återsökning behöver myndigheten ta ställning till vilken information som ska finnas kvar och vad som kan gallras.

Enligt bestämmelserna i arkivlagen ska vissa behov vara uppfyllda för att det ska vara möjligt att få gallra. Myndighetens förslag till gallring ska utgå från informationens betydelse för tillämpningen av offentlighetsprincipen, för rättssäkerheten och forskningen samt myndighetens eget behov av handlingarna. Myndigheten ska ange

förslag till gallringsfrist. Fristen ska vara specifik och utformas så den blir enkel att förstå och tillämpa. Gallringsfristen *vid inaktualitet* utan en närmare specifikation bör undvikas.

Ansökan om gallring sker via en gallringsframställan till Stadsarkivet, som utifrån den fattar ett gallringsbeslut. Innan framställan skickas till Stadsarkivet ska den i normalfallet remitteras till juridiska avdelningen inom Stadsledningskontoret samt till Revisionskontoret.

Om en myndighet övertar handlingar från annan verksamhet ska övertagande myndighet värdera den nytillkomna informationen och vid behov framställa om gallring hos Stadsarkivet. Gallringsbeslut som gäller för handlingar som har överlämnats och som är fattade för tidigare nämnd eller styrelse kan inte tillämpas av övertagande myndighet.

För mer information om informationsvärdering och gallring, se vägledningen ”Att värdera och gallra information i Stockholms stad” på Stadsarkivets webbplats.

Verkställande av gallring

Gallring ska utföras enligt fastställda beslut och gällande regelverk. Gallring ska ske när tiden för gallringsfristen har uppnåtts. Myndigheten bör ta fram en rutin för att utföra gallring regelbundet. Analoga handlingar bör ordnas och ställas upp på ett sätt som underlättar kommande gallring, till exempel årsvis per kategori.

Vid gallring av digital information är det viktigt att tänka på att informationen kan ha duplicerats och därmed förvaras på mer än ett ställe samtidigt, till exempel i ett verksamhetssystem, i ett e-postsystem och på filserver. Uppgifterna ska då gallras på samtliga förvaringsytor.

Vid verkställande av digital gallring i systemstöd är det bra om man från början har byggt in funktioner för att kunna utföra en automatiserad gallring. Gallringen kan annars bli onödigt kostsam.

Det kan i vissa fall finnas skäl för att senarelägga verkställande av gallring. Det kan exempelvis vara att gallringen kräver mycket kostsamma och tidskrävande åtgärder, till exempel där analoga leverantörsfakturor har ordnats i verifikationsnummerordning och inte enligt de olika gallringsfrister som ska tillämpas. Detta kan resultera i en tidskrävande och dyr plockgallring.

Vid behov av att senarelägga verkställande av gallring ska myndigheten alltid rådgöra med Stadsarkivet.

Förstöring av allmänna handlingar ska alltid ske under kontroll. Sekretessbelagda pappershandlingar bör brännas eller tuggas. För sekretessbelagda digitala handlingar kan det krävas att databäraren destrueras.

6 kap. Informationsredovisning

Myndigheten ska redovisa sina handlingar i en struktur som utgår från verksamhetens processer, enligt modellen processorienterad informationsredovisning (PIR).

Funktion och omfattning
Myndighetens informationsredovisning ska göra det möjligt att:

- skapa sammanhängande och effektiva lösningar för informationshantering,
- förstå sambanden mellan verksamhet och handlingar,
- söka och ta fram handlingar,
- hantera och förvalta handlingar.

Informationsredovisningen ska omfatta myndighetens hela handlingsbestånd, oberoende av verksamhetsområde och medium.

Om en myndighets verksamhet är uppdelad på flera arkivbildare ska varje arkivbildare normalt ges en egen informationsredovisning. En uppdelning på flera informationsredovisningar, exempelvis i form av delarkiv, kan göras inom en och samma arkivbildare om verksamheten har en organisatorisk eller geografisk indelning som gör att en uppdelning väsentligt underlättar upprättande och användning.

Informationsredovisningen ska bestå av uppgifter som ska kunna presenteras som:

- en arkivbeskrivning
- en klassificeringsstruktur
- hanteringsanvisningar
- en bevarandeförteckning

Myndighetens informationsredovisning ska kunna presenteras samlat och hållas aktuell. Myndigheten ska ha rutiner för att regelbundet se över och fortlöpande uppdatera informationsredovisningen.

Arkivbeskrivning
Arkivbeskrivningen är en första sökingång till arkivhandlingarna och ska ge en beskrivning av arkivbildaren och dess verksamhet. Arkivbeskrivningen ska innehålla följande uppgifter:

- myndighetens namn,
- tidpunkt för myndighetens tillkomst (och upphörande),
- myndighetens verksamhet och samband med information,
- organisation och kortfattad historik,
- sökmedel till arkivet och IT-stöd som används,
- inskränkningar i tillgängligheten genom sekretess och gallring,
- övertagande av arkiv från annan myndighet eller enskild,
- överlämnande av arkiv till annan myndighet, enskild eller arkivmyndighet,
- ansvarsfördelning inom myndigheten avseende hantering av allmänna handlingar och arkiv,
- andra faktorer som påverkat arkivbildningen.

Klassificeringsstruktur
Myndigheten ska utarbeta en klassificeringsstruktur som representerar verksamheten. Klassificeringsstrukturen ska vara systematiskt uppbyggd och bestå av minst två nivåer:

- verksamhetsområde
- processgrupp (valfri)
- process

<u>Verksamhetsområde 1</u>
Klassificeringsstrukturens styrande processer ska redovisas inom det första verksamhetsområdet.

<u>Verksamhetsområde 2</u>
Klassificeringsstrukturens stödjande processer ska redovisas inom det andra verksamhetsområdet.

<u>Verksamhetsområde 3, 4 osv.</u>
Därefter följer de verksamhetsområden som utgörs av myndighetens kärnverksamhet.

Samtliga processer som avsätter handlingar ska finnas representerade i strukturen. Myndigheten avgör själv om processer som inte avsätter handlingar också ska ingå. Det är viktigt att komma ihåg att processerna ska beskriva vad verksamheten gör och inte vilka handlingar som skapas.

När en ny klassificeringsstruktur utarbetats ska den godkännas av Stadsarkivet innan den tas i bruk av verksamheten.

Klassificeringsstrukturen ska användas för myndighetens hela informationsredovisning, såsom hanteringsanvisningar och bevarandeförteckning. Klassificeringsstrukturen bör även användas för registrering av myndigheternas handlingar. Informationsredovisningen och dess delar bör därför så långt som möjligt samordnas med myndighetens ärendehanteringssystem och övriga system.

Ändring av klassificeringsstrukturen
Klassificeringsstrukturen ska utformas så att den kan vara relativt stabil över tid. Vid ändringar i verksamheten kan emellertid verksamhetsområden eller processer tillkomma eller falla ifrån och då ska detta avspeglas genom en ändring i klassificeringsstrukturen. När en process upphör att gälla får inte samma beteckning återanvändas för en ny process inom samma klassificeringsstruktur.

Vid genomgripande förändringar av verksamheten eller när klassificeringsstrukturen riskerar att bli oöverskådlig på grund av ändringar, ska den avslutas och en ny struktur tas i bruk. Om en myndighet tar fram en ny klassificeringsstruktur ska den godkännas av Stadsarkivet innan den tas i bruk.

Att ta en ny klassificeringsstruktur i bruk innebär att arkivbildningen bryts och att en ny bevarandeförteckning ska påbörjas och den tidigare förteckningen avslutas.

Hanteringsanvisningar
Myndigheten ska fastställa anvisningar för hur de allmänna handlingarna ska hanteras. Dessa uppgifter ska kunna presenteras som hanteringsanvisningar. Hanteringsanvisningarna ska struktureras utifrån verksamhetens processer. Samtliga processer som avsätter handlingar ska ingå i hanteringsanvisningarna.

Hanteringsanvisningarna ska omfatta följande uppgifter:

- namn och beteckning på verksamhetsområde,
- namn och beteckning på process/handlingsslag,
- namn på processens handlingstyper,
- bevarande och gallring,
- om det föreligger sekretess.

Det är även lämpligt att dessa uppgifter ingår i hanteringsanvisningarna:

- registrering/sortering
- förvaring

Bevarandeförteckning
Uppgifter om handlingar som ska bevaras ska kunna presenteras som en bevarandeförteckning.

Följande uppgifter ska anges i bevarandeförteckningen:

- namn och beteckning på verksamhetsområde,
- namn och beteckning på process/handlingsslag,
- ingående handlingstyper som ska bevaras,
- om det föreligger sekretess,
- förvarings-id,
- typ av förvaringsenhet,
- förvaringsenhetens omfattning, exempelvis i tidsperiod.

Om en handlingstyp utgörs av sammanställningar ur databas ska följande uppgifter anges i den utsträckning det behövs för förståelsen:

- typer av uppgifter som ingår i handlingstypen,
- samband med andra handlingstyper,
- i vilken eller vilka databaser handlingstypens uppgifter är hämtade ifrån.

Om flera handlingar förvaras tillsammans och utgör en grupp av handlingsslag, ska det framgå av bevarandeförteckningen.

Märkning av förvaringsenhet – analoga handlingar
Bevarandeförteckningens förvaringsenheter ska märkas med:

- myndighetens/arkivbildarens namn,
- namn på handlingsslag eller handlingstyp,
- förvaringsenhetens omfattning,
- förvarings-id

Märkning av förvaringsenhet – digitala handlingar
Om fullständig märkning av förvaringsenheten inte är möjlig, till exempel om förvaringsenheten utgörs av fil eller databas, anger man istället den plats som informationen förvaras på, vanligtvis databas/systemstöd där handlingarna förvaras. Ange då också de

primära sökbegreppen för att hitta handlingarna i systemet. Om handlingarna har levererats till e-arkivet anges e-arkivet som förvaringsplats.

Förteckning enligt allmänna arkivschemat
En arkivförteckning som har påbörjats före övergången till processorienterad informationsredovisning (PIR) och som följer modellen enligt allmänna arkivschemat (A Protokoll, B Utgående handlingar etc.) ska slutförtecknas och avslutas så fort som möjligt.

För mer information och stöd i arbetet med att redovisa myndighetens information, se vägledningen ”Att redovisa information i Stockholms stad” på Stadsarkivets webbplats.

7 kap. Överlämnande och återlämnande

Överlämnande till Stadsarkivet
Myndigheten ska efter överenskommelse överlämna sina handlingar till Stadsarkivet. Efter överlämnande övergår ansvaret för handlingarnas fortsatta vård till Stadsarkivet. Stadsarkivet ger information om vilka förberedelser som behöver genomföras före leveransen samt vilka krav som gäller för handlingarnas skick och beskrivande dokumentation. För digitala leveranser ställs även krav på filformat och medföljande metadata.

En överenskommelse mellan Stadsarkivet och levererande myndighet ska upprättas som reglerar formerna för överlämnandet, ersättning till Stadsarkivet för dess kostnader för att bevara, vårda och tillhandahålla handlingarna samt för kostnader i samband med leveransen.

Överlämnande till annan myndighet när verksamhet upphör
Handlingar från upphörd verksamhet får överföras till annan kommunal myndighet i staden som fortsätter att bedriva verksamheten. Verksamheten kan även delas upp på flera myndigheter. Berörda myndigheter ska då rådgöra med Stadsarkivet om hur arkivet ska hanteras. Överlämnande ska dokumenteras i myndighetens informationsredovisning.

Handlingar från verksamhet som upphör utan att den överförs till annan myndighet ska överlämnas till Stadsarkivet.

Överlämnande och återlämnande av vissa handlingstyper
Enligt arkivlagen ska fullmäktige besluta om överlämnande av allmänna handlingar mellan myndigheter. Fullmäktige har beslutat att följande handlingstyper får överlämnas eller återlämnas:

- skolhälsovårdsjournaler får överlämnas till annan myndighet inom staden när en elev byter skola,
- skrivningar och prov inom skolans område får återlämnas till elev,
- handlingar eller arbetsprov som inlämnats i samband med ansökan om tjänst, stipendier eller liknande och som är gallringsbara får återlämnas till den som ingivit dem, dock tidigast när gallringsfristen löpt ut,
- personalhandlingar som inte omfattas av sekretess får överlämnas till annan myndighet inom staden när en anställd byter arbetsplats,
- handlingar som ingår i ett ärende, projekt eller motsvarande där flera myndigheter inom staden har gemensam hantering får överlämnas till den myndighet inom staden som berörda myndigheter utser till ansvarig för arkivering. Överlämnandet ska regleras i en skriftlig överenskommelse.

Överlämnande och återlämnande ska dokumenteras i myndighetens informationsredovisning.

Gemensam hantering
Ett exempel där myndigheter inom staden har gemensam hantering är när en myndighet arbetar på uppdrag av en annan myndighet, som då blir beställare av uppdraget. Det kan exempelvis vara som stöd i vissa moment i en ärendehandläggning eller projekt. I regel är då beställaren huvudägare av ärendet eller projektet och den myndighet som ska utses till ansvarig för arkivering. Det är i regel hos huvudägaren som den sammanhållna dokumentationen samlas.

Ärenden där flera myndigheter utgör olika och enskilda parter, till exempel avtalsparter, omfattas inte av ovan nämnda bestämmelse om överlämnande. I dessa fall ska varje myndighet ha kvar sitt eget exemplar av handlingen.

Personalhandlingar som inte är sekretessbelagda får endast överlämnas mellan förvaltningar i staden.

8 kap. Utlån

En myndighet har rätt att låna ut handlingar till en annan myndighet i eller utanför staden för tjänsteändamål. Huvudinriktningen är att kopior ska tillhandahållas som alternativ till utlåning av originalhandlingar.

Utlån av handlingar ska ske under sådana former att risk för skador eller förluster inte uppkommer.

Utlån av handlingar ska tidsbegränsas och myndigheten ska bevaka att återlämning sker. Utlån av originalhandlingar är i laglig mening ett överlämnande av allmän handling, om än under en begränsad tid.

I samband med att exempelvis ett kommunalt bolag privatiseras och delar av arkivet då lånas ut till det ombildade bolaget är det viktigt att förutsättningarna för utlämnande enligt offentlighetsprincipen inte påverkas. Handlingarna fortsätter att vara allmänna även hos den privata aktören och utlämnande ska där kunna ske enligt bestämmelser i tryckfrihetsförordningen och offentlighets- och sekretesslagen.

AVFALLSPLAN
FÖR STOCKHOLM 2017–2020

Slutförslag

STOCKHOLM Vatten

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Inledning 3

Bakgrund 3

Förutsättningar 3

Målsättning och ambition 4

Framtagande och genomförande 4

Uppföljning och avstämning 4

Konsekvenser av planens genomförande 5

Djupdykning inom några områden 6

Avfallsflödenas framtida utveckling 6

Styrmedel och infrastruktur 7

Insamling av förpackningar och tidningar/returpapper 8

Förebyggande av avfall 9

Kommunikation 10

Mål 1 11

Avfall från boende och verksamma i staden ska minska och det som ändå uppkommer ska tas om hand resurseffektivt 11

Beskrivning 11

Vision för år 2040 12

Delmål för planperioden 12

1.1 Stadens invånare och verksamhetsutövare ska känna till hur de kan minska sin avfallsmängd 12

1.2 Avfall ska förebyggas och en större andel produkter och material ska återanvändas 13

1.3 Mer material ska sorteras ut för återvinning 14

1.4 Förebyggande, återanvändning och materialåtervinning av bygg- och rivningsavfall ska öka 14

1.5 Mängden textil i hushållsavfallet ska minska 15

1.6 Minst 70 procent av matavfallet ska samlas in för rötning med biogasutvinning och näringsåterförsel 16

1.7 Minst 40 procent av fosforn i avlopp ska tas till vara och återföras som växtnäring till åkermark 17

1.8 Nedskräpningen i stadsmiljön ska minska 18

1.9 Uppkomsten av marint skräp ska minska 19

Mål 2 20

Avfall som kan vara skadligt för människa eller miljö ska förebyggas och hanteras säkert 20

Beskrivning 20

Vision för år 2040 21

Delmål för planperioden 21

2.1 Kunskapen hos stadens invånare om vad som är farligt avfall och var det ska lämnas ska öka 21

2.2 Andelen farligt avfall och elavfall i soppåsen ska vara mindre än 0,3 procent med nedåtgående trend 22
2.3 Farligt avfall i bygg- och rivningsavfall ska hanteras på rätt sätt 23
Mål 3 24
Avfallshanteringen ska anpassas till människan 24
Beskrivning 24
Vision för år 2040 24
Delmål för planperioden 24
3.1 Kommunikation ska öka kunskap och motivation kring avfallshanteringen 24
3.2 Systemen för avfallshantering ska vara enkla, ha god tillgänglighet och vara trygga att använda 25
3.3 Systemen för avfallshantering ska erbjuda en god arbetsmiljö 26
3.4 Det ska bli enklare att lämna avfall till återbruk och materialåtervinning utan bil 27
Mål 4 28
Avfallshantering ska vara en självklar del i stadens fysiska planering 28
Beskrivning 28
Vision för år 2040 28
Delmål för planperioden 29
4.1 Vid ny- och ombyggnationer ska avfallsfrågorna beaktas redan vid den inledande planeringen 29
4.2 Vid förtätning ska helhetslösningar för avfallshanteringen övervägas som täcker in både ny och befintlig bebyggelse 29
4.3 Mark i staden ska kunna användas för avfallsrelaterad verksamhet 30
4.4 Ökad hänsyn ska tas till den omgivande miljön vid insamling och hämtning av avfall 31
4.5 Nya tekniklösningar ska prövas och utvecklingen av systemen för insamling och behandling ska fortsätta 31
Bilagor 33

Inledning

Bakgrund

Avfallshanteringen är en viktig del av samhällets infrastruktur och den engagerar och berör många. Enligt Miljöbalken ska därför alla kommuner ha en avfallsplan, omfattande allt avfall i kommunen - både det som kommunen har ansvar för och övrigt avfall. Avfallsplanen ska redovisa vilka mål och åtgärder som kommunen långsiktigt planerar för att avfallets mängd och farlighet ska minska, samt innehålla uppgifter om allt avfall som uppkommer inom kommunen.

Avfallsplanen utgör ena delen av kommunens renhållningsordning, medan den andra delen utgörs av föreskrifter. De två delarna kan förnyas vid olika tidpunkter.

Syftet med avfallsplanen är att ha en strategi för Stockholms stads och andra aktörers arbete inom avfallsområdet – vid planering av nya områden, vid prövning av bygglov, i tillsyn över miljöfarlig verksamhet samt för hur invånarna och verksamheterna i staden ska hantera sitt avfall.

Tyngdpunkten i planen ligger på hushållsavfall, det vill säga det avfall som uppkommer hos hushållen samt liknande avfall från verksamheter. Men den innehåller också mål som omfattar övrigt avfall.

Förutsättningar

Stockholm är en av de fem snabbast växande regionerna i Europa. Allt fler väljer att flytta till Stockholm samtidigt som vi lever längre och fler barn föds. Detta ställer stora krav på tydlighet och långsiktighet i planeringen av avfallshanteringen, såväl som övrig infrastruktur. År 2020 förväntas Stockholms stad ha drygt en miljon invånare. Den stadigt växande folkmängden innebär ökade krav på tillräcklig plats för hantering av både hushållens och verksamheternas avfall, i form av exempelvis hushållsavfall, grovavfall, farligt avfall och förpackningar. Folkökningen och förtätningen av staden leder samtidigt till en större konkurrens om tillgängliga ytor samt en ökad trafik.

Samtidigt som invånarantalet ökar förväntas avfallsmängderna öka. I början av 1900-talet slängde varje svensk 25–30 kilo avfall per år, idag har mängden ökat till 500 kilo. Att minska avfallsmängderna och erbjuda en lättillgänglig, miljöanpassad och kostnadseffektiv avfallshantering med en god arbetsmiljö är en stor utmaning.

Avfallsområdet regleras och vägleds av lagar, planer och strategier på EU-nivå, nationell, regional och lokal nivå. En redovisning av dessa återfinns i bilaga 7. Eventuella framtida lagförändringar på avfallsområdet kan komma att påverka avfallsplanen. Framförallt om insamlingsansvaret för förpackningar och tidningar förändras.

Målsättning och ambition

Avfallsplanen innehåller fyra huvudmål. Under varje mål ges en vision för hur det ska se ut år 2040. Visionsmålen syftar till att nå stadens långsiktiga mål i Vision 2040 om ett Stockholm för alla.

De fyra huvudmålen har sedan brutits ned till mer detaljerade delmål för planperioden, 2017–2020. Till delmålen är åtgärder kopplade, vilkas syfte är att bidra till att målen kan uppnås. Målen har koppling till Stockholms stads miljöprogram 2016–2019.

Framtagande och genomförande

Avfallsplanen för 2017–2020 är i stort en revidering av den föregående. De fyra huvudmålen är kvar om än i något omarbetad text. I arbetet med att ta fram mål och dra upp riktlinjer för avfallsplanen har dialoger hållits med förvaltningar och bolag som anmält sitt intresse att delta i ett tidigt skede. Förslaget har sedan ställts ut för att alla som kan vara berörda av avfallsplanen ska ha möjlighet att lämna synpunkter. Relevanta synpunkter har arbetats in i det slutliga dokumentet.

Framtagandet har följt Naturvårdsverkets föreskrifter om innehållet i en avfallsplan. Eftersom en revision av Naturvårdsverkets gällande föreskrifter har pågått under samma period som framtagandet av avfallsplanen har Stockholm Vatten även försökt att få med sådant i avfallsplanen som kan komma framöver.

En miljöbedömning av avfallsplanen har gjorts enligt Miljöbalken kap 6 11-18 §§ och en socialkonsekvensanalys av avfallsplanen har gjorts som ett led i att blicka framåt mot Stockholms stads vision 2040 – Ett Stockholm för alla. Socialkonsekvensanalysen är tänkt att användas som underlag för att arbeta vidare med delmålen närmare kommuninvånarna.

Stockholms stads miljöprogram och avfallsplanen går i samma riktning. Åtgärder som är samma i de båda dokumenten är markerade med (miljöprogrammet).

Avfallsnämnden står för framtagandet av avfallsplanen. Under de flesta delmålen redovisas vad Stockholm Vatten kommer att göra för att delmålet ska uppnås. I något fall vad trafikkontoret eller stadsdelsförvaltningarna kommer att göra. Men där andra förvaltningar och bolag har rådigheten är det viktigt att delmålen arbetas in i respektive verksamhetsplan och följs upp i verksamhetsberättelser.

Uppföljning och avstämning

För att bedöma hur väl planens mål kommer att uppfyllas behövs kontinuerliga uppföljningar. På så sätt finns också möjlighet att se i ett tidigt skede om förstärkta resurser eller ett annorlunda arbetssätt krävs på något område.

Under varje delmål finns kort beskrivet vem som ansvarar för uppföljningen och vilka nyckeltal som ska följas upp. De flesta delmål är inte siffersatta. Det kan bero på att staden saknar möjlighet att styra över utfallet eller för att en beskrivning och ett resonemang, för hur vida målet uppnås eller inte, ger en bättre bild. Några av delmålen följs upp i stadens uppföljningsverktyg ILS och kommer också att synas i Miljöbarometern på stadens hemsida. Stockholm Vatten har det övergripande ansvaret för uppföljningen av avfallsplanen. En fördjupad avstämning görs efter halva planperioden.

Konsekvenser av planens genomförande

Planen ska bidra till en positiv utveckling för boende och verksamma samt miljön i staden. I planens miljökonsekvensbeskrivning (bilaga 8) görs en bedömning av planens miljöeffekter jämfört med ett nollalternativ. Vissa av planens åtgärdsförslag kan innebära ökade kostnader för både Stockholms stad, fastighetsägare och andra aktörer jämfört med idag. Detta bör dock relateras till de kostnader som uppkommer vid avsaknad av planering och styrning, både ur ett individ- och samhällsperspektiv.

Djupdykning inom några områden

Avfallsflödenas framtida utveckling

Mängdutveckling

Med utgångspunkt från avfallsmängd och befolkningsutveckling under perioden 2006 till 2015 har en prognos för total mängd avfall från hushållen inom staden beräknats för år 2020 samt år 2026. Den totala mängden avfall från hushållen förutspås öka till 460 000 ton år 2020 och till drygt 480 000 ton till år 2026. Däremot beräknas mängd avfall per invånare minska till 452 kg år 2020 respektive 424 kg år 2026.

Tabell 1. Utveckling – insamlad mängd avfall, ton per år.

	2006	2008	2010	2012	2014	2015	2020	2026
Restavfall	235 205	234 112	234 074	234 518	230 569	229 348	188 774	200 597
Matavfall	2 925	3 192	6 409	9 953	14 495	16 019	66 677	67 503
Grovavfall	134 096	149 589	141 219	130 938	145 827	137 036	143 391	151 406
Förpackningsmaterial	74 981	75 357	71 188	65 147	60 776	58 154	60 851	64 252
Total mängd	447 207	462 250	452 890	440 556	451 667	440 557	459 692	483 759
Invånare	782 885	810 120	847 043	881 235	911 989	923 516	1 016 142	1 139 637
Kg/invånare	571	571	535	500	495	477	452	424

Restavfall

Under de senaste tio åren har mängden restavfall varit relativt konstant, ca 230 000 ton per år, trots det ökade invånarantalet. Detta kan bland annat antas bero på en ökad utsortering av både förpackningsmaterial och tidningar samt matavfall. I och med den utökade utsorteringen av matavfall förutspås en minskande mängd restavfall.

Matavfall

Fram till år 2026 planeras för en kraftig ökning av mängden matavfall som går till biologisk behandling. Stadens mål är att år 2020 ska 70 procent av tillgängligt matavfall samlas in, vilket motsvarar drygt 66 000 ton.

Grovavfall

Stadens mål är att öka insamlingen av utsorterat material. Idag sker insamling av närmare 30 olika avfallsslag och inom tio år kan det vara uppe i 35 fraktioner.

Mängden grovavfall som samlas in vid återvinningscentraler (ÅVC) och av insamlingsentreprenörer har totalt sett ökat något, från 134 000 ton år 2006 till 137 000 ton år 2015. Förändringar av vilka avfallsslag som tas emot på ÅVC kan påverka mängderna.

Staden har inget inpasseringssystem vid återvinningscentralerna. I avfallsmängderna ingår därför en del avfall från invånare i närliggande kommuner. Med ett eventuellt framtida kvittningssystem mellan kommuner i regionen kommer troligen stadens grovavfallsmängder att minska.

Förpackningsmaterial och tidningar

Den totala mängden förpackningsmaterial och tidningar minskar. Trenden är att mängden tidningar minskar till följd av övergång från papperstidningar till digital media. Den insamlade mängden av utsorterade förpackningar ökar däremot.

Styrmedel och infrastruktur

Teknikutveckling, höjda ambitionsnivåer och förändrade regelverk är några av drivkrafterna bakom avfallshanteringens förändring över tiden. Arbetsmiljö- såväl som miljökrav höjs ständigt i samhället i stort och att avfallshanteringen följer med och i vissa fall leder utvecklingen är naturligt. Tekniska och organisatoriska förutsättningar behöver kontinuerligt ses över för att anpassas till dels politiska mål dels till förändrade levnadsmönster i samhället i stort. Samtidigt som avfallsområdets komplexitet och nära koppling till bygg- och stadsplaneringsprocesserna gör att en kontinuitet och långsiktighet krävs i de insatser som görs på området. Avfallshanteringens centrala roll i stadens övergripande miljöarbete innebär också ett ansvar och en plattform att utgå ifrån när det gäller att informera stadens boende och verksamma om hur de kan minska sin miljöpåverkan.

Taxa

Utformningen av stadens avfallstaxa ger möjligheter att styra verksamheten i önskvärd riktning. Historiskt sett har Stockholm arbetat mycket med taxeutformningen för att styra bort från system med dålig arbetsmiljö och till en miljöriktig och resurseffektiv avfallshantering. Exempel på detta är kraftigt höjda avgifter för vissa typer av tunga hämtningar med mycket manuellt arbete såsom komprimerade kärl och säckar, införandet av vikttaxa samt olika former av stimulans för att främja matavfallsinsamling. Den uttalade politiska viljan är att staden ska fortsätta att aktivt arbeta med en arbetsmiljö- och miljöstyrande taxa.

Infrastruktur

Stadens infrastruktur och system för avfallshantering utvecklas ständigt, en del successivt och på lång sikt, medan andra förändringar kan ha mer omedelbara orsaker och effekter. Nedan listas ett antal av de systemutvecklingar som är beslutade, planerade eller utreds inom staden.

Biokol

En pilotanläggning för produktion av biokol kommer att uppföras under hösten 2016. Biokolet kommer att tillverkas genom pyrolysering av stockholmarnas trädgårdsavfall och användas till stadens planteringar och i hemmaträdgårdar som effektiv jordförbättring. Överskottsenergin från tillverkningen i form av gas kommer att användas till fjärrvärmeproduktion. På detta sätt binds koldioxid i en urban kolsänka samtidigt som växtförutsättningarna för stadens träd och växter förbättras och ett klimatpositivt fjärrvärmetillskott skapas.

Sorteringsanläggning, förbehandling och rötning

För att lyckas nå upp till stadens mål att samla in 70 procent av det tillgängliga matavfallet till år 2020 planerar Stockholm Vatten att bygga en sorteringsanläggning för utsortering av matavfall från de hushåll i staden där separat insamling av matavfall av olika skäl inte är möjligt. Till största delen gäller detta från flerfamiljshus i innerstaden. Anläggningen planeras ligga i anslutning till Fortums kraftvärmeverk i Högdalen. Under 2016 pågår förprojektering av anläggningen och där utreds även möjligheten att sortera ut förpackningsfraktioner av plast, papper och metall samt tidningar.

Matavfallet som sorteras ut förbehandlas och rötas. Biogas produceras och rötresten blir biogödsel. Det som inte kan rötas går till förbränning och blir energi. Matavfall från kökskvarnar går direkt till rötningsanläggningar. För stadens matavfall görs en inventering av regionens befintliga och

planerade kapacitet för förbehandling och rötning. Det görs även utredningar kring utformning av en anläggning i egen regi.

Resurseffektiva och flexibla system

I stadens miljöprofilområde Norra Djurgårdsstaden planeras och införs storskaliga maskinella system i kombination med fastighetsnära lösningar. Detta för att kunna erbjuda så kompletta och resurseffektiva system som möjligt med god arbetsmiljö och bra tillgänglighet. Det stationära sopsugssystemet byggs med tre nedkast och i senare etapper även med inbyggt registrerings- och vågsystem för att kunna nyttjas optimalt. I dagsläget hanteras restavfall, plastförpackningar och tidningar i de respektive nedkasten men i framtiden skulle ett av nedkasten kunna ta fler förpackningsfraktioner i olikfärgade eller märkta påsar. De fraktioner som inte lämpar sig för att samlas in via sopsug tas omhand i fastighetsnära källsorteringsutrymmen. Matavfallsinsamling genom kvarn i köken kopplade till tank, samt fortsatta utredningar och eventuella försök med separerande avloppssystem, planeras för senare etapper.

Ansvars- och ägarstrukturer

Frågan om staden ska vara huvudman för sopsugsanläggningar har varit aktuell under ett antal år, främst genom de uppmärksammade svårigheter som exploateringskontoret, byggherrar och fastighetsbolag upplever vid bildandet av stora och komplexa gemensamhetsanläggningar och samfälligheter för anläggande av sopsugsanläggningen i Norra Djurgårdsstaden. Stockholm Vatten har fått i uppdrag att utreda frågan vidare med inriktningen att staden, genom Stockholm Vatten, tar ett ökat ansvar för anläggning av nya sopsugssystem och även befintliga system där krav på stationär sopsug har funnits med i detaljplanen. Ett liknande förhållningssätt som för sopsugar kan förväntas gälla även vid anläggande av större system med kvarn till tank för matavfallsinsamling.

Insamling av förpackningar och tidningar/returpapper

Nuläge

I Stockholm dominerar idag de omkring 250 återvinningsstationerna som insamlingssystem för förpackningar och tidningar/returpapper. Uppskattningsvis samlas också i genomsnitt på de tre materialslagen metall-, plast- och pappersförpackningar 30 procent in via traditionell fastighetsnära insamling, majoriteten från allmännyttans fastighetsbestånd. I miljöprofilområden och vissa större exploateringsområden finns redan idag/planeras insamlingsmodeller som baseras på sopsugssystem för ett fåtal fraktioner och miljörum eller motsvarande för resterande insamling.

Andelen förpackningar och tidningar/returpapper i hushållens soppåse är fortfarande stor; 30 procent för hushåll utan matavfallsinsamling och 17 procent för villor och boende i flerbostadshus med insamling i kärl och som har matavfallsinsamling.

Det pågår ett samarbete mellan Stockholm Vatten, trafikkontoret och miljöförvaltningen för att ta fram ett program för avfallshantering i offentlig miljö. Det omfattar bland annat källsortering i parker, så kallat popup-koncept för återbruk, där också insamling av förpackningar och tidningar/returpapper ingår.

Den planerade sorteringsanläggningen i Högdalen är i första hand för matavfall från flerbostadshus i innerstaden men möjligheterna för utsortering av förpackningar utreds också.

Framtiden

Regeringen beslöt under 2015 att arbeta för att flytta insamlingsansvaret för förpackningar och tidningar/returpapper till kommunerna. Äganderätten till materialet och ansvaret för återvinning föreslogs i detta arbete fortsatt ligga kvar hos producenterna. En majoritet i riksdagen har dock ställt sig tveksam till denna utveckling och någon förändring av ansvaret har därför inte kommit till stånd.

En eventuell kommunalisering av insamlingsansvaret har förutsättningar att leda till ett mer lättillgängligt, transparent och sammanhållet insamlingssystem än idag, vilket skulle kunna ge en högre kvalitet och ett större inflöde av material. Det skulle innebära ökade möjligheter för kommunen att samplanera all avfallshantering och öka den fastighetsnära insamlingen av förpackningar och tidningar/returpapper. Oavsett var ett framtida insamlingssystem kommer att ligga ansvarsmässigt så finns det stora möjligheter att utveckla hanteringen och systemen genom olika former av samarbeten mellan kommuner och producenter.

Det mest realistiska är att det kommer att finnas en rad olika lokalt anpassade lösningar för insamling av förpackningar och tidningar/returpapper. Även på fastighetsnivå kommer olika lösningar att behövas. Huvudinriktningen är att maskinella system proriteras. Fastighetsnära insamling i kärl eller motsvarande används på de ställen där inga maskinella system fungerar. Sopsugssystem kan anpassas för insamling av förpackningar och tidningar/returpapper och med optisk sortering (insamling i olikfärgade eller märkta påsar) kan en rad insamlingssystem användas. Även en vidare utveckling av mobila system är tänkbar, speciellt med tanke på konkurrensen om krympande tillgängliga offentliga ytor.

En kombination av information och lättillgängliga insamlingssystem ska förebygga uppkomsten av förpackningsavfall och tidningar/returpapper och främja ökad utsortering och återanvändning samt återvinning.

Förebyggande av avfall

Förebyggande av avfall innebär lite förenklat att minska avfallets mängd och farlighet. Genom att göra det lättare för stockholmaren att lämna ifrån sig material, produkter eller saker de inte längre behöver eller vill ha i sina hushåll, underlättar och möjliggör Stockholm Vatten i samarbete med hjälporganisationer och företag på olika sätt att avfall kan förebyggas inom kommunen.

Insamling av återbruk i kommunens insamlingssystem

I samarbete med ett flertal aktörer, både privata och så kallade hjälporganisationer har möjligheten att lämna ifrån sig produkter på stadens återvinningscentraler ökat markant de senaste fem åren. Nu kan boende i Stockholm lämna ifrån sig de möbler, böcker, kläder, husgeråd, cyklar, sportartiklar mm som de inte längre behöver till återbruk. Genom att samla in dessa produkter minskar mängden avfall i kommunen.

Det har även tillkommit nya insamlingssystem som underlättar avlämnandet av saker till återbruk. I december 2015 invigdes exempelvis Stockholms första återbruksanläggning, Roslagstulls återbruk i Vanadisberget. Den nya anläggingen fokuserar och synliggör för besökaren att även om man inte själva behöver något längre så kan det finnas andra som gör det. Den nya anläggningen har minskat mängden avfall markant för de som besöker den. Under de kommande åren planeras fler anläggningar av denna typ inom kommunen. Både i ytter- och innerstad.

Under 2016 invigdes även mobila återbruksanläggningar på platser där mycket människor rör sig och dit de besökande inte är beroende av bil. Stockholm Vatten kommer att fortsätta att utveckla mobila system de kommande åren som kan bidra till att avfall kan förebyggas.

Framtiden

Under 2016 håller Stockholm Vatten på att utreda hur insamlingsstrukturen och möjligheten för boende och verksamma i Stockholm ytterligare kan förbättras avseende möjligheten att förebygga avfall. Detta planeras dels genom nya fysiska lokaliteter där material och produkter kan återbrukas, göras om, lagas och eventuellt bytas. Utredningen kommer till stor del ligga till grund för hur avfallshanteringen (huvudsakligen grovavfallet) kommer handlas upp under perioden för denna avfallsplan.

Stockholm Vatten kommer med olika typer av information och kommunikationsinsatser att arbeta för att öka stadens invånares medvetenhet om hur medveten konsumtion har betydelse för miljön och ekonomin. Såväl när det gäller mat och matavfall som andra typer av produkter och avfall.

Kommunikation

Grunden för all kommunikation inom staden är att stödja Stockholms stads vision – Ett Stockholm för alla. Målet med kommunikation kopplat till avfallsplanen är att stadens verksamheter och stockholmarna ska förflytta sig uppåt i avfallstrappan.

Stockholm Vatten

Stockholm Vatten bygger sin avfallskommunikation kring samverkan, budskap och pedagogisk verksamhet. Detta kommer i praktiken att generera en rad olika kommunikationsinsatser anpassade efter skilda målgrupper.

Ett prioriterat arbete det närmaste året är att kommunicera avfallsplanens innehåll för att stadens verksamheter så att vi tillsammans med stockholmarna ska kunna uppfylla planens mål och stadens vision.

Mål 1

Avfall från boende och verksamma i staden ska minska och det som ändå uppkommer ska tas om hand resurseffektivt

Beskrivning

Stockholms stad strävar efter att flytta avfallet uppåt i enlighet med EU:s avfallshierarki, eller i dagligt tal avfallstrappan, se Figur 1.

Figur 1. EU:s avfallshierarki

Generellt sett ökar resurshushållningen ju högre upp i avfallstrappan man kommer. Att minska mängden avfall som uppkommer är en stor och viktig utmaning inom miljöarbetet. Är inte det möjligt ska avfallet återanvändas, materialåtervinnas eller energiåtervinnas. I sista hand ska det deponeras – läggas på soptipp.

Mängden avfall som uppkommer i samhället styrs av många olika faktorer och är till stor del konjunkturberoende. Sambandet mellan ekonomisk tillväxt och att mer avfall genereras behöver brytas. En förutsättning för det är att resurser utnyttjas effektivare, att konsumtionsmönstren förändras och att produkters livstid förlängs.

Kommunerna har idag få verktyg för att direkt påverka flödena av avfall i samhället. Inom den egna verksamheten har dock Stockholms stad en viktig roll i arbetet med att minska avfallsmängderna och vara föregångare.

Genom att samla in och behandla matavfall separat i stället för att låta det följa med soppåsen till förbränning, utvinns biogas som kan användas som fordonsbränsle och därmed ersätta fossila bränslen i exempelvis bussar, sopbilar och personbilar. Dessutom erhålls en näringsrik rötrest som

kan användas som gödningsmedel på åkermark och därmed ersätta konstgödsel som är mycket energikrävande vid framställningen och i vissa fall är en ändlig resurs. Matavfallet är en viktig resurs som vid separat insamling och behandling bidrar både till att uppfylla stadens ambitiösa klimatmål och att knyta ihop kretsloppet för näringsåterförsel mellan stad och land.

Steget materialåtervinning i avfallstrappan berör bland annat förpackningar och tidningar. Att förbättra hushållens möjligheter att lämna förpackningar och tidningar i nära anslutning till fastigheten kan bidra till bättre utsortering. I både restavfallet och grovavfallet finns det fler fraktioner som skulle kunna sorteras ut och materialåtervinnas.

En förutsättning för att mängden avfall som nyttiggörs ska kunna öka är att det finns tillräcklig behandlingskapacitet i regionen och en stark eftermarknad för respektive avfallsslag.

Vision för år 2040

En medveten produktion och konsumtion gör att mindre mängder avfall uppkommer och trenden med ökande avfallsmängder är och förblir bruten. Allt avfall tas omhand på det mest resurseffektiva sättet.

Delmål för planperioden

Övergripande mål: Mindre än 250 kg mat- och restavfall per person och år vid 2020 års utgång.

1.1 Stadens invånare och verksamhetsutövare ska känna till hur de kan minska sin avfallsmängd

Beskrivning

För att avfallsmängderna i Stockholm ska kunna minska krävs insatser från många olika håll. Vi behöver tänka nytt och sätta våra köp och handlingar i ett större perspektiv. Ofta finns det pengar att spara.

Aktörer

Stockholms stads nämnder och bolag. Producenter av varor. Branschorganisationer.

Vad kommer Stockholm Vatten att göra

- Informera om återbruk och förebyggande till invånare och verksamma i staden (miljöprogrammet)
- Kommunicera vikten av att minska matsvinnet
- Utveckla den pedagogiska verksamheten, bland annat genom samarbeten

Exempel på vad andra aktörer kan göra

- Informationsinsatser om återbruk och förebyggande av avfall till såväl invånare som verksamheter

- Dialog mellan berörda verksamheter i Stockholms stad kring hur arbetet med återbruk och förebyggande bedrivs och utvecklas

Uppföljning och nyckeltal

Brukarundersökningar och kampanjmätningar (Stockholm Vatten)
Mängd hushållsavfall per person och år (Stockholm Vattens statistik)

1.2 Avfall ska förebyggas och en större andel produkter och material ska återanvändas

Beskrivning

Oftast har både produktionen av nya varor och det avfall de ger upphov till en negativ miljöpåverkan. I en cirkulär ekonomi finns kretsloppstänkandet som innebär att en uttjänad produkt kan användas igen i ny produktion. Detta genererar mindre avfallsmängder och skapar nya värden. En medveten produktion och konsumtion kan möjliggöra detta. Engångmaterial bör bara användas om det är nödvändigt.

Återbruket av hushållsavfall ska öka, dels genom att stimulera till återanvändning och eftertanke innan något kasseras, dels genom tillgängliga insamlingssystem.

Aktörer

Såväl alla avfallsinnehavare som producenter av varor och material. Staden har ett ansvar att gå före och visa vägen.

Vad kommer Stockholm Vatten att göra

- Styra ÅVC-kunder till återbruk i första hand
- Samarbeta med aktörer som tar emot begagnade produkter för att stimulera återbruk
- Fortsätta differentieringen i avfallstaxan för att motivera ökad utsortering och förebyggande av avfall (miljöprogrammet)
- Utveckla systemen för mottagande och hantering av återbruksmaterial

Exempel på vad andra aktörer kan göra

- Skapa förutsättningar för återbruk
- Vid inköp och upphandling av varor, material och tjänster planera för att minska uppkomsten av avfall, gäller alla aktörer och i synnerhet staden (miljöprogrammet)
- Produkter och inventarier som inte längre används ska så långt det är möjligt återbrukas (miljöprogrammet)

Uppföljning och nyckeltal

Antal abonnenter som har vikttaxa jämfört med volymtaxa (Stockholm Vatten)
Statistik på hur mycket som lämnas till återbruk i stadens insamlingssystem (Stockholm Vatten)

1.3 Mer material ska sorteras ut för återvinning

Beskrivning

I dag behandlas den största delen av hushållsavfallet i Stockholm genom förbränning med energiutvinning. Förpackningar och tidningar ska sorteras ut men fortfarande hamnar en stor andel i soppåsen eller bland grovavfallet. Målet handlar dels om att öka utsorteringen av det material som det redan idag finns regler och system för (t ex matavfall, förpackningar och tidningar), dels om nya fraktioner som kan bli aktuella framöver för att öka resurseffektiviteten i avfallshanteringen (exempelvis textilier).

Aktörer

Stockholms stad, producenter och fastighetsägare skapar förutsättningarna. Avfallsinnehavarna har ett ansvar att sortera ut och använda insamlingssystemen.

Vad kommer Stockholm Vatten att göra

- Utreda förutsättningarna för att införa optisk sortering av källsorterade fraktioner
- Utveckla den pedagogiska verksamheten, bland annat genom samarbeten
- Genom kommunikation påverka stadens invånare och verksamheter till att vilja återvinna
- Hitta nya fraktioner som kan sorteras ut för materialåtervinning
- Utveckla insamlingssystemen för källsorterade fraktioner tillsammans med berörda aktörer

Exempel på vad andra aktörer kan göra

- Alla stadens pentryn där det uppkommer förpackningar samt tidningar ska ha sorteringsmöjligheter för detta (miljöprogrammet)
- Återanvända schaktmassor för att undvika uttag av outnyttjade naturresurser och minska transportbehovet av schaktmassor
- Fastighetsägare bör skapa sorteringsmöjligheter för boende och verksamma samt informera om dessa
- Minska andelen förpackningar och tidningar som slängs i soppåsen

Uppföljning och nyckeltal

Plockanalyser (Stockholm Vatten)
Miljöprogramsuppföljningen (ILS)
Mängdstatistik (Stockholm Vatten, exploateringskontoret)

1.4 Förebyggande, återanvändning och materialåtervinning av bygg- och rivningsavfall ska öka

Beskrivning

Ett av avfallsdirektivets mål är att återanvändningen och materialåtervinningen av icke-farligt bygg- och rivningsavfall ska vara minst 70 procent år 2020. En stor potential finns också att genom god planering vid byggen minska andelen material som behöver kasseras. Samlad statistik saknas inom området.

Aktörer

Byggherrar, entreprenörer, fastighetsägare, stadsbyggnadskontoret, miljöförvaltningen, exploateringskontoret, trafikkontoret, fastighetskontoret med flera.

Exempel på vad Stockholms stad och andra aktörer kan göra

- Ställa krav på bygg- och rivningsentreprenörer att återvinna material i så hög utsträckning som möjligt, samtidigt som farligt och miljöskadligt avfall tas omhand på ett korrekt sätt
- Se över möjligheter till återanvändning av material från rivning och renoveringar
- Bedriva tillsyn över hanteringen av bygg- och rivningsavfall
- Öka Stockholms stads kunskap genom att inventera avfallsströmmarna i några ny- och ombyggnadsprojekt
- Ställa tydliga krav på avfallshanteringen i bygg- och rivningslov samt följa upp att kraven efterlevs
- Verka för en effektiv hantering av byggmaterial och byggavfall i ny- och ombyggnadsprojekt i staden
- Spillmaterial vid byggproduktion ska minimeras (miljöprogrammet)
- Ta fram goda konkreta exempel för att visa hur delmålet kan uppnås

Uppföljning och nyckeltal

Beskriv hur arbetet har vidareutvecklats för att nå delmålet (exploateringskontoret, miljöförvaltningen, stadsbyggnadskontoret)

1.5 Mängden textil i hushållsavfallet ska minska

Beskrivning

Textil är ett avfallsslag som än så länge till stor utsträckning speglar en ohållbar konsumtion. Naturvårdsverket har tagit fram att det slängs ca åtta kilo kläder och hemtextil per person och år[1].

Aktörer

Hushåll, Stockholm Vatten, textilproducenter, handeln.

Vad kommer Stockholm Vatten att göra

- Kommunicera till hushållen om hur de kan återbruka och återvinna sina textilier och om hur miljön vinner på det
- Tillhandahålla och utveckla system för mottagning, återbruk och återvinning av textil
- Samarbeta med andra aktörer för att hitta nya affärsmodeller

Exempel på vad staden kan göra

- Staden ska verka för att textilier tas omhand resurseffektivt (miljöprogrammet)

[1] Källa: Naturvårdsverkets rapport Den svenska konsumtionens globala miljöpåverkan, 2010.

Uppföljning och nyckeltal

Plockanalyser (Stockholm Vatten)
Mängdstatistik; insamlade mängder i stadens insamlingssystem (Stockholm Vatten)

1.6 Minst 70 procent av matavfallet ska samlas in för rötning med biogasutvinning och näringsåterförsel

Beskrivning

Staden har höjt ambitionen för matavfallsinsamlingen vilket kräver en rad olika åtgärder för att bli verklighet. En projektenhet på Stockholm Vatten arbetar enbart med de insatser som behövs för att nå målet. Arbetet innebär mycket kommunikation och uppsökande verksamhet. Taxan är ett viktigt styrmedel.

Aktörer

Stockholms stad, restauranger och andra verksamheter, fastighetsägare samt hushåll

Vad kommer Stockholm Vatten att göra

- Öka stadens invånares medvetenhet om matsvinnets betydelse för miljön och ekonomin
- Öka stadens invånares medvetenhet om matavfallsinsamlingens betydelse för miljön och ekonomin. Det vill säga det matavfall som ändå uppstår ska samlas in och behandlas biologiskt till biogas och biogödsel
- Utbilda skolkök, förskolekök och storkök i kommunens verksamheter om vikten av att undvika matsvinn och hur man tar omhand det matavfall som uppstår på bästa sätt
- Följa den strategi för matavfallsinsamling som finns framtagen
- Införa tekniska system som möjliggör insamling av matavfall från stadens alla hushåll. Exempelvis optisk sortering som möjliggör matavfallsinsamling med befintliga system även där en separatinsamling av matavfall av olika skäl inte är möjlig

Exempel på vad andra aktörer kan göra

- Stadens verksamheter minimerar sitt matsvinn (miljöprogrammet)
- Alla stadens verksamheter ska sortera ut sitt matavfall till biologisk behandling (miljöprogrammet)
- Evenemang där matservering finns ska ha matavfallsinsamling
- Fastighetsägare och verksamheter ska införa matavfallsinsamling där det är möjligt
- Införa utsortering av matavfall på offentliga platser
- Vid nyproduktion av bostäder och offentliga kommunala lokaler planera in matavfallsinsamling – från kök till hämtning

Uppföljning och nyckeltal

Mängd insamlat matavfall (Stockholm Vatten)
Mängd insamlat matavfall per person (Stockholm Vatten)
Plockanalyser (Stockholm Vatten)

1.7 Minst 40 procent av fosforn i avlopp ska tas till vara och återföras som växtnäring till åkermark

Beskrivning

Naturvårdsverkets förslag till etappmål lyder:

- Senast 2018 kommer minst 40 procent av fosforn och 10 procent av kvävet i avlopp tas tillvara och återföras som växtnäring till åkermark, utan att detta medför en exponering för föroreningar som riskerar att vara skadlig för människor eller miljö.

Etappmålet är dock ännu inte antaget.

Under 2015 producerades 76 000 ton slam i Stockholm Vattens reningsverk. Av detta inlagrades 14 200 ton från Bromma reningsverk för användning på åkermark. Det motsvarande 19 procent av den totala slamproduktionen.

Stockholm Vattens ambition för avloppsslam bör ligga åtminstone i linje med det nationella målet. Möjligheten att uppnå målet är avhängig slammets kvalitet, omvärldens krav och kommersiella villkor. Kretsloppsanpassad användning av slammet förutsätter mycket låga halter av föroreningar och en allmän acceptans för att slammet nyttjas för återföring till åkermark men intresse från lantbrukarna finns. En viktig åtgärd för att förbättra slammets kvalitet med inriktning på avfall är att verka för att sådant som innehåller skadliga ämnen, såsom farligt avfall och läkemedelsrester, hanteras på ett korrekt sätt.

För att kunna återföra slam till åkermark krävs att slammet klarar kraven i kommande slamförordning och i certifieringssystemet Revaq. I slammet återfinns bara cirka sju procent av inkommande kväve. Ska tio procent av kvävet återföras krävs åtgärder utöver återföring via slamspridning.

Aktörer

Stockholm Vatten och lantbrukarnas organisationer. Därutöver har hushåll och verksamheter ett ansvar för att skadliga ämnen inte hamnar i avloppet.

Vad kommer Stockholm Vatten att göra

- Fortsatta åtgärder för förbättrad slamkvalitet, framför allt vad gäller kadmium, silver och koppar
- Fortsatt dialog med lantbrukarnas organisationer och andra intressenter om användning av slam på åkermark
- Avsätta mer slam för återföring till åkermark
- Utreda och eventuellt genomföra försök med separat hantering av toalettavlopp för separat slamhantering
- Fortsatt arbete med separat insamling av farligt avfall och läkemedelsavfall
- Utreda behandlingsmetoder som möjliggör utvinning av fosfor och kväve ur avloppsvatten eller slam

Exempel på vad andra aktörer kan göra

- Ökad medvetenhet hos hushåll och andra verksamheter om vad som får tillföras avloppet
- Genomföra åtgärder enligt Naturvårdsverkets rapport Hållbar återföring av fosfor och exempel från Boverket när det gäller koppar i tappvattensystem
- Ökade möjligheter för lagring av slam

Uppföljning och nyckeltal

Andelen slam som läggs ut på åkermark (Stockholm Vatten)

1.8 Nedskräpningen i stadsmiljön ska minska

Beskrivning

Nedskräpade platser kan skapa en känsla av otrygghet förutom att det ser trist ut. Stockholms stad bedriver ett aktivt arbete med att minska nedskräpningen på gator och torg, samt i parker och grönområden. Åtgärderna består i att öka städningen och att med kampanjer och kommunikation förändra medborgarnas attityd och beteende beträffande nedskräpning. Nya insamlingssystem provas och städning sker när människor ser.

Aktörer

Trafikkontoret, stadsdelsförvaltningar, fastighetsägare och bostadsbolag, centrumägare och näringsidkare, Stockholms lokaltrafik, Håll Sverige Rent, evenemangsarrangörer med flera. Hushåll, besökare och verksamma i staden.

Vad kommer trafikkontoret att göra

- Öka renhållningsinsatserna
- Städa mer då människor ser det
- Uppfylla stadens städgarantier, som innebär att städning, tömning av papperskorgar och klottersanering ska åtgärdas inom 24 timmar efter anmälan
- Arbeta med plockstädning genom Stockholmsvärdar
- Erbjuda arbete för sommarungdomar som plockar skräp
- Öka samverkan med berörda aktörer så som näringsidkare, bostadsbolag och centrumägare
- Initiera nya samarbeten och insatser för en renare och tryggare stadsmiljö i ytterstadens små centra
- Kommunicera kontorets arbete för att hålla rent och motverka nedskräpning
- Kommunicera kontorets budskap att nedskräpningen är ett delat ansvar mellan individen och staden
- Byta ut befintliga papperskorgar mot papperskorgar med integrerade askkoppar
- Erbjuda möjligheten att källsortera i offentlig miljö
- Årligen anordna Vi håller rent tillsammans med Håll Sverige Rent
- Använda klimatsmarta alternativ i avfallshanteringen
- Ta fram ett program för avfallshanteringen i stadens offentliga rum tillsammans med Stockholm Vatten och miljöförvaltningen

Vad kommer stadsdelsförvaltningarna att göra

- Se till att park- och grönområden i staden upplevs som rena, välskötta, trygga och tillgängliga
- Hålla en hög standard i stadsdelarnas lekparker så att de är fria från nedskräpning
- Medverka till möjligheten att källsortera i offentlig miljö
- Kommunicera kring arbetet med att hålla rent samt motverka nedskräpning
- Använda klimatsmarta alternativ i avfallshanteringen

Exempel på vad andra aktörer kan göra

- Hushållen har ett ansvar att inte använda stadens offentliga skräpkorgar för hushållsavfall
- Alla som bor, besöker eller arbetar i Stockholm har ett ansvar att inte skräpa ner och att använda de skräpkorgar som staden och andra aktörer erbjuder
- Alla som bor, besöker eller arbetar i Stockholm uppmuntras att anmäla nedskräpning, fulla skräpkorgar och andra brister i stadsmiljön till staden via Tyck Till-appen eller Stockholms stads hemsida
- Verksamhetsutövare såsom fastighetsägare, centrumägare, affärsidkare och andra uppmuntras till att sätta upp askkoppar utanför entréer och personalingångar för att minska antalet fimpar på stadens gångbanor
- Evenemangsarrangörer har ett ansvar att städa evenemangsområdet och det närområde som påverkas av evenemanget, även när det sträcker sig över flera dagar. Vid avetablering ska ytan återställas till ursprungligt skick

Uppföljning och nyckeltal

Skräpmätningar (trafikkontoret)
Medborgarenkäten (miljöförvaltningen)
Stadsmiljöenkäten (stadsledningskontoret)

1.9 Uppkomsten av marint skräp ska minska

Beskrivning

Marin nedskräpning är ett stort miljöproblem och Stockholm har en lång strandlinje längs både Saltsjön och Mälaren. Den största delen av det marina skräpet kommer från land och över hälften är plast[2]. Kopplingen till avfallsplanens delmål 1.8 är därmed tydlig. Stadens åtgärder för att minska nedskräpningen består både i att utöka städningen och att med kampanjer och kommunikation förändra medborgarnas attityd och beteende beträffande nedskräpning. På uppdrag av trafikkontoret genomför Stockholms Hamn AB genom upphandlad entreprenör kontinuerlig renhållning av vattenytor och strandkanter i centrala Stockholm.

Aktörer

Stockholm Vatten, trafikkontoret, stadsdelsförvaltningar, Stockholms Hamn AB, Stockholms lokaltrafik och evenemangsarrangörer med flera.

Vad kommer Stockholms stad att göra

- Inventera riskområden där skräp från land riskerar att hamna i havet och vidta åtgärder för att förhindra att så sker
- Identifiera källorna till marin nedskräpning för att kunna sätta in förebyggande åtgärder
- Vidareutveckla trafikkontorets handlingsplan mot nedskräpning
- Arbeta vidare med aktiviteter och kommunikation gentemot medborgarna om attityder kring nedskräpning
- Utveckla samverkan mellan olika aktörer

[2]Källa: Håll Sverige Rent

Exempel på vad andra aktörer kan göra

- Alla som bor, besöker eller arbetar i Stockholm har ett ansvar att inte skräpa ner och att använda de skräpkorgar som staden och andra aktörer erbjuder

Uppföljning och nyckeltal

Skräpmätningar på land och marint/stränder (trafikkontoret med flera aktörer)
Medborgarenkäten (miljöförvaltningen)
Stadsmiljöenkäten (stadsledningskontoret)
Mängd avfall som städas upp på stränder och i stadens vattenområden (Stockholms Hamn AB)

Mål 2

Avfall som kan vara skadligt för människa eller miljö ska förebyggas och hanteras säkert

Beskrivning

Med skadligt avfall avses här både sådant avfall som klassificeras som farligt i avfallsförordningen och övrigt avfall som på grund av innehåll eller egenskaper kan orsaka skada på människa eller miljö. Som exempel kan nämnas spillolja, överbliven målarfärg, elavfall, uttjänta batterier och läkemedelsrester.

För att minska belastningen på människors hälsa och miljön samt för att inte störa behandling av avfall och avloppsvatten är det viktigt att minska mängden farligt avfall som genereras och öka andelen som samlas in och omhändertas på ett riktigt sätt. Vid köp av kemikalier och produkter ska farliga ämnen undvikas så långt det är möjligt. För stadens verksamheter utgör Stockholms stads Kemikalieplan 2014–2019 ett viktigt instrument för hur arbetet ska bedrivas.

För att inte sprida farliga ämnen i miljön ska farligt avfall sorteras ut innan det övriga avfallet behandlas. Farliga ämnen kan till exempel komma ut genom rökgaser vid förbränning av avfall, via lakvatten från deponering eller med avloppsvatten och slam från reningsverken. Förutsättningarna för att kunna materialåtervinna avfall blir också bättre om det farliga avfallet är utsorterat.

Viktiga parametrar för att minimera påverkan från skadliga ämnen och få ett avfall som är så väl lämpat som möjligt för återvinning, är:

- Produkter med lågt innehåll av skadliga ämnen, och med en design som underlättar separat hantering av dessa ämnen när produkten kasseras
- Kunskap och medvetenhet hos konsumenter om vad som är farligt och skadligt avfall och hur det kan undvikas och ska hanteras, samt ett ansvarstagande
- Säkra och lättillgängliga system för insamling av farligt avfall, både från hushållen och från verksamheter
- Säkra och pålitliga system för hantering och slutligt omhändertagande av avfallet

Stockholm Vatten arbetar målmedvetet för att utveckla insamlingen av farligt avfall från hushållen. De allra flesta boende i småhus är nöjda med möjligheten att lämna in farligt avfall men nästan 30 procent av boende i flerbostadshus är mindre, eller inte alls nöjda. Där behövs fortsatt arbete.

Farligt avfall från verksamheter ligger utanför kommunens insamlingsansvar. Mindre verksamheter kan idag dock ha svårt att bli av med sitt farliga avfall på rätt sätt.

Avfall från elektriska och elektroniska produkter, så kallat elavfall, är en typ av skadligt avfall. Elavfallet är ett producentansvar, det vill säga att den som köper varan betalar en avgift för insamling och behandling. Varje avfallslämnare är skyldig att sortera ut sitt elavfall, för att omhändertagande och återvinning ska kunna ske på rätt sätt. Ett av målen i den nationella avfallsplanen är att insamlingen av elavfall till materialåtervinning ska öka, speciellt för smått elavfall. Vårt användande av elprodukter har ökat under åren och många produkter konkurreras ut av nya mer utvecklade produkter innan full livslängd på den gamla är uppnådd. Stockholm Vatten ser en något minskad andel elavfall i soppåsen.

Vision för år 2040

Allt avfall som innehåller ämnen som är skadliga för människa eller miljö hanteras i separata strömmar och inget hamnar i soppåsen eller i avloppet. Produkter har ett minimum av skadliga ämnen och är designade för att underlätta för separat hantering av dessa ämnen den dag produkten blir avfall. Kunskapen hos privatpersoner och verksamheter är hög och alla tar ansvar för att hantera det farliga och skadliga avfallet korrekt. Systemen för insamling och mottagning för denna typ av avfall är väl utbyggda.

Delmål för planperioden

2.1 Kunskapen hos stadens invånare om vad som är farligt avfall och var det ska lämnas ska öka

Beskrivning

För att öka andelen farligt avfall och elavfall som samlas in och omhändertas på ett riktigt sätt, är det viktigt att avfallsinnehavaren har god kunskap om vad som är farligt avfall, hur det ska hanteras och var det ska lämnas.

Aktörer

Stockholm Vatten har ett övergripande ansvar och ett direkt informationsansvar för hushållens farliga avfall. Elavfall är producentansvar och Elkretsen informerar hushållen. Fastighetsägare ansvarar för att hyresgäster får information om hur hanteringen fungerar i fastigheten. Hushållen har ett ansvar att hålla sig informerade och ta ansvar för sitt farliga avfall.

Vad kommer Stockholm Vatten att göra

- Kunskapen hos allmänheten och företag om vad som klassas som farligt avfall, hur det sorteras och var det ska lämnas ska öka (miljöprogrammet)
- Kontinuerligt kommunicera om vad som är farligt avfall och var det lämnas in
- Kontinuerligt kommunicera om vad som är elavfall och var det lämnas in

Exempel på vad andra aktörer kan göra

- Stadens verksamheter ska ha kontroll på vilket farligt avfall som uppstår och förvissa sig om att hantering, borttransport och omhändertagande sker på ett korrekt sätt (miljöprogrammet)
- Butiker som tar emot elavfall bör vara tydligare mot sina kunder om möjligheterna för hushållen att lämna till butiken
- Fastighetsägare ska informera sina hyresgäster om var de kan lämna sitt farliga avfall

Uppföljning och nyckeltal

Brukarundersökningar och kampanjmätningar (Stockholm Vatten)
Medborgarenkäten (miljöförvaltningen)

2.2 Andelen farligt avfall och elavfall i soppåsen ska vara mindre än 0,3 procent med nedåtgående trend

Beskrivning

Plockanalyser visar att relativt lite farligt avfall hamnar i soppåsen men det är viktigt att det inte heller hamnar i avloppet eller på något annat olämpligt ställe.

För till exempel elavfall, batterier och läkemedel är det producentansvar. Kommunen har ansvar för omhändertagandet av hushållens övriga farliga avfall. Verksamhetsutövare har ansvar för att det farliga avfall som uppkommer inom verksamheten omhändertas på ett hälso- och miljömässigt godtagbart sätt.

Aktörer

Stockholms stad, producenterna, verksamheter, fastighetsägare och hushåll.

Vad kommer Stockholm Vatten att göra

- Möjligheten för stadens invånare att lämna ifrån sig sitt farliga avfall till något av stadens system ökar (miljöprogrammet)
- Vidareutveckla insamlingen av farligt avfall och elavfall

Exempel på vad andra aktörer kan göra

- Förbättra möjligheter att lämna farligt avfall för verksamheter med små mängder

Uppföljning och nyckeltal

Andelen farligt avfall och elavfall i soppåsen genom plockanalyser (Stockholm Vatten)

2.3 Farligt avfall i bygg- och rivningsavfall ska hanteras på rätt sätt

Beskrivning

Enligt avfallsstatistik ger bygg- och rivningssektorn upphov till betydande mängder farligt avfall. Detta är också ett område som pekas ut som prioriterat att arbeta med i den nationella avfallsplanen.

Aktörer

Byggherrar och entreprenörer ansvarar för det farliga avfall som uppkommer i deras verksamheter.

Miljöförvaltningen har tillsynsansvaret och kontrollerar och informerar verksamheter om hanteringen av farligt avfall och elavfall.

Exempel på vad Stockholms stad och andra aktörer kan göra

- Utöka samarbetet mellan staden, byggherrar och entreprenörer för att skapa goda möjligheter för utsortering av det farliga avfallet
- Ställa tydliga krav på hantering av farligt avfall inom stadens nybyggnadsområden
- Ställa tydliga krav på hantrering av farligt avfall i bygg- och rivningslov
- Lyfta fram goda exempel
- Utarbeta rutiner mellan förvaltningarna kring rivningslov och tillsyn
- Följa upp att ställda krav efterlevs

Uppföljning och nyckeltal

Beskriv hur arbetet har vidareutvecklats för att nå delmålet (Stockholm Vatten, miljöförvaltningen)

Mål 3

Avfallshanteringen ska anpassas till människan

Beskrivning

Avfallshanteringssystemen ska fungera bra för alla de människor som är involverade. Hela hanteringskedjan ska präglas av en god arbetsmiljö, hänsyn till den omgivande miljön och till avfallslämnarna; från det att avfallet uppkommer, via insamlingen till att det slutligen omhändertas och behandlas. De tre delarna som behandlas under detta mål är:

- Kunskap och förståelse
- Tillgänglighet och användbarhet
- Arbetsmiljö

Alla som bor och verkar i staden har ett ansvar för att avfallshanteringen fungerar i det led där man själv deltar. Stockholm Vatten har ansvar för att systemen är begripliga och fungerar på en övergripande nivå. För vissa avfallsslag har producenterna ansvar för insamlingssystemen. Inom fastigheten har fastighetsinnehavaren ansvar för att det finns en väl fungerande och lättillgänglig avfallshantering.

Hänsyn ska, så långt det är rimligt, tas till att vi är olika och att särskilda behov kan finnas.

Vision för år 2040

Staden har enkla och lättillgängliga system för avfallshanteringen, som uppmuntrar till återanvändning och återvinning. Boende, verksamma och de som hanterar avfallet har kunskap om betydelsen av en korrekt hantering och känner ett ansvar för sin del i kedjan. All hämtning och hantering sker under goda arbetsmiljöförhållanden och på ett säkert sätt. Avfallshanteringen är integrerad med övriga intressen i stadsmiljön.

Delmål för planperioden

3.1 Kommunikation ska öka kunskap och motivation kring avfallshanteringen

Beskrivning

Kommunikation är en av grundförutsättningarna för att stockholmarna ska kunna sortera sitt avfall rätt. Kommunikationen ska vara tillgänglig och återkoppling är en viktig faktor för motivation.

Stockholm Vatten informerar om hanteringen av hushållsavfall i stort. Fastighetsägarna ansvarar för att informera de boende om hur avfallet ska hanteras inom fastigheten.

Aktörer

Stockholm Vatten, fastighetsägare, stadsdelsförvaltningar, trafikkontoret.

Privatpersoner och verksamheter har ett ansvar att hålla sig informerade.

Vad kommer Stockholm Vatten att göra

- Ta fram en kommunikationsstrategi
- Kommunicera avfallsplanen till alla berörda
- Kommunicera målen för avfallsplanen till berörda verksamheter i staden
- Analysera och kommunicera resultat från plockanalyser
- Ta fram till åtgärder och följa upp plockanalyserna på ett systematiskt sätt
- Bedriva återkommande och riktade informationskampanjer till hushåll och verksamheter på aktuella teman
- Utveckla den pedagogiska verksamheten, bland annat genom samarbeten
- Ta fram råd till fastighetsägare hur de kan informera sina hyresgäster
- Öka kunskapen om avfallsfrågor inom stadens förvaltningar och bolag

Exempel på vad andra aktörer kan göra

- I samverkan med Stockholm Vatten sprida kunskap kring avfallsfrågor

Uppföljning och nyckeltal

Brukarundersökningar (Stockholm Vatten)
Plockanalyser (Stockholm Vatten)

3.2 Systemen för avfallshantering ska vara enkla, ha god tillgänglighet och vara trygga att använda

Beskrivning

Det ska vara lätt att göra rätt. Avfallslämning och sortering ska vara tillgängligt för alla invånare oavsett boendetyp eller särskilda behov.

Hushållen ska även ha god tillgänglighet för att kunna lämna grovavfall. Grovsoprum i flerbostadshus hjälper de boende att på ett enkelt sätt kunna lämna avfallet även om de saknar bil.

Avfallshanteringen ska utformas så att avfallslämnaren upplever det tryggt och säkert att lämna. Det kan exempelvis vara att planera och välja system så att transporter undviks inne i bostadsområden, eller att utforma behållare och soprum så att risken för olyckor minimeras. Ljusa soprum som är placerade i synliga lägen känns mer trygga. Åtgärderna bidrar ofta även till en förbättrad arbetsmiljö för den personal som hanterar avfallet och ger mindre nedskräpning kring behållarna.

Aktörer

Stockholms stad, byggherrar och fastighetsägare.

Vad kommer Stockholm Vatten att göra

- Utreda fastighetsnära insamling av fler fraktioner än matavfall och restavfall för olika boendeformer
- Stadens ÅVCer ska hantera allt återvinningsbart material (miljöprogrammet)

- Utöka möjligheterna till sortering och insamling för hushållen
- Utveckla insamlingssystemen för källsorterade fraktioner
- Ställa krav på fastighetsägare men också stötta dem för att stadens invånare ska få bra möjligheter att lämna sitt hushållsavfall

Exempel på vad andra aktörer kan göra

- Staden ska som fastighetsägare skapa förutsättningar för hyresgäster att sortera ut matavfall (miljöprogrammet)
- Staden ska öka källsorteringen för allmänheten på kommunens anläggningar (miljöprogrammet)
- Förbättra möjligheterna för verksamheter att lämna förpackningar

Uppföljning och nyckeltal

Brukarundersökningar (Stockholm Vatten)

3.3 Systemen för avfallshantering ska erbjuda en god arbetsmiljö

Beskrivning

Avfallshanteringen som bransch har sedan länge präglats av problematiska förhållanden ur arbetsmiljösynpunkt. Ett målinriktat arbete för att komma till rätta med det har bedrivits under lång tid av flera parter och stora framsteg har gjorts. Dock återstår en hel del för att uppfylla de krav som Arbetsmiljöverket ställer idag och de skärpningar som kan förväntas komma framöver. För att få en bra arbetsmiljö bör maskinella lösningar användas i första hand. Det innebär att avfallet hämtas och hanteras med hjälp av maskinella lösningar, exempelvis sopsug och krantömda behållare. Manuella system bör undvikas så långt det är tekniskt möjligt och ekonomiskt rimligt. Avfallstaxan används för styrning mot maskinella system.

Det är viktigt att se till arbetsmiljön i alla länkar i avfallskedjan, såsom exempelvis fastighetsskötare, personal vid återvinningscentraler, hämtpersonal samt personal vid omlastning, mellanlager och behandlingsanläggningar.

Aktörer

Arbetsmiljöverket utfärdar föreskrifter för de som arbetar med avfallshantering. Fastighetsägare har ansvar för avfallshanteringen i fastigheten och för att avfallet kan hämtas med de hämtsystem som finns. Stockholm Vatten ska skapa förutsättningar genom god planering samt med krav vid upphandlingar.

Vad kommer Stockholm Vatten att göra

- Fortsätta det systematiska arbetet med att åtgärda hämtställen med dålig arbetsmiljö
- Fortsätta fasa ut hämtning av komprimerade kärl och komprimerade säckar
- Fasa ut beredningskärl och beredningssäckar
- Fasa ut hämtningen av latrinkärl
- Utveckla system med god arbetsmiljö vid hämtning av grovavfall från fastigheter

Exempel på vad andra aktörer kan göra

- Maskinella lösningar ska väljas i första hand vid alla nybyggnationer och större ombyggnationer

Uppföljning och nyckeltal

Andel säckhämtning i staden (Stockholm Vattens statistik)
Antal hämtställen med komprimerade kärl och komprimerade säckar (Stockholm Vattens statistik)
Antal hämtställen med latrinkärl (Stockholm Vattens statistik)

3.4 Det ska bli enklare att lämna avfall till återbruk och materialåtervinning utan bil

Beskrivning

Boende bör ha möjlighet att lämna avfall till insamling utan att använda bilen. Idag finns till exempel mobila miljöstationen för farligt avfall, möjlighet att låna lådcyklar från återbruket i Roslagstull och fastighetsnära insamling för vissa avfallsslag. Nya lösningar är under utveckling.

Aktörer

Stockholm Vatten, fastighetsägare, Förpacknings- och tidningsinsamlingen.

Vad kommer Stockholm Vatten att göra

- Utveckla alternativ till de traditionella ÅVCerna för insamling av grovavfall och material till återbruk i en tät stad
- Se över möjligheterna att ÅVC och andra insamlingssystem ska kunna nås med andra färdmedel än bil

Exempel på vad andra aktörer kan göra

- Planera för att hushåll ska kunna lämna grovavfall och återbruksmaterial i en tät stad

Uppföljning och nyckeltal

Beskriva hur arbetet har vidareutvecklats (Stockholm Vatten)
Brukarundersökningar (Stockholm Vatten)

Mål 4

Avfallshantering ska vara en självklar del i stadens fysiska planering

Beskrivning

Detta mål har en central roll för måluppfyllelsen för alla övriga mål.

I takt med att stadens befolkning växer förväntas även mängden avfall som ska tas om hand öka. Den mer tätbebyggda staden i kombination med att de moderna systemen för avfallshantering ofta har ett stort behov av plats för till exempel sortering medför att det blir svårare att finna ytor. Då fler människor ska färdas på samma yta ställs ännu högre krav på god logistik för avfallstransporterna. Även om storstaden har goda generella förutsättningar för en effektiv avfallshantering, är det en utmaning att skapa system som är lättillgängliga, miljö- och kostnadseffektiva och samtidigt väl anpassade till stadsmiljön. Beroende på typen av bebyggelse behövs i vissa områden lokala lösningar medan det i andra passar bäst med en central anläggning. Det finns också en framkomlighetsaspekt i hur avfallshanteringen planeras. Avfallshantering ska kunna utföras med god trafiksäkerhet.

En annan typ av avfall som har en utrymmeskrävande hantering är snömassor. Enligt Naturvårdsverket är snö som har röjts från gator och torg att betrakta som avfall. Tippning av snö i vattenområden får därför endast ske med dispens. För att snöröjningen ska kunna fungera effektivt i staden och att snömassorna ska kunna hanteras utan onödigt miljöbelastande transporter krävs att det finns lämpliga ytor reserverade för snöhantering runtom i staden.

Stockholms översiktsplan – Promenadstaden är under uppdatering. Bostadsförsörjningen är prioriterad för staden, fram till år 2020 ska 40 000 bostäder byggas. Stadens vision 2040 om en bra stad att leva och bo i ”Ett Stockholm för alla” är utgångspunkt. Översiktsplanen ska ta fram lösningar som gör det enkelt för stockholmarna att leva miljövänligt och hantera utmaningar i form av stora skillnader i livsvillkor mellan stadsdelar.

Stockholm behöver också anpassas till ett föränderligt klimat. Kraftiga skyfall och höjd havsnivå leder till översvämningsrisker och kan påverka var anläggningar behöver placeras så att inte funktionen slås ut.

Vision för år 2040

Planering för hanteringen av avfall finns med i ett tidigt skede på alla nivåer; regionalt, stadsövergripande, lokalt samt vid om- och nybyggnation av enskilda fastigheter. Alla som är involverade i planeringsprocesserna har god kännedom om avfallsfrågor och ser avfallshantering som en naturlig del av infrastrukturen. Stor hänsyn tas till hur vi människor ska ha god tillgänglighet till systemen samtidigt som de anpassas till stadsmiljön i en tät stad.

Delmål för planperioden

4.1 Vid ny- och ombyggnationer ska avfallsfrågorna beaktas redan vid den inledande planeringen

Beskrivning

Det är viktigt att avfallsfrågorna kommer in på ett tidigt skede i planeringen för att hitta utrymme för en resurseffektiv avfallshantering. Många aktörer är inblandade och det finns ofta olika intressen som ska jämkas samman. En attraktiv och tillgänglig stad byggs tillsammans.

Aktörer

Alla förvaltningar och kommunala bolag har ett ansvar för att avfallsfrågan hanteras inom respektive verksamhet. Särskilt berörda är stadsbyggnadskontoret, exploateringskontoret, trafikkontoret och stadsdelsförvaltningarna.

Exempel på vad Stockholm Vatten, Stockholms stad och andra aktörer kan göra

- Utveckla samarbetsformer mellan stadens förvaltningar och bolag för att få fram bra exempel på god avfallshantering
- Vidareutveckla samarbetet i staden för att få med avfallsfrågor tidigt i planeringen
- Tydliggöra vilka system som prioriteras ur arbetsmiljöhänseende och energieffektivitet

Uppföljning och nyckeltal

Beskriv hur arbetet har vidareutvecklats för att nå delmålet (exploateringskontoret, stadsbyggnadskontoret, Stockholm Vatten)

4.2 Vid förtätning ska helhetslösningar för avfallshanteringen övervägas som täcker in både ny och befintlig bebyggelse

Beskrivning

Genom att ta ett helhetsgrepp över ett större område kan avfallssystemen i nya områden ibland också lösa eventuella problem med avfallshanteringen i angränsande, befintliga områden och vice versa. Stockholm Vatten har tagit fram en prioriteringslista över de insamlingssystem som används i staden att använda som grund.

Aktörer

Exploateringskontoret, stadsbyggnadskontoret, miljöförvaltningen, stadsdelsförvaltningar, fastighetsägarna och Stockholm Vatten.

Vad kommer Stockholm Vatten att göra

- Utreda möjligheten att skapa ett tematiskt tillägg till översiktsplanen rörande planeringen för avfallshanteringen

- Arbeta för en tydlighet om vilka möjligheter som finns för fastighetsägare till gemensamma lösningar

Exempel på vad olika aktörer kan göra

- Ta reda på befintlig avfallshantering i området innan planeringen startar för ny för att se om den kan användas eller förbättras

Uppföljning och nyckeltal

Beskriv hur arbetet har vidareutvecklats för att nå delmålet (Stockholm Vatten)

4.3 Mark i staden ska kunna användas för avfallsrelaterad verksamhet

Beskrivning

Avfallshanteringen i staden är beroende av att ytor kan användas för teknisk försörjning. Återvinningsstationer, omlastningsstationer, behandlingsanläggningar, återbruksplatser och snötippar kräver utrymme. Befintliga anläggningar behöver ersättningsplatser om de inte kan fortsätta sin verksamhet på den ursprungliga platsen. Även privata aktörer som utgör en del i avfallskedjan behöver kunna bedriva verksamhet.

Aktörer

Exploateringskontoret, stadsbyggnadskontoret, trafikkontoret och Stockholm Vatten.

Vad kommer Stockholm Vatten att göra

- I samverkan med andra förvaltningar i staden utveckla och anpassa system som passar in i det offentliga rummet, exempelvis användning av multifunktionella ytor
- Ta fram handledningar för evenemangssopor, food trucks och torghandel
- Fortsätta arbetet med att få en samsyn kring användandet av kommunal mark för avfallshantering, när möjlighet att anordna en bra hantering saknas på fastigheten

Exempel på vad andra aktörer kan göra

- Återanvända schaktmassor för att undvika uttag av outnyttjade naturresurser och minska transportbehovet av schaktmassor (miljöprogrammet)
- Samverka med andra aktörer för att hitta långsiktiga lösningar för masshanteringen i staden
- Se över möjligheten att kunna tippa snö på andra platser än i vattnet
- Säkra att dagens ÅVCer finns kvar eller att ersättningsplatser finns om någon måste tas bort
- Reservera markområden i staden för avfallsrelaterad verksamhet både i Stockholms stads och i andra aktörers regi
- Staden kan i samverkan arbeta för att ytor kan få en multifunktionell användning
- Se över möjligheten att kunna nyttja kommunal mark för tillfällig avfallshantering vid exempelvis byggnation och renoveringar

Uppföljning och nyckeltal

Beskriv hur arbetet har vidareutvecklats för att nå delmålet (Stockholm Vatten, stadsbyggnadskontoret, exploateringskontoret, trafikkontoret)

4.4 Ökad hänsyn ska tas till den omgivande miljön vid insamling och hämtning av avfall

Beskrivning

Det är en utmaning att skapa lättillgängliga insamlingssystem, för såväl brukare som hämtningsentreprenörer, som är väl anpassade till stadsmiljön och platsers natur- och kulturvärden. I såväl innerstaden som i ytterstaden finns en varierad bebyggelse och omgivningar som kan stå i konflikt med kraven på en rationell avfallshantering med god arbetsmiljö.

Detta delmål handlar även om att minska påverkan på omgivningen i form av till exempel buller och utsläpp.

Aktörer

Stockholms stad, fastighetsägare, byggherrar och entreprenörer.

Vad kommer Stockholm Vatten att göra

- Utveckla och sprida stadens riktlinjer ”projektera och bygg för god avfallshantering”
- Arbeta för att all avfallshantering i största utsträckning ska göras med fordon som drivs av förnyelsebara drivmedel
- Verka för en god och genomtänkt logistik för avfallstransporter
- Arbeta vidare med bullerproblematiken på stadens återvinningscentraler och andra insamlingssystem

Exempel på vad andra aktörer kan göra

- Samverka inom staden och med Stockholm Vatten kring exempelvis trafikfrågor och tillhandahållande av ytor för avfallshantering

Uppföljning och nyckeltal

Beskriv hur arbetet har vidareutvecklats för att nå delmålet (Stockholm Vatten)

4.5 Nya tekniklösningar ska prövas och utvecklingen av systemen för insamling och behandling ska fortsätta

Beskrivning

Stockholm är en stad med många olika typer av bebyggelse med olika förutsättningar. För att få en väl fungerande avfallshantering överallt krävs ett brett utbud av systemlösningar. Nya tekniker behöver därför prövas och befintliga system behöver fortsätta utvecklas. När staden växer kan tidigare oprövade lösningar behövas.

Aktörer

Stockholms stad, byggherrar och entreprenörer.

Vad kommer Stockholm Vatten att göra

- Fortsätta den kontinuerliga utvecklingen av avfallssystemen
- Vara öppen för innovationer som kan leda till utvecklad avfallshantering
- Samverka med andra aktörer för att hitta bra lösningar
- Se över möjligheten till ett utökat regionalt samarbete
- Arbeta vidare med att kombinera sopsug med en utökad källsortering
- Utreda förutsättningar för nya ansvars- och ägarstrukturer

Exempel på vad andra aktörer kan göra

- Samverka med staden för att få fram nya effektiva lösningar

Uppföljning och nyckeltal

Beskriv hur arbetet har vidareutvecklats för att nå delmålet (Stockholm Vatten)

Bilagor

1 Beskrivning av avfallshanteringen i Stockholms stad
2 Avfallsmängder och flöden i Stockholms stad
3 Anläggningar för återvinning och bortskaffande av avfall i Stockholms stad
4 Kartor över avfallsanläggningar i Stockholmsregionen
5 Uppgifter om nedlagda deponier i Stockholms stad
6 Uppföljning av Avfallsplan för Stockholms kommun 2013–2016
7 Relaterade lagar, förordningar, mål och strategier
8 Miljökonsekvensbeskrivning för Avfallsplan för Stockholm 2017–2020
9 Social konsekvensanalys för Avfallsplan för Stockholm 2017–2020
10 Ordlista och definitioner

Stockholm Vatten är ett kommunalt bolag som producerar och levererar dricksvatten av hög kvalitet till över en miljon människor i Stockholmsområdet. Vi tar också hand om och renar det använda vattnet på bästa sätt för att skydda miljön. Vi sköter avfallshanteringen i Stockholm och ansvarar för att restprodukter från våra verksamheter återvinns i ett effektivt kretslopp.

Stockholm Vatten
Tel 08-522 120 00
stockholmvatten@stockholmvatten.se
www.stockholmvatten.se
En del av Stockholms stad

Beskrivning av avfallshanteringen i Stockholms stad

Mer detaljerade uppgifter om mängder återfinns i bilaga 2, Avfallsmängder och flöden i Stockholms stad.

Allmänt om ansvar

I miljöbalken (SFS 1998:808) 15 kap. 11 § står det att: ”Den som innehar avfall ska se till att avfallet hanteras på ett hälso- och miljömässigt godtagbart sätt.” Detta innebär en grundläggande skyldighet beträffande hanteringen av avfall. Därtill finns särskilt utpekade aktörer med ansvar i olika omfattning.

Denna beskrivning är uppdelad i två avsnitt: *Avfall som staden ansvarar för* och *Avfall som staden inte ansvarar för*. En övergripande bild av ansvarsfördelningen framgår av Figur 1.

Staden ansvarar enligt 15 kap. miljöbalken för den del av avfallet som klassas som hushållsavfall samt visst annat avfall enligt lagstiftningen. Kunskapen om var hushållsavfall uppkommer samt hur det samlas in och behandlas är god.

Övrigt avfall är avfallsinnehavarens ansvar. De har ansvar för att avfallet transporteras av en godkänd transportör och omhändertas på ett miljömässigt riktigt sätt. Detta gäller även för farligt avfall.

Ansvarsfördelningen i kombination med en allt mer komplex marknad som avfallsbranschen utgör innebär att kommunen har svårt att få en samlad kunskap om var verksamheternas avfall genereras och hur det omhändertas. Det finns en skyldighet att tillhandahålla sådana uppgifter på begäran, men det saknas resurser att samla in och sammanställa uppgifterna. Även hushåll ger upphov till visst avfall som inte definieras som hushållsavfall, till exempel bygg- och rivningsavfall.

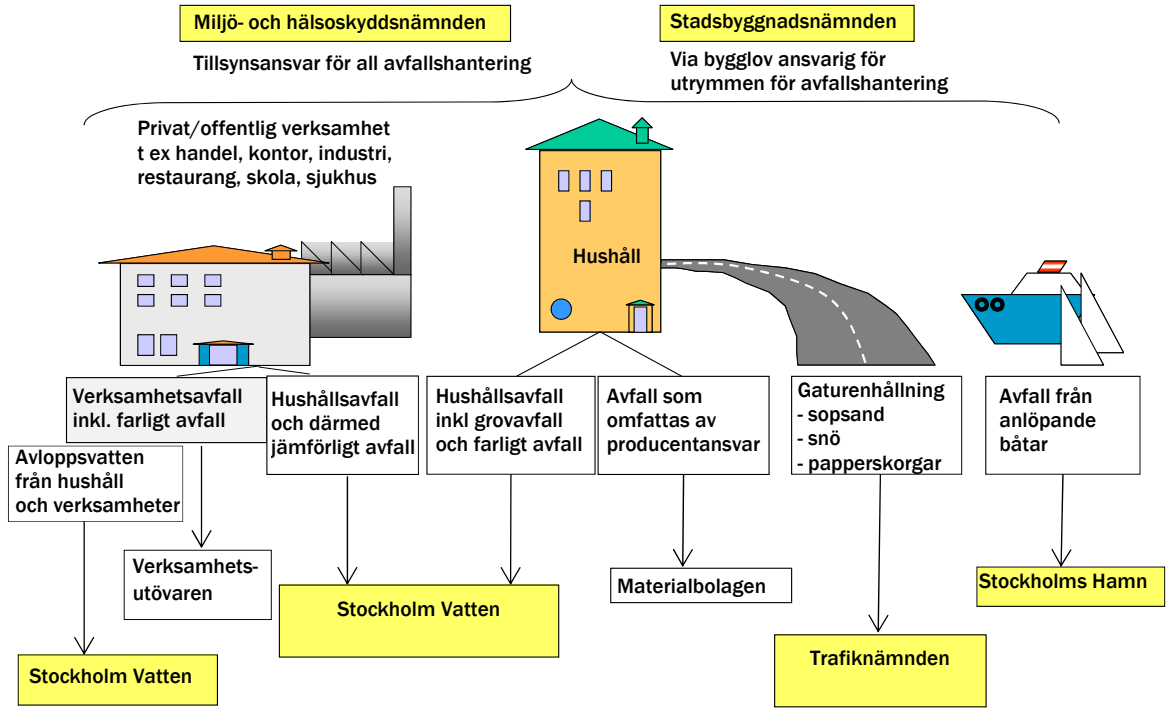

Figur 1. Ansvarsfördelning för det avfall som uppkommer i Stockholms Stad.

Planering

Befolkningsutveckling

Stockholms stad är Sveriges till invånarantal största kommun och antalet invånare ökar. Befolkningen bor främst i flerbostadshus och endast en liten andel bor i småhus. Andelen småhus av det totala bostadsbeståndet utgör ca 10 procent. Stadens kärna är tätt bebyggd och har delvis gammal och kulturmärkt bebyggelse. Inom staden finns även några öar utan broförbindelse med säsongshämtning av latrin.

Flera nya bostadsområden är under uppförande. Sweco Eurofutures anger i sina prognoser att Stockholms stads folkmängd år 2024 kommer att vara ca 1 000 000 invånare, vilket motsvarar en ökning med nästan 20 procent jämfört med år 2010. I Tabell 1 redovisas invånarantal och prognos.

Tabell 1. Invånarantal samt prognos invånarantal

	2010	2014	Prognos 2019	Prognos 2024
Invånarantal	847 073	911 989	990 273	1 061 344

Källa: Avfall web och www.statistikomstockholm.se

Antalet övernattningar på hotell, vandrarhem och stugbyar uppgick år 2014 till 7 950 000. Detta motsvarar 21 780 invånare.

Stockholm ligger i en region där pendling mellan kommunerna är stor. Dagligen har Stockholm en nettoinpendling på 24 500 personer (Källa: SCB).

Stockholms näringsliv består främst av kontorsverksamhet, handel och restauranger. Det finns inga större industrier; arbetsgivare inom tjänstesektorn dominerar.

Den stora utmaningen framåt ligger utan tvekan i befolkningsökningen. Att utveckla avfallshanteringen och möta behov av bekvämlighet och tillgänglighet till avfallssystemen i takt med en starkt ökande befolkning kommer att kräva en genomtänkt strategi.

Avfall, en infrastrukturfråga

Arbetsmiljöfrågorna har länge varit en viktig fråga för avfallshanteringen, framför allt för insamlingen av hushållsavfall. Som ett resultat av detta är ambitionen att så långt det är möjligt övergå till maskinella insamlingssystem.

Stadsbyggnadsnämnden ansvarar för fysisk planering i staden. I detta ingår ansvar för övergripande planering avseende bland annat bostadsförsörjning, arbetsplatser, miljö och trafik. Stadsbyggnadsnämnden ansvarar dels för att samhällets krav på avfallshantering beaktas i planprocessen, dels för granskning och tillsyn av att plan- och bygglagen (PBL) och tillhörande bestämmelser följs i bygglov och bygganmälan.

Exploateringsnämnden skriver exploateringsavtal med byggherrar vid nybyggnad då det gäller byggande på kommunalt ägd mark. I exploateringsavtalen hänvisas till stadens avfallsföreskrifter med mera för att byggherrarna i tidigt skede ska få kännedom om förutsättningar för god avfallshantering för att ges möjlighet att arbeta in det i projektet. Motsvarande regleringsmöjlighet saknas i de fall staden inte är markägare.

Tillsyn

Miljö- och hälsoskyddsnämnden svarar för det övergripande miljö- och hälsoskyddet i staden och är därmed tillsynsmyndighet för avfallshanteringen i Stockholm.

Avfall som staden ansvarar för

Enligt miljöbalken ska varje kommun ansvara för att hushållsavfall och därmed jämförligt avfall från verksamheter utanför producentansvaret samlas in och transporteras till behandlingsanläggning för återvinning eller bortskaffning. Kommunen är ansvarig för att behandlingskapacitet för avfallet finns att tillgå samt för tillsyn av avfallshanteringen. Kommunen ansvarar även för att oljeavfall, toalettavfall och fast avfall som mottagits i hamn transporteras bort (SFS 2011:967).

Stockholms stad har genom ett antal nämnder och bolag ansvar för olika delar av avfallshanteringen.

Förutom det direkta ansvaret för hushållsavfall och därmed jämförligt avfall från verksamheter har staden även många egna verksamheter där avfall uppkommer. Av detta är en del hushållsavfall eller därmed jämförligt avfall; exempelvis från skolor, förskolor, äldreboenden, idrottsanläggningar och offentliga papperskorgar. Annat avfall är verksamhetsavfall som uppkommer vid byggande, drift och underhåll av stadens anläggningar såsom hamnar, byggnader, gator och andra offentliga ytor. Stockholms Hamn AB, ansvarar för att ha mottagningsstationer för fartygsgenererat avfall.

Stockholm Vatten har ett dokumenterat kris- och säkerhetsarbete där avfallsfrågorna ingår. Detta för att ha en beredskap vid händelser som kan utveckla sig till en kris eller allvarlig händelse för staden.

Hushållsavfall och därmed jämförligt avfall

Med hushållsavfall avses avfall som kommer från hushåll samt därmed jämförligt avfall från annan verksamhet (miljöbalken 15 kap. 3 §). I miljöbalkspropositionen (Prop. 1997/98:45) förklaras miljöbalkens definition av hushållsavfall och därmed jämförligt avfall närmare. Som exempel på avfall som klassas som hushållsavfall anges sopor, köksavfall, latrin och slam. Till hushållsavfallet räknas också skrymmande avfall som exempelvis utrangerade möbler, cyklar och liknande föremål. Farligt avfall som kommer från hushåll räknas också som hushållsavfall.

Med avfall från annan verksamhet som är jämförligt med hushållsavfall avses avfall från industrier, affärsrörelser och annan likartad verksamhet som i renhållningssammanhang är jämförligt med avfall som kommer från hushåll. Det är sådant avfall som uppkommer som en direkt följd av att människor oavsett ändamål eller verksamhet vistas inom en lokal eller anläggning. Som exempel nämns avfall från personalmatsalar, restaurangavfall och toalettavfall (Prop. 1997/98:45).

Avfallsnämnden, genom Stockholm Vatten, ansvarar för att fullgöra stadens ansvar. I det ingår att upphandla entreprenörer för insamling, transport och behandling av hushållsavfallet samt följa upp entreprenaderna. Avfallsnämnden ansvarar även för att ta fram förslag till avfallsplan och lokala föreskrifter, taxor för hämtning, transport och behandling av hushållsavfall samt för att samordna stadens agerade beträffande sådant avfall som omfattas av producentansvaret.

Staden beslutar om de lokala föreskrifterna för avfallshanteringen. I dessa står att hushållen och verksamheter har skyldighet att sortera ut farligt avfall och producentansvarsavfall ur övrigt avfall. Avfallslämnaren ansvarar för att avfallet lämnas till staden, eller till de insamlingssystem som producenterna eller fastighetsägarna tillhandahåller.

Mat- och restavfall

Beskrivning

Mat- och restavfall är den del av hushållsavfallet som återstår sedan grovavfall, farligt avfall och avfall som omfattas av producentansvar sorterats ut. Mat- och restavfall är, enkelt uttryckt, det avfall som normalt läggs i soppåsen. Matavfall kan sorteras ut separat, detta beskrivs mer ingående längre fram i denna bilaga. Det som fortsättningsvis beskrivs som restavfall kan därmed innehålla matavfall eller inte. Mat- och restavfall uppkommer såväl i hushåll som i verksamheter som restauranger, personalmatsalar, förskolor, äldreboende och skolor.

Insamling och behandling

Stadens upphandlade entreprenörer samlar in och transporterar restavfallet, för närvarande till Högdalens förbränningsanläggning. I förbränningsprocessen omvandlas avfallet till fjärrvärme och el.

Mängd och sammansättning

2014 uppgick mängden restavfall till 230 000 ton, vilket utgör ungefär hälften av det som årligen förbränns i Högdalenverket.

För att öka kunskapen om vad stockholmarnas restavfall innehåller utför Stockholm Vatten regelbundna plockanalyser. Resultatet från hösten 2014 tyder på att de största andelarna består av biologiskt nedbrytbart avfall och material som faller inom ramen för producentansvaret, se Figur 2.

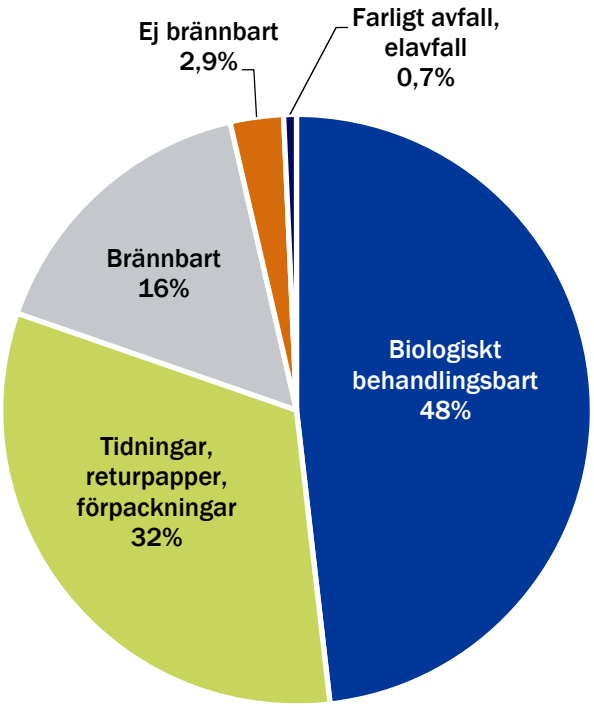

Figur 2. Avfallets sammansättning, plockanalys 2014.

Matavfall

Beskrivning

Matavfall som omfattas av det kommunala renhållningsansvaret uppkommer i hushåll såväl som i verksamheter som exempelvis restauranger, personalmatsalar, förskolor och äldreboende. Separat utsortering av matavfall ökar kraftigt. För att stärka den utvecklingen arbetar kommunen med att förbättra incitamenten till utsortering ytterligare, till exempel via avfallstaxan.

Behandling

Den största andelen matavfall behandlas som en del av restavfallet, genom förbränning i Högdalenverket. I förbränningsprocessen omvandlas avfallet till fjärrvärme och el. Om matavfallet sorteras ut separat kan det istället återvinnas genom biologisk behandling. Matavfallet omvandlas då till energi i form av biogas och till näring i form av biogödsel eller kompostjord.

Allt separat utsorterat matavfall behandlas biologiskt genom rötning. Matavfall transporteras till olika behandlingsanläggningar beroende på ursprung och insamlingssätt. Behandlingsanläggningarna är SRV:s förbehandlings- och biogasanläggning i Gladö kvarn eller Syvabs anläggning Himmerfjärdsverket i Grödinge, där samrötning sker med avloppsslammet. Matavfall från maskinell hämtning förbehandlas i Ragn-Sells anläggning Högbytorp innan det rötas i Himmerfjärdsverket. Matavfall i gröna påsar som slängs tillsammans med restavfallet sorteras optiskt vid Tveta återvinningsanläggning i Södertälje innan det rötas i Himmerfjärdsverket.

Mängd

Mängden utsorterat matavfall, inklusive hemkomposterat matavfall, var 2014 ca 14 500 ton.

Matavfall från verksamheter

Insamling och behandling

Verksamheter som genererar matavfall som omfattas av det kommunala renhållningsansvaret erbjuds möjlighet att lämna sitt matavfall till kommunens insamlingssystem för utsorterat matavfall. Matavfallet samlas in på två sätt: i flytande form då slamsugningsbil hämtar malt och därmed pumpbart matavfall uppsamlat i tank, eller i fast form då sopbil, särskilt anpassad för blött och tungt avfall, hämtar matavfall uppsamlat i kärl.

Stockholm Vatten medger installation av matavfallskvarn kopplad till det allmänna avloppsnätet för mindre kontor (med upp till 10 anställda) och för små förskolor (max 24 portioner per dag). Matavfallet bidrar då till biogasproduktionen i reningsverken.

För verksamheter vars avlopp passerar en fettavskiljare (restauranger) finns system där matavfallet mals ner i avloppet och avskiljs i en slamtank som placeras före fettavskiljaren. En slamsugbil hämtar sedan både fettfas och matavfallsfas och transporterar det till Stockholm Vattens reningsverk för rötning.

Tillsyn

Miljöförvaltningen bedriver tillsyn mot verksamheter där mycket matavfall uppkommer, men som saknar separat insamling. Verksamheter besöks och en större del av de besökta uppmanas att utreda möjligheterna till utsortering av matavfall.

Hushållens matavfall

Insamling och behandling

Även stadens hushåll erbjuds möjlighet att sortera ut sitt matavfall. Matavfallet läggs antingen i särskilda papperspåsar eller gröna plastpåsar som kommunen tillhandahåller. Papperspåsarna lämnas i särskilda kärl, sopsugssystem eller i bottentömmande behållare. De gröna påsarna lämnas på samma ställe som den vanliga soppåsen i det insamlingssystem som finns i fastigheten. Taxan har utvecklats för att gynna utsortering av matavfall. År 2014 hade drygt 44 000 hushåll i Stockholms stad anslutit sig till matavfallsinsamlingen. Därutöver hade ca 9 500 hushåll matavfallskvarn.

Stockholm Vatten har beslutat att hushåll kan installera matavfallskvarn ansluten till det allmänna avloppsnätet. Matavfallet bidrar då till biogasproduktionen i reningsverken.

Egen kompost

Drygt 1 200 av stadens villaägare har anmält till miljöförvaltningen att de har en egen hemkompost. Kompostresten används som jordförbättringsmedel inom den egna fastigheten.

Grovavfall

Beskrivning

Grovavfall är den del av hushållsavfallet som är så tungt eller skrymmande eller har andra egenskaper som gör att det inte är lämpligt att samla in i säck eller kärl. Det kan vara möbler, trädgårdsavfall, cyklar, stekpannor och skidor.

Insamling och behandling

Boende i flerbostadshus ska lämna sitt grovavfall till den plats som fastighetsägaren anvisar. Det kan till exempel vara grovavfallsrum eller tillfälligt uppställd container. Även enskilda hushåll har möjligheten att, av upphandlad entreprenör, beställa hämtning av grovavfallet.

Hämtning av grovavfallet utförs av Stockholm Vattens upphandlade entreprenörer och transporteras efter insamling till största delen till central sortering. Entreprenören ansvarar för att grovavfallet vid insamling eller avlämning till slutbehandling är sorterat och uppdelat i följande fraktioner:

- brännbart avfall, som uppfyller kvalitetskrav hos godkändbehandlingsanläggning
- farligt avfall
- småbatterier som ska lämnas till batteriproducenternas mottagning för batterier
- blybatterier över 3 kg (bilbatterier) som ska lämnas till batteriproducenternas mottagning för blybatterier
- elavfall som omfattas av producentansvarsförordningen för elektriska och elektroniska produkter
- metall
- fraktion för sortering. Denna fraktion eftersorteras i:
    - brännbart
    - annat återvinningsbart material
    - deponirest

Insamlat och sorterat material vidaretransporteras till av staden godkänd behandlingsanläggning/inlämningsplats.

Enskilda hushåll har även möjlighet att själv transportera sitt sorterade grovavfall till en återvinningscentral. Där kan de kostnadsfritt lämna sitt grovavfall i ett antal fraktioner. Avfallet från återvinningscentralerna transporteras till återbruk, materialåtervinning, energiutvinning eller deponering. 2015 fanns det fem återvinningscentraler i Stockholm; Lövsta, Bromma, Östberga, Vantör och Sätra. Därtill öppnades Roslagstulls återbruk i slutet av 2015. Dessutom finns återvinningscentralen Trädgård, en särskild mottagning för trädgårdsavfall i Högdalens industriområde.

Mängd och sammansättning

2014 samlades drygt 145 000 ton grovavfall in, varav 37 000 ton av stadens grovavfallsentreprenörer. Samma år gjordes en plockanalys av grovavfallet från ca 25 grovavfallsrum. Figur 3 visar resultatet av plockanalysen. Den största kategorin ”Övrigt” utgörs av avfall som ska läggas i grovavfallsrummet.

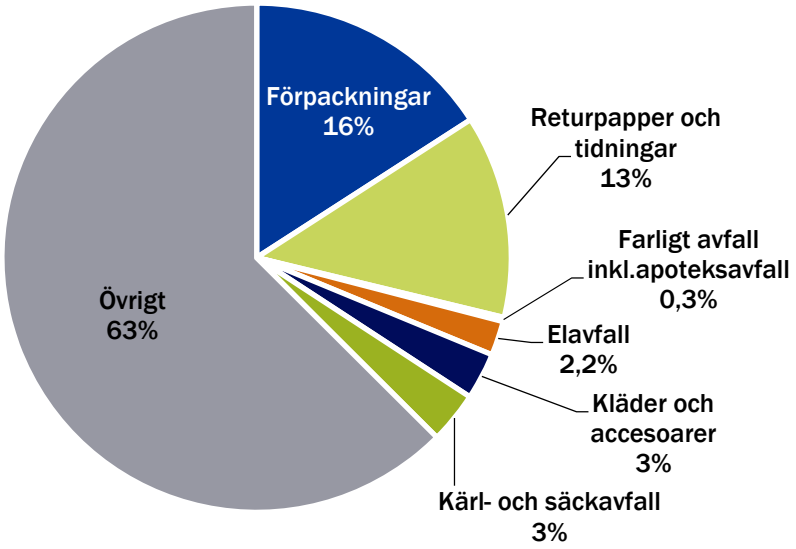

Figur 3. Fördelning av fraktioner från grovavfallsrum, plockanalys 2014

Trädgårdsavfall

Trädgårdsavfall är olika former av organiskt avfall som uppkommer i samband skötsel och odling i trädgårdar. Det består av material såsom grenar, ris, löv, gräsklipp med mera. Trädgårdsavfall tas emot på stadens ÅVC:er, en specialanpassad ÅVC Trädgård samt hämtas fr o m 2016 även från villahushåll efter tecknande av speciellt abonnemang

På ÅVC tas avfallet emot i två fraktioner; ris och kompost. Riset krossas eller flisas (ca 7 000 ton/år) till en bränslefraktion för el- och fjärrvärmeproduktion. Kompostdelen (ca 5 000 ton/år) samt vissa delar av risfraktionen går till kompostering för framställning av jordförbättringsmedel.

2014 inledde staden tillsammans med Fortum ett samarbete kring Stockholms Biokolsprojekt. Ett projekt där en pilotanläggning för biokolsframställning från trädgårdsavfall kommer tas i drift under hösten 2016. Biokol är en träkolsprodukt med stark jordförbättrande egenskaper som vid användningen låser in kol från atmosfären ner i jorden och på så sätt motverkar växthuseffekten.

Pilotanläggningen kommer kunna ta omhand 1 500 ton trädgårdsavfall per år och producera biokol som, förutom att göra staden grönare, vid användning motsvarar att plocka bort 700 bilar från stadens gator. Dessutom producerar anläggningen en gas som kommer nyttjas till fjärrvärme motsvarande årsförbrukningen för 80 normalstora lägenheter. Vid en eventuell framtida utbyggnad för att kunna ta omhand ca 7 000 ton trädgårdsavfall per år, i princip allt trädgårdsavfall från stockholmarna, erhålls en koldioxidreduktion motsvarande 3 500 bilars årsutsläpp samtidigt som fjärrvärme för 400 lägenheters årsförbrukning produceras. Projektet vann den internationella idetävlingen Mayors

Challenge 2014 och har erhållit finansiering från Bloomberg Philantropies för att utveckla konceptet och realisera det.

Latrin

Det finns ca 160 abonnenter som har latrinhämtning i staden, vilket motsvarar 800 insamlade kärl per år. 2014 uppgick mängden till 12 ton. Latrinabonnemangen finns främst vid kolonistugeområden och båtklubbar. Latrinet hämtas i engångskärl som transporteras till Salmunge mottagningsstation i Norrtälje kommun, där kärlet skiljs från latrinet. Kärlen skickas därefter till förbränning, latrinet behandlas i Käppala reningsverk och bidrar därmed till biogasproduktionen.

Slam från enskilda avlopp och fett från fettavskiljare med mera

Beskrivning

Slam från enskilda avlopp uppkommer när en fastighet inte är ansluten till det allmänna avloppsnätet. I Stockholms stad finns ca 250 enskilda avlopp.

Fett i större mängder uppkommer i bagerier, restauranger och vissa butiker. Sådana verksamheter måste ha en fettavskiljare installerad.

Insamling och behandling

Slam från avloppsvattnet skiljs bort av en slamavskiljare eller samlas upp i en sluten tank som sedan töms av stadens godkända entreprenörer. Slammet sugs med en slamsugningsbil och släpps sedan på Stockholm Vattens ledningsnät där det behandlas med det övriga avloppsvattnet.

Stadens avloppsnät är dimensionerat för att ta emot spillvatten av hushållskaraktär. I de bestämmelser som gäller för brukandet av den allmänna vatten- och avloppsanläggningen i Stockholm (ABVA) gäller att fastighetsägare inte får släppa ut fett i större mängder. Slammet som samlas in i fettavskiljarna hämtas med slamsugningsbil av en av staden godkänd entreprenör. Fettet transporteras till Stockholm Vattens anläggning Henriksdals reningsverk där det samrötas med övrigt slam. I processen omvandlas fettet till energi i form av biogas för fordonsdrift.

Fett uppsamlat i fat, till exempel från fritöser på restauranger, hämtas för återvinning av företag enligt avtal med staden. Återvunnet fett kan likställas med nytillverkat vid kemteknisk användning och ersätter jungfruliga vegetabiliska fetter och oljor.

I staden finns två minireningsverk, Lilla Skuggan 73 samt Listuddens gård.

Mängd

Mängd slam från slamavskiljare och minireningsverk som samlades in 2014 uppgick till 1 900 ton.

2014 uppgick mängden fettavskiljarslam till 40 000 ton, mängden fett uppsamlat i fat uppgick till 1 000 ton.

Farligt avfall

Beskrivning

Exempel på farligt avfall som uppkommer i hushållen är färg, förtunningsmedel, olja och elavfall. Stockholms stad har ansvar för insamling och behandling av hushållens farliga avfall, förutom elavfall vilket omfattas av producentansvar.

Insamling och behandling

Hushållen ska antingen lämna sitt farliga avfall till stadens insamlingssystem eller till fastighetsägarens anvisade plats. Vid insamling av farligt avfall i fastigheten bör samråd ske med Stockholm Vatten. Stadens insamlingssystem består av 15 fasta miljöstationer, fem

återvinningscentraler samt en mobil miljöstation. Den mobila miljöstationen är en lastbil som kommer på bestämda tider och hämtar farligt avfall och småelektronik.

Stadens avtalade entreprenör för insamling och transport kör det farliga avfallet till olika behandlingsanläggningar beroende på avfallsslag.

Döda sällskapsdjur

Inget djursjukhus i Stockholm har egen kremering, men de flesta tillhandahåller kremering via anläggningar i bland annat Värmdö, Uppsala och Fjugesta. Det finns ett antal djurbegravningsplatser i Stockholm bland annat vid Kaknäs.

Torghandelsavfall

Beskrivning

Det avfall som uppkommer vid torghandel, så kallat torghandelsavfall faller under det kommunala ansvaret. Avfallet utgörs framför allt av frukt- och grönsaksrester, blomrester, emballage av trä, plast och papp.

Insamling och behandling

I dag omhändertas torghandelsavfallet på ett antal olika sätt. Det vanligaste är att torghandlaren själv svarar för att avfallet transporteras bort och omhändertas på ett lämpligt sätt. Vid några av stadens torgplatser har fastighetskontoret eller stadsdelsförvaltningarna anordnat en insamlingsplats för torghandelsavfallet. Det finns även torghandlare med eget abonnemang hos kommunen.

Övrigt avfall under kommunens ansvar

Avfall från gaturenhållning, snö och sopsand

Beskrivning

Trafiknämnden ansvarar för städning och vintervägh̊llning av kommunala gator, torg och andra allmänna platser samt vissa centrala parker och grönytor. Detta ger upphov till renhållningsavfall, sopsand och snö.

Trafiknämnden ansvarar för tömning av papperskorgar på gator och torg samt i de kommuncentrala parkerna. Stadsdelsnämnderna ansvarar för tömning av papperskorgar på övrig parkmark.

Insamling och behandling

I Stockholms stad bör det finnas beredskap för att forsla bort 600 000 kubikmeter snö. Den allra största mängden snö som behöver forslas bort kommer från innerstaden och tippas vid någon av de fyra sjötipparna belägna vid Norr Mälarstrand, Nybroviken, Stadsgården och Värtan. Volymen bortförd snö kan variera kraftigt år från år, dels beroende på mängden nysnö, men också beroende på intensiteten i snöfallen, temperaturförhållanden och avsmältningsperioder. I Stockholms ytterområden läggs den största delen av plogad snö upp på parkmark och andra grönytor.

Då bortplogad snö från trafikerade vägar definieras som avfall är sjötippningen att betrakta som dumpning av avfall, vilket är förbjudet enligt miljöbalken.

Stockholms stad har de senaste åren haft dispens från detta förbud. Det är ett stort och akut problem att hitta snötippningsplatser inom rimligt avstånd. Trafikkontoret söker nya lösningar både inom Sverige men även utomlands. Regelbundet hålls möten med de nordiska huvudstäderna för att komma framåt i frågan.

All sopsand återanvänds i någon form. En del renas för att återanvändas, mycket används till fyllning av schakter.

Avfall från tömning av papperskorgar behandlas genom förbränning med energiutvinning vid Högdalens förbränningsanläggning. Trafikkontoret planerar att ersätta papperskorgar på frekvent använda offentliga platser med papperskorgar med inbyggda askkoppar. Det finns också planer på att utveckla arbetet med källsortering i parker och på torg.

Avfall från byggande, drift och underhåll av stadens anläggningar

Beskrivning

Asfalt, schaktmassor, bygg- och rivningsavfall, armaturer och ljuskällor från gatubelysning, grönavfall från parker och kyrkogårdar, förorenad jord.

Insamling och behandling

Teknisk handbok 2015 framtagen av trafikkontoret innehåller vissa anvisningar för omhändertagande av avfall, i allt väsentligt hänvisas dock till miljöbalken och kommunens lokala avfallsföreskrifter. Arbetet bedrivs till största delen av entreprenörer.

Fartygsgenererat avfall

Beskrivning

För avfall som uppkommer ombord på fartyg och båtar, så kallat fartygsgenererat avfall, gäller speciella regler. Den som driver en hamn, oavsett om det är en handels-, industri- eller fritidsbåtshamn har ansvar för att det finns mottagningsanordningar för avfall som fartygen/båtarna har behov av att lämna. Detsamma gäller för skärgårds- och chartertrafik där fartygen har sin hemmahamn. Kommunen har i sin tur ansvar för att transportera bort det avfall som lämnats i en hamn.

I en handels-/industrihamn finns en skyldighet för fartygen att lämna sitt fartygsgenererade avfall och hamnen har motsvarande skyldighet att ta emot detta avfall från fartyg som normalt anlöper hamnen. För fartyg i reguljär linjetrafik finns möjlighet att hos Transportstyrelsen begära undantag från skyldigheten att lämna avfall och i stället själv hantera detta. I en fritidsbåts-/småbåtshamn finns endast motsvarande skyldighet för hamnen att ta emot avfall.

I Stockholm finns flera hamndelar med kommersiell trafik (handelshamn) och till dessa anlöper kombifärjor, kryssnings-, tank-, bulk- och containerfartyg. Stockholms Hamn AB driver dessa hamndelar men det finns även industrihamnar som drivs av andra. I Stockholms innerstad finns även kajer för skärgårds- och charterbåtstrafik samt så kallade båthållsplatser. På en del av kajen längs Söder Mälarstrand finns även ett 25-tal platser för boende på båt. Därutöver finns i Stockholm ett flertal marinor och småbåtshamnar som drivs av andra aktörer.

Insamling och behandling

Varje hamninnehavare är skyldig att göra en egen avfallshanteringsplan vilken ska godkännas av Transportstyrelsen. Stockholms Hamn AB har en godkänd avfallshanteringsplan för åren 2015–2017 och upprättar årligen avfallsrapporter med statistik över det fartygsgenererade avfall som Hamnen har tagit emot.

Av avfallshanteringplanen framgår att för avfall från kryssnings-, tank-, bulk- och containertankfartyg samt för skärgårdstrafiken handlar Stockholms Hamn AB upp entreprenörer för mottagning och borttransport av avfallet. I planen beskrivs vidare Stockholm Hamn AB:s mottagningsanordningar och deras placering i Stockholm. Vidare framgår att färjetrafiken i linjetrafik har begärt undantag från skyldigheten att lämna avfall och att dessa rederier sköter avfallshanteringen själva med hjälp av egna entreprenörer.

För att möjliggöra boende på båt längs Söder Mälarstrand har Stockholms Hamn AB utrustat kajen med ledningar för vatten och fasta anordningar för avlopp vid varje kajplats samt avfallsanläggning med källsortering på kajen.

Fritidsbåts-/småbåtshamnar organiseras i båtklubbar som normalt har abonnemang hos kommunen för hushållsavfallet. Miljöförvaltningen ställer krav på småbåtsklubbar som har vinterförvaring och där farligt avfall uppstår på hur detta ska hanteras. Batterier, spillolja, oljefilter, färg- och lösningsmedelsrester, glykol samt i förekommande fall förorenat slagvatten ska samlas in. Miljöförvaltningen utövar även tillsyn på utformning av lagringsutrymme, journalföring och att avfallet hämtas av godkänd entreprenör.

Vattenverksslam, gallerrens, sand och avloppsslam

Beskrivning

Slam, rens och sand från kommunala avloppsreningsverk samt slam från enskilda brunnar.

Behandling

Stockholm Vatten renar avloppsvatten från hushåll och industrier i staden samt från hela eller delar av sju grannkommuner. Totalt renas årligen 140 miljoner kubikmeter avloppsvatten från bara Stockholms stad. Reningen sker i dagsläget i avloppsreningsverken Henriksdal och Bromma. Bromma avloppsreningsverk är planerat att läggas ner, avloppsvattnet ska då ledas till Henriksdal.

I reningsprocessen uppkommer bland annat slam, sand och gallerrens som en restprodukt samt biogas som en resurs. Vid sidan av reningen i reningsverken uppkommer även en del slamliknande avfall från rensning av dagvattenbrunnar, pumpstationer och spolning av nätet.

Stockholm Vatten omhändertar även slam från septiktankar och slamavskiljare, fettavskiljarslam från restauranger samt pumpbart matavfall från restauranger, saluhallar och storkök.

Vattenverksslam

Slam som uppkommer i reningsprocessen vid vattenverken Norsborg och Lovön, ca 15 000 ton per år. Vattenverksslammet används som jordförbättringsmedel

Gallerrens och sand

För att avskilja stora partiklar inleds reningsprocessen med en grovrening följd av ett sandfång. Vid grovreningen avskiljs gallerrens. Vid Henriksdal dispergeras renset för att därefter rötas i rötkammare. Gallerrens från Bromma går till kompostering för användande som sluttäckningsmaterial, tillverkning av anläggningsjord eller förbränning. Sanden som avskiljs i sandfången återanvänds som konstruktionsmaterial.

Avloppsslam

Slammet som avskiljs vid reningen av avloppsvattnet rötas i Stockholm Vattens rötkammare och då genereras biogas. Efter rötningen avvattnas slammet. Slam från Bromma hygieniseras genom långtidslagring och används sedan som växtnäring på åkermark. Slam från Henriksdal används för återställning av mark runt gruvor i Norrbotten.

Framtida slamhantering

Utvecklingen går mot högre krav på återföring av näringsämnen till kretsloppet och ett större uttag av biogas som uppgraderas till drivmedel. Stockholm Vatten har även fått uppdraget att möta den ökande efterfrågan på biobränsle genom att arbeta för en ökad produktion. Detta ska bland annat göras genom att bolaget ska utveckla omhändertagandet av matavfall.

Naturvårdsverket föreslog 2013 nya etappmål till miljökvalitetsmålet God bebyggd miljö. Två av dessa anger att senast 2018 ska minst 40 procent av fosforn i avlopp tas tillvara och återföras som växtnäring till åkermark utan att detta medför en exponering för föroreningar som riskerar att vara skadliga för människor eller miljö, samt att minst 10 procent av kvävet i avlopp tas tillvara och återföras som växtnäring till åkermark utan att detta medför en exponering för föroreningar som riskerar att vara skadliga för människor eller miljö. Dessa etappmål har dock ännu inte antagits.

I Stockholm Vattens slamstrategi beskrivs förutsättningarna för slamhanteringen och vilka avsättningsmöjligheter och användningsområden som är aktuella. För att möjliggöra återföring till åkermark är både Bromma och Henriksdals reningsverk certifierade enligt Svenskt Vattens certifieringssystem REVAQ.

Avfall som kommunen inte ansvarar för

Avfall som omfattas av producentansvar

Vissa avfallsslag omfattas av producentansvar. Det betyder att producenten ansvarar för att produkten omhändertas på ett riktigt sätt även efter att den kasserats. Tanken är att det ska motivera producenterna att ta fram produkter som är mer resurssnåla, lättare att återvinna och inte innehåller miljöfarliga ämnen. Produktgrupper som omfattas av producentansvar redovisas i Tabell 2.

Tabell 2. Varor med producentansvar.

Vara med producentansvar	Infört år
Förpackningar	1994
Returpapper	1994
Däck	1994
Blybatterier tyngre än 3 kg	1997
Bilar	1998
Avfall från elektriska och elektroniska produkter	2001
Radioaktiva produkter och herrelösa strålkällor	2007
Småbatterier	2008
Läkemedel	2009

Producenterna har ansvar för att tillhandahålla insamlingssystem, samla in, transportera och behandla den del av avfallet som faller under producenternas ansvar. Producenterna har i de flesta fall organiserat sig i olika materialbolag, som sköter insamling och behandling för respektive avfallsslag, se *Tabell 3*.

Regeringen har under 2015 beslutat att flytta insamlingsansvaret för förpackningar och tidningar till kommunerna. Äganderätten till materialet och ansvaret för återvinning kommer att kvarstå hos producenterna. Hur insamlingssystemet ska utformas är ännu inte klarlagt.

Tabell 3. Ansvarigt materialbolag för respektive avfallsslag.

Avfallsslag	Ansvarigt materialbolag
Glasförpackningar	Svensk GlasÅtervinning AB
Pappersförpackningar	Returkartong AB
Wellpapp	Returkartong AB
Plastförpackningar	Plastkretsen AB
Metallförpackningar	Svenska Metallkretsen AB
Returpapper	Pressretur AB
Däck	Svensk Däckåtervinning AB
Bärbara batterier	El-Kretsen AB
Blybatterier tyngre än 3 kg	BlyBatteriRetur
Övriga batterier	Materialbolag saknas
Bilar	Bil Producentansvar Sverige AB
Avfall från elektriska och elektroniska produkter.	El-Kretsen AB, Elektronikåtervinningsföreningen
Läkemedel	Materialbolag saknas
Vissa radioaktiva produkter och herrelösa strålkällor	Materialbolag saknas

Förpackningar, tidningar och returpapper

Beskrivning

Materialbolagen för förpackningar, tidningar och returpapper har tillsammans bildat Förpacknings- och tidningsinsamlingen (FTI) och REPA-registret. REPA var tidigare ett dotterbolag till FTI, men ingår numera i FTI. FTI har till uppgift att samordna lokala etableringar och drift av återvinningsstationer, avtal med kommuner för markupplåtelse och städning. Kommunen svarar för information till hushållen om insamling och återvinning av förpackningar.

REPA-registret har till uppgift att erbjuda företag möjlighet att uppfylla sitt producentansvar för förpackningar. Företagen ansluter sig till REPA-registret och betalar en förpackningsavgift. Drygt 9 200 företag anslutna i landet och dessa täcker mer än 90 procent av alla förpackningar på den svenska marknaden. Avgifterna finansierar insamling och återvinning av förpackningar.

Insamling och behandling

Under år 2014 fanns det i Stockholm ca 260 återvinningsstationer, som FTI ansvarar för, samt ett flertal fastighetsnära insamlingsplatser, som enskilda fastighetsägare ansvarar för. Vid återvinningsstationerna finns behållare för:

- Tidningar och returpapper
- Färgade glasförpackningar
- Ofärgade glasförpackningar
- Pappersförpackningar
- Metallförpackningar
- Plastförpackningar

Insamlade tidningar blir nytt papper. Glas krossas och smälts ner till nya glasprodukter, till isoleringsmaterial eller används som utfyllnad i betong. Pappers- och metallförpackningar materialåtervinns och plastförpackningar materialåtervinns eller energiutvinns.

Avfall från elektriska och elektroniska produkter

Beskrivning

Avfall från elektriska och elektroniska produkter är kasserade produkter som drivits med sladd eller batteri.

Insamling och behandling

Staden har ett avtal med El-Kretsen för hantering av elavfall och är därigenom entreprenör åt El-Kretsen. Avtalet innebär att hushållen lämnar sina uttjänta elartiklar till stadens insamlingssystem (återvinningscentral, mobil miljöstation, obemannad miljöstation eller beställer hämtning av stadens upphandlade grovavfallsentreprenörer) varifrån El-Kretsen transporterar bort dessa för vidare hantering. Verksamheter får endast lämna hushållsliknande elavfall till stadens återvinningscentraler. Övrigt elavfall ska lämnas till av producenten angiven anläggning.

Producenterna demonterar avfallet och miljöskadliga komponenter tas bort innan avfallet deponeras, fragmenterats eller förbrännas.

Sedan 1 oktober 2015 har butiker ett ansvar för att ta emot elavfall. Större butiker med elektronikförsäljning tar emot all typ av konsumentelektronik mindre än 25 cm. För övriga butiker gäller principen en mot en, det vill säga vid försäljning av en ny produkt kan motsvarande gammal produkt lämnas i butiken.

Batterier

Beskrivning

Sedan 2009 ansvarar producenterna för att det finns insamlingssystem för batterier över hela Sverige, samt sortering och återvinning. Ansvaret omfattar även information till alla konsumenter om var man kan lämna sina uttjänta batterier och varför det är så viktigt att de samlas in.

Flertalet producenter av elavfall, inklusive batterier har organiserat sig i El-Kretsen för att gemensamt hantera insamling, återvinning och bortskaffande av elavfall och batterier. En majoritet av Sveriges kommuner har tecknat ett avtal med El-Kretsen för hantering av batterier, vilket betyder att kommunerna samlar in batterierna på ett antal platser i kommunen och att El-Kretsen sedan tar hand om sortering, hantering och återvinning.

BlyBatteriRetur är en producentorganisation för producenter av blybatterier, det vill säga startbatterier och industribatterier. BlyBatteriRetur arbetar tillsammans med svenska kommuner samt med handeln och bilverkstäder för att samla in blybatterier. BlyBatteriRetur ansvarar sedan för att blybatterierna återvinns.

Batteriåtervinningen är ett samarbete mellan Producentansvarsbolagen El-Kretsen och BlyBatteriRetur. Målet med verksamheten är att verka för ökad insamling av batterier i Sverige genom egna informationsinsatser samt genom att stötta kommunernas informationsinsatser. Alla batterier ska samlas in och återvinnas så långt det är möjligt.

Bärbara batterier

Insamling och behandling

El-Kretsen samlar in bärbara batterier på ett antal platser i kommunen; genom batteriholkar och försäljningsställen. Genom avtal samlas batterier även in vid kommunens återvinningscentraler och

miljöstationer för att sedan levereras till El-Kretsen. El-Kretsen ansvarar för sortering, hantering och återvinning.

Batterierna behandlas olika beroende på sort; restfraktioner deponeras, kvicksilver slutförvaras.

Kvicksilverbatterier smälts ned, materialen separeras genom destillation och blir ny råvara. 20–40 procent materialåtervinns, 60–80 procent energiåtervinns.

Alkaliska och brunstensbatterier krossas så att det magnetiska järnet kan separeras. Övrigt material genomgår en termisk process där zink och eventuellt kvicksilver separeras från manganoxidblandningen. 50 procent materialåtervinns, 5–15 procent energiåtervinns.

Blybatterier

Insamling

I dag finns flera insamlingssystem för blybatterier i Sverige.

- Producentorganisationen BlyBatteriRetur samlar in blybatterier genom avtal med kommuner, handel och bilverkstäder.
- Bilföretagen i Sverige använder bilskrotsystemet och sina individuella verkstadssystem för att samla in blybatterier.
- El-Kretsens system hanterar bärbara batterier av alla teknologier. Volymen blybatterier i detta flöde är liten.

Behandling

De insamlade blybatterierna återvinns vid Boliden Rönnskärsverken i Skellefteå. 85–90 procent materialåtervinns, 10–15 procent energiåtervinns.

Övriga batterier

Insamling

- Industribatterier av NiCd-typ (nickel-kadmium) tas emot av SAFT AB.
- Batterier till elhybridbilar, vanligen av typ NiMH (nickel-metallhydrid), handhas av respektive bilföretag.
- Li-batterier (litiumjon och litium-polymer) till elcyklar och elfordon omhändertas i El-Kretsens insamlingssystem.

Behandling

Nickel-kadmiumbatterier smälts ned, materialen separeras genom destillation och blir ny råvara. 75–90 procent materialåtervinns, 10–25 procent energiåtervinns.

Nickel-metallhydridbatterier krossas och smälts ned; materialen separeras genom destillation och blir ny råvara. 90–98 procent materialåtervinns, 2–10 procent energiåtervinns.

Litiumjon- och litium-polymerbatterier krossas varefter materialen separeras genom en kemisk process. Efter separering återvinns metallerna och blir ny råvara. 90 procent materialåtervinns, 2–6 procent energiåtervinns.

Litiumbatterier är mycket reaktiva och därför svåra att återvinna. Litiumbatterierna förbränns av Ekokem. Höljet kan materialåtervinnas. 30–50 procent materialåtervinns, 35–55 procent energiåtervinns.

Däck

Beskrivning

Producentansvaret omfattar däck för personbilar, lastbilar, bussar, motorcyklar, traktorer, terrängmotorfordon, motorredskap, släpfordon och efterfordon. Svensk Däckåtervinning AB har till uppgift att organisera insamling och återvinning av uttjänta däck.

Insamling och behandling

Avtalad entreprenör samlar in däcken från insamlingspunkter runt om i Sverige. Vid insamlingspunkterna kan både hushåll och verksamheter lämna sina uttjänta däck. I dag återvinns 100 procent av alla insamlade däck. Exempel på återvinningsområden är regummering, konstruktionsmaterial och energiutvinning.

Bilar

Beskrivning

Bil Sweden är branschens största organisation vars medlemsföretag står för 99 procent av nybilsförsäljningen.

Insamling och behandling

Bil Sweden har ett rikstäckande nät för insamling av uttjänta bilar, främst via bilskrotar. Uttjänta bilar ska omhändertas av ett auktoriserat bilskrotningsföretag.

Bilskrotaren tömmer bilen på miljöfarliga vätskor och demonterar såväl miljöfarliga som försäljningsbara reservdelar. Efter demontering sänds karossen för fragmentering till någon av landets fragmenteringsanläggningar.

Hushållens överblivna läkemedel

Beskrivning

Förordningen om producentansvar för läkemedel innebär att öppenvårdsapoteken är skyldiga till att ta emot läkemedelsavfall från allmänheten, samt att informera om möjligheten att lämna överblivna läkemedel hos öppenvårdsapoteken.

Insamling och behandling

Läkemedel och kanyler som lämnas till öppenvårdsapotek packas i kartonger, försluts med säkerhetstejp och transporteras sedan till en förbränningsanläggning för destruktion.

Vissa former av överblivna läkemedel klassas som farligt avfall som cytotoxiska läkemedel och cytostatika. Sådant överblivet läkemedel tas inte emot på apotek utan ska lämnas till stadens bemannade miljöstationer.

Vissa radioaktiva produkter och herrelösa strålkällor

Beskrivning

Med radioaktiva produkter avses produkter som innehåller radioaktiva ämnen och som inte omfattas av tillståndsplikt enligt lagen om kärnteknisk verksamhet, eller producentansvar för elektriska och elektroniska produkter. Till exempel omfattas brandvarnare av detta producentansvar.

Med herrelös strålkälla avses en strålkälla som har övergivits, förlorats, flyttats från känd plats, stulits eller överlåtits till en ny innehavare utan föreskriven anmälan till Strålsäkerhetsmyndigheten eller utan att mottagaren har underrättats.

Park- och trädgårdsavfall

Beskrivning

Park- och trädgårdsavfall uppkommer från normal skötsel av grönytor som parker, skogsområden, ängar, planteringar och kyrkogårdar.

Insamling och behandling

Staden ansvarar genom olika förvaltningar (t.ex. trafikkontoret, kyrkogårdsförvaltningen, stadsdelsförvaltningar) för skötsel av grönytor på stadens mark. Entreprenörer anlitas i många fall för arbetet. Materialet komposteras eller förbränns. Mängden material som uppkommer är idag inte särskilt väl dokumenterad, men uppskattningsvis rör det sig om mer än 2 000 ton per år. Kvistar, grenar, ris med mera, skulle kunna användas till framställning av biokol istället för att förbrännas. Se vidare under Trädgårdsavfall. Komposterat material används som jordförbättring i den egna verksamheten.

Bygg- och rivningsavfall samt jord och schaktmassor

Beskrivning

Från ny- och ombyggnadsprojekt samt anläggnings- och rivningsprojekt uppkommer bygg- och rivningsavfall i form av betong, sten, metaller, trä, glas, gips, keramiskt material, plast från golv, isolering och VA-system. Dessutom uppstår även mycket förpackningsmaterial, kartong, plast och frigolit som omfattas av producentansvar.

En del av bygg- och rivningsavfallet är farligt avfall; till exempel elavfall, asbest, PCB-fogar och material innehållande andra miljöfarliga ämnen som bly, kadmium och kvicksilver. Sådant avfall måste transporteras, av godkänd transportör, till plats med tillstånd för behandling/deponering av farligt avfall.

Staden verkar för att bygg- och rivningsavfall ska källsorteras. Sorteringen är i praktiken nödvändig för att uppnå de krav rörande resursförbrukning och miljöbelastning som ställs i miljöbalken och leder i regel till både lägre transportkostnader och deponiavgifter. Återanvändning, materialåtervinning och annan återvinning (exklusive energiåtervinning) av icke farligt bygg- och rivningsavfall ska enligt EUs avfallsdirektiv öka till minst 70 viktsprocent senast år 2020. Hos många entreprenörer och byggbolag är medvetenheten stor och branschen är under stark utveckling. I många projekt ingår källsortering av avfall som ett krav; uppföljning på plats är dock viktigt. Återanvändning och återbruksverksamhet är däremot sämre utvecklat i bygg- och rivningsprojekt.

Insamling och behandling

Bygg- och rivningsavfall transporteras antingen till återvinningsanläggningar eller till en deponi. Material som kan återvinnas är bland annat sten, betong, asfalt, trä och metaller.

En stor mängd osorterade jord- och schaktmassor grävs upp i Stockholms stad. Beroende på föroreningsgrad och avsättningsmöjligheter transporteras massorna som grävs upp antingen till deponi eller till återanvändning. Om föroreningshalten överstiger vissa riktvärden klassas massorna som farligt avfall.

Ren jord återanvänds till olika utfyllnadsarbeten i bygg- och vägprojekt eller deponeras på schaktmassetippar om ingen annan avsättningsmöjlighet finns. En del massor läggs på upplag för att kunna användas vid senare tillfälle. För att öka mängden överskottsmassor som återvinns anser dock Länsstyrelsen i Stockholms län att strategiska platser för mellanlagring och återvinning behöver lokaliseras.

Allt så kallat entreprenadberg som uppkommer i Stockholm används för bygg- och anläggningsändamål.

Avfall från energiutvinning – energiaskor

Beskrivning

Det avfall som bildas vid värme- och el-producerande anläggningar, energiaskor, utgörs av slagg, bottenaskor, bäddaskor och flygaskor. Beroende på bränslets egenskaper och på olika faktorer i förbränningsprocessen bildas olika andel av de olika energiaskorna.

I Stockholms stad finns flera värme- och el-producerande anläggningar i olika storlekar och med varierande energikällor som till exempel kol, olja, biobränsle och avfall. AB Fortum Värme samägt med Stockholms stad svarar för en stor del av värmeförsörjningen i staden och äger/driver ca 200 värmeproducerande anläggningar, varav de flesta är relativt små. De största värme- och/eller el-producerande anläggningarna redovisas i Tabell 4.

Tabell 4. De största energiproducerande anläggningarna i Stockholm

Anläggning	Energikälla
Akallaverket	El, bioolja och olja
Hammarby värmeverk	Värme från Henriksdals renade avloppsvatten, el och bioolja
Hässelbyverket	Träpellets
Högdalenverket	Avfall, flis, bränslekross, bioolja och el
Värtaverket	Bioolja. olja, el och kol

Insamling och behandling

Askorna hämtas av entreprenör och körs till ett antal avfallsanläggningar för stabilisering och materialåtervinning.

I staden finns flera fastigheter som har egna pannor som eldas med olja, pellets eller ved för uppvärmning. I dessa uppkommer mindre mängder sot och vedaska. Vanligast är att denna aska läggs i hushållsavfallet[1].

Stockholm Vatten har ansvar för de restprodukter som uppkommer vid förbränning av avfall i den egna kommunen. Stockholm Vatten har dock uppdragit åt AB Fortum Värme, samägt med Stockholms stad, att samordna hanteringen av flygaska och slagg. Staden, tillsammans med AB Fortum Värme, tecknade 2004 ett avtal för omhändertagande av flygaska och slagg som genereras vid avfallsförbränningen. Slaggen används för konstruktionsändamål vid olika avfallsanläggningar, exempelvis Hovgården (Uppsala), Högbytorp (Upplands-Bro) och Sofielund (Huddinge). Flygaskan stabiliseras innan deponering på Högbytorp i Upplands-Bro kommun.

Avfall från behandling av industriellt avloppsvatten

Det slam och annat avfall som uppkommer vid behandling av industriellt avloppsvatten är ofta farligt avfall till exempel slam från ytbehandlingsindustri. Rening av processvatten från livsmedelsindustrin kan dock utgöra ett undantag.

Enligt Stockholm Vatten och miljöförvaltningen finns endast ett fåtal större livsmedelsindustrier kvar i staden, ett antal styckerier/charkuterier, något bryggeri och potatisskalarverksamheter. Dessa ger upphov till organiskt avfall som avskiljs från processvattnet. Avfallet återvinns till stor del genom rötning vid Henriksdals rötkammare eller används som djurfoder.

[1] Källa: Sveriges Skorstensfejaremästares Riksförbund

Icke branschspecifikt industriavfall

Beskrivning

De flesta verksamheter i Stockholm alstrar icke branschspecifikt industriavfall. En stor del av avfallet uppskattas vara olika slags emballage och faller därmed under producentansvaret.

Insamling och behandling

Verksamheterna är själva ansvariga för att transportera bort avfallet. Oftast anlitas en entreprenör för borttransport och behandling.

Avfall som består av papper, trä och plast samflisas ofta och energiutvinns sedan vid någon av regionens anläggningar.

Verksamheternas farliga avfall

Beskrivning

Verksamhetsutövare är ansvariga för att det farliga avfall som uppkommer inom dess verksamhet omhändertas på ett hälso- och miljömässigt godtagbart sätt. Det innebär skyldighet att se till att avfallet transporteras av en transportör med giltigt tillstånd till en godkänd behandlingsanläggning samt att det upprättas ett transportdokument för avfallet. Mindre mängder farligt avfall kan verksamheter själv, efter anmälan till länsstyrelsen, transportera till en godkänd behandlingsanläggning.

Riskavfall från hälso- och sjukvård

Beskrivning

Inom Stockholms stad ligger många sjukhus och vårdinrättningar som ger upphov till riskavfall som kräver särskild hantering då det är smittförande, stickande, skärande eller biologiskt. Sjukhusen och vårdinrättningarna ägs av landstinget, privata företag och staden. Det finns även ett nittiotal husläkarmottagningar, flera sjukhem, långvårdskliniker, tandvårdsinrättningar med mera.

Insamling och behandling

Stockholm saknar behandlingskapacitet för riskavfall och därför behandlas det vanligen genom förbränning vid Vattenfall Värme Uppsala AB och Statens Veterinärmedicinska Anstalt i Uppsala. Riskavfallet matas via en särskild linje direkt in i pannan.

Export av avfall – gränsöverskridande transporter

Frihamnen är en hamn med stor utskeppning, en del utgörs av avfall. Naturvårdsverket har register över givna tillstånd.

Avfallsmängder och flöden i Stockholms stad

Avfall som kommunen ansvarar för

Hushållsavfall

Mängden insamlat hushållsavfall och därmed jämförligt avfall i Stockholms stad år 2014 redovisas i Tabell 1. I tabellen finns även jämförande mängder från 2006 och 2010, hämtade från tidigare avfallsplan och Avfall Web.

Tabell 1. Mängd hushållsavfall och därmed jämförligt avfall i Stockholms stad under åren 2006, 2010 och 2014. Avfallsmängder anges i ton per år.

		2006 (ton)	2010 (ton)	2014 (ton)
Invånarantal		782 885	847 073	911 989
Soppåsen	Energiutvinning	235 205	234 074	230 569
Utsorterat matavfall	Rötning	1 440	1 638	14 239
	Central kompostering	1 485	3 976	0
	Hemkompost*)	i.u.	795	256
	Totalt utsorterat matavfall	2 925	6 409	14 495
Grovavfall ÅVC (inkl. avfall från företag med klippkort)	Trä och ris	20 729	28 476	38 488
	Övrigt brännbart	12 631	15 993	55 317
	Metallskrot	5 053	5 834	7 559
	Fyllnadsmassa	13 299	14 467	18 828
	Restfraktion	16 755	17 817	17 266
	Gips	0	616	2 100
	Övrigt	5 711	4 808	6 269
	Totalt (grovavfall ÅVC)	74 178	88 011	145 827**)
Grovavfall insamlat av entreprenörer	Totalt (grovavfall entreprenör)	59 918	53 208	36 907
Farligt avfall från hushåll	Kemikalier etc.	333	307	407
	Vattenbaserad färg	321	467	717
	Asbest	46	93	106
	Impregnerat trä***)	644	1 297	1 971
Latrin		29	24	12
Fettavskiljarslam		28 000	30 000	40 000
Fett uppsamlat i fat		i.u.	653	1 008

Källa: Avfall Web samt intern statistik från Stockholm Vatten.
****) Mängd baserat på antal anmälningar om hemkompost till miljöförvaltningen.***
*****) Inkluderar grovavfall insamlat av entreprenörer***
******) Mängderna impregnerat trä inkluderar även impregnerat trä från företag med klippkort.***

Torghandelsavfall

Mängden har inte kunnat sammanställas. Fastighetskontoret kan härleda mängder från gemensamma containrar etc., men det utgör endast en del av verklig mängd.

Avfall från gaturenhållning, snö och sopsand

I Stockholms stad bör det finnas beredskap för att forsla bort 600 000 kubikmeter snö. Mängden snö och sopsand varierar beroende på hur snörik vintern är.

Avfall från tömning av papperskorgar uppgår enligt fastighetskontoret till cirka 5 000 ton per år från gator, torg och centrala parker. Därutöver tillkommer avfall som samlas in i stadsdelsnämndernas regi från övrig parkmark.

Avfall från byggande, drift och underhåll av stadens anläggningar

Mängduppgifter finns hos respektive förvaltning, sammanställning har inte gjorts.

Fartygsgenererat avfall

Stockholms Hamn AB:s avfallsmängder, utöver toalettavfall, uppgick enligt avfallsrapport 2014 till ca 19 000 kubikmeter. Därtill kommer avfall från småbåtshamnar vars hushållsliknande avfall ingår i övrigt redovisat hushållsavfall, se Tabell 1.

Avfall från behandling av kommunalt avloppsvatten

I tabell 2 redovisas mängd avfall från behandling av kommunalt avloppsvatten.

Tabell 2. Mängd avfall från behandling av kommunalt avloppsvatten, år 2010 och 2014.

Avfallsslag	Omhändertagande	Mängd 2010 (ton)	Mängd 2014 (ton)
Gallerrens och sand	Förbränning/deponering	3 144	1 553
Rötat och avvattnat slam	Återvinning som vegetationsmaterial till åkermark, jordtillverkning, efterbehandling av markområden och sandmagasin, samt försöksverksamhet.	72 199 (TS-halt 25-30 %)	76 976 (TS-halt 25-31 %)
Slam sand och rens från pumpstationer, dagvattenbrunnar och spolning av nätet	Destruktion, Högbytorps avfallsanläggning	1 100 ton (uppgift från 2006)	uppgift saknas

Källa: Stockholm Vatten.

Avfall som kommunen inte ansvarar för

Producentansvarsavfall

I Tabell 3 redovisas insamlad mängd producentansvarsavfall. Statistiken för tidningar och förpackningar avser insamlade mängder från stadens hushåll medan däck, blybatterier, bilar samt avfall från elektriska och elektroniska produkter avser insamlade mängder från stadens hushåll och verksamheter.

Tabell 3. Insamlad mängd producentansvarsavfall.

Typ av avfall	2006 (ton)	2010 (ton)	2014 (ton)
Tidningspapper	55 310	39 965	21 760
Pappersförpackningar	4 314	5 955	7 196
Glasförpackningar	13 998	22 109	27 834
Metallförpackningar	634	1 016	894
Plastförpackningar	728	2 143	3 092
Däck	i.u.	513	672
Blybatterier tyngre än 3 kg	1 350	1 278*)	i.u.*)
Bilar	i.u.	8 400**)	7 900**)
Avfall från elektriska och elektroniska produkter	10 192	10 123	8 000
Batterier, bärbara	96	78	151
Läkemedel	i.u.	187***)	i.u.***)
Radioaktiva produkter och herrelösa strålkällor	i.u.	i.u.	i.u.

Källa: Avfall Web samt:

**) Uppgifter från BlybatteriRetur 2010, baserade på länsdata omräknat till Stockholms stad, baserat på befolkningsmängd. För 2014 finns endast uppgifter på nationell nivå.*
***) Underlag för data om bilar är hämtat från Sveriges Bilåtervinnares riksförbund.*
****) Data från 2010, baserade på uppgifter från Hållbarhetsredovisning Apoteket AB, omräknat utifrån folkmängd och med antaganden om marknadsandel. För 2014 har inte motsvarande beräkning utförts eftersom antagandena inte har bedömts vara tillräckligt tillförlitliga.*

Park- och trädgårdsavfall

Merparten av park- och trädgårdsavfallet återvinns. Mängduppgifter har inte sammanställts.

Bygg- och rivningsavfall samt jord- och schaktmassor

Mängd bygg- och rivningsavfall samt jord- och schaktmassor som uppkommer under ett år i Stockholm är högst konjunkturberoende. Det finns många olika aktörer inom byggmarknaden som agerar både som byggherrar, transportörer och behandlare och det är svårt att få fram en tillförlitlig uppgift på genererade avfallsmängder. Samtal med byggherrar, branschorganisationer och avfallsentreprenörer har lett till slutsatsen att samlad kunskap om genererade avfallsmängder saknas.

Avfall från energiutvinning

I Tabell 4 redovisas mängden avfall från energiutvinning. Restprodukterna från energiutvinning innehåller en del vatten när de lämnar förbränningsanläggningen och detta innebär att en del av invägd deponerad mängd är vatten.

Tabell 4. Mängd avfall från energiutvinning 2014.
*Avfallskoder markerade med * innebär att avfallet klassificeras som farligt avfall.*

Avfalls-kod	Typ av avfall	Mängd (ton)	Behandling
10 01 03 10 01 04* 10 01 17 10 01 19 10 01 99	Flygaska	1 049	Deponi på Högbytorps avfallsanläggning i Upplands-Bro.
10 01 01 10 01 02 10 01 15	Förbränningsrester, kolaska, bottenslagg från olje-, träpellets- och kolförbränning	33 735	Används som insatsvara vid stabilisering av andra askor på deponi t.ex. flygaskor från avfallsförbränning.
19 01 12	Slagg från avfallsförbränning	100 247	Total mängd inklusive fukt (bedömd fukthalt 25 %). Används som konstruktionsmaterial på deponier (i Sverige) eller ute i samhället (Nederländerna). Hovgården (Uppsala), Högbytorp (Upplands Bro), Sofielund (Huddinge), Tveta Södertälje och Hinwil (Nederländerna).
19 01 07* 19 01 13*	Rökgasreningsprodukt från avfallsförbränning	30 987	Stabiliseras med kolaskor innan deponering i särskilda celler på Högbytorps avfallsanläggning.
19 01 19	Bäddaska från PTP	19 160	Bäddaska från panna P6 i Högdalen. Används för konstruktionsändamål på Högbytorp, Hovgården och Tveta.
Totalt:		185 178	varav farligt avfall utgör 30 987 ton

Källa: AB Fortum Värme samägt med Stockholms stad.

Avfall från behandling av industriellt avloppsvatten

I Stockholm utgörs detta i allt väsentligt av avfall från livsmedelsverksamhet som ger upphov till organiskt avfall som avskiljs från processvattnet. Avfallet från dessa verksamheter återvinns till stor del genom rötning vid Henriksdals rötkammare. Mängderna ingår i det som redovisas från behandling av kommunalt avloppsvatten.

Farligt avfall från verksamheter

Inget register har ersatt det nationella kretsloppsregistret som branschen drev fram till 2007 varför uppgifter om farligt avfall från verksamheter inte finns sammanställda. För verksamheter som omfattas av miljöbalkens tillstånds- eller anmälningskrav finns uppgifter hos tillsynsmyndigheten.

Riskavfall från hälso- och sjukvård

Mängd specialavfall från sjukvården inom Stockholms läns landsting 2014 uppgick till ca 815 ton. Avfallsmängder från bland annat kommuner har inte sammanställts. Källa: Stockholms läns landsting.

Anläggningar för återvinning och bortskaffande av avfall i Stockholms stad

Enligt § 5 Naturvårdsverkets föreskrifter och allmänna råd om innehållet i en kommunal avfallsplan och länsstyrelsens sammanställning (NSF 2006:6) ska avfallsplanen innehålla uppgifter om anläggningar för återvinning och bortskaffande av avfall som finns i kommunen. Detta gäller dock endast sådana anläggningar som är tillstånds- eller anmälningspliktiga enligt miljöprövningsförordning (2013:251). Även anläggningar för mellanlagring innefattas med undantag för anläggningar som enbart mellanlagrar avfall som uppstått inom fastigheten.

I tabell 1 listas de tillståndspliktiga anläggningarna och i tabell 2 listas de anmälningspliktiga anläggningarna.

Tabell 1. Anläggningar för återvinning och bortskaffande av avfall, tillståndspliktiga anläggningar. Prövningsnivå B.

Anläggningens namn	Lokalisering	SNI-kod	Typer av avfall som tas emot	Metoder som används för återvinning eller bortskaffande	Tillåten avfallsmängd, enligt tillstånd, ton/år
IL recycling Returpapper AB	Fabrikören 8	90.70 90.40 90.60	Plast, papper, trä, brännbart, osorterat, metall, farligt avfall	Sortering och mellanlagring	200 ton trä. 10 000 ton brännbart/osorterat. 2 000 ton organiskt. 1 000 ton skrot och metall. Farligt avfall inom anmälningspliktig gräns.
Svensk Freonåtervinning	Hässelby Villastad 36:1	90.400	Kylmöbler och rivningsavfall med CFC	Destruktion av kasserade produkter som innehåller klorfluorkarboner	Högst 200 000 kylmöbler per år och under en prövotid behandla högst den mängd av andra isolermaterial som innebär återvinning av 100 ton CFC 11 per år.
Lantz Järn & Metall AB	Upplaget 3	90.50	Metallskrot, elavfall och batterier	Mekanisk bearbetning, mellanlagring och sortering	Hantering av högst 50 000 ton skrot per år. Mellanlagring av högst 5 000 ton farligt avfall per år.
SITA Högdalen återvinningsanläggning	Fotocellen 10	90.70, 90.40, 90.50	Sortering och förbehandling av bygg-, riv- och industriavfall Mellanlagring av förpackningar och elektronikskrot	Sortering, mekanisk bearbetning och mellanlagring av icke farligt avfall Mellanlagring av farligt avfall	Sortera och behandla högst 200 000 ton icke-farligt avfall. Mellanlagra högst 5 000 ton elektriskt och elektroniskt avfall. Mellanlagra högst 5 000 ton annat farligt avfall.
Lunda Kretsloppsanläggning	Högfors 1	90.70	Mjukplast, hårdplast, kontorspapper, ocirkulerade tidningar och wellpapp	Sortering	Sammanlagt 50 000 ton per år industri-, bygg- och handelsavfall samt grovavfall från hushåll.
Hans Andersson Recycling Sthlm AB	Skebo 6	90.70	Sortering plast och papper Mellanlagring av i huvudsak elektronikskrot	Sortering och mellanlagring	Sortering och omlastning av högst 90 000 ton papper och högst 10 000 ton plast per år samt mellanlagring av högst 10 ton farligt avfall vid varje tillfälle.
Hans Andersson Recycling i Sthlm AB	Dagskiftet 5	90.70	Sortering av plast och papper Mellanlagring av i huvudsak elektronikskrot	Sortering och mellanlagring	Sortering och omlastning av högst 50 000 ton i huvudsak papper, samt mellanlagring av högst 5 ton oljeavfall, 10 ton blybatterier, 10 ton elektriska produkter eller 1 ton övrigt farligt avfall vid varje tillfälle.

ÅVC Bromma	Ulvsunda 1:1	90.70, 90.50	Sorterat grovavfall Farligt avfall från hushåll Elavfall från hushåll och verksamheter Förpackningar	Sortering och mellanlagring av avfall, mellanlagring av elavfall samt mellanlagring av farligt avfall	Mottagning, sortering och mellanlagring av högst 20 000 ton avfall och högst 5 000 ton farligt avfall per år.
ÅVC Lövsta	Hässelby Villastad 36:1	90.70, 90.40, 90.50	Sorterat grovavfall Farligt avfall från hushåll Elavfall från hushåll och verksamheter Förpackningar Verksamhetsavfall	Sortering och mellanlagring av avfall, mellanlagring av elavfall samt mellanlagring av farligt avfall	Mottagning, sortering och mellanlagring av högst 40 000 ton avfall per år varav högst 5 000 ton får utgöra farligt avfall per år.
ÅVC Vantör	Örby 4:1	90.40, 90.50, 90.70, 90.100	Sorterat grovavfall Farligt avfall från hushåll Elavfall från hushåll och verksamheter Förpackningar Verksamhetsavfall	Sortering och mellanlagring av avfall, mellanlagring av elavfall samt mellanlagring av farligt avfall	Mottagning, sortering och mellanlagring av högst 50 000 ton avfall (inkl. grovavfall och avfall som mekaniskt ska bearbetas) per år varav högst 10 000 ton farligt avfall per år.
ÅVC Östberga	Enskede Gård 1:1	90.70, 90.40, 90.50	Sorterat grovavfall Farligt avfall från hushåll Elavfall från hushåll och verksamheter Förpackningar	Sortering och mellanlagring av avfall, mellanlagring av elavfall samt mellanlagring av farligt avfall	Mottagning, sortering och mellanlagring av högst 33 000 ton avfall per år, varav högst 3 000 ton får utgöra farligt avfall per år.
ÅVC Sätra	Bredäng 1:2	90.70 90.40 90.50	Farligt avfall och icke farligt avfall	Mellanlagring	Högst 33 000 ton avfall per år, varav högst 3 000 ton farligt avfall per år
AB Fortum Värme samägt med Stockholms Stad	Tippen 1	90.200	Hushållsavfall, brännbart Industriavfall Utsorterat träavfall	Förbränning	Ca 700 000 ton

Apelns Big Bag	Varubilen 1	90.70 90.50	Farligt avfall och icke farligt avfall	Mellanlagring, sortering, mekanisk bearbetning	Lagring, sortering och mekanisk bearbetning av max 60 000 ton icke farligt avfall per år. Mellanlagring av max 1 500 ton icke farligt avfall vid varje enskilt tillfälle. Mellanlagring av max 1 500 ton farligt avfall per år varav max vid något enskilt tillfälle: 2 ton oljeavfall 2 ton blybatterier 15 ton elavfall 2 ton annat farligt avfall
Sweden Recycling	Avesta 1	90.50	Farligt avfall och icke farligt avfall från tandvården	Mellanlagring	Mottagning och mellanlagring av max 20 ton amalgamavfall från tandvården. Mottagning och mellanlagring av max 3 ton bly som metallskrot. Mottagning och mellanlagring av max 3 ton silverhaltig fotografisk film. Mottagning och mellanlagring av max 20 m^3 kasserad fixeringslösning. Mottagning och mellanlagring av max 20 m^3 kasserad framkallningslösning för svartvit film. Mottagning och mellanlagring av max 5 ton småkemikalier. Mottagning och mellanlagring av max 10 ton avfall och farligt avfall från sjukvård m.m.
Allåtervinning	Skebo 4	90.50 90.110 90.40 90.80	Farligt avfall och icke farligt avfall	Mellanlagring, sortering, mekanisk bearbetning	Mellanlagring och sortering av högst 50 000 ton avfall per år varav högst 6 000 ton farligt avfall. Mekanisk bearbetning av icke farligt avfall om högst 5 000 ton per år. Mellanlagring av högst 3 000 ton av icke farligt avfall vid varje enskilt tillfälle. Mellanlagring, vid varje enskilt tillfälle, av totalt högst 381 ton farligt avfall varav högst 180 ton elmotorer, kretskort och övriga elektriska eller elektroniska produkter, högst 200 ton blybatterier och högst 1 ton övrigt avfall.

Kompostanläggning Fisksjöäng	**Djurgården 1:1**	**90.160**	**Hästgödsel**	**Mellanlagring och biologisk behandling**	**Biologisk behandling av max 3 000 ton hästgödsel per år.**

Tabell 2. Anläggningar för återvinning och bortskaffande av avfall, anmälningspliktiga anläggningar. Prövningsnivå C.

Objektsnamn	Fastighet	Besöksadress	SNI-kod
Mellanlager För Sopsand	Fisksumpen 5	Vantörsvägen/Västerängsvägen	90.40
Mellanlager För Sopsand	Norra Djurgården 1:1	Lindarängsvägen/Tegeluddsvägen	90.40
Mellanlager För Sopsand	Tallkrogen 1:4	Tallkrogsvägen	90.40
Mellanlager För Sopsand	Västberga 1:11	Personnevägen Vid Hägerstensbadet	90.40
Mellanlager För Sopsand	Liljeholmen 1:5	Årstabergsvägen/Södertäljevägen	90.40
Peab, Fruängen	Mälarhöjdens Idrottsplats 1	Vantörsvägen	90.40
Nordiska Kompaniet_	Hästen 19	Regeringsgatan 38	90.40
Avfallsservice i Skärholmens centrum	Hästholmen 1	Ekholmsvägen 25	90.40
Hötorgscity Miljöstation	Sporren 16	Sergelgatan 1 Lastfaret	90.40
Mood huset	Oxen Större 21	Mäster Samuelsgatan 20	90.40
Trafikflyget 5 i Sthlm AB	Trafikflyget 5	Ulvsundavägen 185	90.40
Centrumanläggning Stockholm Central	Norrmalm 5:3	Centralplan 1	90.40
Centrumanläggning Farsta	Storö 21	Lastgatan, Farsta Centrum	90.40
Globen City Återvinningscentral	Arenan 2	Arenavägen 59	90.40
Centrumanläggning Gallerian	Trollhättan 31	Regeringsgatan 17	90.40
Centrumanläggning Vällingby SBAB	Sidfoten 1	Vilhelminagatan 9	90.40
Kista Galleria	Danmark 2	Danmarksgatan 32	90.40
Gallerian Liljeholmstorget	Stubinen 2	Nybohovsbacken 40	90.40
Peab Vinsta	Förrådet 2	Förrådsgränd 2	90.110
Högdalens Marksortering	Örby 4:1	Högdalstoppen parkering	90.110
Peab Drift och underhåll, ballastterminal	Örby 4:1	Magelungsvägen	90.110
Skogskyrkogårdens komposteringsanläggning	Skarpnäcks Gård 1:1	Kvastvägen	90.170
Allåtervinning, Ekbacksvägen	Magneten 12	Ekbacksvägen 26	90.40
Miljöstation Ekholmsvägen	Hästholmen 3	Ekholmsvägen 7	90.60
Miljöstation Norr Mälarstrand	Stuvaren 1	Norr Mälarstrand	90.60
Miljöstation Bogårdsvägen	Stora Tallkrogen 2	Bogårdsvägen/Nynäsvägen	90.60
Miljöstation Islandstorget	Norra Ängby 1:1	Islandstorget, Bromma	90.60
Miljöstation Grycksbovägen	Stureby 2:1	Grycksbovägen 79	90.60
Miljöstation Jämtlandsgatan	Vagnhallen 17	Jämtlandsgatan 139	90.60
Miljöstation Hallgränd (FSK)	Johanneshov 1:1	Hallgränd 2-4	90.60
Recycling i Stockholm AB	Stillbilden 12	Herrestagränd 5	90.60
Bromma Blocks	Trafikflyget 5	Ulvsundavägen 185	90.60
Miljöstation Hammarby Fabriksväg	Bränslestationen 1	Hammarby Fabriksväg 50	90.60
Hans Andersson Recycling (f.d. Hellstens)	Stillbilden 13	Herrestagränd 7	90.60

Centrumanläggning Fältöversten	Fältöversten 7	Valhallavägen 152b	90.40
Slakthusdepån	Sandstugan 3	Hallvägen 40-46	90.60
Bromma & Botkyrka Bilskrot Lunda	Domnarvet 12	Finspångsgatan 1	90.60
Toyota Material Handling Sweden	Kylhuset 16	Boskapsvägen 28-30	90.60
Miljöstation Lövstavägen	Torparflickan 28	Lövstavägen 50	90.60
SITA Sverige AB	Ladugårdsgärdet 1:4	S-Skjulet, Frihamnen	90.60
Miljöstation Arenavägen	Grishuvudet 4	Arenavägen 87	90.60
Miljöstation Danmarksgatan	Grenå 1	Danmarksgatan 54	90.60
Miljöstation Hägerstensvägen	Eremiten 2	Hägerstensvägen/Kilabergsvägen	90.60
Infratek Öst, Elektravägen	Elektra 22	Elektravägen 33	90.60
Miljöstation Rinkebysvängen	Kvarnmästaren 1	Rinkebysvängen 66	90.60
Miljöstation Forshagagatan	Torsö 3	Forshagagatan 1	90.60
Miljöstation Magelungsvägen	Dörrlåset 1	Magelungsvägen/Rågsvedsvägen	90.60
Infratek Öst, Bredäng	Bredäng 1:2	Strömsätravägen 4	90.60
Stena Recycling	Kristinedal 1	Sandsborgsvägen 40	90.80
Svanljungs Skrot	Älvsjö 1:1	Snösätragränd 4	90.110
Bromma & Botkyrka Bilskrot, Vinsta	Vinsta 9:4	Plaisirvägen 3	90.60
Bromma & Botkyrka Bilskrot, Lunda	Domnarvet 12	Finspångsgatan 1	90.60
Allåtervinning, Spånga	Skebo 4	Finspångsgatan 36	90.80
Kuusakoski	Ferdinand 12	Bromstensvägen 176	90.90
ÄVC Trädgård	Tippen 4	Selaövägen 17	90.40
Roslagstull Återbruk	Vasastaden 1:116	Cederdalsgatan 7	90.40, 90.60, 90.80 , 90.110
Biokolanläggning Högdalen	Tippen 4	Selaövägen 17	40.60
Allåtervinning Högdalen	Stillbilden 2	Stallarholmsvägen 10	90.40, 90.60
Snösätra Sorteringsanläggning	Älvsjö 1:1	Snösätragränd 25	90.40, 90.80
Centrumanläggning Sturegallerian	Sperlings backe 55	Grev Turegatan 13A	90.40
Centrumanläggning Västermalmsgallerian	Trossen 12	Fridhemsgatan 58	90.40
Centrumanläggning Hagsätra C	Långskylen 7	Hagsätra torg	90.60
Centrumanläggning Pub	Torgvägen 7	Drottninggatan 72	90.40
Centrumanläggning Ringen	Rektangeln 21	Götgatan 100	90.40
Peab Drift och underhåll	Ulvsunda 1:1	Gustav den III:s väg	90.110
Ristipp Flatenvägen	Solvärmen 1	Flatenvägen 15	90.110
Ulvsunda mellanlager	Gjutmästaren 6	Bryggerivägen 15	90.40
Stockholm vatten VA kross	Älvsjö 1:1	Magelungskopplet	10.50, 90.40

Karta över avfallsanläggningar i Stockholmsområdet[1]

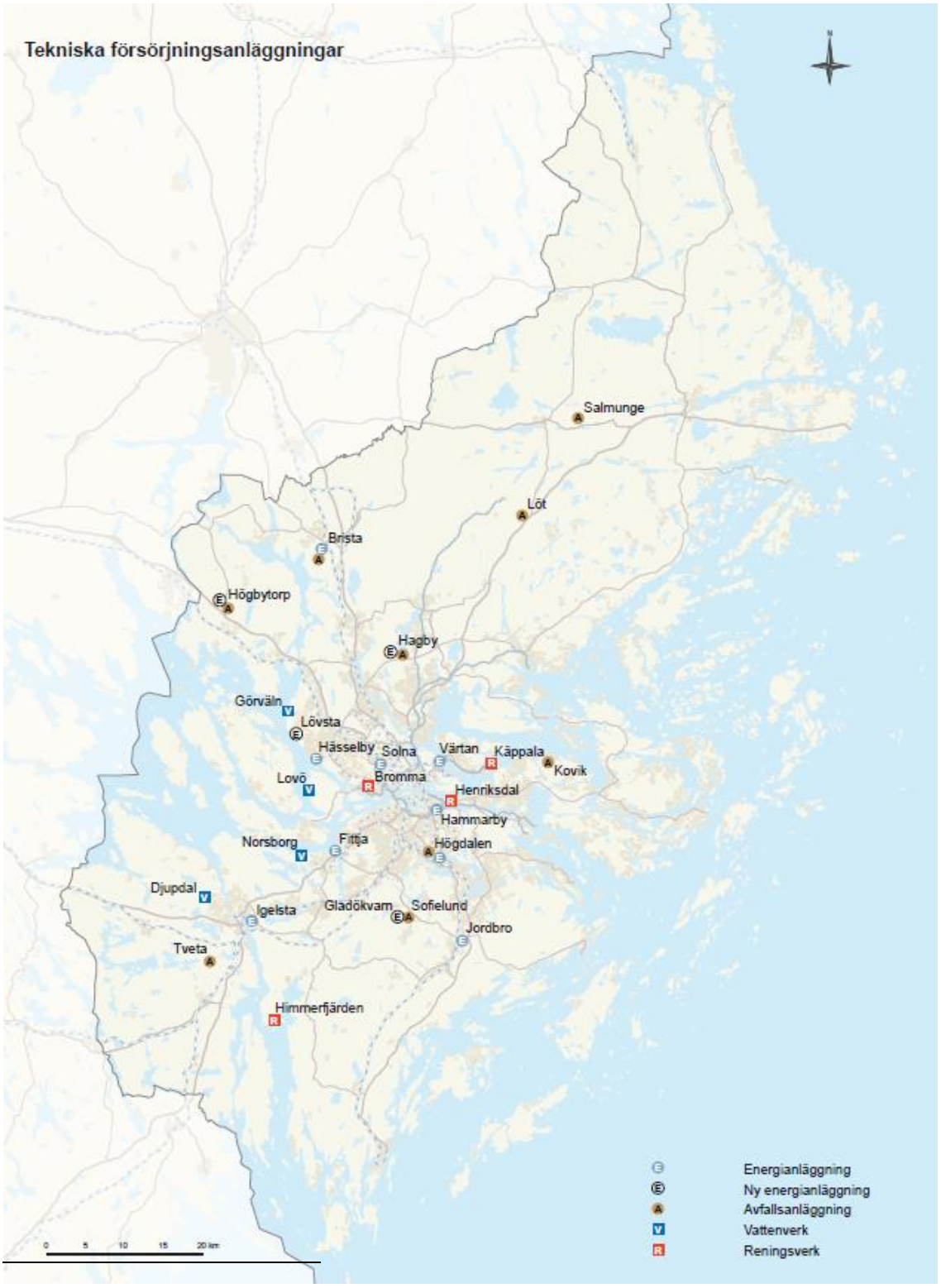

[1] Källa: http://www.rufs.se/globalassets/i.-kartor-gis-omradesdata/rufs-2010/kartor-i-rufs-2010/energi-va-tekniska-forsorjningsanlaggningar/tekniska-forsorjningsanlaggningar.pdf

Karta över återvinningscentraler och biokolsanläggning i Stockholms stad

Uppgifter om nedlagda deponier i Stockholms stad

I Stockholm finns ett antal äldre, nedlagda, deponier. För undersökning och riskbedömning av avslutade kommunala deponier ansvarar kommunen. Att förvara avfall på det här sättet räknas som pågående miljöfarlig verksamhet även om inget nytt avfall tillförs deponin. Detta beror på att utsläpp av föroreningar kan fortgå trots att deponin inte längre är i drift. I och med detta blir miljöbalken tillämplig, och krav kan ställas på att kommunen vidtar åtgärder för att minimera miljöpåverkan. En sammanställning av nedlagda avfallsupplag tillsammans med en riskbedömning av dessa skall ingå i den kommunala avfallsplanen.

Man kan konstatera att i ett historiskt perspektiv är stora delar av Stockholm byggda på avfall eller förorenad mark. Stora delar av Gamla Stan är till exempel grundlagd på avfallsupplag och större delen av innerstaden är byggd på rivningsavfall från tidigare bebyggelse. Gränsen mellan utfyllnad och deponering är oklar. På senare år har mindre deponier börjat likställas med förorenade områden och då tillämpas 10 kap. i miljöbalken.

I Stockholm finns nio kända, nedlagda deponier. De flesta av dessa deponier ligger på mark som idag ingår i rekreationsområden. Bland annat har golfbanor anlagts på gamla upplagsmassor. Vid flera av avfallsupplagen planeras bostadsbebyggelse nära eller på gamla upplagsmassor.

I Tabell 1 anges de kända, nedlagda, deponier som finns i Stockholm, genomförda åtgärder samt bedömning av behov av ytterligare åtgärder för att kontrollera eller minska risker för hälsa och miljö.

Under 1998 genomfördes en översiktlig undersökning och riskbedömning av gamla avfallsupplag i staden på uppdrag av miljöförvaltningen. Undersökningen gjordes för att ta reda på i vilken omfattning dessa avfallsupplag påverkar omgivande yt- och grundvatten. Tungmetaller och vissa organiska ämnen analyserades. Provtagning av grundvatten gjordes från provpunkter i närheten av deponierna vid olika tillfällen, bland annat 1997 och 2004. I Tabell 2 anges vilka undersökningar som har gjorts för respektive deponi.

Sammanfattningsvis påvisade den översiktliga undersökningen år 1998 något förhöjda halter av tungmetaller jämfört med normalhalter i opåverkade ytvatten, men det har inte kunnat visas att den förhöjda halten berodde på urlakning från närbelägen deponi. De nedlagda deponierna ligger i de flesta fall i närheten av industriområden eller hårt trafikerad väg, vilket kan bidra till att förklara de förhöjda halterna. Vid en jämförelse med medianhalterna för Stockholm år 1997 är halterna av flera tungmetaller högre i samtliga prover som tagits i samband med undersökningen år 1998 på grundvatten i närheten av någon av deponierna.

De undersökta upplagen har främst fungerat som schaktmasseupplag och därmed bedöms risken för negativ miljöpåverkan som liten. Upplaget i Skrubba kan dock utgöra ett undantag då detta är lokaliserat på en ås, vilket medför större risk för urlakning av eventuella föroreningar. Åtgärder har genomförts vid Skrubbatippen med medel ur miljömiljarden.

Även upplagen vid Lövsta medför en betydande risk för spridning av föroreningar eftersom de ligger i eller nära Mälaren. Här har åtgärder i form av övertäckning genomförts för att minska risken för hälsa och miljö i närområdet.

Förändrad markanvändning medför alltid ökad risk för spridning av föroreningar och för direktkontakt med förorenade massor när bostäder byggs på eller nära ett gammalt deponiområde. Vid planering för exploatering på eller nära ett gammalt deponiområde bör alltid en fördjupad mark- och vattenundersökning samt riskbedömning göras.

De flesta deponierna ligger på stadens mark och det är staden som i många fall har varit ansvarig för att tippning skett på platsen.

Det behövs ytterligare en samlad undersökning av grund- och ytvatten vid samtliga deponier som uppföljning till tidigare undersökning. Det bör då göras flera provtagningar under ett par år för att erhålla en god bild av föroreningssituationen. En ny omfattande grundvattenprovtagning som delvis berör tipparnas påverkansområde har genomförts under 2011–2012. Föroreningsbilden är oförändrad även om föroreningshalterna i allmänhet varit lägre jämfört med tidigare.

Tabell 1. Nedlagda deponier i Stockholms stad

Namn och plats	Typ av avfall som har deponerats	Genomförda åtgärder	Behov av ytterligare åtgärder
Lövstatipparna Hässelby. Ligger delvis som utfyllnad i Mälaren.	Hushållsavfall, avloppsslam och aska från förbränning av hushållsavfall och industriavfall.	Kontrollprogram finns. Samtliga tippar är nu åtgärdade genom täckning med tätskikt.	Översyn av markanvändning och riskbedömning för Lövstaområdet. Nytt reviderat kontrollprogram har tagits fram.
Hammarbytippen Ingår i ett rekreationsområde för Hammarby Sjöstad.	Schaktmassetipp	Enkel jordtäckning. Kontrollprovtagning genomfördes av lakvatten till bäck 2004–2006.	Eventuellt behov av ett nytt kontrollprogram behöver utredas.
Johannelundstippen Väster om Vinsta industriområde, 15 ha. Nedre delarna mot Lövstavägen har bebyggts med bostäder	Schaktmassetipp	Enkel jordtäckning. Nedre delen har efterbehandlats i samband med exploatering.	
Granholmstippen Järvafältet mellan Tensta och Akalla, 21 ha. Delvis skogsbeklädd. Används som golfbana. Utreds som läge för ny kyrkogård av kyrkogårdsförvaltningen.	Schaktmassetipp	Enkel jordtäckning. Grundvattenprovtagning och markprovtagning 2011.	Oljekolväten i grundvattnet behöver utredas.
Tippen vid Stora Skuggan Norra Djurgården i anslutning till Spegeldammen, 7 ha. Hör till Nationalstadsparken.	Schaktmassetipp Rivningsmassor, sediment från muddring Kulfång finns inom området.	Enkel jordtäckning	
Tippen vid Stora Sköndal 14 ha Delar av området har använts som golfbana.	Schaktmassetipp	Enkel jordtäckning. Norra delen av tippområdet åtgärdas för att bebyggas med bostäder under 2015–2016.	Norr om tippen byggs f.n. bostäder. Riskbedömning och omfattande provtagning har genomförts av exploatören. Utökade grundvattenprovtagningar gjordes 2012–2015.

Högdalstipparna Mellan Högdalen och Fagersjö, 28 ha.	Schaktmassetipp, avloppsslam, slagg	Enkel jordtäckning	Planeras för rekreations-område, men också för utökad kommunalteknisk verksamhet. Ytterligare provtagningar och riskbedömning kan behövas.
Vårbergstippen Väster om Skärholmen på gränsen till Huddinge kommun, 14 ha. Rekreationsområde	Schaktmassetipp, slagg och aska	Enkel jordtäckning	Bostäder planeras delvis inom tippområdet. Ytterligare provtagningar och riskbedömning behövs. Krav bör kunna ställas på exploatören.
Skrubbatippen		Tippen täcktes över med tätskikt 2007. Kontrollprogram.	

Källa: Miljöförvaltningen.

Tabell 2. Genomförda undersökningar vid nedlagda deponier i Stockholms stad

Namn och plats	Genomförda undersökningar	Kommentar till resultat
Lövstatipparna	Provtagning av grund- och ytvatten har gjorts inom ramen för kontrollprogrammet. Undersökning av Norra tippen år 1994. År 2000 gjordes en undersökning av området omkring tipparna. Ny mark och grundvatten-undersökning 2014 inför planer på ny energianläggning på platsen.	Förhöjda halter tungmetaller. Området har åtgärdats. Reviderat kontrollprogram har tagits fram. Marken är kraftigt förorenad av slagg med höga tungmetallhalter.
Hammarbytippen	1996: Provtagning av grund- och ytvatten samt mark. 2004–2006: Provtagning av ytvatten.	Kraftigt förhöjda halter tungmetaller i ytvatten efter ett mindre jordskred ned i diket. Behov av nytt kontrollprogram behöver utredas.
Johannelundstippen	1998: Provtagning av grund- och ytvatten. 1997 och 2004: Provtagning av grundvatten.	Förhöjda halter tungmetaller.
Granholmstippen	1998: Provtagning av grund- och ytvatten. 1997 och 2004: Provtagning av grundvatten. 2011: Provtagning av grundvatten.	Igelbäcken är skyddsvärd och ligger inom påverkansområdet. Förhöjda halter tungmetaller. PCB har detekterats. 2011 detekterades olja i grundvattnet i en punkt.
Tippen vid Stora Skuggan	1998: Provtagning av ytvatten och mark.	Jämförelsevis låga halter tungmetaller i ytvattnet. Bly i mark från kulfång.
Tippen vid Stora Sköndal	1998 och 2005: Provtagning av ytvatten. 2010–2015: provtagning av grundvatten och ytvatten samt mark och porgas. Grundvattendelare går igenom området. Norra delen av tippen avvattnas mot Flaten.	Jämförelsevis låga halter tungmetaller i ytvattnet. Klorerade kolväten har påvisats, både i porgas och i grundvatten, men ganska låga halter. Förhöjda zinkhalter framför allt i riktning mot Flaten. Även PCB har upptäckts inom ett begränsat område.
Högdalstipparna	1998: Provtagning av grund- och ytvatten. 1997 och 2004: Provtagning av grundvatten. En del markprovtagning i samband med omflyttning av schaktmassor 2010–2011, främst förhöjda PAH-halter men även slagg.	I grundvattenprov har olja påvisats och jämförelsevis kraftigt förhöjda halter av tungmetaller år 1998. Lägre halter uppvisades 2004.

Vårbergstippen	1998: Provtagning av grundvatten. 2010: Markprovtagning, slagg hittades. En ny grundvattenundersökning har genomförts inför ev. exploatering 2013.	Förhöjd halt av kvicksilver har tidigare påvisats i grundvattnet. I mätningen 2013 var halterna låga.
Skrubbatippen	1997, 1998 och 2004: Provtagning av grundvatten. Fortsatt grundvattenprovtagning genom ett kontrollprogram 2008–2011.	I grundvattnet påvisades i de första provtagningarna olja och klorerade kolväten. Halterna var lägre under 2010–2011.

Källa: Miljöförvaltningen

Referenser

Ann-Christine Johansson, miljöförvaltningen, november 2015.
Avfallsplan för Stockholm stad 2013–2016.

Uppföljning av Avfallsplan för Stockholm 2013–2016

Stockholm Vatten har sedan 2014 det övergripande ansvaret för uppföljning av Stockholms avfallsplan. Tidigare låg det övergripande ansvaret hos trafik- och renhållningsnämnden, men flyttades över till det nya bolaget inom Stockholm Vatten-koncernen i och med bolagiseringen av stadens renhållningsverksamhet 1 juli 2014. En ny nämnd, avfallsnämnden, tog därmed över ansvaret för den myndighetsutövning som legat på trafik- och renhållningsnämnden.

Stockholms Avfallsplan 2013–2016 innehåller fyra huvudmål som riktar sig till alla som lever och verkar i staden. Varje huvudmål är uppdelat i ett antal delmål, och till varje delmål finns åtgärdsbehov kopplade.

Uppföljningen baseras på uppgifter över vad som är genomfört till och med juni 2016. Åren 2008, 2011 och 2014 har valts för uppföljning av nyckeltal för att visa trender över tid. Jämförelsetal har hämtats från Avfall Web, tidigare plockanalyser och brukarundersökningar samt intern statistik från Stockholm Vatten. Var statistiken kommer ifrån anges för respektive nyckeltalstabell.

Tabellen nedan visar översiktligt samtliga delmål i Avfallsplan för Stockholm 2013–2016. Symbolerna visar i vilken grad målen är uppnådda.

Översikt delmål

Delmål	
1.1 Avfall ska förebyggas och en större andel produkter ska återanvändas	☺
1.2 Andelen avfall som materialåtervinns ska öka	☺
1.3 Minst 40 procent av matavfallet ska samlas in separat för rötning med biogasutvinning	☹
1.4 Minst 60 procent av fosforföreningarna i avlopp ska återföras till produktiv mark, varav minst hälften till åkermark	☹
1.5 Förebyggande, återanvändning och materialåtervinning av bygg- och rivningsavfall ska öka	😐
1.6 Nedskräpningen i stadsmiljön ska minska	☹
2.1 Andel farligt avfall och elavfall i soppåsen ska halveras	☹
2.2 Minst 90 procent av invånarna ska veta hur de ska hantera sitt farliga avfall och elavfall	☹
2.3 Farligt avfall i bygg- och rivningsavfall ska hanteras på rätt sätt	😐
3.1 Boende och verksamma i staden ska ha den kunskap som behövs för att hantera avfallet korrekt	😐
3.2 Systemen för avfallshantering ska vara enkla att använda och ha god tillgänglighet	☺
3.3 Systemen för avfallshantering ska erbjuda en god arbetsmiljö	☹
3.4 Hänsyn ska tas till den omgivande miljön vid mottagning och hämtning av avfall	☺
4.1 Vid all ny bebyggelse och större ombyggnationer ska avfallsfrågorna beaktas redan vid den inledande projekteringen	☺
4.2 Områden i staden ska reserveras för avfallsverksamhet	☹
4.3 Nya tekniklösningar ska provas och utvecklingen av insamlingssystemen ska fortsätta	☺

Mål 1. Avfall från boende och verksamma i staden ska minska och det som ändå uppkommer ska tas om hand resurseffektivt

Delmål 1.1 Avfall ska förebyggas och en större andel produkter ska återanvändas

Delmålet är uppnått.

Under planperioden har Stockholm Vatten haft ett större fokus på att arbeta med förebyggande av avfall, det vill säga högre upp i avfallstrappan, jämfört med tidigare. Det förefaller också som att medvetenheten om avfallsminimering och återbruk i samhället ökar, både bland konsumenter och leverantörer av varor och tjänster.

Stadens återvinningscentraler har fått ett tydligare fokus på återbruk och Stockholm Vatten samarbetar idag med flera aktörer inom olika branscher av återbruk.

Mängderna avfall som tagits emot för återbruk har ökat sedan 2011. Det är inte bara mängderna som har ökat utan det är även fler typer av avfall som återbrukas. 2011 utgjordes återbruksmaterialet av kläder och möbler, 608 respektive 176 ton. 2014 utgjordes mängderna av kläder (885 ton), möbler (72 ton), toner (1 ton) samt husgeråd (525 ton).

Avfallsmängden per person och år har minskat stadigt sedan 2008.

Nyckeltal	2008	2011	2014
1. Antal kg hushållsavfall*) per invånare	556 kg	510 kg	483 kg
2. Mängd avfall som tas emot för återbruk på återvinningscentralerna		784 ton	1 483 ton

Källa: Avfallsplan 2013–2016, Avfall Web och Stockholm Vattens interna statistik.

*) Med hushållsavfall avses här utsorterat matavfall, farligt avfall, grovavfall samt producentansvarsavfall (förpackningar, tidningar och elavfall). Läkemedelsavfall, latrin och fettavskiljarslam exkluderas.

Åtgärdsbehov enligt avfallsplan 2013–2016	Kommentar
Utökad information om avfallsminimering och återanvändning.	Deltagande i Avfall Sveriges kampanj Miljönären. Fokus på avfallsminimering och återanvändning i samband med öppnandet av Roslagstulls återbruk.
Dialog mellan berörda verksamheter i Stockholms stad kring hur arbetet med avfallsminimering kan bedrivas.	En ”minska-grupp” har startats för att få igång och pusha på stadens verksamheter och bolag med förebyggande av avfallsarbetet. Stocket, en tjänst för internt utbyte av funktionellt överskott inom stadens verksamheter och bolag har utretts.
Skapa förutsättningar för återbruk.	Roslagstulls återbruk öppnade 2015. Ökade möjligheter till återbruk på övriga återvinningscentraler. Ett försök med ”pop-up” återbruk genomfördes i Norra Djurgårdsstaden hösten 2015.
Fortsatt styrning via avfallstaxan mot miljö-anpassad avfallshantering.	Vikttaxa för flerfamiljshus infördes 2016. Vikttaxa för villahushåll finns sedan tidigare. Vikttaxan uppmuntrar dels till utsortering av matavfall, dels till ökad utsortering av förpackningar och tidningar. Avgift för abonnemang av beredningstyp*) har höjts mer relativt andra abonnemangsformer för att styra restaurangverksamheter mot att starta utsortering av matavfall. Avfallstaxan styr också mot låg hämtfrekvens och storskaliga maskinella system.
Vid inköp och upphandling planera för en minskad avfallsmängd, exempelvis genom att ställa krav på återtagande av emballage.	Är inarbetat under delmålet ”Stadens verksamheter ska förebygga uppkomsten av avfall” i Stockholms stads miljöprogram 2016–2019.

**) Beredningsavfall innebär blandat mat- och restavfall från verksamheter som livsmedelsbutiker, restauranger, storkök och kaféer.*

Delmål 1.2 Andelen avfall som materialåtervinns ska öka

Delmålet är uppnått.

Mängden och andelen tidningar i soppåsen har minskat. Huruvida detta beror på ökad återvinning eller på att man läser färre tidningar i pappersformat är dock oklart. För förpackningar är utvecklingen tyvärr den motsatta då både större andel och större mängder återfanns i soppåsen 2014 jämfört med 2011.

Andelen insamlat avfall på återvinningscentralerna som materialåtervinns har ökat med en procentenhet mellan 2011 och 2014. Den blygsamma ökningen kan dock eventuellt delvis förklaras av att en del material har flyttats högre upp i avfallstrappan då mycket av den återanvändning som tillkommit under perioden utgörs av material som tidigare materialåtervanns. Nya driftupphandlingar för återvinningscentralerna premierar förbättrad utsortering genom bonus kopplad till avfallstrappan.

God service, information och generösa öppettider på stadens återvinningscentraler bidrar troligtvis också till att en större andel avfall kan materialåtervinnas.

Nyckeltal	2008	2011	2014
1. Förpackningar respektive tidningar i hushållens soppåse			
Andel förpackningar	25 %	24 %	26 %
Mängd förpackningar, kg per hushåll och vecka	*)	1,8	2,1
Tidningar	9 %	8 %	7 %
Mängd tidningar, kg per hushåll och vecka	*)	0,7	0,5
2. Andel materialåtervinning för avfall som tas emot på återvinningscentralerna	*)	38 %	39 %

Källa: Plockanalys år 2008, 2011 och 2014 samt Stockholm Vattens interna statistik.
**) Uppgift saknas.*

Åtgärdsbehov enligt avfallsplan 2013–2016	Kommentar
Utökad materialåtervinning av grovavfall från återvinningscentralerna.	Fraktionen restavfall har tagits bort på samtliga återvinningscentraler och delats upp så att fler fraktioner går att materialåtervinna. Utsortering av hård- och mjukplast till materialåtervinning har införts på samtliga återvinningscentraler.
Skapa bättre möjligheter för textilåtervinning.	Möjlighet att lämna textil till återbruk har införts på stadens samtliga återvinningscentraler. Textil till materialåtervinning kan lämnas på två av stadens återvinningscentraler. Ett pilotprojekt med syfte att öka medvetenheten och kunskapen hos kommuner och övriga intressenter om möjligheten att sortera ut textil för återvinning har genomförts. Test av ett nytt insamlingssätt för textil till både återanvändning och återvinning har genomförts på Lövsta ÅVC.
Utveckla insamlingssystemen för källsorterade fraktioner.	Insamling av utsorterat matavfall med efterföljande optisk sortering, Gröna påsen, har införts för delar av stadens fastighetsbestånd. Stationära sopsugssystem för flera avfallsfraktioner har byggts och/eller planeras i flera av stadens större nybyggnadsområden.
Minska andelen förpackningar och tidningar som slängs i vanliga soppåsen.	Plockanalyser visar att andel tidningar har minskat under perioden, medan andel förpackningar har ökat. Stockholm Vatten deltar i en samarbetskampanj tillsammans med Förpacknings- och tidningsinsamlingen (FTI), Göteborg och Malmö för att öka insamlingen av utsorterade plastförpackningar genomfördes under 2015.
Utöka möjligheterna till sortering och insamling för hushållen.	Staden har fått två nya återvinningscentraler: Roslagstulls återbruk öppnade 2015, Sätra ÅVC öppnade 2012/2013. Ett system med mobil mini-ÅVC är under uppbyggnad. Ett försök med hämtning av trädgårdsavfall från villor genomfördes under 2015. Tjänsten är sedan 2016 tillgänglig för alla villahushåll i staden. Ca 7 600 flerbostadshushåll har nu möjlighet att sortera ut sitt matavfall med Gröna påsen. FTI har påbörjat en kartläggning av förekomsten av fastighetsnära insamling (FNI) och de arbetar också allmänt för att FNI ska öka.
Förbättrade möjligheter för verksamheter att lämna förpackningar.	Samtliga återvinningscentraler tar nu emot förpackningar från verksamheter. Två av dem utgör även mottagningspunkt för FTI och är därmed gratis att lämna på. Genom ett samarbete mellan FTI, miljöförvaltningen och Stockholm Vatten har ett informationsblad tagits fram som upplyser verksamheter om var de kan lämna förpackningar.
Fortsatt styrning via avfallstaxan mot miljöanpassad avfallshantering.	Vikttaxa för flerfamiljshus infördes 2016. Vikttaxa för villahushåll finns sedan tidigare. Vikttaxan uppmuntrar dels till utsortering av matavfall, dels till ökad utsortering av förpackningar och tidningar. Avgift för abonnemang av beredningstyp*) har höjts mer relativt andra abonnemangsformer för att styra restaurangverksamheter mot att starta utsortering av matavfall. Avfallstaxan styr också mot låg hämtfrekvens och storskaliga maskinella system.

**) Beredningsavfall innebär blandat mat- och restavfall från verksamheter som livsmedelsbutiker, restauranger, storkök och kaféer.*

Delmål 1.3 Minst 40 procent av matavfallet ska samlas in separat för rötning med biogasutvinning

Delmålet är inte uppnått.

Beräkningar visar att det årligen uppkommer ca 96 000 ton matavfall i Stockholm. Insamling av 40 procent av den uppkomna mängden skulle innebära drygt 38 000 ton.

År 2014 samlades 14 495 ton matavfall in via stadens olika system för insamling av matavfall samt från hemkompost. Den totala mängden insamlat matavfall ökar stadigt, men uppnår ännu inte målet. Insamlad mängd 2014 motsvarar ca 15 procent av det uppkomna matavfallet.

En särskild projektenhet som enbart arbetar med att uppnå en ökad matavfallsinsamling startade 2015, och en strategi och handlingsplan för att öka insamlingen av matavfall till år 2020 har tagits fram. I strategin framgår bland annat att Stockholms storlek och infrastruktur innebär att flera olika system för insamling av matavfall kommer att krävas för att klara målet.

Insamling av matavfall i gröna påsar, där sorteringen sker optiskt, påbörjades från ett mindre antal hushåll 2013, och har successivt utökats med ca 2 000 hushåll per år under de följande åren. Långtgående planer finns för att få till stånd en optisk sorteringsanläggning i Stockholm, men något genomförandebeslut har ännu inte fattats.

Avfallstaxan är konstruerad för att uppmuntra till utsortering av matavfall.

Nyckeltal	2008	2011	2014
1. Mängd separat insamlat matavfall, ton	4 500	7 764	14 495
2. Andel matavfall i hushållens soppåse och omräknat till mängd per hushåll och vecka	39 % *)	36 % 2,7 kg	44 % 3,7 kg

Källa: Avfall Web, Plockanalys 2011 och 2014.
**) Uppgift saknas.*

Åtgärdsbehov enligt avfallsplan 2013–2016	Kommentar
Riktad information om matavfallsinsamling till olika grupper.	Har tagits fram till olika målgrupper (villaägare, boende i lägenhet, bostadsrättsföreningar, företag, restauranger m.fl.). Under 2012–2013 genomfördes en större informationskampanj om matavfall riktad till vuxna stockholmare. En liknande mindre kampanj genomfördes under 2014. Miljöförvaltningen har genom tillsynsbesök arbetat för att antalet restaurangverksamheter som sorterar ut matavfall ska öka.
Utveckla systemen för matavfallsinsamling.	Pågår kontinuerligt. Ett försök med insamling av matavfall i gröna påsar med efterföljande optisk sortering har genomförts.
Utöka insamlingen av matavfall inom Stockholms stads egna verksamheter.	37 procent av stadens verksamheter sorterade ut matavfall 2014. En tävling med syfte att uppmuntra stadens verksamheter att sortera ut matavfall har initierats. Tävlingen går under namnet Stockholmsmästerskapen, SM, i matavfallsinsamling.
Skapa en central funktion som kan stötta och samordna Stockholms stads egna verksamheter vid införande av matavfallsinsamling.	Stöd till stadens egna verksamheter utgår från Stockholm Vatten. Bland annat så har seminarier för erfarenhetsutbyte hållits. Någon mer central funktion finns inte idag.
Utveckla det regionala samarbetet för att säkra behandlingskapacitet för matavfall.	En kartläggning av behandlingskapacitet i regionen har genomförts.

Delmål 1.4 Minst 60 procent av fosforföreningarna i avlopp ska återföras till produktiv mark, varav minst hälften till åkermark

Delmålet är inte uppnått.

Andelen återförd fosfor i slammet till åkermark ökade mellan 2006 och 2010. Fram till 2014 har dock andelen minskat igen.

Under 2014 producerades 77 000 ton slam vid Bromma och Henriksdals reningsverk. Av detta gick 8 900 ton (12 procent) till mellanlager för användning på åkermark. Endast slam från Bromma reningsverk användes på åkermark. Resterande slam från Bromma användes för sluttäckning av deponier vid Herrebro och Hovgårdens avfallsanläggningar. Slammet från Henriksdal användes av Boliden för sluttäckning runt gruvor, således inte produktiv mark

Nyckeltal	2006	2010	2014
1. Återförd andel av fosforföreningarna i slammet till produktiv mark	4,5 %	16 %	12 %
2. Återförd andel av fosforföreningarna i slammet till åkermark	4,5 %	16 %	12 %

Källa: Avfallsplan 2013–2016 och Stockholm Vatten miljörapport 2014.

Åtgärdsbehov enligt avfallsplan 2013-2016	Kommentar
Fortsatta åtgärder för förbättrad slamkvalitet.	Pågår kontinuerligt. Stockholm Vatten har regelbunden dialog med berörda aktörer samt arbetar med spårning för att kontrollera slamkvaliteten.
Dialog med lantbrukarna om användning av slammet.	Pågår kontinuerligt genom Slamsamverkansgruppen i Stockholms län.
Försök med separat hantering av toalettavlopp för separat slamhantering.	Försök finns på planeringsstadiet.
Fortsatt arbete med separat insamling av farligt avfall och läkemedelsavfall.	Flera olika system för insamling finns tillgängliga och utveckling av nya, förbättrade system pågår kontinuerligt. Under 2015 och 2016 genomfördes en kampanj för att öka kännedom och medvetenheten kring hur kemikalier påverkar livet i sjöar och hav.

Delmål 1.5 Förebyggande, återanvändning och materialåtervinning av bygg- och rivningsavfall ska öka

Delmålet är delvis uppnått.

Medvetenheten kring omhändertagande av bygg- och rivningsavfall har ökat inom berörda förvaltningar i staden och idag sker samverkan på flera olika sätt för att utveckla hanteringen. Staden är också beroende av andra aktörer inom branschen för att effektivt kunna arbeta med frågan och nå uppsatta mål. Ett exempel där avfallshanteringen har fått stort fokus är nybyggnadsprojektet i Norra Djurgårdsstaden. Där har en gemensam avfallspolicy och avfallsstrategi tagits fram för att kunna arbeta strategiskt och långsiktigt med avfallshanteringen. Målsättningen är att sortera så mycket som möjligt på plats och framförallt att minska uppkomsten av avfall.

Åtgärdsbehov enligt avfallsplan 2013–2016	Kommentar
Öka Stockholms stads kunskap genom att inventera avfallsströmmarna i några ny- och ombyggnadsprojekt.	Inom ramen för Miljösamverkan Stockholm har miljöförvaltningen följt schaktmassor från avfallslämnare till mottagare för att ta reda på hur massorna hanteras.
Ställa tydliga krav på avfallshanteringen i bygg- och rivningslov.	Vid bygg och rivning ställs krav på hantering av avfall på byggherren. Beroende på ärendets art är kraven mer eller mindre omfattande. Vid enklare ärenden som rivning av mindre byggnader ska en kontrollplan tas fram där det redogörs för hur avfallshanteringen ska ske. Vid komplexa ärenden som t.ex. rivning av bostadshus ska det finnas väl dokumenterat vilket avfall som kan komma att uppstå, hur det ska hanteras samt även hur avfall som inte kunnat förutses men som ändå uppkommer ska hanteras. Vid bygglov ska en kontrollplan tas fram som redogör för hur det avfall som uppkommer ska hanteras. Vid nybyggnationer ska det även finnas en dokumentation som visar på hur en byggnad är uppförd och vilka material som har använts för att underlätta framtida rivning. I Norra Djurgårdsstaden ställs också krav på att mängd uppkommet avfall dokumenteras.
Verka för en effektiv hantering av byggmaterial och byggavfall i ny- och ombyggnadsprojekt i staden.	Miljöförvaltningen bedriver kontinuerlig rivningstillsyn. Tillsynsbesök och information har lett till att medvetenheten om behovet av god avfallshantering har ökat hos såväl fastighetsägare som entreprenörer.
Samverka med andra aktörer för att hitta långsiktiga lösningar för masshantering i staden och regionen.	Staden arbetar aktivt med samverkan med olika aktörer, bland annat genom forskningsprojekt för att hitta långsiktiga lösningar för masshantering. Staden har även flera samverkansprojekt, exempelvis genom Ekoloop, för optimering av masstransporter. Idag är det främst i Norra Djurgårdsstaden som det sker ett aktivt arbete med masshantering. Anledningen är att det finns utrymme och kapacitet för hantering. Exempelvis nyttjades massor från Norra Djurgårdsstaden vid byggande av bullervall i Kista. Det finns också ett projekt som utreder masshantering vid sjötransport.

Delmål 1.6 Nedskräpningen i stadsmiljön ska minska

Delmålet är inte uppnått.

Trafikkontoret gör varje år skräpmätningar för att följa upp hur stor nedskräpningen är i olika stadsdelar. Mätningarna visar att mängden skräp minskade från 2009 till 2013 för att sedan öka något igen under 2014 och 2015. Det är framförallt mängden fimpar som har ökat mellan 2013 och 2014, medan exempelvis förekomsten av plast har minskat något.

Trots ett pågående arbete mot minskad nedskräpning med kontinuerliga åtgärder i samarbete med olika aktörer behövs vidare insatser för att uppnå delmålet att minska nedskräpningen.

Åtgärdsbehov enligt avfallsplan 2013–2016	Kommentar
Vidareutveckla trafikkontorets handlingsplan mot nedskräpning.	Pågår.
Arbeta vidare med aktiviteter och kommunikation gentemot medborgarna om attityder kring nedskräpning.	Pågår kontinuerligt. Arbete sker med att kommunicera ansvaret hos både staden och medborgarna att sträva mot att staden hålls ren. Tanken är även att detta ska göras mer proaktivt.
Utveckla samverkan mellan olika aktörer.	Pågår kontinuerligt med flera olika aktörer som exempelvis fastighetsägare, bostadsbolag, stadsdelsförvaltningar, Håll Sverige Rent samt Stockholms Hamn AB.

Mål 2. Avfall som kan vara skadligt för människa eller miljö ska hanteras separat

Delmål 2.1 Andel farligt avfall och elavfall i soppåsen ska halveras

Delmålet är inte uppnått.

Andelen farligt avfall och elavfall i soppåsen och grovavfallet är väldigt liten och det kan därför vara svårt att uppnå en halvering då andelen redan från början är väldigt låg. Resultat från plockanalysen 2014 visar att andelen elavfall i soppåsen har minskat, medan andelen övrigt farligt avfall i soppåsen är oförändrad. Plockanalysen visar också att andelen läkemedelsavfall i soppåsen har ökat.

För att öka medvetenheten om farligt avfall och hur det ska hanteras genomfördes en informationskampanj under 2015–2016. Kampanjen fokuserade också på att öka medvetenheten kring vad som är farligt avfall; t.ex. kosmetika och leksaker med inbyggda batterier. Besöken till den mobila miljöstationen har ökat efter kampanjen.

Nyckeltal	2008	2011	2014
1. Andel farligt avfall i soppåsen	0,1 %	0,1 %	0,1 %
2. Andel läkemedelsavfall i soppåsen		0,03 %	0,1 %
3. Andel elavfall i soppåsen	0,6 %	0,8 %	0,5 %
4. Andel farligt avfall i grovavfallet, inklusive elavfall och läkemedelsavfall	0,3 %*)	2,3 %	2,5 %

Källa: Plockanalys år 2008, 2011 och 2014.
**) I grovavfallet från plockanalys 2008 utgörs mängden som redovisas av enbart elavfall. Plockanalysen av grovavfall genomfördes med en annan metod 2008 jämfört med 2011 och 2014 och resultaten är därför inte är helt jämförbara med varandra.*

Åtgärdsbehov enligt avfallsplan 2013–2016	Kommentar
Vidareutveckla insamlingen av farligt avfall och elavfall.	Försök med obemannad miljöstation har utförts. Två obemannade miljöstationer står nu permanent uppställda i staden. Arbete pågår med att hitta fler uppställningsplatser för nya stationer. Sedan 1 oktober 2015 har butiker som säljer el- och elektronikprodukter ett ansvar att ta emot elavfall. Butikerna kan sedan lämna materialet kostnadsfritt till ett godkänt insamlingssystem för återvinning.
Erbjuda lättillgängliga insamlingssystem för hushållen.	Stadens mobila mini-ÅVC tar även emot farligt avfall. Förbättrad möjlighet för boende i Stockholms innerstad att lämna farligt avfall i och med att Roslagstulls återbruk öppnade 2015.
Fortsätta utvecklingen av fastighetsnära insamling/dörrhämtning av farligt avfall.	Gratis hämtning två gånger per år. Personer med funktionsnedsättning kan få gratis hämtning fem gånger per år.
Utveckla samarbetet med organisationerna för producentansvaret för att hitta gemensamma lösningar för insamlingssystemen.	Dialog sker löpande om hur materialet ska hanteras.
Förbättrade möjligheter att lämna farligt avfall för verksamheter med små mängder.	Frågan har inte prioriterats av Stockholm Vatten då huvudfokus ligger på hushållens farliga avfall.

Delmål 2.2 Minst 90 procent av invånarna ska veta hur de ska hantera sitt farliga avfall och elavfall

Delmålet är inte uppnått.

I brukarundersökningen ställs frågor som *Hur stor del av ditt farliga avfall lämnar du till stadens insamlingssystem?* och *Hur stor del av ditt elavfall lämnar du till stadens insamlingssystem?* Dessa frågor ger en uppfattning om hur stor kunskapen bland invånarna är kring hur de ska hantera avfallet.

Mindre än 90 procent av de boende uppger att de lämnar sitt farliga avfall och sitt elavfall till kommunens insamlingssystem. Andel som anger att de lämnar sitt farliga avfall till stadens insamlingssystem har dock ökat mellan 2011 och 2014.

Frågan *Anser du att du har bra eller dålig kunskap om hur du ska hantera och sortera ditt avfall?* tas också upp i brukarundersökningen, vilken ger ett generellt svar om vilken kunskapsnivå invånarna tycker sig ha angående avfallshantering. Drygt 80 procent av de boende anser att de har ganska bra eller mycket bra kunskaper om hur de ska hantera och sortera sitt avfall. Resultatet av denna fråga berör även delmål 3.1 där den också redovisas.

Nyckeltal	2008	2011	2014
1. Andelen hushåll som anger att de lämnar in farligt avfall Fråga ställd i brukarundersökningen: *Hur stor del av ditt farliga avfall lämnar du till stadens insamlingssystem?* (andel som svarat ”allt eller väldigt mycket” respektive ”ganska mycket”)			
Boende i småhus	*)	75 %	84 %
Boende i flerfamiljsbostäder	*)	49 %	61 %
2. Andelen hushåll som anger att de lämnar in elavfall Fråga ställd i brukarundersökningen: *Hur stor del av ditt elavfall lämnar du till stadens insamlingssystem?* (andel som svarat ”allt eller väldigt mycket” respektive ”ganska mycket”)			
Boende i småhus	*)	**)	89 %
Boende i flerfamiljsbostäder	*)	**)	76 %
3. Andel invånare som bedömer att de har goda eller mycket goda kunskaper om avfallshantering Fråga ställd i brukarundersökningen: *Anser du att du har bra eller dåliga kunskaper om hur du ska hantera och sortera ditt avfall?* (andel som svarar ganska bra eller mycket bra)			
Boende i småhus	83 %	83 %	84 %
Boende i flerfamiljsbostäder	83 %	83 %	83 %

Källa: Brukarundersökning år 2011 och 2014.
**) Frågan fanns inte med i Brukarundersökning 2008.*
***) Frågan fanns inte med i Brukarundersökning 2011.*

Åtgärdsbehov enligt avfallsplan 2013–2016	Kommentar
Kontinuerlig information om vad som är farligt avfall och hur det samlas in.	Under 2015–2016 genomfördes en kampanj för att medvetandegöra och informera om farligt avfall och elavfall. Under 2015–2016 genomfördes också en kampanj för att öka kännedom och medvetenheten kring hur kemikalier påverkar livet i sjöar och hav. I samband med information via webb och tidningar om den mobila miljöstationens turlista informeras också om vad som är farligt avfall och elavfall. Detta görs två till fyra gånger per år. I projektet Hållbara Järva fanns en informationskomponent som handlade om farligt avfall. Miljöförvaltningen har genomfört inspektion hos båtklubbar och varvsföreningar med fokus på kemikalier, båtbottenfärger och hantering av farligt avfall.
Kontinuerlig information om vad som är elavfall och hur det samlas in.	Pågår kontinuerligt. Se ovan.

Delmål 2.3. Farligt avfall i bygg- och rivningsavfall ska hanteras på rätt sätt

Delmålet är delvis uppnått.

Stadens arbete med tydlig uppföljning och kontroll av hantering av farligt avfall i bygg- och rivningsavfall förbättras kontinuerligt. För att säkerställa rätt hantering av avfall ska byggherren lämna in en kontrollplan där de redogör för hur vilket avfall som kan uppkomma och hur det ska hanteras.

Övergripande för alla projekt är att staden gör uppföljning i form av att begära in dokumentationen på de massor som uppkommit och vart de har skickats. Detta kompletteras med kravställning på korrekt hantering av det farliga avfallet. I nybyggnadsområdet Norra Djurgårdsstaden gör staden mer specifika uppföljningar av bygghandlingar, handlingsprogram och de krav som ställs i byggloven.

Åtgärdsbehov enligt avfallsplan 2013–2016	Kommentar
Samarbete mellan Stockholms stad, byggherrar och entreprenörer för att skapa goda möjligheter för utsortering av det farliga avfallet.	Delvis utfört. Samarbete sker i Norra Djurgårdsstaden, exempelvis genom användande av skåp för farligt avfall och regelbundna miljöskyddsronder. Det finns ett visst samarbete i övrigt men det kan utvecklas ytterligare, dock behövs mer kapacitet och resurser för uppföljning om det ska genomföras.
Ställa tydliga krav på hanteringen av farligt avfall i bygg- och rivningslov.	Pågår kontinuerligt. Vid alla bygg- och rivningslov ska kontrollplan upprättas som visar hur hantering av avfall ska ske och att farligt avfall ska hanteras för sig. För komplexa byggnader ska kontrollplanen innehålla fler och mer utförliga kontrollpunkter.
Ställa tydliga krav på hanteringen av farligt avfall inom stadens nybyggnadsområden.	Delvis utfört. Idag ställs krav från exploateringskontoret på att förorenade massor ska hamna på rätt plats. Dock är det endast i Norra Djurgårdsstaden som staden arbetar med kravställande på mängden avfall som får uppkomma. I arbetet med tillsyn av nybyggnationer har miljöförvaltningen alltid med hantering av farligt avfall som en viktig aspekt. Dock utförs inte tillsyn mot alla nybyggnationer som sker i staden.
Följa upp att ställda krav efterlevs.	Pågår kontinuerligt men kan utvecklas ytterligare. Exempelvis följer miljöförvaltningen upp avfallshanteringen vid tillsyn för att säkerställa att den följs. Exploateringskontoret har uppföljning genom den dokumentation som finns gällande hur massorna hanteras.

Mål 3. Avfallshanteringens alla delar ska präglas av ett människoperspektiv

Delmål 3.1 Boende och verksamma i staden ska ha den kunskap som behövs för att hantera avfallet korrekt

Delmålet är delvis uppnått.

Andelen boende som anser sig ha bra kunskaper om hantering och sortering av avfall har varit i princip oförändrad i brukarundersökningarna 2008, 2011 och 2014. Resultatet visar att drygt 80 procent av invånarna anser sig ha kunskap om hantering och sortering, vilket är i linje med delmålet. Däremot minskar andelen boende som anser sig vara väl informerade om hur avfall ska hanteras, trots att flera målgruppsinriktade informationsinsatser har gjorts. Även om resultatet inte uppfyller stadens ambition att minst 80 procent av invånarna ska känna sig välinformerade, visar resultatet ändå på att invånarna har den kunskap som behövs.

Stockholm Vatten har tagit fram en ny webbplats med samlad information om avfallshantering inklusive en ny och förbättrad sorteringsguide. Webbinformationen har i och med det också bättre anpassats för åtkomst via mobiltelefon. Webbplatsen utgör idag Stockholm Vattens kommunikationsnav. Kommunikation via sociala medier har ökat markant under planperioden.

Nyckeltal	2008	2011	2014
Andel invånare som bedömer att de har goda eller mycket goda kunskaper om avfallshantering Fråga ställd i brukarundersökningen: *Hur väl informerad är du om hur boende i villa/radhus/ flerbostadshus ska hantera sitt avfall?* (andel som är ganska väl eller mycket väl informerad)			
Boende i småhus	81 %	70 %	69 %
Boende i flerfamiljsbostäder	65 %	66 %	61 %
Fråga ställd i brukarundersökningen: *Anser du att du har bra eller dåliga kunskaper om hur du ska hantera och sortera ditt avfall?* (andel som svarar ganska bra eller mycket bra)			
Boende i småhus	83 %	83 %	84 %
Boende i flerfamiljsbostäder	83 %	83 %	83 %

Källa: Brukarundersökning år 2008, 2011 och 2014

Åtgärdsbehov enligt avfallsplan 2013–2016	Kommentar
Avfallsplanen kommuniceras till alla berörda.	Delvis genomfört.
Återkommande informationskampanjer till hushållen på aktuella teman.	Två större informationskampanjer om matavfall (2012–2013) respektive farligt avfall (2015–2016) har genomförts. En mindre informationskampanj om matavfall genomfördes under 2014. Under hösten 2016 kommer en helt ny regional matavfallskampanj att lanseras.
Information riktad till skolor och förskolor.	Under 2014–2016 har miljöförvaltningen i samarbete med Stockholm Vatten genomfört informationsinsatser om källsortering och avfallsminimering riktade till skolelever. Aktiviteten har gått under namnet ”sopagenterna”. GlashusEtt i Hammarby Sjöstad tar emot besök som engagerar och informerar om kretsloppslösningar för vatten, avlopp och avfall. Arbete pågår med att ta fram ett pedagogiskt skolmaterial om avfall som ska finnas tillgängligt på Stockholm Vattens webb.
Anpassad kommunikation för olika målgrupper.	Avfallsinformation på webben riktas till olika målgrupper som villakunder, bostadsrättsföreningar, företag m.fl. Riktad information om matavfallsinsamling har tagits fram till olika målgrupper (villaägare, boende i lägenhet, bostadsrättsföreningar, företag, restauranger m.fl.) Stockholm Vatten samordnar kontinuerligt fastighetsägarmöten på olika teman.
Framtagande av råd till fastighetsägare.	Utvecklas kontinuerligt. Idag finns den mesta informationen på webben.

Delmål 3.2 Systemen för avfallshantering ska vara enkla att använda och ha god tillgänglighet

Delmålet är uppnått.

Hushållens åsikt om huruvida avfallshanteringen i staden fungerar tillfredsställande är en återkommande fråga i brukarundersökningarna. Resultatet är något bättre vid varje undersökning och visar att stockholmarna tycker att avfallshanteringen fungerar bra.

Stadens ambition är att minst 90 procent av hushållen ska tycka att avfallshanteringen fungerar tillfredställande, vilket har uppfyllts för boende i småhus enligt brukarundersökningarna gjorda 2008, 2011 och 2014. Även boende i flerfamiljshus har en hög andel som upplever att avfallshanteringen fungerar tillfredställande och uppfyller så när som stadens ambition, med en liten ökning från 2011 till 2014.

Arbete med att göra systemen för sortering på återvinningscentralerna logiska och lätta att följa pågår kontinuerligt. Det sker genom ändring av fraktionsnamn och skyltning, samt genom att hitta bättre logik i sättet materialen sorteras på.

Nyckeltal	2008	2011	2014
Andelen hushåll som anser att avfallshanteringen i Stockholm fungerar tillfredsställande. Fråga ställd i brukarundersökningen: Hur väl stämmer följande påståenden med din uppfattning om hur avfallshantering och återvinning sköts i Stockholm? (andel som har svarat instämmer helt eller instämmer delvis på påståendet ”avfallshanteringen i Stockholm fungerar tillfredsställande”)			
Boende i småhus	94 %	96 %	98 %
Boende i flerfamiljsbostäder	88 %	88 %	89 %

Källa: Brukarundersökning år 2008, 2011 och 2014.

Åtgärdsbehov enligt avfallsplan 2013–2016	Kommentar
Utreda möjligheten att införa differentierad taxa för flerfamiljshus med respektive utan grovsoprum.	Inte genomfört.
Ta fram rutiner för att göra bedömningar av tillgänglighet och användbarhet vid förändringar av avfallssystem.	Inte genomfört.
Planera för att hushåll ska kunna lämna grovavfall även om de saknar bil.	På Roslagstulls återbruk går det att låna lådcyklar som kan användas till att transportera avfall. Arbete med att utveckla mer lättillgängliga mini-återvinningscentraler och ”pop-up” återbruk pågår.
Skapa säkra system med trygghet för brukaren.	På återvinningscentralerna har trafiksäkerheten stärkts genom installation av farthinder och tydligare vägmarkering. Hög personalnärvaro bidrar också till säkra och trygga återvinningscentraler. Minimering av transporter inom bostadsområden sker t.ex. med stationära sopsugssystem, exempelvis i Norra Djurgårdsstaden.
Planera för att återvinningscentralerna ska kunna nås med olika färdmedel.	Åtgärder har vidtagits för att förenkla för dem som vill lämna avfall på återvinningscentralerna utan bil.

Delmål 3.3 Systemen för avfallshantering ska erbjuda en god arbetsmiljö

Delmålet är inte uppnått.

Stockholm Vatten och dess entreprenörer arbetar kontinuerligt för att arbetsmiljön kopplad till avfallshantering ska vara så god som möjligt. Avfallstaxan konstrueras för att styra mot maskinell hämtning och glesare hämtfrekvens. Abonnemangsformer som innebär en sämre arbetsmiljö fasas ut allteftersom, dels genom taxestyrning, dels med hjälp av informationsinsatser. Alla nyckeltalen visar en minskning av hämtningar med arbetsmiljöproblematik

Nyckeltal	2011	2014
Andel hämtställen*) med säckhämtning**) i staden	29 %	25 %
Andel hämtställen***) med komprimerade kärl och komprimerade säckar	2,8 %	0,8 %
Antal hämtställen med latrinkärl	180	165

Källa: Avfall Web, Stockholm Vattens interna statistik.
**) Andel hämtställen med säckhämtning av totala antalet hämtställen i staden.*
***) Avser abonnemang med säckar i storlekarna 240 och 350 liter.*
****) Andel hämtställen med komprimerade kärl och komprimerade säckar av totala antalet hämtställen i staden.*

Åtgärdsbehov enligt avfallsplan 2013–2016	Kommentar
Maskinella lösningar ska väljas i första hand vid alla nybyggnationer och större ombyggnationer.	Frågan lyfts alltid inom remissförfarandet. Möjligheten att införa maskinella system ökar ju tidigare frågan hanteras i planeringsprocessen. Exploateringskontoret kan i markanvisningsavtal ställa krav på byggherrar att ansluta sig till maskinella system. I övrigt är det fastighetsägarens ansvar att välja avfallslösning. Systemval med stationär sopsug har gjorts för större nybyggnationsområden som Norra Djurgårdsstaden, Annedal och Hagastaden. Andelen bottentömmande behållare ökar, främst i områden med flerfamiljshus i ytterstaden.
Vidareutveckla det systematiska arbetet med att åtgärda hämtning med dålig arbetsmiljö, en samverkan mellan trafikkontoret, fastighetsägare och entreprenörer.	Pågår kontinuerligt. Särskilt fokus har lagts på hämtställen där backning förekommer samt vid hämtställen som klassas som ”ej kärrbar väg”*). Fastighetsägare med arbetsmiljöproblematik erbjuds hjälp med att hitta åtgärder.
Fasa ut hämtning av komprimerade kärl och komprimerade säckar.	Pågår kontinuerligt. Information till fastighetsägare kombinerat med successiv höjning av avfallstaxan för dessa typer av abonnemang.
Fasa ut hämtning av latrinkärl.	Pågår kontinuerligt. Successiv höjning av avfallstaxan för denna typ av abonnemang.
Utveckla system med god arbetsmiljö vid hämtning av grovavfall från fastigheter. En samverkan mellan Stockholms stad, fastighetsägare, byggherrar och entreprenörer.	Ett utredningsarbete av framtida lösningar för fastighetsnära system för skrymmande hushållsavfall har påbörjats. Arbetsmiljöfrågor har en betydande roll i utredningsarbetet som väntas slutföras under kommande avfallsplanperiod.
Ta fram rutiner för att göra bedömningar av arbetsmiljön vid förändringar av avfallssystem.	Entreprenörernas ansvar för att bedriva ett systematiskt arbetsmiljöarbete finns reglerat i upphandlingarna. Platsbesök dokumenteras av entreprenörens arbetsmiljösamordnare. Avfallsföreskrifterna och skriften Projektera och bygg för god avfallshantering utgör underlag för arbetet.
Fortsätta arbetet med att göra arbetsmiljön på återvinningscentralerna bättre och säkrare.	Arbetsmiljöarbete på återvinningscentralerna pågår löpande i samarbete med entreprenörer och arbetstagarorganisationer. Bland annat så har åtgärder för att minska påkörningsrisker och fallskador vidtagits. Anpassningar i fraktionssortimentet har gjorts för att minska risker för exponering av asbest.

**) Längs dragvägen mellan avfallsutrymme och hämtfordonets uppställningsplats förekommer hinder så som nivåskillnader, trappsteg, trösklar, kraftig lutning m.m.*

Delmål 3.4 Hänsyn ska tas till den omgivande miljön vid mottagning och hämtning av avfall

Delmålet är uppnått.

I en kraftigt växande stad som Stockholm är det många olika intressen som ska samsas; bland annat vad gäller tillgänglighet, trafiksäkerhet, attraktiv gestaltning av stadsmiljön samt natur- och kulturvärden. Eftersom det är många olika krav som ska uppfyllas samtidigt kan dessa komma i konflikt med varandra.

Uppföljningen visar att det sker ett pågående arbete där hänsyn tas till den omgivande miljön genom de olika åtgärdsbehov som är kopplade till delmålet.

Ett exempel på åtgärd för att ta hänsyn till den omgivande miljön är ett försök med ljuddämpade containrar för återvinningscentralerna. De senaste upphandlingarna visar också på möjligheten att redan i det skedet styra hur påverkan på den omgivande miljön ska vara

Åtgärdsbehov enligt avfallsplan 2013–2016	Kommentar
Arbeta vidare inom Stockholms stad med att ta fram kriterier för olika insamlingsformer.	Utökade tjänstebeskrivningar och kriterier för maskinella system är påbörjade och kommer att läggas till i den kommande revideringen av skriften Projektera och bygg för god avfallshantering. Prioriteringsordning gällande systemval för avfall från hushåll (rest- och matavfall) är framtagen. Förankring pågår.
Sprida Stockholms stads riktlinjer Projektera och bygg för god avfallshantering till berörda aktörer.	Pågår kontinuerligt.
Fortsätta arbetet med att få en samsyn kring användandet av kommunal mark för avfallshantering, när möjlighet att anordna en bra hantering saknas på fastigheten.	Pågår, men inga beslut är tagna om att ändra gällande förhållningssätt. Staden är idag mycket restriktiv med att tillåta användandet av kommunal mark för avfallshantering.
Arbeta för att all avfallshantering i största utsträckning ska göras med fordon som drivs av förnyelsebara drivmedel.	I senaste upphandlingen av insamling av hushållsavfall ställs kravet att samtliga fordon ska drivas med förnybar energi.
Verka för en god och genomtänkt logistik för avfallstransporter.	I senaste upphandlingen av insamling av hushållsavfall ges entreprenörerna ett helhetsansvar inom ett geografiskt område. Förhoppningen är att det leder till färre och effektivare transporter.

Mål 4. Avfallshantering ska vara en självklar del i planeringsprocesserna

Delmål 4.1 Vid all ny bebyggelse och större ombyggnationer ska avfallsfrågorna beaktas redan vid den inledande projekteringen

Delmålet är uppnått.

Avfallsfrågorna har börjat ta större plats i de forum för samverkan mellan stadens infrastrukturförvaltningar som finns. En större generell medvetenhet finns också inom de aktuella förvaltningarna och enheterna vilket leder till att en ökad samsyn också finns vid planering och projektering.

Åtgärdsbehov enligt avfallsplan 2013–2016	Kommentar
Kommunicera avfallsplanen till alla inom Stockholms stad som arbetar med planering av nya och befintliga områden.	Delvis genomfört.
Utveckla samarbetet mellan förvaltningarna i staden och skapa rutiner för att få med avfallsfrågor tidigt i planeringen.	Stockholm Vatten deltar regelbundet på stadsbyggnadskontorets möten för startade detaljplaner. Stockholm Vatten deltar också regelbundet på stadsbyggnadskontorets interna ”Öppet hus”. Stockholm Vatten lämnar yttrande på samtliga detaljplaner på samråd och bygglovsremisser där avfallsfrågan är aktuell.
Skapa möjligheter för en effektiv avfallshantering, med separat insamling av matavfall, vid alla nybyggnationer och större ombyggnationer.	Stadens mål om matavfallsinsamling lyfts alltid vid remissförfarandet för att på ett tidigt planeringsstadium lyfta frågan.
Utreda möjligheten att skapa ett tematiskt tillägg till översiktsplanen rörande planeringen av avfallshanteringen.	Ej genomfört. Avfallshanteringen kommer dock eventuellt att få ett något större utrymme i stadens nya översiktsplan som är under framtagande.
Utveckla samarbetet på regional nivå i kommunövergripande planeringsfrågor.	Omorganisation inom samarbetsorganet Stockholmsregionens avfallsråd, STAR, har gjort att arbetet inte har gått framåt.
Integrera Stockholms stads övriga strategi- och styrdokument i arbetet med planeringen av avfallshanteringen.	Görs i samband med framtagandet av avfallsplan 2017–2020.

Delmål 4.2 Områden i staden ska reserveras för avfallsverksamhet

Delmålet är inte uppnått.

Arbetet med att säkra markområden för nuvarande återvinningscentraler sker löpande. Vantör ÅVC är detaljplanerad sedan tidigare, men för resterande anläggningar finns idag ingen långsiktigt säker etablering. Flera av dem ligger dessutom i områden som berörs av andra större infrastrukturprojekt.

Nuvarande situation med bostadsbrist och fokus på förtätning av staden har gjort det mycket svårt att avsätta mark för traditionell avfallshantering. Ytterligare reservationer av områden har inte skett. Utveckling av former lämpliga för etablering i tät stadsmiljö pågår. En innovationsupphandling har genomförts som resulterat i mobila lösningar samt koncept för att integrera andra samhällsfunktioner i anläggningar med fokus på återbruk.

Målets nyckeltal för uppföljning, ”Antal områden som reserveras för avfallsverksamhet”, har inget konkret svar.

Åtgärdsbehov enligt avfallsplan 2013–2016	Kommentar
Säkra att dagens återvinningscentraler finns kvar eller att ersättningsplatser finns om någon måste tas bort.	Stockholm Vatten för en löpande dialog med markägare och berörda förvaltningar i staden. Kritiskt för att kunna behålla dagens etableringar, eller hitta nya, är att störningar till omgivningen måste minska. Flera åtgärder planeras och några har redan utförts för att minska påverkan på angränsande ytor. Primärt är det åtgärder för att minska bullerstörning, men även insyn och gestaltning är viktiga frågor. För Bromma ÅVC och Lövsta ÅVC är ingen ersättning klar. Roslagstulls återbruk och Östberga ÅVC är säkrade de närmast kommande åren. ÅVC Trädgård kommer att upphöra, ingen ersättning är klar. Sätra ÅVC kommer att behöva ersättas under kommande avfallsplanperiod. Vantör ÅVC är detaljplanerad sedan tidigare.
Reservera markområden i staden för avfallsrelaterad verksamhet både i Stockholms stads och i andra aktörers regi.	Inga avfallsverksamheter har detaljplanerats under planperioden. Detaljplaneprocess för en optisk sorteringsanläggning och förbehandlingsanläggning för matavfall är påbörjad.
Samverka med grannkommunerna kring gemensamt markutnyttjande.	Tonvikt har lagts på möjligheter att reglera nyttjandet av befintliga resurser. Förslag på tekniska lösningar som kan generera underlag för att fördela kostnader för utomkommunala besök (ett så kallat kvittningssystem) på återvinningscentraler har tagits fram.

Delmål 4.3 Nya tekniklösningar ska provas och utvecklingen av insamlingssystemen ska fortsätta

Delmålet är uppnått.

Arbetet med utveckling av nya tekniklösningar pågår ständigt. Förutom de åtgärdsbehov som finns kopplade till delmålet har ett antal andra åtgärder genomförts. Exempelvis har ett försök med insamling av matavfall med efterföljande optisk sortering, Gröna påsen, genomförts som resulterat i att ca 7 600 hushåll nu har möjlighet att sortera ut sitt matavfall med Gröna påsen. Ett försök med utsortering av matavfall i papperspåse med efterföljande optisk sortering har också genomförts.

För att ytterligare kunna öka utsorteringen av matavfall har en förstudie och marknadsdialog gjorts med syfte att hitta en metod för att kunna hämta och hantera utsorterat matavfall från fastigheter med säckhämtning.

Flera studier kring sopsugar har genomförts, bland annat har ett flertal aktörer gemensamt tittat på möjligheten att anlägga stationär sopsug i befintlig innerstadsmiljö. Utredning av förutsättningar för ett kommunalt huvudmannaskap för sopsugar i staden har påbörjats och det arbetet kommer att intensifieras under hösten 2016. I Årsta pågår ett EU-finansierat samarbetsprojekt, GrowSmarter, som bland annat innefattar att bygga ett sopsugssystem som kan försörja både ny och befintlig bebyggelse.

Utveckling av nya tekniklösningar har också skett genom test av olika tekniker för bullerdämpning av avfallscontainrar. En automatisk, obemannad miljöstation för mottagning av farligt avfall har tagits fram och finns idag i drift. Stockholm Vatten arbetar även med framtagning och test av ett koncept för ”framtidens återvinningscentral”.

Stockholm Biochar Project är ett utvecklingsprojekt med tydligt kretsloppsfokus. Syftet är att omvandla stadens trädgårdsavfall till biokol som sedan kan förbättra livsvillkoren för Stockholms gatuträd tack vare sina jordförbättrande egenskaper.

Åtgärdsbehov enligt avfallsplan 2013–2016	Kommentar
Arbeta vidare med möjligheten att koppla papperskorgar till sopsugssystem.	Strömkajens papperskorgar kopplades till sopsugssystem 2014. Tekniken finns också i Norra Djurgårdsstaden och på Mariatorget. Ytterligare platser i staden är under utredning.
Arbeta vidare med att kombinera sopsug med en utökad källsortering.	Sopsug som hanterar flera avfallsfraktioner har installerats i större nyproduktionsområden som Norra Djurgårdsstaden och Annedal. Tekniken kommer även att finnas i Hagastaden.
Säkra att kompetens och resurser finns i Stockholms stad både för planering och för sjösättning av nya avfallslösningar.	En modell för hur Stockholm Vatten ska arbeta med långsiktig kompetensförsörjning har tagits fram. På enhetsnivå har kompetensplaner tagits fram som ett komplement till det årliga verksamhets- och budgetarbetet.
Fortsätta att utveckla samverkan med andra kommuner i regionen kring planering och andra gemensamma frågor som rör avfallshanteringen.	Förslag på tekniska lösningar som kan generera underlag för att fördela kostnader för utomkommunala besök (ett så kallat kvittningssystem) på återvinningscentraler har tagits fram. Omorganisation inom samarbetsorganet Stockholmsregionens avfallsråd, STAR, har gjort att arbetet i övrigt inte har gått framåt som förväntat.

Relaterade lagar, förordningar, mål och strategier

Avfallsområdet regleras och vägleds av lagar, planer och strategier på EU-nivå samt nationell, regional och lokal nivå. Till dessa finns det även mål på olika nivåer.

EU-nivå

EU utformar direktiv och förordningar som sedan ska föras in i nationell lagstiftning av medlemsländerna. Den övergripande och nu gällande EU-regleringen om avfall finns i avfallsdirektivet, Europaparlamentets och rådets direktiv 2008/98/EG av den 19 november 2008. Det är ett så kallat ramdirektiv, vilket innebär att det är möjligt att anta specialdirektiv på området. Avfallsdirektivet anger också att det ska finnas en nationell avfallsplan för respektive medlemsland.

Avfallsdirektivet anger en avfallshierarki som ska gälla som prioriteringsordning för lagstiftning och politik på avfallsområdet. Hierarkin innebär att avfall helst ska förebyggas. Det avfall som ändå uppkommer ska i första hand förberedas för återanvändning, i andra hand materialåtervinnas, i tredje hand återvinnas på annat sätt till exempel genom energiutvinning och i sista hand bortskaffas genom exempelvis deponering. Ordningen gäller under förutsättning att det är miljömässigt motiverat och ekonomiskt rimligt.

Förändringar på EU-nivå

I slutet av 2015 presenterade EU-kommissionen ett nytt förslag om cirkulär ekonomi. Förslaget är uppdelat i två delar och består dels av en handlingsplan för cirkulär ekonomi, dels ett avfallspaket med förslag på revideringar av sex direktiv på avfallsområdet. Arbetet med EU-kommissionens förslag har fortsatt under 2016.

Nationell nivå

Lagkrav på nationell nivå utgår ofta från EU-direktiv som sedan införts i den svenska lagstiftningen genom lagar, förordningar och föreskrifter.

Lagstiftning

Den svenska avfallshanteringen styrs framförallt av miljöbalken (1998:080) och den tillhörande avfallsförordningen (2011:927). Kommunerna ansvarar för insamling och omhändertagande av hushållsavfall och därmed jämförligt avfall. Hur detta ska gå till beskrivs i kommunernas avfallsföreskrifter.

När det gäller förpackningar, returpapper, läkemedel, elektriska och elektroniska produkter, batterier, bilar och däck ansvarar producenterna för att samla in och ta omhand detta avfall. Lagstiftning på området återfinns i förordningarna om producentansvar:

- Returpapper (2014:1074)
- Förpackningar (2014:1073)
- Elutrustning (2014:1075)
- Glödlampor och vissa belysningsarmaturer (2000:208)
- Bilar (2007:185)
- Däck (1994:1236)
- Batterier (2008:834)
- Läkemedel (2009:1031)
- Radioaktiva produkter och herrelösa strålkällor (2007:193)

Producenterna är genom förordningarna ansvariga för att se till att det finns ett lämpligt insamlingssystem och att avfallet återvinns.

För övrigt avfall är det den som ger upphov till avfallet som har ansvar att se till att avfallet hanteras på ett hälso- och miljömässigt godtagbart sätt.

Arbetsmiljölagen samt plan- och bygglagen är lagstiftning som också är relevant inom avfallsområdet.

Förändringar i nationell lagstiftning

Frågan kring insamlingsansvaret för förpackningar och tidningar har pågått länge och började med en utredning redan år 2000, men har sedan varit pausad fram till år 2012 då en ny utredning gjordes. Utredningarna visade på att kommunerna ska ta över insamlingsansvaret och frågan har därefter varit hur insamlingsansvaret ska se ut och hur ersättningen till kommunerna ska fungera. Samtidigt vill riksdagens Miljö- och jordbruksutskott att producenterna även i fortsättningen ska ha insamlingsansvaret för förpackningar och tidningar.

Under våren 2016 överlämnade regeringens utredare det utkast till rapport som tagits fram under utredningen. Eftersom underlaget inte är helt komplett i alla delarna betraktas det än så länge som ett arbetsmaterial för Miljö- och energidepartementet. Arbetet med utredningen fortsätter och det är regeringen som nu ska titta på detta.

Nationella miljömål

Till grund för det nationella miljöarbetet ligger ett generationsmål och 16 miljökvalitetsmål som är beslutade av riksdagen. Det övergripande målet för Sveriges miljöpolitik är ”att till nästa generation lämna över ett samhälle där de stora miljöproblemen i Sverige är lösta, utan att orsaka ökade miljö- och hälsoproblem utanför Sveriges gränser”.

Miljökvalitetsmålen anger det tillstånd i den svenska miljön som miljöarbetet ska leda till. Avfallshanteringen har påverkan på flera av målen, framförallt:

- God bebyggd miljö
- Begränsad klimatpåverkan
- Frisk luft
- Giftfri miljö

De delmål som tidigare fanns kopplade till miljömålen har nu ersatts av etappmål. Etappmålen gäller för miljökvalitetsmålet Begränsad miljöpåverkan samt inom områdena biologisk mångfald, luftföroreningar, farliga ämnen och avfall. Etappmålen anger steg på vägen för att nå generationsmålet och ett eller flera miljökvalitetsmål. En viktig faktor för att nå generationsmålet och flera miljökvalitetsmål är att minska mängden avfall. De etappmål som berör avfallsområdet är framtagna med syfte att öka resurshushållningen.

Etappmål 1: Ökad resurshushållning i livsmedelskedjan

Insatser ska vidtas så att resurshushållningen i livsmedelskedjan ökar. Detta genom att minst 50 procent av matavfallet från hushåll, storkök, butiker och restauranger sorteras ut och behandlas biologiskt så att växtnäring tar tillvara. Minst 40 procent ska behandlas så att även energi tas tillvara. Etappmålet ska vara uppnått år 2018.

Etappmål 2: Ökad resurshushållning i byggsektorn

Insatser ska vidtas så att minst 70 viktprocent av icke-farligt byggnads- och rivningsavfall förbereds för återanvändning, materialåtervinning eller annat materialutnyttjande. Etappmålet ska vara uppnått år 2020.

Strategier och program

Alla EU:s medlemsländer ska enligt avfallsdirektivet ha en nationell avfallsplan. Länderna ska också ta fram särskilda nationella program för förebyggande av avfall. I Sverige har Naturvårdsverket ansvar för att ta fram den nationella avfallsplanen och programmet för förebyggande av avfall.

Nationella avfallsplanen

Den nationella avfallsplanen *Från avfallshantering till resurshushållning - Sveriges avfallsplan 2012–2017* fastställdes i maj 2012. Planen visar på vad som behövs för att nå ett mer resurseffektivt samhälle med utgångspunkt från miljömålen och EU:s avfallshierarki. Jämfört med tidigare nationella avfallsplaner lyfter den nya avfallsplanen det behov som finns att minska avfallets mängd och farlighet genom att förebygga dess uppkomst.

Den nationella avfallsplanens prioriterade områden är:

- Avfall i bygg- och anläggningssektorn
- Hushållens avfall
- Resurshushållning i livsmedelskedjan
- Avfallsbehandling
- Illegal export av avfall till andra länder

För att nå målen i planen krävs samarbete mellan en rad aktörer: kommuner, myndigheter, näringslivet och forskarsamhället. Avfallsplanen lyfter fram vad enskilda aktörer behöver göra för att målen ska uppnås.

Program för avfallsförebyggande

Naturvårdsverket har tagit fram ett program för avfallsförebyggande i Sverige; *Tillsammans vinner vi på ett giftfritt och resurseffektivt samhälle – Sveriges program för att förebygga avfall 2014–2017* som publicerades 2013. Syftet med programmet är att arbeta för att minska avfallets miljöpåverkan och mängden avfall samt minska mängden farliga ämnen i material och produkter. Programmet består av åtta mål och 167 åtgärder vilka utgår från fyra fokusområden:

- Mat
- Textil
- Elektronik
- Byggande och rivning

Åtgärdsprogram – God havsmiljö 2020

Havs- och vattenmyndigheten har beslutat om ett åtgärdsprogram för Nordsjön respektive Östersjön med syftet att uppnå en god miljöstatus i dessa. Åtgärderna ska genomföras av kommuner och myndigheter med start under 2016.

Programmet innefattar åtgärder som behövs för att uppnå miljökvalitetsnormerna för havsmiljön enligt Havs- och vattenmyndighetens föreskrifter (HVMFS 2012:18) om vad som kännetecknar god miljöstatus samt miljökvalitetsnormer med indikatorer för Nordsjön och Östersjön. Bakgrunden till åtgärdsprogrammet är att minska problematiken kring marint avfall. Eftersom en stor del av det marina skräpet har ursprung från land finns det ett behov av att visa på kopplingen till avfallshantering och kommunernas avfallsplaner.

De berörda miljömålen för åtgärdsprogrammet för havsmiljö är framförallt:

- Hav i balans
- Levande kust och skärgård
- God bebyggd miljö

Regional nivå

Regionala miljömål för Stockholms län

Länsstyrelsen ska tillsammans med andra regionala myndigheter och organ samt i dialog med kommuner, näringsliv, frivilliga organisationer och andra aktörer säkra att de nationella miljökvalitetsmålen får genomslag i länen.

Länsstyrelsen i Stockholms län har valt ut och för länet prioriterat sex av de 16 nationella miljömålen som ska nås till år 2020. De prioriterade miljömålen ska samordnas med de insatser som görs i länet i övrigt. Det regionala miljömålsrådet har enats om strategier, åtgärdsprogram och gemensamma insatser som stöd i arbetet med de prioriterade miljömålen.

Av länsstyrelsen i Stockholms län prioriterade miljömål:

- Begränsad klimatpåverkan
- Frisk luft
- Giftfri miljö
- Ingen övergödning
- Ett rikt växt- och djurliv
- God bebyggd miljö

RUFS 2010

Stockholmsregionens utvecklingsplan, RUFS 2010, fungerar som ett paraply för att samla olika operativa insatser. Den ger också vägledning i det regionala utvecklingsarbetet genom tydliga åtaganden. Planen visar regionens gemensamma vilja i de många utmaningar som väntar utifrån tre tidsperspektiv. Arbetet med att ta fram RUFS 2010 påbörjades redan 2006 och i maj 2010 antogs den av Landstingsfullmäktige i Stockholms län. Kommuner, landsting, statliga myndigheter, näringsliv, intresseorganisationer och medborgare deltog i arbetet med att ta fram planen.

Arbete pågår nu med att ta fram en ny regional utvecklingsplan för Stockholmsregionen, RUFS 2050. Samråd för nya utvecklingsplanen pågick under april till september 2016.

Klimat- och energistrategi för Stockholms län

Länsstyrelsen har tillsammans med länets kommuner, myndigheter och näringsliv arbetat fram en klimat- och energistrategi som visar hur Stockholmsregionen ska kunna bidra till att klara klimatmålen och energiomställningen. Strategin innefattar regionala mål och åtgärdsområden för att hantera en kraftigt växande region samtidigt som de klimatpåverkande utsläppen behöver minska.

Lokal nivå

Lokala föreskrifter för avfallshanteringen

En kommun är skyldig att ha en renhållningsordning som beskriver hur avfall ska hanteras inom kommunen. Renhållningsordningen består av en avfallsplan och föreskrifter för avfallshanteringen.

Projektera och bygg för god avfallshantering

Stockholms stad har tagit fram riktlinjerna *Projektera och bygg för god avfallshantering*. Råd och anvisningar i denna skrift hjälper den som bygger nytt och bygger om med vad som behövs för en väl fungerande avfallshantering.

Kommunfullmäktiges inriktningsmål

Övergripande mål och inriktning för Stockholms stads samlade verksamhet fastställs varje år i stadens budget. För att målen ska förverkligas konkretiseras dem i olika riktlinjer, strategier, planer och program. För varje verksamhetsområde specificeras mål, inriktning samt riktlinjer som är i samklang med de övergripande målen för staden. Riktlinjer, strategier och program sträcker sig ibland över flera mandatperioder.

Vision 2040 – Ett Stockholm för alla

2015 antog kommunfullmäktige en ny vision, Vision 2040 – Ett Stockholm för alla. I Vision 2040 finns ett tydligt helhetsperspektiv där de övergripande inriktningarna är social, ekologisk, ekonomisk och demokratisk hållbarhet.

Visionen om det framtida Stockholm är ett strategiskt åtagande från stadens sida. Alla stadens nämnder och bolagsstyrelser har i uppdrag att arbeta i visionens riktning i sina respektive verksamheter.

Översiktsplan 2010 – Promenadstaden

Promenadstaden är namnet på Stockholms översiktsplan. Den beskriver de strategier för stadens utveckling som gör det möjligt för Stockholm att fortsätta utvecklas på ett hållbart sätt. Den växande staden kräver inte bara bostäder och infrastruktur utan även att man i alla delar kan utveckla Stockholm till en bra stad att leva i. Planen antogs av kommunfullmäktige i mars 2012. Staden arbetar nu vidare med att förverkliga Promenadstadens intentioner. Samtidigt pågår arbetet med att uppdatera översiktsplanen, och ett nytt förslag har tagits fram för samråd under 2016.

Stockholms miljöprogram 2016–2019

Stockholms miljöprogram visar stadens ambitioner inom miljöområdet. Miljöprogrammets syfte är att styra och samordna stadens egen verksamhet i en miljöanpassad riktning. Programmet pekar på behovet av innovativa samverkansformer och nya sätt att tänka för att möta stadens utmaningar och nå uppsatta mål. Varje delmål i miljöprogrammet har en huvudansvarig nämnd eller styrelse. Kommunstyrelsen har det övergripande ansvaret för att genomföra och följa upp miljöprogrammet.

Nuvarande miljöprogram är antaget av kommunfullmäktige och gäller för perioden 2016–2019. Miljöprogrammet innehåller sex miljömål och 30 delmål som staden ska uppfylla.

De sex miljömålen är:

- Hållbar energianvändning
- Miljöanpassade transporter
- Hållbar mark- och vattenanvändning
- Resurseffektiva kretslopp
- Giftfritt Stockholm
- Sund inomhusmiljö

Arbetet med miljömålen kan följas av stockholmarna och andra intresserade på Stockholms miljöbarometer. Där redovisas även data om den aktuella miljösituationen i Stockholm.

Stockholms åtgärdsplan för klimat och energi

Stockholms senaste åtgärdsplan för klimat och energi gällde 2012–2015 med utblick mot 2030. Staden har under 2016 arbetat med att ta fram en ny åtgärdsplan som ska gälla 2016–2019. Syftet med åtgärdsplanen är att ge en samlad bild av stadens klimatarbete. Där beskrivs de mål och åtgärder som behövs för att nå klimat- och energimålen i Stockholms miljöprogram.

Biogasstrategin

Staden tog 2013 fram en biogasstrategi med syfte att öka användningen av fordonsgas samt att få tillgång och efterfrågan på fordonsgas att mötas. Strategin tar upp åtgärder för att öka insamlingen av matavfall, samt belyser behovet av ökad kapacitet i form av både befintliga och nya produktionsanläggningar samt förbättrade distributionssystem. Anledningen till framtagandet av strategin är att efterfrågan på biogas har överstigit tillgången.

Övriga strategidokument

Utöver de ovan nämnda dokumenten finns det ytterligare planer och strategidokument med direkt eller indirekt koppling till avfallshantering. Ett exempel är stadens framkomlighetsstrategi som ger styrande riktlinjer för hur staden ska prioritera i beslut om stadens vägar och gator, både i stora och små frågor.

MKB AVFALLSPLAN STOCKHOLMS STAD 2017-2020

RAPPORT
2016-06-29

Uppdrag	265291, Revidering av Stockholms avfallsplan
Titel på rapport:	MKB avfallsplan Stockholms stad 2017-2020
Status:	Rapport
Datum:	2016-06-29

Medverkande

Beställare:	Stockholm Vatten AB
Kontaktperson:	Anna Drakenberg
Konsult:	Tyréns AB
Uppdragsansvarig:	Lovisa Wassbäck
Handläggare:	Tobias Robinson
Kvalitetsgranskare:	Lovisa Wassbäck, Annette Adolfsson

Innehållsförteckning

1 ICKE TEKNISK SAMMANFATTNING 4
2 INLEDNING 5
3 OM MILJÖBEDÖMNINGEN 5
3.1 METODIK OCH OSÄKERHETER 5
4 FÖRSLAG TILL AVFALLSPLAN 6
5 FÖRUTSÄTTNINGAR OCH NULÄGE 6
6 AVGRÄNSNINGAR 8
7 ALTERNATIVBESKRIVNING 8
8 BESKRIVNING AV BETYDANDE MILJÖPÅVERKAN 9
8.1 MÄNNISKORS HÄLSA, LUFT OCH BEBYGGELSE 9
8.2 MARK 10
8.3 VATTEN 11
8.4 KLIMATFAKTORER 11
8.5 MATERIELLA TILLGÅNGAR 12
9 MILJÖKVALITETSMÅL 12
9.1 NATIONELLA MILJÖKVALITETSMÅL 12
9.2 REGIONALA MILJÖMÅL 13
9.3 LOKALA MILJÖMÅL 14
10 SAMLAD BEDÖMNING 15
11 FÖREBYGGANDE ÅTGÄRDER 15
12 UPPFÖLJNING AV BETYDANDE MILJÖPÅVERKAN 15
13 REFERENSER 16

1 ICKE TEKNISK SAMMANFATTNING

Den kommunala avfallshanteringen i Stockholms stad sköts av det kommunala bolaget Stockholm Vatten Avfall AB. Miljöbalken anger att en kommun ska ta fram en avfallsplan som ska hållas aktuell. Om en plan kan antas medföra betydande miljöpåverkan anger miljöbalken att en miljöbedömning ska göras. Stockholm Vatten har bedömt att avfallsplanen kan ha betydande miljöpåverkan och en miljöbedömning har därför gjorts. Det dokument som beskriver detta kallas för miljökonsekvensbeskrivning (förkortas MKB) och är det dokument som du läser just nu.

Stockholms stad är landets folkrikaste kommun med cirka 900 000 invånare. Ungefär nio av tio invånare bor i lägenhet. Dessutom reser många in till Stockholm för att arbeta eller för att turista. De motsvarar ytterligare nästan 50 000 personer.

En kommun har ansvaret för att ta hand om det hushållsavfall som uppstår i kommunen. Hushållsavfall är till exempel köksavfall, latrin och slam. Sådant avfall som liknar hushållsavfall, till exempel matavfall från restauranger, räknas också som hushållsavfall även om det inte är från ett privat hushåll.

Det avfall som inte sorteras ut behandlas genom förbränning i Högdalenverket. Matavfall behandlas också det till största delen genom förbränning, men andelen som sorteras ut har ökat. Det matavfallet rötas och då bildas biogas som kan användas till drivmedel för bussar och bilar. Rötresten kan användas till jordförbättring. Rötresterna från avloppsreningen är certifierade enligt Revaq och de separat rötade matresterna kommer att vara certifierade enligt SPCR. Kommunen tar även hand om grovavfall, trädgårdsavfall, slam från enskilda avlopp och farligt avfall och elektronik från hushållen.

Avfallsplanen är uppbyggd efter fyra inriktningsmål som är uppdelade i delmål och förslag till åtgärder:

1. Avfall från boende och verksamma i staden minskar och det som ändå uppkommer ska tas omhand resurseffektivt.
2. Avfall som kan vara skadligt för människa eller miljö förebyggs och hanteras säkert.
3. Avfallshanteringen anpassas till människan.
4. Avfallshantering ska vara en självklar del i stadens fysiska planering.

Förslaget till ny avfallsplan har bedömts påverka miljön på följande sätt: Avfallsminskning kommer minska behovet av transporter och användningen av råvaror vilket minskar utsläppen av växthusgaser och luftföroreningar. Ökad återvinning kan eventuellt öka transportbehovet i avfallshanteringen eftersom det kan krävas skilda transporter för olika avfallsslag och dessa ska åka till olika avfallsanläggningar. Planen innehåller förslag om effektivare transporter och fortsatt övergång till förnybara bränslen. Beroende på hur rutterna går och var anläggningarna ligger kan transporterna däremot orsaka buller och luftföroreningar lokalt. Avfallstransporterna utgör liten del av de totala transporterna i de flesta områden och deras påverkan blir därför troligtvis liten jämfört med övriga transporters påverkan.

Ökad insamling av farligt avfall och elektronik minskar risken för att farliga ämnen hamnar i mark och vatten. Att lägga resterna efter rötning av avfall på åkrar minskar användningen av konstgödsel, vilket kan minska övergödning och även förbättra markkvaliteten. Däremot kan resterna från rötning av avfall innehålla skadliga ämnen som riskerar att spridas till mark och vatten. Det är alltså viktigt att övervaka vilket innehåll rötresten har, vilket görs inom certifieringssystemen för de föroreningar dessa system reglerar. Övervakningen bör, oavsett certifieringssystem, uppdateras med ny kunskap om vilka ämnen rötresterna kan innehålla.

Riksdagen har beslutat om 16 mål för miljön i Sverige. Förslaget till avfallsplan bidrar till att uppfylla de nationella miljömålen *Begränsad klimatpåverkan, Levande sjöar och vattendrag, Hav i balans samt levande kust och skärgård* och *God bebyggd miljö.* Mer effektiva transporter medverkar till att uppfylla miljömålet *Frisk luft,* men det finns en risk för ökade föroreningar

lokalt beroende på transportrutter. De flesta delarna i planförslaget medverkar till att uppfylla målet Giftfri miljö, men rötrester kan innehålla farliga ämnen.

Sammantaget bedöms planförslaget bidra till att minska avfallets påverkan på miljön. Skillnaden mellan det nya planförslaget och den gällande avfallsplanen är inte stor, men planförslaget är mer ambitiöst och bidrar därför mer till en god miljö.

2 INLEDNING

Enligt 15 kapitlet miljöbalken ska alla kommuner ta fram en avfallsplan. Planen utgör, tillsammans med kommunens lokala föreskrifter om avfallshantering, kommunens renhållningsordning. Avfallsplanen ska omfatta allt avfall, inte bara det som kommunen själv hanterar. Planen ska bland annat innehålla:

- nulägesbeskrivning,
- mål och åtgärder för avfallets insamling, behandling, mängd och farlighet,
- beskrivning av hur mål och åtgärder följs upp samt
- en beskrivning av hur miljöbedömning har gjorts.

Uppgifterna i avfallsplanen ska ses över minst vart fjärde år och uppdateras vid behov. Renhållningsordningen beslutas av kommunfullmäktige. Kommunen ska samråda om innehållet i renhållningsordningen och den ska även ställas ut innan den antas.

En mer utförlig beskrivning av avfallsplanen och processen kring den redovisas i förslaget till avfallsplan.

3 OM MILJÖBEDÖMNINGEN

Enligt 11 §, 6 kapitlet miljöbalken ska en kommun som upprättar en plan som krävs i lagen också göra en miljöbedömning av planen *om* planens genomförande kan antas medföra betydande miljöpåverkan. Detta ska göras för att miljöhänsyn ska arbetas in i planen så planen gynnar en hållbar utveckling. Stockholm Vatten AB har beslutat att avfallsplanen kan antas medföra betydande miljöpåverkan och att en miljöbedömning därför ska göras. Miljöbedömningen ska redovisas i en rapport som kallas miljökonsekvensbeskrivning, (förkortat MKB), vilket är föreliggande dokument. Innehållet i miljöbedömningen styrs av 12 §, 6 kapitlet miljöbalken. MKB ska beskriva effekten på miljön för de miljöaspekter (delar av miljön) som är relevanta för planen. En sådan avgränsning redovisas i kapitel 7 i denna MKB.

Avgränsningen och MKB:ns innehåll har, i enlighet med 13 §, 6 kapitlet miljöbalken, samrådts med Länsstyrelsen i Stockholms län vid ett möte den 25 april 2016. Länsstyrelsen framhöll att MKB bör följa anvisningarna i 12 § men hade i övrigt inga synpunkter på MKB:ns innehåll eller avgränsning.

3.1 METODIK OCH OSÄKERHETER

Bedömningarna av miljökonsekvenserna har gjorts utifrån de mål, delmål och åtgärder som planen beskriver. Det har antagits att samtliga dessa kommer att genomföras inom planperioden. Planförslagets eventuella positiva och negativa miljökonsekvenser beskrivs för varje relevant miljöaspekt. Nollalternativet beskrivs på samma sätt och planförslag och nollalternativ har jämförts med varandra.

Bedömningarna är av nödvändighet begränsade till principiella resonemang baserat på befintlig kunskap. Det går till exempel inte att avgöra exakta rutter för avfallstransporter vilket gör att resonemang om bullerstörning, klimatpåverkan och luftföroreningar med nödvändighet blir behäftade med stora osäkerheter och måste föras övergripande.

4 FÖRSLAG TILL AVFALLSPLAN

Planförslaget utgår från EU:s avfallshierarki (2008/98/EG) som anvisar att prioriteten i avfallsarbetet bör vara, i fallande ordning, förebyggande, återanvändning, materialåtervinning, energiåtervinning och deponering.

Planförslaget är uppbyggd efter fyra huvudmål med tillhörande delmål:

1. Avfall från boende och verksamma i staden minskar och det som ändå uppkommer tas omhand resurseffektivt.
    - 1.1. Stadens invånare och verksamhetsutövare känner till hur de kan minska sin avfallsmängd.
    - 1.2. Avfall förebyggs och en större andel produkter och material återanvänds.
    - 1.3. Mer material sorteras ut för återvinning.
    - 1.4. Förebyggande, återanvändning och materialåtervinning av bygg- och rivningsavfall ökar.
    - 1.5. Mängden textil i hushållsavfallet minskar.
    - 1.6. Minst 70 procent av matavfallet samlas in för rötning med biogasutvinning och näringsåterförsel.
    - 1.7. Minst 40 procent av fosforn i avlopp tas tillvara och återförs som växtnäring till åkermark.
    - 1.8. Nedskräpningen i stadsmiljön minskar.
    - 1.9. Uppkomsten av marint skräp minskar.

2. Avfall som kan vara skadligt för människa eller miljö förebyggs och hanteras säkert.
    - 2.1. Alla i staden vet vad som är farligt avfall och var det ska lämnas.
    - 2.2. Andelen farligt avfall och elavfall i soppåsen är mindre än 0,3 % med nedåtgående trend.
    - 2.3. Farligt avfall i bygg- och rivningsavfall hanteras på rätt sätt.

3. Avfallshanteringen anpassas till människan.
    - 3.1. Information och återkoppling är centralt för en väl fungerande avfallshantering.
    - 3.2. Systemen för avfallshantering är enkla, har god tillgänglighet och är trygga att använda.
    - 3.3. Systemen för avfallshantering erbjuder en god arbetsmiljö.
    - 3.4. Avfall till återbruk och materialåtervinning kan lämnas till insamling utan bilens hjälp.

4. Avfallshantering ska vara en självklar del i stadens fysiska planering.
    - 4.1. Vid ny- och ombyggnationer beaktas avfallsfrågorna redan vid den inledande planeringen.
    - 4.2. Vid förtätning övervägs helhetslösningar för avfallshanteringen som täcker in både ny och befintlig bebyggelse.
    - 4.3. Mark i staden kan användas för avfallsrelaterad verksamhet.
    - 4.4. Hänsyn tas till den omgivande miljön vid mottagning och hämtning av avfall.
    - 4.5. Nya tekniklösningar provas och utvecklingen av systemen för insamling och behandling fortsätter.

Avfallsplanen innehåller förslag på flera åtgärder som syftar till att uppfylla målen. Några finns även specificerade i miljöprogram för Stockholms stad (Stockholms stad, 2016) samt i en särskild matavfallsstrategi (Stockholms stad, 2015).

5 FÖRUTSÄTTNINGAR OCH NULÄGE

De uppgifter som redovisas här är en sammanfattning av mer utförliga uppgifter som redovisas i övriga bilagor till avfallsplanen.

Stockholms stad är landets största kommun sett till antalet invånare. I dag är antalet närmare 900 000 personer och till 2020 förväntas folkmängden vara närmare en miljon. 90 % av dessa bor i flerbostadshus. Stockholm har även en stor nettoinpendling samt ett stort antal gästnätter på hotell motsvarande cirka 50 000 personer. Näringslivet består mest av kontor, handel och restauranger.

En kommun har ansvaret för att ta hand om det hushållsavfall, och därmed jämförligt avfall, som uppstår i kommunen. Hushållsavfall är det avfall som uppstår i hushållen och är till exempel köksavfall, latrin och slam. Dessutom räknas grovavfall och farligt avfall som uppstår i hushållen som hushållsavfall. Kommunen har även ansvaret för det avfall som uppstår i de kommunala verksamheterna, till exempel sopsand och avfall från hamnar.

Tabell 1. Mängd hushållsavfall och därmed jämförligt avfall i Stockholms stad under åren 2006, 2010 och 2014, avfallsmängder anges i ton/år (siffrorna är avrundade).

	2006	2010	2014
Invånarantal	770 000	850 000	910 000
	Mängd (ton)	Mängd (ton)	Mängd (ton)
Mat- och restavfall till förbränning	250 000	230 000	230 000
Utsorterat matavfall	3 000	6 400	14 500
Grovavfall (inlämnat på återvinningscentral)	73 000	85 000	146 000
Grovavfall (insamlat av entreprenör)	60 000	53 000	37 000
Farligt avfall från hushåll	1300	2200	3 200
Latrin	29	24	12
Fettavskiljarslam	28 000	30 000	40 000
Fett, uppsamlat i fat	i.u.	650	1 000

Mat- och restavfall, vilket är det som normalt hamnar i soppåsen då övriga avfallsslag är utsorterade, förbränns i Högdalenverket.

Den del av matavfallet som är utsorterat behandlas genom rötning med biogasutvinning i Gladö kvarn eller på Himmerfjärdsverket i Grödinge efter förbehandling. Matavfallet samlas in genom utsortering i särskilda papperspåsar som samlas in separat i särskilda kärl, sopsugar eller bottentömda djupbehållare. Det finns även en försöksverksamhet med insamling av matavfall i gröna plastpåsar i Stockholm, vilka sorteras ut i en anläggning med optisk sortering i Södertälje. Försöket har fallit väl ut och kommer att utökas. Stockholm Vatten godkänner även att matavfallskvarn får anslutas till avloppsnätet. Slam från enskilda avlopp samlas upp med slamsugningsbil och släpps till avloppsledningsnätet för behandling med övrigt avloppsvatten. Cirka 12 % fosforföreningarna i rötresten återförs till åkermark. Resterande rötrest och den fosfor det innehåller används för täckning av gruvavfall.

Grovavfall samlas in eller lämnas direkt på återvinningscentral. År 2014 fanns det fem återvinningscentraler; Lövsta, Bromma, Östberga, Vantör och Sätra samt en särskild mottagning av trädgårdsavfall i Högdalen. År 2015 öppnades Roslagstulls återbruk. Sedan 2015 finns även en försöksverksamhet med fastighetsnära hämtning av trädgårdsavfall, som nu har blivit permanent.

Farligt avfall kan lämnas till 15 fasta miljöstationer, fem återvinningscentraler eller en mobil miljöstation som kommer på bestämda tider och hämtar farligt avfall och småelektronik.

Snö i ytterområdena läggs upp på parkmark och andra grönytor. Det som skottas upp i innerstaden tippas i Mälaren och Saltsjön vid fyra sjötippar vid Norr Mälarstrand, Nybroviken, Stadsgården och Värtan.

En pilotanläggning för produktion av biokol är beslutad. Biokol är organiskt material som upphettats under syrefria förhållanden. Träkol är en form av biokol, men ordet används främst när det används som jordförbättringsmedel. Biokolet kommer att tillverkas av trädgårdsavfall och användas till stadens planteringar och i privata trädgårdar som jordförbättring. Överskottsenergin i form av gas kommer användas till fjärrvärmeproduktion. Biokolet medverkar därmed till att binda kol i marken och till att ersätta fossila bränslen.

Det avfall som omfattas av producentansvaret (tidningar, förpackningar, elavfall, läkemedel, däck med mera) ingår inte i kommunens ansvar. Detta samlas in via producenternas insamlingssystem.

Annat avfall som kommunen inte ansvarar för är verksamhetsavfall som inte är hushållsavfalls-liknande. Verksamhetsutövaren ansvarar för omhändertagandet av det avfallet.

6 AVGRÄNSNINGAR

Avgränsning i tid: 2017-2020 (planens giltighetstid).

Avgränsning geografiskt: Stockholms stad.

Avgränsning i sak: De miljöaspekter som beskrivs har valts ut bland dem som är relevanta i 12 §, 6 kapitlet, miljöbalken. Stockholm Vatten bedömer att den betydande miljöpåverkan som planens genomförande kan medföra gäller följande miljöaspekter:

- människors hälsa,
- mark,
- vatten,
- luft,
- klimatfaktorer,
- materiella tillgångar och
- bebyggelse.

En miljöbedömning med MKB görs i enlighet med miljöbalken. Arbetsmiljö omfattas inte av miljöbalken. Det finns en hänvisning i 3 §, 1 kap, miljöbalken till arbetsmiljölagen (1977:1160) där sådana frågor ska hanteras. Denna MKB hanterar därför inte arbetsmiljöfrågor.

7 ALTERNATIVBESKRIVNING

En MKB ska även beskriva konsekvenserna för miljön om den nya planen inte antas. Detta kallas för ett nollalternativ. Ett nollalternativ ska beskriva en trolig utveckling om planen inte antas. Det är alltså inte exakt samma sak som nuläget, men inte heller exakt samma sak som den gällande planen (Stockholms stad, 2013) eftersom det har införts förändringar i avfallshanteringen som inte är en del av den gällande planen. Exempel på detta är vikttaxa för villahushåll och flerfamiljsbostäder i syfte att stimulera utsortering. Detta nämns inte i den gällande planen men har genomförts ändå i vissa områden.

Mål och delmål i gällande avfallsplan är följande:

1. Avfall från boende och verksamma i staden ska minska och det som ändå uppkommer ska tas om hand resurseffektivt
   1.1. Avfall ska förebyggas och en större andel produkter ska återanvändas
   1.2. Andelen avfall som materialåtervinns ska öka
   1.3. Minst 40 procent av matavfallet ska samlas in separat för rötning med biogasutvinning

1.4. Minst 60 procent av fosforföreningarna i avlopp ska återföras till produktiv mark, varav minst hälften till åkermark
1.5. Förebyggande, återanvändning och materialåtervinning av bygg- och rivningsavfall ska öka
1.6. Nedskräpningen i stadsmiljön ska minska

2. Avfall som kan vara skadligt för människa eller miljö ska hanteras separat
   2.1. Andelen farligt avfall och elavfall i soppåsen ska halveras
   2.2. Minst 90 procent av invånarna ska veta hur de ska hantera sitt farliga avfall och elavfall
   2.3. Farligt avfall i bygg- och rivningsavfall ska hanteras på rätt sätt

3. Avfallshanteringens alla delar ska präglas av ett människoperspektiv
   3.1. Boende och verksamma i staden ska ha den kunskap som behövs för att hantera avfallet korrekt
   3.2. Systemen för avfallshantering ska vara enkla att använda och ha god tillgänglighet
   3.3. Systemen för avfallshantering ska erbjuda en god arbetsmiljö
   3.4. Hänsyn ska tas till den omgivande miljön vid mottagning och hämtning av avfall

4. Avfallshantering ska vara en självklar del i planeringsprocesserna
   4.1. Vid all ny bebyggelse och större ombyggnationer ska avfallsfrågorna beaktas redan vid den inledande projekteringen
   4.2. Området i staden ska reserveras för avfallsrelaterad verksamhet
   4.3. Nya tekniklösningar ska provas och utvecklingen av insamlingssystemen ska fortsätta.

Nollalternativet har till denna MKB antagits vara att avfallshanteringen sker som i nuläget och att planerade, ännu inte genomförda, åtgärder från gällande plan kommer genomföras. Även beslut om åtgärder som fattats under pågående planperiod som inte finns i den gällande planen ingår i nollalternativet även om de ännu inte har påbörjats då denna MKB skrivs. Exempel på detta är beslutet om biokolanläggning.

8 BESKRIVNING AV BETYDANDE MILJÖPÅVERKAN

Här beskrivs bedömd *betydande* miljöpåverkan av avfallsplanens mål och åtgärder. Ambitionen är att göra beskrivningen så konkret som möjligt med hänsyn till avfallsplanens detaljeringsgrad. Eftersom avfallsplanen i stora delar ligger på en policynivå och rör hela kommunen blir detaljeringsgraden i många fall översiktlig. Detaljerade miljöbedömningar kommer att göras i samband med anmälningar eller tillståndsansökan för enskilda verksamheter, i de fall detta krävs, till exempel för en rötningsanläggning.

Avfallshantering i sig är i grunden en miljöåtgärd. Avfallshantering kan delas in i delprocesser. Dessa processer kan var och en, eller i samspel, ge upphov till olika miljöpåverkan. Viktiga processer i ett miljöperspektiv är lokalisering och typ av insamlingsanläggningar, insamlingssystem, transporter, behandling samt informationsinsatser.

8.1 MÄNNISKORS HÄLSA, LUFT OCH BEBYGGELSE

Människors hälsa kan i detta sammanhang påverkas av sådant som buller, luftföroreningar och bakterier.

8.1.1 PLANFÖRSLAGET

Flera av förslagen gäller avfallsminimering, vilket ger ett mindre transportbehov av såväl råvaror, produkter som avfall. Färre transporter ger i sin tur mindre buller och mindre utsläpp av luftföroreningar, vilket är hälsofrämjande. Fordon som drivs av biogas orsakar mindre luftföroreningar än motsvarande diesel-fordon framför allt vad gäller kväveoxider.

Däremot kan ökad återvinning orsaka fler transporter i själva avfallshanteringen. Återvinningen kräver ökad sortering, som ofta kräver separata transporter, eftersom olika material ska till separata återvinningsanläggningar. Detta kan då ge mer buller och utsläpp av luftföroreningar. En viktig faktor som styr omfattningen av en eventuell transportökning eller transportminskning

är placeringen av återvinningsanläggningar och de rutter transporterna tar. Eftersom planen tydligt har som mål att hänsyn ska tas till omgivande miljö vid hämtning och hantering av avfall har det här antagits att denna påverkan kommer minimeras. Ett annat mål som syftar till att minska trafikarbetet är att avfall till återbruk och materialåtervinning ska kunna lämnas utan att använda bil.

Det går däremot inte, med avfallsplanens noggrannhetsgrad, att avgöra om avfallstransporterna ökar eller minskar eller hur den lokala påverkan blir. Det går alltså inte att avgöra om transporterna bidrar till att riktvärden för buller eller miljökvalitetsnormer för luft kommer att överskridas lokalt. Miljökvalitetsnormer för luftkvalitet är tvingande och får inte överskridas. Sannolikt är avfallstransporternas påverkan liten i relation till de transporter som ändå görs i kommunen, men dessa frågor bör följas upp för de enskilda anläggningarna och i planeringen av rutterna för hämtning.

Förslag som gäller förenklingar i insamlingen av farligt avfall kan i förlängningen leda till att människors exponering för ämnena i detta avfall minskar eftersom insamlingsgraden erfarenhetsmässigt blir högre med enklare insamlingssystem och hanteringen mer specialiserad. Mindre andel farligt avfall i den avfallsfraktion som förbränns innebär också mindre utsläpp till luft och mindre föroreningar i den aska som bildas.

Minskad nedskräpning bidrar till en mer tilltalande bebyggelsemiljö vilket kan ge ett större välbefinnande.

8.1.2 NOLLALTERNATIVET

Nollalternativet liknar till stora delar planförslaget med den skillnaden att omfattningen av avfallsminimering och återvinning är mindre. Påverkan från transporter blir därför likartad, men av mindre omfattning.

8.2 MARK

Påverkan på mark kan i detta sammanhang vara sådant som försämring av markens kvalitet av sådant som tillförsel av giftiga ämnen eller nedskräpning, eller minskning av arealen tillgänglig mark på grund av ianspråktagande för vissa ändamål.

8.2.1 PLANFÖRSLAGET

Planförslaget innehåller mål om återföring av rötrester från matavfall, avloppsslam och återföring av fosfor i rötrester till jordbruksmark. Detta minskar behovet av mineralgödsel och tillför även mullämnen. Däremot innehåller rötrester och slam varierande grad av tungmetaller och andra föroreningar, till exempel läkemedelsrester och mikroplast vilket kan påverka markens ekosystem negativt. Det samrötade slam som tas fram i Stockholms stad är certifierat enligt Revaq (Svenskt Vatten, 2016) och får användas på åkermark. Slammet från den planerade separatrötningen av matavfall kommer vara SPCR-certifierat (Avfall Sverige, 2016).

Ökad insamling av farligt avfall, elavfall och läkemedelsrester minskar risken för att dessa hamnar i soppåsen eller avloppet. Detta minskar risken att ämnena i dessa avfallsslag sprids till mark till exempel i samband med spridning av rötrester och liknande.

Nedskräpning i form av till exempel plast verkar på samma sätt negativt på marken och mål om minskning av nedskräpning är därför av godo.

Nya anläggningar för återvinning och återanvändning kommer att ta mark i anspråk. Eventuella konflikter för andra ändamål kommer att hanteras vid mer detaljerad planering av dessa anläggningar och kan inte bedömas i denna MKB.

Sammantaget bedöms åtgärderna vara positiva för miljöaspekten mark, men innehållet av föroreningar i rötrester måste övervakas. Detta görs inom certifieringsarbetet för Revaq och SPCR.

8.2.2 NOLLALTERNATIVET

Nollalternativet liknar till stora delar planförslaget och bedöms därför medföra liknande konsekvenser.

8.3 VATTEN

Påverkan på vatten kan i detta sammanhang vara utsläpp av giftiga ämnen, grumling av vatten eller utsläpp av näringsämnena fosfor och kväve.

8.3.1 PLANFÖRSLAGET

Ökad insamling av farligt avfall, elavfall och läkemedelsrester minskar risken för att dessa hamnar i soppåsen eller avloppet. Detta minskar risken att ämnena i dessa avfallsslag sprids till vatten.

Planförslaget innehåller delar som gäller mer effektiva transporter och minskat matsvinn vilket kan minska utsläppen av kväveoxider till luften och därmed minska nedfallet av kväve till vatten.

Delmål om marint skräp förtjänar ett mer utvecklat resonemang eftersom det bygger på nya krav angivna i Havs- och vattenmyndighetens strategi för Nordsjön och Östersjön (Havs- och vattenmyndigheten, 2015) som anger att kommuner vid revidering av de kommunala avfallsplanerna ska identifiera och belysa hur avfallshanteringen kan bidra till att minska uppkomsten av marint skräp samt sätta upp målsättningar för ett sådant arbete.

Marint skräp är enligt FN:s definition ett fast föremål som är tillverkat eller bearbetat och som direkt eller indirekt, medvetet eller omedvetet slängts eller övergivits på ett sådant sätt att det hamnat i en marin miljö. Stockholm har strand mot såväl Saltsjön som Mälaren. Mälaren räknas inte som marin miljö, men det som hamnar i Mälaren riskerar i förlängningen även att hamna i Saltsjön. Den del av Mälaren som har strand mot Stockholm tillhör Östra Mälarens vattenskyddsområde.

8.3.2 NOLLALTERNATIVET

Nollalternativet är mycket likt planförslaget och medför liknande konsekvenser för miljön om än i mindre skala vad gäller utsortering av till exempel farligt avfall.

8.4 KLIMATFAKTORER

Klimatfaktorer är i detta sammanhang framför allt utsläpp eller bindning av klimatpåverkande gaser såsom koldioxid och metan.

8.4.1 PLANFÖRSLAGET

Flera av målen gäller avfallsminimering och återanvändning. Generellt är det så att avfallsminimering och återanvändning ger mindre klimatpåverkan än produktion av produkter av jungfruligt material (IVL, 2010). Detta beror på att avfallsminimering minskar åtgången av råvaror och energi samt ger upphov till färre transporter av råvaror, produkter och avfall. Biogastillverkning från matavfall bidrar till mindre utsläpp av klimatpåverkande gaser eftersom biogasen kan ersätta fossila drivmedel.

Återanvändning och återvinning kan däremot kräva ökat transportbehov lokalt. Återvinning kan också kräva separata transporter av sorterade avfallsslag, vilket i sig kan kräva större transportarbete. I planen finns det åtgärdsförslag som anvisar att fordonen ska drivas med förnybara drivmedel. Eftersom det finns åtgärder som anger att man ska verka för genomtänkt logistik, görs här ett antagande att klimatpåverkan från transporterna kommer att minimeras per transporterat ton. Ett annat mål som syftar till att minska trafikarbetet är att avfall till återbruk och materialåtervinning ska kunna lämnas utan att använda bil.

Sannolikt är avfallstransporternas påverkan liten i relation till de transporter som ändå görs i kommunen, men dessa frågor bör följas upp för de enskilda anläggningarna och i planeringen av rutterna för hämtning.

8.4.2 NOLLALTERNATIVET

Nollalternativet liknar till stor del planförslaget med den skillnaden att omfattningen av avfallsminimering och återvinning är mindre. Påverkan från transporter blir därför likartad, men av mindre omfattning.

8.5 MATERIELLA TILLGÅNGAR

Materiella tillgångar är i detta sammanhang framför allt naturresurser och råvaror. Bebyggelse och mark är också de materiella tillgångar, men berörs i andra avsnitt.

8.5.1 PLANFÖRSLAGET

Avfallsminimering och återanvändning samt återvinning minskar behovet av att tillverka material från jungfruliga råvaror samt transporter av dessa. Återföring av fosfor till åkermark innebär att mindre av denna ändliga resurs behöver brytas, vilket är av positivt ur en naturresurssynpunkt.

8.5.2 NOLLALTERNATIVET

Nollalternativet liknar till stor del planförslaget med den skillnaden att omfattningen av avfallsminimering och återvinning är mindre. Påverkan på materiella tillgångar blir därför likartad, men i mindre omfattning. Målet för återförsel av fosfor till produktiv mark är större i nollalternativet (60 %) än i planförslaget (40 %). Realiteten är att enbart cirka 12 % fosfor återförs. Eftersom fosformålet, såväl i nollalternativet som i planförslaget, ligger så långt ifrån det som hittills gått att uppnå blir jämförelsen mellan alternativen ointressant.

9 MILJÖKVALITETSMÅL

9.1 NATIONELLA MILJÖKVALITETSMÅL

Riksdagen beslutade år 2010 om målstrukturen för det svenska miljöarbetet, med ett generationsmål, etappmål och miljökvalitetsmål. År 2010 tillsatte regeringen en beredning för att lämna förslag på hur målen kan nås.

Generationsmålet är det övergripande målet för miljöpolitiken och innebär att vi till nästa generation ska kunna lämna över ett samhälle där de stora miljöproblemen är lösta, utan att orsaka ökade miljö- och hälsoproblem utanför Sveriges gränser. Detta förutsätter en ambitiös miljöpolitik i Sverige, inom EU och i internationella sammanhang.

Etappmålen ska tydliggöra de samhällsförändringar som är nödvändiga för att samhället ska nå miljökvalitetsmålen och generationsmålet.

Miljökvalitetsmålen anger det tillstånd i den svenska miljön som samhällets miljöarbete ska leda till. Till miljökvalitetsmålen finns ett antal preciseringar som tydligare definierar vilket miljötillstånd som samhället ska uppnå. Det finns 16 miljömål. De som är markerade med fet stil bedöms vara relevanta för planförslaget:

1) Begränsad klimatpåverkan
2) Frisk luft
3) Bara naturlig försurning
4) Giftfri miljö
5) Skyddande ozonskikt
6) Säker strålmiljö
7) Ingen övergödning
8) Levande sjöar och vattendrag
9) Grundvatten av god kvalitet

10) **Hav i balans samt levande kust och skärgård**
11) Myllrande våtmarker
12) Levande skogar
13) Ett rikt odlingslandskap
14) Storslagen fjällmiljö
15) **God bebyggd miljö**
16) Ett rikt växt- och djurliv.

Begränsad klimatpåverkan
Mål som gäller avfallsförebyggande, mer effektiva transporter och utökad biogasproduktion bedöms i sin helhet bidra till att uppfylla miljömålet *Begränsad klimatpåverkan*.

Frisk luft
Förslag som gäller mer effektiva transporter medverkar till att uppfylla miljömålet *Frisk luft*. Det finns dock en oklarhet om ökad återvinning kan kräva större transportarbete och därmed ge sämre luft lokalt. Sannolikt är dock avfallstransporternas bidrag till luftföroreningarna små jämfört med övriga transporter.

Giftfri miljö
Mål som gäller mindre nedskräpning, återföring av rötrester till åkermark samt minskad andel farligt avfall i hushållsavfall har koppling till miljömålet *Giftfri miljö*. Beroende på innehåll av föroreningar i rötrester kan åtgärderna bidra till eller motverka målet. Arbetet inom Revaq- respektive SPCR-certifieringen antas bidra till att föroreningshalten hålls nere för de föroreningar som dessa certifieringar gäller.

Levande sjöar och vattendrag, Hav i balans samt levande kust och skärgård
Mål som gäller mindre nedskräpning i marina miljöer, mer effektiva transporter och övergång till förnybara drivmedel medverkar till att uppfylla miljömålen *Levande sjöar och vattendrag* samt *Hav i balans och levande kust och skärgård*.

God bebyggd miljö
Mål och delmål som medför ökad sortering, ökad insamling av farligt avfall, bättre trafiksäkerhet samt minskad nedskräpning medverkar till att uppfylla miljömålet *God bebyggd miljö*.

9.2 REGIONALA MILJÖMÅL

Inom ramen för den regionala miljömålsdialogen har sex av de 16 nationella miljömålen som ska nås till år 2020 valts ut för prioriterade insatser i länet. Dessa är Begränsad klimatpåverkan, Frisk luft, Giftfri miljö, Ingen övergödning, Ett rikt växt- och djurliv samt God bebyggd miljö.

Stockholms län har formulerat mål i anslutning till miljömålet Begränsad klimatpåverkan (Länsstyrelsen i Stockholms län, 2013).

Mål 1: Länets utsläpp av växthusgaser utanför handeln med utsläppsrätter minskar med 19 procent till år 2020 jämfört med 2005. Verksamheter som regleras av handel med utsläppsrätter minskar samtidigt sina utsläpp med 30 procent till år 2020.
Måluppfyllnad planförslag: Avfallsplanen medger större produktion av biogas vilket bidrar till att uppfylla målet.

Mål 2: Regionens energianvändning är 20 procent effektivare år 2020 jämfört med år 2008, mätt i energiintensitet (tillförd energi per BNP-enhet i fasta priser).
Måluppfyllnad planförslag: Omfattas inte av planen.

Mål 3: De klimatpåverkande utsläpp som energianvändningen ger upphov till minskar med 30 procent per invånare till år 2020 (ton CO2 ekvivalenter) jämfört med år 2005 och med 40 procent till år 2030.
Måluppfyllnad planförslag: Se mål 1.

Mål 4: År 2020 är 16 procent av energianvändningen inom transportsektorn förnybar.
Måluppfyllnad planförslaget: Planen anger att förnybara drivmedel ska användas i största utsträckning.

Mål 5: Energiproduktionen i länet sker år 2020 till 90 procent med förnybara bränslen, spetslastproduktion oräknad. År 2030 sker den till 100 procent med förnybara bränslen. Måluppfyllnad planförslaget: Se mål 1.

I anslutning till miljömålet *Frisk luft* har Länsstyrelsen i Stockholms län tagit fram ett åtgärdsprogram för kvävedioxid och partiklar i Stockholms län (Länsstyrelsen i Stockholms län, 2012). Åtgärdsprogrammet utgår från miljökvalitetsnormer för luft enligt luftkvalitetsförordningen (2010:477), varav kvävedioxid och partiklar är de som vanligtvis överskrids först och därför anses är dimensionerande. Åtgärderna i åtgärdsprogrammet gäller framför allt gatustädning, reglering av trafiken, införande av miljözon mm. Planförslaget påverkar luftkvaliteten främst med de transportfordon som används. De åtgärdsförslag i planförslaget som gäller effektivare transporter och bättre logistik verkar i samma anda som länsstyrelsens åtgärdsprogram. Hänsyn bör dock tas till eventuell lokal påverkan i samband med att hämtnings-rutter planeras.

Länsstyrelsen i Stockholms län har tagit fram en strategi för miljömålet *Giftfri miljö* i Stockholms län (Länsstyrelsen i Stockholms län, 2015). Länsstyrelsen har inte formulerat regionala mål, men anger ett antal åtgärdsområden för arbetet med giftfri miljö. Det som berör planförslaget är framför allt åtgärdsområdet *Förbättrad avfallshantering*. I detta åtgärdsområde framhålls vikten av att följa EU:s avfallshierarki, att sortera ut farligt avfall, att förbättra hanteringen av förorenade massor samt förebygga och förbättra insamlingen av bygg- och rivningsavfall. Planförslaget bidrar till att uppfylla dessa mål.

Länsstyrelsen i Stockholms län har tagit fram en strategi för miljömålet *Ingen övergödning* i Stockholm (Länsstyrelsen i Stockholms län, 2015). Länsstyrelsen har inte formulerat regionala mål, men anger ett antal åtgärdsområden för arbetet mot övergödning. Planförslaget berörs av alla tre av de framtagna åtgärdsområden A) *Samhällsplanering, regionala strukturer och markanvändning* samt *B) Hållbar konsumtion av varor och tjänster* samt *C) Transporter och resande*. Här anges åtgärder såsom att samla in slam från enskilda avlopp och röta detta för att kunna ta fram biogas samt återföra slam till åkrar, minskat matsvinn och krav på hållbara transporter i offentlig upphandling. Planförslaget bidrar till detta arbete.

Länsstyrelsen i Stockholms län har inte tagit fram någon regional strategi eller regionala mål för miljömålet *God bebyggd miljö*. Länsstyrelsen avvaktar pågående arbete på Boverket och med den nya regionplanen RUFS som är under utarbetande.

9.3 LOKALA MILJÖMÅL

Stockholms stad har tagit fram ett miljöprogram för perioden 2016-2019 (Stockholms stad, 2016). Programmet består av sex mål.

1. Hållbar energianvändning

Målet innehåller delmål som gäller överväxling från fossila till förnybara energislag och minskning av växthusgaser. Planförslaget bedöms ligga väl i linje med målet.

2. Miljöanpassade transporter

Målet innehåller ett delmål om minskning av fossil energi i transportsektorn. Planförslaget har liknande formuleringar och bedöms ligga väl i linje med målet.

3. Hållbar mark och vattenanvändning

Målet innehåller delmål om förbättrad status i stadens vattenförekomster. Planförslaget innehåller planer på att bland annat planera transporter mer effektivt och ligger därför väl i linje med målet.

4. Resurseffektiva kretslopp

Målet innehåller delmål om förebyggande av avfall, resurseffektivt omhändertagande av avfall och minskning av farligt avfall i hushållsavfallet. Detta kan sägas vara en av kärnorna i planförslaget som därmed ligger mycket väl i linje med målet.

5. Giftfritt Stockholm

Målet innehåller delmål om minskad spridning av miljö- och hälsofarliga ämnen från hushållsavfall. Planförslaget syftar till detsamma och bedöms därför ligga väl i linje med målet.

6. Sund inomhusmiljö

Målet innehåller främst delmål som gäller buller, radon mm inomhus. Detta är inte relevant för avfallsplanen.

10 SAMLAD BEDÖMNING

De flesta av målen och delmålen och de åtgärder som föreslås bedöms verka för en bättre miljö.

Möjligtvis kan ökad återvinning orsaka ökade transporter och därmed buller och försämrad luft lokalt. Sannolikt är dock avfallstransporternas andel av buller och luftpåverkan liten i relation till övriga transporter.

Ökad insamling av farligt avfall ger mindre utsläpp till luft vid förbränning och mindre föroreningar i aska.

Rötrester kan innehålla föroreningar som kan spridas om de läggs på åkermark, vilket måste övervakas. Detta görs inom arbetet med Revaq- respektive SPCR-certifieringen för de föroreningar som dessa certifieringar gäller. Kompletteringar av denna övervakning kan vara nödvändig i takt med att nya föroreningar upptäcks.

11 FÖREBYGGANDE ÅTGÄRDER

Effektivare logistik och fortsatt övergång till förnybara bränslen är åtgärder för att minska påverkan på lokal buller miljö och minska utsläpp av luftföroreningar och klimatgaser.

12 UPPFÖLJNING AV BETYDANDE MILJÖPÅVERKAN

Mål och delmål kommer att följas upp löpande av Stockholm Vatten.

Buller, luftutsläpp och liknande lokal påverkan blir en del av den samlade miljöbelastningen lokalt och följs upp i ordinarie övervakning av luftkvalitet och buller som utförs av Stockholm och Uppsala läns luftvårdsförbund respektive av Stockholms stad.

13 REFERENSER

Avfall Sverige. (2016). *Certifieringsregler för biogödsel SPCR 120.*

Havs- och vattenmyndigheten. (2015). *God havsmiljö 2020. Marin strategi för Nordsjön och Östersjön. Del 4 Åtgärdsprogram för havsmiljön.* Rapport 2015:30.

IVL. (2010). *Miljöpåverkan från avfall. Underlag för avfallsprevention och förbättrad avfallshantering. .* Rapport B1930.

Länsstyrelsen i Stockholms län. (2012). *Åtgärdsprogram för kvävedioxid och partiklar i Stockholms län.* Rapport 2012:34.

Länsstyrelsen i Stockholms län. (2013). *Klimat- och energistrategi för Stockholms län.* Rapport 2013:8.

Länsstyrelsen i Stockholms län. (2015). *Strategi för miljömålet Giftfri miljö i Stockholms län.* Rapport 2015:21.

Länsstyrelsen i Stockholms län. (2015). *Strategi för miljömålet Ingen övergödning i Stockholms län.* Rapport 2015:20.

Stockholms stad. (2013). *Avfallsplan för Stockholm 2013-2016.*

Stockholms stad. (2015). *Insamlingsstrategi för matavfall 2016-2020.*

Stockholms stad. (2016). *Miljöprogram för 2016-2019.*

Stockholms stad. (2016). *Stockholms stads miljöprogram 2016-2019.*

Svenskt Vatten. (2016). http://www.svensktvatten.se/vattentjanster/avlopp-och-miljo/kretslopp-och-uppstromsarbete/revaq-certifiering/.

RAPPORT

SOCIAL KONSEKVENSANALYS AV STOCKHOLMS AVFALLSPLAN 2017-2020

2016-08-17

UPPDRAG	265291, Revidering av Stockholms avfallsplan
Titel på rapport:	Social konsekvensanalys av Stockholms avfallsplan
Status:	Slutversion
Datum:	2016-08-17

MEDVERKANDE

Beställare:	Stockholms vatten AB
Kontaktperson:	Anna Drakenberg
Uppdragsansvarig:	Lovisa Wassbäck, Tyréns
Handläggare:	Sarah Isaksson, Tyréns
	Malin Söderlund, Tyréns

SAMMANFATTNING

Den sociala konsekvensanalys (SKA) som tagits fram i och med revideringen av Stockholms avfallsplan har syftet att integrera social hänsyn vid utformningen av avfallsplanen. Målområdena visar på de övergripande målen som avfallsplanen har och de delmål som är kopplade till dessa. För att koppla en social hänsyn till stadens mål har ett antal indikatorgrupper identifierats och deras behov har kartlagts. Dessa grupper har även kartlagts geografiskt för att identifiera var i staden som de olika behoven finns, detta för att *Stockholm Vatten Avfall* exempelvis ska kunna rikta informationsinsatser och anpassa system till de olika grupperna och områdena. För att koppla kartläggningen till de utmaningar som finns i staden har *Stockholm Vatten Avfall* medverkat i en workshop. De identifierade områdena där de upplever utmaningar i staden kan användas tillsammans med kartläggningen för att ännu mer specifikt kunna arbeta med de målområden och delmål som tagits fram med fokus på social hållbarhet.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1 INLEDNING 5

1.1 SYFTE 5

1.2 AVGRÄNSNING 5

2 SOCIAL HÅLLBARHET 6

3 UTMANINGAR 8

3.1 VILKA UTMANINGAR FINNS I DAGENS AVFALLSHANTERING? 8

3.2 VILKA UTMANINGAR KAN VI FÖRVÄNTA OSS I FRAMTIDENS AVFALLSHANTERING? 10

4 KARTLÄGGNING AV FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR AVFALLSHANTERING .. 12

4.1 INDIKATORGRUPPER 12

4.2 GEOGRAFISK KARTLÄGGNING AV INDIKATORGRUPPER 14

4.3 UTMANINGAR KOPPLADE TILL DEN GEOGRAFISKA KARTLÄGGNINGEN 19

5 SOCIALA ASPEKTER KOPPLADE TILL MÅLEN 21

5.1 MÅLOMRÅDE 1: AVFALL FRÅN BOENDE OCH VERKSAMMA I STADEN MINSKAR OCH DET SOM ÄNDÅ UPPKOMMER TAS OMHAND RESURSEFFEKTIVT 22

5.2 MÅLOMRÅDE 2: AVFALL SOM KAN VARA SKADLIGT FÖR MÄNNISKA ELLER MILJÖ FÖREBYGGS OCH HANTERAS SÄKERT 23

5.3 MÅLOMRÅDE 3: AVFALLSHANTERINGEN ANPASSAS TILL MÄNNISKAN .. 24

5.4 MÅLOMRÅDE 4: AVFALLSHANTERINGEN SKA VARA EN SJÄLVKLAR DEL I STADENS FYSISKA PLANERING 25

6 SAMMANFATTADE SLUTSATSER 26

7 REFERENSER 28

1 INLEDNING

Drygt hälften av världens befolkning lever idag i städer och enligt FN förväntas denna andel öka till 66 procent fram till år 2050. En sådan befolkningsökning har stor påverkan på naturen och på de miljöproblem vi redan idag står inför, samt de globala problem med fattigdom och ojämlik resursfördelning som finns i allt mer förtätade städer. Den urbana eran kännetecknas också av människornas ökade mobilitet och migration, ökade utbyten mellan människor, företag och platser i positiv bemärkelse. Detta är faktorer som placerar städer i centrum av den globala ekonomin, globala förändringar och därmed också de globala lösningarna. Stockholm är inget undantag. Faktum är att Stockholmsregionen är en av de snabbast växande regionerna i Europa och en ekonomisk motor i Sverige. Med flera universitet och högskolor är det en kraft för innovativa lösningar. Samtidigt finns stora socioekonomiska skillnader mellan kommuner och stadsdelar i länet, som leder till utanförskap och missnöje för vissa grupper. Stockholm är idag en ojämlik stad när det handlar om skillnader i andelen sysselsatta i arbete och utbildning, inkomstnivå, utbildningsnivå och trångbeboddhet. Men skillnaderna gäller även hälsa, trygghet, tillit och deltagande i samhällslivet. Dessa utmaningar kräver att alla samhällsfunktioner och service tar hänsyn till sociala aspekter för att minska ojämlikheter inom staden.

Stockholms stad uppdaterar under 2016 sin avfallsplan som togs fram 2013. Den tidigare planen gällde 2013-2016. I arbetet med den nya planen har en social konsekvensanalys (SKA) genomförts för att utreda vilka sociala aspekter som avfallsplanen måste ta hänsyn till. Genom att genomföra en SKA får *Stockholm Vatten Avfall* en tydlig social förankring av visioner och mål, och därmed bättre förutsättningar för en funktionell avfallsplan, anpassad för dem den berör. En SKA ligger också i linje med intentionerna i stadens nya visionsdokument ”Ett Stockholm för alla” där visionen är att minska skillnader i livsvillkor och stärka välbefinnandet för alla stockholmare oberoende av bakgrund. Samhällsservicen måste utvecklas i takt med att nya bostäder byggs ut och framkomligheten måste vara god. Samtidigt måste livsmiljön i Stockholm värnas och stadens klimatpåverkan minska.

1.1 SYFTE

Syftet är att integrera sociala hänsyn när avfallsplanen utformas. Detta görs genom att:

- Kartlägga olika gruppers behov kopplat till avfallshanteringen.
- Lyfta fram de grupper där särskild hänsyn behöver tas.
- Kartlägga vilka geografiska områden inom Stockholms stad där dessa grupper bor.
- Kartlägga de utmaningar som finns i kommunen för att koppla dessa till avfallsplanen.
- Applicera sociala aspekter på avfallsplanens fyra huvudmål.
- Analysera huruvida Stockholms stads avfallshantering bidrar till social hållbarhet inom staden.

1.2 AVGRÄNSNING

SKA:n omfattar endast invånare och övriga avfallslämnare, inte utförare.

2 SOCIAL HÅLLBARHET

Hållbar utveckling innebär att vi säkerställer att jordens ekosystem upprätthålls, vilka utgör förutsättningarna eller planetens *måsten* för att vi människor ska kunna leva på jorden. Men hållbar utveckling handlar även om människors *universella behov* av bland annat trygghet, välbefinnande och samhörighet för att alla ska ha ett drägligt liv (Griggs et al., 2012). De sociala aspekterna i hållbarhetsbegreppet är därmed i centrum för samhällets och världens framtida utveckling, men får inte ske på bekostnad av naturen och jordens upprätthållande ekosystem. Social hållbarhet kan ses som samhällets förmåga att vara motståndskraftigt mot katastrofer som drabbar befolkningen och att lösa de problem som invånarna hamnar i, exempelvis genom ett fungerande välfärdssystem. Social hållbarhet kan även jämställas med en känsla av välbefinnande genom att en möjlighet till självförverkligande finns. Självförverkligande handlar om mänsklig strävan som en förutsättning för ett gott liv. Självförverkligande kan i sin tur definieras vidare i tre begrepp som tillsammans utgör en definition av social hållbarhet; samhörighet, ett fungerande vardagsliv och trygghet. Utöver dessa tre begrepp finns social rättvisa som spänner över alla de tre och handlar om att resurser ska vara någorlunda rättvist fördelat i samhället. Den sociala rättvisan påverkar hela vårt samhälle eftersom det ofta styr var människor bor men även människors självkänsla. I förlängningen påverkar det även bland annat inkomstnivå, bilinnehav och även vilka arbetsplatser som är möjliga (Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm, 2015). Se begreppen och hur de hänger ihop i Figur 1.

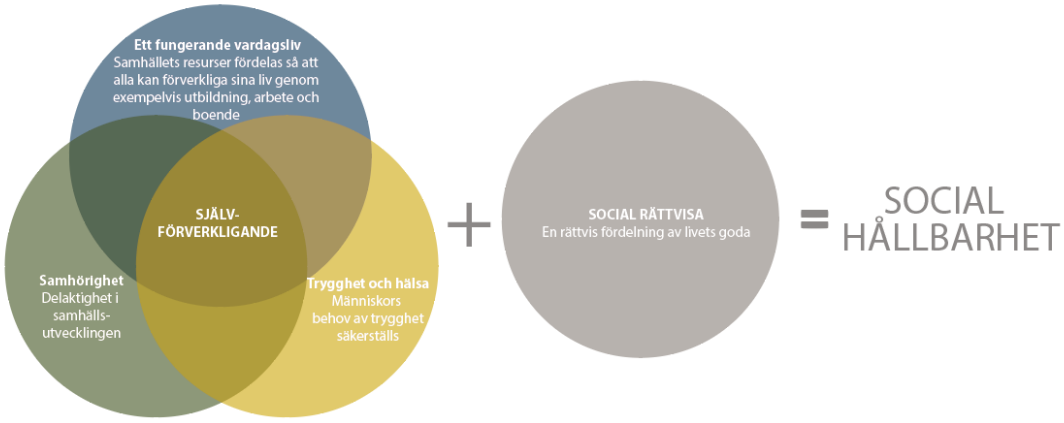

Figur 1. Definition av social hållbarhet.

Begreppet social hållbarhet kan även specificeras till att beröra avfallshantering. Nedan har definitionen anpassats till avfallshanteringen i Stockholms stad. En socialt hållbar avfallshantering är:
- tillgänglig och gör det är lätt att göra rätt.
- skapar spontana mötesplatser och information om hanteringen är lätt att ta till sig
- trygg att använda
- rättvist fördelad inom staden, åtgärderna är anpassade efter olika geografiska områdens behov, Se Figur 2.

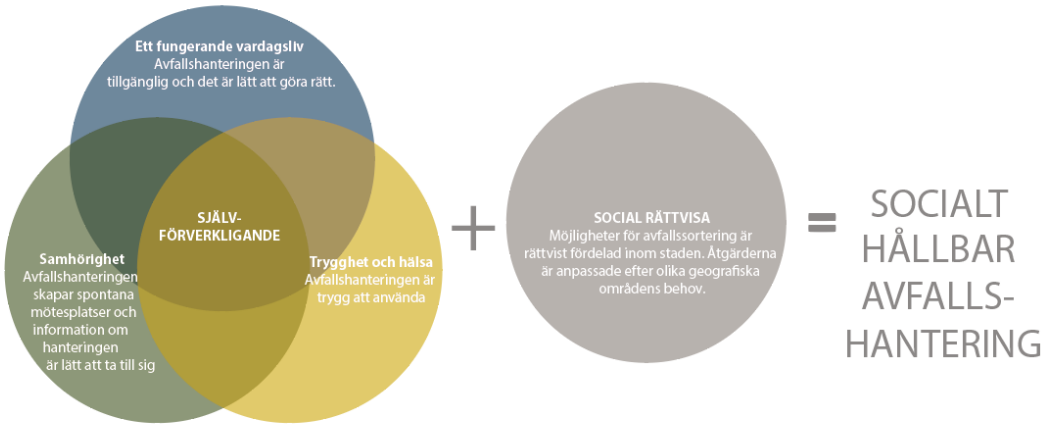

Figur 2. Definition av social hållbarhet anpassat till avfallshanteringen i Stockholm stad.

3 UTMANINGAR

3.1 VILKA UTMANINGAR FINNS I DAGENS AVFALLSHANTERING?

Stockholm Vatten Avfalls nuvarande utmaningar varierar i storlek och påverkansgrad. En del av dem är av fysisk karaktär och går att förbättra, lösa eller motverka genom att ge användaren rätt förutsättning vad gäller tillgänglighet, orienteringsbarhet och trygghet. Det kan exempelvis vara tillgänglighet till insamlingsställen. Andra utmaningar är mer en fråga om beteendeförändring hos den enskilda individen och är svårare för *Stockholm Vatten Avfall* att inverka på, t.ex. för att öka utsortering av förpackningar och tidningar samt minska nedskräpningen.

3.1.1 MÅLGRUPPSANPASSA INFORMATION

Frågor gällande beteendeförändringar arbetar *Stockholm Vatten Avfall* aktivt med genom informationsspridning och kampanjer i Stockholmsregionen. Det finns dock många svårigheter med detta då det dels är en kostnadsfråga men även att riktlinjer förändras löpande under processen. Genom att målgruppsanpassa information når man resurseffektivt ut till den målgrupp som är lämplig men i vissa fall kan det i slutändan leda till att nya problem uppstår om olika information delas ut och missförstås sinsemellan grupper.

3.1.2 NEDSKRÄPNING

En annan utmaning i Stockholm är nedskräpning, där den största utmaningen är nedskräpning i form av att avfallet inte läggs i papperskorgarna utan hamnar på marken. Även dumpning av hushållsavfall i t.ex. papperskorgar och dumpning av grovavfall i skogsområden är exempel på utmaningar i Stockholm.

En orsak till nedskräpning kan också vara avfall som dumpats på otillåten avskild plats när soprum inte har funnits tillgängligt i närheten. I dessa fall går det att koppla problematiken till behovet av fungerande avfallshantering i form av exempelvis rätt form av avfallsabonnemang och tillgänglighet på avfallsutrymmen att lämna sitt avfall i, samt information om var avfallet ska lämnas.

3.1.3 INSAMLINGSSTÄLLENS PLACERING OCH TILLGÄNGLIGHET

Ytterligare en utmaning är att återvinningscentraler är svårtillgängliga för personer som behöver lämna mycket avfall och inte har tillgång till bil. I vissa fall är det också så att grannkommunens återvinningscentral ligger närmare hushållet och att dessa återvinningscentraler blir ett rimligare alternativ för användaren trots att de inte ska lämna sitt avfall där, vilket också är en utmaning för staden. Det finns bra internationella exempel gällande hur en återvinningscentral kan utformas för att förstärka identiteten i ett område.

De som inte har tillgång till bil kan använda de mobila miljöstationer för farligt avfall och elavfall som finns. Dessa har dock inte samma insamlingsfraktioner som återvinningscentralerna. De mobila miljöstationerna kör enligt ett körschema och stannar på ett antal platser vissa dagar och tider under året. På det sättet kommer insamlingssystemet närmare avfallslämnaren. En variant av dessa är pop-up ÅVC:er. För att skapa tillgänglighet till insamlingssystemen erbjuder staden även lådcyklar att låna vid Roslagstull. I vissa områden har den mobila miljöstationen slutat köra då den inte har använts i tillräckligt stor utsträckning. Här finns en utmaning för *Stockholm Vatten Avfall* att undersöka varför de inte använts och om de med hjälp av information eller översyn av turlista och placering kan få kommuninvånarna att använda dem mer. Mobila miljöstationer är exempelvis viktiga för rörelsehindrade och äldre personer som kan ha svårt att ta sig till platser långt ifrån deras boende. Dessutom kan en sådan miljöstation med rätt utformning skapa förutsättningar för att bli en mötesplats för människor. Inom detta område finns det mycket att utveckla.

Det finns även en utmaning i att stockholmarna inte vill bo för nära de återvinningsstationer som Förpacknings- och tidningsinsamlingen (FTIAB) ansvarar för. Anledningen är att det går att lämna avfall dygnet runt och det kan skapas buller när de används vilket kan upplevas störande för närboende. För att reducera bullernivåer kan bullerdämpande åtgärder vidtas, som dämpande containers och lägre backningsljud på sopbilar. Problematiken kring återvinningsstationer

handlar också om att det är svårt att finna bra lokaliseringar i innerstan på grund av att det är trånga utrymmen och svårt att hitta plats för behållarna. Sopbilen behöver också kunna komma fram för att tömma samtidigt som behållarna ska upplevas ligga lagom nära avfallslämnarna. Det finns en uppfattning att återvinningsstationer ger ett ruffigt intryck och att det därför känns som en otrygg plats, framförallt i de fall då det förekommer dumpning av avfall runt behållarna. Återvinningsstationer lockar även till sig människor som letar efter avfall som de exempelvis kan använda, sälja eller panta. Sådan verksamhet sker ofta när det är mörkt och få använder återvinningsstationer. Detta kan även bidra till att människor upplever återvinningsstationer som otrygga.

3.1.4 KULTURKROCKAR OCH SPRÅKBARRIÄRER

Inom Stockholms stad bor många personer med utländsk bakgrund. Kulturkrockar och språkbarriärer är därför en annan utmaning. För dessa personer kan det finnas barriärer i att förstå hur avfallssystemet fungerar, vad som ska hanteras, hur det ska sorteras och vart det ska lämnas. Då fastighetsägaren är ansvarig för avfallshanteringen på fastigheten har de också ett ansvar och en utmaning i att informera de som bor i fastigheten för att se till att avfallshanteringen fungerar. Informationsbeskrivningarna som finns att tillgå på *Stockholm Vatten Avfalls* hemsida är på svenska men *Stockholm Vatten Avfall* arbetar med att trycka material med mycket bilder för att underlätta för personer som inte förstår svenska att finna logiken och bättre orientera sig. Detta informationsmaterial kan även fastighetsägarna använda sig av. I områden med många personer med utländsk bakgrund kan det vara en fördel om det finns samarbete med de lokala föreningarna för att nå ut med sitt budskap så som idrottsföreningar, kulturföreningar, SFI och bibliotek. Det krävs dock ett arbete av *Stockholm Vatten Avfall* för att etablera kontakt med sådana aktörer.

3.1.5 ENSAMHUSHÅLL

Ensamhushåll har blivit allt vanligare. En kategori av dessa är unga vuxna, vilka ofta genererar mindre mängder avfall. Exempelvis tenderar de att äta ute mer eller köpa hem take-away mat. Detta kan bland annat leda till att matsvinnet minskar samtidigt som det istället finns behov av att sortera ut matförpackningarna från matställen. Unga vuxna kan även vara studenter som kanske lagar mer mat hemma och fokuserar mer på hushållning av resurser vilket ger mindre mängder avfall. Avfallet från äldre kan variera beroende på hur deras situation ser ut. Det finns de som exempelvis behöver vård i hemmet vilket kan resultera i avfall som förkläden, blöjor och andra speciella hygienprodukter.

3.1.6 SAMHÄLLSSKILLNADER

Idag ser vi en utveckling mot allt större klyftor mellan dem som har ett jobb och dem som inte har något. Det syns även en större klyfta mellan dem som har kunskap och inte kunskap kring avfallshantering, mellan dem som har mer eller mindre tid samt mer eller mindre pengar. Det kommer också utmaningar som är mer generella och rör beteendet hos privatpersoner som inte tar hand om sitt avfall på korrekt sätt. Förutsättningarna kanske finns i form av exempelvis kunskap men de är för bekväma eller lata för att sortera och lämna sitt utsorterade avfall. En annan utmaning som *Stockholm Vatten Avfall* står inför är att resurser som i vissa fall skulle vara mer välbehövliga i socialt känsliga områden istället används i områden där mer kunskap och engagemang redan finns idag.

3.1.7 FÖRTROENDE FÖR SYSTEMET

Ytterligare en utmaning som *Stockholm Vatten Avfall* står inför är det bristande förtroende för insamlingssystemen som ibland förekommer bland invånarna. Tankar som ”allt hamnar ändå i samma hög” kan då också användas som en ursäkt för att slippa sortera.

En annan stor utmaning som *Stockholm Vatten Avfall* står inför är att det troligtvis finns ett stort mörkertal farligt avfall och elavfall som aldrig kommer in för omhändertagande och återvinning.

3.2 VILKA UTMANINGAR KAN VI FÖRVÄNTA OSS I FRAMTIDENS AVFALLSHANTERING?

Framtiden är alltid mer eller mindre oviss. Det vi kan säga om den är att den alltid påverkas dels av saker vi kan rå över och dels saker som vi inte kan rå över. Detta kallas även *interna* och *externa faktorer*. Dessa faktorer går att definiera enligt följande: *Interna faktorer* är händelser som *Stockholm Vatten Avfall* kan påverka medan *externa faktorer* är händelser som inte kan påverkas av *Stockholm Vatten Avfall* utan är kopplade till omvärlden. Framtidsanalysen som följer har genomförts i syfte att redogöra för hur olika faktorer kan komma att påverka avfallshanteringen i Stockholms stad.

I framtiden ser vi framförallt att tre externa trender kommer få betydelser för *Stockholm Vatten Avfalls* avfallshantering. Dessa är den befolkningsökning som sker i Stockholm stad, att klimatförändringarna kommer blir påtagligare och mer synliga för gemeneman samt att världen blir allt mer digitaliserad i och med teknikens utveckling.

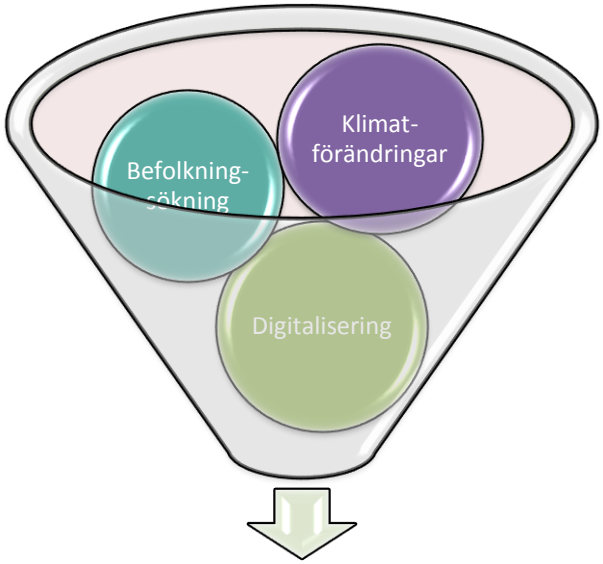

Framtidens avfallshantering

Befolkningen väntas växa i städerna på grund av inflyttning, migration och att vi lever längre. Städer kommer att tvingas bli allt tätare och folk kommer bo närmare service och varandra. Med det kommer acceptansen för att bo nära varandra öka, speciellt hos den yngre generationen, som är mer vana med befolkningstäthet. Det kan till exempel innebära att återvinningscentraler och återvinningsstationer kan ligga där folk rör sig och blir då mer tillgängliga för människor som hanterar sitt avfall. Generellt i Sverige får vi en allt äldre befolkning, prognoser från SCB visar att antalet personer över 65 år kommer fördubblas fram till år 2030. De äldre kommer ha mer pengar och mer tid till att köpa varor och tjänster. Om konsumtionen ökar riskerar även mängden avfall öka och därmed även behov av fungerade avfallshantering som gynnar miljön. De äldre har i större utsträckning än den yngre generationen en återhållsam syn på avfall då de medvetet försöker minska matsvinn och återanvända produkter i större utsträckning. I framtiden kan alltså en ”slit-och-släng” generation bli vanligare i Sverige när dagens unga och medelålders blir äldre.

Enligt IPCC:s rapporter kommer klimatförändringarna bli mer synliga och därmed mer påtagliga i framtiden. Detta kan leda till konflikter om naturresurser, vilket kan skapa oroligheter. Klimatflyktingar som tvingas fly på grund av torka, missväxt eller översvämningar kan också antas bli ett nytt fenomen. Den pågående invandringen kan väntas fortsätta öka om dessa oroligheter i världen blir verklighet. Det kommer finnas ett behov av integrationsprojekt som leder till ökad förståelse och värdering av avfallshantering för att undvika att kulturkrockar uppstår.

Men att klimatförändringarna blir mer synliga kan även leda till en ökad medvetenhet hos konsumenter. Möjligheten finns att vi konsumerar mindre och återanvänder våra produkter för att leva mer klimatsmart. Här krävs det att producenter hänger med i utvecklingen och ligger i framkant när det gäller klimatsmarta lösningar samtidigt som avfallshanteringen måste följa med i samma utveckling för att följa det behov som finns för behandling av avfall. Cirkulär ekonomi och delningsekonomi är fenomen som kan växa i betydelse. Företag och organisationer kommer behöva ta större socialt- och miljömässigt ansvar i hur de hanterar sina produkter och tjänster, så även deras avfallshantering. Det finns till exempel företag och organisationer som samlar in avfall och säljer det vidare. Det blir också allt mer vanligt med klädbutiker som tar emot sina uttjänta varor och omvandlar dessa för att kunna använda materialet igen. En sådan trend kan leda till förändring av hantering och insamling av textilavfall. En möjlighet är att det kommer uppstå en önskan om ökat användarinflytande eftersom kunder och nyttjare lättare kan sätta press på företag och är intresserade av hur deras hållbarhetsarbete sköts.

Vi lever i en digitaliserad värld med mycket tekniska produkter och detta är en utveckling som antagligen kommer fortsätta. Med en hög teknisk utveckling finns det generellt också ett intresse av att använda de senaste produkterna och varorna på marknaden, vilket kan innebära att varor och produkter också byts ut i en högre takt än tidigare. Ett resultat av förändringen kan också vara att tjänster ersätts av nya produkter och kvar blir stora mängder avfall som inte hinner tas omhand på ett optimalt sätt. Men det ställer även krav på smartare städer genom mer utvecklad teknologi. Ett exempel kan vara behållare som meddelar när den är full. Denna typ av lösningar behövs för att underlätta för entreprenören att veta när behållaren ska tömmas. Även konsumenten vill ha flera tekniklösningar som underlättar i vardagssysslorna. I dag finns det också ett ökat intresse bland resursstarka personer att köpa tid, antingen genom att slippa stå i kö, eller genom att någon annan utför jobbet åt dem. Tekniklösningar kan underlätta för detta växande fenomen. I detta fall kan det handla om att köpa sorteringstid, alltså att betala någon som kommer hem och pantar ens burkar exempelvis. Det går också att tänka sig att klimatmedvetenheten tillsammans med teknikutvecklingen kan leda till att sorteringen blir mer teknisk och acceptansen för avfallshantering ökar och är något företag och kommuner vill skylta med.

4 KARTLÄGGNING AV FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR AVFALLSHANTERING

4.1 INDIKATORGRUPPER

Underlag om brukarnas förutsättningar, behov och eventuella specifika avfallstyper har tagits fram tillsammans med *Stockholm Vatten Avfall*. Utifrån detta underlag har brukarna delats in sju indikatorgrupper med syfte att synliggöra olika brukares behov och förutsättningar med avfallshanteringen. Att använda sig av indikatorgrupper är betydelsefullt eftersom avfallsplanen påverkar olika människor på olika sätt.

Indikatorgrupp **Personer med funktionsnedsättning** samt **barn** kan ha ökat behov av tillgänglighet och trygghet finns inom de flesta indikatorgrupper. **Kvinnor** upplever oftare otrygghet än män i den offentliga miljön, ökat krav på trygghet vid utformning. Finns inom alla indikatorgrupper.	**Förutsättning**	**Behov**	**Avfall**
Barnfamiljer med små barn 1-6 år	Stort hushåll Lite tid	Enkla lösningar Närhet till sortering Barn är i behov av tydlighet och trygghet Nå ut med information till både barn och vuxna	Stora avfallsmängder Blöjor Kläder
Barnfamiljer med äldre barn 7-15 år	Stort hushåll Lite tid	Behov av enkla lösningar Närhet till sortering Barn är i behov av tydlighet och trygghet Nå ut med information till både barn och vuxna Skoldialog är en möjlighet	Stora avfallsmängder Elektronikavfall Kläder
Äldre: 65+ år	Vanligt med ensamhushåll Hemtjänst Kan ha vana av att ta vara på resurser och återanvända.	Informationen måste även kunna nå till exempelvis hemtjänst eller anhöriga som eventuellt hjälper till med avfallshanteringen Begränsning att ta till sig information, t.ex. liten text i informationsmaterial Kan finnas osäkerheter kring att hantera tekniska lösningar Kan ha särskilda behov gällande tillgänglighet	Medicinskt avfall Engångsmaterial Beroende på behov, antingen mindre mängder då det är ensamhushåll eller större mängder i form av exempelvis blöjor.
Utländsk bakgrund	Kan ha svårigheter att ta till sig information på grund av språk- och kulturbarriärer.	De kan ha större behov av service och information för att få förståelse kring avfallshantering för att använda insamlingssystemet på avsett sätt på grund av språkbarrirer.	Andra typer av avfall Importerade produkter och förpackningar från hemländer, där produkt och förpackningar kan behöva speciell hantering

Ej tillgång till bil	Svårare att ta sig återvinningscentral Svårare att transportera hem större saker, och därmed kan det vara mindre behov att bli av med avfall	Behöver information om alternativ till återvinningscentral, till exempel hämtning vid fastighet och mobil miljöstation	Inga specifika avfallstyper, utan en begränsning i rörelsemönster
Ensamhushåll	Bor ofta i lägenhet Ej tillgång till bil	Svårt att fylla avfallspåsarna och kan därför uppleva att exempelvis matavfallspåsarna inte fylls i den takt man behöver slänga dem	Mindre avfall än större hushåll. Vid bättre ekonomi är detta en grupp som konsumerar och köper mat ute, vilket leder till mindre matsvinn men eventuellt mer förpackningsavfall. Studenter bor ofta i ensamhushåll och är också en grupp som bedöms ha mindre avfall.
Äganderätter/ småhus (villor)	Har ofta bil	Då de ofta kommer med bil och stora mängder avfall kan det vara svårt att undvika köer under ÅVCernas rusningstider.	Trädgårdsavfall Stora mängder avfall Avfall från underhåll av bostad

4.2 GEOGRAFISK KARTLÄGGNING AV INDIKATORGRUPPER

En geografisk kartläggning av indikatorgrupperna har genomförts. Kartor har tagits fram med statistik från statistiska centralbyrån. I kartorna är den 90:e eller 10:e percentilen markerade, anges i kartorna. Den 90:e percentilen innehåller de 10% av observationerna som har de högsta värdena medan den 10:e innehåller de 10% av observationerna med lägsta värdena vid sortering av observationerna i storleksordning.

4.2.1 BARNFAMILJER

Höga andelar barnfamiljer med småbarn 0-6 år finns representerade i olika typer av områden. De är en framträdande grupp i nyproduktionsområden som; Norra Djurgårdsstaden, Hammarby Sjöstad, Annedal/Mariehäll/Ulvsunda, Norra Kristineberg/Västra Stadshagen, Beckomberga och Liljeholmskajen. Det finns även större områden i miljonprogramsområdena Hjulsta/Rinkeby/Tensta, se orangea punkter i figur 3.

Det största området med en hög andel barn mellan 7-15 år ligger mellan Nockeby och Alvik. Andra större områden finns i Backlura, Spånga och Bromma. Mindre områden finns i Hägersten, Enskede, och kring Långbro och Herrängen. Gemensamt för de flesta av dessa områden är att de har en stor andel äganderätter, se lila punkter i figur 3 i kombination med orangea punkter i figur 7.

Områden med stor koncentration barn mellan 0-15 år finns utspritt i hela kommunen. Störst andel finns i Rinkeby, Herrängen, Bagarmossen, Bromma och Rissne, se gröna punkter i figur 3 nedan.

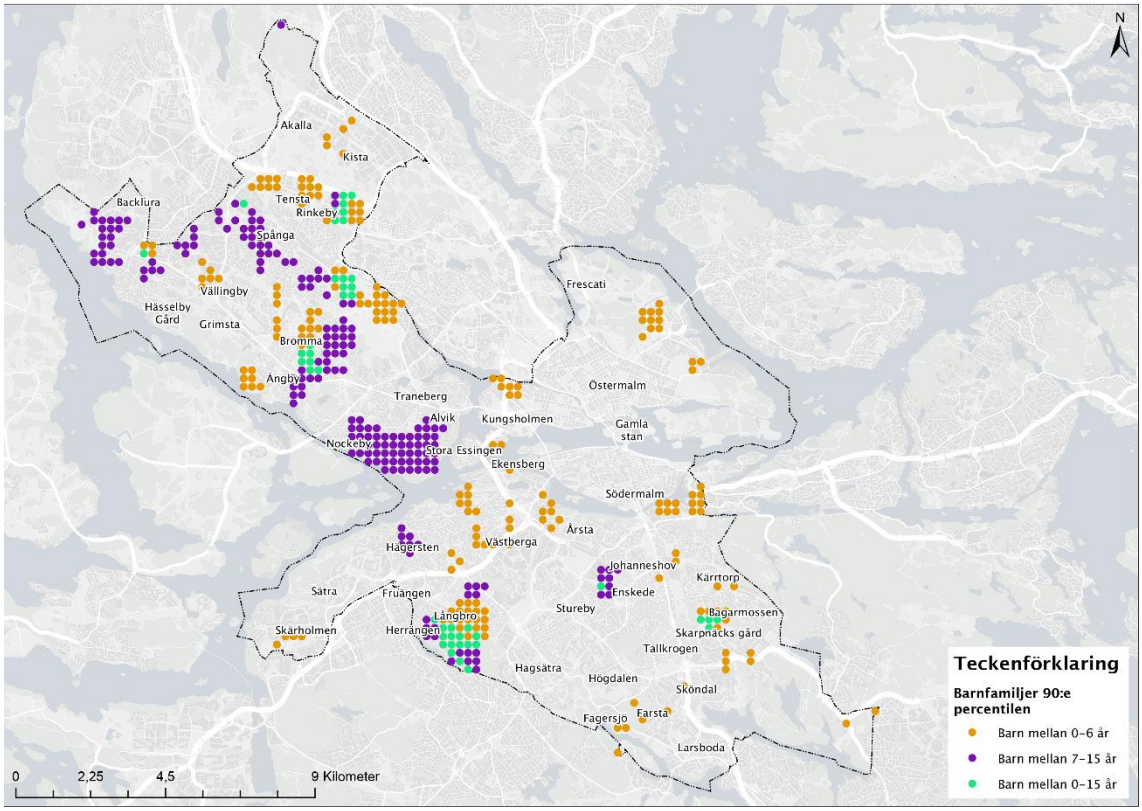

Figur 3. Kartan visar störst koncentration av barnfamiljer i Stockholm stad.

4.2.2 65 PLUS

Områden med en hög koncentration av de som är 65 år och äldre finns på flera platser i kommunen. Större sammanhängande område finns i Nockeby, Åkeshov. Gärdet/Östermalm, Farsta och Sköndal. Mindre områden finns i Hässelby Gård, Spånga, Östberga norr om Stureby och Fruängen, se figur 4 nedan.

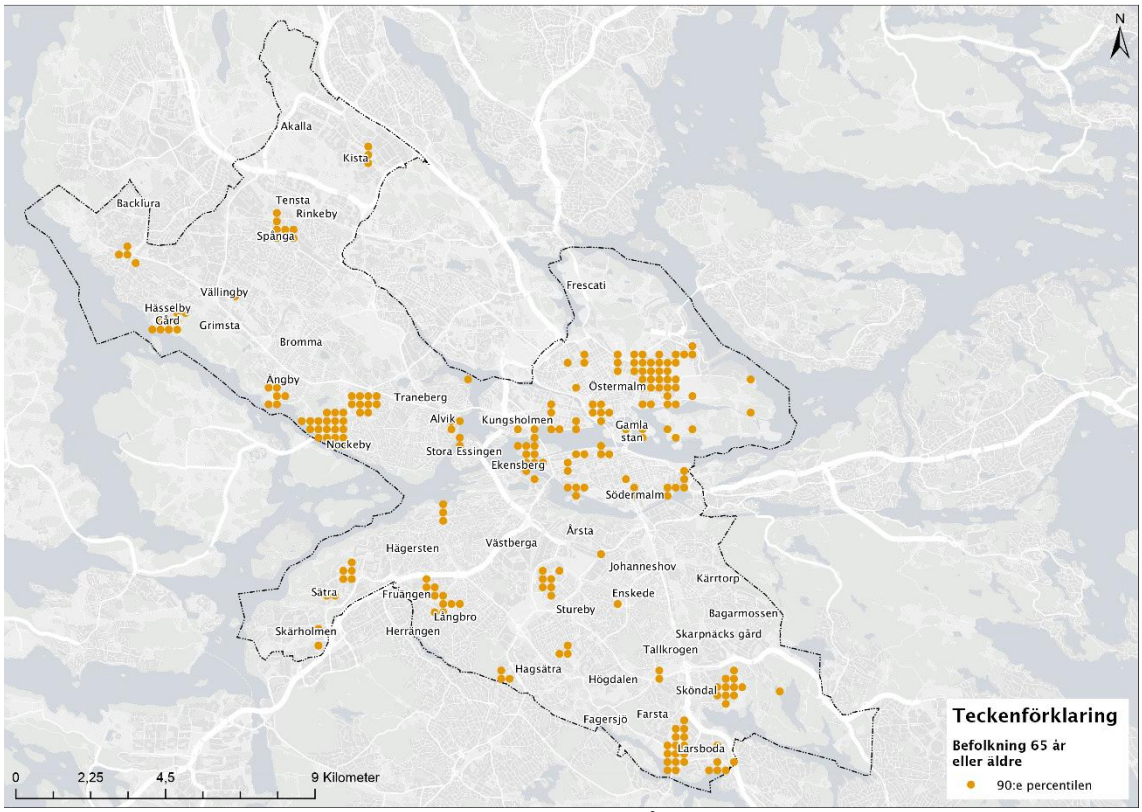

Figur 4. Kartan visar vart de bor flest människor äldre än 65 år i Stockholms stad.

4.2.3 FÖDDA UTANFÖR SVERIGE, NORDEN OCH EU

En stor andel människor som är födda utanför Sverige, Norden och EU bor i de norra delarna av Stockholm i Akalla, Kista, Tensta och Rinkeby. Det bor också många med utländsk bakgrund i Skärholmen, Hägersten och Sätra i sydväst. Mindre områden med människor med utländsk bakgrund finns också i de södra delarna Hagsätra och Fagersjö, samt i de nordvästra delarna Hässelby Gård, Vällingby och Grimsta. I nordost ligger Lappskärsberget där stor andel boende är utbytesstudenter, se figur 5 nedan.

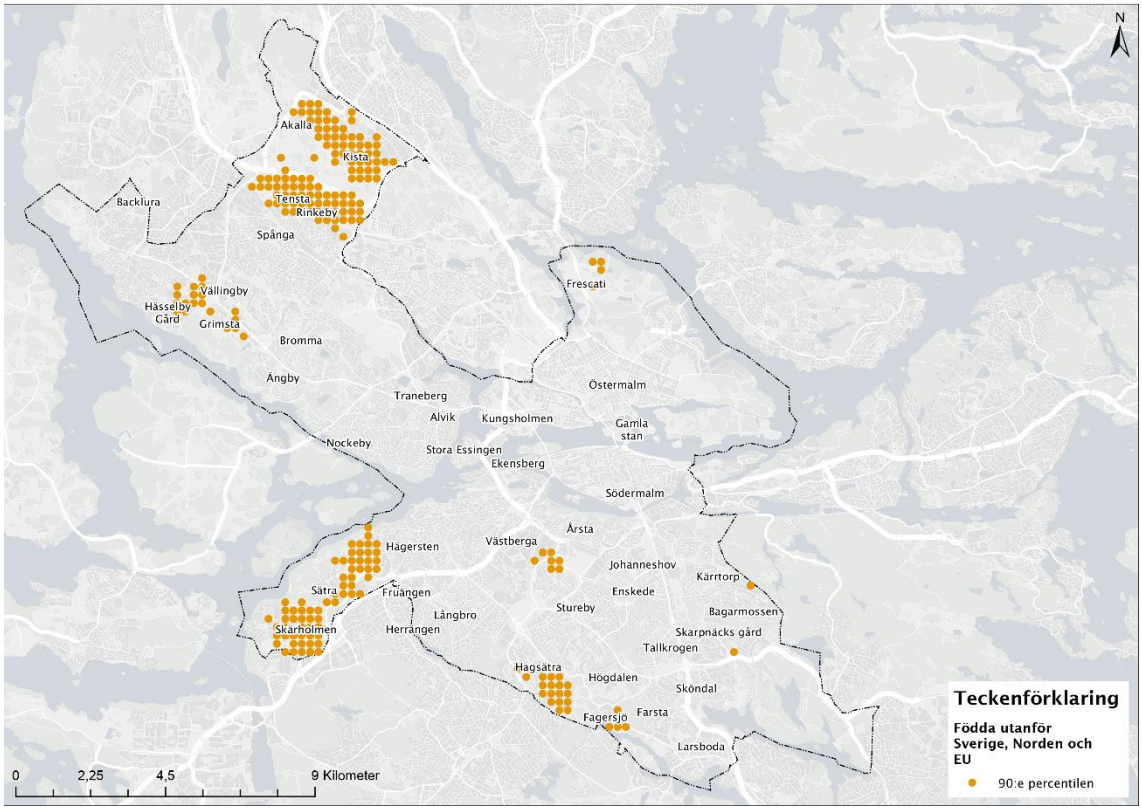

Figur 5. Kartan visar vart det bor flest människor med utländsk bakgrund i Stockholms stad.

4.2.4 BILAR PER BOSTAD

Områden med ett lågt antal bilar per bostad återfinns i de centrala delarna av Stockholm kring Södermalm, Östermalm, Kungsholmen och Ekensberg, se gröna punkter i figur 6. Områden med ett högt antal bilar per bostad finns i Spånga, Backlura och Bromma som ligger i de norra delarna av Stockholm, samt Herrängen och Långbro som är lokaliserat i sydväst, se orangea punkter i figur 6 nedan.

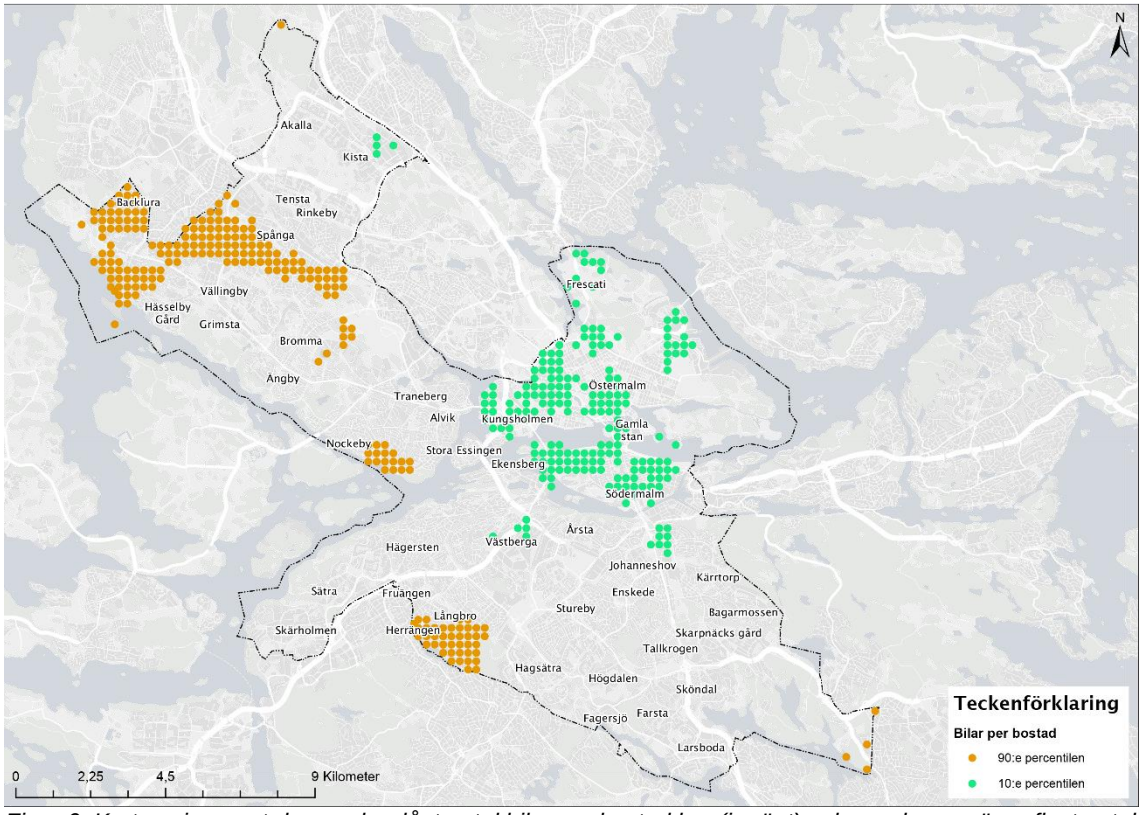

Figur 6. Kartan visar vart de som har lågt antal bilar per bostad bor (i grönt) och var de som äger flest antal bilar per bostad bor (i orange). Plupparna i grönt visar således koncentration av hushåll med ingen bil.

4.2.5 ÄGANDERÄTTER

I Backlura, Hässelbygård, Bromma, Nockeby, Herrängen och Spånga, samt angränsade områden till Spånga finns höga koncentrationer av småhusområden, se figur 7 nedan. Dessa områden sammanfaller till stor del med områdena med högt antal bilar per bostad, se figur 6 nedan.

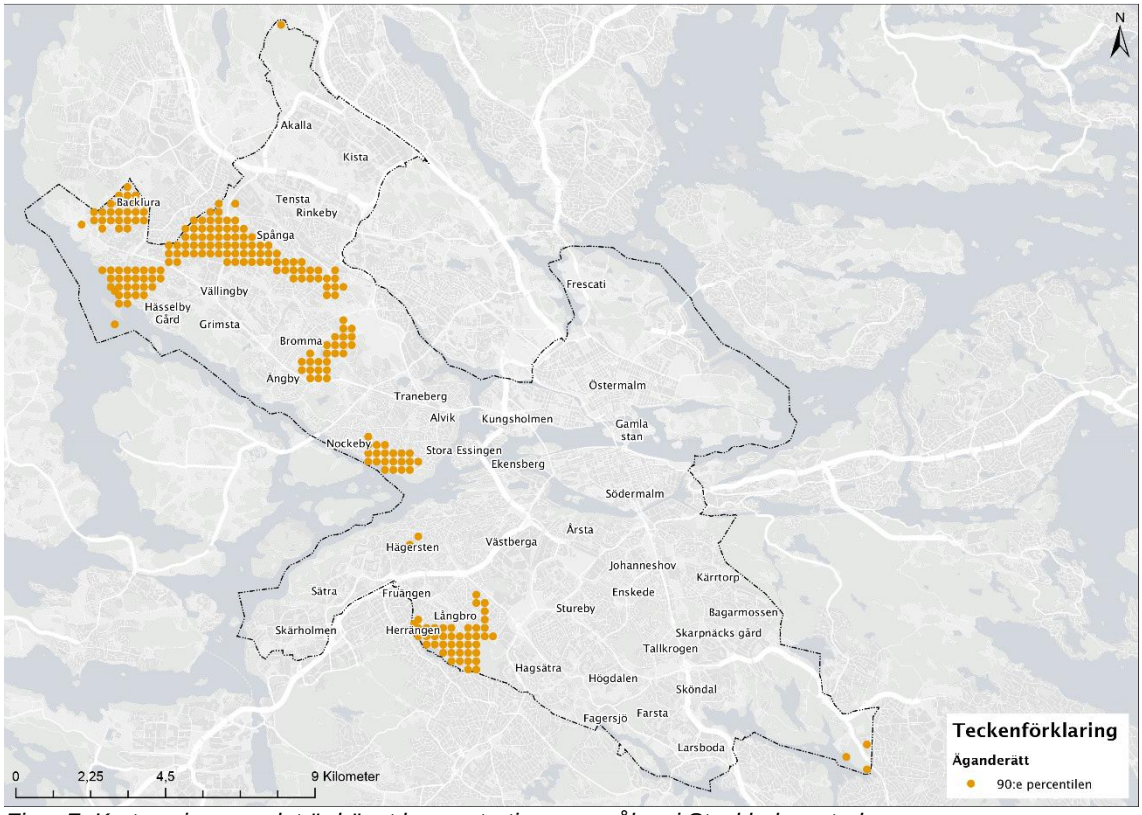

Figur 7. Kartan visar var det är högst koncentration av småhus i Stockholms stad.

4.2.6 LÄGENHETER PER INVÅNARE

Flest ensamhushåll återfinns i stadens centrala delar som Kungsholmen, Östermalm, Södermalm, Traneberg och Nockeby. Detta baseras på vart flest lägenheter per invånare finns i Stockholms stad, se figur 8 nedan.

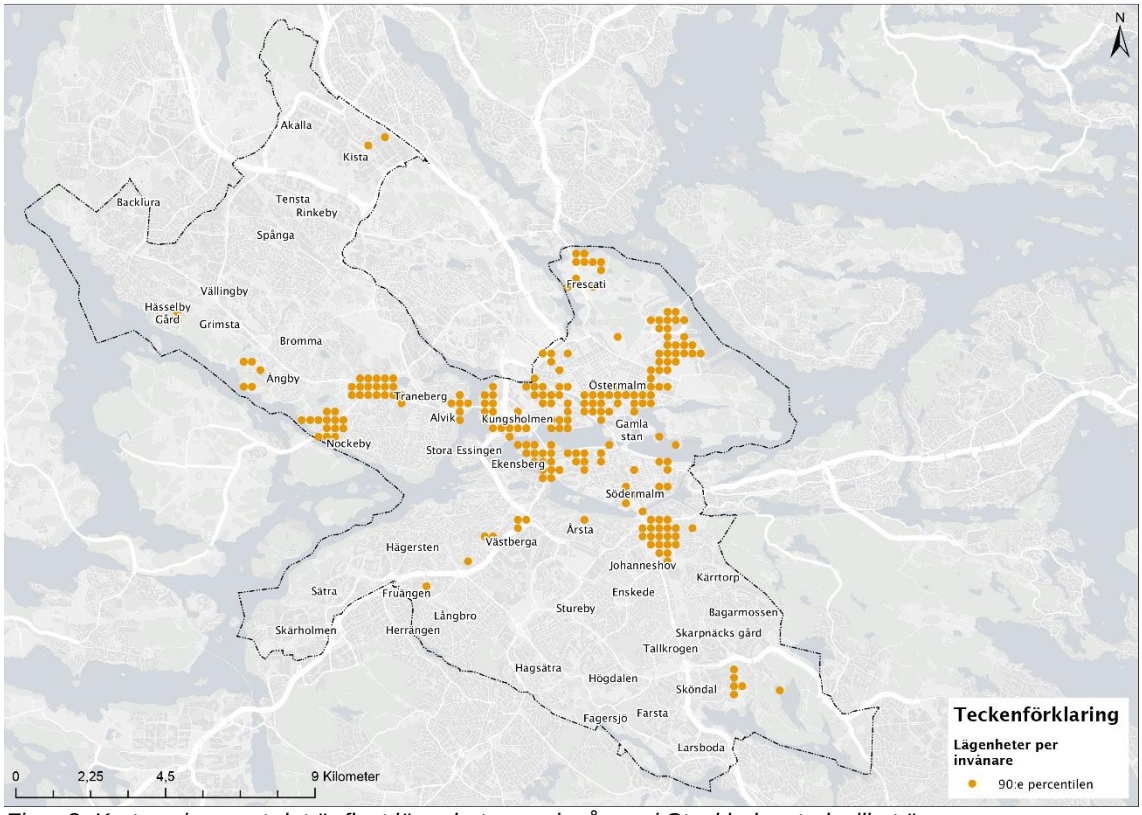

Figur 8. Kartan visar vart det är flest lägenheter per invånare i Stockholm stad, vilket även ger en uppfattning av vart det är flest ensamhushåll.

4.3 UTMANINGAR KOPPLADE TILL DEN GEOGRAFISKA KARTLÄGGNINGEN

Under en workshop har *Stockholm Vatten Avfall* tagit del av kartorna med indikatorgrupperna ovan och därefter markerat ut områden där de upplever utmaningar i Stockholm. Resultatet av detta presenteras i figur 9. En av de utmaningar som Stockholms stad upplever i stora delar av staden är att avfall hamnar på fel plats, antingen genom nedskräpning då avfallet inte hamnar i papperskorgarna, eller att avfall dumpas i exempelvis skogsområden. I innerstaden ser de även en utmaning i att hitta fungerande insamlingssystem för matavfall, grovavfall samt utsorterade förpackningar och tidningar i och med den platsbrist som råder. Ytterligare en utmaning som *Stockholm Vatten Avfall* har identifierat är att även utomkommunala besökare kommer till återvinningscentralerna.

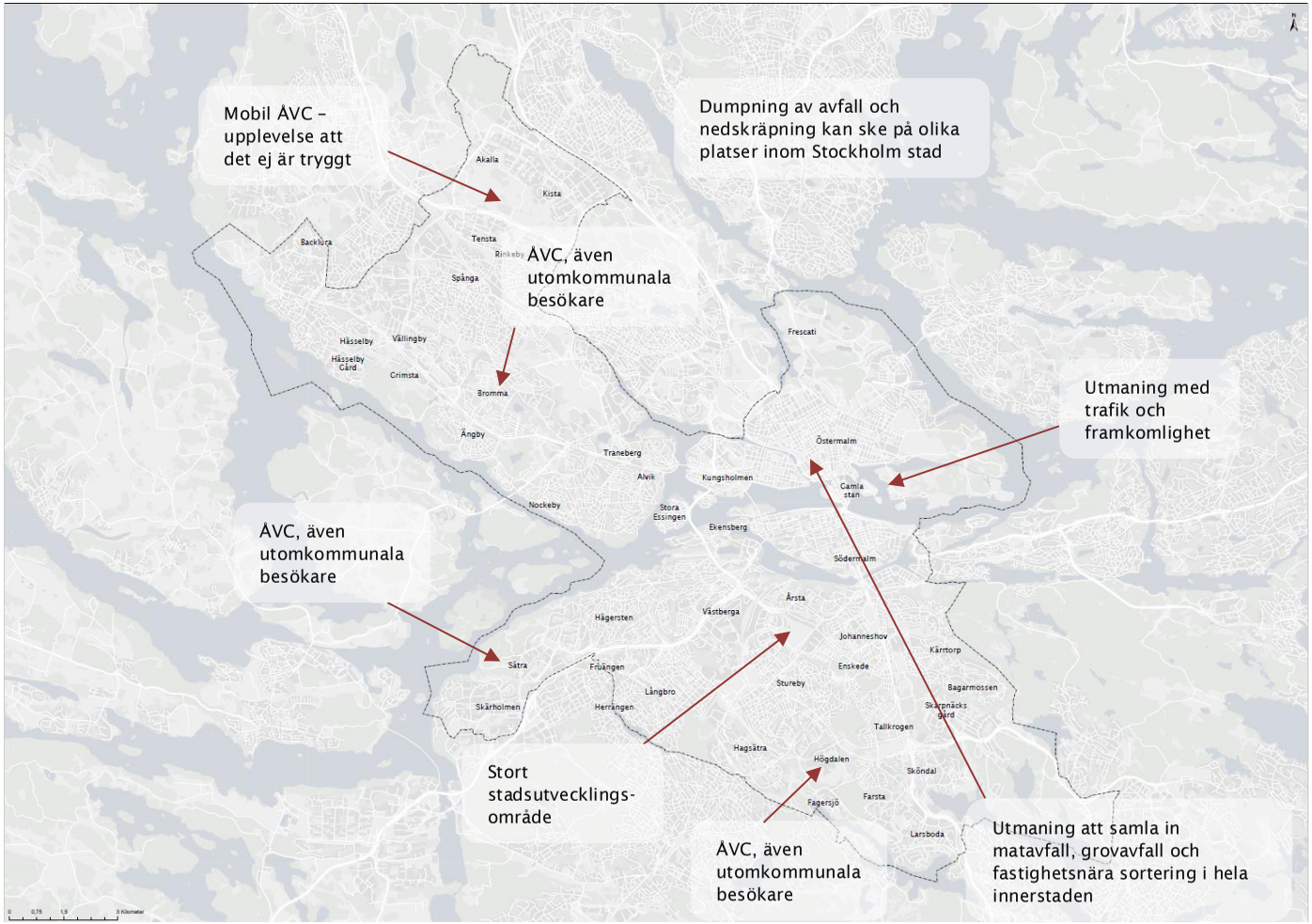

Figur 9. Sammanställning av identifierade utmaningar i Stockholm Stad

5 SOCIALA ASPEKTER KOPPLADE TILL MÅLEN

Många av de sociala aspekterna hör ihop med flera av målområdena som finns i *Stockholm Vatten Avfalls* avfallsplan. En viktig aspekt är trygghet som berör många av målområdena och delmålen på flera sätt. Här inkluderas även de olika indikatorgrupperna som alla har olika förutsättningar och behov. Ytterligare en social aspekt kopplad till avfallsplanen är insamlingsplatserna och deras funktion som sociala mötesplatser. Exempelvis kan återvinningscentraler och återbruk, ibland i kombination med exempelvis caféer, ge tillfälle till att mötas och skapa samhörighet. I viss mån kan ÅVS:er eller platser för avfallshantering i bostadshuset vara en mötesplats för människor. En plats där det är möjligt att prata med sina grannar eller hälsa på någon. Det finns ett ökat behov av mötesplatser i samhället och att utveckla avfallshanteringens funktion som mötesplats kan vara ett sätt att bemöta en annan framtida samhällsutmaning. Medborgarna har troligen flera anledningar till att sortera sitt avfall. För vissa är ett miljöengagemang en viktig orsak medans för andra är sortering någonting de gör för att det ”ska göras”. Båda orsakerna ger säkerligen en känsla av välbefinnande efteråt. Beteendestudier visar att det är viktigt att belöna de som redan gör saker bra och inte enbart sikta in sig på den grupp som inte gör det som önskas.

Upplevelsen av trygghet är avgörande för var vi rör oss och hur vi rör oss. Det påverkar vilka aktiviteter vi kan delta i, hur vi mår och vilka möjligheter vi har att möta och umgås med andra människor. Hur trygg du upplever att du är påverkas bland annat av faktorer som etnicitet, ålder, funktionsnedsättning socio-ekonomiska förutsättningar och kön. Det finns stora skillnader i upplevelsen av trygghet mellan kvinnor och män, ungdomar och äldre, rörliga och mindre rörliga, eller mellan andra grupper i samhället, vilket skapar olika förutsättningar för dessa grupper att leva sina liv. Känslan av att vara trygg nog för att vilja och kunna röra sig ute vid olika tider på dygnet och året samt på olika platser, handlar alltså i grunden om demokrati och rättvisa. Genom att skapa tillgängliga insamlingsplatser som alla kan nyttja på avsett sätt skapar också en större trygghet men även samhörighet och förståelse mellan olika grupper i samhället.

Kvinnor upplever generellt en större otrygghet i den offentliga miljön än män. För att minimera risken att utsättas för våld väljer ofta kvinnor olika strategier för att öka sin egen trygghet, strategierna kan både vara medvetna och omedvetna. Kvinnors strategier får ofta konkreta konsekvenser för deras rörelsemönster och därmed även deras rörelsefrihet. Det kan handla om att de går omvägar förbi parken istället för att välja den snabbaste vägen genom den på grund av att den vägen inte känns trygg. Andra strategier är att prata i mobiltelefon, bära vapen eller något som kan användas som vapen, exempelvis nycklar. Vissa strategier får konsekvenser för kvinnors säkerhet, exempelvis att slå av cykellyset för att ingen ska se dem eller korsa vägen istället för att gå i en gångtunnel för att den är otrygg. Rädslan för att utsättas för våld finns i alla samhällsklasser, men vilken tillgång till ekonomiska och sociala resurser kvinnor har påverkar deras val av strategier för att hantera rädslan. Ekonomiska resurser kan vara avgörande i valet om att ta en taxi eller cykla hem på kvällen. Kön är alltså den mest utslagsgivande faktorn när det gäller otrygghet, men många gånger samverkar kön med faktorer som till exempel ålder, etnicitet, funktionsförmåga, ekonomi, boendeort och utbildning. På grund av att kvinnor är mer otrygga än män är det viktigt att ha ett jämställdhetsperspektiv vid bedömning om en insamlingsplats som exempelvis en återvinningsstation är trygg eller inte.

Trygg utformning handlar generellt om att skapa en trivsam och säker plats. Skydd från väder och vind är exempel på en viktig trivselfaktor. Platsernas lokalisering i förhållande till andra målpunkter är också en faktor att väga in. Lokalisering i redan befintliga rörelsestråk där människor redan rör sig naturligt är att föredra istället för undanskymda platser. Bra belysning vid återvinningsstationerna underlättar för användarna och skapar en trevligare och tryggare miljö. En trivsam miljö som även upplevs trygg kommer även att utnyttjas i större utsträckning vilket kan leda till en högre grad av utsortering av avfall. Vid stadsplanering är det viktigt att dessa aspekter kommer med tidigt i processen för att kunna beakta dem ordentligt. Genom att tänka nytt och sträva efter nya lösningar kan det skapa en trygg och trivsam miljö där det också finns lättillgängliga insamlingssystem som invånarna vill och kan använda. Detta gör att hela

kommunen tillsammans måste arbeta för att skapa en avfallshantering där man vill vistas och känner sig trygg så att avfallshanteringen fungerar som det är tänkt.

Barnen är en av dessa indikatorgrupper som är viktiga att ta extra hänsyn till vid utformning och kommunikation. Det kan exempelvis vara genom att göra insamlingssystemet säkra så att det inte finns risk att fasta eller falla ner i behållare. I utformningen är det också viktigt att tänka på att undvika tunga lock och vassa föremål. Kommunikationen kan anpassas även till barnen genom att skapa informationsmaterial med bilder och färger. Detta gör att informationen blir lättare att ta till sig även för andra människor. För containrar på återvinningsstationer är det viktigt med en utformning som förhindrar barn att komma in i dem. Behovet av att tillfredsställa kraven på säkerhet, tillgänglighet och trygghet kan stå i konflikt med varandra. Till exempel skulle användningen av containrar och behållare som är låga öka tillgängligheten, men kunna komma att stå i konflikt med kravet på barnsäkerhet. Ett sätt att lösa problemet kan vara att finna en annan placering och se till att behållarna går att låsa. Det är också viktigt att inte göra containrar eller liknande klättervänliga.

Nedan redogörs för de olika målområdena och delmålen tillsammans med de aspekter som är relevanta att beakta ur ett socialt hållbarhetsperspektiv. **Fetmarkerade** mål är relevanta för SKA-arbetet. Målområden och delmål som presenteras nedan är från Remissförslag för avfallsplanen som hämtades 2016-09-16.

5.1 MÅLOMRÅDE 1: AVFALL FRÅN BOENDE OCH VERKSAMMA I STADEN MINSKAR OCH DET SOM ÄNDÅ UPPKOMMER TAS OMHAND RESURSEFFEKTIVT

1.1. Stadens invånare och verksamhetsutövare känner till hur de minskar sin avfallsmängd
1.2. Avfall förebyggs och en större andel produkter och material återanvänds
1.3. Mer material sorteras ut för återvinning
1.4. Förebyggande, återanvändning och materialåtervinning av bygg- och rivningsavfall ökar
1.5. Mängden textilavfall i hushållsavfallet minskar
1.6. Minst 70 procent av matavfallet samlas in för rötning med biogasutvinning och näringsåterförsel
1.7. Minst 40 procent av fosforn i avlopp tas tillvara och återförs som växtnäring till åkermark
1.8. Nedskräpningen i stadsmiljön minskar
1.9. Uppkomsten av marint skräp minskar

För att uppnå målet med tillhörande delmål behövs både beteendeförändringar och teknikutveckling. För att skapa beteendeförändringar och uppnå de satta målen är information och kunskap ett viktigt verktyg. I vissa områden kan det finnas större utmaningar än andra när det gäller att skapa förutsättningar för beteendeförändringar genom information. Hos invånare med utländsk bakgrund kan kultur- och språkskillnader skapa barriärer för att ta till sig information om hur avfallshanteringen fungerar. För att nå målet är det därför viktigt med målgruppsanpassad och tydlig information.

Information kan förmedlas på flera olika sätt och det är därför viktigt att se till var de olika indikatorgrupperna förekommer i större och mindre omfattning för att på så sätt kunna anpassa informationsinsatserna. Anpassningarna kan göras inte bara genom språk utan också genom vilka kanaler som används för att sprida informationen.

Minskade avfallsmängder inom olika fraktioner är en viktig del för att skapa ett hållbart samhälle som tar tillvara på jordens resurser. För att uppnå det behövs ökad kunskap och medvetenhet kring avfallshantering och konsumtion. Samtidigt måste det finnas en vilja bland kommuninvånarna, något som exempelvis kan skapas genom att visa på vinsterna av minskade mängder avfall, både ekonomiskt och miljömässigt. Det kan också vara av värde att bryta ner det på individnivå för att invånarna lättare kan relatera till hur de själv kan vinna på det.

Ökad återvinning kan också uppnås genom information, men det är även viktigt att skapa insamlingssystem som tilltalar användarna och som är lätta att använda. Detta gäller exempelvis den fysiska utformningen av återvinningstationer, återvinningscentraler och soprum. Det handlar

om att skapa logiska system på platsen och logiska strukturer på väg till och från platsen där insamlingssystemet finns för att skapa en vilja att utnyttja det.

Att använda skyltar på ett informativt och lättförståeligt sätt är ett viktigt inslag, men system och strukturer bör också utformas så tydligt att de är så självförklarande som möjligt. För att öka utsorteringen av olika avfallsfraktioner och skapa en medvetenhet kring vikten av att sortera ut de olika avfallsslagen som exempelvis textil, är det också viktigt med lättillgänglig och tydlig information. Ökad utsortering av matavfall är också en viktig del i detta. Ibland stöter *Stockholm Vatten Avfall* på uppfattningen att utsortering av matavfall är krångligt och kladdigt, något som behöver bemötas för att skapa en större vilja att sortera ut matavfall och därmed öka mängden som samlas in för rötning.

För att en plats ska vara inbjudande, trygg och tillgänglig är det viktigt med orienterbarhet och tydlighet. Detta följer också målet kring minskad nedskräpning. Genom att minska nedskräpningen i stadsmiljön kan ökad trygghet uppnås och området känns mer trivsamt att vistas i. Här är det viktigt att *Stockholm Vatten Avfall* dels jobbar för att skapa ett insamlingssystem som är lätt att använda, men även att de arbetar för att kommunicera ut hur systemet ska användas, vilket kan leda till att avfallet hamnar på rätt plats istället för att dumpas. Genom att arbeta för minskad nedskräpning i stadsmiljön kommer även delmålet som berör marint skräp att uppnås i högre utsträckning då spridningen av avfall kommer att minskas.

5.2 MÅLOMRÅDE 2: AVFALL SOM KAN VARA SKADLIGT FÖR MÄNNISKA ELLER MILJÖ FÖREBYGGS OCH HANTERAS SÄKERT

1.10. Alla i staden vet vad som är farligt avfall och var det ska lämnas.
1.11. Andelen farligt avfall och elavfall i soppåsen är mindre än 0,3 % med nedåtgående trend.
1.12. Farligt avfall i bygg- och rivningsavfall hanteras på rätt sätt

För att öka kunskapen kring farligt avfall och vart det ska lämnas behöver *Stockholm Vatten Avfall* rikta informationsinsatser mot de olika målgrupperna och även fokusera på de indikatorgrupper som har identifierats i denna SKA för att anpassa informationen till dem. Ett exempel på detta är att ta hänsyn till de kultur- och språkbarriärer som finns i staden för att nå ut med information om farligt avfall och vart det ska lämnas. Även barn och äldre är indikatorgrupper som kan behöva målgruppsanpassad information, exempelvis genom att de behöver få möjlighet att ta till sig kunskap om hur hantering av farligt avfall ska ske. För indikatorgruppen äldre är det också viktigt att det finns ett fungerade insamlingssystem för farligt avfall som de kan nyttja. Genom att skapa ett insamlingssystem anpassat för dem kan mängden farligt avfall i soppåsen minska ytterligare. Det är i och med en ökad kunskap och medvetenhet som beteendeförändringar kan ske, på samma sätt som för målområde 1. *Stockholm Vatten Avfall* upplever en nedåtgående trend med minskad andel farligt avfall och elavfall i soppåsen. Samtidigt är det viktigt att fortsätta jobba för att minska andelen ytterligare. Det kan också vara av värde att skapa en större kunskap och medvetenhet kring varför det är viktigt att hantera farligt avfall på ett korrekt sätt. Det kan också leda till en minskad användning av farligt avfall och produkter som kan innehålla detta.

Även här är det viktigt att se till människan och skapa ett insamlingssystem som gör det lätt att göra rätt. Genom att göra insamlingssystemen tillgängliga och placera dem nära bostadsområden eller andra områden där människor rör sig ofta kan det leda till bättre hantering av farligt avfall. Tillsammans med kunskap och vilja kan ett tydligt insamlingssystem bidra till att avfallsplanens målområden och delmål uppnås.

Liksom för målområde 1 är det viktigt att rikta informationsinsatsers till de olika indikatorgrupperna. Exempelvis förekommer det ofta mer elavfall i områden med mycket ungdomar i form av teknikprodukter samtidigt som förekomsten av farligt avfall är större i områden med hög andel villor i form produkter från underhåll av bostad. I områden där det förekommer färre antal bilar kan det också vara viktigt att se till turtätheten för den mobila miljöstationen, för att skapa en större tillgänglighet för dem.

5.3 MÅLOMRÅDE 3: AVFALLSHANTERINGEN ANPASSAS TILL MÄNNISKAN

3.1 Information och återkoppling är centralt för en väl fungerande avfallshantering
3.2 Systemen för avfallshantering är enkla att använda, har god tillgänglighet och är trygga att använda
3.3 Systemen för avfallshantering erbjuder en god arbetsmiljö
3.4 Avfall till återbruk och materialåtervinning kan lämnas till insamling utan bil

Liksom för övriga målområden handlar detta mål om att fokusera på människan och skapa möjligheter att göra rätt på ett enkelt sätt. Det är också viktigt att skapa trygga platser där människan kan lämna avfall. Genom att skapa en avfallshantering som upplevs enkel och trygg att använda kommer fler också att nyttja systemet så som det är avsett. Viktigt även här är att se till de indikatorgrupper som är identifierade för SKA: n och göra insatser för dessa specifikt men även för kommuninvånarna i stort. Det kommer att behöva upprättas fler och tätare placerade utrymmen och platser för att lämna utsorterat avfall och för att lämna och hämta saker för återbruk. Detta kan exempelvis göras genom att arbeta med mobila återvinningscentraler som placeras närmare hushållen. Konkurrensen om stadens och bostadsmiljöns fysiska utrymme är stor, såväl utomhus som inomhus. Det är många intressen och funktioner som ska samsas och få plats. I dessa möjliga intressekonflikter är det viktigt att skapa lösningar för att flera funktioner kan samsas på en plats och där avfallshanteringen kan ses som en del av stadens rum. För att få till detta krävs kreativa lösningar för utformningen.

För att skapa en avfallshantering anpassad till människan är det viktigt att se till tillgängligheten. Begreppet tillgänglighet har en bred betydelse, men syftar främst till att en plats ska vara självinstruerande, tydligt orienterbar, trygg och kunna användas av alla på lika villkor. Många kommuninvånare har extra behov av att platser har hög tillgänglighet på grund av funktionsnedsättningar.

Orienterbarhet är kopplat till tillgänglighet eftersom det syftar till att kunna läsa av ett område, att förstå vart man ska gå, för att komma dit man vill. Överblickbarhet är möjligheten att kunna se vart man är på väg och vad som händer på en plats. God överblickbarhet är goda siktmöjligheter utan dolda ytor, vilket gynnar både övervakning och orienterbarhet. Orienterbarhet och överblickbarhet är även kopplat till trygghet eftersom att en miljö som är överblickbar, självinstruerande och tydligt orienterbar blir mer tillgänglig och tryggare (Almén, 2010). Ökad tillgänglighet går exempelvis att uppnå genom att utforma ett insamlingssystem där det går att lämna avfall lika lätt oberoende av om man har bil eller inte. Det är också viktigt att utforma insamlingssystemet så att det är minst samma tillgänglighet för att lämna utsorterade fraktioner som för restavfallet i soppåsen.

En del i att skapa en fungerande avfallshantering som ger en positiv upplevelse i form av samhällsservice kan vara att göra insamlingsplatserna till mötesplatser genom att interagera dem i bostadsmiljön eller staden. På så sätt kan insamlingsplatserna bli en mer självklar del att vistas på och inte ett extramoment att utföra. Skydd från väder och vind är andra viktiga faktorer för att skapa trivsel vilket öppnar upp för mer utnyttjande av platserna.

Genom att skapa mötesplatser kommer insamlingsplatserna också att bidra till trygghet då fler vistas där och det blir en trevligare miljö att vara i. För att skapa en sådan trygghet är det också viktigt att ta hänsyn till aspekter som siktförhållanden och möjlighet till överblickbarhet, t.ex. genom att undvika murar och tät vegetation, fönster på soprum m.m. Den upplevda tryggheten ökar också med belysning och skötsel på platsen, exempelvis kan en misskött plats upplevas skräpig och övergiven.

Läs mer om PBL: s krav på utformning i Boverkets rapport *Avfallshantering – tillgänglig, säker och estetisk Inspiration och vägledning vid planering och byggande av avfallsutrymmen, återvinningsstationer och återvinningscentraler* (2011).

5.4 MÅLOMRÅDE 4: AVFALLSHANTERINGEN SKA VARA EN SJÄLVKLAR DEL I STADENS FYSISKA PLANERING

1.13. Vid ny- och ombyggnationer beaktas avfallsfrågorna redan vid den inledande planeringen
1.14. Vid förtätning övervägs helhetslösningar för avfallshanteringen som täcker in både ny och befintlig bebyggelse.
1.15. Mark i staden ska kunna användas för avfallsrelaterad verksamhet
1.16. Hänsyn tas till den omgivande miljön vid insamling och hämtning av avfall
1.17. Nya tekniklösningar prövas och utvecklingen av system för insamling och behandling fortsätter.

Att ta med avfallshanteringen i ett tidigt skede i samhällsplaneringen är viktigt för att skapa en god avfallshantering från början. Även vid förtätning är det viktigt att se till hur avfallshanteringen ska fungera i ett tidigt skede för att skapa plats för de insamlingssystem som behövs. Målområde 4 är till viss del även kopplat till målområde 3, där det gäller att skapa trygga och lättillgängliga insamlingsplatser med fokus på människan. Genom att beakta detta redan i början av stadsplaneringen skapas bättre förutsättningar att uppnå målen. I och med en ökande befolkning och platsbrist är det en utmaning för Stockholm idag att hitta plats och mark där insamlingssystem kan placeras. Detta är också en av anledningarna till att staden behöver säkerställa att det planeras för avfallshanteringen redan i ett tidigt skede.

Genom att planera för insamlingsplatser och återbruksplatser på ett sätt som är bra för barn uppnås ofta även en lösning som är bra för övriga då det fokuseras på god tillgänglighet både vid utformning och vid information. Trafiksäkerhet kring avfallsanläggningar bör ses ur ett barnperspektiv. Trafiksäkerheten för barn kan höjas genom att undvika att sopbilar och andra tunga fordon kör på platser där barn vistas såsom skolor. Fraktioner och containrar kan skymma sikten för små barn eller skapa svårigheter för trafikanter att se barn som rör sig nära en väg.

Utveckling av insamlingssystemen är en viktig del för att möta det nya och ökande behov som finns kring att samla in utsorterat avfall i och med att allt fler fraktioner kan sorteras ut för separat omhändertagande och återbruk samt återvinning. I och med detta utvecklas nya tekniklösningar som är viktiga för den samhällsutveckling som sker och som behövs för att möta efterfrågan att samla in utsorterat material. Samtidigt är det viktigt att komma ihåg att lösningarna inte passar alla, då vissa tekniska lösningar kan vara svåra för användarna. Här är det därför viktigt att se till avfallslämnarna och framförallt de identifierade indikatorgrupperna.

6 SAMMANFATTADE SLUTSATSER

Fokus i SKA:en är på människan och hens behov ur ett socialt perspektiv. Det är framförallt viktigt att ta hänsyn till behoven för de olika indikatorgrupperna som identifierats och rikta åtgärder och informationsinsatser anpassat till dessa grupper för att skapa bästa möjliga förutsättningar till att nå de satta målen.

Genom utveckling av återbruksverksamheter kan invånarna uppmuntras till att inte bara lämna begagnade produkter men även handla second hand vilket kan leda till att mängden avfall som uppkommer minskar. Detta tillsammans med ökad medvetenhet kring, och vilja att, reparera produkter istället för att köpa nytt kan också skapa en utveckling mot ett mer resurssnålt samhälle. För att uppnå minskade mängder avfall genom detta är det viktigt att skapa rätt förutsättningar för de olika indikatorgrupperna. Exempelvis måste hänsyn tas till vad som gör att de olika grupperna tycker att ett insamlingssystem är tilltalande att använda. Samtidigt är det viktigt att se till att nå ut med information om att insamlingssystemen finns och hur det är tänkt att de ska användas. Informationen måste till exempel finnas lättläst med mycket bilder och spridas i olika medier.

Tillgänglighet och trygghet är ytterligare två viktiga faktorer för att uppnå de mål som finns i avfallsplanen. Genom att skapa ett insamlingssystem som gör det lätt att göra rätt och som människan vill använda kommer det skapas bättre förutsättningar för att exempelvis öka utsorteringen och minska mängden farligt avfall i soppåsen.

Med ett fokus på människan i målen i avfallsplanen skapas också bättre förutsättningar att uppnå målen. Kommunikation och förmedling av kunskap till kommuninvånarna kan även en skapa vilja och medvetenhet ökar förutsättningarna att tillsammans verka för att målen ska uppnås. Detta tillsammans med exempelvis tekniska förutsättningarna att göra rätt kan ge en avfallshantering som går i riktning mot de satta målen.

Det är också viktigt för *Stockholm Vatten Avfall* att följa med i samhällsutvecklingen och möta de behov som kommer med en befolkningsökning som exempelvis ökade avfallsmängder. Det är viktigt att skapa ett system som uppmuntrar förebyggande av avfall och där det finns förutsättningar att kunna ta vara på resurserna och sträva mot mer återbruk och återvinning. Ett sätt kan vara att skapa mötesplatser som återbruk där invånarna kan lämna produkter, köpa second hand och byta produkter med varandra. Dessa platser kan även skapa en känsla av samhörighet och gott samvete då man gör en god sak för miljön. För att öka utnyttjandet av insamlingssystemen är det också av värde att de upplevs som trygga och lättanvända.

Avfallshanteringen behöver även anpassas till den problematik som finns kring brist på mark i Stockholm idag. Både vid nybyggnation och vid förtätning är det viktigt att *Stockholm Vatten Avfall* initierar och driver ett arbete för att hitta lösningar för avfallshantering. Det är också av stor vikt att *Stockholm Vatten Avfall* kommunicerar med kommuninvånarna kring de förändringar som sker och hur avfallshanteringen fungerar, för att skapa en förståelse för systemet och också en vilja att nyttja det. Även här är det relevant att se till indikatorgruppernas behov liksom övriga invånare i kommunen.

De målområden som finns i avfallsplanen kopplar väl till sociala aspekter och bidrar på så vis till att förstärka sociala värden i Stockholmsområdet och bidra till en socialt hållbar avfallshantering. Figur 10 visar nuläge och rekommendationer för hur avfallshanteringen kan utvecklas ytterligare i Stockholms stad.

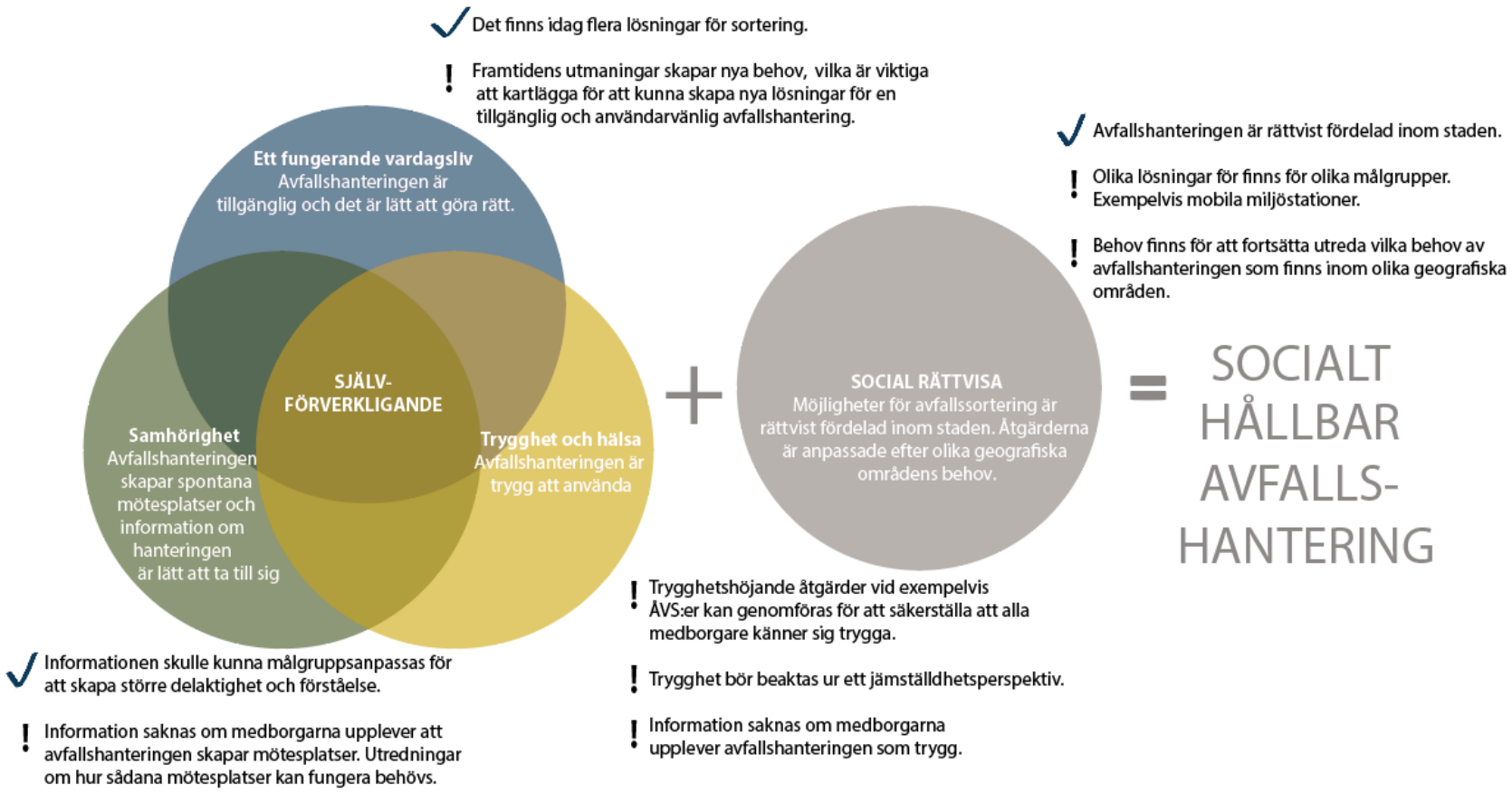

Figur 10. Sammanfattning av nuläge och rekommendationer för framtida avfallshanteringen i Stockholms stad

7 REFERENSER

Almén, M., (Allingsås kommun, Alingsåshem, Föröningen Allt Jämt) (2010). *Trygghet ur jämställdhetsperspektiv, verktyg för samhällsbyggare*

Boverket., (2011). *Avfallshantering – tillgänglig, säker och estetisk Inspiration och vägledning vid planering och byggande av avfallsutrymmen, återvinningsstationer och återvinningscentraler.*
http://www.boverket.se/globalassets/publikationer/dokument/2011/avfallshandboken-26-maj.pdf

Griggs, D., Stafford-Smith, M., Gaffney, O., Rockström, J., Öhman, M. C., Shyamsundar, P., Steffen, W., Glaser, G., Kanie, Norichika., Noble, I., (2012) *Policy: Sustainable development goals for people and planet. Nature, Vol. 495*

Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm., (2015). *Skillnadernas Stockholm*

RVF Utvekling., 2001. *Scenariostudier om kommunernas roll i framtidens avfallshantering*

Statistik från Statistiska centralbyrån., (2016).

Stockholms stad., (2016). Vision 2040 – Ett Stockholm för alla

Ordlista och definitioner

Avfall	Alla föremål, ämnen eller substanser som innehavaren vill göra sig av med eller är skyldig att göra sig av med.
Avfallsförordningen	Avfallsförordningen (SFS 2011:927) innehåller bestämmelser om avfall och avfallets hantering.
Avfallshierarki	Utgångspunkt för EU:s avfallsdirektiv (2008/98/EG). Anger i vilken ordning olika metoder för att behandla avfall bör användas.
Avfallstaxa	Avgift som kommunen tar ut för att finansiera hanteringen av det avfall som kommunen ansvarar för. Enligt 27 kap. 4-6 §§ miljöbalken ska renhållningsavgift betalas enligt den taxa som kommunfullmäktige antar.
Biokol	Förkolad biomassa framställd genom pyrolys.
Brukarundersökning	Enkät- och telefonundersökning som genomförs för att kunna ta del av synpunkter på verksamheten från olika kundgrupper.
Farligt avfall	Avfall som är farligt därför att det är explosivt, brandfarligt, frätande, smittförande eller giftigt för människa och miljö. Avfall som i bilaga 4 avfallsförordningen (SFS 2011:927) beskrivs med en avfallskod markerad med en asterisk (*) eller avfall som enligt föreskrifter meddelade med stöd av 12 § i avfallsförordningen ska anses vara farligt avfall. Exempel på farligt avfall är färgrester, spillolja, rester av bekämpningsmedel och lösningsmedel.
Fraktion	En viss utsorterad del av avfallet, till exempel matavfall, glas, metallförpackningar eller textilavfall.
Grovavfall	Sådant hushållsavfall som är så tungt eller skrymmande eller har andra egenskaper som gör att det inte är lämpligt att samla in i vanliga soppåsen.
Hushållsavfall	Avfall som kommer från hushåll samt därmed jämförligt avfall från annan verksamhet.
ILS	Integrerat ledningssystem. Stockholms stads webbaserade system för integrerad ledning och uppföljning av verksamhet och ekonomi.
Marint skräp	Tillverkade föremål eller delar av föremål som har kastats bort, lämnats kvar eller oavsiktligt förlorats och som direkt eller indirekt hamnar i havet, i kustvattnet eller på stränderna.
Miljöbarometern	Ett digitalt verktyg för kommuner och organisationer för att redovisa sitt miljö- eller hållbarhetsarbete på webben.

Miljöstation	Insamlingsplats för hushållens farliga avfall.
Plockanalys	En metod för att undersöka sammansättningen av ett visst avfallsslag genom sortering i olika fraktioner och vägning av respektive fraktion.
Producentansvar	Producenter av varor och produkter inom de områden där producentansvar råder ansvarar för att samla in och ta omhand dessa produkter och varor. Producentansvar finns exempelvis för förpackningar, returpapper, bilar, däck, elavfall och läkemedel.
Pyrolys	Process där ett ämne upphettas till en hög temperatur i en syrefri miljö så att det sönderfaller utan att förbränning sker.
Revaq	Ett certifieringssystem för att certifiera arbetet på avloppsreningsverk som sprider avloppsslam på åkermark.
Rötning	Biologisk nedbrytning av organiskt material i syrefri miljö. Vid rötning bildas biogas och rötslam.
Vikttaxa	Avfallstaxa där avgiften baseras på vikt lämnat avfall.
Volymtaxa	Avfallstaxa där avgiften baseras på behållarvolym och hämtfrekvens.
Återbruk	Åtgärd som antingen innebär: 1) att en produkt eller en komponent som inte är avfall används igen för att fylla samma funktion som den ursprungligen var avsedd för, eller 2) en avfallshantering som genom kontroll, rengöring eller reparation gör att produkter eller komponenter som blivit avfall kan återanvändas. Används också som namn på de återvinningscentraler där extra fokus ligger på just återbruk.
Återvinningscentral, ÅVC	Större, bemannad insamlings- och mottagningsplats för framförallt hushållens grovavfall.

e-strategi för Stockholms stad

www.stockholm.se
Enkelt att vara stockholmare

STADSLEDNINGSKONTORET
Stadshuset, 105 35 Stockholm, Telefon 08-508 29 000
www.stockholm.se

1. Inledning 3
2. E-strategins syfte och tillämpning 4
3. Stockholms stad – den moderna e-förvaltningen 4
4. Insatsområden 6
Insatsområde 1: Fokus på invånarnas och näringslivets behov 6
Insatsområde 2: Organisationsöverskridande service och samverkan 9
Insatsområde 3: Utveckling av den moderna e-förvaltningen 16
Insatsområde 4: Tekniska förutsättningar och IT-standardisering 17
Insatsområde 5: Gemensamma verksamhetsstöd och kompetensutveckling 17
5. Genomförande, uppföljning och översyn 18

Beslutad av kommunfullmäktige 2008 06 16

1. Inledning

Informationstekniken (IT) har kommit att spela en allt större roll i våra liv. En genomtänkt och långsiktig satsning på IT är viktig för stadens invånare och övriga intressenter och för utveckling av stadens verksamheter. Rätt använd kan informationstekniken utveckla Stockholm till en mer attraktiv stad att bo och arbeta i. För att lyckas med detta krävs kunskap och kompetens samt en tydlig strategi för verksamhetens utveckling med hjälp av IT.

Internetbaserade tjänster och internetbaserad service blir allt vanligare i samhället. Det är samtidigt viktigt för staden att information och tjänster kan erbjudas via olika kanaler så att inga grupper i samhället riskerar att stängas ute.

Strategin tar sin utgångspunkt i utvecklingen av e-tjänster som underlättar invånarnas och företagarnas kontakt med staden och som verksamheten samtidigt har nytta av. Tillsammans med andra aktörer inom offentlig sektor ska staden tillhandahålla e-tjänster som integrerar information och handläggning mellan myndigheter och externa utförare med hänsyn till gällande lagar och förordningar och tecknade avtal. Detta för att erbjuda sammanhängande tjänster främst inom viktiga verksamhetsområden som vård, omsorg och pedagogik.

IT ska underlätta tillgången till stadens information och tjänster. Stadens invånare och andra intressenter ska enkelt få tillgång till kvalitetssäkrad information och anställda ska ha tillgång till väl fungerande och samverkande IT-stöd som underlättar och effektiviserar det dagliga arbetet. Målet är att det ska vara så enkelt som möjligt för så många som möjligt.

Näringslivet ska stödjas genom förenklingar för företagen. Nyetablering av företag, liksom befintliga företags möjlighet att vilja stanna i staden, påverkas också av den utveckling staden står för och bidrar till.

2. E-strategins syfte och tillämpning

Stockholms stads övergripande styrdokument inom IT-området är IT-programmet och e-strategin.

IT-programmet anger stadens förhållningssätt till och inriktningen för användning och utveckling av informations- och kommunikationsteknik i staden.

E-strategin beskriver hur IT ska användas för att realisera stadens vision och utveckla den moderna e-förvaltningen. E-strategin tar upp informations- och kommunikationsteknik i vid mening, hur staden med IT kan förbättra sin service och hur stadens verksamheter kan effektiviseras för att nå stadens mål. Syftet med e-strategin är att beskriva en gemensam målbild som skapar förutsättningar för alla aktörer att agera i samma riktning.

Strategin tar också upp ett antal viktiga frågor som har utgångspunkt i nationella styrande dokument inom IT-området, Nationell IT-strategi för vård och omsorg samt Nationell handlingsplan för den svenska e-förvaltningen.

E-strategin gäller för stadens nämnder och Stockholms Stadshus AB inklusive dotterbolagen. Strategin beslutas av kommunfullmäktige och förvaltas av stadsledningskontoret och ersätter det tidigare dokumentet ”e-strategi för Stockholms stad 2001 02 19”.

E-strategin kompletteras av årliga handlingsplaner per tjänsteområde enligt stadens utvecklingsmodell. Handlingsplanerna tas fram av stadsledningskontoret och beskriver prioriterade insatser avseende IT-utveckling och verksamhets-utveckling med utgångspunkt från stadens verksamheter.

3. Stockholms stad – den moderna e-förvaltningen

Kommunfullmäktige har i ”Vision 2030” tydliggjort stadens långsiktiga ambitioner och intressen. Visionen beskriver hur Stockholm i den framväxande Stockholm-Mälar-regionen ska utvecklas fram till år 2030. I visionen tecknas en bild av en storstad i världsklass.

Utgångspunkt för visionen är stockholmaren. Det är medborgarens behov, intressen och möjligheter som ska vägleda utvecklingen. Stadens verksamheter och organisation ska anpassas för att möta medborgarnas förväntningar.

Visionen beskriver en stad som är enkel att nå för invånare, näringsliv och övriga intressenter. En stad där kommungränser har minskat i betydelse och där det ska vara lätt att ta del av välfärdstjänster i en integrerad region.

I Stockholm finns högklassig och kostnadseffektiv samhällsservice baserad på valfrihet och mångfald. Stockholmarna har stora möjligheter att påverka utform-ningen av service och tjänster och kan med stöd av välutvecklade webblösningar välja mellan vård- och omsorgsgivare, skolor och förskolor m.m. Stadens vision är långsiktig och e-strategin beskriver de insatser som är viktiga för att skapa förutsättningarna för att nå stadens vision och mål.

Visionen kan i korthet sammanfattas i följande övergripande mål för e-strategin som utgångspunkt för den moderna e-förvaltningen:

- Stockholms stad ska erbjuda ett stort utbud av service i form av elektroniska tjänster till nytta för invånare och företagare för att ge mer kvalitativ och effektiv service.
- Stockholms stad ska i samverkan med övriga kommuner i regionen, landsting och leverantörer samt utförare erbjuda service som utgår från invånarens livssituation.
- Användningen av IT ska effektivisera Stockholms stads verksamheter och vara ett redskap i verksamhetsutveckling samt ge möjlighet till effektiv samverkan inom staden och i relation till andra kommuner, landstinget mfl där relationen påverkar medborgarnas nytta.

Stockholm blev tidigt rankad som en av världens bästa städer inom IT och e-förvaltning, men har på senare tid tappat denna position. Stockholm har goda förutsättningar att återta denna position genom en målmedveten satsning på utveckling och införande av nya e-tjänster men även genom utveckling av e-förvaltningens processer och arbetssätt och en högre grad av IT-standardisering.

4. Insatsområden

Genom användning av IT i staden är det möjligt att åstadkomma verksamhets-för-ändringar, inte endast som stöd för rationalisering utan genom att skapa mervärden för stadens verksamheter och invånarna. E-strategin beskriver de viktigaste förändringsmålen, de insatser som krävs samt förväntade effekter som uppnås genom att realisera strategin.

Arbetet för att realisera den moderna e-förvaltningen ska bedrivas på ett sådant sätt att:

- De tjänster och IT-stöd som utvecklas ska vara användbara, användarvänliga och tidsbesparande. Utvecklingen av verksamhetsstöd och tjänster ska vara användarstyrd. I utvecklingen ska det finnas en helhetssyn och samordning för att så långt som möjligt ta tillvara andras och egna erfarenheter vid utveckling av tjänster och tekniska lösningar.
- Nyttan för kunden och verksamheten ska värderas i förhållande till kostnader för utveckling och möjliga besparingar. Utvecklingen ska kännetecknas av att vara kostnadseffektiv.

E-strategin tar ett samlat grepp på ett antal centrala IT-frågor som rör hela stadens verksamhet. Dessa presenteras i följande fem insatsområden:

1. Fokus på invånarnas och näringslivets behov
2. Organisationsövergripande service och samverkan
3. Utveckling av den moderna e-förvaltningen
4. Tekniska förutsättningar och IT-standardisering
5. Gemensamma verksamhetsstöd och kompetensutveckling

Insatsområde 1: Fokus på invånarnas och näringslivets behov

Staden ska informera om sin verksamhet och informationen ska utformas efter invånarnas behov och skapa möjlighet till dialog. Invånarna ska stå i centrum för stadens verksamhet och IT ska stödja invånarnas rätt till insyn i verksamheten och underlätta tillgången till stadens tjänster.

Stadens information och service samt utbud av tjänster från andra organisationer och utförare (enskilda verksamheter och entreprenörer) ska vara tillgänglig och kunna jämföras. Tjänsterna ska finnas tillgängliga i flera olika kanaler.

Stockholm ska vara norra Europas mest företagsvänliga stad. Staden ska underlätta för företag och organisationer genom att skapa enkla och raka rutiner för ansökningar och tillstånd genom att införa en ”one-stop-shop”.

Mål

Stockholm.se ska vara en viktig mötesplats med staden

Stadens webbplats ska ge en tydlig överblick över stadens service och tjänster samt öppna möjligheten till dialog, insyn och aktivitet – inte minst via e-tjänster. Genom e-tjänster ska tillgång till de kommunala kärnverksamheterna skapas. Information och tjänster ska vara enkla att hitta och ta del av.

Behov av insatser:

- Stadens webbplats ska kontinuerligt tillgänglighetsanpassas enligt fastställda grundkrav.
- Informationen ska utformas så att den är lätt att förstå, aktuell och utformad med tanke på invånarnas behov.
- Staden ska möjliggöra för medborgarna att göra välgrundade val av service genom funktioner för jämförelse och kvalitetspresentationer.
- Staden ska utveckla ett förhållningssätt som tar till sig utvecklingen inom Internet och som stödjer den unga generationens krav på interaktion via Internet.
- Tjänster och service ska exponeras sammanhållet för användaren med en inloggning och en samlad presentation av pågående ärenden (mina sidor).
- Webbplatsens funktioner ska samtidigt utvecklas så att informations-säkerheten tillgodoses.

Medborgardialogen ska utvecklas genom nya e-tjänster

Stadens webbplats ska utveckla möjligheterna till interaktion med staden och förenkla för invånare och näringsliv genom att ansökningar, anmälningar och handläggning kan hanteras elektroniskt. E-tjänsterna ska ge en överblick över handläggningstid för det egna ärendet och en möjlighet att själv påverka processen.

Behov av insatser:

- Möjligheten att erbjuda medborgare fler e-tjänster ska prioriteras
- Vid utveckling av e-tjänster ska användarens behov vara en viktig utgångspunkt
- Det ska finnas en helhetssyn och samordning så att lösningar och rutiner kan återanvändas när så är möjligt.

Kontaktcenter Stockholm ska vara en viktig kanal för kontakt med staden

Genom funktion för kontaktcenter kan stadens invånare och andra enkelt få hjälp och stöd via telefon, e-post etc. Medborgare och företagare bör kunna få vägledning och hjälp genom en enda kontakt när de behöver det. Många av de frågor som stadens kunder har behöver inte alltid besvaras av en specialiserad handläggare.

Behov av insatser:

- Kontaktcenter ska utformas så att det kan fungera som ingång i kommunala frågor.
- Den information invånaren och stadens övriga intressenter söker ska kunna ges av en kvalificerad kundtjänst eller en digital webbassistent, men även e-post och webbaserade tjänster ska kunna användas.
- Genom kontaktcenter ska det vara lätt att ta kontakt med staden utan att känna till stadens organisation eller veta vilken handläggare invånaren ska vända sig till.

Politiska beslut och ärenden ska vara enkla att söka och följa

Det ska vara enkelt att hitta information om politiska beslut. Stadens nämnder ska lägga upp sina ärenden på ett enhetligt sätt och det ska vara lätt att ta del av politiska beslut och ärenden med tillhörande handlingar där sekretesslagen och personuppgiftslagen så medger.

Behov av insatser:

- Interna rutiner för hantering av information och ärenden ska vara kända och tillämpade.
- Webbaserade verktyg ska erbjudas för lagring och återsökning av information och handlingar.
- Stadens intressenter ska enkelt kunna söka och följa politiska beslut genom att en sådan tjänst utformas.

Insatsområde 2: Organisationsöverskridande service och samverkan

Genom att staden samverkar digitalt med andra kommuner i regionen, landstinget, offentliga myndigheter samt med stadens leverantörer och privata utförare, förbättras servicen till invånarna och det totala serviceutbudet blir mer effektivt och tillgängligt.

För att kunna samverka digitalt måste stadens verksamhetssystem kunna kommunicera med andra organisationer och offentliga myndigheter på ett enhetligt och säkert sätt.

Mål

Verka för organisationsöverskridande e-tjänster, service och information inom gemensamma verksamhetsområden där invånarnas behov sätts i fokus

Det är invånarnas och näringslivets behov som ska styra hur information och tjänster utformas. Principen ska vara ”ett ärende – en kontakt”. Genom att informationsflödet digitaliseras och processer och rutiner automatiseras, kan stadens verksamheter samtidigt effektiviseras.

Behov av insatser:

- Utveckla säkerhetslösningar baserade på nationella standarder för e-legitimation. Detta för att möjliggöra säker identifiering för e-tjänster inom vård och omsorg samordnat med andra samhällssektorer, där detta behövs och mest lämplig lösning för identifiering för övriga tjänster utifrån säkerhetskraven
- Utveckla tekniska lösningar för att digitalt kunna samverka med andra organisationer och offentliga myndigheter på ett enhetligt och säkert sätt.

Verka för samverkan och informationsutbyte med andra kommuner och landsting

Möjlighet till samverkan finns inom många av kommunens verksamheter. Genom att skapa förutsättningar för samverkande och verksamhetsstödjande IT-system kan arbetet effektiviseras samtidigt som förutsättningar skapas för att göra information och tjänster mer lättillgängliga för invånarna.

Behov av insatser:

- Grunden för utvecklingen av gemensamma IT-stöd är gemensamt arbete med processbeskrivningar, arkitektur, regelverk samt följsamhet till etablerade standarder.
- Förtydliga regelverket för dokumentation inom äldreomsorgen, handikappomsorg och socialtjänsten.
- Utveckla samarbetet för att skapa en gemensam webbplats för vård- och omsorg som möjliggör för omsorgstagare och patienter att lättare komma åt information och tjänster.
- Arbeta utifrån mål och intentioner i den Nationella IT-strategin för vård och omsorg.

Insatsområde 3: Utveckling av den moderna e-förvaltningen

Med e-förvaltning avses verksamhetsutveckling i offentlig förvaltning som drar nytta av informations- och kommunikationsteknik kombinerad med organisatoriska förändringar och nya kompetenser.

Kommunens övergång från förvaltningsorganisation till serviceorganisation blir allt tydligare. Samtidigt handlar det om ett långsiktigt arbete att anpassa den kommunala organisationen till att möta invånarnas och näringslivets behov och önskemål om tillgänglighet.

Målbilden för den moderna förvaltningen utgår från kunden och sätter kundens, det vill säga invånarnas, näringslivets och övriga intressenters, behov i centrum. En individ kan ha flera olika roller i relation till staden. Då är det också viktigt att staden erbjuder rätt typ av service för varje situation. En modern, effektiv och enkel förvaltning är idag ett absolut krav för att Stockholm ska kunna hävda sig i den globala konkurrensen.

Verksamheterna driver den tekniska utvecklingen framåt. Systemen är lätta att styra om och förändra utifrån verksamhetsbehoven. Stadens information ska vara tillgänglig för alla berörda och så långt möjligt anpassas till målgruppernas behov. Informationen ska finnas tillgänglig när den efterfrågas.

Mål

Prioriterad styrning och ledning

Det framtida IT-stödet måste samordnas inom staden men även på regional och nationell nivå. Därför behöver utveckling och användning av IT ledas och följas upp på ett nytt sätt. Styrningen inom IT-området bör utgå från en decentraliserad samverkansmodell som styr mot en tjänstebaserad IT-arkitektur.

Behov av insatser:

- Verka för att lagar och regler harmoniseras med verksamhets- och IT-utvecklingen.
- En gemensam informationsstruktur och en gemensam teknisk IT-infrastruktur ska utvecklas.
- Gemensamma verksamhetsstödjande och samverkande system ska utvecklas och göras tillgängliga för stadens verksamheter samt de verksamheter som staden upphandlat för vård och omsorg. Investeringar i verksamhetssystemen ska prövas ekonomiskt och verksamhetsmässigt i relation till den nytta som uppnås.

Ökad samordning och samverkan

Det är viktigt att möjliggöra åtkomst till information över organisationsgränserna, inom och mellan stadens nämnder samt mellan staden och andra myndigheter och organisationer. Sådan sammanhållen information är viktig både för invånaren och för att stadens verksamheter ska kunna samverka på ett effektivt sätt, internt och externt. Det handlar också om att övergå till nya rutiner, så att information och data återanvänds och bearbetas på sätt som ger nytta för verksamheten.

Behov av insatser:

- Rutiner och IT-stöd ska utformas så att data och information kan registreras så nära källan som möjligt, för att undvika dubbelarbete och minimera felkällor
- IT-stödet ska utformas så att den manuella hanteringen minimeras och att samarbetet mellan staden och externa parter och utförare underlättas
- Stadens verksamhetssystem ska på ett kontrollerat sätt göras tillgängliga för de aktörer som arbetar på stadens uppdrag utifrån gällande regler och avtal.

Arbeta med rätt säkerhet för rätt uppgift

När information utbyts elektroniskt med omvärlden ökar komplexiteten. Den information som verksamheterna arbetar med utgör tillsammans med informationssystemen en viktig resurs som måste skyddas. Detta är speciellt viktigt för verksamheter med höga krav på säkerhet och skydd av personlig integritet. Regelverk och säkerhetsrutiner ska utformas så att det blir enkelt att samarbeta och på samma gång information och kommunikation skyddas i adekvat omfattning.

Invånare, entreprenörer, utförare och medarbetare ska på ett kontrollerat och säkert sätt få tillgång till information och utföra sina tjänster på stadens webbplats respektive intranätet. Lättanvända och säkra tekniska lösningar som omfattar identifiering, signering och behörighet ska finnas. Användaren ska endast behöva logga in en gång för att nå personlig information och tjänster som han/hon har behörighet till.

Behov av insatser:

- Det är viktigt att säkerställa en behörighetshantering på adekvat nivå, att skyddet är i paritet med informationens värde. Den snabba tekniska utvecklingen och förändringar av hotbilden inom området måste kontinuerligt bevakas för att säkra att stadens teknik inom området är tidsenlig.

Insatsområde 4: Tekniska förutsättningar och IT-standardisering

Kommunikation via telefon, e-post, stadens webbplats samt IT-stöd för handläggarna vid hantering av verksamhetens olika ärenden upplevs idag som självklarheter. Ändå ger de nuvarande verktygen inte de positiva effekter i verksamheten som skulle kunna vara möjliga. Användningen av informations- och kommunikationsteknik varierar kraftigt inom stadens olika verksamheter och många av de system som används kan inte kommunicera med varandra.

Administrativa rutiner och system blir en alltmer integrerad del av verksamhetens service och tjänster. Att snabbt och flexibelt kunna möta nämnders och bolags behov av information genom effektiva stödprocesser kommer att vara viktig faktor för stadens effektivitet i administrationen.

Mål

Prioritera rationell och standardiserad informationsförsörjning

Genom att skapa en rationell och kostnadseffektiv informationshantering med ett övergripande regelverk som ”frigör” informationen från systemen, tryggas och förenklas den nutida och framtida informationsförsörjningen. Ett gemensamt synsätt hur information ska hanteras och lagras är en förutsättning för att arbetet ska vara effektivt. Vet medarbetarna vilken information som finns och hur den är tillgänglig sparar man tid i den löpande verksamheten.

Idag finns regler och standarder fastställda för en gemensam och långsiktig hantering av den information som skapas i stadens IT-system.

Behov av insatser:

- Fastställ vem som äger och ansvarar för informationen samt definiera de dataformat som används
- Säkerställ att information är frikopplad från systemen och kan återanvändas i olika typer av dokument
- Övergå till en stadsövergripande informationsförsörjning enligt vedertagna internationella och nationella standarder för bl a digital arkivhantering.

IT-struktur och IT-standardisering

Staden måste utveckla en effektiv och framtidssäker IT-infrastruktur. Det är viktigt för staden med enhetlighet i den tekniska IT-infrastrukturen och att denna utgår från den teknik som valts för verksamhetssystem och klientprogramvara. Verksamhetssystemen måste vila på en infrastruktur som de är utprovade för hos respektive leverantör och som medger effektiv förvaltning och drift.

Stadens IT-struktur ska baseras på en enhetlig och driftsäker miljö med ett begränsat urval av produkter och ett begränsat antal system. Den tekniska

plattformen ska vara kostnadseffektiv, flexibel och dokumenterad samt hålla god teknisk, ekonomisk och säkerhetsmässig kvalitet.

Behov av insatser:

- Genomför migrering av IT-strukturen mot en mer standardiserad och mindre fragmenterad miljö.
- Basera IT-miljö och tjänster på produkter som är standard på marknaden, som är integrerade och som kan samverka med varandra och med stadens verksamhetssystem.

IT-stödet ska utformas för att stödja verksamhetens behov

IT-stöd såsom e-tjänster, verksamhetssystem, ekonomi- och PA-system ska möjliggöra nya sätt att lagra, bearbeta, analysera och sammanställa information. Det handlar också om att övergå till nya rutiner, så att information och data återanvänds och bearbetas på sätt som ger nytta för verksamheten. Rätt utformat IT-stöd kan minimera den manuella hanteringen och underlätta samarbetet mellan staden och externa parter och utförare.

Behov av insatser:

- Verksamhetssystemen ska utformas så att de är lätta att använda, har tillgängliga gränssnitt och hög stabilitet och prestanda i såväl stationär som mobil tillämpning.
- Funktioner ska erbjudas för att enkelt sammanställa och analysera data inom och mellan enheter för att skapa digitalt tillgänglig information om verksamheten.

Masterdata om stadens anställda och invånare ska uppdateras och lagras på ett ställe

Samtliga verksamheter i staden behöver information om anställd personal såväl i personalsystem som i olika verksamhetssystem. Registrering av data ska ske vid källan för att undvika fel och dubbelarbete. Dagens lönesystem bör vara en stabil bas till vilket ett digitalt in- och utflöde av information kan utgöra en grund för medarbetarinformation och medarbetartjänster.

Behov av insatser:

- Utveckla de personaladministrativa stödsystemen till ett viktigt stöd för såväl chefer som medarbetare.
- Nyttja stadens lönesystem som master för information om den anställde i såväl personalsystem som i verksamhets- och behörighetssystem.
- Skapa digitala tjänster för inmatning och uppdatering av information om personal så att detta kan skötas vid källan.
- Utnyttja nationella personregister på ett effektivt sätt och möjliggör självregistrering av invånare och företagare.

Stockholms stad ska ligga i framkant i användandet av geografisk information

Insatser inom geografiska informationssystem (GIS) ska syfta till att göra Stockholm till en tillgänglig, attraktiv och modern stad. Stadens verksamheter ska underlätta användningen av GIS-information.

Behov av insatser:

- Arbeta utifrån mål och intentioner i den Nationella geodatastrategin.
- Gör informationen i geografiska informationssystem åtkomlig för verksamhetssystem, medarbetare och utförare.
- Använd kartbild och geografisk information för presentation av beslutsunderlag och i e-tjänster med relevant detaljnivå och adekvat presentationssätt.
- Prioritera utformning och införande en stadsövergripande lösning för GIS.
- Fördjupa ansvaret som informationsägare.
- Utveckla GIS-portalen för metadata och informationssamverkan.

Telefonin ska vara en effektiv och väl fungerande kommunikationskanal för stadens invånare och anställda

Telefonin ska vara en kommunikationskanal som tillsammans med webb och e-post skapar förutsättningar för invånare och övriga intressenter att enkelt och efter behov komma i kontakt med Stockholms stad. För externa intressenter innebär det tydliga kontaktvägar oavsett ärende och hög servicegrad enligt principen ”ett ärende – en kontakt”. Internt innebär det att nyttja telefonin för effektiv och enkel kommunikation mellan verksamheter och medarbetare.

Behov av insatser:

- Utveckla telefonins möjligheter avseende tillgänglighet och kontaktbarhet både internt och externt.
- Invånare ska enkelt kunna etablera dialog med staden och få hjälp med sina frågeställningar.
- Säkerställ att upphandling, avtal och organisation för telefonitjänsterna kontinuerligt utvecklas efter verksamheternas och invånardialogens behov.

Stockholms stad ska ligga i framkant i användning av mobila tjänster

Staden ska prioritera lättanvända och tillgängliga mobila tjänster för interna och externa intressenter. Internt betyder det att ta fram mobila tjänster som underlättar, förenklar och effektiviserar det dagliga arbetet för stadens verksamheter. Det innebär rapportering och registrering av ärenden på plats för att effektivisera arbetet och minska restider.

Behov av insatser:

- Skapa ökad medborgarnytta och valfrihet genom att öka självbetjäningsgraden och utreda möjlighet till trådlös tillgång till stadens tjänster och information.
- Effektivisera den interna verksamheten genom att ge medarbetarna tillgång till IT-baserat verksamhetsstöd i det praktiska arbetet via trådlös kommunikation utifrån ekonomiska och verksamhetsmässiga krav.

Inriktningen ska vara att profilera Stockholm som den ledande mobila staden genom att säkerställa trådlös bredbandstillgång och ett utbud av bredbandstjänster utifrån fattade politiska beslut.

Insatsområde 5: Gemensamma verksamhetsstöd och kompetensutveckling

Det stöd som stadens verksamhet får i form av IT-infrastruktur och stöd för användarnära funktioner i verksamhetssystemen är en framgångsfaktor för verksamhetens utveckling. Stödjande funktioner ska utgå från verksamhetens behov och leverera tjänster med hög flexibilitet och kvalitet.

Mål

Etablera användarnära funktioner och IT-tjänster med efterfrågad funktionalitet samt tillgänglighet och prestanda

För att stadens medarbetare och invånare ska kunna nå webbaserade funktioner är det en förutsättning att det finns stabila grundsystem och möjlighet att arbeta både stationärt och mobilt med fastställd tillgänglighet och prestanda.

Behov av insatser:

- Skapa en effektiv systemplattform som möjliggör konsolidering av gamla samt integrering av nya system.
- Tillhandahålla grundläggande IT-infrastruktur och tjänster som är väl anpassade till verksamheternas behov.
- Prioritera framtagning av lösningar som är lättanvända, säkra och följer stadens riktlinjer.

Prioritera utbyte av information mellan verksamhetssystem och ekonomisystem

Stadens verksamheter är beroende av ett allt mer omfattande och snabbt utbyte av digital information mellan verksamhets- och ekonomisystemen för att öka effektiviteten. Effektiv integration mellan stadens system är viktig när staden ska förenkla sina processer och utveckla e-tjänster.

Behov av insatser:

- Nyttja information i ekonomisystemet för verksamhetens e-tjänster, bearbetning och analys samt kvalitetsuppföljning.
- Skapa flexibel åtkomst till ekonomisk information för verksamhetssystem.
- Införa interna e-tjänster och gränssnitt som möjliggör utbyte av data mellan system.
- Genom nya möjligheter till kommunikation exempelvis handdatorer, mobiltelefoner och nya typer av mobila terminaler kan stadens verksamheter bli mer effektiva och konkurrenskraftiga. Tjänsterna ska utformas på ett ändamålsenligt sätt och vara lätta att använda.

Tillhandahålla ett kundorienterat och professionellt administrativt stöd vid upphandling och inköp

- Ett stadsövergripande IT-stöd vid upphandling och inköp kan effektivisera bolags och nämnders arbete. Stödet bör omfatta kravspecificering och processtöd samt underlätta samordning så att nämnder och bolag med liknande behov inte köper in olika system.

Behov av insatser:

- Utveckla och tillhandahåll administrativt processtöd för upphandling och inköp.
- Koordinera upphandling och utveckling inom IT-området med avseende på standarder, informationsstruktur, begrepp och dataformat.

- Fånga upp och tydliggör verksamhetsbehov och ställ krav på stöd och stadsövergripande samordning så att verksamheter med liknande behov samordnar sin anskaffning inom IT-området.

Kontinuerlig kompetensutveckling hos stadens medarbetare

De anställda är stadens viktigaste resurs. I en tid då staden konkurrerar med en stark privat arbetsmarknad och en åldersstruktur med stora förestående pensionsavgångar måste staden stå stark i sin attraktionskraft. En av flera förutsättningar för detta är en stimulerande arbetsmiljö, där utveckling och användarorientering står i fokus.

Utvecklingen av den moderna förvaltningen bygger på tillämpning av teknikens möjligheter. För att säkerställa hög kvalitet och effektivitet behöver kompetensen också vara hög inom nyttjande av informationsteknik, vilket ställer krav på kontinuerlig kompetensutveckling för stadens medarbetare. Förvaltningar och bolag ansvarar för att kompetens finns för att nå verksamhetens mål.

Behov av insatser:

- För att kunna möta utvecklingen av förändrade arbetssätt genom enklare intern administration och e-tjänster krävs att förvaltningar och bolag ger medarbetare förutsättningar och förståelse för att möta förändrade arbetssätt till gagn för invånare och företag.

5. Genomförande, uppföljning och översyn

Stadsledningskontoret ansvarar för planering och genomförande av förankring och lansering av stadens styrande dokument inom IT-området. I en första fas handlar detta om att informera om e-strategin och tydliggöra behovet av strategin. Genomförandet av e-strategin är inte ett projekt utan en process som ständigt bör utvärderas.

Förvaltningschefer och bolagschefer är ansvariga för att e-strategin efterföljs och kontinuerligt följs upp. Stadsledningskontoret ansvarar för att det finns direktiv och regelverk för hur uppföljning och översyn ska genomföras.

Genomförande – handlingsplaner

E-strategin kompletteras av årliga handlingsplaner per tjänsteområde enligt stadens utvecklingsmodell. Handlingsplanerna tas fram av stadsledningskontoret och beskriver förslag till prioriterade insatser avseende IT-utveckling och verksamhetsutveckling med utgångspunkt från stadens verksamheter.

I handlingsplanen ska de planerade aktiviteterna utvärderas med avseende på utvecklings- och driftskostnader i förhållande till den besparing som uppnås. I handlingsplanen ska även invånar- och verksamhetsnytta analyseras för att det ska vara möjligt att prioritera mellan olika utvecklingsinsatser. Handlingsplanerna utgår från stadens utvecklingsmodell och beskriver utvecklingsaktiviteter med avseende på verksamhetsområde.

För att säkerställa att stadens övergripande mål styr IT-utvecklingen tillsammans med verksamheternas mål och behov ska utvecklingen följa stadens verksamhets-planerings- och budgetprocess.

Stockholms stad

Fordonsstrategi för kommunkoncernen Stockholms stad

stockholm.se

Fordonsstrategi för kommunkoncernen Stockholms stad
~~Maj~~ 2016

Dnr:~~Dnr 2015-17308~~129-1092/2016
~~Utgivningsdatum~~: ~~[Fyll i här]~~
Utgivare: ~~Miljöförvaltningen i Stockholm~~Kommunfullmäktige
Kontaktperson~~: Johan Seuffert~~

Inledning

Stockholms stad har under närmare två decennier verkat för en utveckling mot en högre andel miljöbilar samt miljöanpassade och klimatsmarta drivmedel i Stockholm. Staden har långtgående miljö- och klimatmål där Stockholm ska vara fossilbränslefritt år 2040, luftkvaliteten ska förbättras och trafiken ska minska.
~~Kommunfullmäktige har tidigare antagit: ”Strategi för miljöfordon och förnybara drivmedel – för ett fossilfritt Stockholm”.~~

Kommunfullmäktige beslutade 4 april 2016 om *Miljöprogram för Stockholms stad 2016-2019* (dnr 303-1200/2014).

Kommunfullmäktige har ~~även~~ nyligen beslutat uppdra åt miljö- och hälsoskyddsnämnden att ta fram en långsiktig strategi för kommunkoncernens fordon i samråd med stadsledningskontoret och Stockholms stadshus AB. Utifrån detta är denna fordonsstrategi framtagen.

Fordonsstrategin omfattar kommunkoncernen Stockholms stad (Stockholms stad) dvs. ~~Stockholms stads~~samtliga nämnder och ~~bolag~~bolagsstyrelser. Strategin har sin utgångspunkt i de inriktningsmål som anges i Stockholms stads Vision 2040 – Ett Stockholm för alla; ”Ett klimatsmart Stockholm, ett ekonomiskt hållbart Stockholm och ett demokratiskt hållbart Stockholm”.

Ett klimatsmart Stockholm:
Genom att styra mot miljöbilar med låg klimatpåverkan ~~med~~och förnybara drivmedel driver Stockholms stad på utvecklingen och är en förebild när det gäller hållbara transporter och hållbart resande.

Ett ekonomiskt hållbart Stockholm:
Genom att använda ett totalkostnadsperspektiv vid fordonsval och att prioritera bilpoolsanvändning säkerställer Stockholms stad att kostnaderna hålls nere samtidigt som utnyttjandegraden av fordonen ökar.

Ett demokratiskt hållbart Stockholm:
Stockholms stad ska vara en attraktiv arbetsgivare, arbetsmiljö och trafiksäkerhet är särskilt viktiga när det gäller val av fordon. ISA, alkolås och övriga krav på krocksäkerhet är en viktig del i att vara en attraktiv arbetsgivare.

Denna strategi omfattar personbilar och lastbilar och bussar. Strategin kan komma att kompletteras senare med fordon som cyklar, golfbilar, entreprenadfordon mm.

Utifrån denna strategi finns följande ~~riktlinjer~~riktlinje:

Riktlinjer för hantering av fordon för kommunkoncernen Stockholms stad.

~~1. Riktlinjer för bilförmån inom kommunkoncernen.~~

Förändringar av denna strategi beslutas av kommunfullmäktige vid behov.

Mål med strategin

Målet med denna strategi är att Stockholm stad skall ha en fordonsflotta som strävar mot tre av grundpelarna i Vision 2040, ”Ett klimatsmart Stockholm, ett ekonomiskt hållbart Stockholm och ett demokratiskt hållbart Stockholm”. Det innebär att ekonomi och miljö ska vara styrande aspekter samtidigt som staden ska vara en attraktiv arbetsgivare. Detta kan exemplifieras genom att staden har fordon med hög trafiksäkerhet.

Denna fordonstrategin pekar ut riktningen för Stockholms stads fordonsanskaffning och fordonsinnehav med mål att optimera hanteringen, minska riskerna och erhålla en bättre överblick över kostnaderna. Optimeringen ska göras med hänsyn till ekonomi samt minsta möjliga miljö- och klimatpåverkan. Denna strategi är en viktig del i arbetet för ett klimatsmart och ekonomiskt ~~och ekologiskt~~ hållbart Stockholm.

~~Ekonomiskt~~Klimatsmart och ~~ekologiskt~~ekonomiskt hållbart

Valet av fordon samt finansieringsalternativ ska ~~väljas~~ske utifrån det alternativ som ~~är mest ekonomiskt~~leder fram till att målen om ett klimatsmart och ~~ekologiskt~~ekonomiskt hållbart~~.~~ Stockholm nås. Stadens ~~mål för andel~~verksamheter ska för att bidra till att de långsiktiga målsättningarna om ett fossilbränslefritt Stockholm och miljöprogrammets delmål 2.5 ”Fossil energi i transportsektorn ska minska”, välja miljöbilar ~~och elbilar ska uppnås, säkerhetskrav mm ska uppfyllas samtidigt~~vid nyanskaffning. Där så är möjligt ska fordon som ~~den ekonomiskt bästa finansieringsmodellen ska~~tankas med förnybara drivmedel väljas.

Kostnaderna för vagnparken ska hållas så låg som möjligt och den ekonomiskt mest fördelaktiga finansieringsmodellen ska väljas,

samtidigt som fordonsflottan ska ligga i framkant när det gäller miljö ~~–~~, klimat och trafiksäkerhet.

Strategiska val

~~Leasing~~Finansiell leasing med option

När det gäller valet av finansieringsform, eget ägande, finansiell eller operationell leasing, ska hänsyn tas till främst två parametrar; mervärdesskatt (moms) och räntekostnader.

För fordon med en totalvikt under 3,5 ton med undantag för lätta lastbilar med separat flak (där det finns en luftspalt mellan hytt och flak) är momsen avdragsgill till hälften vid både finansiell och operationell leasing men inte vid egen finansiering (eget ägande).

Lastbilar och bussar med en totalvikt över 3,5 ton ger rätten till fullt momsavlyft.

När det gäller räntekostnaderna så är upplåningsräntan för Stockholms stad (vid egen finansiering) lägre än vad den är för privata finansiella aktörer generellt. I nuvarande räntemiljö är dock momseffekten större, dvs. mer positiv, än skillnaderna i räntenivåer. I dagsläget är således eget ägande sämre ekonomiskt än leasingalternativen.

Den lösning som ska användas, för införskaffandet och finansiering av fordon med en totalvikt under 3,5 ton inom Stockholms stad, är finansiell leasing i kombination med en option på ett garanterat restvärde från fordonsförsäljaren ~~som även garanteras av leasegivaren om fordonsförsäljaren inte kan fullfölja sina åtaganden~~. Fördelen med finansiell leasing gentemot köp måste dock prövas årligen. När momseffekten är mindre än skillnaden i räntekostnad mellan köp och leasing ska Stockholms stad gå över till köp.

Fordonsleverantören garanterar alltså restvärdet i form av en option för Stockholms stad. ~~Restvärdet ska uppgå till ett så stort belopp att finansieringsformen inte automatiskt klassas som finansiell leasing.~~ Optionen innebär att Stockholms stad har rätten att välja om staden önskar utnyttja fordonsförsäljarens garanterade restvärde eller inte. Fordonsförsäljaren har dock alltid skyldighet att lösa in fordonet till det garanterade restvärdet om staden så önskar. ~~Optionen kombineras med en garanti från leasegivaren att om fordonsförsäljaren av någon anledning, som till exempel konkurs,~~

~~inte kan uppfylla sina åtaganden, så går leasegivaren in och uppfyller optionsvillkoren.~~ Själva finansieringen av fordonet sker i denna variant via finansiell leasing och då med möjlighet till halvt momsavdrag. ~~I och med att leasegivaren garanterar restvärdet om fordonsleverantören inte kan uppfylla garantin faller den yttersta risken på leasegivaren och därmed kan finansieringsformen klassificeras som operationell leasing. Då förutsätts även att förbehållen~~Förbehållen avseende det garanterade restvärdet ~~är~~ska vara klart definierade ~~och inte innebär att risken överförs på leasetagaren~~. Staden minskar den risk, som alltid följer med finansiell leasing genom ett garanterat restvärde från fordonsförsäljaren.

Lastbilar och bussar med en totalvikt över 3,5 ton samt lätta lastbilar med en totalvikt under 3,5 ton med en luftspalt mellan förarhytten och flaket skall köpas in och ej leasas då dessa ger rätten till fullt momsavlyft.

Generellt gäller att fordon ska leasas endast när momseffekten ger en ekonomisk fördel gentemot köp. När rätt till momsavlyft inte föreligger, till exempel för vissa av stadens bolag, ska fordon köpas.

Den leasingform som ska användas klassas som finansiell leasing. I och med att leasingperioden avseende stadens förvaltningar ska uppgå till 36 månader med möjlighet till förlängning kan redovisningen enligt gällande bestämmelser genomföras som för operationell leasing. Balansräkningen kommer alltså inte beröras. För stadens bolag gäller avseende den juridiska personen att finansiell leasing får redovisas som operationell oavsett längden på leasingperioden.

Fordon

Agera som en kund på fordonsmarknaden

Stockholms stads totala vagnpark består idag av många olika märken och modeller. Möjligheterna att ställa krav och få bättre priser minskar när ett fåtal fordon tas in från många olika leverantörer. Stockholms stad ska agera som en kund för alla ~~förvaltningar~~nämnder och ~~bolag~~bolagsstyrelser. Detta underlättar införskaffandet av miljöbilar samtidigt som kostnaderna kan minska.

Organiserad avyttring av fordon

Avyttring av fordon ska ske på det ekonomiskt mest ~~fördelaktigaste~~fördelaktiga sättet. I första hand genom att fordonen övertas av annan verksamhet inom Stockholms stad.

I andra hand genom extern avyttring. Då ska den metod användas som säkerställer att Stockholms stad får ett marknadsmässigt pris för fordonet. Valet görs mellan att utnyttja det garanterade restvärdet från fordonsleverantören~~/leasegivaren~~ eller att avyttra fordonen via upphandlat auktionsföretag.

Försäkring genom S:t Erik Försäkring AB

Alla fordon som framförs på allmän väg ska minst vara trafikförsäkrade. För personbilar gäller att bilar yngre än 3 år och med en körsträcka under 12 000 mil har en vagnskadeförsäkring. Därför behöver oftast inte personbilar yngre än 3 år ha mer än en delkaskoförsäkring, d.v.s. en halvförsäkring. När bilen är mer än 3 år behövs försäkringen kompletteras med en försäkring som motsvarar vagnskadegarantin, en s.k. helkaskoförsäkring, dvs. en helförsäkring.

Lätta lastbilar har oftast ingen vagnskadegaranti och behöver då en helkaskoförsäkring från dag 1.

Hanteringen av alla Stockholms stads försäkringar kring fordonen sköts av S:t Erik Försäkring AB, som har upphandlat försäkringslösning för alla stadens fordon.

Bilpoolstjänst för Stockholms stad och dess invånare

Användandet av upphandlad bilpoolstjänst ska alltid övervägas för att ersätta personbilar med körsträckor under 750 mil/år. Det kan finnas skäl till att behålla fordon eller nyanskaffa fordon, där korta körsträckor förväntas.

Stockholms stad upphandlar en koncernövergripande bilpoolslösning, som är tillgänglig för alla anställda. Bilpoolslösningen ska baseras på respektive nämnds/~~bolags~~bolagsstyrelses förutsättningar för att bidra till att skapa en bra helhetslösning och på nämnds/~~bolags~~bolagsstyrelses behov. Den geografiska spridningen och närheten till andra verksamheter är viktig.

Styrning via Fleet-Management funktion

För att uppnå en optimal styrning av stadens fordonshantering ska miljöförvaltningen tillhandahålla en fleet-management funktion. Fleet-management funktionen har ett övergripande ansvar för

fordonsområdet inom Stockholms stad. Det innebär att fleet-management funktionen ska ansvara för att ta fram kommunkoncernens långsiktiga strategi avseende fordon och riktlinjer kopplade till denna strategi. Riktlinjerna omfattar bla. riskhantering, kostnader och handhavande av Stockholms stads fordon. Fleet-management-funktionen ska ta fram förslag på revideringar av strategi och riktlinjer. Funktionen har vidare ett samlat ansvar för avtalsvård och uppföljning av samtliga avtal inom fordonsområdet. Fleet-management-funktionen har ansvar för att en årlig prövning görs av att finansiell leasing är ekonomiskt fördelaktigare än köp för Stockholms stad beroende på momseffekten.

Administrativ uppföljning genom hanteringsbolag

~~Fordonsadministration är tidskrävande och ställer höga krav på kännedom om fordon och alla avtal staden har inom fordonsområdet. Det gäller både hantering av externa fakturor och administration och den interna uppföljningen av drivmedel. Trots detta är det ändå svårt~~För att ~~i dagsläget följa upp~~ uppnå en effektiv fordonsadministration och underlätta uppföljning av fordonskostnader per bil~~. Därför~~ ska Stockholms stad ~~låta en extern aktör hjälpa till med~~upphandla tjänsten. Den externa aktören ska hantera viss administration och uppföljning av fordonen. ~~Detta kommer~~Syftet är att underlätta styrning och uppföljning på ett ~~övergripandeplan~~övergripande plan för fleet-management-funktionen~~. Dessutom kommer det~~, samt att underlätta för ~~alla~~ nämnder och ~~bolag i deras lokala uppföljnings arbete~~bolagsstyrelser i uppföljningsarbete gällande fordon och dess kostnader.

STOCKHOLMS STADSHUS AB

KF 2004-03-10
KcS 2004-06-11

Försäkringspolicy för Stockholms stad

1. Riskhantering inom Stockholms stad

Stockholms stads riskhantering utgör en del av stadens övergripande styrsystem för ledning och uppföljning. Kommunfullmäktige har beslutat om principer för ett integrerat system för ledning och uppföljning av stadens verksamheter (ILS), utl. 2001:17. Syftet är att skapa ett system som tydliggör de politiska målen, dvs. vad som ska uppnås. Systemet ska följa upp de beslut och den verksamhet som stadens politiker, både kommuncentralt och i nämnder respektive styrelser har fattat beslut om. Den interna kontrollen, med de anvisningar som utfärdats, är en del av uppföljningen. Varje nämnd och styrelse ska varje år ta fram en risk- och väsentlighetsanalys för sin verksamhet. Stadens nämnder och bolagsstyrelser skapar härmed underlag för att genomföra strategier och nå uppsatta mål inom ramen för integrerad ledning och styrning.

2. Försäkring

Försäkring utgör en del av stadens riskhantering. Föreliggande försäkringspolicy anger rollfördelning, ansvar och befogenhet när det gäller all försäkring, förutom pensions- och kollektivavtalsreglerade försäkringar för personal inom Stockholms stads kommunkoncern. Beslut om försäkring fattas av respektive nämnd och styrelse efter samråd med S:t Erik Försäkring.

2.1 Försäkringens syfte

Stockholms stad tecknar försäkring i syfte att skydda stadens egendom och verksamhet, så att plötsliga och oförutsedda skadekostnader minimeras. Genom försäkring skyddas stadens balansräkning mot oförutsedda stora påfrestningar till följd av olika typer av skadehändelser. Försäkring skapar tydlighet och öppenhet om var väsentliga risker förekommer och hur dessa är hanterade. Skadehanteringsprocessen underlättas genom att erfaren kompetens ställs till förfogande. Vidare ger försäkring en samlad bild av såväl riskexponering som uppkomna skador, vilket gör att anpassade råd för skadeförebyggande och skadebegränsade åtgärder kan framtas.

Stockholms stads förvaltningar och bolag ska teckna försäkring, om det är ekonomiskt försvarbart och tekniskt möjligt, för att bibehålla egendomens långsiktiga värde. Försäkring ska finnas för att allokera riskkostnaden till respektive verksamhet eller objekt och fördela kostnaden över tiden.

2.2 Försäkringsplan

S:t Erik Försäkrings styrelse ska årligen fastställa en försäkringsplan. Försäkringsplanen ska ange uppgifter om kommunkoncernens aktuella försäkringstyper, såsom ansvars-, egendoms-,

förmögenhetsbrottsförsäkring, etc., med tillhörande ramar för självrisker och försäkringsomfattning.

2.3 Köp av försäkring

Försäkringsverksamheten inom stadens förvaltningar och bolag ska vara samordnad för att nå effektivt utnyttjande av kapital, betalningsförmåga och rationella betalningsströmmar. Kostnaden för köp av externa försäkringar ska minimeras. Samordningen av alla försäkringsfrågor ska ske genom S:t Erik Försäkring. Samtliga försäkringar som stadens förvaltningar och bolag har behov av ska tecknas med bolagets medverkan. S:t Erik Försäkring ska tillhandahålla försäkringar och vid behov ta fram underlag för beslut om koncernövergripande försäkringslösningar.

S:t Erik Försäkring har till uppgift att skapa en gemensam återförsäkringsportfölj som ska upphandlas på nationell eller internationell försäkringsmarknad i syfte att uppnå bästa möjliga konkurrens och med beaktande av god säkerhet hos motpart.

S:t Erik Försäkring har rätt, vid behov, att placera försäkring hos externt försäkringsbolag.

S:t Erik Försäkrings prissättning till respektive försäkringstagare ska tillämpa självkostnadsprincipen.

2.4 Skador

Inträffad försäkringsskada ska omgående anmälas i S:t Erik Försäkrings och Brandförsvarets gemensamma skade- och incidentrapporteringssystem. S:t Erik Försäkring ska årligen redovisa en sammanställning av kommunkoncernens skadeutveckling och vid behov stimulera till skadeförebyggande åtgärder.

2.5 Kontaktperson

Vid varje förvaltning och bolag inom Stockholms stad ska det finnas en utsedd kontaktperson för försäkringsfrågor.

Stockholms stad

13750 Stadsledningskontoret 2016-12. Produktion: Blomquist. Tryck: Ecotic Bobergs AB.

stockholm.se

Capital of Scandinavia

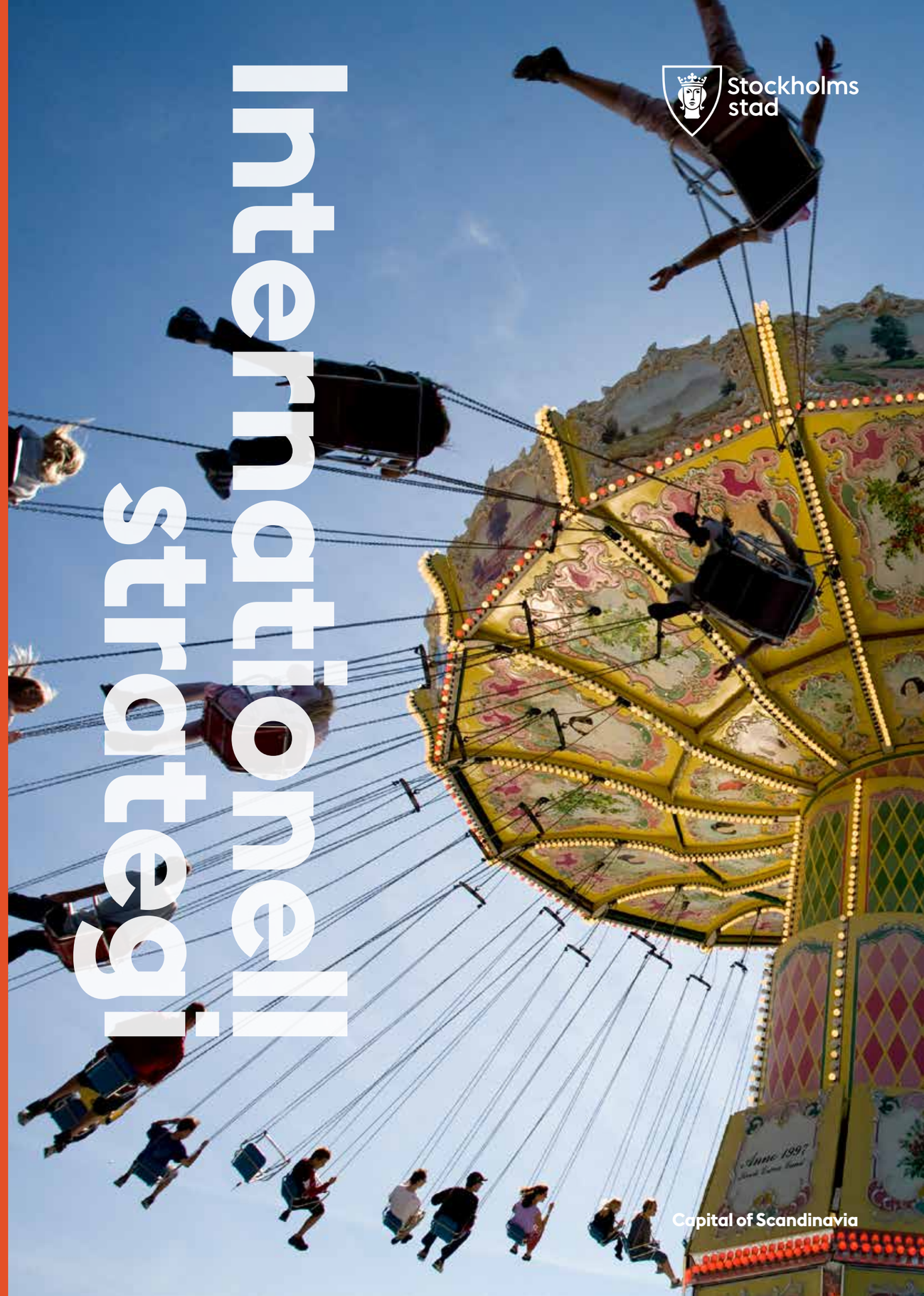

Stockholms stad

Capital of Scandinavia

OMSLAGSFOTO YANAN LI FOTO SIMON GATE

1 Bakgrund och syfte

I en globaliserad värld sammanlänkas det lokala med den globala utvecklingen. Det blir därför allt viktigare att som stad förstå omvärlden och samarbeta internationellt. Stockholms stad behöver impulser från och utbyta idéer med andra städer och länder i världen för att fortsätta utvecklas. Stockholm är ett starkt varumärke globalt, och alla som arbetar i staden har ett gemensamt ansvar för att förvalta och stärka bilden av Stockholm. För att stadens alla verksamheter ska ha en gemensam plattform för det internationella arbetet finns en internationell strategi.

Internationell strategi för Stockholms stad syftar till att lägga fast övergripande mål, inriktningar, principer samt övergripande arbetssätt och ansvarsfördelning för hur stadens internationella arbete ska bedrivas.

Strategin ska användas i de fall när staden själv tar initiativ till internationellt engagemang samt när staden prioriterar bland förfrågningar om internationellt engagemang som kommer från andra aktörer, inklusive förfrågningar om internationella besök till våra verksamheter. Strategin är kommunkoncernövergripande och ligger till grund för samtliga nämnders och bolagsstyrelsers internationella arbete.

2 Övergripande mål för stadens internationella arbete

Det internationella arbetet ska på ett tydligt sätt bidra till stadens långsiktiga vision om *Ett Stockholm för alla*. Det innebär att det internationella arbetet långsiktigt ska bidra till bättre välfärd och livskvalitet för stockholmarna och till att främja den sociala, ekologiska, ekonomiska, och demokratiska hållbarheten i Stockholm.

I det internationella arbetet visar Stockholms stad även sitt ansvar och engagemang för en hållbar global utveckling. Staden ska också genom sitt internationella arbete förberedas för och utvecklas i en alltmer internationaliserad värld där stadens samlade internationella kontaktnät tillsammans med mångfalden bland dagens och morgondagens stockholmare används som en framgångsfaktor.

3 Inriktningar för stadens internationella arbete

Stockholms stads internationella arbete ska inriktas på följande områden: profilering, omvärldsbevakning, samverkan och påverkan. Dessa fyra inriktningar i strategin hänger samman med varandra och ska inte ses som separata delar. Inriktningarna ska vara utgångspunkt för tematiska eller geografiska prioriteringar på stadsövergripande nivå eller på verksamhetsnivå.

3.1 Profilering

I takt med att konkurrensen mellan städer och regioner ökar är det av stor vikt att staden upprätthåller och stärker sin position internationellt. I enlighet med *Vision 2040 – ett Stockholm för alla* ska Stockholm vara internationellt känt för kunskap, mångfald, öppenhet, hållbarhet och hög livskvalitet. Arbetet med att profilera Stockholm internationellt ska leda mot detta mål.

Syftet med profilering är att stärka Stockholms attraktionskraft för företagsetableringar och investeringar samt för talanger och besökare. Varumärket, *Stockholm – The Capital of Scandinavia*, stärker Stockholmsregionen på den internationella arenan och ska användas i all internationell marknadsföring av Stockholm. Budskapet är att Stockholmsregionen ska vara Europas ledande hållbara tillväxtregion.

Stockholm profileras med utgångspunkt i stadens styrkor inom olika verksamhetsområden. Genom att presentera goda exempel och också lösningar på de utmaningar staden står inför stärks Stockholms position internationellt.

Staden ska också verka för att statliga aktörer med ett Sverigefrämjande uppdrag lyfter fram stadens goda exempel och spjutspetsprojekt i sitt arbete för att förstärka och förbättra Stockholms internationella position.

3.2 Omvärldsbevakning

I en föränderlig värld behöver händelser, trender, värderingar, ny forskning och utveckling bevakas och analyseras för att se hur dess konsekvenser kan påverka stadens verksamhet. Det gäller även utvecklingen globalt. Händelser i andra delar av världen får i vissa fall omedelbara och i andra fall mer långsiktiga konsekvenser för Stockholms utveckling.

Syftet med proaktiv omvärldsbevakning är att staden ska stå bättre rustad både för att kunna agera för en fortsatt positiv utveckling och också för att möta framtidens utmaningar. Syftet med omvärldsbevakning är också att kunna göra välunderbyggda prioriterin-

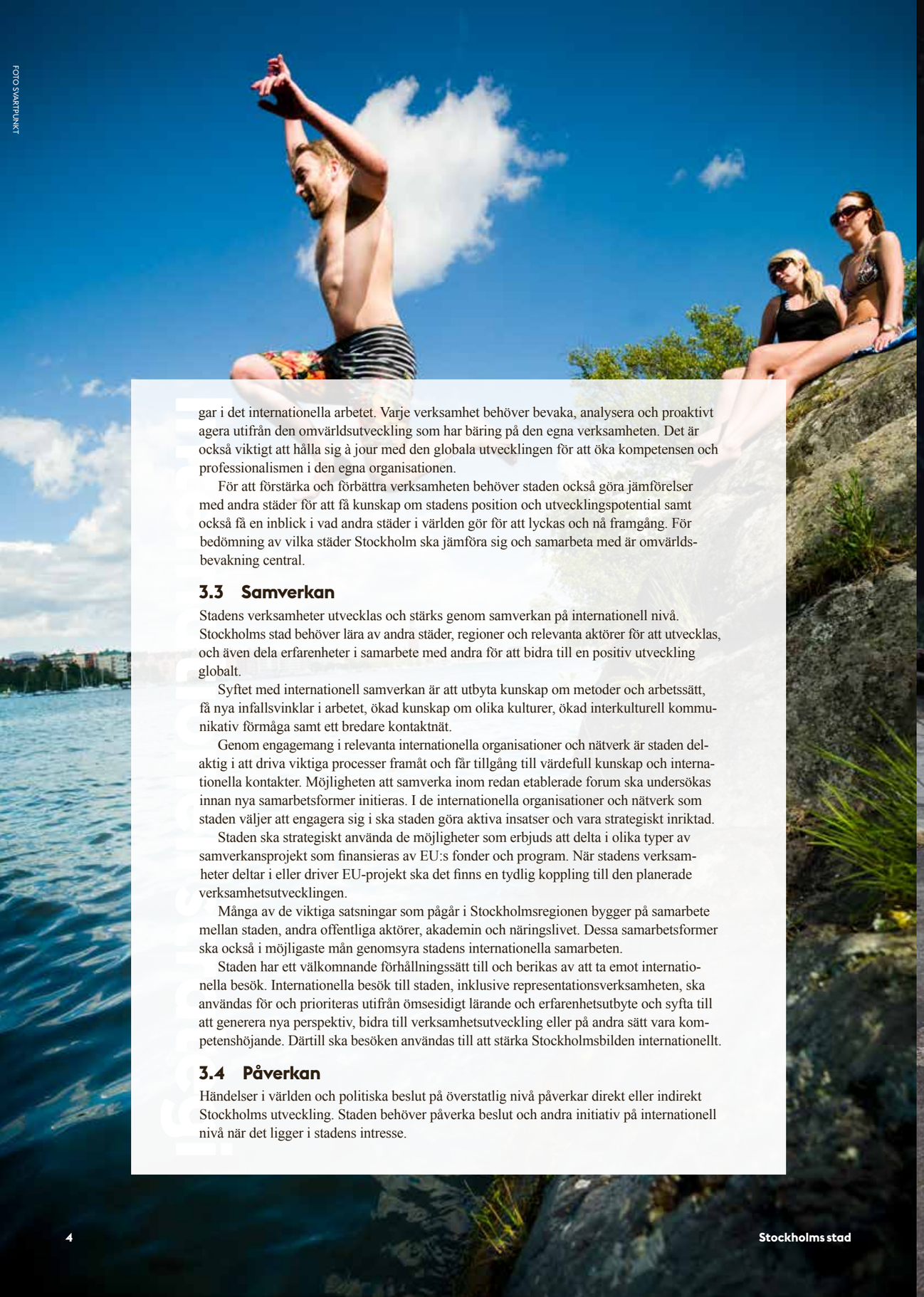

FOTO SVARTPUNKT

gar i det internationella arbetet. Varje verksamhet behöver bevaka, analysera och proaktivt agera utifrån den omvärldsutveckling som har bäring på den egna verksamheten. Det är också viktigt att hålla sig à jour med den globala utvecklingen för att öka kompetensen och professionalismen i den egna organisationen.

För att förstärka och förbättra verksamheten behöver staden också göra jämförelser med andra städer för att få kunskap om stadens position och utvecklingspotential samt också få en inblick i vad andra städer i världen gör för att lyckas och nå framgång. För bedömning av vilka städer Stockholm ska jämföra sig och samarbeta med är omvärldsbevakning central.

3.3 Samverkan

Stadens verksamheter utvecklas och stärks genom samverkan på internationell nivå. Stockholms stad behöver lära av andra städer, regioner och relevanta aktörer för att utvecklas, och även dela erfarenheter i samarbete med andra för att bidra till en positiv utveckling globalt.

Syftet med internationell samverkan är att utbyta kunskap om metoder och arbetssätt, få nya infallsvinklar i arbetet, ökad kunskap om olika kulturer, ökad interkulturell kommunikativ förmåga samt ett bredare kontaktnät.

Genom engagemang i relevanta internationella organisationer och nätverk är staden delaktig i att driva viktiga processer framåt och får tillgång till värdefull kunskap och internationella kontakter. Möjligheten att samverka inom redan etablerade forum ska undersökas innan nya samarbetsformer initieras. I de internationella organisationer och nätverk som staden väljer att engagera sig i ska staden göra aktiva insatser och vara strategiskt inriktad.

Staden ska strategiskt använda de möjligheter som erbjuds att delta i olika typer av samverkansprojekt som finansieras av EU:s fonder och program. När stadens verksamheter deltar i eller driver EU-projekt ska det finns en tydlig koppling till den planerade verksamhetsutvecklingen.

Många av de viktiga satsningar som pågår i Stockholmsregionen bygger på samarbete mellan staden, andra offentliga aktörer, akademin och näringslivet. Dessa samarbetsformer ska också i möjligaste mån genomsyra stadens internationella samarbeten.

Staden har ett välkomnande förhållningssätt till och berikas av att ta emot internationella besök. Internationella besök till staden, inklusive representationsverksamheten, ska användas för och prioriteras utifrån ömsesidigt lärande och erfarenhetsutbyte och syfta till att generera nya perspektiv, bidra till verksamhetsutveckling eller på andra sätt vara kompetenshöjande. Därtill ska besöken användas till att stärka Stockholmsbilden internationellt.

3.4 Påverkan

Händelser i världen och politiska beslut på överstatlig nivå påverkar direkt eller indirekt Stockholms utveckling. Staden behöver påverka beslut och andra initiativ på internationell nivå när det ligger i stadens intresse.

FOTO SIMON GATE

Syftet med inriktningen är att påverka processer, initiativ och lagförslag som kan vara antingen begränsande eller möjliggörande för stadens utveckling.

Omfattningen av den svenska kommunala kompetensen gör att Stockholms stad i mycket stor utsträckning påverkas av beslut som fattas på europeisk nivå. För att nå framgång i påverkansarbetet gentemot EU har kommunfullmäktige antagit en särskild EU-policy. EU-policyn klargör stadens övergripande inställning till det europeiska samarbetet genom ett antal vägledande principer. De principer som slås fast i EU-policyn ska sedan ligga till grund för stadens påverkansarbete på EU-nivå samt vid utarbetande av stadens inställning i enskilda EU-ärenden. EU-policyn beskriver även hur staden ska arbeta för att få genomslag för sina ståndpunkter.

4 Principer för stadens internationella arbete

En grundläggande princip för stadens internationella arbete är att staden inte för någon egen utrikespolitik[1] då utrikespolitik är ett nationellt ansvar. Det finns därutöver ett antal principer för hur det internationella arbetet ska bedrivas i staden oavsett vilken inriktning som avses. Principerna är följande:

- Staden har en särskild gemenskap med andra huvudstäder och särskilt de nordiska huvudstäderna. Staden har dock inga utpekade vänorter och tecknar inte vänortsavtal.
- Om ett samarbetsavtal ingås ska det avse ett konkret utbyte inom ett specifikt tematiskt område med tydlig ömsesidig nytta för deltagande parter samt ha ett start- och slutdatum.
- Staden kan teckna intentionsavtal med internationella organisationer och nätverk eller inom ramen för internationella initiativ staden väljer att delta i. För att säkerställa relevans och mervärde bör sådana avtal, liksom medlemskap i internationella organisationer och nätverk, omprövas regelbundet (exempelvis vart fjärde år).
- Staden kan engagera sig i projekt av biståndskaraktär då hela finansieringen uppbärs av annan part, till exempel Sida.
- Staden skriver i regel inte inbjudningsbrev till gästande delegationer. Undantag kan göras om det är ett särskilt prioriterat besök för verksamheten och som också har stöd i internationella strategin.
- Staden ska tillämpa måttfullhet i sin internationella representation vad gäller exempelvis gåvoutbyte, måltider och transporter för gästande delegationer.

[1] *Staden hanterar inte frågor som rör Sveriges relation med andra stater inklusive Sveriges biståndsoch säkerhetspolitik.*

FOTO LENNART JOHANSSON I SAMARBETE MED ÅF LIGHTNING

FOTO KAJSA KAX WIGHALS

FOTO SARA MC KEE

FOTO SIMON GATE

5 Arbetssätt och ansvarsfördelning

Stockholms stad ska hålla en hög standard i det internationella arbetet och internationellt engagemang ska präglas av proaktivitet, ett strategiskt förhållningssätt, nyfikenhet, långsiktighet och hög professionalitet.

Kommunstyrelsen ansvarar för kommunikationen och implementeringen av stadsövergripande styrdokument för stadens internationella arbete och EU-arbete. Kommunstyrelsen ansvarar vidare för att samordna stadens övergripande internationella arbete och EU-arbete och för att i årsredovisningen redovisa arbetet till kommunfullmäktige. Kommunstyrelsen koordinerar också betydande internationella besök, till exempel för staden prioriterade delegationer som vill utbyta erfarenheter inom flera olika verksamhetsområden och besök på hög politisk nivå.

Kommunstyrelsen beslutar om stadens uppfattning i stadsövergripande internationella frågor, stadsövergripande EU-frågor eller i frågor som har bäring på flera nämnders/bolagsstyrelsers verksamhet. Kommunstyrelsen beslutar också om deltagande i stadsövergripande internationella nätverk och samarbetsinitiativ.

Kommunfullmäktige beslutar om nya medlemskap i stadsövergripande internationella organisationer.

Internationella beredningen (IB) leds av finansborgarrådet och på politisk nivå deltar även fullmäktiges ordförande, gruppledaren för det största oppositionspartiet och fullmäktiges 1:e vice ordförande. Beslut om deltagande i konferenser och andra evenemang utomlands på uppdrag av kommunstyrelsen samt medverkan i internationella deklarationer och initiativ som inte medför ökad resursbörda för staden är delegerat till finansborgarrådet och behandlas av stadens internationella beredning. Även ansökningar om representationsmottagningar i Stadshuset för internationella kongresser behandlas i beredningen. Syftet med IB är en enhetlig och långsiktig bedömning av stadens internationella åtaganden och att synliggöra hur skattemedel används.

Samtliga nämnder och bolagsstyrelser ansvarar för att tillämpa styrdokumenten för stadens internationella arbete i den egna verksamheten. Det internationella arbetet ska utgöra en integrerad del av respektive nämnds och bolagsstyrelses verksamhet och ska därmed rymmas inom given ekonomisk ram.

Nämnder och bolagsstyrelser beslutar om medlemskap och deltagande i verksamhetsspecifika internationella organisationer och nätverk, internationella samarbetsinitiativ samt EU-projekt. Nämnder och bolagsstyrelser beslutar i verksamhetsspecifika EU-policyfrågor i enlighet med stadens EU-policy. Allt påverkansarbete gentemot EU ska ske i nära samarbete med kommunstyrelsen, samt vid behov i nära samarbete med koncernstyrelsen för Stadshus AB.

Samtliga nämnder och bolagsstyrelser ansvarar för bedömning och handläggning av internationella besöksförfrågningar som inkommer till verksamheterna, med den internationella strategin som grund.

Varje verksamhet ska prioritera och avsätta resurser för ett internationellt engagemang som tydligt bidrar till intentionerna i den internationella strategin. På samma sätt som annat arbete ska internationellt engagemang planeras, budgeteras, beslutas, dokumenteras och följas upp. Internationellt arbete ska årsvis inarbetas i verksamhetsplaner och redovisas och följas upp i stadens ordinarie verksamhetsplanerings- och uppföljningssystem.

Stadsledningskontoret erbjuder strategiskt stöd och rådgivning till stadens övriga verksamheter i internationellt arbete, EU-projekt, EU-policyfrågor, internationella besöksbedömningar och protokollära frågor som exempelvis representation.

För informationsspridning, erfarenhetsutbyte och viss samordning av olika internationella frågor finns ett internationellt nätverk under kommunstyrelsens ledning. Nätverket består av representanter, internationella kontaktpersoner, från olika fackförvaltningar och bolag i staden. De internationella kontaktpersonerna är samordnare för den egna förvaltningens eller bolagets internationella arbete, inklusive inkommande internationella besök, och ansvarar för att sammanställa och sprida information samt engagera relevant kompetens i det internationella arbetet. Fackförvaltnings- och bolagschefer ska utse en internationell kontaktperson med mandatet att företräda den egna verksamheten i internationella frågor.

Internationell strategi för Stockholms stad tillsammans med stadens EU-policy ligger till grund för stadens agerande i Stockholmsregionens Europaförening (SEF). Europaföreningen har till uppgift att främja medlemmarnas gemensamma politiska intressen genom att samverka i frågor som rör regionens förhållande till EU. Huvudmän för verksamheten är Stockholms stad, Stockholms läns landsting samt Kommunförbundet Stockholms län. Samarbetet organiseras genom den ideella föreningen Stockholmsregionens Europaförening (SEF) och bolaget Stockholmsregionens Europakontor AB (SEK) som ägs gemensamt av de tre huvudmännen. Stadens agerande inom ramen för Europaföreningen samordnas av stadsledningskontoret.

Ett program för digital förnyelse

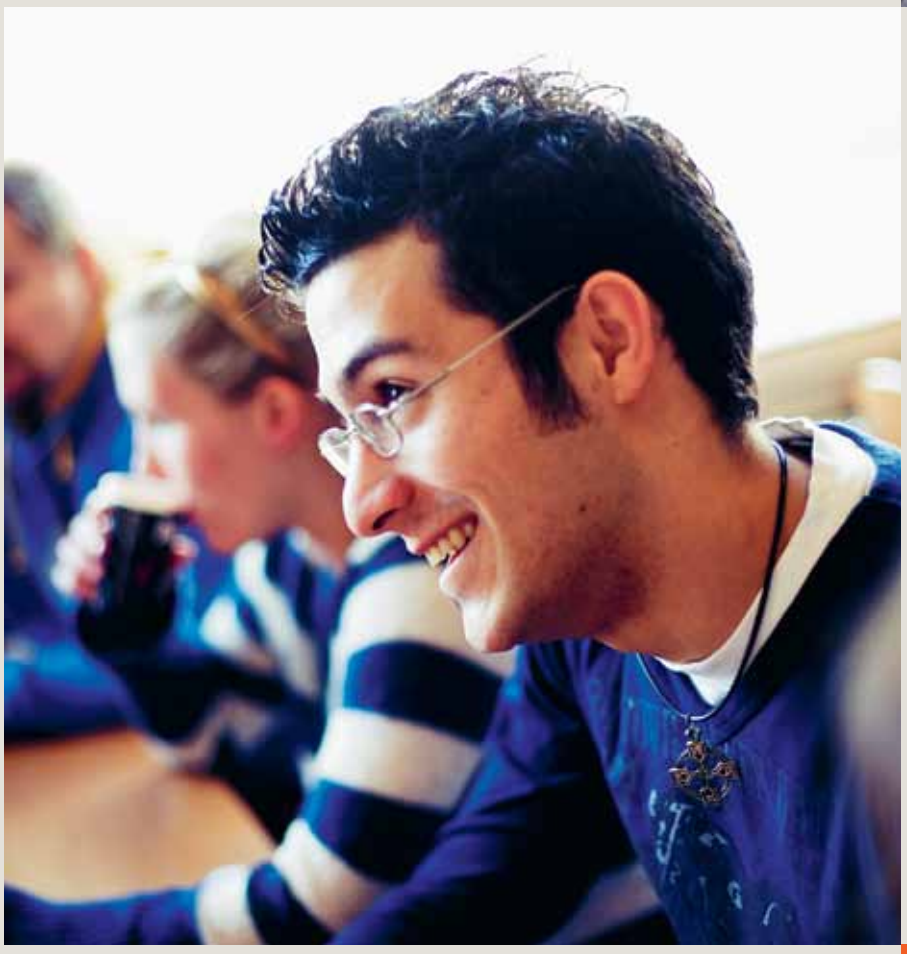

Stockholms stads it-program 2013–2018

Beslutat i kommunfullmäktige den 29 april 2013

Stockholms stad

The Capital of Scandinavia

Innehåll

1 Program för digital förnyelse **4**

2 It:s bidrag till fullmäktiges mål **5**

3 Prioriterade områden för verksamhetsutveckling med hjälp av it..... **6**

4 It-styrning **8**

5 Finansiering..... **10**

6 Uppföljning av it-verksamheten **12**

7 Leverans av it-stöd **13**

7.1 Arkitektur..... **13**

7.2 Sourcing **14**

Produktion: Snick-Snack AB Foto: omslag, Björn Tesch och Yanan Li. Sidan 2, Lieselotte van der Meijs. Sidan 15, Svartpunkt AB.
Tryck: Edita Västra Aros AB 2013 Art.nr: 10061 Stadsledningskontoret 2013-04

1 Program för digital förnyelse

Målet för Stockholms stad är att bli en stad i världsklass. Inom flera områden har vi redan kommit en bit på väg för att nå detta mål, medan det inom andra områden krävs ett fortsatt arbete. Informationstekniken uppgift i staden är att öka verksamheternas förmåga att nå sina mål. Att se informationstekniken som ett verktyg i det dagliga arbetet, och att använda det på ett nytt och innovativt sätt är mycket betydelsefullt. Utgångspunkten för all it-verksamhet är att it ska hjälpa staden att nå vision 2030.

Vi befinner oss mitt i en stor samhällsförändring. Att utveckla verksamheten för att ta vara på den nya teknikens möjligheter är ett prioriterat arbete inom stadens förnyelse. Digital förnyelse är en förutsättning för att hålla jämna steg med en omvärld som snabbt förändras när informationstekniken blir allt mer tillgänglig och finner användning inom allt fler områden i samhället. Detta skärper kraven på stadens verksamheter genom att medborgarnas förväntan på tillgänglighet till service ökar. Det ställer också högre krav på stadens medarbetare som ska kunna använda den digitala tekniken för att ge service till medborgare på andra platser och vid andra tider än vad som tidigare förväntats.

De möjligheter till genomgripande förändring av stadens arbetssätt och service som tekniken erbjuder är skälet till att den digitala förnyelsen ägnas ett särskilt styrdokument och särskilt finansiellt stöd. Tekniken står i medborgarnas, företagandets, besökarnas och verksamhetens tjänst. Den tekniska utvecklingen blir genom sin intensitet också en möjliggörare för en snabb förnyelse. För att den ska tas tillvara är det av vikt att premiera och generöst skapa möjligheter för innovation och verksamhetsutveckling med hjälp av ny teknik.

Ett gemensamt program är viktigt därför att en avgörande framgångsfaktor är att stadens verksamheter åstadkommer digital förnyelse *tillsammans*. Utvecklingen kräver ett aktivt och samordnat arbete från nämnder, bolagsstyrelser, chefer och medarbetare i hela organisationen för att säkerställa att teknisk utveckling verkligen leder till en ökad förmåga att nyttja information och ge service utifrån medborgarens fokus. Alla som har it som sin huvudsakliga arbetsuppgift ska ständigt ha fokus på hur it kan stödja verksamhetsutvecklingen.

För en del medarbetare är den nya tekniken en utmaning i sig. För andra är tekniken och dess möjligheter en självklarhet som det är svårt att vara utan. Det viktiga är att de steg som tas i den tekniska utvecklingen tas i syfte att stödja verksamhetens förmåga att nå de av kommunfullmäktige uppsatta målen.

Programmet och dess riktlinjer

Detta program innehåller av kommunfullmäktige beslutade principer för ledning och prioritering inom stadens it-verksamhet och för stadens verksamhetsutveckling med hjälp av it. Programmet är bindande för samtliga nämnder och för bolag vars styrelser antagit programmet.

Syftet är att samordna stadens arbete med digital förnyelse. Med digital förnyelse avses det arbete organisationen utför för att öka service och effektivitet genom att använda modern informationsteknik. Den digitala förnyelsen syftar till att öka organisationen förmåga att uppnå kommunfullmäktiges mål.

För att konkretisera programmets innehåll utfärdar kommunstyrelsen riktlinjer. I dessa regleras hur organisationen ska arbeta för att verkställa kommunfullmäktiges beslut om inriktning för stadens it-verksamhet utifrån vad som specificeras i detta program.

It-området styrs också genom stadens säkerhetsprogram med tillhörande riktlinjer. Dessa bestämmelser existerar parallellt med it-programmet.

Kommunfullmäktige och stadens nämnder och bolagsstyrelser kan besluta om andra styrande dokument inom it-området. Exempel på sådana dokument, som existerar parallellt med och kompletterar it-programmet är:

- Grön it-strategi
- E-strategi
- E-hälsa
- Öppna Data

2 It:s bidrag till fullmäktiges mål

Nyttan med it ska förstås i relation till Vision 2030 och till fullmäktiges inriktningsmål. Beslut som fattas och som rör it ska alltid relatera till målen och visionen.

Genom att etablera tekniska lösningar kan staden bygga upp förmågan att utföra ett visst arbete digitalt och möjliggöra utveckling och förnyelse av verksamheten. Genom att använda tekniska lösningar och verktyg byggs verksamhetsspecifika förmågor upp. Dessa förmågor gör det möjligt att effektivt nå de av kommunfullmäktige prioriterade inriktningsmålen.

Ett exempel hur relationen mellan kommunfullmäktiges mål och stadens satsningar på it-stöd fungerar illustreras i Figur 1.

Att tekniken är en möjliggörare och inte en nytta i sig innebär att it-utveckling måste knytas till verksamhetsutveckling. Effekt av ett visst it-stöd uppnås först då det accepteras och tas i bruk av den som är tänkt att nyttja it-stödet. En fullständig nyttoanalys bör därför ta hänsyn till både vad den tekniska lösningen möjliggör och hur verksamheten behöver förändras för att teknikinförandet ska resultera i en ökad förmåga och en högre måluppfyllelse. Stadens modeller för utvärdering av nyttan med it ska utgå från ett synsätt där tekniska lösningar möjliggör nya arbetsätt som ökar verksamhetens förmåga att nå fullmäktiges mål.

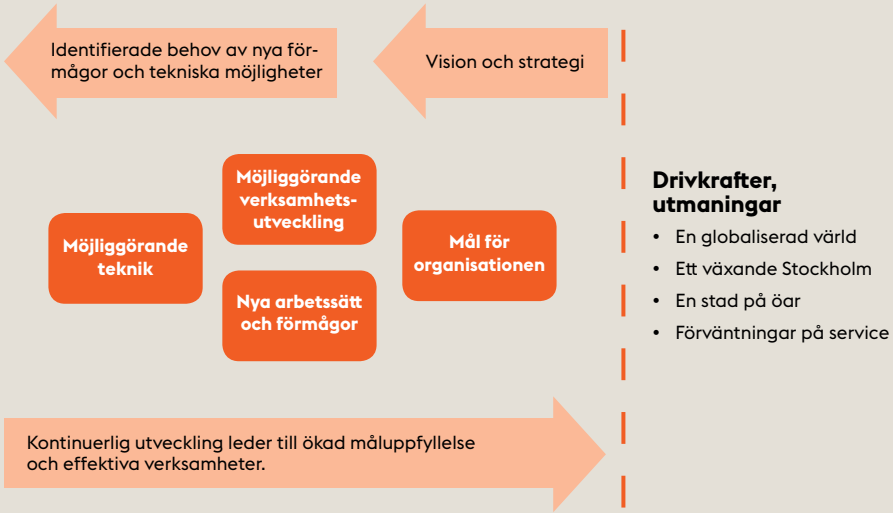

Figur 1

Nytta med it i stadens verksamheter ska värderas utifrån att it är en möjliggörare till förmåga att nå organisationens mål. Hänsyn är tagen till ekonomiska förutsättningar, inriktningsmål och verksamhetsmål.

Verksamhetsutveckling

syftar till att bygga upp nya eller förbättra befintliga verksamhetsförmågor i syfte att öka kvaliteten och effektiviteten.

Verksamhetsförmåga

beskriver vad verksamheten kan eller behöver kunna för att nå målen. Verksamhetsförmågor byggs upp av kompetens, processer, medarbetare, it-förmågor och andra resurser.

It-förmågor

beskriver vad som är möjligt att göra med hjälp av specifika tekniska lösningar.

Tekniska lösningar

är de faktiska tekniska resurser (it-infrastruktur, it-system etc.) som används för att skapa it-förmågor.

Styrdokument, beslut och övriga dokument som upphävs i och med detta program är:

- Informationsteknisk plattform (O31-966/2OO4)
- It-program (O31-2486/2OO7)
- Telestrategi (O41-775/1995)
- Stadens datakommunikation (O35-3O36/2OO7)
- Leveransstrategi för IT-området (O31-2O8O/2OO8)
- Inrättande av centralt ändringsråd (O33-8OO/2OO8)
- Införande av gemensam lösning för inloggning till stadens e-tjänster (O34-2147/2OO8)
- Utvecklingsmodellen (O31-3884/2OO7)

Sammanfattning
Stadens verksamhetsutveckling med hjälp av it ska fokuseras till följande fem områden:

1. Tillgänglighet och service för medborgare, företagande och besök.
2. Förbättrad förmåga att sammanställa, analysera och återanvända information.
3. Utbildning och systemutveckling i syfte att öka och förenkla användning av befintligt it-stöd.
4. Samverkan och informationsutbyte med andra myndigheter och organisationer.
5. Innovativ verksamhetsutveckling med hjälp av it.

3 Prioriterade områden för verksamhetsutveckling med hjälp av it

För att staden som helhet ska bli effektiv i it-utvecklingen krävs en hög grad av samverkan och ett gemensamt arbete. En viktig del i det digitala förnyelsearbetet är att underlätta informationsutbyte mellan olika verksamhetsdelar. För att detta ska bli möjligt krävs en gemensam målbild, där vissa områden måste prioriteras framför andra.

Under de kommande åren ska stadens nämnder och bolagsstyrelser som omfattas av detta it-program prioritera it-utveckling inom följande fem fokusområden:

1. Tillgänglighet och service för medborgare, företagande och besök

Utifrån medborgares, företagares och besökares fokus och situation ska staden erbjuda möjlighet att utföra ärenden och hantera kontakter med staden digitalt. Genom effektiv användning av ny teknik kan tid frigöras för att möta medborgare personligen där det krävs. Det är också möjligt att spara tid för medborgare, företagare och besökare genom att erbjuda service över nätet och genom att samla tjänster som rör en viss situation på ett sådant sätt att flera olika kanaler i kontakten med staden inte är nödvändiga. Ofta, men inte alltid, leder sådana externa nyttor för medborgare också till interna nyttor när information kommer in digitalt och därmed snabbare och billigare kan överföras, analyseras och återanvändas.

2. Förbättrad förmåga att sammanställa, analysera och återanvända information

Det ska vara möjligt att kunna beskriva kvalitet och effekter av stadens arbete såväl internt som externt, så att beslut kan fattas på rätt grunder och effekter av beslut kan tydliggöras och förklaras. Det ska vara enkelt både för stadens medarbetare och för medborgare, företagare och besökare att ta del av olika slags information och att snabbt göra sammanställningar på det sätt situationen kräver. För att nå detta mål krävs utöver analysstöd också bra grunddata. Det är viktigt att så mycket av stadens information som möjligt tas emot, skapas, bearbetas och bevaras i digital form. För medborgarnas, företagarnas och besökarnas tillgång till information spelar också öppna data, som fritt kan analyseras utanför organisationen, en avgörande roll.

3. Utbildning och systemutveckling i syfte att öka och förenkla användning av befintligt it-stöd

Stadens nämnder och bolagsstyrelser ska inom ramen för sitt uppdrag se till att respektive verksamhet drar nytta av teknikens möjligheter för att nå sina mål. Detta ställer krav på it-mognad bland stadens medarbetare, men också på satsningar på användarvänlighet och en utvecklad support till de som använder it-stödet internt. Kunskapen om vilket it-stöd som finns i organisationen och hur man effektivt använder det ska öka. En bred satsning på ökad it-användning ska genomföras, i vilket det både ingår kompetensutveckling utifrån olika roller i organisationen och satsningar på ökad användbarhet i stadens system. Att såväl internt som externt ha lättanvända och användarvänliga system är en prioriterad fråga och ska ges särskilt fokus i alla utvecklingsprojekt. Under programperioden står staden inför beslut om en eventuell generationsväxling för flera av stadens gemensamma och stadsövergripande system.

4.Samverkan och informationsutbyte med andra myndigheter och organisationer

Ett viktigt utvecklingsområde framöver är att kunna samverka och utbyta information med andra myndigheter och organisationer. Detta handlar både om att kunna överföra information och att kunna presentera gemensamma

gränssnitt mot medborgare, företagare och besökare. Staden behöver på olika sätt bedriva projekt som ökar förmågan till digital samverkan, till exempel genom etablering av federativ identitetshantering och genom att bedriva ett arbete för att utbyta information och i ökad grad integrera och/eller samutnyttja system. Detta gäller inte minst samverkan med landsting och med externa utförare.

5.Innovativ verksamhetsutveckling med hjälp av it

Staden ska bedriva ett särskilt arbete för att sänka trösklarna för att gå från idé till förstudie eller pilotprojekt. Det ska vara enkelt att framföra idéer. Kommunstyrelsen ska ge stöd till de som vill driva verksamhetsutveckling med hjälp av it. Metoder ska finnas för att fånga upp, utveckla och sortera idéer, prioritera projekt och stötta genomförande. Staden ska centralt bedriva ett arbete för att fånga upp idéer och premiera innovationer.
De utpekade fokusområdenas huvudsakliga bidrag till fullmäktiges mål framgår av Figur 2.

Förmågor	**KF 1** **Stockholm ska vara en attraktiv, trygg, tillgänglig och växande stad för boende, företagande och besök**	**KF 2** **Kvalitet och valfrihet ska utvecklas och förbättras**	**KF 3** **Stadens verksamheter ska vara kostnadseffektiva**
1. Tillgänglighet och service för medborgare, företagande och besök.	Tillgänglighet dygnet runt, enkelt att nå kommunal service.	Enkelt att göra val, enkelt att följa kvalitet.	Lägre kostnader med effektiva vägar in i staden.
2. Förbättrad förmåga att sammanställa, analysera och återanvända information.	Beslutsunderlag både internt inom staden samt för medborgare, företagare och besökare.	Kunna följa upp kvalitet och fatta kloka beslut. Underlätta medborgares val utifrån fakta.	Minska kostnaden för att ta fram beslutsunderlag. Sätta in åtgärder för verksamhetsutveckling på rätt ställe.
3. Utbildning och systemutveckling i syfte att öka och förenkla användning av befintligt it-stöd.	Förmåga att genom att behärska det verksamhetsstöd som erbjuds kunna erbjuda en hög grad av tillgänglighet.	Förmåga att attrahera, rekrytera och behålla engagerade och kompetenta medarbetare.	Ökad förmåga att utnyttja de it-verktyg som erbjuds vilket ger förutsättningar för verksamhetsutveckling och effekthemtagning.
4. Samverkan och informationsutbyte med andra myndigheter och organisationer.	Förmåga att ge sammanhängande service med hjälp av myndighetsgemensamma gränssnitt.	Förmåga att tillgängliggöra sammanhållen information som underlättar för medborgare att följa ärenden oavsett huvudman.	Effektivare samverkan med andra myndigheter frigör resurser.
5. Innovativ verksamhetsutveckling med hjälp av it.	Kunskap och idéer till framtida verksamhetsutveckling.		

Figur 2 Fokusområdenas huvudsakliga bidrag till respektive fullmäktigemål. Tabellen syftar inte till att vara uttömmande utan till att ge en grundläggande bild av hur utveckling inom fokusområdena förväntas bidra till kommunfullmäktiges mål. Enskilda projekt kan inom ramen för ändamålet med respektive fokusområde bidra till fullmäktiges mål även på andra sätt.

4 It-styrning

Grundläggande principer för stadens it-styrning är att:

- it-styrningen ska utgå från verksamhetens behov
- verksamheten ska vara delaktig i beslut som rör it
- staden ska sträva efter återanvändning av såväl information som tekniska lösningar
- system ska vara öppna, stödja ett horisontellt, organisationsoberoende arbetssätt samt tillåta integration på ett enkelt sätt
- it-utveckling ska gå i takt med verksamhetsutveckling
- kostnaden för it-stödet måste ställas i relation till verksamhetsnyttan.

Kommunstyrelsen ska i riktlinjer förtydliga innebörden av de grundläggande principerna för stadens it-styrning och tydliggöra vad den gemensamma plattformen omfattar vid varje given tidpunkt. Styrningen tydliggörs också genom riktlinjer för specifika arbetssätt vid arbete med systemförvaltning, systemutveckling och projekt. Detta är viktigt för att upprätthålla användarvänlighet, tillgänglighet, kostnadseffektivitet och säkerhet i stadens it-miljö. Undantag från dessa riktlinjer ska vara dokumenterade och godkända av kommunstyrelsen.

Styrningen ska se olika ut beroende på vilken typ av it-utveckling det är fråga om. Utgångspunkten är förändringstakten i olika tekniska plattformar, det vill säga hur snabbt olika typer av it-stöd behöver och kan förändras. I Figur 3 visas hur it-styrningen i Stockholm stad ska fungera.

Basen i stadens it-leverans är de gemensamma och lokala verksamhetssystemen. Det är ett **grundläggande it-stöd** som inte har ett direkt syfte att göra staden unik, men som ofta är verksamhetskritiskt och ofta används av flera olika verksamheter. Förändringstakten för processer som stöds av detta it-stöd är låg, och it-stödet kan ofta vara i grunden detsamma i tio år eller mer. De styrmetoder som används är anpassade för stabil systemförvaltning och kraven på testning och överensstämmelse mot de tekniska standarderna är strikt. Kommunstyrelsens riktlinjer för arkitektur beskriver närmare de arbetssätt som gäller. För det grundläggande it-stödet finns ett behov av strikt styrning och alla förändringar måste vara genomtänkta och noga avvägda. All finansiering sker inom linjen.

En högre förändringstakt finns i de lösningar som tas fram för att göra staden unik och för att förbättra Stockholms konkurrenskraft. Det vi kallar **differentierande it-stöd** kännetecknas av att förändringstakten är högre än för de etablerade systemen och att vi behöver kunna arbeta mer med projektstyrning. Samtidigt är de underliggande processerna inte kortlivade. Denna typ av it-stöd har ofta en livslängd på 3-5 år. Eftersom lösningarna på sikt kan bli en del av det etablerade it-stödet och behållas under en längre tid är kraven på tekniska standarder höga. Implementering i stor skala förutsätter noggrann testning och där det är möjligt ska lösningar återanvändas. Kommunfullmäktige prioriterar särskild finansiering till fokusområdena för att stimulera den digitala förnyelsen av stadens verksamheter.

För att kunna prova ny teknik eller kreativa idéer i liten skala finns **innovativt it-stöd**. Här tillåts verksamheter göra försök med ny teknik utan att behöva förhålla sig till hela stadens befintliga plattform. Syftet är att skaffa erfarenheter eller göra förstudier som kan ligga till grund för framtida större projekt som har en differentierande funktion. De arbetssätt och processer som stöds av innovativt it-stöd är nya eller av andra skäl uttalat tillfälliga. Livslängden på detta it-stöd bör inte överstiga 3-6 månader. Projekten drivs under friare former med lägre krav på

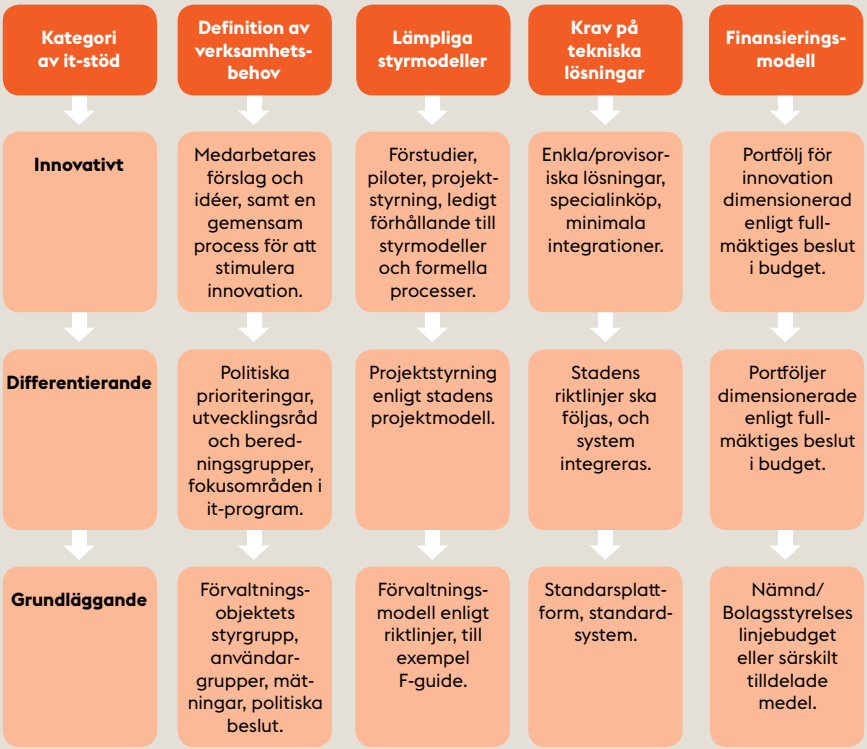

Figur 3 Stadens it-styrning varierar beroende på förändringstakt i de underliggande processerna.

exakta nyttoberäkningar, lägre krav på testning och utan krav på att kunna ansluta till alla tekniska standarder. Stadens säkerhetsprogram med tillhörande riktlinjer gäller dock även för innovativt it-stöd. Även för innovativa projekt och förstudier prioriterar kommunfullmäktige särskilda medel.

Innovativt it-stöd ska drivas i liten skala. Projekt som syftar till införande av innovativt it-stöd ska redan när de startas ha en uttalad plan för hur gjorda erfarenheter ska tas om hand och hur de lösningar som etablerats kan avvecklas eller integreras i stadens miljö när projektet är slut.

Verksamheter som skapar nya system ska säkerställa att dessa system ges ett tydligt ägarskap. Då införande av nya systemlösningar planeras ska den tänkta systemägaren vara känd och ha accepterat framtida ansvar och kostnader som följer av detta ansvar. Systemägaren är alltid en nämnd eller en bolagsstyrelse. Den som löpande utövar ansvaret på uppdrag av nämnden eller bolagsstyrelsen benämns systemägarrepresentant. Systemägaren ansvarar för att förvaltning av systemet sker med beaktande av de bestämmelser som framgår av it-program och säkerhetsprogram med tillhörande riktlinjer.

5 Finansiering

Sammanfattning

- It ska i första hand finansieras inom ramen för respektive nämnd eller bolagsstyrelses ordinarie verksamhet.
- Vid framtagning av underlag för beslut om verksamhetsförändringar ska kostnaden för möjliggörande förändringar i it-stödet alltid beaktas.
- Särskild finansiering avsätts inom ramen för fem portföljer för att stimulera utveckling inom stadens fokusområden för digital förnyelse. En projektportfölj är knuten till ett specifikt fokusområde och omfattar projekt som bedrivs med samma ändamål och motsvarande målbild.
- Kommunfullmäktige beslutar ambitionsnivå genom att årligen fastställa ekonomisk ram för respektive portfölj.
- Ett utvecklingsråd och beredningsgrupper säkerställer verksamhetens delaktighet i värderingen av planerad utveckling.

Grundtanken är att it-stöd i Stockholms stad finansieras inom ramen för respektive nämnds- eller bolagsstyrelses ordinarie verksamhet och budget. Löpande kostnader för centrala system kan hanteras genom central fakturering från leverantör. Dessa fördelas till nämnder och bolagsstyrelser i enlighet med den fördelning kommunstyrelsen beslutar. Utnycklingen ska spegla användningen av tjänsterna utan att innebära en orimlig arbetsinsats eller kostnad. Om beslut i kommunfullmäktige eller i stadens nämnder och bolagsstyrelser kräver förändringar i stadens it-stöd ska kostnaden för dessa beaktas i beslutet.

För de fem fokusområden som definierats i kapitel 5 ovan avsätts särskild finansiering inom ramen för så kallade projektportföljer. Det innebär att staden under programmets löptid kommer att ha fem portföljer som syftar till att finansiera prioriterad digital förnyelse. En portfölj är knuten till ett specifik fokusområde och omfattar projekt som bedrivs med samma ändamål och motsvarande målbild. Syftet med portföljstyrning är att säkerställa balans mellan utveckling inom de olika fokusområdena.

Politisk styrning genom ramar för portföljer

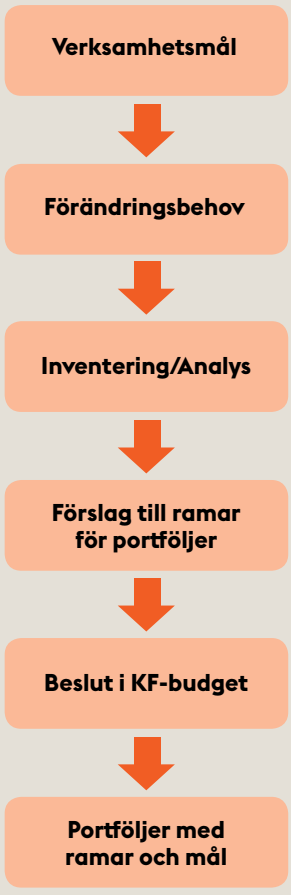

Kommunfullmäktige balanserar de olika perspektiven genom att besluta om ambitionsnivå för respektive portfölj. Detta sker genom att ekonomiska ramar för respektive portfölj fastställs i kommunfullmäktiges budget. Genom att ramarna sätts med koppling till ett tydligt syfte, men utan koppling till ett specifikt projekt blir det möjligt för kommunstyrelsen att snabbt och löpande under året besluta om finansiering till projekt utifrån prioriteringar inom ramen för respektive portfölj. Finansering inom projektportföljerna kan ske antingen över driftbudget eller genom disposition av eget kapital.

För att få finansiering inom ramen för en portfölj ska den som vill driva ett projekt inkomma med en ansökan till kommunstyrelsen. Inom varje portfölj tilldelas medel till de projekt som bedöms mest angelägna, dock högst till det värde som fastställts av kommunfullmäktige i budget. Hur angeläget ett projekt är bedöms i förhållande till kommunfullmäktiges inriktningsmål med tillämpning av de principer för värdering av nytta som framgår av modellen för it:s bidrag till organisationens mål i kapitel 2 ovan. Denna modell utvecklas och specificeras i kommunstyrelsens riktlinjer. För den portfölj som syftar till att finansiera innovation anpassas kraven på nyttobedömning till det faktum att projekten kan ha som huvudsyfte att bedöma

nyttan med ett visst arbetssätt. Kommunstyrelsens beslut om vilka projekt som ska tilldelas medel ska bygga på samråd med representanter från stadens verksamheter. Beslutsprocessen ska närmare beskrivas i riktlinjer för portföljhantering och ansökningsprocessen. Rådgivande till kommunstyrelsen i dessa beslut är ett utvecklingsråd som leds av stadsdirektören. Ledamöter i utvecklingsrådet utses av stadsdirektören bland förvaltnings- och bolagschefer samt berörda chefer inom stadsledningskontoret. Utöver utvecklingsrådet ska beredningsgrupper formeras för att bereda och bedöma förslag inom respektive portfölj.

Varje projekt som beviljas medel ur portföljerna ska ha en tydlig plan för hur den verksamhetsutveckling som planeras ska uppnås och hur den förväntade nyttan ska realiseras. Projekten ska normalt vara avgränsade och kunna genomföras under ett och samma verksamhetsår. Stora projekt delas upp i delar som beslutas från år till år. Projekten följs upp av det utvecklingsråd som också beslutar om tilldelning av medel till projekt.

Kommunstyrelsen svarar för planering och uppföljning av de fem portföljer som syftar till finansiering av digital förnyelse. En löpande verksamhetsdialog ska ligga till grund för kommunfullmäktiges beslut om portföljernas storlek från år till år. Som en del av detta driver kommunstyrelsen en strukturerad process för att fånga upp goda idéer och stimulera innovation.

Utöver ovanstående kan kommunfullmäktige särskilt besluta om finansiering av prioriterade projekt inom it-området, exempelvis för att finanisiera utbyte av föråldrade system eller för att finansiera förändringar av it-stödet med anledning av andra beslut om förändringar i stadens verksamhet.

Tilldelning av projektmedel inom ramen för portföljer

6 Uppföljning av it-verksamheten

För att höja verksamhetens förmåga att nå de av kommunfullmäktige beslutade inriktningsmålen ska stadens nämnder och bolagsstyrelser löpande följa upp hur digitala lösningar används och kan användas. Kommunstyrelsen ska också svara för en stadsövergripande uppföljning. Nämnder och bolagsstyrelser ska medverka med de underlag som kommunstyrelsen begär för detta.

It ska följas upp baserat på kvalitet och kostnad för it-stödet, men också utifrån den nytta it-stödet ger. Det är viktigt att flera perspektiv kombineras i uppföljningen för att få en balans mellan olika åtgärder som syftar till att sänka kostnader, skapa driftstabilitet eller möjliggöra förnyelse. Kommunstyrelsen ska därför utvärdera stadens löpande it-leverans såväl som de projekt som finansieras inom ramen för de gemensamma portföljerna ur nedanstående fem perspektiv.

Uppföljning utifrån de fem perspektiven ska bygga på definierade mätetal. Dessa ska löpande tas fram med hjälp av såväl objektiva som subjektiva mätmetoder. Ett exempel på objektiv metod är mätning av tillgänglighet genom teknisk mätning i stadens driftmiljöer. Med subjektiv mätning förstås mätning av intressenters uppfattning om it-stödet genom intervjuer eller enkätundersökningar. Bland de mätetal som tas fram kan ett urval i framtiden också införas som indikatorer för att möjliggöra en gemensam uppföljning inom ramen för stadens integrerade lednings- och styrningssystem, ILS.

Externt nyttoperspektiv
beskriver nyttan för medborgare, företagande och besök

Internt nyttoperspektiv
beskriver nyttan för stadens verksamheter och deras effektivitet

Internt it-mognadsperspektiv
beskriver i vilken grad gjorda investeringar tas till vara och medarbetarnas förmåga att använda det befintliga it-stödet

It-kostnadsperspektiv
beskriver kostnaden för it-stödet och möjliggör utvärdering av it-verksamhetens kostnadseffektivitet

It-kvalitetsperspektiv
beskriver stabilitet och tillgänglighet hos it-stödet

7 Leverans av it-stöd

En effektiv digital förnyelse förutsätter ett effektivt organiserat arbete med stadens it-stöd. Varje nämnd och bolagsstyrelse har ansvar för att deras verksamhet har det it-stöd som krävs. Inom vissa områden finns det dock gemensamt it-stöd som inte får dubbleras av nämnder eller bolagsstyrelser. Detta gäller infrastrukturella it-lösningar som arbetsplatssystem och serverdrift, men också bassystem som är gemensamma för samtliga eller flera av stadens förvaltningar och i vissa fall bolag, exempelvis inom ekonomi, personal och det sociala området.

7.1 Arkitektur

Stadens mål är att service till medborgare ska ges utifrån medborgarens fokus. Detta förutsätter en hög grad av horisontella arbetssätt där olika nämnder verkar inom gemensamma lösningar för att ge service i gemensamma kanaler. Samverkan runt gemensamma arkitekturfrågor är en av förutsättningarna för att uppnå strukturer och standarder där en integrerad användarupplevelse kan uppnås och där system kan kommunicera med varandra på ett enhetligt och säkert sätt.

En gemensam arkitektur gör det möjligt att utbyta information, integrera processer och utveckla verksamhetsstödjande lösningar och tjänster. Arkitekturramverket ska detaljeras och kontinuerligt hållas aktuellt i kommunstyrelsens riktlinjer. Nya lösningar som införs ska uppfylla krav som följer av dessa.

Viktiga grundprinciper för stadens arkitekturramverk är att:

1. Gemensamma metoder för arbete med it-utveckling och förvaltning ska vara dokumenterade av kommunstyrelsen och tillämpas av nämnder och bolagsstyrelser i enlighet med kommunstyrelsens riktlinjer.
2. All informationshantering ska ha en adekvat säkerhetsnivå och utformas i enlighet med bestämmelser som följer av stadens säkerhetsprogram.
3. Informationsmodeller ska vara dokumenterade. Det ska finnas enhetliga begreppsmodeller som utgår från det språkbruk som finns i verksamheten och tillämpliga regelverk. Kommunstyrelsen kan där det krävs besluta om för staden gemensamma informationsmodeller och om vilket system som anses vara huvuddatakälla (masterdata) för en viss typ av information för alla stadens system.
4. Information ska kunna frigöras från de system i vilken den uppstår och kunna återanvändas i stadens övriga system.
5. Rådata ska kunna tillgängliggöras i digital form som Öppna data enligt gällande förordningar.
6. Stadens applikationer ska finnas förtecknade i en applikationsportfölj som förvaltas av kommunstyrelsen. Stadens övriga nämnder och bolagsstyrelser ska bidra med den information som kommunstyrelsen begär för att hålla förteckningen aktuell.
7. System ska utformas och integreras så att de upplevs som ett stöd av de som ska använda systemen, oavsett om slutanvändaren är intern eller extern.

För att i största möjliga mån skapa förutsättningar för enhetlig sammanhållen service till medborgare, företagande och besök och för ett smidigt internt och externt informationsutbyte ska stadens it-lösningar återanvända den plattformsinfrastruktur som förvaltas av kommunstyrelsen. Det är inte tillåtet att etablera dubblerade funktioner inom de områden där staden har gemensamma lösningar om inte kommunstyrelsen beslutar om undantag. Exempelvis ska e-tjänster baseras på stadens e-tjänstplattform, inloggning mot stadens it-stöd från internet ska ske genom användning av stadens autentiseringslösning (id-portal) och internt beslutsstöd ska återanvända den infrastruktur som finns inom stadens ledningsinformationssystem (LIS).

En aktuell och uppdaterad beskrivning av det gemensamma it-stödet ska framgå av kommunstyrelsens riktlinjer. Av dessa ska också framgå hur ytterligare dokumentation och anvisningar för utveckling och integration mot de gemensamma plattformarna tilllgängliggörs.

7.2 Sourcing

Staden ska sträva efter att i konkurrens upphandla det it-stöd som verksamheten behöver. Ansvaret för att verksamheten har det it-stöd som behövs för att lösa en uppgift innehas i första hand av den nämnd eller bolagsstyrelse som nyttjar it-stödet. Upprätthållandet av en hög beställarkompetens såväl tekniskt som kommersiellt är en viktig fråga för stadens it-organisation. Detta gäller såväl lokalt som centralt.

Där det finns möjlighet till volymfördelar och koncernrabatter ska dessa utnyttjas. Kommunstyrelsen svarar för att löpande samordna dessa behov och anvisa hur sådan samordning ska ske. Vid samordning är det dock viktigt att de lokala behoven beaktas och att gemensamma lösningar förmår uppfylla de krav som finns i respektive verksamhet.

För att de prioriterade målen för digital förnyelse ska kunna nås är det viktigt att integrationer mellan system fungerar. Detta underlättas genom tydliga ansvarsgränser mellan leverantörer och en aktiv samordning från stadens sida. Kommunstyrelsen fungerar som kontraktsägare för stadens större driftavtal och tar ett helhetsansvar för integrationen av stadens grundläggande och differentierande it-stöd. Leveransen ska affärsmässigt hållas ihop med så tydliga ansvar som möjligt för alla inblandade aktörer.

Vid införande av nya gemensamma it-lösningar ska strävan vara att det nya systemet kan införlivas i stadens gemensamma avtal för drift och förvaltning av it. För att detta ska kunna uppnås är det viktigt att antalet leverantörer och avtal inom it-området inte är för stort.

För att it-stödet ska kunna levereras smidigt och för att en hög säkerhet ska kunna upprätthållas inom stadens verksamheter ska staden också ha ett gemensamt datakommunikationsnät som hålls samman som en leverans hela vägen från lokala nät till anslutningspunkt mot internet.

Stadens hantering av programvarulicenser ska vara gemensam och skötas av en för samtliga nämnder och bolag gemensamt upphandlad part. Denne benämns stadens licensadministratör. I licensadministratörens uppgifter ingår att säkerställa att licenser köps på rätt avtal, att licenser återanvänds där det är möjligt och att stadens verksamheter har tillgång till statistik över licensutnyttjande i stadens it-miljö.

Antalet parter som arbetar med support till interna användare och (i den mån de berörs av supporten) externa utförare som rör denna samlade it-leverans ska vara begränsat. Målbilden är att den centrala it-leveransen på lång sikt ska kunna stödjas av en sammanhållen support, en så kallad SPOC (Single Point of Contact). För medborgare är principen att stöd med användning av e-tjänster i första hand ges av Kontaktcenter Stockholm.

Stockholms stad

Kommunikationsprogram för Stockholms stad 2017–2022

Kommunikation genomsyrar alla stadens verksamheter. Varje dag har vi hundratusentals kontakter och möten. En förskollärare berättar om dagen när föräldern hämtar sitt barn. En stockholmare felanmäler trasig gatubelysning med Tyck till-appen. En bovärd håller ett möte med hyresgästerna inför en upprustning. Där och då, i dessa ögonblick, skapas upplevelser och föreställningar om staden och vår service. Kommunikation är en självklar och integrerad del i våra arbetssätt och verksamhetsprocesser.

Stockholms stad är en offentlig verksamhet som ytterst är till för stockholmarna. Det innebär att vi har ett viktigt informationsansvar. Det ska vara enkelt för stockholmarna att ta del av tillförlitlig information om den service vi erbjuder dem. Det ska också vara enkelt att ha insyn och vara delaktig i de beslut som stadens politiker fattar.

Stadens kommunikationsarbete är ett verksamhetsstöd för att förverkliga kommunfullmäktiges budget, mål och vision. Genom ett medvetet arbete med vår kommunikation skapas en enhetlig och relevant bild av Stockholms stad. Kommunikationen bidrar till kvaliteten i våra verksamheter och utvecklingen av staden.

Om kommunikationsprogrammet

Programmet slår fast grundläggande principer för stadens kommunikation och inriktningen för de kommande åren. Det innehåller mål och strategier för åren 2017–2022 som ska möta de utmaningar staden står inför. Programmet gäller alla Stockholms stads nämnder och bolagsstyrelser och ska ligga till grund för hur stadens verksamheter planerar, genomför och utvecklar sin kommunikation.

Kommunikatörer och chefer har ett särskilt ansvar för att programmets innehåll omsätts till handling i det dagliga arbetet. För att säkerställa att målen uppnås följer stadsledningskontoret, i samråd med Stockholms Stadshus AB, upp kommunikationsprogrammet och kommer att samordna och stödja förvaltningar och bolag i deras arbete med att förverkliga programmet.

Utgångspunkter för vår kommunikation

All vår kommunikation utgår från ett antal grundläggande principer som hjälper oss att uppfylla det kommunala uppdraget. De gäller över tid och ger oss vägledning i det dagliga arbetet.

1. Information och kommunikation – en demokratisk rättighet

Grunden för Stockholms stads kommunikation är de rättsprinciper som finns i svensk lag.

Välfungerande kommunikation är grundläggande i ett demokratiskt samhälle, och som kommun har vi skyldigheter i vårt offentliga serviceuppdrag. De innebär bland annat att tillhandahålla information och vägledning, samt ge möjlighet till insyn och delaktighet. Vi ska också vara lätta att förstå och underlätta för den enskilde att ta del av vår service, sina rättigheter och att ha med oss som myndighet att göra.

Några av de lagar som berör kommunikation är: förvaltningslagen, tryckfrihetsförordningen, yttrandefrihetsgrundlagen, offentlighets- och sekretesslagen, språklagen, personuppgiftslagen, upphovsrättslagen och diskrimineringslagen.

2. Med kommunikation når vi mål och resultat

Kommunikation är ett verktyg för att nå effekter och resultat, och i förlängningen verksamhetens mål.

Kommunikation är en del av arbetet för oss alla och ett naturligt inslag i våra verksamheter. Samtidigt är kommunikation en strategisk stödprocess för att styra, leda och utveckla verksamheten. Genom att ha en helhetssyn, planera, sätta mål och följa upp, säkerställer vi att önskade resultat uppnås.

Kommunikationen om verksamheternas mål är vital. De ska vara konkreta och begripliga, både för medarbetarna och för andra intressenter. Delaktighet kring målen och hur de ska förverkligas leder till engagemang.

3. Stockholms stad är en kommunikativ organisation

Alla medarbetare, chefer och ledning spelar roll i kommunikationen. Därför har vi alla ett ansvar. Med verksamhetsansvar följer kommunikationsansvar. Det innebär att chefen har det yttersta ansvaret för kommunikationen i den egna verksamheten.

En väl fungerande intern kommunikation är grunden till ett gott arbetsklimat och en förutsättning för att kunna utföra sitt arbete på ett effektivt sätt. Den bidrar till delaktighet och ansvarskänsla. En god intern kommunikation är även avgörande för kvalitén i vår externa kommunikation, och hur organisationen uppfattas. Engagerade medarbetare är kunskapsbärare och stadens ansikte utåt.

Medarbetaren har en avgörande roll i stadens kommunikation, både internt och externt. I ett aktivt medarbetarskap ingår att söka och ta del av relevant information för att vara kunnig och uppdaterad i sin roll och verksamhet. Där ingår också att själv delge information och delta i en löpande dialog på arbetsplatsen, till exempel vid möten, och i utveckling av verksamheten. Medarbetaren förväntas företräda verksamheten och att ge ett gott bemötande.

Chefen säkerställer att det finns relevant information om verksamheten och att kommunikationen med dem som berörs fungerar. Det innebär bland annat att beakta kommunikationsfrågor i verksamhetsplanering och i fördelning av resurser. Chefen är en viktig företrädare för verksamheten i relationer och samverkan. Kommunikationen med medarbetarna är en självklar del av ledarskapet. Med kommunikation skapar chefen förståelse, mening och engagemang för att förverkliga mål och vision. Chefen lyssnar och ger återkoppling, skapar förutsättningar för dialog och nytänkande på arbetsplatsen. Det leder till delaktighet, stolthet och utveckling av verksamheten.

Ledningsgruppen har ett särskilt ansvar i att säkerställa samsyn kring centrala budskap och att målkommunikationen når önskad effekt i den egna verksamheten. Ledningsgruppen har även en viktig uppgift i att förmedla återkoppling från sin verksamhet till respektive nämnd/styrelse och stadens ledning.

Kommunikatören ansvarar för att skapa förutsättningar och strukturer för information och kommunikation med verksamhetens målgrupper. Utifrån ett strategiskt perspektiv bistår kommunikatören verksamheterna i planering, samordning, genomförande och uppföljning av insatser. Chefer och ledning får stöd i att bedöma kommunikationsbehov och med kommunikationsplanering.

4. Vår kommunikation är planerad och effektiv

Vi förstår kraften i god kommunikation och strävar efter att den ska vara ändamålsenlig och resultatinriktad.

Inriktad på resultat

Vår kommunikation ska vara inriktad på att skapa nytta. Därför frågar vi oss alltid vilket resultat som ska uppnås när vi utformar en insats.

Gott bemötande

Varje dag har vi hundratusentals kontakter inom verksamheterna och med vår omvärld. Alla stadens kontakter, oavsett form, ska präglas av ett gott bemötande. Det ställer krav på kunniga medarbetare, som har tillgång till relevant och aktuell information, och att förutsättningarna för kommunikation är goda.

Vi lyssnar och samverkar
För att ta vara på stockholmarnas engagemang och kunskaper, och involvera dem i utvecklingen av verksamheten krävs en levande dialog. Vi är öppna för olika tankar, idéer och förslag och samverkar både inom staden och med andra. Återkoppling – att berätta vad vi gör och hur det går – är en viktig del av dialogen.

Kunskapen om mottagaren styr
Vår kommunikation är framgångsrik när vi kommunicerar på mottagarens villkor. Den ska anpassas och bygga på aktuell analys av målgruppers behov och förutsättningar. Därför är vi lyhörda och flexibla när förutsättningarna ändras, eller när vi lärt av vår uppföljning.

Vi gör smarta kanalval
För att uppnå önskad effekt behöver vi göra medvetna kanalval. Ibland betyder det välbekanta kanaler som gör oss tydliga. Vid andra tillfällen behöver vi hitta nya för att nå dem vi vill kommunicera med. Det kräver att vi är uppdaterade om förutsättningar och möjligheter.

Stockholms stads gemensamma webbplatser är våra främsta digitala kontakt- och serviceytor.

Vi kommunicerar medvetet och hållbart
Alla ska känna sig inkluderade. Därför är vi kunniga och kritiska när vi utformar vår kommunikation. Det märks i val av kanal, språk, ord, bilder och annat.

Vi är också nytänkande och långsiktiga i våra kommunikationsinsatser. Därför använder vi relevant digital teknik, väger in klimatpåverkan, tar socialt ansvar och uppmuntrar innovativt tänkande och utbyte.

Vi utvecklas genom uppföljning
För att vår kommunikation ska fungera så effektivt som möjligt, följer vi upp, utvärderar och förbättrar. Det gäller i de digitala kontaktytorna, i mötena med stockholmarna och i våra interna processer. En systematisk process bidrar till struktur i utvecklingen och inspirerar oss att hela tiden bli bättre.

5. Vi kommunicerar aktivt, tillgängligt och trovärdigt

All vår kommunikation kännetecknas av att den är aktiv, tillgänglig och trovärdig. Dessa är våra kärnvärden.

Aktiv
En aktiv kommunikation är genomtänkt och förankrad. Den förutsätter att vi är inriktade på att agera i ett samhälle i förändring. Vi välkomnar initiativ, är lyhörda och nytänkande med sikte på ständig förbättring.

Tillgänglig
Det ska vara lätt att känna igen och komma i kontakt med staden och oss

som arbetar här. Därför kommunicerar vi på mottagarens villkor – är tydliga och begripliga – och välkomnande för alla. Vår information är enkel att hitta, tillgänglighetsanpassad och vi har användarvänliga gränssnitt i våra tjänster. Det gör det enkelt för stockholmarna att ta del av vår service på ett sätt som passar dem.

Trovärdig
Vår kommunikation får gärna vara engagerande och inspirerande, men den är alltid korrekt, saklig och aktuell. Det framgår tydligt att Stockholms stad är avsändare. Staden uppfattas som en garant för budskapet och dess trovärdighet.

6. Samordning och tydlighet stärker varumärket

Vi utnyttjar kraften i att tillsammans vara Stockholms stad och har en medveten och sammanhållen varumärkeshantering. Det gör staden lätt att känna igen för våra intressenter, och det bidrar till intern samhörighet och effektivitet.

Ett gemensamt varumärke
En mångfald av viktiga verksamheter utgör Stockholms stad. Tillsammans är vi *en* kommunkoncern som hålls samman av *ett* gemensamt varumärke. Vår strävan är att skapa en tydlig bild av Stockholms stad. Då gör vi det lättare för stockholmarna att förstå vad som ingår i den kommunala servicen och att ta tillvara sina demokratiska rättigheter. Varumärket Stockholms stad ska inge förtroende hos intressenterna och stärka oss som enskilda verksamheter.

Bilden av staden är vårt varumärke
Stockholms stads varumärke är summan av de uppfattningar som vår omvärld och vi själva har om vår verksamhet. Avgörande är alla de möten vi dagligen har med stockholmarna och andra intressenter. Men styrkan i vårt varumärke avgörs av kvaliteten på vår service och våra tjänster. Vi bygger det inifrån – tillsammans. Det vi förmedlar i vår kommunikation ska stämma överens med vilka vi är och vad vi står för. Då blir bilden av oss sann och trovärdig.

Stockholms stad är vårt eget varumärke, som vi själva har rådighet över och kan profilera. I kraften av vår roll och storlek påverkar vi även varumärket Stockholm som plats. Våra verksamheter bidrar till att Stockholm är en attraktiv plats att leva på, men har också betydelse för Stockholm som besöksdestination, evenemangsstad och för attraktionskraften bland företagare och investerare.

En stad – en avsändare
Det ska alltid framgå att Stockholms stad är avsändare när Stockholms stad kommunicerar. Därför har vi en gemensam grafisk profil som alla

förvaltningar använder konsekvent. Det viktigaste elementet är logotypen S:t Erik som alltid finns med.

Bolagen kan använda egna grafiska profiler, men strävar efter att skapa igenkänning till staden. Bolagen kommunicerar alltid att de är en del av Stockholms stad.

Vi är tydliga kring beslut
Det ska vara tydligt i stadens kommunikation när något är beslutat eller när det är en politisk vilja som ännu inte beslutats. Därför finns det en tydlig gräns mellan Stockholms stads kommunikation där staden företräds av tjänstemän och partipolitiska budskap som borgarråd och andra politiska företrädare förmedlar.

7. Vi utgår från gemensamma budskap

För att göra Stockholms stads identitet och inriktning tydlig har vi gemensamma övergripande budskap som återspeglar stadens ambition.

Budskapen kan brytas ner och uttryckas på olika sätt av stadens verksamheter i den egna externa och interna kommunikationen. Vi strävar efter att kommunicera budskapen så att de blir meningsfulla, leder till engagemang och handling. Därför använder vi gärna ett berättande format och försöker vara konkreta. De övergripande budskapen fastslås av kommunfullmäktige.

Som komplement till övergripande budskap, använder vi i verksamheterna budskap om *hur vi gör, hur det går* och *var vi befinner oss.* Dessa budskap visar vad vi åstadkommer och bidrar till dialog om stadens utveckling. De är inriktade på att skapa delaktighet och stolthet.

8. Sakliga och aktiva mediekontakter

Våra mediekontakter präglas av största möjliga öppenhet och insikt om mediernas roll och förutsättningar. Vår ambition är att ge en rättvisande bild av staden och vi ser potentialen i en god mediерelation.

Medierna har en viktig roll i det demokratiska samhället. Inte minst som granskare av offentlig verksamhet. De förmedlar och värderar information, stimulerar till diskussion och driver opinion.

Det ska gå lätt och snabbt att komma i kontakt med den medarbetare som har ansvar och kompetens i en fråga. Därför är vår beredskap och tillgänglighet hög. Alla medarbetare får svara på frågor från media, men är inte skyldiga att göra det. Den som inte vill hänvisar till närmaste chef.

Vår omvärldsbevakning är relevant och anpassad till dagens komplexa och snabbrörliga medielandskap med många aktörer. Vi är analytiska, uppmärksamma på felaktigheter i andras kommunikation och reaktiva när det behövs.

Vi respekterar naturligtvis yttrandefriheten, som ger alla rätt att uttrycka tankar och åsikter, och meddelarfriheten som ger anställda inom offentlig sektor rätt att kontakta massmedia. Efterforskning om vem som lämnat informationen får inte förekomma.

9. Samordnad och snabb kommunikation i kris

Vid oförutsedda händelser gäller samma principer för kommunikation som normalt.

Kriser ställer dock särskilda krav på snabb, samordnad och kontinuerlig kommunikation som baseras på fakta om den aktuella situationen. Vi samverkar med andra berörda i och utanför Stockholms stad när det behövs.

Kommunikationens inriktning åren 2017–2022

Stadens utmaningar – hur kan kommunikationen bidra?

Stockholm är på många sätt en fantastisk stad, uppskattad för sin skönhet och goda livsmiljö. Men det är också en stad som står inför en rad utmaningar, och den snabba utvecklingen blir alltmer påtaglig. Det handlar om globalisering, urbanisering, digitalisering, migration och krav på en såväl ekologisk som socialt hållbar utveckling.

Stockholm är en attraktiv stad för många. Att staden växer är bra, men också utmanande. Nya generationer stockholmare ska kunna skapa ett hem och ett gott liv – då behövs fler bostäder, utbyggd infrastruktur och samhällsservice. Samtidigt ska staden utvecklas hållbart. Att klara det kommunala uppdraget, i en snabbt växande och alltmer internationell storstad, ställer krav på vår förmåga att samverka, vara flexibla och tänka nytt. Stockholmarnas vardag påverkas av den intensiva stadsutvecklingen. **Med vår kommunikation kan vi förklara vad som händer runt om i staden, varför och vart vi är på väg.**

Stockholm har, i likhet med andra växande städer, utmaningar i att hantera sociala och ekonomiska skillnader och att kunna erbjuda invånarna likvärdiga livschanser. Trots att Stockholms stad länge strävat efter att bryta segregationen, så är Stockholm en uppdelad stad. Vi behöver också möta upp att många av de nya stockholmarna har utländsk bakgrund. **Stadens kommunikation kan bidra till jämlika förutsättningar att ta del av, och delta i, stadens verksamheter och utveckling.**

Stockholm konkurrerar med andra städer och regioner på en global marknad om kompetens, kapital och investeringar. För att möta konkurrensen behöver vi fortsätta att positionera Stockholm med sikte på ett expansivt näringsliv, fler jobb och långsiktig välfärd. **I vår kommunikation kan vi lyfta fram Stockholms unika värden och**

styrkor, och bidra till marknadsföringen gentemot besökare och investerare.

Goda relationer och samverkan blir allt viktigare för oss, såväl lokalt som regionalt och internationellt. Vi behöver följa utvecklingen i Stockholm, Sverige och världen för att kunna förutse och förstå vad som händer och hur det påverkar oss. **En medveten omvärldsbevakning och kommunikation inriktad på kunskapsutbyte och samarbete över gränser, kan bidra till att hitta långsiktiga lösningar på dagens komplexa samhällsproblem.**

Den digitala utvecklingen skapar många möjligheter att utveckla staden, och ger samtidigt helt nya förutsättningar. Digitaliseringen gör stadens verksamheter mer transparenta med fler och snabbare kontaktytor. I dagens medielandskap är det lätt att kommunicera, sprida information, och åsikter. Samtidigt ökar konkurrensen om uppmärksamheten och risken för att felaktiga uppgifter får spridning. **Utvecklingen medför förväntningar på vår service och interaktivitet, och ställer krav på alla stadens medarbetare och deras kommunikationsförmåga**.

Vår syn på livskvalitet och hur vi väljer att leva våra liv förändras. Det gör även förväntningarna på stadens service och välfärdstjänster. Nya generationer kommer att kräva nya lösningar och för att fånga upp behoven behöver vi lyssna aktivt och föra dialog på arenor där stockholmarna finns. **Genom en väl fungerande dialog i våra verksamheter engageras medarbetarna i att lyssna, tänka innovativt och utveckla verksamheten.**

Konkurrensen om flera av stadens viktiga yrkesgrupper har ökat på arbetsmarknaden. Samtidigt som pensionsavgångarna är kännbara. För att kunna driva våra verksamheter med kompetens och engagemang så behöver staden behålla och utveckla befintliga medarbetare, men också attrahera nya. **Vår kommunikation kan bidra till en god kompetensförsörjning och profilering av staden som en attraktiv arbetsgivare.**

Mål

Med utgångspunkt i stadens utmaningar och långsiktiga ambitioner har kommunikationsmål för åren 2017–2022 formulerats:

- Stockholms stads medarbetare skapar förtroendefulla relationer genom kommunikation

Alla stadens medarbetare är medvetna om sin roll i stadens kommunikation. De deltar aktivt i kommunikationen och ger ett gott bemötande i den verksamhet där de arbetar. Chefer tar sitt kommunikationsansvar. Stadens kommunikatörer samordnar och ger stöd i kommunikationsarbetet. Verksamheterna tillhandahåller trovärdig information och ger ett gott bemötande i alla kontaktvägar. Varje kontakt ses som en del av en långsiktig god relation.

- Medarbetarna och stockholmarna är delaktiga i att förverkliga Stockholms stads vision

En väl fungerande kommunikation bidrar till att stadens verksamheter på ett effektivt sätt uppnår sina mål och förverkligar stadens vision. Staden har system för samverkan och inflytande som stimulerar nytänkande och verksamhetsutveckling. Stadens medarbetare upplever att de i sin roll har möjlighet att delta i att förverkliga visionen. Stockholmarna har möjlighet att ta del av och vara delaktiga i hur staden utvecklas.

- Varumärket Stockholms stad är starkt

Stadens intressenter känner igen, har en relevant bild av och förtroende för Stockholms stads alla verksamheter. Staden uppfattas som en attraktiv arbetsgivare och kan rekrytera och behålla rätt kompetens. Stockholms stads verksamheter bidrar till att Stockholm är en attraktiv stad som är öppen, innovativ och hållbar.

Strategier

För att skapa fokus och samsyn kring hur målen ska förverkligas finns ett antal vägledande strategier.

Vi utnyttjar kraften i att tillsammans vara Stockholms stad

Stadens vision är vårt långsiktiga gemensamma åtagande. Den skapar engagemang, stolthet och delaktighet i utvecklingen av Stockholm. Ur visionen hämtar vi vägledning för den stad vi strävar efter att förverkliga. Vi är en koncern med ett gemensamt varumärke – och vårt gemensamma varumärke ska signalera våra ambitioner:
- *Stockholm är en **öppen,** välkomnande och levande stad; fylld av folkliv, kultur, storstadspuls och natur.*
- *Stockholm är en smart och digital stad, ett nav för **innovation** och världsledande inom it och kreativa näringar.*
- *Stockholm växer **hållbart** i ett brett perspektiv. Vi värnar om livskvalitet, hushåller med resurser och minimerar klimatpåverkan.*

För att vara tillgängliga, trovärdiga och stärka stadens varumärke berättar vi alltid att vi är Stockholms stad. När det behövs lyfter vi fram och profilerar det unika i våra verksamheter, men alltid som en del av Stockholms stad. Vi tar vara på fördelarna med att vara en stor organisation och söker aktivt samordningsvinster och synergier i kommunikationsarbetet, med exempelvis en gemensam webbplattform och gemensamma mallar. Samverkan, lärande och utbyte mellan stadens verksamheter stöttas och stimuleras.

Vi har gemensamma huvudbudskap som ger riktning och fokus

För att göra Stockholms stads identitet och inriktning tydlig utgår stadens kommunikation från det gemensamma övergripande budskapet:
Stockholm – en öppen, innovativ, hållbar stad

För att bidra till stolthet och samverkan kompletterar vi med det interna budskapet:
Vi är en mångfald av verksamheter som tillsammans utvecklar staden

I vår internationella marknadsföring av Stockholm och Stockholmsregionen använder vi tillsammans med drygt femtio andra kommuner i regionen budskapet:
Stockholm – the Capital of Scandinavia

Aktuell kunskap om målgrupperna ligger till grund för våra kommunikationsinsatser

Konkurrensen om målgruppernas uppmärksamhet är större än någonsin. Det gör det än viktigare att kommunicera på deras villkor. Det räcker inte att utgå från traditionella föreställningar om till exempel geografi och ålder, utan vi behöver utgå från aktuella kunskaper om behov, drivkrafter,

kommunikationsvanor, språkkunskaper och livssituationer. Vi behöver också vara lyhörda och flexibla när förutsättningarna ändras samt lära oss av vår uppföljning. Stadens kontaktytor ska vara funktionella, lätta att använda och ständigt utvecklas för att möta målgruppernas behov.

Alla ska känna sig inkluderade i stadens kommunikation

Stockholm ska vara en stad för alla. I syfte att åstadkomma detta jobbar Stockholm mot målen att vara en stad som håller samman, som är klimatsmart samt är ekonomiskt och demokratiskt hållbar. Det är grunden även för vår kommunikation. För att uppfattas tillgängliga och trovärdiga, och för att bygga förtroendefulla relationer behöver alla känna sig inkluderade. Därför ska vi vara medvetna och normkritiska när vi planerar och utformar kommunikationen. Det återspeglas såväl i vårt språk – vad och hur vi säger saker – som i bild- och kanalval.

Vi lyssnar och samverkar

Det krävs en mångfald av perspektiv och idéer för att möta stadens utmaningar. Därför behöver vi vara öppna för olika tankar och förslag, och samverka med viktiga aktörer i vår omvärld. Vi lyssnar för att kunna anpassa oss till vad som händer, för att lära av andra och hitta nya innovativa lösningar. Vi tar vara på engagemang, kunskap och idéer genom att fördjupa dialogen – med stockholmarna såväl som i våra egna verksamheter. Vi återkopplar resultat och delar med oss. Att lyssna och samverka är viktiga delar i en aktiv, tillgänglig och trovärdig kommunikation.

Vi vidareutvecklar ett aktivt medarbetarskap och ett gott bemötande

Vi prioriterar att skapa goda förutsättningar för stadens medarbetare att vara aktiva i stadens kommunikation, ge ett gott bemötande och bidra till förtroendefulla relationer. Med god intern kommunikation skapar vi ett öppet klimat och lägger grunden för en god arbetsmiljö. Medarbetare får möjlighet att ha god kunskap om verksamhetens mål och om vad som händer i staden. Det bygger engagemang och samhörighet. Stadens medarbetare får stöd och inspiration att vidareutveckla sin kommunikationsförmåga.

Medveten kommunikation bidrar till framgångsrik kompetensförsörjning

Vår kommunikation visar möjligheterna med att arbeta i Stockholms stad. Det gäller både internt och på arbetsmarknaderna för stadens bristyrken. Vi strävar efter att få kontakt och bygga goda relationer med potentiella medarbetare i såväl digitala och sociala medier, som i personliga möten. Vi använder medarbetares egna berättelser om hur det är att arbeta i Stockholms stad – som konkret visar samhällsnyttan, utvecklingsmöjligheterna och arbetsgivarerbjudandet.

Stockholms stad

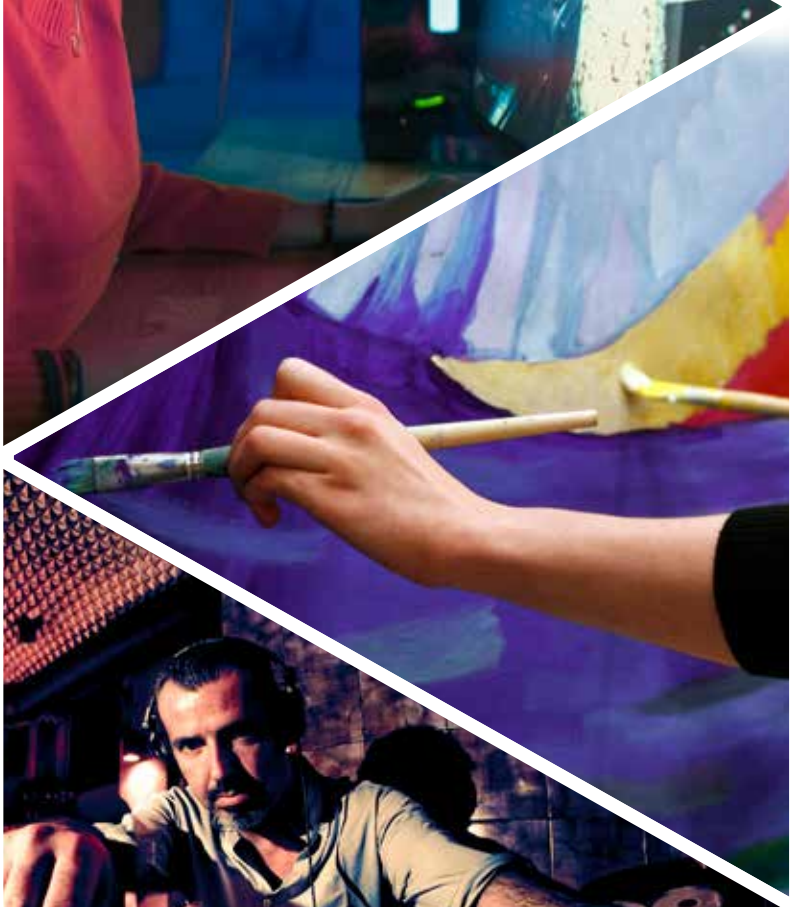

Kulturstrategiskt program för Stockholms stad

4 **Förord**

6 **Inledning**

12 **Två perspektiv och fem strategiska områden**

16 **Samverkansstrategier**

18 Samverkan om stadsutveckling

20 Samverkan om utbildning

24 Samverkan med staten, regionen och akademin

28 Samverkan om de kulturella och kreativa näringarna

32 Samverkan om besöksnäringen

Stort tack till er cirka hundra personer som aktivt deltagit i framtagandet av detta program. Ni är verksamma inom offentlig sektor, näringslivet, civilsamhället och kulturlivet i stort. Ni finns på olika arenor, både internationellt och nationellt såväl som regionalt och lokalt. Tack för era olika perspektiv och bidrag till kulturstaden Stockholms utveckling – idag och imorgon.

LAYOUT OCH PRODUKTION Blomquist Communication, blomquist.se

FOTO OMSLAG Alexander Assal/Stockholms stad | Wingårdh Arkitektkontor | Charlota Blunarova/Unsplash | Mattias Ek/Stadsmuseet | Getty Images | Visit Stockholm |

FOTO Wingårdh Arkitektkontor sid 10 (visionsbild) | Alexander Assal sid 4, 34 | Mats Bäcker sid 4 | Getty Images sid 3, 6, 8, 12, 13, 16, 28 | William Kentridge sid 4 | Stockholms stad: Jany Plevnik sid 16, Simon Gate sid 22, Lennart Johansson sid 24 | Visit Stockholm sid 14 | Tove Freij sid 32 | Söderberg&Söderberg arkitektbyrå sid 18 (visionsbild) | Anna Hugosson sid 20 | Robert Höglund sid 17 | Andreas Nur sid 3 | Matilda Rahm sid 4, 26.

Förord

Stockholm växer med kultur! Konst, kultur och kreativa näringar är viktiga förklaringar till varför människor, talanger och företag väljer att besöka och etablera sig i Stockholm. Utvecklingen har varit snabb och expansionen sker på många områden.

Samtidigt finns det krafter som hotar den frihet som är konstens och kulturens fundament. Detta är oacceptabelt. Principen om armlängds avstånd samt konstens och kulturens frihet måste vara en självklarhet, oavsett politiskt styre. En stark och oberoende kultursektor är en förutsättning för en välfungerande demokrati och detta program ska bidra till att stärka denna sektor.

Det kulturstrategiska programmet slår fast en rad olika samhällsområden där kulturen ska ges en större och starkare roll. Samtidigt får kulturens värde aldrig begränsas efter den nytta den kan göra för dessa områden. Det kan inte nog betonas att konst och kultur har ett egenvärde och hur stadens insatser därför alltid måste utgå från konstens oberoende. Endast så kan Stockholm fortsätta att växa med kultur.

Under det nya millenniet har staden fått mer än 200 000 nya invånare. Antalet arbetsställen inom kultur, fritid och nöje växte med 50 procent från 2010 till 2019. De kommersiella övernattningarna ökade med 33 procent mellan 2013 och 2018 och en allt större andel av besökarna ser utbudet av nöjen och kultur som en huvudanledning till besöket.

Konst, kultur och kreativa företag ska alltså även ses som en motor för Stockholms tillväxt och som alla motorer behöver den underhållas för att ge full effekt idag och i framtiden. Det handlar bland annat om att öka allas tillgång till kultur, stimulera kreativa talanger, göra staden än mer attraktiv för inhemska och internationella besökare samt, inte minst, att inkludera kreativa och konstnärliga perspektiv i stadsutvecklingen.

Behovet av ett kulturstrategiskt program för Stockholms stad har funnits under en lång tid. Det förtydligar stadens vägval att låta kulturen ta plats i en växande stad och går i takt med stadens Vision 2040 där Stockholms kulturliv skildras som rikt och varierat. Stockholms stads första kulturstrategiska program utgör en bärande del i hur stadens förvaltningar och bolag kommer att ta ett ökat gemensamt ansvar för kulturlivets infrastruktur.

Under arbetet med det här kulturstrategiska programmet kom utbrottet av det nya coronaviruset. En pandemi som – visade det sig – skulle sätta Stockholm och hela världen i gungning. Kulturlivet är ett av många områden som drabbats hårt av pandemin och de smittspridningsåtgärder som gjordes. På kort tid tvingades hela samhället att genomgå omfattande omställningar, samtidigt som de långsiktiga effekterna för kulturaktörerna är svåra att sia om. Vad som emellertid är säkert är att Stockholm ska fortsätta att växa med kultur. Staden och dess kulturliv stärks genom ökad samverkan. Det gäller inom staden mellan förvaltningar och bolag, men också med andra offentliga och privata aktörer.

Detta kulturstrategiska program ska inspirera och vägleda samarbeten. Med utgångspunkt i varje nämnds och bolags kärnuppdrag förverkligas kulturens potential för stadens och stockholmarnas bästa.

Programmet täcker inte hela det kulturpolitiska fältet utan är inriktat på områden där stadens förvaltningar och bolag, ofta i samverkan med privata eller andra offentliga aktörer på en regional, nationell eller internationell nivå, har ett gemensamt ansvar att möjliggöra stärkta förutsättningar för kulturlivets infrastruktur. Det gäller främst utbildning och akademi, stadsutveckling, lokalförsörjning, kulturella och kreativa näringar samt besöksnäring. Detta är områden där det identifierats att stadens aktörer kan agera mer samlat och därmed resursstarkt för att stödja utvecklingen av ett fritt och rikt kulturliv, som håller hög kvalitet och är tillgängligt för alla. En stark och oberoende kultursektor är en förutsättning för en välfungerande demokrati och ett hållbart samhälle i linje med stadens genomförande av Agenda 2030.

Anna König Jerlmyr
Finansborgarråd och kommunstyrelsens ordförande i Stockholms stad

Jonas Naddebo
Kultur- och stadsmiljöborgarråd

Inledning

Stadens styrning

Stockholms stads vision 2040 – Möjligheternas Stockholm – beskriver Stockholm som en attraktiv och dynamisk stad med hög och hållbar tillväxt. Det ger förutsättningar för en fortsatt god välfärd och ett bra liv i stadens alla delar. Stockholms kulturliv skildras i visionen som rikt och varierat. Kommunfullmäktige fattade beslut om den senaste reviderade visionen den 15 juni 2020. Visionen redovisar stadens långsiktiga mål, vilka utmaningar staden står inför samt strategier för en långsiktig och hållbar utveckling. Stadens vision är också grunden för detta, stadens första, kulturstrategiska program.

I kommunfullmäktiges budget för 2019 fick kulturnämnden i uppdrag att i samarbete med Stockholms stads berörda nämnder och bolagsstyrelser och i samråd med kommunstyrelsen ta fram detta kulturstrategiska program. Programmet tar sin utgångspunkt i att Stockholm ska växa med kultur och hur ökad samverkan mellan fler kan bidra till detta. Det kulturstrategiska programmet täcker inte hela det kulturpolitiska fältet utan är avgränsat till, och inriktat på, områden med särskild potential att utvecklas genom att stadens förvaltningar och bolag tar ett ökat gemensamt ansvar för kulturlivets utveckling. Programmet har tagits fram i nära samarbete med framförallt utbildningsförvaltningen, stadsbyggnadskontoret, exploateringskontoret, idrottsförvaltningen, Stockholm Business Region, Kulturhuset Stadsteatern, Stockholms stadsarkiv samt stadsledningskontoret.

Parallellt med programmet finns en rad kompletterande och förvaltningsövergripande styrdokument med direkt koppling till kulturområdet, såsom stadens biblioteksplan, översiktsplan och filmstrategi. Alla dokument är dock underordnade stadens årliga budget. I stadens budget fastställer kommunfullmäktige inriktningsmål, mål för verksamhetsområden, indikatorer som mäter måluppfyllelsen samt aktiviteter som ska bidra till att målen uppfylls.

Det kulturstrategiska programmet i sin tur pekar ut handlingsriktning åt, och ska implementeras av, stadens samtliga berörda nämnder och bolag. Detta genom att nämnder och bolag tar fram konkreta mål och arbetssätt för att nå inriktningen i programmet. Uppföljningen sker löpande inom ramen för stadens ordinarie system för styrning och uppföljning. Ansvarig fackrotel följer upp programmet inför uppdatering 2024.

Kulturstaden Stockholm

Stockholm har utöver en rad offentligt finansierade institutioner och fria aktörer också många privata kultur- och livescener, gallerier, biografer och konserthus. Boende och besökare tar del av huvudstadens stora kulturutbud utan att reflektera över om detta erbjuds i kommunal, regional, statlig eller privat regi. Tillsammans bidrar olika aktörer till ett brett och konstnärligt kvalificerat utbud som lockar både en nationell och internationell publik.

Stockholms stad har en egen infrastruktur för kultur där bland annat Stadsbiblioteket ingår med ett fyrtiotal stadsdelsbaserade enheter, Kulturskolan (Sveriges största kulturskola), Stadsmuseet och Medeltidsmuseet, Liljevalchs konsthall, samt en organisation som arrangerar större festivaler och evenemang i staden. Kulturhuset Stadsteatern och Stadsarkivet är nationellt ledande institutioner inom sina respektive områden. Vid sidan

– KULTURSTRATEGISKT PROGRAM FÖR STOCKHOLMS STAD –

av dessa renodlade kulturinstitutioner har Stockholms skolor betydande kulturuppdrag och de är, tillsammans med de verksamheter som idrottsnämnden ansvarar för, viktiga i arbetet med att väcka kulturintresse hos nya grupper. Stadens lokalförsörjande bolag och förvaltningar skapar fysiska förutsättningar för Stockholms kulturliv genom att tillhandahålla infrastruktur för konstnärliga verksamheter.

Utanför stadens organisation finns många andra fristående kulturaktörer som, ofta med kommunalt stöd, ger plats för konstnärliga upplevelser, bildning och demokratiska samtal. Kommunala verksamheter, i allians med kulturella och kreativa företag, övrigt näringsliv samt civilsamhället, utgör en kraft som kan skapa en stark tillväxt för konst och kultur i Stockholm till nytta och glädje för stockholmarna, besökare och företag.

Kulturens sociala värden

Kultur berikar människors liv, kreativitet, tankevärldar och föreställningsförmåga. Alla människor är själva kulturbärare i någon form genom livsstil, intressen eller eget skapande. Kulturens värde och sociala effekter kan samtidigt stärkas genom infrastrukturell utveckling.

Kulturupplevelser ger sociala effekter både på individ- och samhällsnivå. Sambandet mellan socioekonomiska skillnader och läsförmåga hos barn och vårdnadshavare är väl dokumenterat. Men sambandet är inte helt förutbestämt. Nöjesläsning har större betydelse för studieresultaten än vårdnadshavarnas socioekonomiska status. Läsfrämjande insatser är alltså en effektiv väg för ökad jämlikhet.[1]

I ett stockholmsperspektiv vet vi att kulturlokaler bidrar till trygga stadsrum. Biblioteken upplevs ofta som trygga oaser. Även skolbibliotek betraktas som lugna platser i en skolmiljö som av vissa elever kan upplevas som högljudd. Bibliotek och offentliga möteslokaler kan ses som förlängda studie- och vardagsrum för många människor som lever i trångboddhet. Läxhjälp och språkkaféer bidrar till att sänka trösklarna till det svenska samhället.

1 Göteborgs Stads kulturförvaltning, Rapport 2020:1, Grinell, Klas, Kulturens värde och sociala effekter.

För det egna skapandet är exempelvis skolor med musikprofil, folkbildningen och Kulturskolan viktiga aktörer men verksamheterna har också betydelse på ett samhälleligt och ekonomiskt plan, inte minst som plantskolor för den svenska musikindustrin.

Det finns gott om exempel på kulturens sociala nytta samtidigt som dess effekter ofta uppträder långt utanför kulturpolitikens eget fält och ofta blir synliga först över långa tidsspann. Kulturlivets betydelse för vår demokrati kan emellertid inte överskattas. I 2014 års statliga demokratiutredning framhålls tydligt sambandet mellan ett demokratiskt styrelseskick och ett fritt kulturliv: ”*Det är […] genom det fria samtalet och kulturen som enskilda människor kan växa och som samhället och demokratin utvecklas. På detta sätt är konsten, litteraturen, musiken, teatern liksom andra kulturuttryck viktiga delar av demokratin. Genom ett fritt kulturliv kan tankar, känslor och åsikter komma till uttryck som inte kan fångas genom demokratins formella institutioner. Kulturen spelar en avgörande roll för att utmana invanda normer och tankebanor, skildra olika perspektiv av samhället, stimulera ett demokratiskt engagemang och för att odla en demokratisk samhällsanda.*” [2]

Även kulturarv och kulturmiljö representerar viktiga sociala värden. Kulturmiljön utgör, förutom sin fysiska dimension, även ett socialt kapital som utöver att forma identitet och bidra till trygghet även inspirerar till deltagande i det offentliga livet. Kulturmiljön är inte statisk utan formas kontinuerligt av människors vilja och politiska beslut.

Hållbar utveckling – Agenda 2030

I Agenda 2030, mål 11: ”Göra städer och bosättningar inkluderande, säkra, motståndskraftiga och hållbara” beskrivs kulturen som en viktig bidragsgivare till den hållbara staden. Ett specificerat åtagande gäller att stärka insatserna för att skydda och trygga världens kulturarv. Kulturlivet har även stor betydelse för den hållbara staden genom att förmedla kreativitet och identitetsskapande, samt som uttryck för demokratiska värden.

2 SOU 2016:5, s. 75.

– KULTURSTRATEGISKT PROGRAM FÖR STOCKHOLMS STAD –

Hållbarhet är ett nyckeltema även för Stockholms stad. I stadens budget för 2020–2022 anges att ”arbetet för miljö och klimat ska göra tydliga avtryck inom alla politiska områden och stadens egna verksamheter ska gå före för att visa vägen i arbetet för en klimatsmart och hållbar stad”. Men hållbarhet kopplas även till andra politikområden och synliggörs bland annat genom ett vitalt kulturliv. Stockholms stads verksamheter har ett särskilt ansvar för att skydda och främja de nationella minoriteternas språk och kultur.

Kulturlivets villkor – utmaningar och möjligheter

Stockholm har sedan millennieskiftet haft en positiv utveckling med växande befolkning, ett expansivt näringsliv och en stark kommunal ekonomi. Det har gett förutsättningar för satsningar på kulturområdet. Denna ambition ligger fast också för framtiden men satsningar är beroende av en hållbar finansiering, krav på prioriteringar och kostnadsmedvetenhet.

”Ars longa, vita brevis” (konsten är lång, livet kort). De konstnärliga grundformerna och uttrycken må vara eviga men precis som samhället i övrigt förändras kulturlivet snabbt i sina tekniska, finansiella och strukturella behov och förutsättningar. Utvecklingen har gått från det antika mecenatsystemet, via ett offentligt finansierat kulturliv, till konst och kultur som alltmer skapas och tillgängliggörs genom digitala kanaler, interaktion och eget skapande. De nya digitala kulturformerna ger stora möjligheter både för konstnärliga upphovspersoner och publiken/konsumenten men de utmanar också den rådande ordningen i kulturlivet. Det gäller bland annat frågor som rör upphovsrätt, produktion och distribution men också hur den nationella och kommunala kulturpolitiken ska möta den digitala utvecklingen. Finansieringen sker alltmer i blandformer och de breddade intäktsmöjligheterna skapar för vissa delar av kulturlivet förutsättningar för ytterligare innovation och utveckling.

Stockholm är landets enda miljonstad och som sådan utgör den både smältdegel och reservat för olika subkulturer. Megatrender blandas med smala och hårt nischade genrer. Kulturkonsumenten är aktiv och kulturproducenterna organiserar sig på nya sätt. Konstnärer arbetar alltmer i tillfälliga grupper, ofta i samspel med människor med andra yrken.

Fler och fler städer ser värdet av ett levande kulturliv och dess nära koppling till framgångsrika, kreativa företag. Stockholm har goda förutsättningar men är i ständig konkurrens om talanger på detta näringslivsområde där jobben grundas i kreativitet.

En attraktiv storstad har ett kulturliv med både bredd och spets. Aktörerna ger staden kreativ energi samtidigt som de ger draghjälp åt varandra. Ett vitalt kulturliv gör en plats mer attraktiv och skapar en lång svans av positiva effekter.

Möjligheten till och behovet av kulturetableringar förstärks också av andra samhällsförändringar. I takt med att e-handeln växer behöver butiker och serviceföretag i stads- och stadsdelscentrum anpassa sig till dessa nya köpmönster. Handelsplatser omvandlas till mötesplatser och det uppstår utrymme för nya aktörer och företagare fokuserade på service och upplevelser.

Obunden, utmanande och medskapande

Samtidigt som kulturen kan vara en vital del av stadsutveckling, näringsliv, utbildning och bildning ska den respekteras och stärkas som en ”dynamisk, utmanande och obunden kraft med yttrandefriheten som grund” i enlighet med de nationella kulturpolitiska målen. Det är då konstnärer, kulturskapare och företagare inom kulturella och kreativa näringar får rätt förutsättningar att utveckla både sig själva och det samhälle vi lever i.

Kulturens värde kan inte begränsas till samhällsnytta utan värdet finns framför allt i den konst som produceras, i upplevelser och de konstnärliga processerna. Även då konst och kultur genererar ytterligare värden i samhället ska utgångspunkten alltid vara att kulturen är en obunden kraft, i sin egen rätt och fri från politisk påverkan.

Stockholm ska vara en stad där människor kan växa och delta i kulturlivet i olika roller och i hela dess bredd. En stad där människors olikheter ska ses som en tillgång i både kultur- och arbetsliv och där kreativitet och mångfald präglar stadens utveckling. Stockholms kulturliv ska ha förutsättningar att vara modigt och pröva nytt i existerande och nya konstellationer. En stark och oberoende kultursektor är en förutsättning för en välfungerande demokrati. När alla har möjlighet att ta del av kulturupplevelser och utveckla sina skapande förmågor bidrar detta i förlängningen till ett mer hållbart samhälle i linje med Agenda 2030. Genom att agera lokalt tar staden ansvar för och bidrar till att förbättra förutsättningarna för en global hållbar utveckling.

– KULTURSTRATEGISKT PROGRAM FÖR STOCKHOLMS STAD –

Två perspektiv och fem strategiska områden

Detta kulturstrategiska program utgår från två perspektiv:

- Lika möjligheter att ta del av och skapa kultur
- Ett kreativt och attraktivt Stockholm

Lika möjligheter är en nyckelfråga för en rättvis och hållbar stad. Stadens egna verksamheter är en viktig bas för det breda deltagandet i kulturen med museer, Kulturskolan, fritidsverksamhet och bibliotek i alla stadsdelar. Samtidigt utgör konst och kultur kärnan i de växande kulturella och kreativa näringarna (KKN). Besöksnäringen, som består av både offentliga och privata verksamheter, bygger ofta på kultur och kulturarv.

Båda perspektiven samverkar, förstärker och förutsätter varandra. Ett exempel på detta är den svenska musikexporten som kan kopplas till att barn och ungdomar får möjlighet att utveckla sitt musikintresse i skolan och kulturskolan. Jämlika förutsättningar och kreativ tillväxt är därmed delar av samma ekosystem.

– KULTURSTRATEGISKT PROGRAM FÖR STOCKHOLMS STAD –

PERSPEKTIV 1:

Lika möjligheter att ta del av och skapa kultur

> Stockholm är en stad där människor kan växa. Alla har likvärdiga förutsättningar och möjligheter att forma sina egna liv.
>
> (VISION 2040 – MÖJLIGHETERNAS STOCKHOLM)

När Stockholm växer behöver kulturlivets infrastruktur utvecklas i takt med de nya behov som uppstår och med fokus på lika möjligheter att ta del av och skapa kultur. Stadsplaneringen ska därför redan i tidiga skeden identifiera eventuella behov och pröva möjligheten att inkludera lokaler och platser för kulturupplevelser och föreningsliv. I Stockholm ska alla invånare även ha förutsättningar till eget skapande och därmed bidra till en levande och öppen stad.

Ett mångsidigt kulturutbud skapas av många. De statliga institutionerna tillför Stockholm många av landets spetsinstitutioner inom kultur. Civilsamhällets organisationer tar ansvar för mötesplatser där stockholmarna kan utveckla sitt eget skapande, bredda sitt kunnande och visa sitt samhällsengagemang. Den privata kultursektorn står för arbetsplatser, arenor och visningslokaler. Staden behöver samarbeta med alla kulturlivets aktörer för att optimera tillgången till och kvaliteten på Stockholms kulturutbud.

Andelen äldre i Stockholm ökar fort och det är viktigt att dessa kan fortsätta att delta i sociala aktiviteter och ta del av kulturupplevelser. De äldres resurser, erfarenhet och vilja att bidra ska tas tillvara. Stadens gemensamma yta och resurser ska användas klokt och därför ska tillgängligheten i exempelvis stadens lokaler vara god. Även på stadens särskilda boenden kan kulturupplevelser sätta guldkant på de äldres tillvaro.

PERSPEKTIV 2:

Ett kreativt och attraktivt Stockholm

> Det växande Stockholm driver innovationer och nytänkande. […] I takt med att konkurrensen mellan städer och regioner ökar är det av stor vikt att Stockholm stärker sin internationella position som en innovativ och kreativ stad med branscher som är globala föredömen.
>
> (VISION 2040 – MÖJLIGHETERNAS STOCKHOLM)

De kulturella och kreativa näringarna är delar av den snabba teknikutvecklingen. De karakteriseras av många solo- och startupföretag som samarbetar i nätverk och på digitala plattformar. Sysselsättningen ökar kontinuerligt. Antalet arbetsställen inom kultur, fritid och nöje växte med 50 procent från 2010 till 2019, enligt Swecos rapport Företagandet i Stockholms stad.[1] Summan av alla företag blir större än delarna genom möjligheten till samverkan i kreativa kluster, digitalt men också fysiskt. Med staden som aktiv möjliggörare av nya mötesplatser och utveckling av befintliga, kan denna kreativa del av näringslivet spela en vital roll i den fortsatta stadsutbyggnaden.

Besöksnäringen befinner sig ofta i centrum av staden och växer snabbt med en kraftigt ökande turism. Besöksdestinationen Stockholm verkar i skarp internationell konkurrens. Ett väl fungerande trafiksystem och effektiv samordning mellan fasta besöksmål och evenemang är av gemensamt intresse för både staden och branschen.

50%

Antalet arbetsställen inom kultur, fritid och nöje växte, enligt Swecos rapport Företagandet i Stockholms stad, med 50 procent från 2010 till 2019.

1 Data från SCBs företagsdatabas, branschens SNI-koder är 90–93.

Samverkans-strategier

De två ovan beskrivna perspektiven utgör i detta program grunden för fem strategiska områden där kulturens potential och värden bättre ska tillvaratas genom nya former av samverkan.

För respektive område anger programmet vidare strategiska inriktningar för samverkan:

- Stadsutveckling
- Utbildning och bildning
- Staten, regionen och akademin
- Kulturella och kreativa näringar
- Besöksnäring

Stockholms stad förfogar över en rad verktyg, tillgångar och kompetenser fördelade på olika förvaltningar och bolag. Kommunen är ansvarig för stadsplanering och är dessutom markägare, fastighetsförvaltare, tillståndsgivare, stödgivare, utbildare, producent, arrangör och mycket mer. Kulturlivet möter i sin vardag och i sina utvecklingsplaner staden i alla dessa roller. Det är därför viktigt att förvaltningar och bolag stärker dialog och samverkan för att bli en tydligare part och servicekedja i linje med stadens näringslivspolicy. Genom ökad samverkan, med utgångspunkt i varje nämnds och bolags kärnuppdrag, förverkligas kulturens potential för stadens och stockholmarnas bästa. Det finns mycket att vinna på ett effektivare samarbete i kulturfrågorna, både för staden och kulturlivet. Men båda dessa parter verkar i en regional och nationell kontext och samverkar med privata aktörer. Det är därför nödvändigt att samarbetet inkluderar alla de aktörer som kan bidra till ett starkare kulturliv i Stockholm och därmed en attraktivare stad.

– KULTURSTRATEGISKT PROGRAM FÖR STOCKHOLMS STAD –

Samverkan om stadsutveckling

”Stockholm växer med kultur och idrott. Starka målpunkter som simhallar, idrottsplatser, temalekplatser eller kulturinstitutioner finns i alla stadsdelar och drivs i samverkan med fristående aktörer. Behovet av ytor och lokaler för kultur och idrott finns alltid med i planeringen av nya eller växande stadsdelar.”

(VISION 2040 – MÖJLIGHETERNAS STOCKHOLM)

Stockholm ska växa med ett livskraftigt kulturliv, vilket förutsätter att kulturlivets behov och förutsättningar blir en tydligare del i stadens olika stadsutvecklingsprocesser. Kulturnämnden har i det sammanhanget en viktig roll som samordnare och pådrivare. Privata fastighetsägare ser i ökad utsträckning värdet av lokaler för konst och kultur som del av en attraktiv miljö. Stadens fastighetsförvaltande nämnder och bolag ska i samma anda stimulera ökad samlokalisering med olika typer av kulturverksamheter, exempelvis genom att pröva nya vägar att samutnyttja skolor och idrottsanläggningar med kulturverksamhet. Mer flexibla fastigheter med levande bottenvåningar som aktivt bidrar till att aktivera och etablera platser är avgörande för den attraktiva och trygga staden. Kulturlivet kan också spela en viktig roll i platssamverkan inom stadsdelarna vilket inte minst biblioteken och många kommunalt stödda samlingslokaler är exempel på. Det handlar då om att samla olika aktörer för att arbeta praktiskt med åtgärder för ökad rörelse, trygghet och trivsel vid en speciell plats.

Strategiska inriktningar

Kontinuerlig uppföljning av kulturlivets lokalbehov

Berörda förvaltningar och bolag inom Stockholms stad samverkar i syfte att planera för ändamålsenliga lokaler för det samlade kulturlivet. Planeringsunderlaget ger en löpande aktuell beskrivning av Stockholms befintliga lokaler för konst och kultur samt ett perspektiv på framtida behov.

Tydligt kulturperspektiv i stadsbyggnadsprocessen

I exploateringsnämndens och stadsbyggnadsnämndens analysmodell tillämpas ett socialt värdeskapande perspektiv i hela stadsbyggnadsprocessen. Kulturlivets förutsättningar infogas som ett tydligare perspektiv i denna process som bidrar till en infrastruktur där stockholmarna har nära till att både skapa och ta del av kultur. Det innebär en långsiktig inriktning på en socialt hållbar och attraktiv storstad.

Lokaler för konst och kultur beaktas vid större stadsutvecklingsprojekt

Förutsättningar för lokaler för konst och kultur är en viktig del av bygget av den hållbara och attraktiva storstaden. Vid större stadsutvecklingsprojekt ska kulturlivets behov beaktas och samverkan eftersträvas med andra aktörer som kan medverka till lokaletableringar, inom ramen för en hållbar finansiering.

Samverkan om utbildning

”Stockholms skolor representerar en mångfald av kulturer och människors olikheter är en tillgång. Kulturell och språklig kompetens tas tillvara och alla barn och ungdomar ges möjlighet att växa och utvecklas.”
(VISION 2040 – MÖJLIGHETERNAS STOCKHOLM)

Skapande ämnen och estetiska lärprocesser utvecklar elevernas kreativa förmåga och bidrar till att kunskapsmålen nås. En stad som växer behöver fler effektiva lokaler för både utbildning och kultur. Den digitala världen ger alla en förändrad lärmiljö, ung som gammal. Oavsett vilka kunskaper eller kompetenser någon vill utveckla så är det på nätet allt fler börjar sin kunskapsresa. Formerna för samverkan mellan kulturlivet och skol- och fritidsverksamheterna i Stockholm får fastare strukturer. Det gäller till exempel fysiska och tillgängliga lokaler, digitala lärmiljöer, talangutveckling, förmedling av kulturprogram, samt estetiska lärprocesser i skolundervisningen. Samverkan innebär att även barn och unga i friskolor får likvärdig tillgång till kulturutbudet

Strategiska inriktningar

Samverkan om skollokaler för kultur

Den samordnade skolplaneringen mellan flera förvaltningar och bolag innefattar även kulturnämndens verksamhetsområde. Den ger goda förutsättningar att säkra nya lokaler för konst och kultur och ett effektivt framtida lokalutnyttjande. Det finns även viktiga tillgänglighetsaspekter då tröskeln att testa till exempel Kulturskolan är lägre om kontakten sker i en skollokal. Samverkan gäller framför allt nya, men även existerande skolor som vid behov kan erbjuda lokaler för kulturverksamhet. Det kan vara folkbibliotek och Kulturskolan men även lokaler för föreningsliv, teatergrupper, studieförbund, biografer och annan kultur.

Digitala bildnings- och lärmiljöer utvecklas och tillgängliggörs för alla

Utbildningsnämnden och kulturnämnden samverkar kring hur befintliga och nya digitala strukturer ska utvecklas. Förbättrad tillgång till musikundervisning och e-media är två exempel på detta. Även elevers och allmänhetens tillgång till forskning vid universitet och högskolor blir allt bättre. Då staden utvecklar egna plattformar som till exempel läsappen Bibblix eller Stockholmskällan är dessa och framtida tjänster öppna så att de är till nytta för såväl allmänhet som skolelever.

Fler och nya former för talangutveckling

Stockholm är en av världens ledande kunskapsregioner där kulturella och kreativa näringar spelar en allt viktigare roll. För att behålla och stärka den positionen skapas goda villkor för talangutveckling bland unga stockholmare, liksom för rekrytering av talanger nationellt och internationellt. På senare tid har musikbranschen initierat flera artistdrivna studioinitiativ och utbildningar i musikentreprenörsskap. Kulturnämnden stödjer den utvecklingen genom lotsning, kulturstöd och ökad samverkan med fastighetsägare och utbildningsaktörer. Kulturnämnden stimulerar även tillsammans med utbildningsnämnden nya pedagogiska metoder inom kulturområdet genom god kännedom av utbud och efterfrågan. Utbildningsnämnden prövar behovet av nya samarbetsformer för högprofilerade och specialiserade utbildningar inom kulturfältet.

Kultur – en självklar och integrerad del av barnens skola

Kulturnämnden och utbildningsnämnden vidareutvecklar, med utgångspunkt i existerande Kulan, andra samverkans- och uppföljningsstrukturer för att införliva kultur och estetiska lärprocesser i skolundervisningen, inklusive friskolor. Dit hör kompetensutveckling och samverkan kring personalresurser för bibliotek, bild-, drama- och musiklärare. Även El Sistemas framgångsrika metoder för samarbete mellan skolor, Kulturskolan och professionella kulturinstitutioner vidareutvecklas och fungerar som modell för samarbetsformer kring andra konstformer.

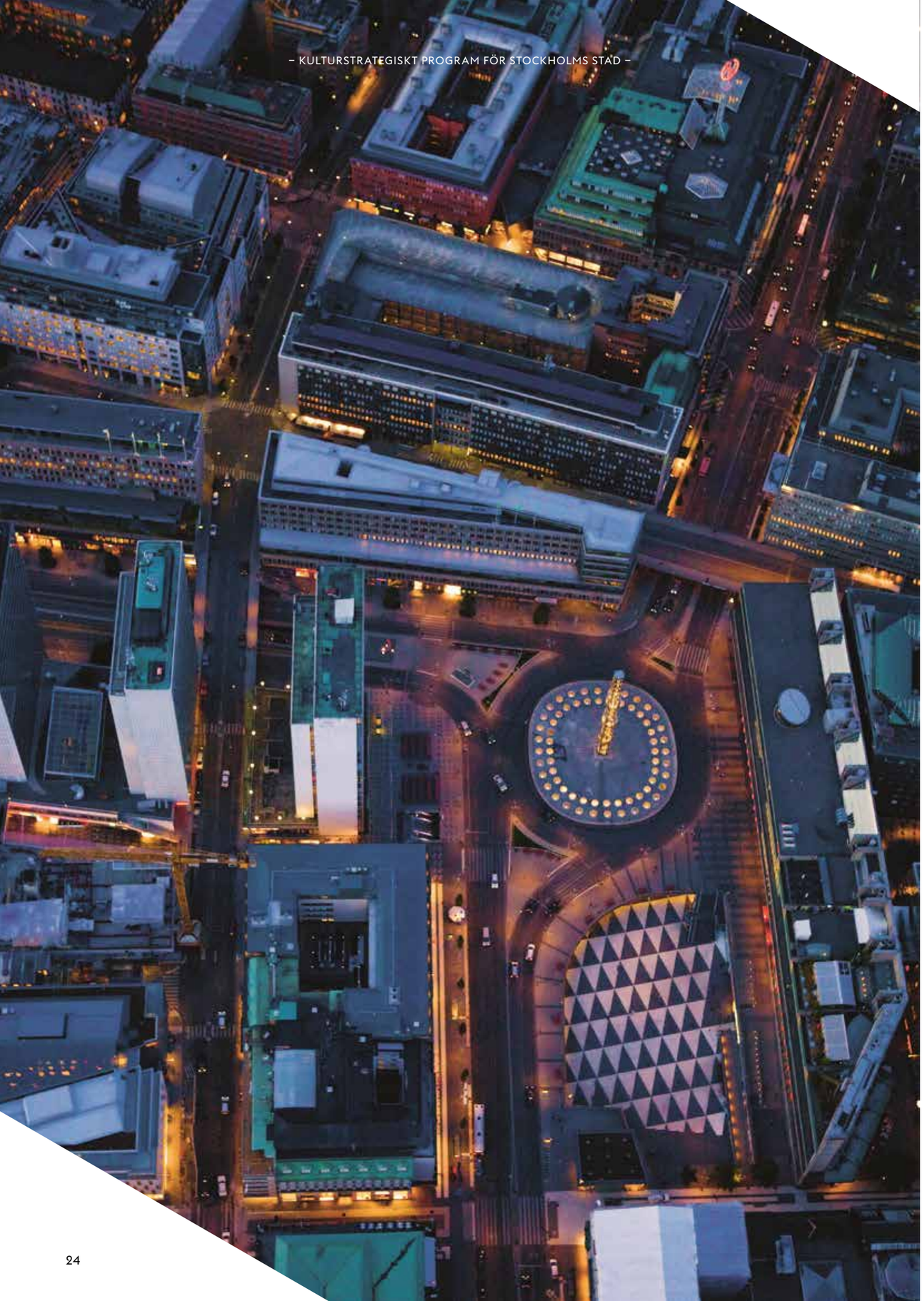

Samverkan med staten, regionen och akademin

”Många av de viktiga satsningar som pågår i Stockholmsregionen bygger på ett väl utvecklat samarbete och olika former av partnerskap mellan staden, andra offentliga aktörer, akademin, närings-livet och civilsamhället.”

(VISION 2040 – MÖJLIGHETERNAS STOCKHOLM)

Varken invånare eller besökare tänker på de administrativa gränser som skiljer kommu-nerna åt i stockholmsregionen. Kulturutbudet betraktas av de flesta som en gemensam tillgång även om de flesta kulturaktörer är baserade i huvudstaden. Staden utvecklar sin kulturella infrastruktur utifrån behovet av nya bostäder och kommunal service till stockholmarna. Statens kulturinstitutioner agerar från ett nationellt perspektiv men är samtidigt också en avgörande aktör i Stockholms kulturliv. Tillsammans bidrar staden och staten till ett kulturutbud på internationell nivå.

Stockholm är också en stad som ligger i en av världens främsta kunskapsregioner och forskningen görs ofta allmänt tillgänglig och uppmärksammas. Det gör att staden till-sammans med akademin, kranskommuner, regionen och staten har goda möjligheter att erbjuda barn, ungdomar och vuxna i Stockholm ett livslångt lärande, nyskapande miljö-er och ett rikt kulturliv. Genom samverkan kan dessa tillgångar utvecklas och staden bli ännu mer attraktiv för både boende, näringsliv och besökare.

Strategiska inriktningar

Samverkan kring forskning och utbildning

Folkbibliotekens samverkan med akademin utvecklas för att tillgängliggöra den öppna vetenskapen. Det stärker stockholmarna, samhällets kunskapsutveckling och medborgar-forskning samt motverkar alternativa fakta. Genom att göra forskning och utbildning tillgänglig via information och populärvetenskapliga framställningar på biblioteken skapas förutsättningar för akademin att nå ut till stadens medborgare samtidigt som kunskapsstaden Stockholm växer.

Samarbete mellan skolan och Stockholms museer

Utbildningsförvaltningen utvecklar formerna för skolornas samarbete med stadens, statens och regionens museer. Syftet är att få kompletterande utbildning och bildning genom skolbesök eller digital kunskapsöverföring.

Samverkan om kulturinvesteringar

Staden samverkar med staten och regionen för att skapa nya profilerade kulturverksamheter av internationellt eller nationellt intresse som är ett för stort åtagande för en enskild part. Med utgångspunkt i besökare och publik samverkar Stockholm tillsammans med stat och region i ökad utsträckning i kulturinvesteringar. Publiken är i fokus, inte de administrativa gränserna.

Regional samverkan

Staden utvecklar samarbetet med Region Stockholm och enskilda kranskommuner för att tillsammans skapa lösningar för uppgifter som är av gemensam karaktär och som kräver en kommunal och regional samordning. Några exempel på detta är kulturskolornas nischade utbud, filmbranschens utveckling, besöksnäringen, konstnärsateljéer och verkstäder, samt stadens och regionens samarbete kring och samordning av insatser för det fria kulturlivet, särskilt för barn och unga.

Samverkan om de kulturella och kreativa näringarna

”Konstnärer, musiker och kreativa näringar bidrar till att skapa en attraktiv stad i ständig utveckling. Det kreativa klimatet, öppenheten och den fria kulturen gör att människor från hela världen söker sig till Stockholm.”
(VISION 2040 – MÖJLIGHETERNAS STOCKHOLM)

Stockholm ska ha Sveriges bästa företagsklimat och ett internationellt konkurrenskraftigt näringsliv. För att nå detta mål är de kulturella och kreativa näringarna (KKN) av stor betydelse. Som KKN[1] räknas företag med kulturskapande eller andra kreativa processer som affärsidé eller råvara. Det kan vara företag som levererar tjänster grundade i direkt kulturell kompetens eller företag som bygger vidare på andras skapande genom distribution och handel. Det innebär att näringarna kan bestå av såväl ett litet musikkooperativ som internationella musikströmningstjänster, en enskild författare lika väl som de största bokförlagen. Spelkultur och datorspelsutveckling är ett expansivt område där teknik möter design, konstnärlig utformning och berättande. Det är ett kulturområde där staden behöver följa utvecklingen och skapa goda förutsättningar för branschens fortsatta tillväxt.

Enligt Tillväxtverkets siffror från 2016 innefattar sektorn drygt 18 procent av det totala näringslivet i Stockholmsregionen, att jämföra med landets genomsnitt på åtta procent. KKN-företagen är ofta internationella till karaktären, med stor export och starka kommunikativa värden. Det innebär att de är viktiga bärare av Stockholm som en globalt attraktiv plats att både besöka och verka i. En plats som symboliseras av kreativitet, öppenhet och jämställdhet. De bidrar också till att locka både enskilda talanger och andra innovativa företag till etablering i Stockholm. Unikt för Stockholm är den nära koppling till innovativ teknik som många KKN-företag har.

Scener, natt- och klubbliv, liksom kulturlivet i stort, står för en betydande ekonomisk omsättning och är en viktig del i att skapa en attraktiv och konkurrenskraftig stad. Samtidigt är det viktigt att Stockholm med sitt kultur- och nöjesliv lever dygnet runt. Staden behöver därför utveckla sina tjänster till nattlivets aktörer. Detta inkluderar att stadens berörda förvaltningar och bolag ser till helheten och behoven hos nattlivets aktörer. Information om tillstånd och rådgivning om lokaler, genom de redan etablerade lotsfunktionerna, ska vara lösningsorienterade processer.

1 Som kulturella och kreativa näringar räknas bland annat följande yrkeskategorier: arkitekter, industridesigner, formgivare, designer och utvecklare inom spel och digitala medier, tjänstemän och forskare inom arkiv, bibliotek och museer, journalister, författare och översättare, bildkonstnärer, fotografer, musiker, skådespelare och andra konstnärliga yrken inom scenområdet, guider och reseledare, konsthantverkare, samt övriga yrken inom kultur och underhållning. Källa: Tillväxtverkets rapport ”Kreametern” 2018.

– KULTURSTRATEGISKT PROGRAM FÖR STOCKHOLMS STAD –

Strategiska inriktningar

Arbetssätt för de kulturella och kreativa näringarnas olika behov

Stockholm Business Region och kulturnämnden utvecklar stadens stödformer och strukturer för att skapa ett gott företagsklimat och främja mötesplatser inom de kulturella och kreativa näringarna. Samtidigt ses fler kreativa företag som de entreprenörer de ofta är och lotsas in i stadens generella modeller för entreprenörsstöd. Näringarnas brokighet är ofta branschens styrka. I mötet mellan olika aktörer uppstår det verkligt nyskapande. Traditionellt har stöd- och främjandeinsatser för de primärt vinstdrivande delarna av näringen tydligt skilts från de stöd som gått till mer konstnärligt fokuserad verksamhet. Stadens samverkansformer med konstnärer och kreatörer anpassas till aktuella och framtida behov. För detta spelar lotsfunktioner en viktig roll.

Samverkan mellan näringsliv och de konstnärliga högskolorna

Kulturella och kreativa företag är en förutsättning för Stockholms attraktivitet. En fortsatt utveckling och framgång bygger på ett väl fungerande kretslopp för kreativitet där de konstnärliga högskolorna spelar en avgörande roll för framtida spetstalanger. Stockholms stad verkar för ytterligare kontakter mellan stadens näringsliv och de konstnärliga utbildningarna.

Stockholm ska växa som internationellt attraktiv filmregion

Stockholms stad utvecklar goda förutsättningar för filminspelningar i regionen genom tillståndshantering, samproduktion och talangutveckling. Filmbranschens kreatörer väljer stockholmsregionen som inspelningsplats. Talanger utvecklas här och det regionala samarbetet stärker Stockholm som en attraktiv filmregion.

Goda förutsättningar för scener, natt- och klubbliv

Kulturnämnden och Stockholm Business Region arbetar tillsammans för att synliggöra och samla nattekonomins intressen och aktörer. I kombination med miljö- och hälsoskyddsnämndens arbete med förebyggande vägledning och tillsyn skapas långsiktiga förutsättningar för scener och ett attraktivt natt- och klubbliv.

Samverkan om besöksnäringen

”Stockholm är en levande och öppen kultur-, idrotts- och evenemangsstad med hög internationell klass […]. Besöksnäringen är stark och bidrar till den internationella attraktionskraften och till sysselsättning och tillväxt i regionen. […] Kraften i ett stärkt regionalt samarbete kan inte överskattas.”

(VISION 2040 – MÖJLIGHETERNAS STOCKHOLM)

Besöksekonomin och besökarna är en viktig motor för städers utveckling och sysselsättning. Pandemin som slog till 2020 är en stor utmaning för både kultur- och besöksnäringen och påverkar kraftigt stadens utveckling som besöksdestination. Stockholm har haft en stark tillväxt de senaste tio åren men står nu med radikalt förändrade förutsättningar inom bland annat tillgänglighet och resurser. Turismen kommer återigen att öka globalt och Stockholm har förutsättningar att återta marknadsandelar i det nya normalläge som kommer efter pandemin förutsatt den omställning som krävs utifrån nya beteenden och förutsättningar.

Kultur och upplevelser erbjuds besökare i form av aktiviteter, besöksmål och evenemang. Destinationen konsumeras och exporteras vilket skapar intäkter och även ett lärande i mötet mellan människor och olika kulturer. Stockholm har en diversifierad målgrupp med både nationella och internationella besökare.

Ett ökat samspel mellan besöksnäring och kulturella och kreativa näringar kan skapa effekter som stimulerar både platsens och aktörernas attraktions- och konkurrenskraft. Detta i sin tur skapar förutsättningar för kulturlivet och besöksnäringen att ömsesidigt ta del av och driva besöksekonomin.

Ett levande kultur- och nöjesliv är en förutsättning för att attrahera människor till en plats oavsett syfte (affärer, semester, besök hos släkt och vänner etc.). Kreativitet är en bärande del av Stockholms varumärke och identitet vilken har formats genom ett demokratiskt system, innovation och kulturell utveckling i generationer.

Med digitalisering och snabb teknisk utveckling förändras besökarnas förväntningar på tillgänglighet, värdskap, upplevelser samt på beteendedriven kommunikation och distribution. Det lokala utbudet attraherar, och platsens kulturhistoriska arv och kreativa utveckling väcker allt större intresse hos både invånare och besökare.

Stockholm har ett stort utbud av besöksmål som attraherar många besökare och invånare. Den digitala utvecklingen och interaktionen mellan det kulturella utbudet och besöksnäringen gör det möjligt för kulturaktörer att vara tillgängliga i distributionskanaler som förenklar både för inspiration och bokning.

Kulturevenemang är en stor anledning till att människor reser och kan också bidra till att utveckla stadens egna verksamheter. Exempel på detta är hur e-sportevenemang lockar målgrupper som annars kan vara svåra att nå med information om exempelvis arbetslivsmöjligheter, inte minst inom den stora spelutvecklingsindustrin i Stockholm.

För att få fler barn intresserade av vetenskapliga ämnen är evenemanget Nobel Calling Stockholm en plattform som på sikt kan bidra till kompetensförsörjningen hos bolag inom tekniksektorn.

Strategisk inriktning

Utveckla Stockholm som evenemangs- och upplevelsestad

Stockholm Business Region bidrar till hållbar tillväxt genom att stärka det lokala näringslivet, främja och utveckla Stockholm som en av Europas tio största besöksdestinationer och marknadsföra Stockholm som en öppen och kreativ stad. För att utveckla evenemangs- och upplevelsestaden Stockholm behövs en samverkan inom staden, samt mellan kulturella och kreativa näringar och besöksnäringens privata och offentliga aktörer.

Stockholm utvecklar kärnverksamheterna genom kulturevenemang

Stadens förvaltningar och bolag prioriterar evenemang och utvecklar samarbetsformer med arrangörer som bidrar positivt till de kommunala kärnverksamheterna. Särskild uppmärksamhet tillägnas årligen återkommande evenemang där staden kan utveckla långsiktiga strukturer med goda effekter för stadens medborgare.

Stockholm växer med kultur

Stockholms stad

Stockholms stad

Miljöprogram 2020–2023

Beslutat av kommunfullmäktige 2020-05-25

Miljöprogram 2020–2023
Dnr: KS 2019/1040 | Utgivningsdatum: Maj 2020 | Utgivare: Stadsledningskontoret
Kontaktperson: Ebba Agerman | Illustratör Miljömål: Tobias Flygar

Innehåll

Förord **4**

Inledning **5**

Tydliga mål och utvecklade arbetssätt **7**

Sju prioriterade mål för Stockholms miljö **11**

1. Ett fossilfritt och klimatpositivt Stockholm 2040 11
2. En fossilfri organisation 2030 15
3. Ett klimatanpassat Stockholm 18
4. Ett resurssmart Stockholm 21
5. Ett Stockholm med biologisk mångfald i väl fungerande och sammanhängande ekosystem 26
6. Ett Stockholm med frisk luft och god ljudmiljö 31
7. Ett giftfritt Stockholm 34

Bilaga. Förslag till indikatorer **36**

Förord

Stockholms stad har i decennier varit en ledande miljöstad. Det första miljöprogrammet togs fram 1976, och 2010 valdes Stockholm till Europas första miljöhuvudstad. Med Miljöprogram 2020–2023 befäster och utvecklar Stockholms stad sin roll som en internationell förebild i det globala miljö- och klimatarbetet.

Ett framgångsrikt miljö- och klimatarbete lägger grunden för att skapa en stad med hög livskvalitet för stockholmarna, där luft och vatten blir renare och våra naturområden variationsrikare samtidigt som vår påverkan på klimatet minskar. **Vi vill göra Stockholm till en attraktiv stad med ett dynamiskt näringsliv som kombinerar hög och hållbar tillväxt, goda livsmiljöer och minimerad miljöpåverkan. Detta ger förutsättningar för en fortsatt god välfärd och ett bra liv för Stockholms invånare. Ett framgångsrikt miljö- och klimatarbete utgår både från en långsiktig och samordnad planering av staden och en teknisk och innovativ utveckling.**

Stockholms stads Miljöprogram 2020–2023 är strukturerat efter de mest prioriterade målen på lång sikt. De sjutton hållbarhetsmålen inom Agenda 2030 och de avsatta gränserna i Parisavtalet har varit vägledande, tillsammans med nationella miljömål och det lokala miljötillståndet. Vi har höjt våra ambitioner, framför allt på klimatområdet. Det är viktigt för oss att Stockholms stads egna verksamheter ska gå före och visa vägen i arbetet för en hållbar stad.

I det nya miljöprogrammet utvecklar vi nya arbetssätt så att vi på ett effektivare sätt kan möta miljöutmaningarna. Samverkan med andra aktörer är centralt för programmets genomförande. Viktiga målgrupper mobiliseras i samarbetet genom ett aktivt arbete med kommunikation. Vi sätter dessutom ytterligare fokus på hur vi kan påverka leverantörer genom att använda upphandling som ett verktyg för att bli mer hållbara. Tekniska och organisatoriska innovationer bidrar till en verksamhetsutveckling som gör Stockholms stad bättre rustad att nå de prioriterade miljömålen och samtidigt bättre rustad för framtiden.

Vi vill att Stockholms stad ska fortsätta att vara världsledande på miljöområdet när vi tar sikte mot en stad med lågt klimatavtryck, en frisk och hälsosam närmiljö och hög livskvalitet. Genom tydliga och ambitiösa miljömål i Miljöprogram 2020–2023 släpper vi samtidigt loss den kraft som finns hos företag, offentlig sektor och hos stockholmarna.

Anna König Jerlmyr
Finansborgarråd

Katarina Luhr
Miljö- och klimatborgarråd

Inledning

Stockholm blev Europas första miljöhuvudstad 2010 tack vare ett långt och framgångsrikt miljöarbete som präglats av tidiga satsningar på fjärrvärme och en väl utbyggd kollektivtrafik. Redan 1976 antog staden sitt första heltäckande miljöprogram. Efter detta har en rad program tagits fram med fortsatt höga ambitioner och nya utmaningar. Miljöprogram 2020–2023 är stadens tionde i ordningen.

Programmet har tagits fram av brett sammansatta grupper från olika delar av Stockholms stad under ledning av kommunstyrelsen. Ett omfattande arbete har genomförts av experter inom olika fokusområden av relevans för Stockholms miljö, och inom ramen för det identifierat Stockholms mest prioriterade utmaningar och målsättningar på miljöområdet. Parallellt har *Klimathandlingsplan 2020–2023 För ett fossilfritt och klimatpositivt Stockholm 2040* utarbetats.

Stockholm ska vara världsledande i arbetet med en hållbar utveckling

Stockholm ska vara världsledande i det globala arbetet med att förverkliga Parisavtalets målsättningar, där staden intar rollen som en internationell förebild i det globala miljö- och klimatarbetet. Arbetet för miljö och klimat ska göra tydliga avtryck och stadens egna verksamheter ska gå före för att visa vägen i arbetet för en klimatsmart och hållbar stad.

Målen i miljöprogrammet, är högt ställda, men Stockholms stad ska hela tiden sträva efter att ligga ännu mer i framkant. De mål som anges på kort och lång sikt får löpande omprövas och kan skärpas ytterligare i takt med att styrmedel och teknik utvecklas. Målet om fossilfrihet är en av de största utmaningarna och Stockholms stad har målet om att vara fossilfritt 2040. Inriktningen är dock att arbeta för att staden ska vara klimatpositiv 2040. För att nå detta behöver teknik och affärsmodeller utvecklas. Staden kan inte själv uppnå ett sådant ambitiöst mål och därför behövs en kraftsamling tillsammans med såväl näringsliv, Region, Regering som EU.

Städer har en nyckelposition i miljö- och klimatarbetet och Stockholm har ambitionen att befästa en ledande position vad gäller hållbar utveckling. Miljöprogrammet stakar ut vägen framåt för Stockholms miljö på lång och kort sikt. Staden agerar i en omvärld med allt högre krav och ambitioner. FN:s Agenda 2030, Paris-avtalet och EU:s ramverk har vägts in i programmet liksom utvecklingen av de nationella miljömålen i Sverige.

Programmet utgår från de utmaningar som råder idag för Stockholms livsmiljö. Det fokuserar på utmaningarna som ligger inom Stockholms stads ansvarsområde men inrymmer även målsättningar som kräver insatser från aktörer utanför stadens mandat. Miljöprogrammet omfattar därför både den direkta påverkan som staden har genom sin egen verksamhet i form av egen personal och byggnader men även det som staden indirekt rår över som till exempel stockholmarnas utsläpp av växthusgaser. Flera av målen innebär stora utmaningar att nå.

I september 2015 antog FN:s medlemsländer Agenda 2030, en ambitiös och omfattande utvecklingsagenda med 17 globala mål för hållbar utveckling. De globala målen är integrerade och odelbara och flera av målen är beroende och direkt kopplade till varandra, vilket innebär att framgång för ett av målen ger positiva effekter på andra mål. I genomförandet av miljöprogrammet ska olika grupper beaktas. Äldre och barn är särskilt känsliga för miljöproblem och det är av vikt att analysera åtgärder ur ett jämställdhetsperspektiv. Genom att beakta olika aspekter i genomförandet binds social och miljömässig hållbarhet samman.

Agenda 2030 kommer att vara ett stöd och bidra till att utveckla stadens hållbarhetsarbete, bland annat genom att stimulera till samverkan och överbrygga stuprör och organisatoriska gränser i stadens verksamheter.

Ett hållbart växande Stockholm

Programmet fokuserar på de största miljöutmaningarna för perioden. Utsläppen av växthusgaser minskar nationellt men inte i den takt som krävs enligt de senaste analysresultaten från forskning och expertmyndigheter. Staden har därför inför kommande programperiod höjt ambitionen för klimatarbetet, dels med en högre målsättning för utsläppsminskning, dels genom att ta in åtgärder som syftar till att minska konsumtionens klimatpåverkan. Staden som stor upphandlande myndighet kan gå före och vara ett gott exempel och inspirera omvärlden.

Men staden kan inte uppnå målen själv utan arbetet behöver ske i nära samverkan med omvärlden och genom teknikutveckling. Programmet har därför utformats på ett sätt som ska stimulera och stärka samverkan och innovation. Näringslivets roll i miljöarbetet tydliggörs och former för samverkan utvecklas.

Ett framgångsrikt klimat- och miljöarbete förutsätter att Stockholm är en attraktiv stad med ett dynamiskt näringsliv som skapar en hög och hållbar tillväxt och ger förutsättningar för en fortsatt god välfärd och ett bra liv i alla delar i ett Stockholm som ska fortsätta att växa. Det omfattande stadsbyggande som Stockholm står inför utgör en unik möjlighet till förbättringar och utveckling. Stockholm ska vara en tät och sammanhållen stad där bebyggelse och grönstruktur samspelar och ger förutsättningar att skapa goda livsmiljöer Den täta staden har många fördelar ur ett hållbarhetsperspektiv och stadsbyggandet är ett kraftfullt redskap som kan bidra till att styra utvecklingen i hållbar riktning. I en växande stad är det en utmaning att tillgodose alla intressen. I varje område och i varje projekt kommer det därför att vara nödvändigt att göra avvägningar. Miljöprogrammet ska kunna bidra till kloka sådana.

Tydliga mål och utvecklade arbetssätt

Programmet är strukturerat utifrån de högst prioriterade målen för Stockholms miljö på lång sikt, det vill säga fram till 2030 eller längre:

- Ett fossilfritt och klimatpositivt Stockholm 2040
- En fossilfri organisation 2030
- Ett klimatanpassat Stockholm
- Ett resurssmart Stockholm
- Ett Stockholm med biologisk mångfald i väl fungerande och sammanhängande ekosystem
- Ett Stockholm med frisk luft och god ljudmiljö
- Ett giftfritt Stockholm

De prioriterade målen omfattar var för sig ett antal etappmål för programperioden 2020–2023. Sammantaget lägger miljöprogrammet fast sju prioriterade mål för Stockholms livsmiljö, 16 etappmål och förslag på indikatorer. Denna precisering av målen på lång och kort sikt ska ge en tydlig bild av hur staden säkerställer en långsiktigt hållbar utveckling. I programmets målbeskrivningar tydliggörs hur respektive mål bidrar till de nationella och globala målen.

Miljöprogrammet är ett stadsövergripande styrdokument och utgångspunkten för handlingsplaner och riktlinjer som detaljerar genomförandet för att nå målen. Flera av målen innebär dock stora utmaningar varför nya och utvecklade arbetssätt blir centrala och viktiga för måluppfyllelsen. Användandet av samverkan, innovation, inköp och upphandling och kommunikation som strategiska verktyg för genomförandet av programmet kommer därför vara avgörande för att nå de högst ställda mål som utgör stadens ambition för klimat- och miljöarbetet.

Genomförande och uppföljning av Stockholms miljöprogram

Kommunfullmäktige fastställer årligen budget för Stockholms stad. Budgeten är överordnad och styrande för stadens alla verksamheter. Övriga, av kommunfullmäktige beslutade, styrdokument har att förhålla sig till denna. Utifrån de mål som kommunfullmäktige fastställer i budgeten finns kompletterande styrdokument inom olika områden. I stadens budget fastställer kommunfullmäktige inriktningsmål, mål för verksamhetsområdet, indikatorer som mäter måluppfyllelsen samt aktiviteter som ska bidra till att målen uppfylls.

Program är måldokument som är långsiktiga och stadsövergripande. Därav följer att de övergripande målen som anges i programmen kan sträcka sig över mandatperioder, men att aktiviteter och indikatorer kan komma att förändras utifrån förändringar av budgetens inriktning. Programmen syftar inte till att slå fast detaljerade åtgärder, men kan innehålla förslag på aktiviteter och indikatorer samt metoder för hur programmets mål ska nås. Stadens nämnder och bolagsstyrelser ska följa de program som finns inom respektive verksamhetsområde.

Miljöprogrammet antas av kommunfullmäktige. Stadens miljöprogram är integrerat i stadens överordnade system för ledning och uppföljning av all verksamhet och ekonomi, ILS, vilket innebär att nämnden eller bolagsstyrelsen i sina verksamhetsplaner ska redovisa hur de avser att bidra till att staden når dessa mål och genom uppföljning av mål och indikatorer redovisa hur arbetet går.

Miljöprogrammet fastställer även genomförande och uppföljningsansvariga nämnder och bolagsstyrelser.

Miljöprogrammet fastställer inte vilka konkreta åtgärder som ska genomföras inom verksamheterna eller kostnadsberäknar dessa. Nämnd eller bolagsstyrelse med utpekat genomförandeansvar för ett etappmål har ansvar för att i sin verksamhetsplan formulera mål, samt indikatorer och aktiviteter som syftar till att uppfylla miljöprogrammets mål och själva avgöra och besluta om de mest kostnadseffektiva åtgärderna. På så sätt kompletteras de av kommunfullmäktige fastställda indikatorerna med indikatorer som formuleras av nämnder och bolagsstyrelser.

Miljöprogrammets förslag till indikatorer (bilaga) fastställs i samband med kommunfullmäktiges budget på kommunfullmäktigenivån. På nämnds- och bolagsnivå fastställs dessa i verksamhetsplanerna. Indikatorerna ska utvärderas kontinuerligt och kompletteras och revideras i budgetprocessen om de inte bedöms vara fullgoda och ändamålsenliga för uppföljningen.

Miljömålen som brutits ner i verksamhetsplaner med tillhörande indikatorer och aktiviteter följs upp i samband med tertialrapporter och verksamhetsberättelser precis som med annan uppföljning av verksamheten och budget. Om det behövs kan kommunstyrelsen uppmana och anmoda nämnder och bolagsstyrelser att vidta åtgärder för att uppnå målen.

Respektive nämnd och bolagsstyrelse ska utifrån *Miljöprogrammet* och *Klimathandlingsplanen* formulera en miljö- och klimathandlingsplan för verksamheten vid sidan av verksamhetsplanen. Här kan respektive nämnd och bolagsstyrelses arbete detaljeras utifrån de övergripande inriktningarna.

Utvecklade arbetssätt

Nämnder och bolagsstyrelser med ansvar för genomförandet av etappmålen ska i sina verksamhetsplaner tydliggöra hur utvecklade arbetssätt avseende samverkan, innovation, inköp- och upphandling och kommunikation kan utnyttjas som strategiska verktyg för ökad måluppfyllelse. Detta ska vara en del av den löpande uppföljningen och leda till en högre grad av måluppfyllelse. Teknikutveckling och digitalisering är också avgörande verktyg för att nå målen i miljöprogrammet.

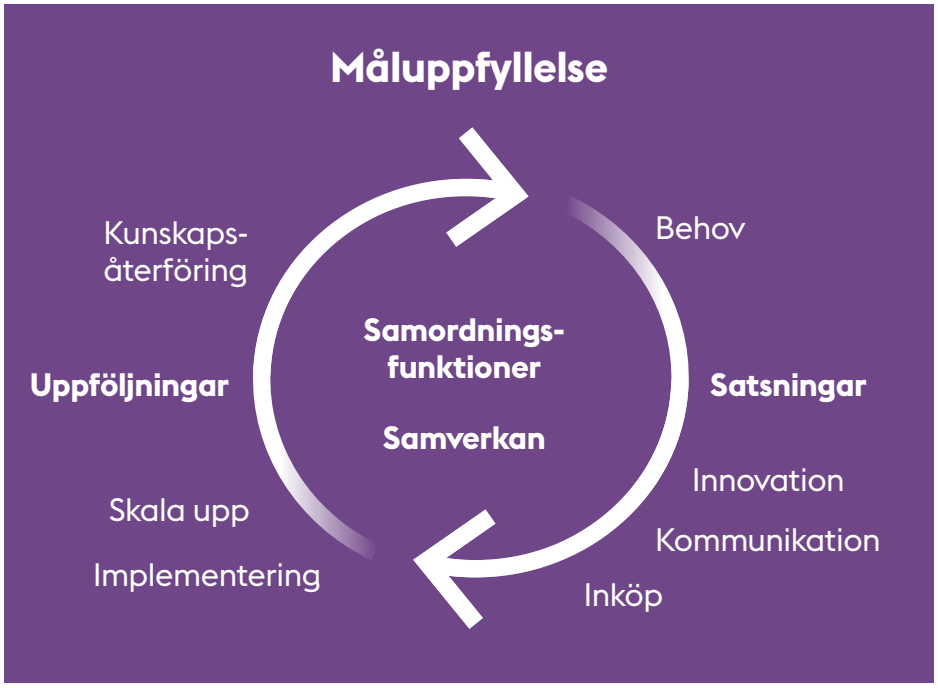

Samverkan

Flera mål i miljöprogrammet har staden inte möjlighet att nå på egen hand. Samverkan med andra aktörer är därför helt central för programmets genomförande. Det gäller såväl statliga och kommunala aktörer i regionen som näringsliv, akademi, och civilsamhälle och inte minst Stockholms invånare.

Näringsliv, civilsamhället och idéburen sektor är viktiga aktörer såväl för genomförandet som för att binda samman social och miljömässig hållbarhet.

I stadens externa samverkan kan staden ta en samordnande roll i att driva olika typer av samverkansprocesser som är nödvändiga för att nå målen. Samverkan med regionens aktörer är avgörande för att åstadkomma minskade växthusgasutsläpp och skapa en bättre motståndskraft mot klimatförändringarna. Utöver synergier i miljömässiga effekter ger samordning av arbetet även en möjlighet till kostnadseffektivitet och modeller för samfinansiering.

För att den interna samverkan inom och mellan nämnder och bolagsstyrelser ska bli effektiv behöver den organiseras på ett tydligt sätt. En bra arbetsform är samverkansgrupper som samlar berörda delar av stadens verksamheter och som ges ett mandat att agera stadsövergripande. Detta arbete kan fortsatt utvecklas genom inrättande av samordningsfunktion/nätverk i syfte att säkerställa implementering, kontinuerlig uppföljning, kompetensutveckling samt stimulera till samverkan som överbryggar organisatoriska gränser i stadens verksamheter. Det arbete som initieras inom ramen för stadens arbete med Agenda 2030 kan också nyttjas för att stimulera till samverkan och överbrygga stuprör och organisatoriska gränser i stadens verksamheter.

Inköp

Cirka två tredjedelar av stadens totala omsättning utgörs av inköpsutgifter för varor, tjänster och entreprenader. Staden har med andra ord en betydande rådighet att påverka de lång- och kortsiktiga målen i miljöprogrammet i egenskap av sin roll som kravställande inköpare. Inom flera kategorier av inköp är dessutom staden en så pass stor köpare att det finns goda möjligheter att påverka leverantörsmarknaden i en viss riktning, som också kommer stockholmarna som konsumenter till del.

Genom sitt eget inköpsarbete kan staden bidra till uppfyllelse av flera av målen i miljöprogrammet. Enligt stadens *Program för inköp 2020–2023* ska miljökrav alltid ställas då det är motiverat och ska då syfta till att uppnå målen i miljöprogrammet. Staden ska

exempelvis ställa krav på arbetsmaskiner, egna fordon, val av däck, transporter, vitvaror, el, livsmedel, plastprodukter med mera, men även stärka förutsättningarna för minimerat svinn och onödig materialåtgång.

För att nå fler av de högt ställda etappmålen i programmet är det viktigt att staden använder tydliga, relevanta och enhetliga krav och avtalsvillkor i samband med inköp. Genom ett kategoribaserat inköpsarbete ska intern samverkan och kunskap om leverantörsmarknadens möjligheter öka i syfte att ytterligare stärka stadens förmåga att nå hållbarhetsmålen. Genom att samverka med andra offentliga aktörer kan tydligheten gentemot leverantörer öka ytterligare.

Kommunikation och påverkansarbete

Stadens kommunikation, såväl med andra aktörer som internt, är central för programmets förutsättningar att genomföras. Kommunikationsinsatser som riktar sig till målgrupper och aktörer som kan bidra till att målen i miljöprogrammet nås är särskilt viktiga, som till exempel om konsumtionens miljöpåverkan och klimatvänliga transportalternativ. I andra avseenden handlar det snarare om intern kommunikation kring stadens egna arbetssätt, till exempel när det gäller minskad konsumtion av produkter som innehåller miljöstörande ämnen och minskat matsvinn i stadens verksamheter.

Staden kan inte själv uppnå de ambitiösa målen och saknar också rådighet inom flera områden. Därför behövs ett aktivt påverkansarbete för att verka för att de nationella styrmedlen skärps och för att hindrande lagar ska ändras. Staden behöver även delta aktivt i EU-arbetet för att driva påverkansarbete gällande EU-kommissionens och EU-parlamentets arbete.

Kunskapen behöver öka om stadens klimat- och miljöarbete och om innovativa idéer och lösningar för att möta de klimatutmaningar som måste hanteras. Kommunikation om klimat- och miljöarbetet i Stockholm är viktigt för att skapa intresse för stadens arbete och engagemang till att samverka och bidra till minskad klimat- och miljöpåverkan samt till att dela kunskap och hitta nya, innovativa lösningar. Acceptans och förståelse behöver skapas för de förändringar och prioriteringar som måste göras liksom insikt om vad stadens verksamheter och dess målgrupper behöver göra själva för att minska sin klimat- och miljöpåverkan. Det är också nödvändigt att sätta stadens insatser i ett globalt perspektiv och skapa ett internationellt intresse för stadens arbete och Stockholm som plats. Det rör till exempel insatser för att öka insamlingen av matavfall, val av hållbara transportsätt och medvetna konsumtionsval.

Innovation

För att nå de mål som definierats i miljöprogrammet behöver stadens nämnder och bolagsstyrelser även arbeta med verksamhetsutveckling på olika sätt. Enligt *Innovationsstrategi för Stockholms stad* ska stadens nämnder och bolagsstyrelser arbeta för att utveckla nya eller väsentligt förbättrade tjänster och processer. De ska också finna nya sätt att organisera verksamheten i syfte att involvera sina medarbetare, brukare eller kunder samt olika externa parter i utvecklingsarbetet. De högt uppsatta målen för Stockholms miljö gör detta till ett centralt tema i miljöprogrammet.

I enlighet med *Innovationsstrategi för Stockholms stad* är ett antal områden centrala för stadens arbete med forskning och innovation. För att kunna bidra till den kommunala verksamhetsutvecklingen med stöd av forskning och teknisk spjutspetskompetens behöver akademin och näringslivet få en bra bild av kommunens behov. Staden ska därför aktivt delta i olika forskningsinitiativ med fokus på för staden relevanta utvecklingsområden. Staden ska också aktivt utvärdera behov av externt expertstöd i form av forskningsinsatser samt utvärdera existerande arbetssätt med fokus på resurseffektivitet. Teknisk och organisatorisk utveckling bör alltid gå hand i hand. Därtill ska staden, vid utvecklings-, forsknings- och innovationsansatser ha en plan för hur positiva resultat ska kunna skalas upptill förmån för hela organisationen.

Sju prioriterade mål för Stockholms miljö

1. Ett fossilfritt och klimatpositivt Stockholm 2040

Målbilden är att Stockholms stad och dess invånare har ställt om sin energianvändning till att vara fossilfri till år 2040. Detta innebär att energianvändning för uppvärmning, samt transporter el- och gasanvändning i Stockholm inte generar några nettoutsläpp av växthusgaser samt att staden verkar för att konsumtionens globala klimatpåverkan minskar kraftigt. Staden ska ligga i framkant, och därför arbetar staden med målsättningen att Stockholm ska vara klimatpositivt år 2040. För att nå detta behöver teknik och affärsmodeller utvecklas.

Målet om ett fossilfritt och klimatpositivt Stockholm 2040 omfattar två etappmål för programperioden

- Minskade växthusgasutsläpp – högst 1,5 ton CO_2e per invånare
- Minskad klimatpåverkan från konsumtionen

Genom Parisavtalet har de flesta av världens länder kommit överens om att begränsa den globala uppvärmningen till väl under 2 grader, med målet att inte överstiga 1,5 grader. Parisavtalet uppmanar parterna som ingått avtal att senast till år 2020 ta fram långsiktiga strategier för att minska utsläppen av växthusgaser. EU har antagit klimatmål till 2020 och 2030. Växthusgasutsläppen inom EU ska minska med 20 procent till 2020 och med 40 procent till 2030 jämfört med 1990. EU-kommissionen har nyligen presenterat sin långsiktiga strategi som innefattar ambitionen att nå noll nettoutsläpp till år 2050.

Sveriges övergripande klimatmål är att nå noll nettoutsläpp av växthusgaser senast år 2045, och att därefter ha negativa nettoutsläpp. Att inte ha några nettoutsläpp av växthusgaser betyder i det här fallet att utsläppen av växthusgaser från verksamheter i Sverige ska vara minst 85 procent lägre år 2045 än utsläppen år 1990. De kvarvarande utsläppen ned till noll kan kompenseras genom så kallade kompletterande åtgärder. Detta långsiktiga mål kompletteras med ett antal etappmål. Klimatmålen och det planerings- och uppföljningssystem som regleras i klimatlagen (2017:720) utgör, tillsammans med Klimatpolitiska rådet, Sveriges klimatpolitiska ramverk.

Stadens mål om ett fossilfritt och klimatpositivt Stockholm 2040 är därmed mer ambitiöst än de nationella målsättningarna, vilket vittnar om stadens ambition att gå före och vara en förebild i klimatomställningen.

Systemgränserna för de växthusgasutsläpp som beräknas utgörs av energianvändning för uppvärmning och transporter samt el- och gasanvändning inom den geografiska kommungränsen.

Klimatpolitiska rådet pekar bland annat ut transportområdet som särskilt kritiskt för att nå de svenska målen. För transporterna gäller det nationella etappmålet att minska utsläppen av växthusgaser med minst 70 procent till 2030 jämfört med 2010. Transporterna står för cirka hälften av de beräknade växthusgasutsläppen i Stockholm. Av dessa utsläpp utgör vägtrafiken cirka 80 procent, resten utgörs av sjöfart inom kommungränsen, start och

Målet om ett fossilfritt och klimatpositivt Stockholm bidrar särskilt till de globala målen nummer **7 Hållbar energi för alla**, nummer **12 Hållbar konsumtion och produktion** samt nummer **13 Bekämpa klimatförändringarna**.

Bland de nationella miljömålen bidrar målet om ett fossilfritt och klimatpositivt Stockholm 2040 i första hand till målet **Begränsad klimatpåverkan** men genom energieffektivisering och hållbara transporter även till målen **God bebyggd miljö** och **Frisk luft.**

landningar på Bromma flygfält samt arbetsmaskiner. Då vägtrafiken innebär särskilda utmaningar så ska en handlingsplan för minskade koldioxidutsläpp för vägtrafiken fram till år 2030 tas fram.

För att uppnå målet om ett fossilfritt Stockholm 2040 är Stockholms stad i hög grad beroende av andra aktörer och behöver därför samverka med såväl akademi och näringsliv som andra kring åtgärder för att minska utsläppen. Nya och innovativa mobilitetstjänster är ett exempel på hur stadens utveckling i riktning mot minskad resursanvändning och mindre klimatpåverkan kan möjliggöras i samverkan med andra aktörer. Staden bedriver ett stort antal utvecklingsprojekt i samverkan med partners från akademi, näringsliv och andra städer/regioner inom effektivisering och konvertering till förnybara bränslen samt för att minska konsumtionens klimatpåverkan. Projekten är en viktig del för att nå stadens klimatmål, men även för att bidra till att innovativa klimatsmarta metoder och tekniker kommer ut på marknaden i större skala för att minska klimatpåverkan även utanför Stockholm.

Utöver deltagande i större projekt behöver staden i högre grad än idag också fungera som testbädd för näringslivets klimatsmarta lösningar, och även beakta de möjligheter som digitaliseringen och artificiell intelligens (AI) kan öppna för inom effektivisering av energianvändning och trafiksystemen med potential att minska resursanvändning och utsläpp av växthusgaser. Därtill kan staden, genom tydliga, relevanta och långsiktiga krav i inköpsprocessen, samverka med näringslivet för att utveckla varor och tjänster med minskad klimatpåverkan. En viktig faktor för näringslivet är att olika aktörer ställer lika krav. Ett av de viktigaste samverkansområdena i regionen, men även i landet i stort, är utformning av lika krav i offentliga inköp.

Målet ett fossilfritt Stockholm 2040 är också i mycket hög grad beroende av Stockholms invånare. Därför är detta ett område där kommunikation med stockholmarna kring konsumtionens klimatpåverkan blir central för möjligheterna att uppnå målet. För det ändamålet finns bland annat stadens etablerade funktion för klimatkommunikation, Klimatsmarta stockholmare, men den externa kommunikationen behöver samtidigt ske genom flera kanaler, inklusive sociala medier, Stockholmsrummet och i dialog med relevanta aktörer. Staden behöver intensifiera samverkan med andra aktörer i stadsplaneringen kring innovativa lösningar för klimatsmarta transportalternativ och för att underlätta och skapa incitament för invånarna att leva transportsnålt.

Hur staden ska nå målet om ett fossilfritt och klimatpositivt Stockholm 2040 detaljeras i *Klimathandlingsplan 2020–2023 – För ett fossilfritt och klimatpositivt Stockholm 2040.*

1.1 Minskade växthusgasutsläpp – högst 1,5 ton CO_2e per invånare

Etappmålet innebär att år 2023 ska de totala växthusgasutsläppen i ett växande Stockholm ha minskat till att vara högst 1,5 ton CO_2e per invånare. Med fler nationella styrmedel kan ambitionsnivån skärpas ytterligare.

Stockholms stads systematiska klimatarbete med att sätta upp mål, identifiera och genomföra utsläppsminskande åtgärder samt att följa upp åtgärdsarbetet startade redan i mitten av 1990-talet.

De växthusgasutsläpp som ingår i beräkningarna är de som orsakas av all energianvändning inom Stockholms stads geografiska gräns. Det innebär utsläppen från vägtransporter, spårtrafik, sjöfart, arbetsmaskiner, starter och landningar vid Bromma flygplats, uppvärmning, tappvarmvatten, kylning samt användning av el och gas. Det som inte ingår är de utsläpp som orsakas av stockholmarnas resor utanför kommungränsen samt utsläpp från produktion av varor eller tjänster som tillverkas utanför kommungränsen. Utöver de direkta utsläppen omfattar beräkningarna även utsläpp i samband med bränsleframställning, så kallade LCA[1]-påslag, och utsläpp av metan och lustgaser från all förbränning.

1 LCA, Livscykelanalys

Även förbränning av biobränslen. Det innebär att beräkningarna kommer att omfatta vissa växthusgasutsläpp även när användningen av fossila bränslen har upphört.

De beräknade växthusgasutsläppen för hela befolkningen har sedan 1990 minskat med cirka 40 procent och räknat per invånare har minskningen varit nära 60 procent.

För transporterna gäller det nationella etappmålet att minska växthusgasutsläppen med minst 70 procent till 2030 jämfört med 2010. Transporterna står för cirka hälften av de beräknade växthusgasutsläppen i Stockholm. Av dessa utsläpp utgör vägtrafiken cirka 80 procent, resten utgörs av sjöfart inom kommungränsen, start och landningar på Bromma flygfält samt arbetsmaskiner.

Vägtrafikfordonen blir allt mer energieffektiva och andelen biobränslen har ökat till cirka 30 procent. Samtidigt ökar vägtrafikarbetet vilket leder till att de totala utsläppen från vägtrafiken inte minskar. Genom teknikutveckling såsom elektrifiering av transportsektorn, utbyggd kollektivtrafik samt minskad biltrafik ska utsläppen från vägtrafiken minska. Den stora utmaningen avseende omställningen till ett fossilfritt Stockholm är elektrifieringen och tillgången till förnybara bränslen. Med en ökad elektrifiering och ökad tillgång av förnybara bränslen behöver vägtrafiken därför inte minska i samma omfattning. Laddinfrastrukturen behöver byggas ut och nya produktionsmetoder för biodrivmedel behöver utvecklas, till exempel från skogsråvara, och nya produktionsanläggningar måste tillkomma i landet för att förse transportsektorn med förnybara drivmedel om staden ska nå fossilfrihet.

Omställningen till ett fossilfritt Stockholm har kommit längst inom sektorn uppvärmning. Utbytet från fossila till förnybara bränslen inom uppvärmningssektorn har varit den dominerande orsaken till utsläppsminskningarna. Den kvarvarande stora punktkällan inom sektorn är Värtaverkets koleldade kraftvärmeverk. Stockholm Exergi avser att avveckla verket inom programperioden. Resterande fossila bränslen återfinns i form av fossil plast i avfallsförbränningen och mellan 1 000 och 1 500 oljeeldade pannor med blandad användning, dels som enda uppvärmningsform och dels som spetsvärme för värmepumpar. Sorteringsanläggningar för utsortering av plast från Högdalens och Bristas avfallsförbränningsanläggningar uppförs under programperioden. För oljeanvändningen har staden satt upp ett mål om att alla eldning med fossil olja ska ha upphört till 2025.

Med cirka tio procent av fastighetsbeståndet och ägare till teknisk infrastruktur för vattenrening, vägbelysning med mera kan staden utvecklas till att utgöra en unik testbädd för klimatsmarta lösningar.

Exempel på åtgärder för att nå etappmålet under programperioden:

- Verka för en skärpt statlig styrning på klimatområdet genom exempelvis utveckling av reduktionsplikten och trängselskatten för att stimulera teknikomställning.
- Genom stadsplanering bidra till transporteffektivitet och ett ökat kollektivt resande samt ökat resande med cykel.
- Arbeta för en fossilfri sjöfart genom exempelvis elanslutning av fartyg vid kaj.
- Vidareutveckla biogas som transportbränsle.
- Fasa ut fossilt bränsle i fjärrvärmen och minska energiåtervinningen av fossil plast genom uppförande av sorteringsanläggningar.
- Öka de negativa utsläppen genom uppskalning av biokolproduktionen och undersök möjligheterna till koldioxidinfångning och -lagring (BECCS).
- Stimulera delningsekonomi, exempelvis genom att främja bilpooler.
- Arbeta för fossilfria arbetsmaskiner bland annat på byggarbetsplatser genom inköpskrav och innovationsprojekt.
- Ta fram en handlingsplan för minskade koldioxidutsläpp för vägtrafiken fram till år 2030.

Kommunstyrelsen, exploateringsnämnden, fastighetsnämnden, miljö- och hälsoskyddsnämnden, servicenämnden, stadsbyggnadsnämnden, stadsdelsnämnderna, trafiknämnden, AB Familjebostäder, AB Stockholmshem, AB Svenska Bostäder, Micasa Fastigheter i Stockholm AB, SISAB, Stockholm Exergi, Stockholms Hamn AB, Stockholms

Stads Parkerings AB samt Stockholm Vatten och Avfall AB ansvarar för att genomföra aktiviteter som syftar till att nå etappmålet.

Uppföljningsansvaret för etappmålet ligger hos kommunstyrelsen tillsammans med miljö- och hälsoskyddsnämnden.

1.2 Minskad klimatpåverkan från konsumtionen

Etappmålet innebär att de konsumtionsbaserade växthusgasutsläppen behöver minska. Staden är en upphandlande myndighet som kan påverka konsumtionens klimatpåverkan genom kravställande i inköpsprocessen. Staden kan i det arbetet gå före och inspirera. Under programperioden ska klimatpåverkan från Stockholms stads inköpta livsmedel och måltider minska med en femtedel och utsläppen från Stockholms stads egna tjänsteresor med flyg minska.

På nationell nivå beräknar Statistiska centralbyrån på uppdrag av Naturvårdsverket Sveriges utsläpp av växthusgaser ur ett konsumtionsperspektiv. I Sverige beräknades utsläppen av växthusgaser ur ett konsumtionsperspektiv 2016 uppgå till cirka 10 ton per invånare. Drygt 60 procent av dessa utsläpp sker utomlands.

På regional och kommunal nivå saknas statistik för att beräkna och följa upp konsumtionens klimatpåverkan. Möjligheten att vidareutveckla statistiken bedöms finnas först i ett längre perspektiv men inom vissa tematiska områden finns statistik tillgänglig, exempelvis vad gäller utsläpp från flygresor.

Enligt Naturvårdsverket står livsmedelskonsumtionen för i storleksordningen 20 procent av den nationella klimatpåverkan beräknat ur ett konsumtionsperspektiv. Staden ställer krav på ekologiska livsmedel samt ett ökat utbud av vegetariska livsmedel och varor producerade i nivå med svenska djurskyddsregler i sina inköp som styr mot en mer hållbar livsmedelsproduktion. Under programperioden kommer staden att införa verktyg för att beräkna, följa upp och minska klimatpåverkan från inköp av livsmedel och måltider. Byggande och drift av byggnader har visat att klimatpåverkan från byggprocessen inklusive produktion av byggmaterial är ungefär lika stor som den från driftskedet av en lågenergibyggnad i 50 år (källa: Erlandsson, M. et al. (2105) IVL B 2217 – Byggandets klimatpåverkan – Livscykelberäkning av klimatpåverkan och energianvändning för ett nyproducerat energieffektivt flerbostadshus i betong.)

Staden har relativt stor rådighet att påverka de konsumtionsbaserade utsläppen då cirka 40 procent av de totala utsläppen i Sverige kommer från offentlig konsumtion och investeringar.

Exempel på åtgärder för att nå etappmålet under programperioden:

- Utveckla klimatberäkningar av nyproducerade byggnader hos stadens bolag och av exploateringsnämnden. På längre sikt ska staden kunna ställa klimatkrav vid nyproduktion av byggnader och anläggningskonstruktioner.
- Minimera verksamheternas tjänsteresor med flyg
- Utveckla klimatkrav för inköp av livsmedel och måltider i stadens verksamheter.

Kommunstyrelsen, exploateringsnämnden, fastighetsnämnden, miljö- och hälsoskyddsnämnden, servicenämnden, stadsbyggnadsnämnden, stadsdelsnämnderna, trafiknämnden, utbildningsnämnden, äldrenämnden, AB Familjebostäder, AB Stockholmshem, AB Svenska Bostäder, Micasa Fastigheter i Stockholm AB, SISAB, Stockholm Exergi, Stockholms Hamn AB samt Stockholm Vatten och Avfall AB ansvarar för att genomföra aktiviteter som syftar till att nå etappmålet.

Uppföljningsansvaret för etappmålet ligger hos kommunstyrelsen tillsammans med miljö- och hälsoskyddsnämnden.

2. En fossilfri organisation 2030

Målbilden är att Stockholms stads organisation ska vara fossilfri 2030 inom samma systemgränser som stadens övriga utsläppsmål. Genom att staden går före och ska vara fossilfri redan år 2030 behöver växthusgasutsläppen från energianvändningen i stadens organisation minska i en snabbare takt än motsvarande utsläpp i den geografiska staden.

Målet om en fossilfri organisation omfattar två etappmål för programperioden

- Minskade växthusgasutsläpp – högst 105 000 ton CO_2e från stadens verksamheter
- Effektiv energianvändning

Staden har kommit långt i arbetet med att fasa ut fossila bränslen inom den egna organisationen. En stor aktör som Stockholms stad bör och kan vara en inspiratör och föregångare både för andra offentliga och privata aktörer. Stockholms stad har goda förutsättningar att bli fossilfri senast 2030 genom att ta tillvara de möjligheter som finns att tillgå och utnyttja dem så långt det är möjligt. Stockholms stad är emellertid beroende av omvärldens utveckling för att nå målet. Inom arbetsmaskiner har teknikutvecklingen mot fossilfrihet inte skett i den hastighet som krävs för måluppfyllnad senast 2030.

Hur långt teknikutvecklingen har kommit till 2030 är idag svårt att avgöra. Framtidsutsikterna ser dock alltmer gynnsamma ut. Priserna för förnybar energi såsom sol och vind går ner, elektrifieringen går snabbare än prognosticerat, lagstiftning och incitament införs och driver på omställningen och skapar förutsättningar för ökad produktion av förnybara bränslen.

Det är angeläget att stadens verksamheter har en aktiv omvärldsbevakning i syfte att kunna beakta utvecklingen av exempelvis digitaliseringens möjligheter att minska behovet av fossila bränslen, framförallt inom transportsektorn.

Som stor offentlig inköpare har staden stora möjligheter att påverka utvecklingen i riktning mot målet om minskade växthusgasutsläpp från stadens verksamheter. Inköpsprocessen är ett strategiskt mycket viktigt verktyg för staden att ställa krav och genom denna kan krav ställas på exempelvis fossilfrihet avseende fordon, transporter och maskiner. Detta gäller såväl lätta fordon, tunga transporter som maskiner för parkskötsel och snöröjning. Staden står också för en omfattande mängd inköp av livsmedel och måltider där klimatkrav också ska ställas. Ett systematiskt arbete med utveckling av miljö- och klimatkrav pågår inom prioriterade inköpskategorier.

Åtgärder för att nå målet om en fossilfri organisation 2030 återfinns i *Klimathandlingsplan 2020–2023 – För ett fossilfritt och klimatpositivt Stockholm 2040* samt i handlingsplan för en *Fossilbränslefri organisation 2030.*

Målet om en fossilfri organisation bidrar särskilt till de globala målen nummer **7 Hållbar energi för alla**, nummer **12 Hållbar konsumtion och produktion** samt nummer **13 Bekämpa klimatförändringarna.**

Bland de nationella miljömålen bidrar målet om en fossilfri organisation 2030 i första hand till målet Begränsad klimatpåverkan men genom energieffektivisering och hållbara transporter även till målen God bebyggd miljö och Frisk luft.

2.1 Minskade växthusgasutsläpp – högst 105 000 ton CO_2e från stadens verksamheter

Etappmålet innebär att växthusgasutsläppen från stadens verksamheter ska minska med 30 procent under programperioden, för att nå det övergripande målet om en fossilfri organisation.

Stadens egen fordonspark består idag av miljöfordon och ett utbyte mot fossilfria fordon sker kontinuerligt inom ramen för stadens egna fordonsupphandlingar. Inom flera av stadens verksamheter testas elcyklar istället för bil vilket också ger hälsoeffekter.

De sista resterna av direkt fossil energianvändning i stadens verksamheter ska fasas ut. Kvarvarande uppvärmning med fossil olja identifieras och ersätts med förnybara alternativ.

Gröna hyresavtal kan vara ett verktyg för att driva miljö-och klimatarbetet framåt och kan testas i mindre skala. Det finns koppling till fossilfrihet men även andra miljöaspekter kan beaktas.

Staden köper varor och tjänster för cirka 35 miljarder kronor per år. Staden har därmed en stor påverkan att minska klimatpåverkan genom att ställa krav i sina upphandlingar på till exempel arbetsmaskiner, egna fordon, el, livsmedel, plastprodukter, vitvaror med mera. Ett systematiskt arbete med upphandlingskrav pågår inom staden med miljö- och klimatkrav i kategoriupphandlingar. Inom ramen för kategoristyrningen av upphandlingar ska klimatkraven vidareutvecklas.

Klimatkrav ställs och ska fortsätta ställas på upphandlade transporter inom servicenämndens upphandlingar. Upphandlingar av tjänster där transporter ingår utanför servicenämndens upphandlingar, till exempel för hemtjänst och arbetsmaskiner behöver kartläggas för att upphandlingskrav ska kunna ställas även på dessa transporter.

Exempel på åtgärder för att nå etappmålet under programperioden:

- Bygg ut egen el- eller värmeproduktion baserad på solenergi och utred förutsättningarna för att öka andelen el från vindkraft.
- Fortsätt arbetet med att fasa ut fossiloljeanvändning för att säkerställa att även mindre anläggningar fångas upp och fasas ut.
- Identifiera fastigheter med särskilda behov av investeringar i utrustningen för att möjliggöra en utfasning av fossilolja, även i byggnader med kallhyra.
- Inför en rutin för att utvärdera en övergång till fossilfri olja för alla byggnader som ämnas vara i drift mer än tre år efter staden förvärvat dem.
- Identifiera vilka hyresavtal inom stadens nämnders och bolagsstyrelsers som är bäst lämpade för gröna hyresavtal och initiera pilotprojekt.
- Fortsätt arbetet med att fasa ut fossilgasanvändningen och säkerställa hög biogasandel i inköp.
- Ställa krav på fossilfria transporttjänster och vidare anta ett sista datum för nya avtal som sträcker sig längre än till 2030 där transporttjänster med fossila bränslen inte längre är accepterat.
- Ställa krav på fossilfrihet avseende fordon, transporter och arbetsmaskiner, vid lokalinhyrningar samt vid inköp och upphandling.

Kommunstyrelsen, exploateringsnämnden, fastighetsnämnden, miljö- och hälsoskyddsnämnden, servicenämnden, stadsbyggnadsnämnden, stadsdelsnämnderna, trafiknämnden, AB Familjebostäder, AB Stockholmshem, AB Svenska Bostäder, Micasa Fastigheter i Stockholm AB, SISAB, Stockholm Exergi, Stockholms Hamn AB, Stockholms Stads Parkerings AB samt Stockholm Vatten och Avfall ansvarar för att genomföra aktiviteter som syftar till att nå etappmålet.

Uppföljningsansvaret för etappmålet ligger hos kommunstyrelsen med stöd av miljö- och hälsoskyddsnämnden.

2.2 Effektiv energianvändning

Den totala köpta energin i stadens verksamheter bibehålls på samma nivå under programperioden. Etappmålet innebär att staden effektiviserar sin energianvändning med 5 procent relativt den verksamhet som bedrivs[1]. Långtgående energieffektivisering ska genomföras vid större ombyggnader Vid större ombyggnader ska den köpta energin minska med minst 30 procent. På så sätt blir energianvändningen mer effektiv i den växande staden. Produktionen av el samt värme med solenergi ska öka med 100 procent jämfört med motsvarande produktion 2018.

1 Indikatorn för relativ energianvändning påverkas inte av den växande staden och utförsäljningar av fastighetsbestånd. I fastighetsbeståndet kan energianvändningen relateras till kWh/m^2 A-temp. För trafiknämnden kan energianvändningen relateras till kWh/belysningspunkt och för Stockholm Vatten och Avfall AB till kWh/m3 renat avloppsvatten och kWh/m3 dricksvatten.

Ur ett resurshushållningsperspektiv kommer energieffektivisering, framför allt hos stadens fastighetsägande verksamheter, att vara fortsatt prioriterat område under programperioden. Stockholms stad har genomfört energieffektiviseringsprogram sedan 1990-talet, men det finns fortfarande potential för ytterligare effektiviseringar. Genom de lagstiftade energikartläggningarna kommer nya effektiviseringsåtgärder att identifieras för de kartlagda bolagen.

I takt med att värmeproduktionens klimatavtryck minskar med ökad andel biobränslen blir klimateffekten av energieffektiviseringar i bebyggelsen mindre. Efterfrågan på biobränslen från skogsråvara bedöms bli allt större i framtiden i takt med att andra sektorer, nationellt och internationellt, kommer att behöva utnyttja råvaran för produktion av textilier, plaster samt flytande biobränslen till exempel för flyg och sjöfart. Energieffektivisering är därför viktigt både ur ett resurshushållningsperspektiv och ur kostnadshänseende.

Exempel på åtgärder för att nå etappmålet under programperioden:

- Vid större ombyggnader ska målet vara att minska den köpta energin för uppvärmning, kyla, fastighetsel och tappvarmvatten med minst 30 procent.
- Där så är möjligt ska en mer långtgående energieffektivisering eftersträvas med sikte på att halvera den köpta energin.
- Bedriva pilotprojekt som uppnår 10 procents energieffektivisering i befintligt bestånd som inte är under ombyggnad genom att utveckla nya innovativa metoder och arbetssätt, i syfte att på sikt kunna utveckla metoder, teknik och arbetssätt för att göra mer omfattande åtgärder.
- Fortsatt prioritera en effektivisering av energianvändningen genom driftoptimering, förbättrat klimatskal, energieffektiv belysning (LED), utbyte av vitvaror och torkskåp i förskolor och installation av solceller.
- Vid nybyggnation på av staden markanvisad fastighet och där kommunala verksamheter bygger på egen mark, ska kravet vara en energianvändning om högst 55 kWh/m^2 och år med sikte på 45 kWh/m^2 och år.
- Fortsatt verka för att stadens personal ska kunna göra miljövänliga resor i tjänsten.
- I samband med renovering av till exempel simhallar tas ett större grepp om energianvändningen, exempelvis genom värmeåtervinning, optimerad styrning och LED-belysning.
- Fortsätta arbetet med att centralisera elavtalen för att säkerställa att även mindre elförbrukare fångas upp och ingår i det centrala avtalet.

Samtliga nämnder och bolagsstyrelser ansvarar för att genomföra aktiviteter som syftar till att nå etappmålet.

Uppföljningsansvaret för etappmålet ligger hos miljö- och hälsoskyddsnämnden.

3. Ett klimatanpassat Stockholm

Målbilden är att Stockholm har utvecklats till en stad som är väl förberedd att kunna hantera konsekvenserna av ett förändrat klimat. Stockholm ska ha en hög kapacitet att hantera både direkta och indirekta effekter av exempelvis höga vattennivåer och flöden, skyfall, värmeböljor och långvarig torka. Staden ska på lång sikt ha en god planering för att kunna hantera höjda havsnivåer.

Målet om ett klimatanpassat Stockholm omfattar två etappmål för programperioden

- Stärkt förmåga att hantera effekter av skyfall
- Stärkt förmåga att hantera effekter av värmebölja

De ökande halterna av växthusgaser i atmosfären, främst koldioxid till följd av människans utsläpp, påverkar jordens strålningsbalans och är den främsta orsaken till den snabba uppvärmningen. För att skapa en hållbar framtid måste samhället arbeta både med att minska växthusgasutsläppen och med kontinuerlig anpassning till det förändrade klimatet.

Ett förändrat klimat med stigande medeltemperatur, ökad och mer intensiv nederbörd, förhöjda vattennivåer i sjöar och hav och förändrade flöden i vattendragen kommer att medföra negativa effekter för Stockholm. Det handlar om ökad risk för översvämning, ras och skred samt värmeböljor och torka. Bebyggelse, infrastruktur och tekniska försörjningssystem måste därför anpassas för att klara såväl dagens extrema väderhändelser som de klimatförändringar och väderhändelser som väntar. Arbetet med att klimatanpassa Stockholm bör i första hand fokusera på att minimera risken för människors liv och hälsa, förhindra allvarliga störningar av samhällsviktig verksamhet och verksamhet som är viktig för stadens funktionalitet, samt minska risken för allvarliga materiella skador och allvarlig påverkan på miljön. I denna fråga är långsiktig stadsplanering mycket central.

För att klimatanpassa Stockholm krävs att stadens nämnder och bolagsstyrelser samverkar internt så att arbetet samordnas och är effektivt. Det är av vikt att inte bara samverka kring stadsutveckling utan även kring befintlig stadsbebyggelse samt förvaltning och skötsel av vidtagna åtgärder.

Klimatanpassning som sakområde spänner över organisations- och geografiska gränser och är en relativt ny fråga för staden och därför utmanar den befintliga strukturer. Den interna samverkan är därför av stor vikt. Samtidigt är inte staden ensamt ansvarig för klimatanpassning utan även samverkan med externa aktörer behöver utvecklas. Ett kontinuerligt utbyte av information och erfarenheter behöver säkerställas och Stockholms stad som organisation har en nyckelroll i detta arbete utifrån det geografiska ansvaret.

Utöver samverkan kring det förebyggande arbetet är det även av vikt att Stockholms stad har fokus på kommunikationen med aktörer som ansvarar för samhällsviktig verksamhet som till exempel Region Stockholm, Storstockholms lokaltrafik (SL) och Trafikverket. Det är viktigt att samarbetet med dessa aktörer utvecklas och att det finns ett kontinuerligt utbyte av information och erfarenheter.

För att uppnå målet om ett klimatanpassat Stockholm är innovation en förutsättning. Staden kan verka för innovativa tekniska lösningar genom att utveckla och säkra nyttjandet av befintliga plattformar för innovation av olika slag, som exempelvis Innovationsplattform hållbara Stockholm (IPHS), erfarenheter från projekt inom Norra Djurgårdsstaden och Gröna Solberga, del av GrönBoStad med flera.

Målet om ett klimatanpassat Stockholm bidrar särskilt till de globala målen nummer **11 Hållbara städer och samhällen** och nummer **13 Bekämpa klimatförändringarna.**

Bland de nationella miljömålen bidrar målet om ett klimatanpassat Stockholm i första hand till målen **Begränsad klimatpåverkan** och **God bebyggd miljö.**

Arbetet med stadens klimatanpassning är processinriktat och leds av kommunstyrelsen i enlighet med stadens plan för klimatanpassning. Handlingsplaner för skyfall och värmebölja behöver utarbetas och ska ligga till grund för prioritering av åtgärder. Ett flertal styrdokument för Stockholms stad hanterar därtill målet om ett klimatanpassat Stockholm, inklusive *Översiktsplan för Stockholms stad, Dagvattenstrategi – Stockholms väg till en hållbar dagvattenhantering och Grönare Stockholm – Riktlinjer för planering, genomförande och förvaltning av stadens parker och naturområden.*

3.1 Stärkt förmåga att hantera effekter av skyfall

Etappmålet innebär att förmågan att förebygga störningar såväl i befintlig stadsmiljö som vid stadsutveckling behöver byggas upp under programperioden. Stadens fastigheter och verksamheter som riskerar att påverkas kritiskt av skyfall ska ha upprättat en förebyggande handlingsplan.

Den globala havsnivån stiger på grund av att vattnet utvidgas vid högre temperaturer samt på grund av smältande glaciärer och inlandsisar. Ett varmare klimat medför att avdunstningen av vatten ökar från sjöar och hav. Atmosfären kommer då att innehålla mer vattenånga vilket leder till ökade nederbördsmängder.

Skyfall innebär att det faller en större mängd nederbörd på kort tid vilket leder till översvämningar på markytan, eftersom vattnet inte hinner rinna undan. Stadens avloppsledningsnät är inte dimensionerat för att hantera dessa extrema situationer. Sammantaget medför det att risken för översvämningar ökar med negativa konsekvenser för exempelvis framkomligheten, vattenskador på fastigheter och ökade föroreningsmängder i dricksvattnet. Effekterna av skyfall förvärras ju mer av markytan som är hårdgjord, såsom vägar, parkeringsplatser och takytor.

För att nå målet behöver staden ha en tydlig riskbild över vad ett skyfall kan medföra för typer av negativa konsekvenser för stadens egna verksamheter och den bebyggda miljön. Vad som krävs för att säkerställa stadens funktionalitet behöver vara i fokus, liksom möjligheten att skapa synergier mellan stadsutvecklingsprojekt och åtgärdsbehov i befintlig miljö. Staden behöver också verka för samhällsviktiga aktörers skyfallsarbete genom att identifiera potentiella riskområden. Löpande klimat- och sårbarhetsanalyser med ett stadutvecklingsperspektiv behöver vara en utgångspunkt för arbetet. Skyfallslösningar bör vara integrerade i stadsplaneringen. Mångfunktionella lösningar kan också bidra till att stärka urbana ekosystemtjänster och en attraktiv stadsmiljö. För befintlig bebyggelse är identifiering och konsekvensanalys av utsatta platser ett viktigt led i stadens arbete med klimatanpassning. Med detta som utgångspunkt behöver staden välja en rimlig skyddsnivå mot förväntade översvämningsrisker.

Exempel på åtgärder för att nå etappmålet under programperioden:

- Utveckla och fördjupa risk- och sårbarhetsanalys för värmebölja och skyfall för verksamheter samt fastigheter och upprätta handlingsplaner där påverkan kan bli kritisk.
- Bedöm risken för översvämning från ett 100-årsregn i detaljplan och säkerställ eventuella skyddsåtgärder.
- Ge samhällsviktig verksamhet en högre säkerhetsnivå så att funktionen kan upprätthållas vid en översvämning.
- Bygg mångfunktionella ytor som bidrar till att hantera skyfall.
- Säkerställ hållbar dagvattenhantering genom exempelvis gröna tak och genomsläpplig beläggning samt växtbäddar och skelettjordar med träd i stadsmiljön.
- Säkerställa en god funktion av systemen för drift och underhåll av dagvattenanläggningar.
- Identifiera särskilt översvämningskänsliga geografiska områden och utred förslag till åtgärder.
- Väg in klimatanpassningsåtgärder i beslut om investeringar med perspektivet att dessa kan bidra till mervärden som ger andra vinster för samhället, exempelvis en attraktiv stad för boende, besökare och näringslivet.

Kommunstyrelsen, exploateringsnämnden, fastighetsnämnden, miljö- och hälsoskyddsnämnden, stadsbyggnadsnämnden, trafiknämnden, stadsdelsnämnderna, AB Familjebostäder, AB Stockholmshem, AB Svenska Bostäder, Micasa Fastigheter i Stockholm AB samt SISAB ansvarar för att genomföra aktiviteter som bidrar till att etappmålet nås.

Uppföljningsansvaret för etappmålet ligger hos trafiknämnden.

3.2 Stärkt förmåga att hantera effekter av värmebölja

Etappmålet innebär att åtgärder riktas mot att göra Stockholm mer förberett att hantera höga temperaturer vid värmebölja, så att risken för negativ påverkan på människors liv och hälsa minskar.

Klimatstatistiken visar att det har skett stora förändringar i medeltemperaturen i Stockholm sedan 1900-talets början. 2014 och 2018 är de hittills varmaste åren som uppmätts i Stockholm. Årsmedeltemperaturen var då 8,8 grader, vilket är drygt två grader varmare än normalt (medelvärdet för referensperioden 1961-1990 var 6,6 grader).

Ett förändrat klimat medför en ökad risk för värmeböljor, vilket i sin tur ökar risken för hälsoproblem. Det gäller särskilt under de perioder när värmen är hög under hela dygnet. När nätterna är varma hinner kroppen inte återhämta sig.

En annan effekt av klimatförändringarna är torka. För Stockholm innebär torka flera utmaningar såsom ökad brandrisk, påverkan på markstabilitet samt att den biologiska mångfalden kan bli påverkad negativt. För att förebygga effekterna av värmebölja behöver staden hushålla med vatten samt hitta innovativa sätt att samla upp och hålla kvar vatten vid nederbörd som kan användas i perioder av torka.

En tydlig riskbild behövs över vilka negativa konsekvenser som en värmebölja kan medföra för invånarna, stadens verksamheter och fastighetsbestånd men staden behöver också verka för samhällsviktiga aktörers arbete genom att identifiera potentiella riskområden. Staden behöver ta fram principer för hantering av värmebölja som utgångspunkt och vägledning för hur målet ska uppnås och enligt vilka prioriteringar.

Exempel på åtgärder för att nå etappmålet under programperioden:

- Genomför risk- och sårbarhetsanalyser för stadens verksamheter.
- Utöka stadsmiljön med mer grönska, vatten och vegetation som skuggar.
- Genomför temperatursänkande åtgärder på och i anslutning till byggnader för att säkerställa god inomhusmiljö.
- Ordna svalkande miljöer, exempelvis svala rum på boenden.
- Bygg mångfunktionella, svalkande utomhusmiljöer.
- Identifiera lösningar för att samla in regnvatten som kan återanvändas under perioder med torka.

Kommunstyrelsen, exploateringsnämnden, fastighetsnämnden, miljö- och hälsoskyddsnämnden, stadsbyggnadsnämnden, trafiknämnden, stadsdelsnämnderna, utbildningsnämnden, äldrenämnden, AB Familjebostäder, AB Stockholmshem, AB Svenska Bostäder, Micasa Fastigheter i Stockholm AB samt SISAB ansvarar för att genomföra aktiviteter som bidrar till att etappmålet nås.

Uppföljningsansvaret för etappmålet ligger hos kommunstyrelsen och Stockholms Stadshus AB.

4. Ett resurssmart Stockholm

Målbilden är att Stockholms stad har utvecklats till en stad där resurser används effektivt och i enlighet med EU:s avfallshierarki. Det innebär att staden har identifierat och kartlagt stora resursflöden och har en utarbetad strategi för att skapa cirkularitet för dessa. Stockholm har anpassat sig till att resurser är ändliga genom att ha utvecklat och tagit till sig ny teknik, nya affärsmodeller och nya livsstilar.

Målet om ett resurssmart Stockholm omfattar tre etappmål för programperioden

- Minskad resursanvändning och klokare konsumtion
- Ökad recirkulation av materiella resurser inom staden
- En ökad resurseffektivitet i samband med byggprocessen

Idag utnyttjas 60 procent av världens ekosystem på ett icke hållbart sätt. Trycket på resurserna kommer att öka ytterligare genom att befolkningen och levnadsstandarden ökar. Sveriges ekologiska fotavtryck är cirka fyra gånger större än vad som anses vara långsiktigt hållbart. Resursutmaningen handlar i första hand inte om råvaror som ”tar slut” utan om att värdefulla resurser spills eller sprids ut i naturen, tappar sitt ekonomiska värde och påverkar jordens livsuppehållande system negativt.

En cirkulär ekonomi behåller värdet på produkter, material och resurser så länge som möjligt, samtidigt som avfallsgenereringen minimeras. Genom hållbar konsumtion och produktion och åtgärder för avfallsförebyggande och mer cirkulära flöden kan både resursförbrukningen och klimatpåverkande utsläpp minska. Att ställa om till ett mer hållbart och resurseffektivt samhälle, en cirkulär ekonomi, är en stor utmaning, både globalt och lokalt.

Målet om ett resurssmart Stockholm förutsätter ökad samverkan såväl inom stadens egen verksamhet som med andra aktörer. I samband med planläggning krävs en god samordning mellan olika aktörer för att ta höjd för utrymmen för recirkulation exempelvis avfallshanteringens liksom infrastrukturens behov av utrymmen och etablering av masshanteringsytor. Främjandet av resurshushållning genom samutnyttjande är ett område som kan utvecklas. Exempelvis har möjligheten att genom samarbeten mellan behandlingsanläggningar och sorteringsanläggningar i regionen, i syfte att maximera dessas sammantagna kapacitet, belysts som ett område att studera närmare.

Utvecklad samverkan med näringslivet behövs för att nå målet om ett resurssmart Stockholm. Klimatpaktens arbete och samverkansplattform kan utvecklas till att bli mer behovsdrivet och operativt utifrån samhällets miljö- och klimatutmaningar. Näringslivet i Stockholms stad bör, i tät kontakt med relevanta nämnder och bolagsstyrelser, bjudas in i nätverk där man gemensamt sätter upp mål och handlingsplaner/arbetsgrupper om hur Stockholms stad och näringsliv frivilligt gemensamt kraftsamlar för att hitta cirkulära och avfallsförebyggande lösningar. Exempel på områden för extern samverkan är möjligheterna att förstärka återbruk av kläder genom samarbeten med ideella organisationer som idag driver mycket av textilinsamlandet i staden. Genom samverkan och innovation kan ett framtida cirkulärt flöde av avloppsslammet utvecklas som möter förväntade nya krav avseende återföring av fosfor.

Offentliga inköp kan användas som ett strategiskt verktyg för att gå mot cirkularitet i ekonomin och den nationella upphandlingsstrategin pekar på just detta.

Sedan 2017 finns ett nytt arbetssätt med kategoristyrning för hela kommunkoncernens upphandlings- och inköpsorganisation. Kategoristyrt inköpsarbete innebär att inköp inom olika områden (kategorier) planeras och genomförs med utgångspunkt i analys av behov, inköpsmönster samt affärs- och marknadsförhållanden. Arbetet sker faktabaserat och koncernövergripande för att skapa effektivitet i inköpen inom respektive kategori. Det nya arbetssättet har precis påbörjats och fokus finns för närvarande på fordon, livsmedel och måltider elkraft, vitvaror och möbler. En vidareutveckling av kategoristyrningen och utökning till andra inköpsområden, kommer att möjliggöra samordningsvinster och en högre resurseffektivitet inom staden.

Målet om ett resurssmart Stockholm bidrar särskilt till de globala målen nummer **11 Hållbara städer och samhällen** och nummer **12 Hållbar konsumtion och produktion.**

Bland de nationella miljömålen bidrar målet om ett resurssmart Stockholm i första hand till målen **Begränsad klimatpåverkan** och till målet **God bebyggd miljö.**

Ett flertal styrdokument för Stockholms stad hanterar målet om ett resurssmart Stockholm; *Översiktsplan för Stockholms stad, Avfallsplan för Stockholm 2017–2020, Klimathandlingsplan 2020–2023 – För ett fossilfritt och klimatpositivt Stockholm 2040, Handlingsplan för minskad spridning av mikroplast, Program för avfallshantering i det offentliga rummet, Handlingsplan för ökad matavfallsinsamling i Stockholms stad för biologisk behandling och Slamstrategi för Stockholm Vatten och Avfall AB*.

4.1 Minskad resursanvändning och klokare konsumtion

Etappmålet innebär minskad användning av resurser och klokare val av produkter och tjänster. Under programperioden ska återbruket i Stockholm öka väsentligt och inom stadens verksamheter mångdubblas. Såväl dricksvattenförbrukningen som matsvinnet ska minska inom stadens verksamheter till 2023.

Minskad resursanvändning och klokare konsumtion avseende produktval är grunden till en cirkulär ekonomi och en god resurshushållning. För att minska resursanvändningen krävs omprioriteringar. Klokare val handlar om att välja produkter som kan recirkuleras, att de inte innehåller skadliga ämnen eller är svåra att återvinna. Klok konsumtion kan även vara att välja återvunna eller begagnade produkter, vars material redan har recirkulerats alternativt där hela produkten har gjort det. Det finns en stor potential i avfallsförebyggande insatser, inte minst genom minskat matsvinn i stadens verksamheter och i samverkan mellan Stockholms stad och näringslivet. Sådan samverkan kan handla om cirkulära och avfallsförebyggande lösningar avseende exempelvis återbruk och utvecklade delningstjänster.

I en cirkulär ekonomi är strävan att produkter ska vara tillverkade av biobaserat eller återvunnet material. Produkterna ska också vara designade för att kunna användas så länge som möjligt, repareras och till slut materialåtervinnas på ett effektivt och säkert sätt. En princip i den cirkulära ekonomin är att ju längre produkter och komponenter kan användas och återanvändas, desto mer ekonomiskt värde kan de skapa. Upphandling kan användas som ett styrmedel för att ställa krav enligt ovanstående tillsammans med krav på avfallsförebyggande åtgärder vid inköp av varor, tjänster och byggentreprenader.

Dricksvatten har i Sverige fram till bara för några år sedan betraktats som en oändlig resurs. Vattenbrist och föroreningar i dricksvattnet har blivit mer påtagligt på senare år runt om i landet, vilket har påverkat synen på tillgången till rent kranvatten. Då Stockholm är en stad med tillgång till stora mängder råvatten bör fokus i stadens egen konsumtion i första hand läggas på sparsamhet och hushållande av vattnet. Hur infrastrukturen används är en viktig aspekt för dricksvattenanvändningen. Det är därför av stor vikt att säkerställa att det vatten som produceras också används ändamålsenligt. En annan viktig fråga är hur anläggningen underhålls. Med ett optimerat förebyggande drift- och underhållsarbete behövs färre omläggningar, särskilt akuta. Här finns stora resursbesparingar att göra liksom besparing av andra miljöskäl.

Exempel på åtgärder för att nå etappmålet under programperioden:

- Minimera matsvinn i stadens verksamheter.
- Minimera onödig materialåtgång genom väl planerade upphandlingar i stadens verksamheter.
- Underlätta för ökat återbruk genom exempelvis fler pop-up-återbruk, stationära återbruk, förstärkning på återvinningscentraler och åtgärder för ökat återbruk av textilier.
- Använda stadens interna återbrukscentrum, Stocket, som ett förstahandsalternativ i samband med inköp av möbler och inventarier till stadens verksamheter.
- Stärk planeringen för multifunktionella ytor och tillskapandet av platser, utrymmen och infrastruktur som möjliggör en cirkulär hantering av stadens resursflöden.
- Stimulera en delningsekonomi, exempelvis genom att främja bilpooler och andra delningstjänster.
- Vidareutveckla stadens miljöhänsynskrav i stadens program för upphandling och inköp och stärk inriktningen mot cirkulär ekonomi och avfallsförebyggande.

Stadens samtliga nämnder och bolagsstyrelser ansvarar för genomförandet av åtgärder som bidrar till etappmålets uppfyllelse genom att påverka den egna resursanvändningen och konsumtionen, samt i sin roll som offentlig upphandlare.

Uppföljningsansvaret för etappmålet ligger hos Stockholm Vatten och Avfall AB.

4.2 Ökad recirkulation av materiella resurser

Etappmålet innebär ökad materialåtervinning framför förbränning och omvandling till fjärrvärme för de material där det är möjligt. Till 2023 ska mängden plast som går till energiåtervinning minska till mindre än en tredjedel jämfört med 2019 års nivåer och såväl mängden matavfall som går till biogasproduktion som mängden fosfor som återförs i kretsloppet ska nära tredubblas under programperioden.

Jordens resurser är ändliga och recirkulationen av redan uttagna resurser är därför central för en hållbar utveckling. En grundläggande princip i stadens arbete för ett resurssmart Stockholm är ambitionen att förebygga uppkomsten av avfall och främja återvinning i enlighet med EU:s avfallshierarki. Källsortering och andra åtgärder för att främja en hög nivå av återvinning behöver därför ses som en central förutsättning för minskad resursanvändning.

Plast är ett material där materialåtervinningsnivån hittills varit generellt låg. Produkter och förpackningar som finns på marknaden idag består av många olika plastsorter och innehåller ämnen som inte kan blandas. Plast som kommer från konsumtionen är ofta svårt förorenad. Ett särskilt fokus har lagts på plast i den senaste uppdateringen av stadens program för avfallshantering i det offentliga rummet från 2018. Eftersom plast är ett prioriterat område finns det anledning att utveckla stadens strategiska arbete med plastfrågor ytterligare, inklusive en analys av hur, var och vilken typ av plast som används inom stadens verksamhet samt hur den recirkuleras.

För matavfallet finns ett nationellt etappmål till 2020 som innebär att minst 50 procent av matavfallet från hushåll, storkök, butiker och restauranger sorteras ut och behandlas biologiskt så att växtnäring tas tillvara. Stockholms stad har en högre ambitionsnivå med målsättningen att insamlingsgraden ska vara 60 procent år 2020 och öka till 70 procent år 2021.

Staden ska föregå med gott exempel genom att eftersträva hög återanvändning i första hand och materialåtervinning i andra hand för det avfall som uppstår i den egna verksamheten, oavsett verksamhetsavfall eller hushållsavfall.

Kommunfullmäktige har i november 2019 beslutat om obligatorisk matavfallsinsamling genom en ny bestämmelse i Stockholms föreskrifter om avfallshantering.

Avloppsvattnet och dess energiinnehåll är utöver plast och matavfall ett område där stadens recirkulation behöver vidareutvecklas. Avloppsvattnet är exempelvis betonat i den nationella målsättningen om återföring av fosforn i avlopp som växtnäring till åkermark. För att möta de krav som förväntas följa av pågående utredning avseende återföring blir samverkan och innovation viktig i utvecklandet av ett framtida cirkulärt flöde av avloppsslammet.

Exempel på åtgärder för att nå etappmålet under programperioden:

- Sorteringsanläggningen i Högdalen färdigställs i syfte att öka utsorteringen av ren matavfallsfraktion till biogasproduktion och samtidigt minska mängden plast till energiåtervinning.
- Utveckla kommunens avfallshantering avseende avfallsförebyggande insatser och bättre möjligheter att lämna ifrån sig avfall, med fokus på plast och matavfall.
- Verka för att nuvarande pilotverksamhet där trädgårdsavfall blir till biokol och fjärrvärme skalas upp, antingen i egen regi eller av extern part i en regional anläggning.

- Utveckla möjligheter att lämna ifrån sig avfall i offentlig miljö i syfte att minska nedskräpning och spridningen av mikroplast, men även för att öka mängden avfall som får ett cirkulärt flöde.
- Verka för en fortsatt slamåterföring till åkermark i närtid genom aktivt uppströmsarbete. Framtida återföring av fosfor till åkermark bör vara en prioriterad fråga under programperioden.
- Arbeta för ett resurseffektivt återbruk av grus som används för sandning av gator och cykelväg under vinterhalvåret.
- Integrera avfallsfrågorna i planprocesserna i ett tidigt skede.
- Öka möjligheterna för stadens verksamheter och hyresgäster att sortera ut matavfall samt övriga avfallsfraktioner.
- Verka för att textilier tas om hand resurseffektivt så att mängden textilier som går till förbränning minskar.
- Utför informationsinsatser så att kunskapen hos allmänhet och företag om vad som klassas som farligt avfall, hur det sorteras och vart det ska lämnas ökar.
- Ta höjd för utrymmen för recirkulation exempelvis avfallshanteringens liksom infrastrukturens behov av utrymmen.
- Utveckla masshanteringsytor samt en metodik för masshantering, i syfte att uppnå en ökad recirkulation.

Stadens samtliga nämnder och bolagsstyrelser ansvarar för genomförandet av åtgärder som bidrar till etappmålets uppfyllelse genom att påverka egen avfallshantering, källsortering och möjliggörande till recirkulation, samt i sin roll som offentlig upphandlare.

Uppföljningsansvaret för etappmålet ligger hos Stockholm Vatten och Avfall AB.

4.3 En ökad resurseffektivitet i samband med byggprocessen

Den växande staden genererar stora materialströmmar både in i byggnader och infrastruktur, liksom en stor mängd avfall i samband med rivning, ny- och ombyggnationer. Etappmålet innebär att staden, genom rätt hantering, genererar en högre grad av cirkulation av schaktmassor och andra material inom byggprocessen.

Stadens målsättning om att ha byggt 140 000 bostäder i staden från år 2010 fram till 2030 innebär en hög takt i byggandet.

Byggprocessen har i livscykelanalyser uppskattats stå för mer än hälften av en energieffektiv byggnads totala klimatpåverkan under 50 år. När hus och gator byggs behöver berg sprängas och jord- och utfyllnadsmassor flyttas. Därför är byggprocessens miljöpåverkan viktig att beakta ur ett livscykelperspektiv.

Av de schaktmassor som uppkommer i samband med att Stockholm byggs om är en stor del klassade som icke-farligt avfall. Dessa tas i dagsläget inte om hand på ett resurseffektivt sätt utan transporteras istället långväga, ofta till en deponi. Orsakerna är flera; platsbrist för lagring inför återanvändning, bristande planering, billiga jungfruliga massor som ger mindre incitament till återanvändning, omständlig tillståndsprocess för att få återanvända massor med mera. God planering i tidigt skede och en handlingsplan för hur schaktmassor ska hanteras inom respektive exploateringsprojekt är därför en av nycklarna till att möjliggöra en resurseffektiv masshantering.

Exempel på åtgärder för att nå etappmålet under programperioden:
- Använd byggvarubedömningen (BVB) och likvärdiga verktyg med avseende på resurshushållning vid materialval och fortsätt att ställa krav på att byggnadsmaterial är miljöbedömda och dokumenterade i en digital loggbok.
- Underlätta möjligheten att återanvända både schaktmassor och krossmaterial från entreprenadberg som uppkommer i samband med exploatering/ombyggnad på allmän platsmark och på kvartersmark.
- Verka för att spillmaterial vid byggproduktion minimeras.
- Utreda förutsättningarna för fossilfria byggarbetsplatser.

Exploateringsnämnden, fastighetsnämnden, stadsbyggnadsnämnden, trafiknämnden, AB Familjebostäder, AB Stockholmshem, AB Svenska Bostäder, Micasa Fastigheter i Stockholm AB, Stockholm Vatten och Avfall AB, samt SISAB ansvarar för genomförande av åtgärder som bidrar till etappmålets uppfyllelse.

Uppföljningsansvaret för etappmålet ligger hos exploateringsnämnden.

5. Ett Stockholm med biologisk mångfald i väl fungerande och sammanhängande ekosystem

Målbilden innebär att den biologiska mångfalden i Stockholm är hög och motståndskraftig mot förändringar samt att den bidrar med många olika ekosystemtjänster. Tillkommande bebyggelse bidrar till att stärka ekosystemtjänster och öka den biologiska mångfalden. En sammanhängande blå och grönstruktur skapar värde för människor, den biologiska mångfalden och för samhället i stort. Genom att skapa mångfunktionella gröna lösningar i staden samtidigt som staden växer får vi fler ekosystemtjänster som bidrar till en hållbar, resilient och attraktiv stad.

Målet om ett Stockholm med biologisk mångfald i väl fungerande och sammanhängande ekosystem bidrar särskilt till de globala målen nummer **6 Rent vatten och sanitet**, nummer **14 Hav och marina resurser** samt nummer **15 Ekosystem och biologisk mångfald**.

Målet om ett Stockholm med biologisk mångfald i väl fungerande och sammanhängande ekosystem omfattar fyra etappmål för programperioden

- Upprätthållna funktioner och samband för biologisk mångfald i stadens blå och gröna infrastruktur
- Ökat genomförandet av förstärkningsåtgärder, ekologisk kompensation och naturvårdsskötsel
- Ökad andel livsmedel och varor i stadens inköp som gynnar biologisk mångfald
- Förbättrad vattenkvalitet i stadens sjöar, vattendrag och kustvatten

Stockholm fortsätter att växa kraftigt och det finns stora behov av såväl bostäder som offentlig och kommersiell service, utbyggd infrastruktur och en rad andra funktioner. Miljöprogrammet bidrar till att nya stadsdelar utformas på bästa möjliga sätt för de boende samt att ingrepp och påverkan på ekosystemets funktioner för växt- och djurliv minimeras.

Den blågröna infrastrukturen utgör grunden för ekosystemen och för de ekosystemtjänster som staden behöver. Ekosystemen skapar hälsosamma stadsmiljöer med renare vatten, luft och mindre buller.

Bland de nationella miljömålen bidrar målet om ett Stockholm med biologisk mångfald och sammanhängande ekosystem i första hand till målen **Ett rikt växt- och djurliv** och **Levande sjöar och vattendrag**.

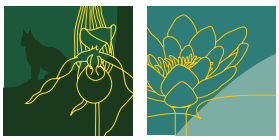

Biologisk mångfald, det vill säga *variation* av gener, arter, naturtyper och ekologiska funktioner, är avgörande för att ekosystem ska vara motståndskraftiga mot förändringar och kunna bidra med många olika ekosystemtjänster. Tillsammans med livsmiljöer och ekologiska samband utgör biologisk mångfald så kallade stödjande ekosystemtjänster. Utan dem kan många av de växt- och djurarter som levererar reglerande eller kulturella ekosystemtjänster inte överleva. Ur ekologisk synvinkel är ett naturområde stabilare ju större, mer varierat och mer sammanlänkat det är med andra naturområden. Stabila ekosystem kan stå emot stress, som exempelvis extremväder och sjukdomsangrepp bättre, och har större möjlighet att fortleva på sikt.

Påverkan på biologisk mångfald hör till de allvarligaste miljöproblemen på global nivå. Att planetens gränser överskrids när det gäller förlust av arter och livsmiljöer lyfts fram allt mer internationellt. Samtidigt ökar insikten om de fördelar vi får från naturen och som kallas ekosystemtjänster.

Genom en bred planeringsprocess i stadsutvecklingen, kan kunskapen om de olika behoven klargöras och vägas samman. Genom att utveckla gröna kvalitéer som kan svara mot flera behov samtidigt, kan staden hushålla med marken. Skötseln av naturområdena viktig för bevarandet av den biologiska mångfalden. Stockholmarnas klimatavtryck minskar när staden byggs högt och tätt där det passar i stadsmiljön. Genom att bygga yteffektivt ges möjlighet att kunna nyttja marken bättre för till exempel parker och andra gröna rekreationsytor.

För att nå målet om ett Stockholm med biologisk mångfald i väl fungerande och sammanhängande ekosystem är det viktigt att staden säkerställer en kontinuerlig kunskapsöverföring och lärande från goda exempel som i Norra Djurgårdsstaden och

Albano. Den externa samverkan är också av stor vikt för att nå målet. Staden kan exempelvis verka för ökad samverkan kring de gröna kilar som berör Stockholms stad samt för ett större utbyte mellan befintliga nätverk och forum, exempelvis genom att samordningsgruppen för Grönare Stockholm och styrgruppen för *God vattenstatus* genomför gemensamma planeringsmöten. Staden kan också använda inköp och upphandling som ett medel för att ställa krav på hänsyn till biologisk mångfald och ekologiskt anpassad skötsel, exempelvis vid förvaltning av mark och vatten.

Riktlinjer för planering, genomförande och förvaltning av stadens parker och naturområden anges i *Grönare Stockholm – Riktlinjer för planering, genomförande och förvaltning av stadens parker och naturområden*, och den övergripande fysiska grönstrukturen beskrivs i *Översiktsplan för Stockholms stad*. Av relevans för målet är även *Stockholms stads handlingsplan för god vattenstatus, Dagvattenstrategi – Stockholms väg till en hållbar dagvattenhantering, Stockholms stads kemikalieplan, Handlingsplan för minskad spridning av mikroplast* och *Strategi för god, hälsosam och klimatsmart mat.*

5.1 Upprätthållna funktioner och samband för biologisk mångfald i stadens blå och gröna infrastruktur

Etappmålet innebär att åtgärder vidtas för att upprätthålla den biologiska mångfalden i staden och att staden kan växa samtidigt som livsmiljöer för växter och djur inte fragmenteras eller förorenas.

En livskraftig biologisk mångfald i staden gynnas bland annat genom att Stockholms strategiskt och ekologiskt mest funktionella naturområden bevaras genom inrättandet av naturreservat. Artrika naturmiljöer tar lång tid att etablera och är ofta mycket svåra att ersätta, vilket innebär att försämringar av naturmiljöer med höga biologiska värden kan bli irreversibla. Samtidigt som staden växer behålls eller ersätts vitala funktioner i ekosystemen. Den gröna och blå infrastrukturen, med dess ekosystemtjänster, har stor betydelse för Stockholms invånare. Det finns därför goda skäl att bevara de unika naturkvalitéer som finns i Stockholm. En fragmentering av livsmiljöer kan undvikas genom klok planering i den växande staden.

Anpassad naturvårdsskötsel utgör en mycket viktig del av arbetet för att uppnå detta mål, liksom ökat skydd i form av naturreservat, biotopskydd med mera. Måluppfyllelse förutsätter att staden innehåller en blå och grön infrastruktur med ekologiskt funktionella nätverk av kärnområden, spridningszoner och livsmiljöer. Staden behöver säkerställa, utforma, förvalta och utveckla dessa för att gynna den biologiska mångfalden, i synnerhet de särskilt skyddsvärda arterna och deras livsmiljöer.

Stadsdelsförvaltningarnas parkplaner beskriver övergripande varje stadsdels ekologiska infrastruktur och ger riktlinjer för förvaltning och hur den biologiska mångfalden ska värnas. För varje park och naturområde som är inventerad anges också strategier för utveckling av innehåll och skötsel. Utöver parkplaner finns skötselplaner för stadens natur- och kulturreservat. Enligt kommunfullmäktiges budget 2019 ska en stadsövergripande strategi (handlingsplan) utarbetas för att utveckla stadens biologiska mångfald så att staden tillsammans med boende, fastighetsägare och förvaltningar kan bidra till att utveckla den blågröna infrastrukturen.

Exempel på åtgärder för att nå etappmålet under programperioden:

- Värna naturreservat och naturområden där intrång kan ge irreversibla förluster till exempel de områden som har tagit mycket lång tid för att etablera eller de områden som har ett strategiskt läge i den blågröna infrastrukturen.
- Tillskapa nya blå och gröna miljöer som bidrar till områdets ekologiska resiliens och robusthet vid ny bebyggelse.
- Verka för naturvårdsanpassad skötsel i både nyskapade och befintliga naturmiljöer, till exempel anlagda groddammar, gamla ekmiljöer och andra artrika inslag i det kulturlandskap som givit upphov till Stockholms särskilda naturkvalitéer.

- Förbättra de fysiska förutsättningarna för fisk, bottendjur, groddjur, sjöfåglar med flera i stadens vattenekosystem genom att avlägsna vandringshinder, återskapa vegetation i strandmiljöer och öka variationen i vattennivåer och vattenflöden.
- Delta i innovativa samarbeten där Stockholms grönområden kan utgöra testbädd i olika pilotprojekt (som exempelvis Vårbergstoppen och Fokus Skärholmen).

Exploateringsnämnden, fastighetsnämnden, idrottsnämnden, miljö- och hälsoskyddsnämnden, stadsbyggnadsnämnden, stadsdelsnämnderna, trafiknämnden, AB Familjebostäder, AB Stockholmshem, AB Svenska Bostäder, Micasa Fastigheter i Stockholm AB, SISAB, Stockholms Hamn AB samt Stockholm Vatten och Avfall AB samt är aktörer inom staden som ansvarar för att genomföra aktiviteter som leder till att etappmålet nås.

Uppföljningsansvaret för etappmålet ligger hos miljö- och hälsoskyddsnämnden.

5.2 Ökat genomförande av förstärkningsåtgärder, ekologisk kompensation och naturvårdsskötsel

Etappmålet innebär att staden ska stärka förmågan att genomföra åtgärder som gynnar den biologiska mångfalden.

Stadens snabba tillväxt och utbyggnad innebär att det är av vikt att öka kunskapen om naturvård och skötselinsatser för att bevara och utveckla miljöer som har potential att hysa många arter, exempelvis värdefulla ekmiljöer, stränder eller groddammar, så att dessa inte växer igen eller förlorar ekologisk kvalitet på annat sätt.

Insatser behöver göras för att höja kvaliteten och öka sammankopplingen inom den kvarvarande gröna och blå infrastrukturen. I natur- och parkområden samt vattenområden behöver svaga samband stärkas, försämringar av ekologiska funktioner kompenseras och en kontinuerlig naturvårdsskötsel bedrivas. Till stor del handlar det om att brett bygga upp kunskapen och kompetensen om naturvård inom staden och genom ny tillkommande bebyggelse stärka prioriterade svaga samband.

Verktyg och kanaler kan utvecklas och tillämpas för att underlätta kommunikationen kring naturvårdshänsyn. Det behövs analyser av vilken användning som bör prioriteras på olika gröna och blå ytor. Stödjande ekosystemtjänster som biologisk mångfald kan ibland hamna i målkonflikt med rening av dagvatten, skyfallshantering eller aktivitetsytor för rekreation. Utmaningen ligger i att få fram mångfunktionella åtgärder där ytornas funktioner kan integreras på ett hållbart sätt.

Exempel på åtgärder för att nå etappmålet under programperioden:
- Utvidga uppföljning av miljöövervakning och uppföljning av att åtgärder vidtas.
- Genomför särskilda satsningar på prioriterade arter och miljöer, både när det gäller skötsel, restaurering och förstärkningsåtgärder.
- Utveckla interna IT-verktyg för naturvårdsskötsel.
- Vidareutveckla Stockholms biotopdatabas för att kunna arbeta vidare med landskapsanalyser som kunskapsunderlag för fysisk planering.
- Underlätta användningen av biotopdatabasen och digitala kartor för stadens kontor och bolag genom innovativ utveckling av webbaserade verktyg.
- Utveckla processer och verktyg som till exempel grönytefaktorn för att arbeta med biologisk mångfald inom stadsplanering.

Exploateringsnämnden, fastighetsnämnden, idrottsnämnden, miljö- och hälsoskyddsnämnden, stadsbyggnadsnämnden, stadsdelsnämnderna, trafiknämnden, AB Familjebostäder, AB Stockholmshem, AB Svenska Bostäder, Micasa Fastigheter i Stockholm AB, SISAB, Stockholms Hamn AB samt Stockholm Vatten och Avfall AB samt är aktörer inom staden som ansvarar för att genomföra aktiviteter som leder till att etappmålet nås.

Uppföljningsansvaret för etappmålet ligger hos miljö- och hälsoskyddsnämnden.

5.3 Ökad andel livsmedel och varor i stadens inköp som gynnar biologisk mångfald

Etappmålet innebär att staden vid upphandling och inköp i ökad utsträckning konsumerar varor med miljömärkning och utifrån ambitionen att maten ska vara god, näringsriktig, hållbar, integrerad, trivsam och säker i enlighet med stadens Strategi för god, hälsosam och klimatsmart mat. Under programperioden ska andelen ekologiska livsmedel av inköpta måltider och livsmedel till stadens verksamheter öka från hälften till drygt två tredjedelar.

Konsumtionen av livsmedel är en faktor som påverkar den biologiska mångfalden, då produktionen av varor och produkter bidrar till ökad spridning av miljöskadliga kemikalier och ökad mängd avfall (däribland plast och mikroplast i våra sjöar och hav) samt att produktionen tar land och vattenarealer i anspråk. Stadens upphandlingskrav är också ett viktigt verktyg för att arbeta för en god djurhållning. Enligt Jordbruksverkets rapport 2019:9 är svensk livsmedelsproduktion vid en internationell jämförelse relativt resurseffektiv, miljö- och klimatvänlig jämfört med produktion av motsvarande livsmedel i andra länder. En ökad andel svensk livsmedelskonsumtion som ersätter importerade livsmedel kan därför, som en del i arbetet att välja livsmedel producerade med hög miljö- och klimathänsyn, bidra till lägre klimatpåverkan.

För att nå målet om ökad andel livsmedel och varor i stadens inköp som gynnar biologisk mångfald ska staden arbeta för att öka den interna kunskapen och medvetenheten om vikten av att minska matsvinnet och att konsumera livsmedel som är närodlade, gynnar naturbete och/eller är miljömärkta. Dessa interna kommunikationsinsatser handlar också om att minska konsumtion av produkter som innehåller miljöstörande ämnen.

Strategi för god, hälsosam och klimatsmart mat preciserar Livsmedelsverkets rekommendationer och föreslår bland annat att stadens verksamheter ska sträva efter att servera god och hälsosam mat som också är bra för klimatet. Flera av dessa åtgärder har också en positiv inverkan på den biologiska mångfalden. Vid produktion av ekologiskt producerad mat används till exempel inte bekämpningsmedel. För att bibehålla livskraftiga bestånd av pollinatörer är det av vikt att bekämpningsmedelsanvändningen minskar.

Sverige är bland de bästa i världen på att använda lite antibiotika i djurproduktionen och samtidigt ha friska djur, vilket innebär lägre risk för utveckling av antibiotikaresistens samt mindre utsläpp av antibiotika i miljön. Att byta ut importerad mat med högre påverkan på klimat och miljö mot mat producerad med hög miljö- och klimathänsyn som levererar ekosystemtjänster är ett viktigt sätt för Stockholm att ta globalt ansvar. Stockholms stads verksamheter ska ha en hög ambitionsnivå när det gäller restriktiva krav på antibiotikaanvändning och djurskydd. Staden ska utveckla sitt arbete med att ställa sådana krav och i takt med detta arbete ska produkter som inte lever upp till dessa krav fasas ut.

Exempel på åtgärder för att nå etappmålet under programperioden:

- Öka andelen ekologiskt producerade varor i stadens inköp samt ett ökat utbud av vegetariska livsmedel och varor producerade i nivå med svenska djurskyddsregler.
- Vid inköp och upphandling ställa krav på god djurhållning.
- Vid inköp och upphandling använda Världsnaturfondens köttguide och konsumentguide för fisk följs, i syfte att bidra till den biologiska mångfalden samt till fiskbestånden i haven.

Samtliga upphandlande nämnder och bolagsstyrelser, i synnerhet servicenämnden, socialnämnden, miljö- och hälsoskyddsnämnden, stadsdelsnämnderna och utbildningsnämnden och ansvarar för att genomföra aktiviteter som bidrar till att etappmålet nås.

Uppföljningsansvaret för etappmålet ligger hos servicenämnden.

5.4 Förbättrad vattenkvalitet i stadens sjöar, vattendrag och kustvatten

Etappmålet innebär att staden aktivt verkar för att Stockholms vattenförekomster uppnår god ekologisk och kemisk status, enligt EU:s vattendirektiv. Stadsnära vatten av god kvalitet är ett av Stockholms varumärken och bidrar till en levande och resilient stad. Till 2023 ska vattenkvaliteten i Stockholms vattenförekomster förbättras betydligt och mängden mikroplaster minska.

Enligt EU:s vattendirektiv ska samtliga vattenförekomster ha uppnått god ekologisk och kemisk status, eller annan status om så föreskrivs med stöd av undantag, senast år 2021 eller 2027. I den svenska förvaltningen uttrycks målen som rättsligt bindande miljökvalitetsnormer (MKN) som gäller för kommuner och myndigheter. Det innebär att Stockholms stad och de kommuner som staden delar vatten med samt andra myndigheter är ansvariga för att miljökvalitetsnormerna ska kunna följas i stadens vattenförekomster.

De största miljöproblemen i Stockholms sjöar, vattendrag och kustvatten utgörs av övergödning, miljögifter och fysiska ingrepp i vattenmiljön. I dagsläget uppnår cirka 25 procent av Stockholms vattenförekomster god ekologisk status och cirka 15 procent god kemisk status.

Mikroplaster i vattenmiljöer är ett nytt och potentiellt allvarligt problem som har fått allt större uppmärksamhet på grund av ökad belastning och långsam nedbrytning i miljön. Studier har visat att mikroplaster återfinns i bland annat Mälaren och är därmed inte bara ett miljöproblem i våra hav. Åtgärder för att motverka spridning av mikroplast behöver inkorporeras i arbetet för bättre vattenstatus.

Staden har antagit *Stockholms stads handlingsplan för god vattenstatus*, *Dagvattenstrategi – Stockholms väg till en hållbar dagvattenhantering inklusive åtgärdsnivå och riktlinjer, Stockholms stads kemikalieplan* och utvecklar i dagsläget lokala åtgärdsprogram för samtliga prioriterade vattenförekomster i staden. I kombination med *Handlingsplan för minskad spridning av mikroplast* pekar stadens handlingsplaner och åtgärdsprogram på såväl uppströms- som nedströmsåtgärder för att minska spridningen av näringsämnen, mikroplaster och miljögifter samt behov av förbättring av de fysiska livsmiljöerna i våra vatten. Åtgärderna består exempelvis av rening av förorenat dagvatten, förbättra uppväxt- och lekområden för fisk i urban miljö samt åtgärda problem som härrör från gamla utsläpp och förorenade områden.

Exempel på åtgärder för att nå etappmålet under programperioden:

- Intensifiera det operativa åtgärdsarbetet i den befintliga miljön samt vid exploatering och större ombyggnationer enligt de lokala åtgärdsprogrammen för att nå miljökvalitetsnormerna inom utsatt tid.
- Aktivt arbeta för ett effektivt genomförande av vattenrelaterade åtgärder, till exempel rening av förorenat dagvatten, förbättrandet av fysiska livsmiljöer i urban vattenmiljö, åtgärdandet av problem som härrör från gamla utsläpp och förorenade områden samt uppströms arbete för att minska användning och spridning av ämnen och material som påverkar vattenmiljöerna.
- Tillse att den långsiktiga miljöövervakningen av stadens vattenförekomster även fortsättningsvis fortgår så att effekterna av åtgärdsgenomförandet kan följas och underlag för statusklassificering och normsättning ständigt kan förbättras.
- Aktivt verka för ett helhetsperspektiv och skapa multifunktionella anläggningar som skapar mervärden ur flera perspektiv än bara dagvattenrening.

Exploateringsnämnden, fastighetsnämnden, idrottsnämnden, miljö- och hälsoskyddsnämnden, stadsbyggnadsnämnden, stadsdelsnämnderna, trafiknämnden, AB Familjebostäder, AB Stockholmshem, AB Svenska Bostäder, Micasa Fastigheter i Stockholm AB, SISAB, Stockholms Hamn AB, Stockholm Stads Parkerings AB samt Stockholm Vatten och Avfall AB samt är aktörer inom staden som ansvarar för att genomföra aktiviteter som leder till att etappmålet nås.

Uppföljningsansvaret för etappmålet ligger hos miljö- och hälsoskyddsnämnden.

6. Ett Stockholm med frisk luft och god ljudmiljö

Målbilden är att Stockholm har utvecklats till en stad där dess invånare inte utsätts för skadlig exponering av buller eller luftföroreningar. Luften ska vara så ren att människors hälsa samt djur, växter och kulturvärden inte skadas och bullernivåerna i staden ska ge förutsättningar för trivsel och rekreation samt inte påverka människors hälsa negativt.

Målet om ett Stockholm med frisk luft och god ljudmiljö omfattar två etappmål för programperioden

- Minskad exponering av kvävedioxid och partiklar för stadens medborgare
- Minskat omgivningsbuller

Luftföroreningar orsakar besvär i luftvägarna samt innebär ökad risk för sjuklighet och dödlighet i lungsjukdomar samt hjärt- och kärlsjukdomar. Källan till luftföroreningarna är framför allt vägtrafiken. Den blågröna infrastrukturen utgör grunden för ekosystemen och för de ekosystemtjänster som staden behöver. Ekosystemen skapar hälsosamma stadsmiljöer med renare vatten, luft och mindre buller.

För att skydda människors hälsa finns miljökvalitetsnormer (MKN) för utomhusluft för ett tiotal luftföroreningskomponenter. Halterna av partiklar (PM10) och kvävedioxid (NO2) är de mest kritiska i Stockholmsregionen i förhållande till miljökvalitetsnormerna och det handlar då främst om utsläpp från biltrafik i gatumiljöer i Stockholms innerstad. Luftföroreningar som för över 50 år sedan var stora problem i Stockholm – svaveldioxid, bly, kolmonoxid, bensen med flera har minskat kraftigt och miljökvalitetsnormerna för dessa ämnen klaras nu med bred marginal.

Halterna av kvävedioxid har minskat sedan början på 1990-talet, framför allt på grund av renare fordon och bränslen. Minskningen har dock inte varit tillräcklig för att nå miljökvalitetsnormen. Halterna av partiklar har också minskat tack vare omfattande åtgärder i form av dammbindning och minskad användning av dubbdäck och miljökvalitetsnormen för PM10 klaras nu i staden.

För att klara miljökvalitetsnormen för kvävedioxid och på sikt även miljömålen i hela staden måste utsläppen från vägtrafiken minska ytterligare. Även halterna av partiklar (PM10) måste minska för att det nationella miljömålet ska nås. För att säkerställa fortsatt uppfyllande av miljökvalitetsnormen vad gäller partiklar (PM10) beror utvecklingen främst på hur användningen av dubbdäck förändras och omfattningen av stadens åtgärder såsom dammbindning och städning av gator.

Buller är ett omfattande problemområde som berör många stockholmare och vars skadliga effekter på människors hälsa ska begränsas i enlighet med miljökvalitetsnormen för omgivningsbuller. De dominerande bullerkällorna i Stockholm är omgivningsbuller från de olika trafikslagen väg-, spår- och flygtrafik.

För att nå målet om ett Stockholm med frisk luft och god ljudmiljö har staden en viktig roll i att utöka kontakterna med externa aktörer, som akademien och det privata näringslivet, i syfte att medverka i projektansökningar kopplat till innovation för luftkvalitet och ljudmiljöfrågor. Staden kan också verka för genomförandet av innovativa testbäddar för att förbättra luftkvaliteten, genom ökad samverkan med akademien samt regionala och kommunala aktörer. Staden kan även verka för tillskapandet av en organisation som kan vara testbädd för innovativa miljölösningar och som underlättar för aktörer som har förslag på projekt för att förbättra ljud- och luftkvaliteten. Staden kan också fortsatt utvärdera miljösensorer som en metod för dynamisk trafikstyrning baserat på luftkvaliteten och utforska möjligheterna att använda digital teknik och artificiell intelligens (AI) i syfte att styra trafiken beroende på luftkvalitet eller för att underlätta efterlevnaden av miljözonsregler. Staden har också ett ansvar för att öka kunskapen kring hälsoeffekterna av dubbdäcksanvändning och körsätt genom exempelvis informationskampanjer.

Målet om ett Stockholm med frisk luft och god ljudmiljö bidrar särskilt till globala målen nummer **11 Hållbara städer och samhällen** och nummer **3 Hälsa och välbefinnande.**

Bland de nationella miljömålen bidrar målet om ett Stockholm med frisk luft och god ljudmiljö i första hand till målen God bebyggd miljö och Frisk luft.

Åtgärdsprogram mot buller enligt förordningen (SFS 2004:675) om omgivningsbuller samt åtgärdsprogram för kvävedioxid och partiklar i Stockholms län hanterar målet om ett Stockholm med frisk luft och god ljudmiljö.

6.1 Minskad exponering av kvävedioxid och partiklar för stadens medborgare

Etappmålet innebär att exponeringen för skadliga halter av kväveoxid i luften ska minska under programperioden. För att minska halterna av kvävedioxid så måste utsläppen från vägtrafiken minska ytterligare och staden har en viktig roll i att begränsa den typen av trafik som genererar utsläpp.

Trots att tunga fordon utgör en liten del av trafikflödet så står tunga fordon för en relativt stor del av kvävedioxidutsläppen. Stockholms innerstad omfattas av en miljözon med förbud för tunga fordon som inte uppfyller kraven för utsläppsklass Euro V. Efter 2020 måste kraven för Euro VI uppfyllas för att få framföra tunga fordon inom miljözonen. Fler kontroller och bättre efterlevnad av förbudet skulle leda till en minskning av utsläppen.

Den 1 juli 2018 trädde ett bonus-malus system för nya bilar i kraft i Sverige, där bilar med låga växthusgasutsläpp premieras med en bonus medan bilar med högre utsläpp har en höjd fordonsskatt. Förhoppningen med det nya systemet är en renare fordonsflotta vilket också är positivt vad gäller halterna av kvävedioxid i Stockholmsluften.

Ett åtgärdsprogram för att klara miljökvalitetsnormerna för kvävedioxid och partiklar (PM10) i Stockholm fastställdes av Länsstyrelsen i Stockholms län i december 2012, *Åtgärdsprogram för kvävedioxid och partiklar i Stockholms län*. Enligt 5 kap 6§ miljöbalken ska ett åtgärdsprogram omprövas vid behov minst var sjätte år. Länsstyrelsen i Stockholms län har beslutat att *Åtgärdsprogram för kvävedioxid och partiklar i Stockholms län* ska fortsätta gälla från den 1 januari 2019.

Exempel på åtgärder för att nå etappmålet under programperioden:

- Verka för en förnyelse av fordonsflottan och ökad elektrifiering.
- Verka för ökad efterlevnad av miljözonsreglerna för tunga fordon.
- Genomför åtgärder såsom dammbindning, spolning och städning av gator.
- Arbeta för optimerad byggtrafik och godstrafik till exempel genom bygglogistik och krav på arbetsmaskiner samt samlastning.
- Fortsätt utvärdera miljösensorer som en metod för dynamisk trafikstyrning baserat på luftkvaliteten.
- Följa upp och utvärdera miljözonen på Hornsgatan.
- I samråd med kommunstyrelsen löpande följa om ytterligare enskilda gator överskrider miljökvalitetsnormerna. Dynamiska miljözoner kan då bli aktuella.
- Verka för styrmedel för att minska antalet bilar med dubbdäck.

Trafiknämnden ansvarar för att genomföra aktiviteter som bidrar till att nå etappmålet.

Uppföljningsansvaret för etappmålet ligger hos trafiknämnden med stöd av miljö- och hälsoskyddsnämnden.

6.2 Minskat omgivningsbuller

Etappmålet innebär att stockholmarna i mindre utsträckning utsätts för skadliga nivåer av buller. Staden ska, utifrån sitt ansvarsområde, arbeta med att begränsa bullret vid källan och årligen genomföra bulleråtgärder för såväl bostäder som rekreationsområden, skolgårdar och andra offentliga platser.

Miljökvalitetsnormen för omgivningsbuller är en målsättningsnorm som innebär en strävan efter att omgivningsbuller inte medför skadliga effekter på människors hälsa. För att kunna förtäta staden på ett lämpligt sätt krävs därför stor hänsyn till omgivningsbuller och dess påverkan på människors hälsa.

Stockholms stad genomför sedan 1985 löpande åtgärdsprogram mot buller för att skapa en god ljudmiljö för invånarna och övriga som vistas i Stockholm. Det senaste åtgärdsprogrammet ska gälla för åren 2019–2023.

Staden har under lång tid arbetat med att begränsa omgivningsbuller. En arbetsmodell för åtgärdsarbetet har utvecklats och förfinats över tid. Modellen följer en sammanhängande kedja från framtagande av underlag, program för åtgärdernas genomförande, uppföljning, redovisning och dokumentation. Några av de viktigaste satsningarna som gjorts sedan arbetet inleddes på 1970-talet är skyddsåtgärder för de mest utsatta bostäderna. Det har främst rört sig om fasadåtgärder och flertalet av de mest utsatta bostäderna är idag åtgärdade. Men för att komma vidare mot uppsatta mål är det nödvändigt med ett ändrat arbetssätt. Nu behöver bullret begränsas vid källorna.

Exempel på åtgärder för att nå etappmålet under programperioden:

- Använd ljuddämpande arkitektur vid stadsbyggnad
- Ge bidrag för ljudreducerande fasadåtgärder
- Förbättra befintliga bullerskyddsskärmar
- Ökat fokus på åtgärder vid källan
- Arbeta med trafikstyrning och hastighetssänkning
- Elektrifiering av transportsektorn
- Ställ krav i upphandling på exempelvis dubbfria och lågbullrande däck

Exploateringsnämnden, miljö- och hälsoskyddsnämnden, stadsbyggnadsnämnden, trafiknämnden, AB Familjebostäder, AB Stockholmshem, AB Svenska Bostäder, Micasa Fastigheter i Stockholm AB samt SISAB ansvarar för att genomföra aktiviteter som bidrar till att nå etappmålet.

Uppföljningsansvaret för etappmålet ligger hos trafiknämnden med stöd av miljö- och hälsoskyddsnämnden.

7. Ett giftfritt Stockholm

Målbilden är, i enlighet med det nationella miljökvalitetsmålet Giftfri miljö, att förekomsten av ämnen i miljön som har skapats i eller utvunnits av samhället inte ska hota människors hälsa eller den biologiska mångfalden. Halterna av naturfrämmande ämnen är nära noll och deras påverkan på människors hälsa och ekosystemen är försumbar. Halterna av naturligt förekommande ämnen är nära bakgrundsnivåerna.

Målet om ett giftfritt Stockholm omfattar ett etappmål för programperioden

- Minskade nivåer av skadliga ämnen i varor och kemiska produkter

Målet om ett giftfritt Stockholm bidrar särskilt till de globala målen nummer **12 Hållbar konsumtion och produktion** och nummer **3 Hälsa och välbefinnande.**

Bland de nationella miljömålen bidrar målet om ett giftfritt Stockholm i första hand till målet **Giftfri miljö.**

Kemikalier spelar en viktig roll i dagens samhälle. Världsproduktionen av kemikalier ökade mellan 1930-talet och 2010 från en miljon ton per år till över 600 miljoner ton per år, och fortsätter öka med cirka tre procent varje år så att den nu börjar närma sig en miljard ton per år. På senare år har även mycket uppmärksamhet riktats mot problematiken med spridning av mikroplast, det vill säga plastpartiklar i storleksintervallet 1 µm–5 mm.

Kemiska produkter används i många sammanhang, till exempel i läkemedel, kosmetika, tvätt och rengöringsmedel, bekämpningsmedel, och målarfärger. Kemiska ämnen ingår också i varor, såsom kläder, möbler, datorer och byggmaterial. Företagens rapportering till EU:s kemikaliemyndighet visar att cirka 30 000 kemiska ämnen används i mängder över ett ton per år. Samtidigt som kemikalierna har bidragit till vårt välstånd har de också i flera fall vållat hälso- och miljömässiga problem. Det är viktigt att vi inte belastar vår omgivning med ämnen som skapats eller utvunnits av samhället i sådana nivåer som kan hota vår hälsa eller miljö.

För att nå målet om ett giftfritt Stockholm är det viktigt att staden verkar för höjd medvetenhet och kunskap bland stadens anställda, invånare och näringsliv om farliga ämnen i vardagen, särskilt i barns vardag. Staden kan också genomföra kunskapshöjande och vägledande insatser kring vilka material som kan återvinnas och recirkuleras. I egenskap av upphandlande aktör har staden möjlighet att ställa krav på varor och material som inte innehåller skadliga ämnen. Det är också viktigt att staden följer upp de krav som ställs i upphandlingar och avtal.

Stockholms stads kemikalieplan samt Handlingsplan för minskad spridning av mikroplast hanterar målet om ett giftfritt Stockholm.

7.1 Minskade nivåer av skadliga ämnen i varor och kemiska produkter

Etappmålet innebär att staden driver utvecklingen mot en minskad användning av skadliga kemikalier, genom att följa den egna organisationens relaterade handlingsplaner samt att verka för en ökad medvetenhet om kemikalier bland stockholmarna. Under programperioden ska antalet kemiska produkter som innehåller utfasningsämnen i stadens verksamheter reduceras med över en tredjedel och kraven på miljöbedömning av kemiska produkter i bygg- och anläggningsprojekt ska öka avsevärt.

Mätningar i Stockholm visar att halterna av många antropogena ämnen är förhöjda i Stockholm. Gränsvärden för flera ämnen i ytvatten, fisk och sediment överskrids i flera fall, i vissa fall med mycket bred marginal.

Genom lagstiftning och substitution har utsläppen av många ämnen minskat. Halterna i slam visar därför i många fall på sjunkande halter. Halter ute i miljön visar däremot ofta på mer oklara trender, eftersom många av de aktuella ämnena är svårnedbrytbara och därför finns kvar i miljön långt efter att utsläppen har upphört. Samtidigt ökar kemikalieanvändningen i samhället, vilket leder till att nya, tidigare okända ämnen släpps ut.

Stockholms stads kemikalieplan har tillkommit för att precisera och underlätta arbetet med att nå delmålen i tidigare miljöprogram. Den innehåller åtgärder, tid då dessa ska genomföras och ansvarig förvaltning eller bolag. Några av åtgärderna i *Stockholms stads kemikalieplan* är tidsmässigt avgränsade och några har mer karaktären av fortsatt tillämpning av pågående arbetssätt. Båda typerna är viktiga för det arbete som ska göras. För att stödja ansvariga förvaltningar och bolag inrättades ett kemikaliecentrum vid miljöförvaltningen 2014.

Stadens Handlingsplan för minskad spridning av mikroplast innehåller både uppströms-åtgärder (till exempel upphandlingskrav), vilka i stor utsträckning liknar åtgärderna i *Stockholms stads kemikalieplan*, och åtgärder som är mer platsspecifika och mer nedströms (till exempel rening av dagvatten) vilka mer knyter an till *Stockholms stads handlingsplan för god vattenstatus.*

Detta etappmål kan nås genom att åtgärderna i *Stockholms stads kemikalieplan* och *Handlingsplan för minskad spridning av mikroplast* genomförs. Dessa innehåller 49 respektive 50 åtgärder, och preciserar även vilka nämnder och bolagsstyrelser som ska vara ansvariga.

Exempel på åtgärder för att nå etappmålet under programperioden:

- Fortsätta arbetet med kemikaliesmarta förskolor och verka för en giftfri miljö i förskolan och skolan.
- Ersätt produkter med oönskat innehåll mot bättre alternativ genom inköp och upphandling.
- Dokumentera de kemiska produkter samt bygg- och anläggningsvaror som används i stadens verksamheter, med hjälp av Chemsoft och Byggvaru-bedömningen.
- Fortsätt utveckla redan framtagna vägledningar och utbildningar (om bland annat Chemsoft och Byggvarubedömningen).
- Genomföra kommunikationsinsatser om det egna kemikaliearbetet både internt och externt för att inspirera till att minska användningen av miljö- och hälso-farliga kemikalier.

Samtliga nämnder och bolagsstyrelser ansvarar för att genomföra aktiviteter som syftar till att nå etappmålet.

Uppföljningsansvaret för etappmålet ligger hos miljö- och hälsoskyddsnämnden.

Bilaga. Förslag till indikatorer

Prioriterat mål	Etappmål	Förslag indikatorer
Ett fossilfritt och klimatpositivt Stockholm 2040	Minskande växthusgasutsläpp – högst 1,5 ton CO_2e per invånare	Utsläpp, ton CO_2e per invånare
		Utsläpp, ton CO_2e till år 2040
		Utsläpp, ton CO_2e från transporter
		Utsläpp, ton CO_2e från uppvärmning
		Utsläpp, ton CO_2e från el- och gasanvändning
	Minskad klimatpåverkan från konsumtionen	Klimatpåverkan från upphandlade livsmedel och måltider
		Andel LCA-beräknade nybyggnadsprojekt
		Växthusgasutsläpp från Stockholms stads flygresor
En fossilfri organisation 2030	Minskande växthusgasutsläpp – högst 105 000 ton CO_2e från stadens verksamheter	Utsläpp, ton CO_2e inom sektorerna uppvärmning, el- och gasanvändning samt transporter i stadens organisation
	Effektiv energianvändning	Totalt köpt energi i stadens verksamheter
		Relativ energieffektivisering i stadens verksamheter
		Andel större ombyggnader där den köpta energin minskat med minst 30 procent
		El- och värmeproduktion baserad på solenergi
Ett klimatanpassat Stockholm	Stärkt förmåga att hantera effekter av skyfall	
	Stärkt förmåga att hantera effekter av värmebölja	
Ett resurssmart Stockholm	Minskad resursanvändning och klokare konsumtion	Kommuninvånares återbruk via återbruksplatser i stadens regi
		Återbruk inom stadens egen verksamhet (Stocket)
		Dricksvatten-förbrukning i stadens egen verksamhet
		Andel av producerad volym dricksvatten som debiteras kund
		Matsvinn i stadens verksamheter
	Ökad recirkulation av materiella resurser inom staden	Plast till energiåtervinning
		Andelen matavfall till biologisk behandling
		Källsortering i stadens egna verksamheter, plastförpackningar
		Källsortering i stadens egna verksamheter, matavfall
		Andel fosfor i slam som återförs till jordbruksmark
	Ökad resurseffektivitet i samband med byggprocessen	

Prioriterat mål	Etappmål	Förslag indikatorer
Ett Stockholm med biologisk mångfald i väl fungerande och sammanhängande ekosystem	Upprätthållna funktioner och samband för biologisk mångfald i stadens blå och gröna infrastruktur	Andel enskilda exploateringsprojekt där ekologiska kompensationsåtgärder genomförs
		Andel årliga markanvisningar på stadens mark där grönytefaktor för kvartersmark är ett krav
	Ökat genomförande av förstärkningsåtgärder, ekologisk kompensation och naturvårdsskötsel	
	Ökad andel livsmedel och varor i stadens inköp som gynnar biologisk mångfald	Andel inköpta ekologiska måltider och livsmedel i staden i kronor av totala värdet av inköpta måltider och livsmedel
	Förbättrad vattenkvalitet i stadens sjöar, vattendrag och kustvatten	Andel vattenförekomster som följer miljökvalitetsnormerna för ekologisk status
		Andel vattenförekomster som följer miljökvalitetsnormerna för kemisk status
		Andel vattenförekomster som har god eller hög status beträffande näringsämnen
Ett Stockholm med frisk luft och god ljudmiljö	Minskad exponering av kvävedioxid och partiklar för stadens medborgare	Antal dygn över normvärdet för kvävedioxid i luft (befintlig)
		Antal dygn över normvärdet för partiklar i luft (befintlig)
		Uppfyllande av miljömålet avseende timmedelvärde för kvävedioxid i luft
		Uppfyllande av miljömålet avseende årsmedelvärde för partiklar i luft
	Minskat omgivningsbuller	Antal bulleråtgärdade rekreationsområden under året
		Antal bulleråtgärdade skolgårdar under året
		Antal åtgärdade bullerskyddsskärmar under året
		Antal bullerexponerade lägenheter där fasadåtgärder vidtagits för att minska bullret inomhus under året
Ett giftfritt Stockholm	Minskade nivåer av skadliga ämnen i varor och kemiska produkter	Antal kemiska produkter i stadens verksamheter som innehåller utfasningsämne
		Antal av 14 utvalda ämnen som uppvisar sjunkande eller oförändrade halter i slam
		Andel av stadens upphandlingar inom prioriterade avtalsområden enligt kemikalieplanen som har inkluderat relevanta kemikaliekrav som även följts upp
		Anläggning: andel av stadens förvaltningars och bolags nyanläggningsavtal med projektör, entreprenör och materialleverantör där krav har ställts i upphandling att kemiska produkter och varor ska vara miljöbedömda och dokumenterade i Byggvarubedömningen
		Anläggning: andel av stadens förvaltningars och bolags upprustnings-, renoverings- och förvaltningsavtal med projektör, entreprenör och materialleverantör där krav har ställts i upphandling att kemiska produkter och varor ska vara miljöbedömda och dokumenterade i Byggvarubedömningen
		Bygg: andel av stadens förvaltningars och bolags slutförda nybyggnationsprojekt där varor och kemiska produkter är miljöbedömda och dokumenterade i Byggvarubedömningen
		Bygg: andel av stadens förvaltningars och bolags slutförda ombyggnationsprojekt där varor och kemiska produkter är miljöbedömda och dokumenterade i Byggvarubedömningen
		Andel produkter med innehållsinformation i Byggvarubedömningen i stadens projekt
		Andel produkter med respektive bedömning rekommenderas, accepteras och undviks i stadens projekt
		Andel farligt avfall i soppåsen

Stockholms stad

start.stockholm

STOCKHOLMS STADSHUS AB

Koncernstyrelsen 2004-10-25

Pensionspolicy för koncernen Stockholms Stadshus AB

Omfattning
Denna pensionspolicy omfattar hela koncernen Stockholms Stadshus AB inklusive samtliga juridiska enheter som ägs till mer än 50 % av koncernen. Policyn omfattar samtliga frågor som rör tryggande av pensioner för anställda, styrelsemedlemmar och förtroendevalda. Med pensioner jämställs också andra former av löneavstående som leder till eller kan leda till framtida löne- eller pensionsutbetalningar alternativt ersättning vid försäkringsfall. Därutöver omfattar policyn också samtliga frågor som rör tecknande av personförsäkring. Denna policy omfattar dock ej frågor rörande sakförsäkring.

Syfte
Syftet med denna policy är att så långt det är möjligt nå en likahantering av pensionsfrågan inom bolagskoncernen inbegripande beräkning av pensionsförmåner, skuldberäkning, pensionsadministration, tecknande av försäkring samt kapitalförvaltning. Målsättningen är att nå en effektiv hantering av koncernens pensionsåtagande.

Val av pensions- och försäkringsavtal
Står en enhet inom bolagskoncernen inför en omprövning av nu gällande pensions- och försäkringsförmåner, alternativt vid bildandet av ny juridisk enhet, ska enheten i första hand välja PFA eller PFA Fastigo. Hänsyn måste dock alltid tas till gällande kollektivavtal och den enskilda enhetens särskilda förutsättningar.

Varje juridisk enhet med fler än 5 anställda ska ha en pensionsplan som innebär att det sker en likahantering av samtliga anställda.

Beträffande särskilda förmåner för enskilda individer se nedan under beslutsordning.

Köp av försäkring och försäkringsrelaterade tjänster
Samtliga försäkringar och försäkringsrelaterade tjänster som bolagskoncernens enheter har behov av ska köpas/tecknas i samråd med Stockholms Stadshus AB eller den enhet som Stockholms Stadshus AB valt att sätta i sitt ställe.

Beslutsordning
Avsteg från denna policy för enskilda personer får enbart göras efter godkännande från Stockholms Stadshus AB.

Övriga avsteg från denna policy får enbart göras efter godkännande av Stockholms Stadshus AB:s koncernstyrelse.

Försäkringspolicy för Stockholms stad

Fastställd av kommunfullmäktige 2004-03-10, § 20

1. Riskhantering inom Stockholms stad

Stockholms stads riskhantering utgör en del av stadens övergripande styrsystem för ledning och uppföljning. Kommunfullmäktige har beslutat om principer för ett integrerat system för ledning och uppföljning av stadens verksamheter (ILS), utl. 2001:17. Syftet är att skapa ett system som tydliggör de politiska målen, dvs. vad som ska uppnås. Systemet ska följa upp de beslut och den verksamhet som stadens politiker, både kommuncentralt och i nämnder respektive styrelser har fattat beslut om. Den interna kontrollen, med de anvisningar som utfärdats, är en del av uppföljningen. Varje nämnd och styrelse ska varje år ta fram en risk- och väsentlighetsanalys för sin verksamhet. Stadens nämnder och bolagsstyrelser skapar härmed underlag för att genomföra strategier och nå uppsatta mål inom ramen för integrerad ledning och styrning.

2. Försäkring

Försäkring utgör en del av stadens riskhantering. Föreliggande försäkringspolicy anger rollfördelning, ansvar och befogenhet när det gäller all försäkring, förutom pensions- och kollektivavtalsreglerade försäkringar för personal inom Stockholms stads kommunkoncern. Beslut om försäkring fattas av respektive nämnd och styrelse efter samråd med S:t Erik Försäkring.

2.1 Försäkringens syfte

Stockholms stad tecknar försäkring i syfte att skydda stadens egendom och verksamhet, så att plötsliga och oförutsedda skadekostnader minimeras. Genom försäkring skyddas stadens balansräkning mot oförutsedda stora påfrestningar till följd av olika typer av skadehändelser. Försäkring skapar tydlighet och öppenhet om var väsentliga risker förekommer och hur dessa är hanterade. Skadehanteringsprocessen underlättas genom att erfaren kompetens ställs till förfogande. Vidare ger försäkring en samlad bild av såväl riskexponering som uppkomna skador, vilket gör att anpassade råd för skadeförebyggande och skadebegränsade åtgärder kan framtas.

Stockholms stads förvaltningar och bolag ska teckna försäkring, om det är ekonomiskt försvarbart och tekniskt möjligt, för att bibehålla egendomens långsiktiga värde. Försäkring ska finnas för att allokera riskkostnaden till respektive verksamhet eller objekt och fördela kostnaden över tiden.

2.2 Försäkringsplan

S:t Erik Försäkrings styrelse ska årligen fastställa en försäkringsplan. Försäkringsplanen ska ange uppgifter om kommunkoncernens aktuella försäkringstyper, såsom ansvars-, egendoms-, förmögenhetsbrottsförsäkring, etc., med tillhörande ramar för självrisker och försäkringsomfattning.

2.3 Köp av försäkring

Försäkringsverksamheten inom stadens förvaltningar och bolag ska vara samordnad för att nå effektivt utnyttjande av kapital, betalningsförmåga och rationella betalningsströmmar. Kostnaden för köp av externa försäkringar ska minimeras. Samordningen av alla försäkringsfrågor ska ske genom S:t Erik Försäkring. Samtliga försäkringar som stadens förvaltningar och bolag har behov av ska tecknas med bolagets medverkan. S:t Erik Försäkring ska tillhandahålla försäkringar och vid behov ta fram underlag för beslut om koncernövergripande försäkringslösningar.

S:t Erik Försäkring har till uppgift att skapa en gemensam återförsäkringsportfölj som ska upphandlas på nationell eller internationell försäkringsmarknad i syfte att uppnå bästa möjliga konkurrens och med beaktande av god säkerhet hos motpart.

S:t Erik Försäkring har rätt, vid behov, att placera försäkring hos externt försäkringsbolag.

S:t Erik Försäkrings prissättning till respektive försäkringstagare ska tillämpa självkostnadsprincipen.

2.4 Skador

Inträffad försäkringsskada ska omgående anmälas i S:t Erik Försäkrings och Brandförsvarets gemensamma skade- och incidentrapporteringssystem. S:t Erik Försäkring ska årligen redovisa en sammanställning av kommunkoncernens skadeutveckling och vid behov stimulera till skadeförebyggande åtgärder.

2.5 Kontaktperson

Vid varje förvaltning och bolag inom Stockholms stad ska det finnas en utsedd kontaktperson för försäkringsfrågor.

Stockholms stad

Personalpolicy

Beslutad av kommunfullmäktige 2019-12-16

Produktion: BLOMQUIST.SE
Tryck: Åtta45 Tryckeri AB
Artikelnummer: 17975 Stadsledningskontoret 2020-03

Stockholms stads personalpolicy

Vårt gemensamma uppdrag

Vi som arbetar i Stockholms stad bidrar till att forma ett Stockholm där alla kan växa. Tillsammans utvecklar vi stadens verksamheter med stockholmarnas bästa för ögonen. Vi är varsamma med de skattemedel och avgifter som finansierar verksamheten och vi strävar efter hög kvalitet i verksamheten och utnyttjar resurserna på bästa sätt.

Om personalpolicyn

Denna personalpolicy vänder sig till alla medarbetare och chefer i Stockholms stad. Den beskriver stadens förhållningssätt inom olika områden och vilka förväntningar och krav staden som arbetsgivare har på medarbetare och chefer. Här ser du också vad du kan förvänta dig av staden som arbetsgivare.

Anställningsförhållanden, anställningsvillkor, arbetsmiljö samt frågor om jämställdhet, jämlikhet och diskriminering regleras också i lagar och avtal.

Vi arbetar för stockholmarna

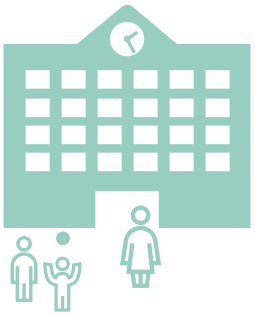

Som medarbetare i Stockholms stad arbetar vi ytterst på uppdrag av stockholmarna och vårt arbete finansieras med skatter och avgifter. Vi utgår från stockholmarnas behov och använder de gemensamma resurserna på ett effektivt sätt.

Stadens verksamheter bidrar till bättre förutsättningar för att leva, bo och arbeta i Stockholm. Vi arbetar för stockholmarna inom en rad olika områden, till exempel förskolor, bibliotek, skolor, äldreomsorg, socialtjänst, idrottsanläggningar, bostadsbolag, tekniska verksamheter och förvaltningskontor. Oavsett vilken arbetsplats vi arbetar på känner vi stolthet och engagemang för det arbete vi gör.

Politik och verksamheter

Varje verksamhet inom staden bidrar till att uppfylla stadens uppdrag och mål. Det finns en tydlig koppling mellan de övergripande politiska målen och de olika verksamheternas specifika mål och resultat.

Som medarbetare i Stockholms stad

- har du kunskap om den egna verksamhetens mål och förutsättningar och hur dina insatser bidrar till hela stadens utveckling.
- har du förståelse för innebörden av politisk styrning och följer politiskt fattade beslut.

Som chef i Stockholms stad har du dessutom

- ansvar för att sätta in den egna verksamheten i stadens övergripande perspektiv.
- ansvar för att delegation och ansvarsområden är tydliga.

Styra mot gemensamma mål

Cheferna inom Stockholms stad arbetar mål- och resultatorienterat. Det är viktigt att cheferna skapar tydlighet och trygghet hos medarbetarna kring mål och resultatkrav.

Som medarbetare i Stockholms stad

- känner du till vilka resultat du förväntas uppnå och hur du uppnår dessa resultat.
- utvecklar du ständigt ditt arbetssätt för att bättre uppfylla mål och resultatkrav.

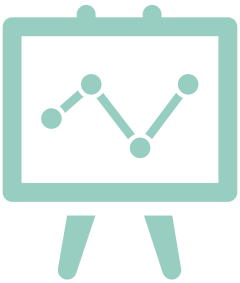

Som chef i Stockholms stad

- formulerar och förmedlar du tydliga mål och resultatkrav för verksamheten.
- har du en helhetssyn på verksamheten och förmedlar den till medarbetarna.
- förmedlar du genom dialog vilka förväntningar du har på medarbetarna och ser till att medarbetarna har rätt förutsättningar att nå resultat.
- följer du upp och analyserar resultat och mål som grund för att utveckla verksamheten.
- beslutar du om nödvändiga förändringar om resultaten inte uppnås.

Utvecklas och lära nytt

Kompetenta och engagerade medarbetare är en förutsättning för att staden ska kunna utföra sina uppgifter på ett effektivt och professionellt sätt. I takt med att Stockholm växer och förändras, växer och förändras även vårt uppdrag. Detta kräver att vi ständigt arbetar för att utveckla verksamheten och vår kompetens. Ansvaret för kompetensutveckling ligger både hos chefer och medarbetare.

Stockholms stad är en av landets största arbetsgivare med många olika arbetsplatser och vitt skilda arbetsuppgifter. Det ger medarbetarna stora möjligheter att utvecklas genom att prova på nya arbetsuppgifter.

Som medarbetare i Stockholms stad

- tar du egna initiativ till att utveckla din kompetens utifrån verksamhetens och stadens behov.
- medverkar du aktivt till att utveckla den egna verksamheten.

Som chef i Stockholms stad har du dessutom ett särskilt ansvar för att

- skapa möjligheter och uppmuntra till lärande, kreativitet, utveckling och ansvarstagande.
- dina medarbetares individuella kompetensutveckling planeras och genomförs.
- utveckla ditt eget ledarskap löpande.

Delaktighet och inflytande

Kommunfullmäktige beslutar om målen för stadens olika verksamheter. Varje verksamhet ansvarar sedan själv för hur arbetet ska utföras.

Staden har samverkanssystem för att skapa delaktighet och ge medarbetarna inflytande över hur verksamheten ska utvecklas. Medarbetarna får diskutera och framföra sin mening om viktiga beslut som rör verksamheten. Grunden för samverkan är arbetsplats-träffarna och samtalen mellan medarbetare och chef.

Som medarbetare i Stockholms stad

- deltar du aktivt i att utveckla din verksamhet och tar vara på möjligheterna till inflytande.

Som chef i Stockholms stad

- arbetar du aktivt för delaktighet, inflytande och öppenhet på arbetsplatsen.
- ser du till att alla medarbetare kommer till tals.
- uppmuntrar du medarbetarna att bidra till verksamhetens utveckling.
- har du ett gott samarbete och en god samverkan med de fackliga organisationerna.

Hälsa och arbetsmiljö

Stadens mål är en god arbetsmiljö som främjar hälsa och säkerhet. En god arbetsmiljö bidrar både till väl fungerande verksamheter och ett långsiktigt hållbart arbetsliv för medarbetarna. Både chefer och medarbetare har ett ansvar för att åstadkomma en god arbetsmiljö.

Staden arbetar för en god arbetsmiljö med så få arbetsskador och så liten arbetsrelaterad ohälsa som möjligt. Alla arbetsplatser är alkohol-, drog- och rökfria, vilket innebär att ingen får vara påverkad av alkohol eller droger under arbetstid.

Staden främjar också en god social och organisatorisk arbetsmiljö med ett öppet arbetsklimat där medarbetarna känner delaktighet, engagemang och trivsel på sin arbetsplats.

Som medarbetare i Stockholms stad

- är du en del av dina arbetskamraters arbetsmiljö och förväntas bidra till en god arbetsmiljö.
- har du ett eget ansvar för din hälsa och, om det påverkar ditt arbete, göra din chef uppmärksam på detta.
- förväntas du göra din chef uppmärksam på eventuella arbetsmiljöproblem.

Som chef i Stockholms stad ansvarar du dessutom för att

- arbeta för en god arbetsmiljö och ett gott arbetsklimat på arbetsplatsen genom tydliga mål och förväntningar på medarbetarna.
- arbetsmiljölag, förordningar och föreskrifter följs.
- systematiskt följa upp hur medarbetare upplever sin arbetssituation.
- bedriva ett förebyggande hälsoarbete med tidiga insatser och ett väl fungerande rehabiliteringsarbete.
- motverka förhållanden i arbetsmiljön som kan ge upphov till kränkande särbehandling.

Lika rättigheter och möjligheter

Stadens verksamheter kännetecknas av respekt för alla människors lika värde. Våra arbetsplatser genomsyras av jämställdhet, jämlikhet och frihet från diskriminering. Vår arbetsmiljö är fri från kränkande särbehandling, trakasserier och sexuella trakasserier, diskriminering och repressalier.

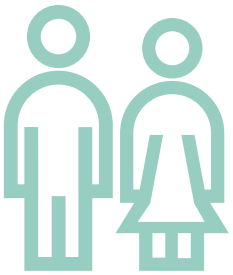

Alla medarbetare behandlas likvärdigt i fråga om arbetsförhållanden, anställningsvillkor och utvecklingsmöjligheter.

Som medarbetare i Stockholms stad

- respekterar du alla människors lika värde och erfarenheter.
- bemöter du brukare, medarbetare och samarbetspartners på ett respektfullt sätt.

Som chef i Stockholms stad ser du dessutom till att

- arbeta aktivt för lika rättigheter och möjligheter på din arbetsplats.
- vid rekryteringar säkerställa att den enskildes kompetens blir avgörande och att ingen diskriminering sker.
- alla medarbetares erfarenheter och kunskaper tas tillvara, oavsett roll i organisationen.

Lön

Stockholms stad har individuell och differentierad lönesättning. Det förutsätter att medarbetarna känner till vilka krav, förväntningar och mål som gäller och att cheferna följer upp och återkopplar resultaten.

Grunderna för lönesättning vid anställning är arbetets svårighetsgrad, ansvar och befogenheter samt utbildning och kompetens. Eventuella löneskillnader är sakligt motiverade och inte diskriminerande.

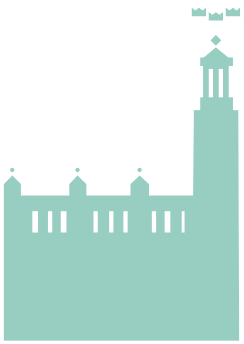

Som medarbetare i Stockholms stad

- vet du vilka krav och förväntningar som gäller inom den verksamhet du arbetar.
- kan du själv påverka din löneutveckling genom att, i dialog med din chef, förbättra ditt arbetsresultat, höja din kompetens, ta större ansvar och bidra ytterligare till verksamhetens utveckling.

Som chef i Stockholms stad ansvarar du dessutom för att

- tydligt förmedla till medarbetarna vilka lönekriterier som gäller.
- genomföra medarbetar- och lönesamtal varje år med dina medarbetare.
- tillsammans med medarbetarna formulera tydliga förväntningar och krav samt att följa upp hur medarbetarna har uppfyllt förväntningarna.

Stockholms stad

jobba.stockholm

Stockholms stad

Sociala medier policy 2020–2024

Beslutat av kommunfullmäktige 2020-05-04

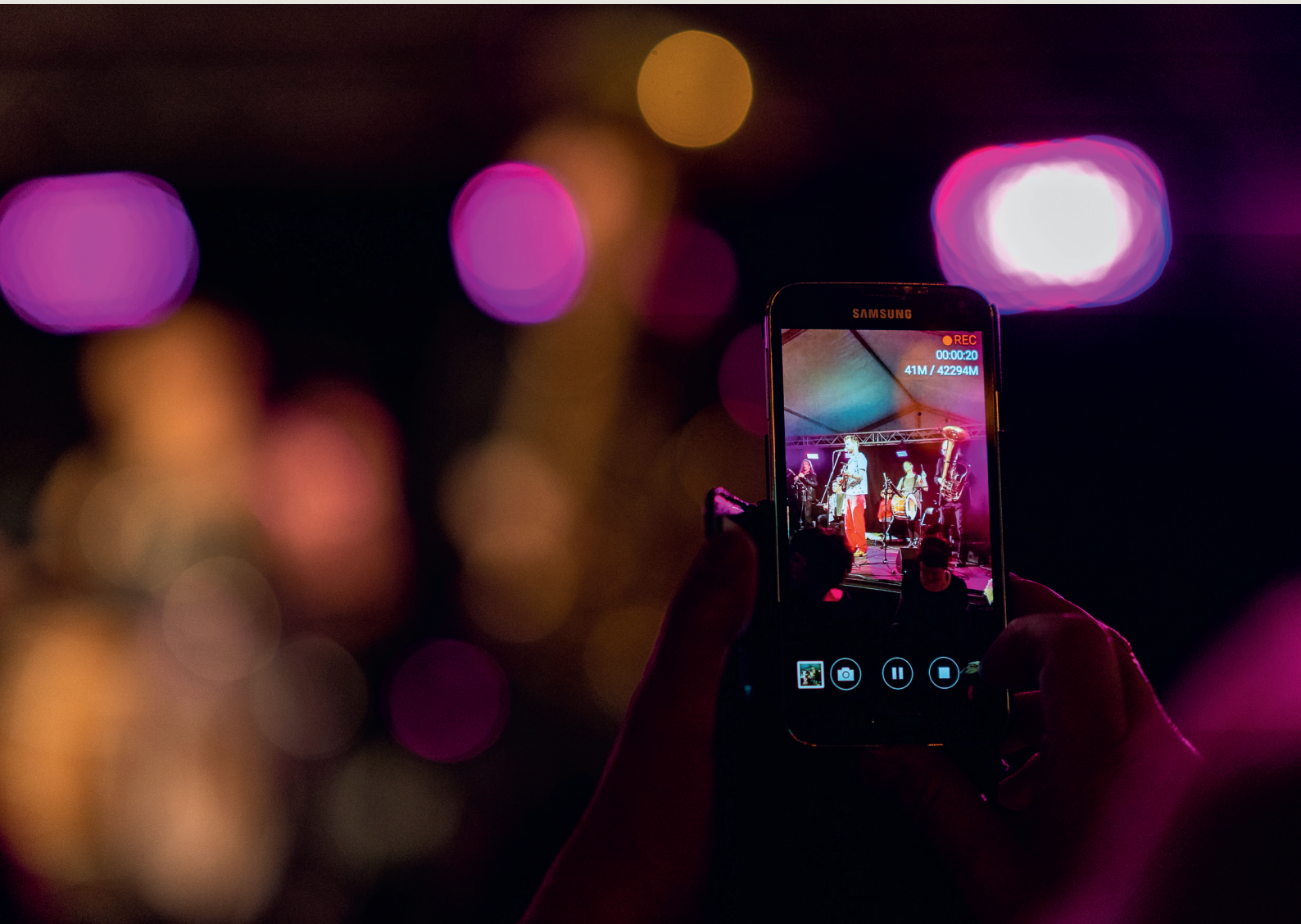

Policy för Stockholms stads konton i sociala medier

Tillämpning

Policyn gäller för alla förvaltningar och bolag i Stockholms stad och riktar sig till alla medarbetare i staden. Avsnitten som handlar om att starta nya konton, rapportering av nya konton, basinformation och grafisk profil riktar sig särskilt till förvaltnings- och bolagsdirektörer, kommunikationschefer och kommunikatörer.

Vissa tillämpningar av policyn konkretiseras i

- Stockholms stads varumärkesmanual
- Stockholms stads handledning för sociala medier
- Stockholms stadsarkivs vägledning för arkivering av webb och sociala medier.

På stadens webbplats, .stockholm, visas ett urval av alla Stockholms stads konton i sociala medier.

Bakgrund och inriktning

Sociala medier är idag en självklar del av medielandskapet och också en naturlig del av Stockholms stads verksamheter. I sociala medier kan stadens medarbetare och verksamheter möta, föra dialog med och nå ut till stockholmare, intressenter, företag och besökare.

Användning av olika sociala medier i Stockholms stad ska stödja verksamhetens mål och följa grundläggande principer, mål och strategier som anges i Kommunikationsprogram för Stockholms stad 2017–2022.

Denna policy baseras på tre grundprinciper

1. Dialog, engagemang och tonalitet

Sociala medier är utmärkta verktyg för att föra dialog med och engagera identifierade målgrupper. Detta är det huvudsakliga skälet för Stockholms stads närvaro i sociala medier.

Stadsledningskontoret
Kommunikationsenheten

Ragnar Östbergs plan 1
105 35 Stockholm
Telefon 08 508 29 193
august.jakobsson@stockholm.se
stockholm.se

Staden ska uppmuntra till dialog och hantera de frågor, kommentarer och synpunkter som kommer in via sociala medier. Staden ska svara och ha ett gott bemötande, oavsett ingång, ämne och tonalitet från de som besöker stadens sociala medier.

Staden ska kommunicera aktivt, tillgängligt och trovärdigt med sina målgrupper och ska utgå från det gemensamma övergripande budskapet ”Stockholm – en öppen, innovativ, hållbar stad” och det kompletterande interna budskapet ”Vi är en mångfald av verksamheter som tillsammans utvecklar staden”.

2. Samordning och tydlighet

Stockholms stad är en kommunkoncern med ett gemensamt varumärke. Därför bör stadens verksamheter, när det finns skäl och förutsättningar, kommunicera på gemensamma konton i sociala medier.

När Stockholms stad kommunicerar i sociala medier ska det vara tydligt att staden är avsändare. I Stockholms stads handledning för sociala medier finns exempel på hur detta tillämpas i olika sociala medier.

3. Verksamhetsnytta, mål och uppföljning

De konton i sociala medier som Stockholms stad ansvarar för ska ha ett tydligt syfte, med koppling till ansvarig förvaltnings eller bolags verksamhetsplan eller uppdrag, och konkreta mål som går att mäta och följa upp kontinuerligt.

För att nå ut och vara framgångsrik i sociala medier behöver staden kommunicera på målgruppens villkor. Därför krävs kontinuerlig analys om vilka målgrupper respektive verksamhet har och vilka behov och förutsättningar som finns för närvaro i sociala medier.

Kommunikationsansvar i sociala medier

Med verksamhetsansvar följer kommunikationsansvar, och detta gäller också för sociala medier. Det innebär att chefen har det yttersta ansvaret för kommunikationen i den egna verksamheten.

Ansvaret innebär att förvaltningen eller bolaget har resurser, kompetens, en bestämd ordning för beslut samt rutiner för att hantera de konton som startas och att lagar, rutiner och riktlinjer som berör sociala medier efterlevs.

Uppföljningsansvar och lokal tillämpning

Respektive förvaltning och bolag ansvarar för att samtliga konton de ansvarar för följer policyn. Därför behöver alla förvaltningar och

bolag behöver besluta om rutiner för att tillämpa policyn i sin verksamhet. Särskilt krävs rutiner för att säkerställa syfte, mål, resurser, ansvariga, daglig bevakning och hantering av personuppgifter. Följer ett konto inte policyn är det förvaltningens eller bolagets ansvar att säkerställa och följa upp så att policyn följs.

Beslut om att starta nya konton

För att starta ett nytt konto i sociala medier för en verksamhet eller funktion krävs beslut av respektive förvaltnings- eller bolagsdirektör eller av annan för förvaltningen respektive bolaget bestämd beslutsnivå.

Varje konto ska ha

- ett tydligt syfte kopplat till förvaltningens eller bolagets verksamhetsplan/uppdrag
- mätbara mål och identifierade målgrupper
- en utsedd ansvarig för kontot som ansvarar för planering, publicering, uppföljning, bevakning och moderering.

Detta gäller även för de redan startade konton som respektive förvaltning och bolag ansvarar för.

Varje person som är utsedd ansvarig för ett konto i sociala medier ska se till att kontot kan hanteras även under den utsedde ansvariges semester eller annan frånvaro.

Rapportering av konton

Kommunikationsenheten på stadsledningskontoret ansvarar för att sammanställa och uppdatera en lista över stadens samtliga konton i sociala medier. Förvaltningar och bolag ska rapportera nystartade, befintliga och avslutade konton två gånger per år (i februari och september) till stadsledningskontorets kommunikationsenhet.

Grafisk profil

Förvaltningarnas konton i sociala medier ska följa stadens grafiska profil enligt varumärkesmanualen. De bolag som har egna grafiska profiler ska använda dessa även på sociala medier.

Basinformation

Konton i sociala medier som förvaltningar och bolag ansvarar för ska, till den grad det är möjligt, alltid ha viss basinformation om:

- vilken verksamhet som står bakom kontot och att verksamheten ingår i Stockholms stad
- en kort beskrivning av vad användaren kan förvänta sig för innehåll från kontot

- vilka villkor som gäller för att delta på stadens sociala medier, till exempel att ett inlägg kan bli allmän handling
- kontaktuppgifter till den verksamhet som står bakom kontot
- länk till verksamhetens webbplats
- länk till stadens webbplats med information om Stockholms stads behandling av personuppgifter.

Stockholms stads handledning för sociala medier beskriver hur basinformation bör formuleras på olika sociala medier.

Publiceringsfrekvens

Varje förvaltning och bolag ska säkerställa att det finns aktuellt innehåll och närvaro på konton i sociala medier. Detta kan anpassas beroende på vilket syfte ett konto har. Vid semester och helgdagar kan publiceringsfrekvensen vara lägre än vanligt, vilket ska meddelas via ett inlägg på respektive konto.

Tillgänglighet på sociala medier

Stadens innehåll på sociala medier ska vara tillgängligt för alla. Därför ska innehåll som publiceras i stadens sociala medier vara tillgänglighetsanpassat, så långt som det är möjligt på respektive plattform. Med tillgänglighetsanpassning menas exempelvis undertexter, verbalisering och bildbeskrivningar. Hur olika typer av innehåll kan anpassas beskrivs i stadens handledning för sociala medier.

Besvara frågor och kommentarer

I Förvaltningslagen (2017:900) finns bestämmelser om myndigheternas serviceskyldighet gentemot enskilda. Serviceskyldigheten innebär att myndigheter ska se till att kontakterna med enskilda blir smidiga och enkla samt att myndigheten ska hjälpa enskilda genom att till exempel lämna information och besvara frågor. Enligt förvaltningslagen ska hjälpen ges utan onödigt dröjsmål och i den utsträckning som är lämplig med hänsyn till frågans art, den enskildes behov av hjälp och myndighetens verksamhet.

När staden agerar på sociala medier gäller, som vid all stadens verksamhet, regeringsformens och förvaltningslagens krav på att en myndighet ska vara saklig och opartisk (objektivitetsprincipen).

Frågor som kommer in till stadens konton ska besvaras under normal kontorstid och utan onödigt dröjsmål samt på ett vårdat, enkelt och begripligt sätt.

Om det till ett konto på sociala medier kommer in information som hör till ett redan pågående ärende eller som initierar ett nytt ärende ska den flyttas och hanteras enligt ordinarie rutiner för ärendehandläggning.

I Stockholms stads handledning för sociala medier ges exempel på hur olika frågor och kommentarer kan hanteras.

Allmänna handlingar

Inlägg med mera på stadens konton i sociala medier, såväl stadens egna som från utomstående, blir normalt allmänna handlingar som ska registreras eller hållas ordnade, arkiveras och gallras. Respektive förvaltning och bolag ansvarar således för att inlägg, frågor och kommentarer på sociala medier hanteras enligt gällande bestämmelser och rutiner för allmänna handlingar.

Bevakning och uppsiktsplikt

Lagen om elektroniska anslagstavlor (1998:112) omfattar både det fallet att en kommun på sin officiella webbplats har en chattfunktion eller ett diskussionsforum där allmänheten kan lämna kommentarer, liksom när motsvarande funktioner erbjuds på en extern webbplats som till exempel Facebook.

Enligt lagen ska den som tillhandahåller tjänsten ”elektronisk anslagstavla” lämna information till alla användare om sin identitet och att insända meddelanden kommer att göras tillgängliga för andra. Respektive förvaltning och bolag har en plikt att hålla uppsikt över insända meddelanden. Hur ofta beror på hur stor trafik det är och vilken slags forum det är fråga om.

Förvaltningen eller bolaget ska tillse att det finns en funktion och rutiner för regelbunden bevakning av inkomna inlägg, kommentarer och frågor. Bevakning ska ske dagligen under, för förvaltningen/bolaget, normal kontorstid. I vissa fall kan det krävas en mer frekvent bevakning, exempelvis vid kriser.

Inlägg, kommentarer eller frågor med innehåll som uppenbart innebär olaga hot, olaga integritetsintrång, uppvigling, hets mot folkgrupp, barnpornografibrott, olaga våldsskildring eller offentlig uppmaning, rekrytering och utbildning avseende terroristbrott och annan särskilt allvarlig brottslighet ska dokumenteras och därefter tas bort från det aktuella mediet. Detsamma gäller om det är uppenbart att användaren har gjort intrång i upphovsrätten eller i rättighet som skyddas genom upphovsrättslagen genom att skicka in meddelandet.

Om polisanmälan ska göras är en fråga för respektive förvaltning eller bolag att ta ställning till i det enskilda fallet.

Personuppgifter och sekretessbelagda uppgifter

Utöver ovan nämnda lag måste beaktas bestämmelserna om behandling av personuppgifter i dataskyddsförordningen (GDPR) och lagen (2018:218) med kompletterande bestämmelser till EU:s dataskyddsförordning (dataskyddslagen) samt bestämmelserna om sekretess i offentlighet- och sekretesslagen (2009:400).

Staden har ett ansvar för publiceringar (av inlägg och kommentarer, bilder, filmklipp med mera) som görs av medarbetare och andra som publicerar inlägg och kommentarer med mera för stadens räkning i de sociala medierna. Staden ansvarar även för publiceringar som görs av utomstående användare. Det förutsätts dock att staden har möjlighet att påverka och därmed bestämma över användares inlägg.

För publicering av personuppgifter på sociala medier, det vill säga all slags information som kan härledas direkt eller indirekt till en fysisk person, till exempel namn, bilder, teckningar, filmer och ljudupptagningar, krävs rättslig grund. Exempel på sådan rättslig grund är utförande av uppgift av allmänt intresse, fullgörande av avtal eller rättslig förpliktelse och samtycke. Vid publicering av bilder och filmer som innehåller personuppgifter krävs i huvudregel samtycke från de berörda personerna. Om syftet med att publicera bilder emellertid är att informera om verksamheten kan den rättsliga grunden istället vara att förvaltning/bolag utför en uppgift av allmänt intresse. Vilken grund som kan åberopas vid publicering måste således alltid prövas i varje enskilt fall.

Om en behandling av personuppgifter i ett socialt medium kräver den registrerades samtycke, så ska en person med föräldraansvar samtycka till eller godkänna registreringen för att den ska vara tillåten om barnet är under 13 år. Vid all behandling av barns personuppgifter ska i samtliga fall särskild försiktighet iakttas oavsett vilken laglig grund som tillämpas för behandlingen.

Det är inte tillåtet att publicera känsliga eller integritetskränkande personuppgifter eller sekretessbelagda uppgifter via Stockholms stads konton i sociala medier. Om en användare skriver ett inlägg eller en kommentar som innehåller känsliga, integritetskränkande personuppgifter eller sekretessbelagda uppgifter ska kommentaren eller inlägget tas bort omedelbart efter det att kommentaren eller

inlägget dokumenterats, till exempel genom en skärmdump, och diarieförts.

I dataskyddsförordningen definieras vissa personuppgifter som känsliga personuppgifter. Dessa är uppgifter om

- ras eller etniskt ursprung
- politiska åsikter
- religiös eller filosofisk övertygelse
- medlemskap i en fackförening
- hälsa
- en persons sexualliv eller sexuella läggning
- genetiska uppgifter och biometriska uppgifter som entydigt identifierar en person.

För att publicera känsliga personuppgifter krävs som utgångspunkt att den enskilde gett sitt uttryckliga samtycke till behandlingen.

Även andra personuppgifter kan vara särskilt skyddsvärda och integritetskänsliga och ska inte publiceras i Stadens konton i sociala medier. Exempel på sådana personuppgifter är personnummer, uppgifter om lagöverträdelser, löneuppgifter, värderande uppgifter och uppgifter om sociala förhållanden.

Härutöver kan det förekomma inlägg eller kommentarer som kan uppfattas som hotfulla, trakasserande, diskriminerande eller som på annat sätt innebär kränkning av enskilds personliga integritet.

För att minska risken för kränkningar av enskildas personliga integritet bör respektive förvaltning och bolag vidta åtgärder i förebyggande syfte. Till exempel bör:

- informeras om för vilka ändamål som kommentarsfunktion är tänkt att användas, vilka typer av kommentarer som inte får förekomma och att publiceringar kan komma att tas bort
- användare uppmanas att rapportera kränkande innehåll till respektive förvaltning och bolag, vilka bör ha rutiner för att hantera klagomål.

Ytterligare information om personuppgifter på sociala medier finns på Datainspektionens webbplats.

Sociala medier privat och i tjänsten

Det är skillnad mellan att använda sociala medier i tjänsten och att göra det som privatperson. När man som medarbetare i Stockholms

stad använder sociala medier i tjänsten representerar man sin verksamhet och Stockholms stad. Många av stadens medarbetare har också egna privata konton i sociala medier. Som huvudregel bör stadens medarbetare inte använda sina privata konton för tjänsteuppgifter.

Det är också bra att tänka på att även när man inte är i tjänst kan man genom deltagande i olika sociala medier ändå komma att förknippas med staden. Man bör därför att alltid vara tydlig med om man uttalar sig som privatperson eller i tjänsten som representant för staden.

Avsluta ett konto

När ett konto inte längre används ska det avslutas. Den funktion inom respektive förvaltning eller bolag som beslutat om ett konto beslutar också när det ska avslutas.

På kontot ska det informeras om att det ska avslutas och varför. I de fall det är möjligt, ska också hänvisas till andra kontaktvägar eller andra konton/informationskällor. Informationen bör ligga kvar ett par veckor innan det avslutas.

I Stockholms stadsarkivs vägledning för arkivering av webb och sociala medier finns information om hur avslutade konton ska hanteras.

Stockholms stad

Program för barnets rättigheter och inflytande i Stockholms stad 2018-2022

stockholm.se

Program för barnets rättigheter och inflytande i Stockholms stad
Juni 2017
Dnr 171-1526/2016
Utgivare: Stadsledningskontoret

Innehåll

Introduktion **4**
Inledning **5**
FN:s konvention om barnets rättigheter - barnkonventionen **7**
Övergripande inriktning och fokusområden **10**
1. Beslutsfattare och medarbetare ska beakta barnperspektivet och omsätta barnets rättigheter i alla beslut, uppdrag och i det dagliga arbetet *10*
2. Barns rätt till likabehandling och skydd mot diskriminering ska säkerställas *10*
3. Barn ska ges förutsättningar att uttrycka och få sina åsikter respekterade *11*
4. Barn och vuxna ska ha kunskap om barnets rättigheter och vad de innebär i praktiken *12*
5. Barn ska vara trygga och skyddas mot fysiskt och psykiskt våld *12*
Genomförande och uppföljning **13**
Referenser **15**
Begreppsdefinitioner **16**

Introduktion

Stockholms stad har högt ställda mål för att garantera barns rättigheter och inflytande enligt FN:s barnkonvention. Detta program tydliggör inriktningen för arbetet och preciserar ett antal gemensamma fokusområden för stadens nämnder och bolagsstyrelser samt hur programmet ska genomföras.

Programmet är ett styrdokument som stadens nämnder och bolagsstyrelser ska utgå från när de planerar och följer upp sitt arbete för att bättre nå visionen om *Ett Stockholm för alla* med fokus på barnets rättigheter och inflytande.

I den första delen beskrivs vilka utmaningar som finns när det gäller barns rättigheter och inflytande och stadens övergripande inriktning inom området.

Den andra delen pekar ut de fem fokusområden som är prioriterade för staden att arbeta med. Verksamheterna ska i sin ordinarie planering konkretisera vilka aktiviteter de behöver genomföra inom fokusområdena för att nå stadens mål samt hur de ska samverka med andra aktörer.

Den tredje delen av programmet beskriver ansvarsfördelning och övergripande arbetssätt som ger framgång samt hur uppföljningen ska göras.

Avslutningsvis definieras ett antal centrala begrepp inom området.

Inledning

Ett Stockholm för alla[1] är en stad som lever upp till och respekterar barnets rättigheter i enlighet med FN:s barnkonvention. Där har alla barn och unga lika goda möjligheter oavsett barnets eller dess föräldrars eller vårdnadshavares bakgrund, hudfärg, kön, sexuella läggning, språk, religion, åsikter, sociala ursprung eller funktionsnedsättning.

De flesta barn i Sverige har bra livsvillkor och är trygga. Barns hälsa och sociala förhållanden är generellt sett goda och barnets ställning har mer och mer stärkts i den svenska lagstiftningen. Sverige har trots det fått återkommande kritik av FN-kommittén för barnets rättigheter som övervakar ländernas arbete med barnkonventionen. Kommittén är bland annat oroad över de skillnader som finns när det gäller genomförandet av konventionen i kommunerna och landstingen och som leder till att barns och ungas tillgång till stöd och tjänster inte är likvärdig.[2] En rad brister vid tillämpningen av barns rättigheter enligt barnkonventionen har även konstaterats av Barnrättighetsutredningen i sitt betänkande *Barnkonventionen blir svensk lag*. Utredningen har i en kartläggning av statliga och kommunala myndigheters beslut funnit att barn sällan ses som bärare av egna rättigheter. Tydligast är bristerna när det gäller tillämpningen av principen om barnets bästa och barns rätt att få uttrycka sina åsikter. [3]

Omfattande arbete pågår i stadens verksamheter för att förbättra barns villkor men det finns ändå tydliga skillnader i uppväxtförhållanden i Stockholm mellan barn i olika stadsdelar och mellan barn med olika förutsättningar såsom till exempel kön, funktionsnedsättning och socioekonomisk bakgrund.[4] Det gäller bland annat möjligheten att uppnå kunskapsmålen i skolan, att ha en rik och meningsfull fritid, upplevelser av trygghet samt en god hälsa.

I arbetet med skapa uppväxtvillkor som ger alla barn och unga samma chans och där barnets rättigheter värnas behöver alla stadens verksamheter bidra. Hur barn och unga har det i dag påverkar även utvecklingen av vårt samhälle för lång tid framöver.

Barnperspektivet och barnets rättigheter ska beaktas i alla stadens verksamheter i ordinarie planering, utförande och uppföljning. Det

[1] Vision 2040 – ett Stockholm för alla
[2] FN-kommittén för barnets rättigheter, Concluding observations 2015
[3] SOU 2016:19
[4] Skillnadernas Stockholm, Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm, 2015

gäller inte minst i förskolan, skolan och annan verksamhet som riktar sig till barn, men också i många andra verksamheter som på något sätt, direkt eller indirekt, påverkar barns situation.

Program för barnets rättigheter och inflytande i Stockholms stad kompletterar särskilt följande styrdokument:

- Stockholm stads program mot våld i nära relationer samt hedersrelaterat våld och förtryck 2017-2020
- Program för delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2011-2016, Stockholm – en stad för alla
- Program för barn och ungdomskultur i Stockholms stad, Kultur i ögonhöjd
- Idrottspolitiskt program Stockholms stad 2013-2017
- Program för ett jämställt Stockholm 2018-2022
- Program för lika rättigheter och möjligheter oavsett sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck 2018-2022
- Program för kvalitetsutveckling
- Program för stöd till anhöriga 2017-2020
- Stockholms stads kemikalieplan 2014-2019

Mänskliga rättigheter

FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna (1948) slår fast att alla människor, oavsett land, kultur och sammanhang, är födda fria och lika i värde och rättigheter. Rättigheterna är universella och gäller för alla.

Ansvaret för att de mänskliga rättigheterna inte kränks vilar på regeringen och på all statlig och kommunal verksamhet. Regeringsformen slår fast att den offentliga makten ska utövas med respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans frihet och värdighet.

Kommuner och landsting ansvarar för verksamheter som berör de flesta av individens rättigheter. Det är i mötet mellan den kommunala verksamheten och invånaren som rättigheterna konkretiseras i vardagen. Det är detta arbete som i hög grad avgör hur väl Sverige lever upp till principer och krav som ställs i internationella konventioner gällande de mänskliga rättigheterna. Arbetet kan bedrivas främjande och förebyggande. För att nå långsiktiga mål om allas lika rättigheter och möjligheter kan det ibland behövas särskilda åtgärder som riktas till vissa grupper.

Sverige har kommit förhållandevis långt i att tillgodose mänskliga rättigheter men utmaningar kvarstår, vilket detta program synliggör. Många människor kommer som flyktingar till Stockholm och möter stadens verksamheter. Även i dessa möten är det viktigt att beakta de mänskliga rättigheterna och att barns särskilda rättigheter tillgodoses.

Utgångspunkter för programmet

Stockholms stads program utgår från FN:s konvention om barnets rättigheter, barnkonventionen, som Sverige antog 1990. Barnkonventionen innehåller rättigheter som varje barn har och gäller alla upp till 18 år som bor eller vistas i ett land oavsett legal status.

Riksdagen beslutade 2010 utifrån åtagandena i barnkonventionen om en strategi för att stärka barnets rättigheter.[5] Strategin är en utgångspunkt för offentliga aktörer på statlig och kommunal nivå som i sina verksamheter ska säkerställa barnets rättigheter.

Syfte

Stockholms stads program för att garantera barnets rättigheter och inflytande är ett styrdokument för alla stadens nämnder och bolagsstyrelser och ska, så långt som möjligt, tillämpas i uppdrag som staden ger andra organisationer eller enskilda.

Programmet syftar till att säkerställa barnets rättigheter och förbättra flickors och pojkars levnadsvillkor genom att tydliggöra stadens övergripande inriktning för arbetet och precisera ett antal gemensamma fokusområden för stadens nämnder och bolagsstyrelser. Programmet medverkar härmed till att kvalitetssäkra stadens verksamheter och bidrar till ett jämlikt och jämställt, icke-diskriminerande och socialt hållbart samhälle.

Med *barn* avses fortsättningsvis barn och unga under 18 år.

FN:s konvention om barnets rättigheter -barnkonventionen

Barnkonventionen slår fast att barn är individer med egna rättigheter och syftar till att ge alla barn, oavsett bakgrund, rätt att behandlas med respekt och att få komma till tals.

Barnkonventionen innehåller olika slag av rättigheter, dels medborgerliga och politiska, dels ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter.

[5] Strategi för att stärka barnets rättigheter (prop. 2009/10:232)

Barnkonventionen tar också särskild hänsyn till barnets utsatthet och sårbarhet.

Enligt barnkonventionen ska alla barn som befinner sig i ett land ha samma rättigheter. Barnkonventionen är inriktad på individen, det enskilda barnet och handlar om barnets rätt att få sina grundläggande rättigheter och behov tillgodosedda. Barndomen ska ses som en lika betydelsefull tid som vuxenlivet. Barnkonventionen ger också uttryck för föräldrarnas och familjens viktiga roll i barnets liv och utveckling samt ansvar att ta tillvara barnets rättigheter. Föräldrarna eller vårdnadshavarna har rätt och skyldighet att, i takt med barnets utveckling, ge barnet ledning då barnet utövar sina rättigheter. För föräldrarna eller vårdnadshavarna ska barnets bästa då komma i främsta rummet. Barnet har rätt till sina föräldrar och staten har skyldighet att säkerställa att barnet inte skiljs från sina föräldrar mot sin vilja, om det inte är nödvändigt för barnets bästa. Föräldrarnas ansvar för barnets uppfostran och utveckling understryks samtidigt som staten åläggs ansvar för att stötta familjerna och underlätta för dem att ta hand om barnen på bästa sätt. Utgångspunkten är dock det enskilda barnets behov och intressen, inte föräldrarnas. Staten har ansvar för att skydda barnet mot vanvård, utnyttjande och övergrepp.

I januari 20202~~18~~ förväntas barnkonventionen bli svensk lag.

De fyra grundprinciperna

Barnkonventionen innehåller 54 artiklar som alla tillsammans utgör en helhet, men fyra av artiklarna utgör de grundläggande och vägledande principer som alltid ska beaktas när det gäller frågor som rör barn. Alla övriga artiklar ska läsas med grundprinciperna som utgångspunkt.

Artikel 2
Inget barn får diskrimineras på grund av härkomst, kön, religion, funktionsnedsättning eller andra liknande skäl.

Artikel 3
Barnets bästa ska vara vägledande vid allt beslutsfattande och vid alla åtgärder som rör barn och unga.

Artikel 6
Barn har rätt till liv, överlevnad och utveckling. Barn ska tillåtas att utvecklas i sin egen takt och utifrån sina egna förutsättningar.

Artikel 12
Barn och unga har rätt att framföra sina åsikter och få dem beaktade i alla frågor som berör dem.

Fler viktiga artiklar

Utöver de artiklar som utgör barnkonventionens fyra grundprinciper ligger nedanstående artiklar till grund för arbetet enligt programmet. Artiklarna är därför viktiga att känna till, men alla artiklar i barnkonventionen är lika viktiga.

Artikel 13
Varje barn har rätt till yttrandefrihet, att tänka, tycka och uttrycka sina åsikter.
Artikel 17
Varje barn har rätt att få tillgång till information.
Artikel 19
Varje barn har rätt att skyddas mot fysiskt eller psykiskt våld, övergrepp, vanvård eller utnyttjande.
Artikel 23
Ett barn med funktionsnedsättning har rätt till ett fullvärdigt och anständigt liv och hjälp att delta i samhället på lika villkor.
Artikel 30
Ett barn som tillhör en minoritet eller ursprungsbefolkning har rätt till sitt språk, sin kultur och religion.
Artikel 31
Varje barn har rätt till lek, fritid, kultur och vila.
Artikel 42
Alla barn och vuxna har rätt att få reda på vad som står i barnkonventionen.

Svensk lagstiftning

Barnkonventionens bestämmelser har på olika sätt förts in i den svenska lagstiftningen, till exempel i föräldrabalken, skollagen, socialtjänstlagen och lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS). När myndigheter ska tolka och tillämpa dessa lagar och förordningar ska det göras så att åtagandena enligt barnkonventionen och barnets rättigheter respekteras i praktiken, i alla beslut och åtgärder, så långt detta är möjligt inom ramen för den svenska lagstiftningens ordalydelse.

Ett barn som av olika anledningar riskerar att fara illa har rätt till stöd och skydd. Socialnämnden har ett lagstadgat ansvar att stödja och vid behov komplettera föräldrarna eller vårdnadshavarna under barnets uppväxt. Socialnämndens stöd till barn och familjer bygger

på frivillig medverkan. Under vissa särskilda förhållanden har socialnämnden dock även utan samtycke möjlighet att ge ett barn det stöd och skydd barnet behöver.

Övergripande inriktning och fokusområden

Övergripande inriktning

I Stockholm får alla barn oavsett bakgrund och förutsättningar sina rättigheter tillgodosedda och har möjlighet att forma samhället och sina egna liv.

Fokusområden

Här anges fokusområden för stadens program och ett antal prioriterade frågor inom varje område.

1. **Beslutsfattare och medarbetare ska beakta barnperspektivet och omsätta barnets rättigheter i alla beslut, uppdrag och i det dagliga arbetet**

1.1 Varje verksamhet ska tillgodose barnets rätt till goda uppväxtförhållanden, hälsa och utveckling inom ramen för sitt uppdrag. Insatser mot barnfattigdom och socioekonomisk utsatthet ska särskilt prioriteras. Verksamheter som är centrala för att säkerställa barns rättigheter ska vara kända, tillgängliga och anpassade för barn.

1.2 *Barnets bästa* ska utredas och vara vägledande vid alla beslut och åtgärder som rör barn. Barnet ska få relevant information och ges möjlighet att framföra sina åsikter. Åsikterna ska ges betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.

1.3 Verksamheterna ska göra bedömningar av hur *barnets bästa* beaktas vid investeringar eller budgetbeslut inom alla områden och ska bedöma konsekvenser av sådana investeringar eller budgetbeslut.

1.4 Vid beslut eller åtgärder som avser barnets vårdnadshavare eller förälder ska barnets perspektiv och behov beaktas.

1.5 Barnets rättigheter ska stärkas genom samverkan mellan aktörer inom olika verksamheter och möjliggöra en helhetssyn på barnets behov och intressen.

2. Barns rätt till likabehandling och skydd mot diskriminering ska säkerställas

2.1 Alla barn ska bli respekterade och ha lika värde. Inget barn får diskrimineras på grund av barnets eller dess föräldrars eller vårdnadshavares bakgrund, hudfärg, kön, sexuella läggning, språk, religion, åsikter, sociala ursprung eller funktionsnedsättning.

2.2 Alla barn ska ha likvärdiga förutsättningar att utvecklas till sin fulla potential. Hänsyn ska tas till att vissa barn har sämre förutsättningar att få tillgång till sina rättigheter än andra barn. Särskilda åtgärder kan vara nödvändiga att vidta för att jämna ut faktiska ojämlikheter och behov, både på kort och på lång sikt.

2.3 Stadens välfärd och service ska vara likvärdig för varje barn oavsett var i staden barnet bor eller var det är fött.

2.3 Alla barn ska bemötas likvärdigt. Stadens verksamheter ska bekämpa och förebygga fördomar, beteenden, språkbruk och bilder som har sin grund i föreställningen att det ena eller andra könet är överlägset eller underlägset eller i stereotypa könsmönster.

2.4 Alla barn ska nå kunskapsmålen i skolan.

2.5 Alla barn ska ha god psykisk hälsa.

2.6 Alla barn ska ha lika tillgång till stadens kultur, idrott och fritid.

3. Barn ska ges förutsättningar att uttrycka och få sina åsikter respekterade

3.1 Stadens verksamheter ska arbeta för att lyssna på barns åsikter i frågor som berör barn, både när det gäller beslut som rör barn i allmänhet, grupper av barn samt enskilda barn.

3.2 Barn ska ha möjlighet till inflytande och delaktighet samt kunna föra fram sina åsikter till de som bestämmer. Barns åsikter, kunskaper och erfarenheter ska tillmätas betydelse. Barn ska informeras om på vilket sätt åsikterna har beaktats.

3.3 Barn ska ha möjlighet att komma till tals och få sin inställning synliggjord vid myndighetsutövning. Detta ska gälla även vid beslut eller åtgärder som avser barnets vårdnadshavare eller förälder.

3.4 Barn ska ha inflytande över skolans verksamhet. Varje barn ska ges regelbundna möjligheter till delaktighet och att uttrycka sin åsikt samt bli lyssnade på.

3.5 Barn ska ha möjlighet att ha inflytande över och vara delaktiga i stadens utveckling, stadsplanering och samhällsplanering.

4. Barn och vuxna ska ha kunskap om barnets rättigheter och vad de innebär i praktiken

4.1 Barnkonventionens bestämmelser och principer ska göras kända hos barn och vuxna inom stadens verksamheter.

4.2 Stadens verksamheter ska inom sina områden ge information till barn om deras rättigheter och hur rättigheterna kan tillgodoses i verksamheten. Det gäller såväl i enskilda ärenden som i frågor där barn som grupp är berörda. Informationen ska vara lättillgänglig och anpassad till barns olika behov och individuella förutsättningar.

4.3 Stadens verksamheter ska inom sina områden ge information om barnets rättigheter till föräldrar och andra som har ansvar, uppdrag eller kommer i kontakt med barn.

5. Barn ska vara trygga och skyddas mot fysiskt och psykiskt våld

5.1 Stadens verksamheter ska arbeta förebyggande och skydda barn från att utsättas för fysiskt och psykiskt våld, av vuxna och andra barn, eller hedersrelaterat våld och förtryck.

5.2 Förskolan, skolan och andra mötesplatser för barn och unga ska utformas och utvecklas så att de upplevs som trygga och inkluderande av alla barn. Det främjande värdegrundsarbetet och arbetet mot kränkande behandling ska stärkas och inkludera barn i arbetet. Det förebyggande arbetet mot våld ska bland annat bedrivas genom att motverka traditionella normer kring kön med fokus på maskulinitetsnormer och hur dessa bidrar till att våld uppstår.

5.3 Stockholms stad ska särskilt uppmärksamma och planera för att det offentliga rummet upplevs som tillgängligt och tryggt för alla barn.

5.4 Varje verksamhet som på olika sätt träffar på barn ska ha

- tydliga rutiner för hur anmälan till socialtjänsten ska göras vid kännedom eller misstanke om att ett barn far illa (orosanmälan)
- lättillgänglig information för barn om vart de kan vända sig och få hjälp om de själva eller någon annan har utsatts för brott, far illa eller befinner sig i en utsatt situation.

Skolan ska säkerställa att alla barn får information om vart de kan vända sig för att få stöd och hjälp om de själva eller någon annan har utsatts för brott, far illa eller befinner sig i en utsatt situation.

Genomförande och uppföljning

Ansvar

Nämnder och bolagsstyrelser ansvarar för implementering av programmet. Detta görs inom ramen för ordinarie planering och uppföljning av verksamheten. I programmet tydliggörs stadens inriktning för arbetet och ett antal gemensamma fokusområden för stadens nämnder och bolagsstyrelser preciseras. Programmet utgör vidare en grund för samverkan mellan stadens aktörer.

I verksamhetsplanerna ska nämnder och bolagsstyrelser precisera hur de arbetar med de fokusområden som redovisas i programmet. Fokusområdena och de prioriterade frågorna utgör en grund när nämnder och bolagsstyrelser konkretiserar nämnd- och bolagsmål, indikatorer och aktiviteter som bidrar till att kommunfullmäktiges mål i stadens budget. Den ordinarie uppföljningen av dessa mål, aktiviteter och indikatorer i tertialrapporter och verksamhetsberättelsen utgör därmed en uppföljning av nämndens och bolagsstyrelsens insatser för att säkerställa barns rättigheter och möjligheter till inflytande.

Stadens barnombudsman ska vartannat år lämna en rapport till kommunfullmäktige om de frågor om barn som barnombudsmannen anser att kommunfullmäktige behöver ha kännedom om. Barnombudsmannen kan däremellan lämna rapporter till kommunstyrelsen för att till exempel belysa brister inom ett område. Kommunstyrelsen ansvarar för en samlad uppföljning av arbetet inom stadens verksamheter, övergripande samordning samt för att vid behov tydliggöra stadens prioriteringar inom området.

Kunskap

Nämnder och bolagsstyrelser ansvarar för att det finns tillräcklig kunskap i organisationen för arbetet med barns rättigheter.

Förtroendevalda, förvaltnings- och bolagsledningar och nyckelpersoner behöver kunskaper om barnkonventionen och barns rättigheter, stadens program och vad detta innebär för arbetet med ledning och styrning.

Medarbetare i staden behöver kunskap om barnkonventionen, barns rättigheter och levnadsvillkor i relation till verksamhetsområdena.

Kommunstyrelsen ansvarar för att i samband med implementeringen av programmet genomföra introducerande utbildningsinsatser för förtroendevalda, förvaltnings- och bolagsledningar samt nyckelpersoner.

Metoder och arbetssätt

Nämnder och bolagsstyrelser ska vid implementering av programmet använda arbetsmetoder som på ett systematiskt och långsiktigt sätt kan stärka barnets rättigheter i beslut och åtgärder. Arbetet ska integreras i ordinarie beslutsprocesser och konsekvensbedömningar. För att principen om barnets bästa ska förverkligas måste barnets bästa bedömas och fastställas genom barnanpassade arbetsmetoder. För förståelsen av att barns förhållanden och villkor inte är statiska eller homogena är det viktigt att vara medveten om att grupper och individer har olika förutsättningar och möjligheter som påverkas av omgivningens föreställningar om könsidentitet eller uttryck som kan förstärkas ytterligare av föreställningar om etnicitet, ålder, religiös tillhörighet eller socioekonomiska förhållanden.

Beslut och åtgärder som på något sätt berör barn behöver systematiskt följas upp och utvärderas utifrån ett barnrättsperspektiv. Det gäller såväl beslut och åtgärder som rör det enskilda barnet som generella beslut och åtgärder som rör barn. Barn behöver själva få uttrycka sina åsikter i samband med uppföljningar och utvärderingar som rör dem.

Metoder för att stärka föräldrar i deras föräldraskap behöver utvecklas i de verksamheter som på olika sätt kommer i kontakt med barn och föräldrar så att varje barns rättigheter och lika förutsättningar kan tillgodoses.

Barnchecklista och barnkonsekvensanalys

Grundläggande i arbetet med barnets rättigheter är att synliggöra, utreda och analysera vilka konsekvenser förslag och beslut får för det enskilda barnet, en grupp barn eller barn generellt. Det är nödvändigt att dessa frågeställningar finns med tidigt i arbetsprocessen så barns delaktighet och barnperspektivet får reell effekt vid beslutsfattandet. Grupper av barn eller enskilda barn som är särskilt missgynnade eller utsatta ska identifieras.

För att barnperspektivet och barnrättsperspektivet ska uppmärksammas innan beslut fattas i ärenden där barn påverkas ska beslutsunderlag, till exempel tjänsteutlåtanden, innehålla en *barnchecklista.* När barn påverkas ska barnets bästa utredas och beaktas. Barnet ska få relevant information och ges möjlighet att framföra sina åsikter. Åsikterna ska ges betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.

Vid beslut av övergripande eller strategisk karaktär ska en fördjupad analys av beslutets konsekvenser för barn genomföras, *barnkonsekvensanalys*.

Barn behöver få lättillgänglig och tydlig information om syftet med varför de tillfrågas och vilka möjligheter de har att påverka. Barn behöver känna att deras medverkan har betydelse, att deras synpunkter tas på allvar och att återkoppling sker. Barn behöver veta hur de kan kontakta stadens verksamheter för att lämna synpunkter och ställa frågor om barns rättigheter.

Referenser

- Barnkonventionen blir svensk lag (SOU 2016:19)
- Diskrimineringslag (2008:567)
- FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna (1948)
- FN:s konvention om barnets rättigheter (1989)
- Föräldrabalk (1949:381)
- Idrottspolitiskt program Stockholms stad 2013-2017
- Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga
- Lag (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade
- Patientlag (2014:821)
- Program för barn och ungdomskultur i Stockholms stad, Kultur i ögonhöjd
- Program för delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2011-2016, Stockholm – en stad för alla
- Program för kvalitetsutveckling
- Program för ett jämställt Stockholm 2018-2022
- Program för lika rättigheter och möjligheter oavsett sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck 2018-2022
- Program för stöd till anhöriga 2017-2020
- Skillnadernas Stockholm, Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm 2015
- Skollag (2010:800)
- Slutsatser och rekommendationer från FN-kommittén för barnets rättigheter - Concluding observations (2015- 1993)
- Socialtjänstlag (2001:453)
- Stockholms stads kemikalieplan 2014-2019

- Stockholm stads program mot våld i nära relationer samt hedersrelaterat våld och förtryck 2017-2020
- Strategi för att stärka barnets rättigheter (prop. 2009/10:232)
- Utlänningslag (2005:716)
- Vision 2040 - Ett Stockholm för alla

Bilaga

Begreppsdefinitioner

Barn
Barn är varje människa under 18 år.

Barnets bästa
Barnets bästa handlar om det enskilda barnet, en grupp barn eller barn generellt och måste avgöras i varje enskilt fall. Hur man kommer fram till vad som är barnets bästa ska föregås av en utredning och prövning där hänsyn ska tas till barnets behov och egna åsikt utifrån ålder och mognad.

Barnperspektiv
Barnperspektiv är när vuxna ser barnet, strävar efter att förstå det och vidtar åtgärder som de bedömer vara till barnets bästa. Barnperspektivet kan inrymma barnets perspektiv men behöver inte göra det.

Barnets perspektiv
Barnets perspektiv speglar en utsaga från ett barn. För att kunna uttala sig om barnets perspektiv krävs att barnet själv har fått säga sin mening.

Barnrättsperspektiv
Att ha ett barnrättsperspektiv är att vid varje beslut eller åtgärd som rör barn beakta att dess rättigheter enligt barnkonventionen tas tillvara.

Intersektionalitet
Intersektionalitet är ett begrepp som används för att synliggöra att individer eller grupper inte är statiska eller homogena, samt att olika maktordningar samverkar och förstärker varandra.

När man talar om barn innebär det att barn inte bara ska ses som en homogen grupp av personer under 18 år. Exempelvis påverkar kön, könsidentitet eller könsuttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning, ålder och socioekonomi de förutsättningar och möjligheter ett barn har i samhället.

Kön och genus
Med kön avses ofta det biologiska och juridiska kön som används vid exempelvis könsuppdelad statistik. Genus betyder socialt och kulturellt kön, det vill säga de egenskaper och förmågor som vårt

samhälle knyter till flickor respektive pojkar. De föreställningar vi har om vad som anses vara kvinnligt och manligt är i ständig förändring och skiljer sig mellan tidsperioder och kulturer.

Maskulinitet
Maskulinitet är ett begrepp som fokuserar på manligt genus dvs. mäns psykologiska, sociala och kulturella livsvillkor, livsstilar, attityder och handlingssätt. Det handlar också om hur manlighet (re)konstrueras kulturellt och socialt, dvs. vilka egenskaper och beteenden hos män som förväntas och premieras i samhället.

Könsidentitet och uttryck
Könsidentitet är en individs självidentifierade, självupplevda kön dvs. det individen känner sig som. Ingen annan kan bestämma detta åt någon annan, och var och en har rätt att själv avgöra sin egen könsidentitet. Könsuttryck är hur en individ uttrycker sitt kön. Det görs t.ex. genom kläder, kroppsspråk, frisyr och socialt beteende. En individs könsuttryck kan stämma överens med könsidentiteten men det behöver inte vara så.

I arbete med barnets rättigheter är det särskilt viktigt att vara medveten om och uppmärksamma att inte alla identifierar som flickor eller pojkar.

Barnchecklista
Med en barnchecklista kan man på ett enkelt sätt, med ett antal frågor, tydliggöra att alla beslut ska beskriva hur de påverkar barn. Syftet är att barnperspektivet ska uppmärksammas innan beslut fattas.

Barnkonsekvensanalys
Barnkonsekvensanalys är ett verktyg för att synliggöra ett barns bästa, en grupp barns bästa eller barns bästa i allmänhet när det gäller en specifik åtgärd eller frågeställning med utgångspunkt i rättigheterna i barnkonventionen. I processen ska barnet/barnen få relevant information och ges möjlighet att framföra sina åsikter. Barnkonventionen kräver inte att barnets bästa alltid ska vara utslagsgivande, men barnets bästa ska finnas med och väga tungt i beslutsprocessen. I de fall andra intressen tillåts väga tyngre och får företräde krävs att det redovisas att barnets bästa har beaktats och det ska motiveras varför annat intresse än barnets har fått ta över. Eventuella kompenserande åtgärder ska också redovisas. Det finns inte någon generell mall hur en barnkonsekvensanalys ska genomföras. Analysens omfattning och metod måste anpassas efter varje verksamhets specifika förutsättningar.

Stockholms stad

Program för ett jämställt Stockholm 2018-2022

stockholm.se

Program för ett jämställt Stockholm 2018-2022
Juni 2017
Dnr:434-21/2017
Utgivare: Stadsledningskontoret

Innehåll

Introduktion **4**
Inledning **5**
Programmets mål **8**
1. En jämn fördelning av makt och inflytande *8*
2. Ekonomisk jämställdhet *9*
3. Jämställd utbildning *9*
4. En jämn fördelning av det obetalda hem- och omsorgsarbetet *9*
5. Jämställd hälsa *9*
6. Mäns våld mot kvinnor ska upphöra *10*
7. Stadens välfärd och service ska vara likvärdig för kvinnor och män, flickor och pojkar *10*
Genomförande och uppföljning **11**
Referenser **14**
Begreppsdefinitioner **15**

Introduktion

Det här programmet ska fungera som vägledning när nämnder och bolagsstyrelser planerar sitt arbete för att bättre nå visionen om *Ett Stockholm för alla* med fokus på jämställdhet mellan kvinnor och män, flickor och pojkar.

I programmets första del beskrivs bakgrund till vilka utmaningar Stockholm har för att uppnå jämställdhet och stadens övergripande inriktning inom området.

Den andra delen pekar ut sju fokusområden som är prioriterade för staden med utgångspunkt från de nationella jämställdhetsmålen. Verksamheterna ska i sin ordinarie planering själva konkretisera vilka aktiviteter de behöver genomföra inom fokusområdena för att nå stadens mål samt hur de ska samverka med andra aktörer.

Den tredje delen av programmet beskriver ansvarsfördelning och övergripande arbetssätt som ger framgång samt hur uppföljningen ska göras.

Avslutningsvis definieras ett antal centrala begrepp inom området.

Inledning

Ett Stockholm för alla är en jämställd stad där makt, möjligheter och resurser fördelas lika mellan kvinnor och män.

Sverige har kommit långt i arbetet mot ett jämställt samhälle. Trots det visar forskning och offentlig statistik[1] att ojämställdhet råder inom de flesta samhällsområdena. Bland annat har FN riktat kritik mot Sverige[2] på ett antal områden; nyanlända kvinnors och flickors erfarenheter och behov uppmärksammas och tillgodoses inte i tillräcklig utsträckning i mottagandet och våldsutsatta kvinnor får inte det stöd och det skydd de har rätt till. Diskriminerande, könsstereotypa och strukturella hinder försvårar för flickor och kvinnor att exempelvis söka sig till traditionellt mansdominerade utbildningsområden och flickor utsätts alltför ofta för sexuella trakasserier i skolan. Redan från tidig ålder blir barn bemötta och behandlade olika efter kön vilket begränsar oss genom livet. Kvinnor och män får ta del av olika mängd resurser, bemöts olika och har olika stort inflytande. I detta program tydliggörs angelägna fokusområden och inriktningar.

Ojämställdhet i stadens verksamheter uppstår och återskapas i det dagliga arbetet – i beslutsfattande, resursfördelning samt i verksamhetsplanering och uppföljning. Därför måste arbetet för att skapa jämställda förutsättningar integreras i ordinarie processer och inom samtliga verksamhetsområden.

I arbete med jämställdhet är det viktigt att vara medveten om och uppmärksamma att inte alla identifierar sig som kvinnor eller män och att alla inte identifierar sig med det kön de tilldelats vid födseln. Det är också betydelsefullt att vara medveten om att grupper och individer har olika förutsättningar och möjligheter som inte bara beror på kön utan som kopplas ihop med föreställningar om ~~ras eller~~ etnicitet, könsidentitet eller uttryck, ålder, funktionsnedsättning, religiös tillhörighet eller socioekonomiska förhållanden. Därför är det viktigt att jämställdhetsarbetet sker normkritiskt och intersektionellt. ~~.~~

Stockholms stad har i rollen som arbetsgivare stora möjligheter att påverka ojämställda villkor mellan kvinnor och män, inte minst vad gäller löneskillnader och arbetsvillkor. Detta arbete styrs och bedrivs genom systematiskt arbete med aktiva åtgärder för att främja lika rättigheter och möjligheter i arbetslivet, i enlighet med diskrimineringslagen.

---

[1] SCB, På tal om kvinnor och män 2016
[2] FN: s kommitté för avskaffande av diskriminering mot kvinnor (CEDAW) /C/SWE/CO/8-9

Mäns våld mot kvinnor är ett allvarligt samhällsproblem och ett stort hinder för att uppnå jämställdhet. Staden har ett särskilt program mot våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck. Dessa frågor behandlas därför endast översiktligt i föreliggande program.

Program för ett jämställt Stockholm kompletterar särskilt följande styrdokument:

- Stockholms stads personalpolicy
- Stockholms stads program mot våld i nära relationer samt hedersrelaterat våld och förtryck 2017-2020
- Program för barnets rättigheter och inflytande i Stockholms stad 2018-2022
- Program för lika rättigheter och möjligheter oavsett sexuell läggning, könsidentitet eller uttryck 2018-2022
- Program för delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2011-2016, Stockholm – en stad för alla
- Idrottspolitiskt program Stockholms stad 2013-2017
- Program för barn och ungdomskultur i Stockholms stad, Kultur i ögonhöjd
- Program för kvalitetsutveckling
- Program för stöd till anhöriga 2017-2020
- Stockholm stads program för upphandling och inköp
- Kommunikationsprogram för Stockholms stad år 2017-2022

Mänskliga rättigheter

FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna (1948) slår fast att alla människor, oavsett land, kultur och sammanhang, är födda fria och lika i värde och rättigheter. De är universella och gäller för alla.

Ansvaret för att de mänskliga rättigheterna inte kränks vilar på regeringen och på all statlig och kommunal verksamhet. Regeringsformen slår fast att den offentliga makten ska utövas med respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans frihet och värdighet.

Kommuner och landsting ansvarar för verksamheter som berör de flesta av individens rättigheter. Det är i mötet mellan den kommunala verksamheten och invånaren som rättigheterna konkretiseras i vardagen. Det är därmed kommuner och landstings arbete som i hög grad avgör hur väl Sverige lever upp till principer och krav som

ställs i internationella konventioner gällande de mänskliga rättigheterna.

Sverige har kommit långt i att tillgodose mänskliga rättigheter men det kvarstår utmaningar. Många människor kommer som flyktingar till Stockholm och möter stadens verksamheter. I dessa möten är det betydelsefullt att värna om de mänskliga rättigheterna och att jämställdhetsperspektivet beaktas.

Arbetet för att tillgodose individens rättigheter bedrivs både främjande och förebyggande. För att nå långsiktiga mål om allas lika rättigheter och möjligheter kan det ibland behövas särskilda åtgärder som riktas till vissa grupper.

Utgångspunkter för programmet

FN:s Kvinnokonvention tillkom 1979 för att möjliggöra ett särskilt skydd av kvinnors rättigheter. Kvinnokonventionen understryker kvinnors specifika utsatthet och innehåller bland annat frågor om familje- och privatliv. Deklarationen om avskaffande av våld mot kvinnor antogs 1993. Efter den fjärde världskvinnokonferensen i Peking, 1995, antog 189 länder Pekingplattformen. Plattformen är en handlingsplan för att göra verklighet av innehållet i Kvinnokonventionen.

FN:s kommitté för avskaffande av diskriminering av kvinnor (CEDAW) har riktat kritik mot hur Sverige lever upp till Kvinnokonventionen samt lämnat rekommendationer för det fortsatta arbetet. Stadens arbete för jämställdhet utgår från de rekommendationer som rör kommunal nivå.

Stockholms stad har undertecknat den europeiska deklarationen för jämställdhet mellan kvinnor och män på lokal och regional nivå (CEMR-deklarationen). Genom undertecknandet tar staden ställning för principen att jämställdhet ska råda mellan kvinnor och män och att staden ska arbeta för jämställdhet inom sina verksamhetsområden.

Stadens arbete och mål för jämställdhet ska bidra till de nationella jämställdhetspolitiska målen[3] med det övergripande målet att *kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sitt eget liv.*

1. En jämn fördelning av makt och inflytande

[3] Makt, mål och myndighet – feministisk politik för en jämställd framtid (Regeringens skrivelse 2016/17:10)

2. Ekonomisk jämställdhet
3. Jämställd utbildning
4. En jämn fördelning av det obetalda hem- och omsorgsarbetet
5. Jämställd hälsa
6. Mäns våld mot kvinnor ska upphöra

Syfte

Stockholms stads program för jämställdhet är ett styrdokument för alla stadens nämnder och bolagsstyrelser och ska tillämpas i uppdrag som staden ger andra organisationer eller enskilda.

Programmet syftar till att utveckla kvaliteten i stadens verksamheter så att makt, möjligheter och resurser fördelas lika oberoende av kön. Staden bidrar därmed till ett jämställt, icke-diskriminerande och socialt hållbart samhälle.

Programmets fokusområden

Målet för den nationella jämställdhetspolitiken är att kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv. Utifrån detta arbetar regeringen efter sex delmål.

Programmets fokusområden utgår från de sex nationella jämställdhetspolitiska målen. Staden har därutöver, i likhet med Länsstyrelsens jämställdhetsstrategi för Stockholms län 2014 – 2018 (rapport 2014:5), lagt till ett sjunde fokusområde som handlar om stadens offentliga service. Under vart och ett av dessa anges stadens inriktning och vilka jämställdhetspolitiska frågor som prioriteras de närmaste åren. Programmets fokusområden utgår från ett könsperspektiv men det är viktigt att i arbetet vara medveten om att könsmaktsordningen samspelar med andra maktstrukturer som grundar sig exempelvis i etnicitet, klass, ålder, funktionsnedsättning~~hinder~~, sexuell läggning, könsöverskridande identitet och andra sociala kategorier.

Fokusområden

1. **Jämn fördelning av makt och inflytande.**
   Kvinnor och män ska ha samma rätt och möjlighet att vara aktiva medborgare och att forma villkoren för beslutsfattandet.

1.1. Kvinnor och män, flickor och pojkar har lika stort inflytande i stadens verksamheter.

1.2. Kvinnor och män, flickor och pojkar är jämnt representerade och har lika stort inflytande i stadens rådgivande forum och dialoger med medborgare.

2. **Ekonomisk jämställdhet**.
   Kvinnor och män ska ha samma möjligheter och villkor i fråga om utbildning och betalt arbete som ger ekonomisk självständighet livet ut.

2.1. Kvinnor som står långt ifrån arbetsmarknaden får möjlighet till arbete genom riktade insatser.

2.2. Staden ska verka för jämställda villkor för företagande och entreprenörskap.

3. Jämställd utbildning.

Kvinnor och män ska ha samma möjligheter och villkor när det gäller utbildning, studieval och personlig utveckling.

3.1. Flickor och pojkar, kvinnor och män ~~gör~~ ges förutsättningar att göra studie- och yrkesval som bryter stereotypa könsmönster.

3.2. Pojkar och flickor, män och kvinnor når kunskapsmålen i skolan respektive vuxenutbildningen.

3.3. Läromedel och undervisningsmetoder i förskolan och skolan motverkar könsstereotypa attityder och beteenden.

4. **Jämn fördelning av det obetalda hem- och omsorgsarbetet.**
Kvinnor och män ska ta samma ansvar för hemarbetet och ha möjligheter att ge och få omsorg på lika villkor. Stadens möjligheter att påverka målet handlar i hög grad om arbetsgivarperspektivet, som hanteras främst i stadens personalpolicy.

4.1. Kvinnor och män som vårdar eller stödjer närstående har en god hälsa.

5. **Jämställd hälsa.**
Kvinnor och män, flickor och pojkar ska ha samma förutsättningar för en god hälsa ~~samt erbjudas vård och omsorg på lika villkor.~~

5.1. Kvinnor och män, flickor och pojkar får vård och omsorg av hög kvalitet på lika villkor.

5.2. Stadens verksamheter, framför allt inom skola och socialtjänst, främjar flickors respektive pojkars psykiska hälsa.

6. **Mäns våld mot kvinnor ska upphöra[4].**
Kvinnor och män, flickor och pojkar, ska ha samma rätt och möjlighet till kroppslig integritet.

6.1. Stadens verksamheter är fri från negativa maskulinitetsnormer, som bidrar till att våld uppstår.

6.2. Stadens verksamheter är fria från våld och sexuella trakasserier.

[4] Se Stockholms stads program mot våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck 2017 - 2020

6.3. Medarbetare i verksamheter ~~i verksamheter~~ vars målgrupp bland annat är våldsutsatta vuxna har kompetens om våldsutsatthet, särskilda sårbarhetsfaktorer och våldets konsekvenser.

6.4. Medarbetare i verksamheter vars målgrupp bland annat är våldsutsatta vuxna har kompetens om hedersrelaterat våld och förtryck och dess konsekvenser.

6.5. Stadsmiljön är trygg. Kvinnor och flickor upplever staden som trygg och kan röra sig säkert i staden.

6.6. Kvinnor och män, flickor och pojkar som vill lämna prostitutionen får stöd av hög kvalitet.

6.7. Stadens verksamheter arbetar förebyggande mot människohandel.

6.8. Offer för människohandel som framförallt utgörs av flickor och kvinnor, får tillbörligt skydd och rehabilitering.

7. Stadens välfärd och service ska vara likvärdig för kvinnor och män, flickor och pojkar.

7.1. Stadens verksamheter är fria från fördomar, beteenden, språkbruk och bilder som har sin grund i stereotypa föreställningar om kön eller att det ena könet är överlägset det andra.

7.2. Stadens verksamheter har hög kompetens i frågor som rör jämställdhet, genus och normkritik.

7.3. Stadens verksamheter är utformade så att de möter flickors och pojkars, kvinnors och mäns behov på likvärdiga villkor.

7.4. Staden är fri från diskriminerande könsstereotyper och strukturella hinder som kan begränsa flickor och pojkar i sina val av kultur- och fritidsaktiviteter.

~~7.4.~~7.5. Missgynnade och diskriminerade kvinnor är medvetna om sina rättigheter och möjligheterna att få sina rättigheter tillgodosedda i stadens verksamheter.

~~7.5.~~7.6. Flickors och kvinnors särskilda erfarenheter, behov och utsatthet tas om hand i ~~flyktingmottagandet~~ av nyanlända.

Genomförande och uppföljning

Ansvar

Nämnder och bolagsstyrelser ansvarar för implementering av programmet genom arbete med jämställdhetsintegrering. Detta görs inom ramen för ordinarie planering och uppföljning av verksamheten. I programmet läggs fast sju fokusområden som ska vägleda nämnder och bolagsstyrelser i hur arbetet i ordinarie verksamhet ska bidra till att nå stadens mål för jämställdhet. Programmet utgör vidare en grund för samverkan mellan stadens olika aktörer.

Arbetet med att följa upp programmet och jämställdhetsutvecklingen görs i stadens system för integrerad ledning och uppföljning av verksamhet och ekonomi (ILS) och i ordinarie uppföljning för bolagen. I de fall indikatorer eller nyckeltal är individbaserade ska de följas upp könsuppdelat. För att följa upp jämställdhetsprogrammet används individbaserade indikatorer inom samtliga inriktningsmål.

I verksamhetsplanerna ska nämnder och bolagsstyrelser precisera hur de arbetar med de fokusområden som redovisas i programmet. Fokusområdena utgör därmed en grund när nämnder och bolagsstyrelser konkretiserar nämnd- och bolagsmål, indikatorer och aktiviteter som bidrar till att kommunfullmäktiges mål i stadens budget. Den ordinarie uppföljningen av dessa mål, aktiviteter och indikatorer i tertialrapporter och verksamhetsberättelsen utgör därmed en uppföljning av nämndens och bolagsstyrelsens insatser för ett jämställt Stockholm.

Kommunstyrelsen lämnar en årlig rapport av utvecklingen av programmet. Vid behov kan kommunstyrelsen uppmana nämnder att vidta åtgärder för att förstärka sitt arbete för att bättre nå målen.

Kunskap

Nämnder och bolagsstyrelser ansvarar för att det finns tillräcklig kunskap i organisationen för arbetet med jämställdhetsintegrering.

Förtroendevalda, förvaltnings- och bolagsledningar, övriga chefer och nyckelpersoner behöver kunskaper om de fokusområden staden har inom jämställdhetsområdet och vad det innebär för arbetet med ledning och styrning.

Medarbetare i staden behöver kunskap om jämställdhet och genus i relation till de verksamhetsområden de verkar i för att kunna ge likvärdig service till kvinnor och män, flickor och pojkar.

Kommunstyrelsen ansvarar för att i samband med implementering av programmet genomföra introducerande utbildningsinsatser för förvaltnings- och bolagsledningar och nyckelpersoner.

Kunskapsutveckling om (o)jämställdhet och jämställdhetsintegrering ska ske löpande.

Metoder och arbetssätt

Kommunstyrelsen ansvarar för att ta fram metodstöd för nämnder och bolagsstyrelsers arbete med jämställdhetsintegrering av budgetprocessen och jämställdhetsanalyser.

Jämställdhetsintegrering

Nämnder och bolagsstyrelser ska använda sig av strategin jämställdhetsintegrering[5] i implementering av programmet.

Jämställdhetsintegrering är den huvudsakliga strategin för att uppnå ett jämställt samhälle som också Stockholms stad använder för att genomföra programmet och nå målet om jämställdhet. Strategin innebär att ett jämställdhetsperspektiv ska införlivas i allt beslutsfattande, på alla nivåer och i alla steg av processen, från planering till utförande och uppföljning av verksamheten och utförs av de aktörer som normalt sett deltar i beslutsfattandet. Detta innebär att, oavsett nivå i organisationen, ska allt ordinarie arbete som pågår i stadens verksamheter utföras med ett jämställdhetsperspektiv, av de medarbetare som utför sitt ordinarie arbete.

Grundläggande är att synliggöra och analysera vilka konsekvenser förslag eller aktiviteter får för kvinnor respektive män, flickor och pojkar. All statistik som relaterar till individer ska genomgående insamlas, analyseras och presenteras utifrån kön. Utifrån analysen formas åtgärder som bidrar till att utveckla verksamheten och till jämställdhet.

~~*Genusbudgetering*~~ *Jämställdhetsbudgetering*

[5] Europarådets definition av jämställdhetsintegrering: *(om)organisering, förbättring, utveckling och utvärdering av beslutsprocesser, så att ett jämställdhetsperspektiv införlivas i allt beslutsfattande, på alla nivåer och i alla steg av processen, av de aktörer som normalt sett deltar i beslutsfattandet.*
Council of Europe. Gender mainstreaming. Conceptual framework, methodology and presentation of good practices. Final report of activities of the Group of specialists on mainstreaming (EG-S-MS). Strasbourg, 1998.

~~Genusbudgetering~~ Jämställdhetsbudgetering är en del av arbete med jämställdhetsintegrering och fokuserar på hur finansiella resurser fördelas mellan kvinnor och män, flickor och pojkar.

Jämställdhetsanalys
Nämnder och bolagsstyrelser ska i samband med beslutsfattande göra en jämställdhetsanalys. Beslutsunderlag, t ex. tjänsteutlåtanden ska, där det är relevant, innehålla en jämställdhetsanalys.

Att göra en jämställdhetsanalys handlar om att analysera på vilket sätt verksamheten förhåller sig till de jämställdhetspolitiska målen samt vilka konsekvenser olika åtgärder eller beslutsalternativ får för kvinnor respektive män när det gäller bemötande och service, representation och fördelning av makt och resurser.

Det handlar också om att analysera huruvida identifierade skillnader mellan könen beror på stereotypa föreställningar om kön istället för på människors verkliga behov.

Motverka stereotypa könsnormer
Staden ska arbeta förebyggande för att förhindra att mäns våld mot kvinnor uppstår. Pojkar och män ska uppmuntras att engagera sig i det förebyggande arbetet. Arbetet ska bland annat bedrivas genom att motverka traditionella normer kring kön. Fokus ska ligga på negativa maskulinitetsnormer och hur dessa bidrar till att våld uppstår. Särskilt viktiga verksamheter är förskola, skola, socialtjänst och idrott- och föreningsliv.

Ett normkritiskt förhållningssätt, ibland kallat normmedvetet, handlar om att i verksamheten fokusera på och granska de normer och strukturer som leder till att människor kränks, diskrimineras eller osynliggörs. Det handlar om att t.ex. i utvecklingsarbete kring bemötande diskutera vilka som inkluderas respektive exkluderas, vilka som verksamheten är anpassad efter och vilka som kan missgynnas. Det finns starka normer kopplat till kön vilket är viktigt att arbeta med framförallt i bemötandefrågor. ~~Det innebär också att inte förutsätta att alla identifierar sig som kvinnor eller män eller att alla identifierar sig med det kön de tilldelades vid födseln.~~

Referenser

- Den europeiska deklarationen om jämställdhet mellan kvinnor och män på lokal och regional nivå (CEMR-deklarationen)
- Diskrimineringslag (2008:567)
- FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna (1948)
- FN:s deklaration om avskaffandet av allt våld mot kvinnor (1993)
- FN: s konvention om avskaffande av all slags diskriminering gentemot kvinnor (1979)
- FN: s kommitté för avskaffande av diskriminering mot kvinnor (CEDAW) /C/SWE/CO/8-9, http://www.regeringen.se/globalassets/regeringen/dokument/socialdepartementet/jamstalldhet/slutsatser-avseende-sveriges-kombinerade-attonde-och-nionde-periodiska-rapport_cedaw.pdf (hämtad 161101)
- Förordning (2001:100) om den officiella statistiken
- Idrottspolitiskt program Stockholms stad 2013-2017
- Jämställdhetsintegrering – strategi för Stockholms län 2014-2018 (rapport 2014:5)
- Makt att forma samhället och sitt eget liv – nya mål i jämställdhetspolitiken (prop. 2005/06:155)
- Mål och myndighet – En effektiv styrning av jämställdhetspolitiken (SOU 2015:86)
- Makt, mål och myndighet – feministisk politik för en jämställd framtid (Regeringens skrivelse 2016/17:10)
- Program för barnets rättigheter och inflytande i Stockholms stad 2018-2022
- Program för barn och ungdomskultur i Stockholms stad, Kultur i ögonhöjd
- Program för delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2011-2016, Stockholm – en stad för alla
- Program för kvalitetsutveckling
- Program för lika rättigheter och möjligheter oavsett sexuell läggning, könsidentitet eller uttryck 2018-2022
- Program för stöd till anhöriga 2017-2020
- SCB: På tal om kvinnor och män 2016
- Stockholms stads personalpolicy
- Stockholms stads program mot våld i nära relationer samt hedersrelaterat våld och förtryck 2017-2020
- Vision 2040 – Ett Stockholm för alla

Bilaga

Begreppsdefinitioner

Jämställdhet – jämlikhet
Jämställdhet råder när kvinnor och män har samma möjligheter, rättigheter och skyldigheter inom livets alla områden. Jämställdhet beskriver förhållandet mellan kvinnor och män. Jämlikhet är ett vidare begrepp som avser rättvisa förhållanden mellan alla individer och grupper i samhället.

Jämställdhetsanalys
I arbetet med jämställdhetsintegrering görs jämställdhetsanalyser. Det handlar om att analysera på vilket sätt verksamheten förhåller sig till de jämställdhetspolitiska målen samt vilka konsekvenser olika åtgärder eller beslutsalternativ får för kvinnor respektive män när det gäller bemötande och service, representation och fördelning av makt och resurser.

Det handlar också om att analysera huruvida identifierade skillnader mellan könen beror på stereotypa föreställningar om kön istället för på människors verkliga behov. För att göra en jämställdhetsanalys behövs kunskaper om både jämställdhet och genus.

Kön och genus
Med kön avses ofta det biologiska och juridiska kön som används vid exempelvis könsuppdelad statistik. Genus betyder socialt och kulturellt kön, det vill säga de egenskaper och förmågor som vårt samhälle knyter till kvinnor respektive män. De föreställningar vi har om vad som anses vara kvinnligt och manligt är i ständig förändring och skiljer sig mellan tidsperioder och kulturer.
Allt jämställdhetsarbete utgår från denna förståelse.

Maskulinitet
Maskulinitet är ett begrepp som fokuserar på manligt genus dvs. mäns psykologiska, sociala och kulturella livsvillkor, livsstilar, attityder och handlingssätt. Det handlar också om hur manlighet (re)konstrueras kulturellt och socialt, dvs. vilka egenskaper och beteenden hos män som förväntas och premieras i samhället.

Könsidentitet och uttryck
Könsidentitet är en individs självidentifierade, självupplevda kön dvs. det individen känner sig som. Ingen annan kan bestämma detta åt någon annan, och var och en har rätt att själv avgöra sin egen könsidentitet. Könsuttryck är hur en individ uttrycker sitt kön. Det görs t.ex. genom kläder, kroppsspråk, frisyr och socialt beteende.

En individs könsuttryck kan stämma överens med könsidentiteten men det behöver inte vara så.

I arbete med jämställdhet är det särskilt viktigt att vara medveten om och uppmärksamma att inte alla identifierar sig som kvinnor eller män.

Intersektionalitet
Intersektionalitet är ett begrepp som används för att synliggöra att individer eller grupper inte är statiska eller homogena, samt att olika maktordningar samverkar och förstärker varandra. Exempelvis påverkar könsidentitet eller könsuttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning, ålder och socioekonomi de förutsättningar och möjligheter kvinnor och män har i samhället.

Stockholms stad

Program för lika rättigheter och möjligheter oavsett sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck 2018-2022

stockholm.se

Program för lika rättigheter och möjligheter oavsett sexuell läggning, könsidentitet eller könsidentitet 2018-2022
Juni 2017
Dnr:171-116/2017
Utgivare: Stadsledningskontoret

Innehåll

Introduktion **3**
Inledning **4**
Övergripande inriktning och fokusområden **8**
1. *Våld, diskriminering och andra kränkningar mot hbtq-personer ska upphöra*
2. *Unga hbtq-personer ska ha lika rättigheter och möjligheter*
3. *Hbtq- personer ska ha likvärdigt stöd, omsorg och vård (sociala tjänster)*
4. *Hbtq-personer ska ha likvärdig tillgång till kultur, idrott och fritid*
5. *Staden ska samverka med civila samhället för hbtq-personers lika rättigheter och möjligheter*

Genomförande och uppföljning **10**
Referenser **13**
Begreppsdefinitioner **15**

Introduktion

Detta program tydliggör den övergripande inriktningen för stadens arbete med att säkerställa lika rättigheter och möjligheter oavsett sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck i enlighet med visionen om ett Stockholm för alla.

I programmets första del beskrivs bakgrund till utmaningarna för att tillgodose hbtq-personers rättigheter och stadens övergripande inriktning inom området.

Den andra delen pekar ut fem prioriterade fokusområden förstadens nämnder och bolagsstyrelser. Verksamheterna ska i sin ordinarie planering själva konkretisera vilka aktiviteter de behöver genomföra inom ~~de~~ fokusområdena för att nå stadens mål samt hur de ska samverka med andra aktörer.

Den tredje delen av programmet beskriver ansvarsfördelning och övergripande arbetssätt samt hur uppföljningen ska göras.

Avslutningsvis definieras ett antal centrala begrepp inom området.

Inledning

Ett Stockholm för alla är en stad som lever upp till och respekterar de mänskliga rättigheterna. Ett Stockholm för alla innebär att alla har möjlighet att vara sig själva fullt ut i livets alla skeden.

Hbtq är ett samlingsbegrepp för homosexuella, bisexuella, ~~och~~ transpersoner och queera personer som grupp. Det är dock viktigt att komma ihåg att det inte är en homogen grupp eller enhet. Det som är gemensamt är att individen bryter mot heteronormen som förutsätter att alla är antingen kvinnor eller män, att de är cis-personer (~~d.v.s.~~det vill säga identifierar sig med det kön de tilldelades vid födseln) och att de attraheras av det motsatta könet.

Homosexuellas, bisexuellas och transpersoners formella rättigheter har gradvis stärkts i Sverige under flera år. Trots detta finns brister när det gäller hbtq-personers livssituation och villkor, inte minst när det gäller transpersoners situation.

FN:s konventionsövervakande organ har påpekat att Sverige brister i att kartlägga och åtgärda utsatta gruppers livsvillkor. När det gäller hbtq-personer saknas i stor utsträckning både kvantitativ och kvalitativ data som synliggör hbtq-personers utsatthet och behov.

En granskning av Stockholms stads externa kommunikation visar att representationen av människor med annan sexuell läggning än heterosexuell och personer med könsöverskridande identitet eller uttryck är bristfällig[1].

Erfarenhet av och rädsla för våld, trakasserier och andra former av hatbrott är vanligare förekommande bland hbtq-personer än bland heterosexuella, vilket leder till ohälsa. Dubbelt så många homo- och bisexuella personer anger att de har nedsatt psykiskt välbefinnande jämfört med heterosexuella[2]. Transpersoner tenderar att ha ytterligare nedsatt psykiskt välbefinnande[3].

Unga hbtq-personers utsatta situation uppmärksammas enligt forskningen överlag inte tillräckligt i skolan där de ofta känner sig otrygga. I synnerhet utsätts unga homo- och bisexuella män och transpersoner för våld och hot om våld. Även i fråga om våld och

[1] Gullers Group genomförde under 2016 en granskning på uppdrag av stadsledningskontoret.
[2] Hälsa på lika villkor? – hälsa och livsvillkor bland hbt-personer, Statens folkhälsoinstitut, 2006
[3] Hälsan och hälsans bestämningsfaktorer bland transpersoner, Folkhälsomyndigheten, 2015

förtryck i hemmet blir unga hbtq-personer oftare utsatta[4]. Många hbtq-personer har ett lågt förtroende för och är osäkra på bemötandet i den kommunala omsorgen[5]. Våld i nära relationer och hedersrelaterat våld som drabbar hbtq-personer riskerar dessutom att förbises på grund av bristande kompetens om hbtq-frågor inom socialtjänsten[6].

Många hbtq-personer i Sverige väljer att inte vara öppna med sin läggning på jobbet[7]. Detta skulle kunna kopplas till en befarad rädsla för kollegornas eller chefernas brist på förståelse eller kränkande attityder. Samtidigt vittnar många hbtq-personer om att de känner stress över att leva ett dubbelliv.

Ett Stockholm för alla innebär att stadens verksamheter bedrivs så att den service och omsorg och de tjänster som erbjuds stockholmarna är lika tillgänglig, och av lika hög kvalitet för alla, oavsett könsidentitet, könsuttryck eller sexuell läggning. Stockholms stad behöver öka kunskaperna inom verksamheterna och förstärka arbetet för att upprätthålla en hög kvalitet för alla. Staden har också som arbetsgivare en betydande roll för att säkerställa en öppen och inkluderande arbetsmiljö för alla anställda och för att främja lika rättigheter och möjligheter i arbetslivet oavsett könsidentitet, könsuttryck eller sexuell läggning. Stadens roll som arbetsgivare behandlas närmare i Stockholms stads personalpolicy.

Program för lika rättigheter och möjligheter oavsett sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck kompletterar särskilt följande styrdokument:

- Stockholms stads personalpolicy
- Stockholms stads program mot våld i nära relationer samt hedersrelaterat våld och förtryck 2017-2020
- Program för barnets rättigheter och inflytande i Stockholms stad 2018-2022
- Program för ett jämställt Stockholm 2018-2022
- Program för delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2011-2016, Stockholm – en stad för alla
- Program för barn och ungdomskultur i Stockholms stad, Kultur i ögonhöjd
- Idrottspolitiskt program Stockholms stad 2013-2017

[4] Hon han hen - En analys av hälsosituationen för homosexuella och bisexuella ungdomar samt för unga transpersoner, Mucf 2010
[5] Utvecklingen av hälsan och hälsans bestämningsfaktorer bland hbt-personer, Folkhälsomyndigheten, 2014,
[6] Hur staden ska arbeta med detta område beskrivs närmare i stadens program mot våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtyck.
[7] 44 procent har aldrig eller sällan varit öppna på jobbet och 20 procent har alltid eller ofta upplevt en negativ attityd mot hbtq-personer på arbetsplatsen, FRA EU LGBT survey 2012

- Program för stöd till anhöriga 2017-2020
- Program för kvalitetsutveckling
- Stockholm stads program för upphandling och inköp
- Kommunikationsprogram för Stockholms stad år 2017-2022

Mänskliga rättigheter

FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna (1948) slår fast att alla människor, oavsett land, kultur och sammanhang, är födda fria och lika i värde och rättigheter. De mänskliga rättigheterna är universella och gäller för alla.

Ansvaret för att de mänskliga rättigheterna inte kränks vilar på regeringen och på all statlig och kommunal verksamhet. Regeringsformen slår fast att den offentliga makten ska utövas med respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans frihet och värdighet.

Kommuner och landsting ansvarar för verksamheter som berör de flesta av individens rättigheter. Det är i mötet mellan den kommunala verksamheten och invånaren som rättigheterna konkretiseras i vardagen. Det är därmed kommuner och landstings arbete som i hög grad avgör hur väl Sverige lever upp till principer och krav som ställs i internationella konventioner gällande de mänskliga rättigheterna.

Sverige har kommit förhållandevis långt i lagstiftningen kring hbtq-personers rättigheter men det kvarstår utmaningar. Många människor kommer som flyktingar till Stockholm och möter stadens verksamheter. I dessa möten är det viktigt att värna ~~om~~ de mänskliga rättigheterna och att hbtq-personers särskilt utsatta situation beaktas.

Arbetet för att tillgodose individens rättigheter bedrivs både främjande och förebyggande. För att nå långsiktiga mål om allas lika rättigheter och möjligheter kan det ibland behövas särskilda åtgärder som riktas till vissa grupper.

Utgångspunkter för programmet

FN-konventioner och FN:s allmänna förklaring om mänskliga rättigheter är grunden för nationellt och internationellt skydd för homo-, bisexuella eller transpersoners och queera personers åtnjutande av de mänskliga rättigheterna. Sexuell läggning och könsidentitet är en integrerad del av varje enskild persons värdighet och mänsklighet och får inte utgöra grunden för diskriminering eller

övergrepp. Detta slås fast i Yogyakartaprinciperna som omfattar principer om t. ex rätten till social trygghet, rätten till bästa uppnåeliga hälsa, rätten att bilda familj, rätten till utbildning och rätten att delta i det offentliga livet[8].

I Europakonventionen, artikel 14 tillsammans med andra artiklar i konventionen slås det fast ett förbud mot diskriminering och garanterar skydd för de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna. Artiklarna anses vara tillämplig då en person diskrimineras på grund av sin sexuella läggning. Europakonventionen gäller som lag i Sverige.

Regeringen antog 2014 den första nationella strategin för lika rättigheter och möjligheter oavsett sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck. Syftet med strategin var att stärka arbetet för homosexuella, bisexuella och transpersoners situation i Sverige.

Diskrimineringslagen syftar till att motverka diskriminering och främja allas lika rättigheter och möjligheter.

Syfte

Stockholms stads program för lika rättigheter och möjligheter oavsett sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck är ett styrdokument för alla stadens nämnder och bolagsstyrelser. Programmet ~~samt~~ ska, så långt som möjligt, tillämpas i uppdrag som staden ger andra organisationer.

Programmet syftar till att utveckla och säkerställa kvaliteten i stadens verksamheter så att alla människor, oavsett könsidentitet, könsuttryck eller sexuell läggning, blir bemötta likvärdigt, får sina rättigheter tillgodosedda och inte diskrimineras. Syftet är också att den service och omsorg och de tjänster som erbjuds stockholmarna är lika tillgänglig, av lika hög kvalitet och lika väl anpassade för alla, oavsett könsidentitet, könsuttryck eller sexuell läggning.

Staden bidrar därmed till ett jämlikt, jämställt, icke-diskriminerande och socialt hållbart samhälle.

[8] Yogyakartaprinciperna (2006) utgör internationella rättsprinciper om tillämpning av internationell rätt när det gäller brott mot mänskliga rättigheter på grund av sexuell läggning och könsidentitet. Rättsprinciperna är framtagna av Internationella juristkommissionen och International Service for Human Rights.

Övergripande inriktning och fokusområden

Övergripande inriktning

I Stockholm har alla samma möjlighet och makt att forma samhället och sina egna liv utan att begränsas av exkluderande normer kopplat till kön, könsidentitet, könsuttryck eller sexuell läggning.

Fokusområden

Här anges programmets fokusområden och ett antal särskilt viktiga frågor inom varje område.

1. **Våld, diskriminering och andra kränkningar mot hbtq-personer ska upphöra**

   1.1 Stockholm ska vara en trygg stad att leva i oavsett sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck.

   1.2 Hbtq-personers utsatthet för trakasserier, våld, diskriminering och andra kränkningar samt hatbrott ska upphöra.

   1.3 Brott mot hbtq-personer ska synliggöras och benägenheten hos de som utsätts att söka hjälp och skydd ska öka.

   1.4 Hbtq-personer som utsätts för våld, ~~t.ex.~~ exempelvis våld i nära relation, hedersrelaterat våld och hatbrott, ska ha likvärdig tillgång till skydd, stöd och hjälpinsatser och bemötas utifrån sina individuella behov.

2. **Unga hbtq-personer ska ha lika rättigheter och möjligheter som andra unga**

   2.1 Alla unga, oavsett sexuell läggning och könsidentitet och könsuttryck, ska ha möjlighet att delta på likvärdiga villkor och ha likvärdig tillgång till välfärd – utbildning, omsorg, hälsa och fritid.

   2.2 Unga hbtq-personer ska känna sig trygga i att kunna vara sig själva. Normer som verkar inskränkande och exkluderande för hbtq-personer ska synliggöras och motverkas i verksamheter som vänder sig till unga.

   2.3 Skolan ska vara en trygg plats för alla unga, oavsett sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck. Det främjande

och förebyggande arbetet kopplat till normer kring sexualitet och kön ska vara väl utvecklat i alla stadens skolor.

2.4 Barn och elever som lever i regnbågsfamiljer ska bemötas likvärdigt och deras familjeförhållanden ska speglas i pedagogiska material, samtal och kulturaktiviteter i förskolan och skolan.

2.5 Unga hbtq-personer ska ha likvärdig tillgång till trygga mötesplatser och meningsfulla fritidsaktiviteter, samt möjlighet att bygga egna nätverk och skaffa sig positiva förebilder inför vuxenlivet.

2.6 Stadens medarbetare som kommer i kontakt med unga ska vara uppmärksamma på om ett barn far illa i hemmiljö eller hindras att uttrycka sin identitet eller sexuella läggning. Anmälningsplikt gäller vid oro för att ett barn far illa.

3. Hbtq- personer ska ha likvärdigt stöd, omsorg och vård

3.1 Hbtq-personer ska ha god och likvärdig tillgång av stöd, omsorg och vård samt få sina behov tillgodosedda. Hbtq-personer ska känna högt förtroende för och känna sig trygga i att efterfråga och söka den omsorg och vård som de är i behov av.

3.2 Staden ska i myndighetsutövning behandla och bemöta stockholmarna likvärdigt och respektfullt oavsett könsidentitet, könsuttryck eller sexuell läggning eller familjekonstellation.

3.3 Äldre hbtq-personer eller hbtq-personer med funktionsnedsättning i behov av stöd och omsorg ska ha tillgång till en trygg och likvärdig service. I vård- och omsorgssituationer ska ett respektfullt och lyhört bemötande, oavsett utförare garanteras.

3.4 Hbtq-personer ska ha samma förutsättningar för god fysisk såväl som psykisk hälsa.

4. Hbtq-personer ska ha likvärdig tillgång till kultur, idrott och fritid

4.1 Hbtq-personer ska ha likvärdig tillgång till stadens utbud av kultur-, fritids-, idrotts- och motionsverksamhet. Verksamheterna ska vara planerade och utformade så att hbtq-personer tryggt kan ta del av aktiviteter.

4.2 Hbtq-personer, deras erfarenheter och livsvillkor ska speglas i stadens kulturverksamheter. Exkluderande normer kring sexualitet och kön ska uppmärksammas.

5. Staden ska samverka med civila samhället för hbtq-personers lika rättigheter och möjligheter

5.1 Staden ska stödja civilsamhällets aktörer som tillhandahåller trygga mötesplatser, sociala aktiviteter och fritidsverksamheter som riktar sig till olika individer inom hbtq-gruppen, särskilt för unga, äldre och nyanlända.

5.2 Föreningar som får stöd av staden ska arbeta för att motverka diskriminering och kränkande behandling i sina verksamheter utifrån sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck.

5.3 Staden ska delta i och stödja evenemang som synliggör och lyfter fram mänskliga rättigheter och hbtq-personers livssituation.

Genomförande och uppföljning

Ansvar

Nämnder och bolagsstyrelser ansvarar för genomförande av programmet. Detta görs inom ramen för ordinarie planering och uppföljning av verksamheten. I programmet tydliggörs stadens inriktning för arbetet och ett antal gemensamma fokusområden för stadens nämnder och bolagsstyrelser preciseras. Programmet utgör vidare en grund för samverkan mellan stadens aktörer.

I verksamhetsplanerna ska nämnder och bolagsstyrelser precisera hur de arbetar med de fokusområden som redovisas i programmet. Fokusområdena och de prioriterade frågorna utgör en grund när

nämnder och bolagsstyrelser konkretiserar nämnd- och bolagsmål, indikatorer och aktiviteter som bidrar till att uppfylla kommunfullmäktiges mål i stadens budget. Den ordinarie uppföljningen av dessa mål, aktiviteter och indikatorer i tertialrapporter och verksamhetsberättelsen utgör därmed en uppföljning av nämndens och bolagsstyrelsens insatser för att säkerställa lika rättigheter och möjligheter oavsett sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck.

Kommunstyrelsen ansvarar för en samlad uppföljning av arbetet inom stadens verksamheter, övergripande samordning samt för att vid behov tydliggöra stadens prioriteringar inom området.

Kunskap

Nämnder och bolagsstyrelser ansvarar för att det finns god kompetens i organisationen för att inkludera ett hbtq-perspektiv i verksamheten, dvs. inte utgå från att alla identifierar sig som män eller kvinnor, att alla är cispersoner eller attraheras av motsatt kön.

Förtroendevalda, förvaltnings- och bolagsledningar och nyckelpersoner behöver kunskaper om hbtq-personers livsvillkor och om heteronormen, samt vad det innebär för arbetet med ledning och styrning.

Medarbetare i staden behöver ha relevant kunskap om hbtq-personers livsvillkor och situation och om hur heteronormen kan utgöra ett hinder för ett professionellt och respektfullt bemötande, utifrån den egna verksamhetens områden. Särskilt viktigt är det att den kunskapen finns hos medarbetare som möter barn och unga.

Den diplomutbildning som kommunstyrelsen har tagit fram ska användas för att stärka verksamheters kompetens för att säkerställa lika rättigheter och möjligheter oavsett sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck.

Kommunikationen om stadens tjänster och service behöver innefatta hbtq-personer såväl språkligt som bildmässigt. Medarbetare med ansvar för extern och intern kommunikation ska ha kunskap om normkritisk kommunikation och bildanalys för att hbtq-personer inte ska vara exkluderade i stadens externa och interna kommunikation.

Kunskapsutveckling om hbtq-personers livsvillkor och situation ska ske löpande. Här fyller hbtq-organisationerna en viktig funktion genom sin sakexpertis.

Kommunstyrelsen ansvarar för att i samband med genomförande av ~~strategin~~ programmet genomföra introducerande utbildningsinsatser för förtroendevalda, förvaltnings- och bolagsledningar och nyckelpersoner.

Metoder och arbetssätt

Normkritiskt förhållningssätt

Ett normkritiskt förhållningssätt, ibland kallat normmedvetet, handlar om att man i verksamheten fokuserar på och granskar de normer och strukturer som leder till att människor kränks, diskrimineras eller osynliggörs. Det handlar exempelvis om att ~~t.ex.~~ i utvecklingsarbete kring bemötande särskilt diskutera vilka som inkluderas respektive exkluderas, vilka som verksamheten är anpassad efter och vilka som kan missgynnas.

I det förebyggande arbetet mot våld ska en del vara att motverka traditionella normer kring kön med fokus på normer kring maskulinitet och att synliggöra hur dessa bidrar till att våld uppstår. Viktiga verksamheter för detta är förskola och skola. Skolor kan behöva förstärka det främjande och förbyggande arbetet kopplat till normer kring sexualitet och kön.

Bemötande, likabehandling och diskriminering

Alla stadens verksamheter som möter medborgarna behöver utveckla former för att säkra att de behandlar och bemöter stockholmarna likvärdigt och respektfullt oavsett könsidentitet, könsuttryck eller sexuell läggning eller familjekonstellation. Det innebär bland annat att information och formulär som används ska utgå från inkluderande normer och språkbruk kring kön och sexualitet. Det krävs också ett aktivt arbete mot diskriminering. Det gäller inte minst inom förskolan, skolan, fritidsverksamheter, arbetsmarknadsinsatser, medborgarkontor och bostadsförmedling samt vid myndighetsutövning.

Det är viktigt att vara medveten om att olika gruppers och individers förutsättningar och möjligheter inte enbart påverkas av omgivningens föreställningar om sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck utan förstärks ytterligare av föreställningar om kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, ålder och socioekonomi.

I Stockholms stads arbete med riktlinjer, rutiner och anvisningar ska hbtq-perspektivet beaktas för att säkerställa att perspektivet omfattar stadens medarbetare.

Synliggörande av hbtq-personers upplevelser

Staden behöver utveckla metoder och rutiner för att synliggöra och öka kunskapen om hbtq-personers upplevelser av verksamheternas utformning och bemötande. Att efterfråga hbtq-personers upplevelser ger kunskap och är i sig inkluderande och respektfullt.

I samband med undersökningar som syftar till att följa upp verksamheterna behöver homo- och bisexuella och transpersoners erfarenheter och upplevelser inkluderas. Det kan handla om utformning av enkäter, intervjuer eller fokusgrupper för att nå fördjupad kunskap. Enkäter, såsom medarbetar-, brukar- eller kundenkäter, behöver där det är möjligt innefatta ett tredje könsalternativ i form av ”annat”, utöver ”vet ej/ vill inte ange”.

Referenser

- Diskrimineringslag (2008:567)
- Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna (2007)
- FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna (1948)
- Idrottspolitiskt program Stockholms stad 2013-2017
- Program för barn och ungdomskultur i Stockholms stad, Kultur i ögonhöjd
- Program för barnets rättigheter och inflytande i Stockholms stad 2018-2022
- Program för ett jämställt Stockholm 2018-2022
- Program för delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2011-2016, Stockholm – en stad för alla
- Program för kvalitetsutveckling
- Program för stöd till anhöriga 2017-2020
- Stockholms stads personalpolicy
- Stockholm stads program mot våld i nära relationer samt hedersrelaterat våld och förtryck 2017-2020
- Stockholm stads program för upphandling och inköp
- Regeringen strategi för lika rättigheter och möjligheter oavsett sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck (2014)
- Skollag (2010:800)
- Socialtjänstlag (2001:453)

- Yogyakartaprinciperna om tillämpning av det internationella skyddet för de mänskliga rättigheterna vad gäller sexuell läggning och könsidentitet (2006)
- Vision 2040 Ett Stockholm för alla

Bilaga

Begreppsdefinitioner

Sexuell läggning
Bisexualitet, heterosexualitet och homosexualitet är sexuella läggningar enligt svensk lagstiftning (juridisk definition). Sexuell läggning innefattar praktik och preferens, men framförallt identitet. Sexuell identitet handlar om hur en person själv upplever eller definierar sin sexualitet.

Heterosexuell är en person som blir kär i och/eller attraheras av människor av annat kön än en själv. Bisexuell är en person som blir kär i och/eller attraherad av människor oavsett kön.
Homosexuell är en person som blir kär i och/eller attraherad av någon av samma kön som en själv.

Transpersoner
Transpersoner är ett paraplybegrepp som avser personer som bryter mot samhällets normer av kön, Trans handlar inte om sexuell läggning utan transpersoner kan vara hetero-, homo- eller bisexuella.

Begreppet innefattar många undergrupper och det går att vara transperson på många olika sätt. Begreppet anses vanligen omfatta transsexuella, transvestiter, intersexuella och personer som identifierar sig som transgender eller intergender.

Könsidentitet och uttryck
Könsidentitet är en persons självidentifierade, självupplevda kön dvs. det personen känner sig som. Ingen annan kan bestämma detta åt någon annan, och var och en har rätt att själv avgöra ens egen könsidentitet. Könsuttryck är hur en person uttrycker sitt kön. Det görs t.ex. genom kläder, kroppsspråk, frisyr och socialt beteende. En individs könsuttryck kan stämma överens med könsidentiteten, men det behöver inte vara så.

Kön och genus
Med kön avses ofta det biologiskat och juridiskat kön som används vid exempelvis könsuppdelad statistik. Biologiskt kön definieras utifrån inre och yttre könsorgan, könskromosomer och hormonnivåer. Juridiskt kön är det kön som står registrerat i folkbokföringen, pass eller legitimation. I Sverige finns bara två juridiska kön.
Genus betyder socialt och kulturellt kön, det vill säga de egenskaper och förmågor som vårt samhälle knyter till kvinnor respektive män.

De föreställningar vi har om vad som anses vara kvinnligt och manligt är i ständig förändring och skiljer sig mellan tidsperioder och kulturer.

Cispersoner
Cisperson är ett begrepp som används för att beskriva en person vars könsidentitet och könsuttryck stämmer överens med det kön man tilldelades vid födelsen. Exempelvis en person som föds med penis, ser sig själv som man och har könet man registrerat som kön i folkbokföringen. Förenklat uttryck är en cisperson en person som inte är en transperson. Begreppet har inget med sexuell läggning att göra.

Heteronorm
Heteronormen är den norm i samhället som förutsätter att alla människor är antingen kvinna eller man och ingenting annat, och att dessa är två motsatta kön. Kvinnor och män förväntas vara olika, feminina respektive maskulina. Enligt heteronormen förväntas alla även vara heterosexuella och cispersoner (~~d.v.s.~~ det vill säga identifierar sig med det kön de tilldelades vid födseln). Att följa eller passera inom heteronormen ger ekonomiska, politiska och sociala fördelar.

Queer
Queerteori är en samlingsbenämning på olika teoretiska perspektiv som menar att kön och sexuell läggning är en social konstruktion. I grunden är det ett ifrågasättande av heteronormen. En individ kan definiera sin könsidentitet och/eller sin sexuella läggning som queer. Att kalla sig queer kan innebära en önskan att inkludera alla kön och sexualiteter eller att inte behöva identifiera eller definiera sig.

Regnbågsfamilj
En familj där en eller flera av föräldrarna är hbtq-personer, till exempel en familj med föräldrar av samma kön eller en familj där en eller flera av föräldrarna är transpersoner eller har transbakgrund.

Intersektionalitet
Intersektionalitet är ett begrepp som används för att synliggöra att individer eller grupper inte är statiska eller homogena, samt att olika maktordningar samverkar och förstärker varandra. Exempelvis påverkar etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning, kön, könsidentitet, könsuttryck, ålder, socioekonomi och bostadsort de förutsättningar och möjligheter grupper/individer har i samhället.

Normkritik
Normkritik, ibland även kallat normmedvetenhet, är ett förhållningssätt som har till syfte att synliggöra och granska vilka normer som råder i en grupp eller i ett samhälle för att se vilka som inkluderas och vilka som exkluderas.

~~Det~~ Normkritik handlar om att förändra de normer som leder till att vissa har privilegier och att andra osynliggörs. Det handlar inte om att majoriteten ska tolerera de som avviker eller bryter mot normen. Fokus ligger på att reflektera kring vad som ses som självklart och normalt och vad det får för påverkan på vilka personer som då ges makt och fördelar på bekostnad av andra, (oftast) minoritetsgrupper. Syftet med att granska normer är att begripa vad som möjliggör diskriminering och att bli medveten om sina egna föreställningar för att kunna medverka till att alla har individer likvärdiga förutsättningar.

Att visa tolerans har länge ~~används~~ använts som begrepp i för att motverka diskriminering i arbetet för mänskliga rättigheter. Ett normkritiskt perspektiv på tolerans innebär att fråga sig vem som har makten att tolerera vem. Att istället tala om respekt öppnar upp för en bättre jämbördighet. Det finns en skillnad i att tolerera någon och att respektera någon.

Maskulinitet
Maskulinitet är ett begrepp som fokuserar på manligt genus dvs. mäns psykologiska, sociala och kulturella livsvillkor, livsstilar, attityder och handlingssätt. Det handlar också om hur manlighet (re)konstrueras kulturellt och socialt, dvs. vilka egenskaper och beteenden hos män som förväntas och premieras i samhället.

Hatbrott
Hatbrott innebär att någon angriper en person eller en grupp av människor på grund av deras uppfattade ras, hudfärg, etniska bakgrund, trosbekännelse, sexuella läggning eller könsidentitet eller uttryck. Den som utsätts behöver inte ha egenskapen ifråga utan det räcker om gärningspersonen tror eller uppfattar att denna har det eller anser att denna *representerar* en grupp människor med sådana egenskaper. Hatbrott är ett resultat av bristande respekt för mänskliga rättigheter och människors lika värde.

Stockholms stad

Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning

2018–2023

Antaget av kommunfullmäktige 2018-05-28

Inledning

Stockholms stad har högt ställda mål för att garantera alla som bor och verkar i Stockholm full delaktighet i samhällslivet och arbetar sedan länge med att öka tillgängligheten i staden och delaktigheten i samhället för personer med funktionsnedsättning.

Det här programmet är ett styrdokument som stadens nämnder och bolagsstyrelser ska utgå från när de planerar och följer upp sitt arbete för att nå stadens mål om ett Stockholm som är tillgängligt för alla, där personer med funktionsnedsättning är fullt delaktiga på jämlika villkor som alla andra, utan diskriminering.[1]

Det bygger på FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, den nationella funktionshinderspolitiken och på stadens vision om ett Stockholm som är tillgängligt för alla och ett föredöme i skyddet av mänskliga rättigheter.

Den första delen beskriver utgångspunkter för programmet och olika utmaningar som finns när det gäller rätten för personer med funktionsnedsättning att delta i samhällslivet på jämlika villkor utan diskriminering.

Den andra delen beskriver vad ett funktionshindersperspektiv är och hur stadens nämnder och bolagsstyrelser ska använda det i arbetet med programmet.

Den tredje delen pekar ut åtta fokusområden som är prioriterade för staden att arbeta med. Alla nämnder och bolagsstyrelser ska i sin ordinarie planering precisera vilka aktiviteter de behöver genomföra inom de prioriterade områdena för att nå stadens mål och hur de ska samverka inom staden samt med andra aktörer.

Den fjärde delen beskriver ansvarsfördelning och hur uppföljningen ska göras samt olika arbetssätt och verktyg som har visat sig användbara i funktionshinderspolitiskt arbete. Avslutningsvis beskrivs begrepp och definitioner. Här återfinns också en referenslista och en förteckning över de olika artiklarna i FN-konventionen för rättigheter för personer med funktionsnedsättning samt, allra sist, ett schema över nämnders och bolagsstyrelsers ansvar för olika fokusområden.

1 Programmet är en reviderad version av Program för delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2011–2016, dnr 326-2538/2010, KF 2011-06-13.

Innehåll

Inledning 4

Utgångspunkter för programmet 6

Ett funktionshindersperspektiv i arbetet 12

Åtta fokusområden 16

1 Rätten till arbete och försörjning 18
2 Rätten till utbildning och att få det stöd som behövs för att nå kunskapsmålen 19
3 Rätten att kunna förflytta sig, vistas i och använda Stockholms inne- och utemiljö samt att ha en fungerande bostad och garanteras säkerhet i kris 20
4 Rätten till information och kommunikation samt att få tillgång till ny teknik 24
5 Rätten till bästa möjliga hälsa 26
6 Rätten till individuellt stöd 27
7 Rätten till en meningsfull fritid 30
8 Rätten att delta i demokratin 31

Genomförande och uppföljning 33

Arbetssätt och verktyg 35

Begrepp och definitioner 39

Referensdokument 42

Artiklar i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning 43

Nämnders och bolagsstyrelsers ansvar för programmets olika fokusområden 44

FOTO: STOCKPHOTO

Utgångspunkter för programmet

Staden ska aktivt förhindra att personer med funktionsnedsättning diskrimineras i den egna verksamheten och säkerställa tillgänglighet.

Stockholms stads program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning bygger på FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, Agenda 2030, Europakonventionen, den nationella funktionshinderspolitiken och svensk lagstiftning samt stadens vision och funktionshinderspolitiska mål.

DELAKTIGHET
Rätten för personer med funktionsnedsättning att kunna delta fullt ut i samhällslivets alla delar på jämlika villkor som alla andra och ta del av sina rättigheter, utan hinder i form av diskriminering eller bristande tillgänglighet.

Den etiska grunden för programmet är principen att alla människor är lika i värdighet och rättigheter. Programmet är rättighetsbaserat och har som övergripande mål att alla människor, oavsett funktionsförmåga, ska ges möjlighet att åtnjuta sina mänskliga rättigheter. Alla ska ha lika rätt till stadens skydd, stöd och service samt ges möjlighet att delta i alla delar av samhällslivet.

Staden ska aktivt förhindra att personer med funktionsnedsättning diskrimineras i den egna verksamheten och säkerställa tillgänglighet.

Funktionshinder i omgivningen ska identifieras, förebyggas och undanröjas. Full delaktighet förutsätter också att personer med funktionsnedsättning inkluderas i stadens planering och beslutsprocesser på jämlika villkor som andra. Det är hela stadens ansvar att se till att ingen exkluderas och att alla människors kompetens tas tillvara.

FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning

FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning trädde i kraft i Sverige 2009. Den offentliga sektorn i landet har ett juridiskt ansvar att förverkliga innehållet i konventionen.[2]

Konventionen förtydligar vad mänskliga rättigheter innebär i förhållande till personer med funktionsnedsättning och bygger på ett antal principer som exempelvis jämlikhet, icke-diskriminering, jämställdhet, delaktighet och tillgänglighet. Samtliga principer ska tolkas in i varje rättighetsartikel, som handlar om åtgärder för att personer med funktionsnedsättning ska få tillgång till sina mänskliga rättigheter.

2 Mänskliga rättigheter för personer med funktionsnedsättning, prop. 2008/09:28.

20%

Ungefär 20 procent av Sveriges och stadens befolkning uppger att de har en funktionsnedsättning som påverkar det dagliga livet.[3]

Lagstiftning, föreskrifter och allmänna råd

Regeringsformen (RF) anger att det allmänna ska verka för att alla ska kunna uppnå delaktighet och jämlikhet i samhället. Det allmänna ska även motverka diskriminering på grund av bland annat funktionsnedsättning.

Lagar som styr krav på tillgänglighet, icke-diskriminering och delaktighet är viktiga i arbetet med programmet. Plan- och bygglagen (PBL), arbetsmiljölagen och diskrimineringslagen reglerar till exempel krav på tillgänglighet och icke-diskriminering. Lagen om offentlig upphandling (LOU) anger att krav på tillgänglighet ska ställas vid upphandlingar. Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS) och socialtjänstlagen (SoL) samt övriga lagar som avser individuellt behovsprövade stödinsatser ska bidra till delaktighet och självständighet på jämlika villkor för personer med funktionsnedsättning.

EU-rätten är också tillämplig, liksom internationella och europeiska konventioner, bland annat FN:s barnkonvention och Europakonventionen.

Skillnader i levnadsvillkor kvarstår

Ungefär 20 procent av Sveriges och stadens befolkning uppger att de har en funktionsnedsättning som påverkar det dagliga livet.[3] Även anhörigas livssituation påverkas. Programmet berör därför en stor andel av stadens invånare, men också andra som besöker staden.

FUNKTIONSNEDSÄTTNING
Nedsättning av fysisk, psykisk eller intellektuell funktionsförmåga.

Många medarbetare i stadens nämnder och bolagsstyrelser lägger ner ett stort engagemang i arbetet med att förbättra tillgängligheten och öka delaktigheten i samhället för personer med funktionsnedsättning. Det finns många goda exempel på förbättringar som uppnåtts. Uppföljningar bekräftar att arbetet går framåt och att medvetenheten om frågorna ökar.[4] Ändå kvarstår många hinder och det fortsatta arbetet måste därför präglas av stor beslutsamhet och förnyad kraft.

Bland annat visar en utvärdering från Myndigheten för delaktighet (MFD) att personer med funktionsnedsättning fortfarande har betydligt sämre levnadsvillkor jämfört med den övriga befolkningen, även om personer med funktionsnedsättning inte är en homogen grupp och skillnader förekommer.[5] De ekonomiska förutsättningarna för gruppen personer med funktionsnedsättning är sämre och andelen personer som saknar kontantmarginal är betydande i jämförelse med övriga befolkningen.[6]

3 Folkhälsomyndighetens folkhälsorapportering och statistik för Stockholmsregionen 2016.
4 Kommunuppföljning 2014–2016, Myndigheten för delaktighet, MFD.
5 Utvärdering och analys av funktionshinderspolitiken 2011–2016, Myndigheten för delaktighet, 2016.
6 Delrapportering av regeringsuppdrag Delrapportering av regeringsuppdrag inom ramen för ”En strategi för genomförande av funktionshinderspolitiken 2011–2016”, Folkhälsomyndigheten, 2016.

FOTO: LIESELOTTE VAN DER MEIJS

För kvinnor med funktionsnedsättning beskrivs genomgående sämre levnadsvillkor än för män med funktionsnedsättning.

MFD menar att utvecklingen av tillgänglighet och delaktighet i landet som helhet går alltför långsamt. Särskilt inom utbildning och arbetsmarknad krävs mer effektiva insatser, men också inom kultur, idrott och fritid. Det behövs också insatser för att öka det aktiva deltagandet i demokratiska processer.

Nästa avsnitt beskriver områden där skillnader i levnadsvillkor har uppmärksammats och vad skillnaderna består i.

FOTO: JESSELOTTE VAN DER HELM

I skolan beskrivs skillnader som handlar om att många elever med funktionsnedsättning inte får det stöd de behöver och har rätt till i sin utbildning.

Ojämlika villkor skapar hinder för delaktighet

I *skolan* beskrivs skillnader som handlar om att många elever med funktionsnedsättning inte får det stöd de behöver och har rätt till i sin utbildning, vilket får konsekvenser för resultaten i skolan och senare i livet. Bristande tillgänglighet i undervisningslokaler och andra pedagogiska resurser, vantrivsel, ökad risk för mobbning och att utsättas för kränkningar och fysiskt våld anges som förklaringar.[7]

Andra uppföljningar visar att personer med funktionsnedsättning deltar mindre på *arbetsmarknaden* än övriga befolkningen, vilket påverkar möjligheterna till försörjning och jämlika levnadsvillkor. Svårast att etablera sig på arbetsmarknaden har unga med funktionsnedsättning som inte har fullföljt gymnasiet.[8]

---

7 Skolbarns hälsovanor 2013/14 – hälsa, levnadsvanor, sociala relationer och skolupplevelse bland barn med funktionsnedsättning, Folkhälsomyndigheten, 2015.

8 Dold potential, Hinder och möjligheter för unga stockholmares etablering på arbetsmarknaden, Delrapport från Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm, Shoresh Ibrahim & Petra Wårstam Larnhed, 2016.

Personer med funktionsnedsättning upplever sämre hälsa och sämre förutsättningar för hälsa jämfört med övriga befolkningen.

På *bostadsmarknaden* redovisas skillnader som avser möjligheten att kunna få en bostad på jämlika villkor som andra. Situationen påverkas av bristen på bostäder, i det ordinarie bostadsbeståndet och i särskilda boendeformer, men också av bostadskostnaderna och av att många bostäder inte är fysiskt tillgängliga.[9] [10]

Hälsa är ett annat område där skillnader redovisas. Personer med funktionsnedsättning; särskilt barn, unga och kvinnor, upplever sämre hälsa och sämre förutsättningar för hälsa jämfört med övriga befolkningen.[11] En stor del av ohälsan förklaras med andra faktorer än funktionsnedsättningen, såsom bristande tillgänglighet, brist på inflytande och delaktighet samt ekonomisk otrygghet. Risken att utsättas för våld är större hos personer med funktionsnedsättning och de är också mer utsatta för brott. Kvinnor med funktionsnedsättning befinner sig ofta i en beroendeställning som medför en kraftigt ökad risk för våld och övergrepp.[12]

Även för *anhöriga* påverkas levnadsvillkoren. Anhöriga till personer med funktionsnedsättning drabbas oftare av ohälsa, sämre ekonomi och försämrad livskvalitet. Föräldrar till barn med funktionsnedsättning förvärvsarbetar i lägre utsträckning och har oftare akuta ekonomiska svårigheter.[13] Fler kvinnor än män går ner i arbetstid på grund av omsorgsansvaret.[14]

FUNKTIONSHINDER är en begränsning som en funktionsnedsättning innebär för en person i relation till omgivningen.

Att skapa jämlika villkor för personer med funktionsnedsättning är en stor utmaning för staden och centralt i arbetet med programmet.

Jämställdhet ingår som en viktig del i detta arbete, med syftet att utjämna skillnader i levnadsvillkor mellan flickor och pojkar, kvinnor och män med funktionsnedsättning.[15] Även anhörigas situation behöver uppmärksammas i detta hänseende. I alla åtgärder som rör barn med funktionsnedsättning är det vidare nödvändigt att beakta barns rättigheter enligt FN:s barnkonvention.

9 Bostäder att bo kvar i, SOU 2015:85.
10 Bostäder för personer med fysisk och psykisk funktionsnedsättning, Rapport 2015:6, Stadsrevisorerna Stockholms stad, 2015.
11 Slutrapportering av regeringsuppdrag En strategi inom ramen för funktionshinderspolitiken 2011-2016, Folkhälsomyndigheten, 2016.
12 Trygghetsmätningen i Stockholms stad 2014.
13 Utvärdering och analys av funktionshinderspolitiken 2011–2016, Myndigheten för delaktighet, 2016.
14 Stöd till anhöriga, Vägledning till kommunerna för tillämpning av 5 kap. 10 § socialtjänstlagen.
15 Regeringens prop. 2016/17:188, Nationellt mål och inriktning för funktionshinderspolitiken, 2017.

FOTO: LIESELOTTE VAN DER MEIJS

Ett funktions-hindersperspektiv i arbetet

I arbetet med tillgänglighet och full delaktighet i samhällslivet på jämlika villkor ska stadens nämnder och bolagsstyrelser använda ett funktionshindersperspektiv.

Funktionshindersperspektivet innehåller fyra delar som är ömsesidigt beroende av varandra:

- principen om universell utformning
- åtgärda befintliga brister i tillgängligheten
- individuella stöd och lösningar
- förebygga och motverka diskriminering.

”Åtgärder för att öka tillgängligheten kan ses som en investering för en hållbar utveckling.

Åtgärder för att öka tillgängligheten kan, förutom det huvudsakliga syftet att undanröja hinder för delaktighet och förhindra diskriminering, ses som en investering för en hållbar utveckling. Lösningar som är bra för personer med funktionsnedsättning brukar ofta vara bra för alla och minskar behovet av specialanpassningar och dyra åtgärder i efterhand. Automatiska dörröppnare underlättar till exempel även för den som kommer med barnvagn. Tydliga skyltar med *Pictogram* underlättar för alla att kunna orientera sig.[16]

Funktionshindersperspektivet ska användas i arbetet med vart och ett av programmets åtta fokusområden (se sidan 16 och framåt). Perspektivet kan liknas vid en tankemodell för att planera och utforma arbetet för varje fokusområde.

Här kommer först en beskrivning av funktionshindersperspektivets fyra delar:

Skapa lösningar med universell utformning

Principen om universell utformning innebär att planera och utforma den omgivande miljön så att den är tillgänglig och användbar för alla. Det måste ske med medvetenhet om att funktionsförmågan bland de som bor i och besöker staden varierar, så att personer med funktionsnedsättning får möjlighet att verka i vardagen på samma villkor som personer utan funktionsnedsättning.[17] Genom att göra rätt från början kan kostsamma åtgärder i efterhand undvikas.

16 Pictogram är ett visuellt språk utvecklat för personer som saknar eller har begränsad förmåga att tala, läsa och skriva.
17 Principen om universell utformning är en prioriterad inriktning i den nationella funktionshinderspolitiken (Nationellt mål och inriktning för funktionshinderspolitiken, prop. 2016/17:188).

> Individuella lösningar ska användas för att kompensera funktionsnedsättning eller brister i tillgänglighet samt ge möjlighet till självständighet och delaktighet.

Arbetet innefattar inte enbart den fysiska miljön, utan även verksamheter, tjänster, produkter och system samt program och riktlinjer. Det kan till exempel handla om stadens digitala system, informationstjänster, byggd miljö och allmänna platser, men också om bemötande.

Hänsyn behöver tas till att människor kan ha nedsatt rörelseförmåga, nedsatt syn eller hörsel, dövhet, dövblindhet, nedsatt röst- och talfunktion, nedsatt kognitiv förmåga (till följd av olika funktionsnedsättningar såsom förvärvad hjärnskada, intellektuell eller neuropsykiatrisk funktionsnedsättning), besvär i andningsorgan, allergier eller överkänslighet, psykisk ohälsa samt andra nedsättningar eller variationer i funktionsförmåga.[18]

Åtgärda befintliga brister i tillgängligheten

Brister i stadens tillgänglighet som redan finns och som hindrar delaktighet måste identifieras och åtgärdas. Arbetet kräver systematik och långsiktighet. Brister identifieras genom att analysera tillgängligheten i verksamheter, miljöer, tjänster, produkter och system. Därefter kan åtgärder planeras och genomföras. För hinder till och i lokaler dit allmänheten har tillträde samt på allmänna platser gäller Boverkets föreskrifter om enkelt avhjälpta hinder.

Använd individuella stöd och lösningar

Individuella lösningar ska användas för att kompensera funktionsnedsättning eller brister i tillgänglighet som trots allt finns samt ge möjlighet till självständighet och delaktighet. Exempel på lösningar är ledsagning, personlig assistans, anhörigstöd, särskilt stöd i skolan, daglig verksamhet, tolkning, hjälpmedel och bostadsanpassning. Besluten och det stöd som ges ska präglas av självbestämmande, rättssäkerhet och delaktighet. Jämställdhetsaspekter behöver uppmärksammas så att stöd och lösningar bidrar till att utjämna skillnader mellan flickor och pojkar, kvinnor och män med funktionsnedsättning. Även för anhöriga behöver jämställdhetsperspektivet beaktas.

Personen det gäller ska så långt som möjligt vara delaktig i de beslut som fattas. För att skapa bästa möjliga förutsättningar för delaktighet måste information och kommunikation anpassas och göras tillgänglig för individen. Barn med funktionsnedsättning ska få det kommunikationsstöd som de behöver för att lättare kunna uttrycka sina åsikter.

Förebygg och motverka diskriminering

Förbud mot diskriminering handlar om att förhindra att personer med funktionsnedsättning behandlas sämre, missgynnas och inte ges samma

18 Mer information om olika funktionsnedsättningar finns bland annat hos Habilitering & Hälsa, www.habilitering.se/start/funktionsnedsattningar.

FOTO: ISTOCKPHOTO

DISKRIMINERING
innebär att en person missgynnas eller kränks genom att behandlas sämre än någon annan i en jämförbar situation, utifrån någon eller några av diskrimineringsgrunderna.

rättigheter och möjligheter som andra. Fördomar, negativa attityder och kränkningar ska förhindras. Det ska också uppmärksammas att personer med funktionsnedsättning kan vara flerfaldigt utsatta, utifrån såväl funktionsnedsättning som kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnicitet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning och ålder.

Den som är ansvarig för en verksamhet är skyldig att genomföra skäliga åtgärder för att verksamheten ska vara tillgänglig för en person med funktionsnedsättning. Arbetsgivare och utbildningsanordnare ska med aktiva åtgärder förebygga diskriminering och främja lika rättigheter och möjligheter för alla.[19] Den som låter bli att genomföra sådana åtgärder kan göra sig skyldig till diskriminering. Åtgärderna ska leda till att en person med en funktionsnedsättning kommer i jämförbar situation med en person utan denna funktionsnedsättning.

Exempel på åtgärder kan vara att ta bort trösklar, att läsa upp menyn på en restaurang eller att erbjuda hjälpmedel som någon behöver för att kunna delta i skolan eller på arbetsplatsen.

19 Diskrimineringslag (2008:567)

FOTO: YANAN LI

Åtta fokusområden

Programmet omfattar åtta olika fokusområden som stadens nämnder och bolagsstyrelser ska arbeta med genom att tillämpa funktionshindersperspektivet. Samtliga fokusområden tar sikte på målen i stadens budget och vad som krävs för att förverkliga dem.[20] Under varje fokusområde beskrivs stadens ambitioner för det specifika området och de önskade effekterna för personer med funktionsnedsättning.

TILLGÄNGLIGHET
Begreppet tillgänglighet används för att beskriva hur väl en verksamhet, plats eller lokal fungerar för personer med funktionsnedsättning och inbegriper även tjänster, fysiska ting samt tillgång till information och ett bra bemötande.

Områdena kan ha olika relevans för olika nämnder och bolagsstyrelser (se *Nämnders och bolagsstyrelsers ansvar för programmets olika fokusområden,* sidan 44). Arbetet måste utformas med hänsyn till varje nämnds och bolagsstyrelses uppdrag. I det arbetet kan det bli aktuellt att styra med hjälp av indikatorer.

I programmets sista del beskrivs hur relevanta indikatorer ska tas fram. Förslag lämnas också på olika arbetssätt och verktyg som har visat sig användbara i arbetet med att öka tillgängligheten och delaktigheten i samhället för personer med funktionsnedsättning (se *Genomförande och uppföljning,* sidan 33 samt *Arbetssätt och verktyg,* sidan 35).

I de följande avsnitten beskrivs de åtta olika fokusområdena.

Gemensamt för arbetet inom samtliga fokusområden är att med hjälp av funktionshindersperspektivet identifiera, förebygga och undanröja hinder för full delaktighet i samhället och jämlikhet i levnadsvillkor för personer med funktionsnedsättning, utan diskriminering.

---

20 Stockholm är en stad som är tillgänglig för alla, oavsett funktionsförmåga, där personer med funktionsnedsättning inkluderas och är fullt delaktiga i samhället på jämlika villkor som alla andra, utan diskriminering.

Stadens mål knyter an till det nationella målet för funktionshinderspolitiken, som är att med FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning som utgångspunkt, uppnå jämlikhet i levnadsvillkor och full delaktighet i samhället för personer med funktionsnedsättning, i ett samhälle med mångfald som grund. Målet ska bidra till ökad jämställdhet och till att barnrättsperspektivet beaktas (prop. 2016/17:188, Betänkande 2017/18:SoU5).

1 Rätten till arbete och försörjning

I Stockholms stad ska personer med funktionsnedsättning kunna delta på arbetsmarknaden, i arbetslivet eller i sysselsättning på jämlika villkor som andra och kunna försörja sig själva.

1.1 Tillgängligheten på stadens arbetsplatser ska öka

Staden ska arbeta aktivt med att öka tillgängligheten så att personer som har en funktionsnedsättning i större utsträckning ska kunna få och behålla ett arbete. Motsvarande ansvarstagande ska efterfrågas hos andra arbetsgivare, i upphandlingar och vid bidragsgivning.[21] En viktig utgångspunkt ska vara att en individs arbetsförmåga är en relation mellan individen och den omgivande miljön och inte enbart en egenskap hos individen.

1.2 Staden ska vara ett föredöme som arbetsgivare

Hinder som utestänger personer med funktionsnedsättning från staden som arbetsgivare ska identifieras och undanröjas.

Tillgänglighet och icke-diskriminering ska genomsyra nämnders och bolagsstyrelsers systematiska arbetsmiljöarbete samt kompetensförsörjnings- och rekryteringsprocesser. Arbetet ska främja mångfald och jämställdhet mellan kvinnor och män med funktionsnedsättning. Genom att förebygga sådant som hindrar att anställa personer med funktionsnedsättning kan behovet av särskilda stöd och lösningar minska.

JÄMSTÄLLDHET
betonar jämlikhet mellan könen. Jämställdhet innebär att kvinnor och män har samma möjligheter, rättigheter och skyldigheter inom livets alla områden.

Staden ska aktivt erbjuda personer med funktionsnedsättning anställning, praktikplatser och sommarjobb, bland annat genom att marknadsföra dessa mot dagliga verksamheter och gymnasiesärskolor. Tjänster och kvalifikationskrav ska utformas så att det blir möjligt att ta tillvara kompetensen hos personer med funktionsnedsättning.

1.3 Möjligheten till praktik och arbete ska stärkas

Genom ändamålsenligt stöd och effektiv matchning ska personer med funktionsnedsättning kunna stärka sina möjligheter att delta på arbetsmarknaden. Insatserna ska bidra till personlig utveckling, inkludering och motverka diskriminering.[22] Individuella stödformer och insatser, såsom daglig verksamhet och sysselsättning eller andra former av extra stöd för att komma ut i arbetslivet, ska underlätta övergång till arbete eller studier och förebygga att unga med funktionsnedsättning varken

21 Utifrån gällande lagstiftning, bland annat i lagen om offentlig upphandling (LOU) och diskrimineringslagen. Se vidare under rubriken Arbetssätt och verktyg.
22 Stockholms stads policy för upphandling och inköp, 2016.

arbetar eller studerar. Insatserna ska utformas tillsammans med varje enskild person så att alla kan utveckla sina förmågor utifrån egna behov och önskemål. Inlåsningseffekter som kan uppstå om andra aktörer inte ser personer med funktionsnedsättning som sin målgrupp ska identifieras och förebyggas genom samverkan och samordnat stöd inom staden och med andra ansvariga aktörer. Stödet ska präglas av helhetssyn och flexibilitet. I det ingår även att planera stödet så att personen kan delta under trygga förhållanden och klara sin försörjning, under tiden och när insatserna upphör.

Artiklar i FN-konventionen
Artikel 8, 9, 19, 27 och 28 (se Artiklar i FN:s konvention för rättigheter för personer med funktionsnedsättning, sidan 43).

2 Rätten till utbildning och att få det stöd som behövs för att nå kunskapsmålen

Personer med funktionsnedsättning ska ha jämlika möjligheter till utbildning av hög kvalitet i stadens alla skolformer, utifrån egna förutsättningar och behov.

2.1 Utbildningsmiljöerna ska vara tillgängliga för alla

Elever med funktionsnedsättning inom stadens alla skolformer ska få utbildning i tillgängliga utbildningslokaler och ges möjlighet att söka förskola och skola utan att diskrimineras och på jämlika villkor som andra elever.[23] Utbildningsmiljöerna ska vara anpassade så att alla elever oberoende av ålder, könstillhörighet och funktionsförmåga får likvärdig tillgång till utbildning.[24] De nya skolor som staden bygger ska vara tillgängliga för alla redan från början. I befintliga skolmiljöer ska tillgängligheten successivt förbättras.

2.2 Nödvändigt stöd ska ges för att alla ska kunna tillgodogöra sig utbildning och nå kunskapsmålen

Elevers behov av stöd ska uppmärksammas och säkerställas så tidigt som möjligt inom förskolan och skolan. Elever med funktionsnedsättning ska få det stöd de behöver för att kunna nå kunskapsmålen och utveckla sina kunskaper, färdigheter och kompetenser så långt som möjligt. Digitala plattformar som används i undervisningen ska vara tillgängliga för alla. De som behöver det ska få tillgång till extra

23 Stadens skolformer omfattar förskola, grundskola, gymnasieskola, vuxenutbildning, yrkeshögskola och SFI samt grundsärskola, gymnasiesärskola och Lärvux.
24 Skollag (2010:800) och diskrimineringslag (2008:567).

LIKABEHANDLING
avser att personer med funktionsnedsättning ska behandlas lika avseende rätten till individuellt stöd för att kunna delta i samhällslivet på jämlika villkor som alla andra.

anpassningar inom ramen för ordinarie undervisning eller särskilt stöd. Extra anpassningar kan till exempel vara ett anpassat schema, extra tydliga instruktioner, hjälp att förstå texter, digital teknik med anpassade programvaror, anpassade läromedel eller andra specialpedagogiska insatser. Rektorn ansvarar för att behov av särskilt stöd utreds och dokumenteras i ett åtgärdsprogram.

2.3 Lärandemiljön ska vara trygg och inkluderande

I arbetet med att undanröja sådant som hindrar att kunna delta i utbildning på jämlika villkor ingår att skapa en lärandemiljö som är trygg och inkluderande, inne i och utanför klassrummet. Såväl pedagogiska som sociala och fysiska aspekter ska vägas in. Hinder i form av vantrivsel i skolan, ökad risk för mobbning och att utsättas för kränkningar och fysiskt våld ska undanröjas.

2.4 Det ska finnas en väl fungerande samverkan

Det måste finnas en väl fungerande samverkan mellan olika skolenheter och skolformer samt mellan skolan och andra aktörer såsom habiliteringen och BUP. Skolan ska tidigt uppmärksamma behov av hjälpmedel eller tecken på ohälsa hos elever.

Artiklar i FN-konventionen
Artikel 7, 8, 9 och 24 (se Artiklar i FN:s konvention för rättigheter för personer med funktionsnedsättning, sidan 43).

3 Rätten att kunna förflytta sig, vistas i och använda Stockholms inne- och utemiljö samt att ha en fungerande bostad och garanteras säkerhet i kris

Personer med funktionsnedsättning ska kunna förflytta sig, vistas i och använda Stockholms alla miljöer, inomhus och utomhus, samt kunna ha en fungerande bostad och garanteras säkerhet vid krissituationer på jämlika villkor som andra.

3.1 Alla ska kunna förflytta sig, vistas i och använda Stockholms stads miljöer

Personer med funktionsnedsättning ska kunna förflytta sig i, få tillgång till och kunna använda stadens olika miljöer, inomhus och utomhus, på jämlika villkor som alla andra. Behov av trygghet, social gemenskap och aktivitet ska uppmärksammas, liksom möjligheter till avskildhet för de som behöver det i miljöer där många ska vistas. Mångfald och inkludering ska kännetecknas tillgänglighetsarbetet och välfungerande helhetslösningar eftersträvas. Berörda nämnder och bolagsstyrelser behöver samverka i detta arbete.

FOTO: LIESELOTTE VAN DER MEIJS

Staden ska vara ett föredöme och planera alla evenemang och konferenser ur ett funktionshindersperspektiv, så att de genomförs i miljöer och under former som är tillgängliga. Därigenom kan staden driva på utvecklingen och även påverka andra aktörer.

Framkomligheten och möjligheterna att kunna orientera sig och ta del av information på ett tillgängligt sätt ska förbättras, liksom tillgången till lokaler med hörselslinga. Kompletterande individuella stödinsatser såsom tolkning, syntolkning eller ledsagning är andra åtgärder som kan bli aktuella.

3.2 Planera och bygga rätt från början

Vid nybyggnation ska stadens nämnder och bolagsstyrelser planera och bygga rätt från början så att tillgängligheten så långt som möjligt säkerställs utan behov av anpassningar och åtgärder i efterhand. Det är viktigt också med hänsyn till att antalet äldre personer i staden ökar. Med stigande ålder följer ofta nedsatt funktionsförmåga vilket ökar kraven på att stadens miljöer är tillgängliga. Därtill ska barns och ungas behov och förutsättningar särskilt beaktas i tillgänglighetsarbetet.

FOTO: LENNART JOHANSSON

För att säkerställa att funktionshindersperspektivet beaktas behöver förankringsarbetet i detaljplaneprocesser involvera personer med funktionsnedsättning och expertgrupper med kompetens i funktionshindersfrågor redan tidigt i planeringen.

3.3 Hinder i byggd miljö ska åtgärdas

Hinder i stadens befintliga byggda miljö ska åtgärdas så att den blir tillgänglig och användbar för alla oavsett funktionsförmåga.[25]

Alla enkelt avhjälpta hinder i lokaler dit allmänheten har tillträde och på allmänna platser ska åtgärdas enligt Boverkets föreskrifter.[26] Den som äger fastigheten, eller i vissa fall den som utövar verksamhet i lokalerna, ansvarar för åtgärderna.

Nyproduktion ska uppfylla gällande lagstiftning för att minska behovet av särlösningar och kostnadskrävande åtgärder i efterhand. I de fall staden,

25 I plan- och bygglagen (2010:900), 8 kap 2, 12 §§ PBL, anges att alla enkelt avhjälpta hinder mot tillgänglighet och användbarhet i lokaler dit allmänheten har tillträde och på allmänna platser ska avhjälpas. Kravet gäller om det med hänsyn till de praktiska och ekonomiska förutsättningarna är enkelt att avhjälpa hindren.

26 Boverkets föreskrifter och allmänna råd om avhjälpande av enkelt avhjälpta hinder till och i lokaler dit allmänheten har tillträde och på allmänna platser, BFS 2013:9 - HIN 3.

i riktlinjer eller andra styrdokument, ställer högre krav på tillgänglighet än vad lagstiftningen anger, ska stadens egna byggregler tillämpas. Stadens nämnder och bolagsstyrelser ska ha en aktuell plan för arbetet med enkelt avhjälpta hinder som de själva rår över, till exempel en åtgärdsplan, upphandlingsstrategi, bidragsstrategi eller motsvarande. Stadsbyggnadsnämnden ansvarar för tillsynen av att reglerna för enkelt avhjälpta hinder följs.

3.4 Alla ska kunna få en fungerande bostad på bostadsmarknaden

Personer med funktionsnedsättning ska kunna få en bostad på bostadsmarknaden på jämlika villkor som andra. Nyproducerade bostäder ska vara tillgängliga från början utifrån vad som anges i plan- och bygglagen (PBL).[27] Genom individuell bostadsanpassning ska tillgängligheten tryggas för de som behöver det. I det befintliga beståndet ska tillgängligheten successivt förbättras i samband med renovering eller ombyggnation enligt gällande regler. Personer med funktionsnedsättning som har rätt till bostad med särskild service ska erbjudas en sådan bostad i Stockholms stad.

3.5 Staden ska påverka andra fastighetsägare och näringsidkare att förbättra tillgängligheten

Personer med funktionsnedsättning finns inom alla delar av staden och hos olika grupper av människor som staden vänder sig till, såsom elever, föräldrar, anställda, förtroendevalda, affärsresenärer och turister.

Staden ska verka för att andra fastighetsägare och näringsidkare i Stockholm förbättrar tillgängligheten i sina lokaler och verksamheter, exempelvis genom upphandling och dialog. Syftet är att ge personer med funktionsnedsättning tillträde och tillgång till alla varor, produkter och tjänster som är öppna för eller erbjuds allmänheten i staden.

3.6 Alla ska kunna genomföra resor utan hinder

Att kunna genomföra resor utan hinder är en förutsättning för självständighet och jämlika levnadsvillkor. Arbetet med resor ska genomsyras av ett hela resan-perspektiv, vilket kräver samverkan med andra aktörer inom området. Resor med den särskilda kollektivtrafik som staden ansvarar för ska genomföras tryggt och säkert för resenären, oavsett om resenären är ett barn som reser med skolskjuts eller en vuxen som reser till sin dagliga verksamhet. Tillgängliga parkeringsplatser och färdmedel för de som behöver det ska säkerställas.

RÄTTIGHETSBASERAT innebär att de mål som programmet tar sikte på är kopplade till mänskliga rättigheter och har FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning som främsta utgångspunkt.

27 Plan- och bygglagen (2010:900), 8 kap 2 § PBL.

3.7 Alla ska garanteras skydd och säkerhet

I planeringen av utrymning, säkerhet och krisberedskap ska stadens nämnder och bolagsstyrelser se till att alla människor, oavsett ålder och funktionsförmåga kan evakueras och sättas i säkerhet samt hållas informerade.[28] Vid krislägen ska det finnas beredskap för information och kommunikation som är anpassad och tillgänglig för alla. Utrymningsvägarnas tillgänglighet i bostads- och fastighetsbeståndet ska successivt förbättras, exempelvis i samband med renovering eller ombyggnation.

Artiklar i FN-konventionen
Artikel 9, 11, 19 och 28 (se Artiklar i FN:s konvention för rättigheter för personer med funktionsnedsättning, sidan 43).

4 Rätten till information och kommunikation samt att få tillgång till ny teknik

Personer med funktionsnedsättning ska ha jämlika möjligheter att få information och kunna kommunicera med stadens verksamheter samt att gynnas av digitala lösningar och ny teknik.

4.1 Alla ska kunna få information och kommunicera med stadens verksamheter

Personer med funktionsnedsättning ska kunna få information och kommunicera med staden på jämlika villkor som andra, i tillgängliga och användbara format som är anpassade för olika funktionsnedsättningar och situationer. Kommunikation kan vara både verbal och icke verbal. Motsvarande krav ska ställas på andra leverantörer av information, service och tjänster som staden använder sig av.

VÄLFÄRDSTEKNIK
Digital teknik inom vård och omsorg som syftar till att bibehålla eller öka trygghet, aktivitet, delaktighet eller självständighet för en person som har eller löper förhöjd risk att få en funktionsnedsättning.

4.2 Digitala och tekniska lösningar ska gynna alla

Digitala och tekniska lösningar ska gynna personer med funktionsnedsättning på jämlika villkor som andra. Stadens webbplatser, e-tjänster och mobilapplikationer ska utformas universellt så att alla kan använda och ha nytta av dem oavsett funktionsförmåga. Bostäder med särskild service såväl som boende för kortare boendetid, såsom korttidsvistelse utanför det egna hemmet, ska tillhandahålla uppkoppling så att de som bor där har internetåtkomst i sina lägenheter eller rum och kan få stöd i att använda digital teknik. Dagliga verksamheter, öppna träfflokaler, verksamheter för sysselsättning och dagverksamheter samt öppna

28 Det måste finnas tillgängliga utrymningsvägar, så att personer med funktionsnedsättning kan ta sig ut på ett säkert sätt, exempelvis vid brand. Ibland används begreppet ”frångänglighet” för att beskriva detta.

FOTO: HELENA WAHLMAN

mötesplatser för äldre ska tillhandahålla internetuppkoppling och stödja deltagarna i användandet av digital teknik. Med ett funktionshindersperspektiv ska tillgängligheten i digitala och tekniska lösningar förbättras och på sikt minska behovet av särlösningar och fördyrande ändringar i efterhand.

4.3 Ny teknik ska öka delaktigheten

Ett utvecklingsmål i Agenda 2030 handlar om att öka användningen av gynnsam teknik för att skapa ökad delaktighet generellt.[29] Digital teknik ska användas för att öka delaktigheten, självständigheten, aktiviteten och tryggheten för personer med funktionsnedsättning, bland annat inom vård och omsorg, i skolan och i arbetslivet. Inom vård och omsorg används ibland begreppet välfärdsteknik. Exempel på digital teknik är smartphones med inbyggda funktioner som kan underlätta tillvaron för många.

Artiklar i FN-konventionen
Artikel 9, 17, 21 (se Artiklar i FN:s konvention för rättigheter för personer med funktionsnedsättning, sidan 43).

29 FN:s utvecklingsmål Agenda 2030, delmål 5b.

5 Rätten till bästa möjliga hälsa

Personer med funktionsnedsättning ska ha jämlika möjligheter att uppnå bästa möjliga hälsa.

5.1 Alla ska kunna delta i hälsofrämjande aktiviteter på fritiden

Att uppnå bästa möjliga hälsa utifrån sina egna förutsättningar är en rättighet för alla oavsett funktionsförmåga.[30] Medvetenheten om vad som påverkar hälsan inom övriga fokusområden ska öka hos stadens nämnder och bolagsstyrelser. Lösningar ska utformas för att alla personer med funktionsnedsättning oavsett ålder ska kunna delta i och utöva hälsofrämjande aktiviteter. Arbetet med att utveckla fler och bättre möjligheter till kultur-, idrotts- och fritidsaktiviteter ska fortsätta. Förebyggande insatser mot psykisk ohälsa ska förstärkas i förskolor och skolor, i bostäder med särskild service och i vård- och omsorgsboenden samt på stadens arbetsplatser.

5.2 Stöd vid måltider ska främja bästa möjliga hälsa

Måltiderna är grundläggande för att förebygga sjukdom och ohälsa. Personer med funktionsnedsättning som behöver stöd vid måltider ska även få stöd i att kunna påverka den egna hälsan genom valet av livsmedel och näringsintag. Hela måltidssituationen ska uppmärksammas, även möjligheter till social samvaro. Det ska ske med största hänsyn till var och ens personliga integritet.

5.3 Stöd till hälso- och sjukvård på jämlika villkor

Staden ska verka för att personer med funktionsnedsättning tidigt får tillgång till den hälso- och sjukvård och tandvård som de behöver för att kunna uppnå bästa möjliga hälsa. Personer med funktionsnedsättning ska även ges stöd i att delta i förebyggande hälsovård och screening för olika sjukdomar.

Artiklar i FN-konventionen
Artikel 25, 26 och 30 (se Artiklar i FN:s konvention för rättigheter för personer med funktionsnedsättning, sidan 43).

UNIVERSELLT UTFORMAD
När produkter, miljöer, program och tjänster utformas för att de ska kunna användas av alla i största möjliga utsträckning, utan behov av anpassning eller specialutformning.

30 Enligt Världshälsoorganisationens (WHOs) definition är hälsa ett tillstånd av fullständigt fysiskt, psykiskt och socialt välbefinnande och alltså inte endast liktydigt med frånvaron av sjukdom eller funktionsnedsättning.

FOTO: ANDERS LANDÉN

6 Rätten till individuellt stöd

Personer med funktionsnedsättning ska få det individuella stöd de behöver för att få jämlika möjligheter till trygghet, självständighet och delaktighet i samhällslivet. Rätten till skydd och stöd ska även uppmärksammas ur ett jämställdhets- och barnrättsperspektiv. Det ska kännetecknas av likvärdighet, delaktighet och självbestämmande samt ett gott bemötande. Den som beviljas insatser ska så långt som möjligt kunna välja eller påverka valet av utförare och vem som ger stöd.

6.1 Skydd och stöd på jämlika villkor

Personer med funktionsnedsättning ska oavsett ålder kunna få nödvändigt skydd och stöd på jämlika villkor som andra.[31] Stödet ska kompensera funktionsnedsättning och brister i tillgänglighet samt ge möjlighet att vara delaktig i samhällslivet. Stadens nämnder ska säkerställa att

31 Hit räknas individuella insatser enligt SoL och LSS, stödformer för familjer och för föräldraskap samt skydd mot våld, men också bostadsanpassningsbidrag, tolktjänster och riksfärdtjänst. Det finns individuella stödformer även inom andra fokusområden, som särskilt stöd i skolan och till arbete.

stöd ges likvärdigt i staden, med respekt för att människor med funktionsnedsättning är olika. Personer som har samma funktionsnedsättning kan ha olika förutsättningar och därmed olika behov av stöd. Likaså kan kvinnor respektive män med funktionsnedsättning ha olika behov av stöd och skydd. Stöd till barn och unga med funktionsnedsättning ska ges med respekt för deras utveckling och deras rätt att bevara sin identitet.

6.2 Stöd till privatliv, att bilda familj och vara föräldrar

Personer med funktionsnedsättning ska kunna ha ett privatliv samt bilda familj och vara föräldrar på jämlika villkor som andra.

Stödet behöver anpassas till de individuella behoven och med hänsyn till hela familjen. Det är också viktigt att uppmärksamma jämställdhetsaspekter.

I stadens arbete med att utveckla stödformer till anhöriga ska föräldrar till barn med funktionsnedsättning ges tillgång till förstärkt stöd som kan inkludera både ett stöd i föräldraskapet eller att ge barnet direkt stöd för egen del.

FOTO: SARA MCKEY

6.3 Risker att utsättas för brott och våld ska förebyggas

I brottsförebyggande och trygghetsfrämjande åtgärder ska stadens nämnder och bolagsstyrelser uppmärksamma den särskilda utsattheten för brott och den ökade risken för våld hos personer med funktionsnedsättning, inklusive barn med funktionsnedsättning. Tillgången till hjälp och stöd för personer med funktionsnedsättning som utsätts för våld ska öka och tillgängligheten i skyddade boenden och socialjoursverksamheter säkerställas.[32]

6.4 Delaktigheten ska öka

Arbetssätt och verktyg för att öka delaktigheten under handläggningen och genomförandet av individuella stöd och lösningar ska utvecklas både för barn och unga och för vuxna med funktionsnedsättning.

6.5 Information och kommunikation ska vara tillgänglig

Personer med funktionsnedsättning ska kunna ta del av all information som behövs och ges förutsättningar att kunna kommunicera för att kunna

32 För vägledning, se Stockholms stads program mot våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck, 2017–2020.

utöva inflytande och vara fullt delaktiga i det egna stödet och i de individuella lösningar som planeras och genomförs. Stadens nämnder ska informera personer med funktionsnedsättning om deras rättigheter, om vilket stöd som finns och om hur de kan få tillgång till det. I arbetet med tillgänglig information och kommunikation ingår att anpassa och utforma den individuellt samt ett gott och respektfullt bemötande.

Anknytning till artiklar i FN-konventionen
Artikel 14, 15, 16, 17, 22 och 23 (Se Artiklar i FN:s konvention för rättigheter för personer med funktionsnedsättning, sidan 43).

7 Rätten till en meningsfull fritid

Personer med funktionsnedsättning ska kunna delta i meningsfulla fritidsaktiviteter samt i kultur- och idrottsliv på jämlika villkor som andra, både som utövare, åhörare och åskådare.

7.1 Skapa förutsättningar för en meningsfull fritid för alla

Staden ska fortsätta att utveckla kultur-, idrotts- och fritidsaktiviteter som personer med funktionsnedsättning kan delta i fullt ut på jämlika villkor som andra; som utövare, åhörare och åskådare. Utbudet av kultur, idrott, fritid och rekreation ska redan från början utformas så att det är tillgängligt för personer med olika funktionsnedsättningar. Staden behöver även erbjuda aktiviteter som särskilt riktas till personer med vissa funktionsnedsättningar.

Fritidsaktiviteters betydelse för upplevelsen av god hälsa ska uppmärksammas. Det ska finnas goda möjligheter att delta i kultur, idrott och rekreation eller att vara med i en förening. Aktiviteterna ska erbjuda social gemenskap och, för barn och unga med funktionsnedsättning, även trygga vuxenkontakter.

7.2 Åtgärda hinder i de lokaler och miljöer som används

Tillgängligheten i stadens lokaler och miljöer för kultur-, idrotts- och friluftsaktiviteter ska öka. Här avses såväl framkomligheten som möjligheterna att kunna orientera sig eller ta del av information på ett tillgängligt sätt samt tillgången till hörselslinga. Därutöver kan kompletterande individuella stödinsatser såsom teckentolkning, skrivtolkning, dövblindtolkning, syntolkning eller ledsagning bli aktuella.

7.3 Samverka med föreningsliv och andra aktörer

För att ge barn, unga och vuxna, inklusive äldre, med funktionsnedsättning tillgång till en meningsfull fritid behöver stadens verksamheter

samverka med föreningsliv och andra aktörer, men också ställa krav på tillgänglighet i samband med bidragsgivning eller vid fördelning av särskilda medel inom idrotts- och kulturlivet.

Anknytning till artiklar i FN-konventionen
Artikel 30 (se Artiklar i FN:s konvention för rättigheter för personer med funktionsnedsättning, sidan 43).

8 Rätten att delta i demokratin

Personer med funktionsnedsättning ska kunna rösta och delta i demokratiska processer på jämlika villkor som andra.

Staden ska bidra till att stärka utvecklingen inom demokratiområdet för personer med funktionsnedsättning. Alla ska kunna ha inflytande över och vara fullt delaktiga i demokratin.

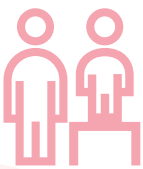

JÄMLIKA MÖJLIGHETER
En situation där samhället är tillgängligt för alla oavsett funktionsförmåga. Det innebär inte alltid att exakt samma förutsättningar och möjligheter ges till alla. Det erkänner snarare människors olikheter och säkerställer att alla har samma möjligheter att ta del av sina rättigheter.

8.1 Personer med funktionsnedsättning ska kunna rösta, ha politiska uppdrag och delta i demokratin mellan valen

Staden ska rent praktiskt säkerställa att alla kan rösta, ha politiska uppdrag och vara delaktiga i demokratiska processer mellan valen på jämlika villkor som andra. Stadens vallokaler i samband med nationella val ska vara tillgängliga. Staden ska verka för att personer med funktionsnedsättning kan ta del av information om valet.[33]

8.2 Personer med funktionsnedsättning ska kunna delta i demokratiska beslutsprocesser

Staden ska samverka och aktivt involvera personer med funktionsnedsättning i demokratiska beslutsprocesser, däribland barn med funktionsnedsättning, genom de organisationer som företräder dem, inklusive barns och ungas egna organisationer. Om staden bjuder in till dialog med barn och unga är det viktigt att även inkludera barn och unga med olika funktionsnedsättningar. En bred representation av personer med olika funktionsnedsättningar i alla åldrar ska eftersträvas. Processerna ska vara tillgängligt utformade så att alla kan vara fullt delaktiga på jämlika villkor. Medborgardialoger och andra samråd som staden anordnar behöver också vara tillgängliga för personer med funktionsnedsättning. I detta arbete spelar stadens samverkan med råden för funktionshindersfrågor en viktig roll.

Anknytning till artiklar i FN-konventionen
Artikel 3, 29 och 21 (se Artiklar i FN:s konvention för rättigheter för personer med funktionsnedsättning, sidan 43).

33 Undersökning av vallokaler, Myndigheten för delaktighet, 2014

FOTO: SIMON GATE

Genomförande & arbetssätt

Genomförande och uppföljning

Ansvar för genomförande

Nämnder och bolagsstyrelser ansvarar för att genomföra och förverkliga programmet. Detta görs inom ramen för ordinarie planering och uppföljning av verksamheten. I programmet tydliggörs stadens inriktning för arbetet. Ett antal gemensamma fokusområden för stadens nämnder och bolagsstyrelser preciseras. Programmet utgör vidare en grund för samverkan inom staden och för samråd med de organisationer som företräder personer med funktionsnedsättning samt andra berörda aktörer och ansvariga huvudmän.

> Fokusområdena ligger till grund när nämnder och bolagsstyrelser konkretiserar nämnd- och styrelsemål, indikatorer och aktiviteter som ska bidra till att kommunfullmäktiges mål i stadens budget successivt uppnås.

I verksamhetsplanerna ska nämnder och bolagsstyrelser precisera hur de kommer att arbeta med och följa upp programmets fokusområden. Här avses de fokusområden som den egna nämnden eller bolagsstyrelsen har ett identifierat ansvar för (se *Nämnders och bolagsstyrelsers ansvar för programmets olika fokusområden*, sidan 44). Fokusområdena ligger till grund när nämnder och bolagsstyrelser konkretiserar nämnd- och styrelsemål, indikatorer och aktiviteter som ska bidra till att kommunfullmäktiges mål i stadens budget successivt uppnås.

Ansvariga nämnder och bolagsstyrelser ska ta fram och följa upp aktiviteter och indikatorer i samråd med sina råd för funktionshindersfrågor. Kommunstyrelsen ansvarar för att ta fram underlag som nämnderna och bolagsstyrelserna kan använda sig av i verksamhetsplaneringen. Underlaget ska ge förslag till indikatorer och aktiviteter.

Utformningen av indikatorer påverkas av att staden har begränsad tillgång till egen statistik över personer med funktionsnedsättning, då funktionsnedsättning av integritetsskäl inte registreras. Därför kan andra verktyg såsom särskilda enkäter, brukarundersökningar eller fokusgrupper fungera som värdefulla komplement för uppföljningar. Även nationella uppföljningar kan vara användbara.

De valda indikatorerna och aktiviteterna registreras i ILS (Stockholms stads system för integrerad ledning och uppföljning av verksamhet och ekonomi) och kopplas till programmet genom att i rullistan för program välja ”Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning”. Vidare instruktioner ges i anvisningarna till verksamhetsplaneringen.

FOTO: FREDRIC SANDIN CARLSON

Funktionshindersperspektivet ska beaktas och belysas i i stadens övriga styrdokument och riktlinjer, i samband med att program och riktlinjer revideras eller nya tas fram.

Ansvar för uppföljning

Den ordinarie uppföljningen av mål, aktiviteter och indikatorer i tertialrapporter och verksamhetsberättelse, utgör en uppföljning av nämndens och bolagsstyrelsens insatser för att säkerställa tillgänglighet och delaktighet på jämlika villkor inom programmets fokusområden. Registreringen av indikatorer och aktiviteter i ILS skapar förutsättningar för nämnden och bolagsstyrelsen att följa upp programmet i ledningssystemet.

Kommunstyrelsen ansvarar för en samlad uppföljning av arbetet inom stadens verksamheter, för övergripande samordning och för att vid behov tydliggöra stadens prioriteringar inom området.

Ansvar för kunskap

Nämnder och bolagsstyrelser ansvarar för att det finns tillräcklig kunskap i organisationen för arbetet med programmet. Kommunstyrelsens och stadens övriga råd för funktionshindersfrågor kan bidra med kunskap om funktionshinder och om situationen för personer med funktionsnedsättning, men också hjälpa till med att klargöra hur kunskapsbehovet ser ut.

Kommunstyrelsen ansvarar för att, i samband med introduktionen av programmet, genomföra utbildningsinsatser för förvaltnings- och bolagsledningar samt nyckelpersoner.

Arbetssätt och verktyg

Här beskrivs arbetssätt och verktyg som nämnder och bolagsstyrelser med fördel kan använda och vidareutveckla utifrån vad som är relevant för den egna verksamheten. De bör så långt som möjligt även användas av andra aktörer som utför och utvecklar produkter och tjänster på uppdrag av staden.

Kunskap är en förutsättning i arbetet med programmet

Det krävs kunskap om tillgänglighet och funktionshindersperspektiv samt om olika arbetssätt och verktyg. Det måste finnas kunskap om lagstiftning, om rättigheter för personer med funktionsnedsättning samt om hur funktionshinder kan undanröjas och undvikas. Likaså om hur olika former av diskriminering, bland annat fördomar och negativa attityder, kan förhindras. Ett sätt att få mer kunskap kan vara att samråda med stadens råd för funktionshindersfrågor och med organisationer som företräder personer med olika funktionsnedsättningar. Ibland kan det vara nödvändigt att anlita experter med sakkunskap inom området.

Annan viktig kunskap är vilka krav som kan ställas i upphandling och hur de kan ställas samt hur krav i bidragsgivning kan formuleras. Det är också nödvändigt att följa forskningen inom området.

Tillämpning av lagar och föreskrifter

FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning är utgångspunkten för svensk funktionshinderspolitik och påverkar även svensk lagstiftning inom området. FN-konventionen, aktuella lagar och föreskrifter utgör därför självklara verktyg i arbetet inom programmets fokusområden. Exempel är diskrimineringslagen, lagen om offentlig upphandling, plan- och bygglagen och föreskrifter om enkelt avhjälpta hinder. Lagstiftningen är också användbar för att påverka andra aktörer att säkerställa tillgänglighet och icke-diskriminering.

Lagar som avser individuella stödinsatser som ska främja full delaktighet i samhällslivet kan också ses som verktyg i arbetet med programmets olika fokusområden, för att överbrygga de hinder som personer med olika funktionssättningar möter i sin omgivning. Sådana lagar är exempelvis LSS, socialtjänstlagen, hälso- och sjukvårdslagen och skollagen, men även EU-rätten, FN:s barnkonvention och andra internationella och europeiska konventioner och direktiv.

Krav i offentlig upphandling

Genom att beakta tillgänglighet vid upphandling kan stadens nämnder och bolagsstyrelser bidra till bästa möjliga tillgänglighet redan från

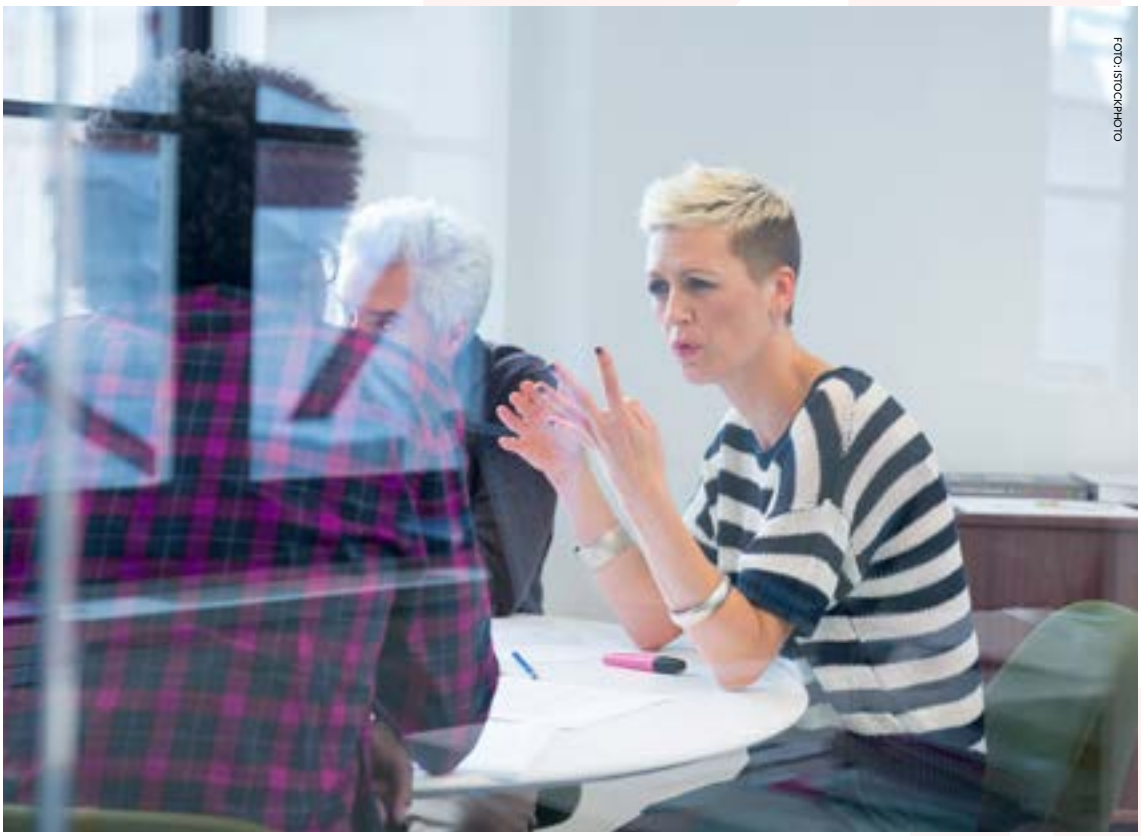

FOTO: ISTOCKPHOTO

början och skapa förutsättningar för delaktighet.[34] Krav på universell utformning av nya tjänster och produkter behöver ställas så snart det är möjligt och skäligt.

Upphandlingsmyndigheten och Myndigheten för delaktighet har samlad information om hur krav på tillgänglighet kan ställas vid upphandling som beaktar samtliga användares behov och därmed bidrar till ökad delaktighet i samhället. De har också information om aktuella lagar och regler för krav på tillgänglighet vid upphandling.

Krav i bidragsgivning

I stadens ordinarie bidragsgivning, och även i samband med tillståndsgivning, behöver krav ställas på tillgänglighet som kan öka delaktigheten och minska behovet av särlösningar eller åtgärder i efterhand.

34 Stockholms stads program för upphandling och inköp, 2016, s. 5: "Staden ska i arbetet med upphandling även beakta mål för att öka tillgängligheten för personer med funktionsnedsättning.".

FOTO: ISTOCKPHOTO

Samverkan

Samverkan kan ske kring strukturella frågor och kring individer, internt mellan verksamheter i staden eller med andra aktörer. I arbetet med ett funktionshindersperspektiv ska staden sträva efter att förstärka samverkan med de organisationer som företräder personer med funktionsnedsättning. Samverkan med privata aktörer och näringsliv kan bidra till att personer med funktionsnedsättning får tillträde och tillgång till varor, produkter och tjänster på jämlika villkor som andra, vilket motverkar diskriminering såsom att nekas tillträde.

Tillgänglighetsmärkning i Hitta och jämför service

Staden har tagit fram ett verktyg för att verksamheter enkelt ska kunna beskriva tillgängligheten i sina verksamhetslokaler i *Hitta och jämför service*. Tillgängligheten redovisas i form av nio olika ikoner. Uppgifterna baseras på en självskattning av verksamheten.

FOTO: LIESELOTTE VAN DER MEIJS

Begrepp & referenser

Begrepp och definitioner

Nedan följer beskrivningar av begrepp och definitioner som är viktiga för förståelsen av programmet och hur arbetet med programmet ska bedrivas. Begreppen inom området utvecklas och förändras över tid.

Delaktighet

Med delaktighet avses i programmet rätten för personer med funktionsnedsättning att kunna delta fullt ut i samhällslivets alla delar på jämlika villkor som alla andra och ta del av sina rättigheter, utan hinder i form av diskriminering eller bristande tillgänglighet. Här avses även rätten att delta i demokratiska processer. Det är hela samhällets angelägenhet att personer med funktionsnedsättning kan medverka i samhällsutvecklingen och bidra med sina kompetenser. Delaktighet innefattar även möjligheten till inflytande i planeringen och genomförandet av individuellt riktade stöd och lösningar. Delaktighet förutsätter en fysiskt och socialt tillgänglig och hinderfri miljö.

Diskriminering

Diskriminering innebär att en person missgynnas eller kränks genom att behandlas sämre än någon annan i en jämförbar situation, utifrån någon eller några av diskrimineringsgrunderna kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning och ålder. Det kallas även för direkt diskriminering. Det finns också regler och rutiner i samhället som kan verka neutrala, men som särskilt missgynnar exempelvis personer med funktionsnedsättning vilket kallas för indirekt diskriminering.

Diskriminering på grund av funktionsnedsättning

Diskrimineringslagen förbjuder diskriminering som har samband med funktionsnedsättning inom arbetsliv, utbildning, hälso- och sjukvård, varor, tjänster och flera andra samhällsområden.

Diskriminering i form av bristande tillgänglighet

Bristande tillgänglighet utgör en form av diskriminering i diskrimineringslagen och avser när en verksamhet inte gör tillräckligt för att en person med funktionsnedsättning ska kunna få tillgång till eller delta i verksamheten.

Enkelt avhjälpta hinder

Alla hinder mot tillgänglighet och användbarhet i lokaler dit allmänheten har tillträde (publika lokaler) och på allmänna platser ska avhjälpas. Kravet gäller hinder som med hänsyn till de praktiska och ekonomiska förutsättningarna är enkelt att avhjälpa.

Funktionsnedsättning

Nedsättning av fysisk, psykisk eller intellektuell funktionsförmåga.

En funktionsnedsättning kan uppstå till följd av sjukdom eller annat tillstånd eller till följd av en medfödd eller förvärvad skada. Sådana sjukdomar, tillstånd eller skador kan vara bestående eller av övergående natur.

En del föredrar begreppet *funktionsvariationer* före funktionsnedsättning. Stockholms stad använder det rekommenderade begreppet och definitionen i Socialstyrelsens termbank, d.v.s. *funktionsnedsättning*.

Funktionshinder

Funktionshinder är en begränsning som en funktionsnedsättning innebär för en person i relation till omgivningen.

Funktionshinder i omgivningen kan exempelvis medföra svårigheter att klara sig själv i det dagliga livet och bristande delaktighet i arbetslivet, i sociala relationer, i fritids- och kulturaktiviteter, i utbildning och i demokratiska processer. Det handlar framförallt om bristande tillgänglighet i omgivningen.

Funktionsrätt

Funktionsrätt används ibland som en övergripande term för de rättigheter personer med funktionsnedsättning har, eller i sammansatta ord som till exempel funktionsrättsfrågor.

Jämlika möjligheter

Med jämlika möjligheter avses i programmet en situation där samhället är tillgängligt för alla oavsett funktionsförmåga. Det innebär inte alltid att exakt samma förutsättningar och möjligheter ges till alla, eftersom likabehandling kan leda till ojämlikheter. Det erkänner snarare människors olikheter och säkerställer att alla har samma möjligheter att ta del av sina rättigheter.

Jämställdhet mellan kvinnor och män

Begreppet jämställdhet betonar jämlikhet mellan könen. Jämställdhet innebär att kvinnor och män har samma möjligheter, rättigheter och skyldigheter inom livets alla områden. Arbetet med att genomföra och förverkliga programmet behöver innehålla ett jämställdhetsperspektiv och därmed bidra till jämställdhet.

Kommunikation

Begreppet kommunikation rymmer alla former av kommunikation, både verbal och icke verbal. Det omfattar exempelvis språk, textning, punktskrift, taktil kommunikation, storstil, tillgängliga multimedier, såväl som textstöd, uppläst text, lättläst språk och mänskligt tal, alternativa och kompletterande former, medel och format för kommunikation, samt tillgänglig informations- och kommunikationsteknik (IT). Språk innefattar talade och tecknade språk och andra former av icke talade språk.

Likabehandling

Med likabehandling avses i programmet att personer med funktionsnedsättning ska behandlas lika avseende rätten till individuellt stöd för att kunna delta i samhällslivet på jämlika villkor som alla andra. Det innebär inte att alla ska ges samma eller lika mycket stöd, eftersom det kan leda till ojämlikheter, utan att alla ska ges samma förutsättningar att kunna delta i samhällslivet och ta del av sina rättigheter.

Rättighetsbaserat

Med rättighetsbaserat menas att de mål som programmet tar sikte på är kopplade till mänskliga rättigheter och har FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning som främsta utgångspunkt. Konventionen ska främja, skydda och säkerställa mänskliga rättigheter och grundläggande friheter för personer med funktionsnedsättning. Den utgår från grundläggande principer som jämlikhet samt icke-diskriminering och säger att personer med funktionsnedsättning har rätt att leva ett självständigt liv och delta helt och fullt i samhället på lika villkor som alla andra. Den fortlöpande utvecklingen hos barn med funktionsnedsättning och deras rätt att bevara sin identitet ska respekteras. Tillgänglighet är en allmän princip i konventionen, både när det gäller den fysiska miljön men också information och kommunikation. Konventionen bygger på förståelsen att funktionshinder går att förebygga och ta bort genom att förändra i miljö och omgivning.

Dessa principer ska även prägla bemötande och förhållningssätt hos stadens verksamheter och medarbetare.

FOTO: ISTOCKPHOTO

Tillgänglighet

Begreppet tillgänglighet används för att beskriva hur väl en verksamhet, plats eller lokal fungerar för personer med funktionsnedsättning och inbegriper även tjänster, fysiska ting samt tillgång till information och ett bra bemötande. I programmet avses med tillgänglighet även användbarhet. Båda begreppen behövs för att beskriva vad som krävs för att personer med funktionsnedsättning ska kunna delta i samhället på jämlika villkor som andra. Om den generella tillgängligheten inte är tillräcklig kan hjälpmedel och specialanpassningar vara nödvändiga för att säkerställa den.

En aspekt av tillgänglighet är att lokaler ska ha utrymningsvägar som är tillgängliga för alla, så att personer med funktionsnedsättning kan ta sig ut ur en lokal eller en bostad på ett säkert sätt om det behövs, exempelvis vid brand. Ibland används begreppet ”frångänglighet” för att beskriva detta.

Exempel på lösningar för att säkerställa frångänglighet är särskilda utrymningshissar, att brandlarmen är placerade så att alla kan nå och använda dem, samt tillfälliga utrymningsplatser där det går att säkert invänta hjälp när utrymningsvägarna inte är tillgängliga.

Universellt utformad

När produkter, miljöer, program och tjänster utformas för att de ska kunna användas av alla i största möjliga utsträckning, utan behov av anpassning eller specialutformning.

Välfärdsteknik

Digital teknik inom vård och omsorg som syftar till att bibehålla eller öka trygghet, aktivitet, delaktighet eller självständighet för en person som har eller löper förhöjd risk att få en funktionsnedsättning.

Exempel på välfärdsteknik är digitala trygghetslarm, tillsyn via kamera och sensorer för påminnelser. Välfärdsteknik kan användas av personen själv, en närstående, personal eller någon annan i personens närhet och det kan ges som bistånd, förskrivas som hjälpmedel för det dagliga livet eller köpas på konsumentmarknaden.

Referensdokument

- Agenda 2030
- Arbetsmiljölagen (1977:1160) och
- arbetsmiljöförordningen (1977:1166)
- Boverkets byggregler (BBR)
- Boverkets föreskrifter om enkelt avhjälpta hinder (BFS 2013:9, HIN-3)
- Bygg i kapp, Svensk byggtjänst
- Delrapportering av regeringsuppdrag En strategi inom ramen för funktionshinderspolitiken 2011–2016, Folkhälsomyndigheten 2016
- Diskrimineringslag (2008:567)
- Dold potential, Hinder och möjligheter för unga stockholmares etablering på arbetsmarknaden, Delrapport från Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm, Shoresh Ibrahim & Petra Wårstam Larnhed (2016)
- En funktionshinderspolitik för ett jämlikt och hållbart samhälle, Myndigheten för delaktighet, 2016
- En jämställdhetsanalys av levnadsvillkor och delaktighetsmöjligheter för personer med funktionsnedsättning, Myndigheten för delaktighet, 2016
- FN:s barnkonvention
- FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning
- Folkhälsomyndighetens folkhälsorapportering och statistik för Stockholmsregionen 2016
- Kultur i ögonhöjd – för, med och av barn och unga, program för barn och ungdomskultur i Stockholms stad
- Lag (2016:1145) om offentlig upphandling
- Nationellt mål och inriktning för funktionshinderspolitiken,
- Regeringens proposition 2016/17:188
- Plan- och bygglagen (2010:900)
- Program för barnets rättigheter och inflytande i Stockholms stad 2018–2022
- Program för ett jämställt Stockholm 2017–2022
- Program för lika rättigheter och möjligheter oavsett sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck 2018–2022, Stockholms stad
- Program för stöd till anhöriga 2017–2020, Stockholms stad
- Riktlinjer för tillgänglighet – Riv hindren, Myndigheten för delaktighet, 2015
- Skollag (2010:800)
- Slutrapportering av regeringsuppdrag En strategi inom ramen för funktionshinderspolitiken 2011–2016, Folkhälsomyndigheten 2016
- Stockholm – en stad för alla, Program för delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2011–2016.
- Stockholm – en stad för alla. Handbok för utformning av en tillgänglig och användbar miljö (2008)
- Stockholms stads policy för upphandling och inköp, 2016
- Stockholms stads program mot våld i nära relationer mot hedersrelaterat våld och förtryck 2017–2020
- Undersökning av vallokaler, Myndigheten för delaktighet, 2014
- Upphandlingsmyndighetens webbplats, www.upphandlingsmyndigheten.se, Tillgänglighet och samtliga användares behov, 2018
- Utvärdering och analys av funktionshinderspolitiken 2011–2016, Myndigheten för delaktighet, 2016
- Utvärdering Fritid för alla, Ramböll, 2015
- Utvärdering, Program för delaktighet för personer med funktionsnedsättning, Ramböll, mars 2016

Artiklar i FN:s konvention för rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Artikel 1 Syfte
Artikel 2 Definitioner
Artikel 3 Allmänna principer
Artikel 4 Allmänna åtaganden
Artikel 5 Jämlikhet och icke-diskriminering
Artikel 6 Kvinnor med funktionsnedsättning
Artikel 7 Barn med funktionsnedsättning
Artikel 8 Medvetandegöra om situationen för personer med funktionsnedsättning
Artikel 9 Tillgänglighet
Artikel 10 Rätten till liv
Artikel 11 Risksituationer och humanitära nödlägen.
Artikel 12 Likhet inför lagen
Artikel 13 Tillgång till rättssystemet
Artikel 14 Frihet och personlig säkerhet
Artikel 15 Rätt att inte utsättas för tortyr eller grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning
Artikel 16 Rätt att inte utsättas för utnyttjande, våld eller övergrepp
Artikel 17 Skydd för den personliga integriteten
Artikel 18 Rätt till fri rörlighet och till ett medborgarskap
Artikel 19 Rätt att leva självständigt och att delta i samhället
Artikel 20 Personlig rörlighet
Artikel 21 Yttrande- och åsiktsfrihet samt tillgång till information
Artikel 22 Respekt för privatlivet
Artikel 23 Respekt för hem och familj
Artikel 24 Utbildning
Artikel 25 Hälsa
Artikel 26 Habilitering och rehabilitering
Artikel 27 Arbete och sysselsättning
Artikel 28 Tillfredsställande levnadsstandard och social trygghet
Artikel 29 Deltagande i det politiska och offentliga livet.
Artikel 30 Deltagande i kulturliv, rekreation, fritidsverksamhet och idrott
Artikel 31 Insamling av statistik och information
Artikel 32 Internationellt samarbete
Artikel 33 Nationellt genomförande och övervakning
Artikel 34 Kommittén för rättigheter för personer med funktionsnedsättning
Artikel 35 Konventionsstaternas rapporter
Artikel 36 Granskning av rapporter
Artikel 37 Samarbete mellan konventionsstaterna och kommittén
Artikel 38 Kommitténs förhållande till andra organ
Artikel 39 Kommitténs rapport
Artikel 40 Konventionsstatskonferensen
Artikel 41 Depositarie
Artikel 42 Undertecknande
Artikel 43 Samtycke till att vara bunden
Artikel 44 Organisationer för regional integration
Artikel 45 Ikraftträdande
Artikel 46 Reservationer
Artikel 47 Ändringar
Artikel 48 Uppsägning
Artikel 49 Tillgängligt format
Artikel 50 Giltiga texter

FOTO: YANAN LI

Nämnders och bolagstyrelsers ansvar

för programmets olika fokusområden

Stadens mål

Stockholm är en stad som är tillgänglig för alla oavsett funktionsförmåga, där personer med funktionsnedsättning inkluderas och kan vara fullt delaktiga i samhällslivet, utan diskriminering.

	Fokusområde	Ansvariga nämnder och bolagsstyrelser
1.	Rätten till arbete och försörjning	Alla nämnder och bolagsstyrelser
2.	Rätten till utbildning	Arbetsmarknadsnämnden, exploateringsnämnden, SISAB, stadsbyggnadsnämnden, stadsdelsnämnderna, utbildningsnämnden
3.	Rätten att kunna förflytta sig, vistas i och använda Stockholms inne- och utemiljö samt att ha en fungerande bostad och garanteras säkerhet i kris	Alla nämnder och bolagsstyrelser *Ha en fungerande bostad:* AB Familjebostäder, AB Stockholmshem, AB Svenska bostäder, Bostadsförmedlingen i Stockholm AB, exploateringsnämnden, Micasa Fastigheter i Stockholm AB, socialnämnden, stadsbyggnadsnämnden, stadsdelsnämnderna, äldrenämnden
4.	Rätten till information och kommunikation samt att få tillgång till ny teknik	Alla nämnder och bolagsstyrelser
5.	Rätten till individuellt stöd	Arbetsmarknadsnämnden, socialnämnden, stadsbyggnadsnämnden, stadsdelsnämnderna, trafiknämnden, utbildningsnämnden, äldrenämnden
6.	Rätten till bästa möjliga hälsa	Alla nämnder och bolagsstyrelser
7.	Rätten till en meningsfull fritid	Exploateringsnämnden, fastighetsnämnden, idrottsnämnden, kulturnämnden, socialnämnden, stadsbyggnadsnämnden, stadsdelsnämnderna, trafiknämnden, utbildningsnämnden, äldrenämnden
8.	Rätten att delta i demokratin	Valnämnden, alla nämnder och bolagsstyrelser

Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2018–2023

Stockholms stad 2018

Grafisk form och produktion:
Blomquist Communication
Omslagsfoto: Lennart Johansson
Tryck: Åtta.45 Tryckeri AB
Artikelnummer: 15821
Stadsledningskontoret 2018-05

Stockholms stad

stockholm.se

Regler för ekonomisk förvaltning

§ 7b, kap. 1 har reviderats i beslut i kommunfullmäktige 2 mars 2020 i samband med ärendet Avstämning av mål och budget för 2020.

Inledning
Kommunernas ekonomiska förvaltning regleras i 11 kapitlet i Kommunallag (2017:725). Där stadgas bland annat att kommunfullmäktige ska meddela närmare föreskrifter om medelsförvaltningen. Kommunstyrelsen och övriga nämnder ska även tillämpa Lag (2018:597) om kommunal bokföring och redovisning. Olika regler gäller för verksamheter med beställaransvar och utföraransvar.

För stadens bolagsstyrelser och stiftelser gäller även Bokföringslag (1999:1078), för bolagsstyrelserna gäller Aktiebolagslag (2005:551), Årsredovisningslag (1995:1554) och Bokföringsnämndens allmänna råd BFNAR 2012:1 Årsredovisning och koncernredovisning (K3), och för stiftelser gäller Stiftelselag (1994:1220). Såvida inte dessa lagar stadgar annat, gäller vad som nedan stadgas om nämnd även för stadens stiftelser och bolagsstyrelse. Vad som stadgas om förvaltningschef ska även gälla för verkställande direktör (bolagschef/stiftelsechef). Varje bolagsstyrelse har att besluta härom.

Kommunstyrelsen får medge undantag från vad som stadgas nedan om det föreligger särskilda skäl.

1 kap BUDGET och UPPFÖLJNING

Kommunfullmäktiges budget
1 §
Kommunstyrelsen meddelar riktlinjer för nämnders budgetarbete.

Kompletterande anvisningar utfärdas av stadsledningskontoret och koncernledningen för Stockholms Stadshus AB.

2 §
Nämnd inger i samband med sin verksamhetsberättelse sitt budgetförslag och sina treårsberäkningar till kommunstyrelsen som underlag för kommunstyrelsens förslag till budget och treårsberäkningar. Förslaget omfattar driftbudget och investeringsbudget. Investeringsbudgeten ska utgå från kommunfullmäktiges inriktnings- och verksamhetsmål. Stadens investeringsstrategi utgör underlag för att ta fram berörda nämnders och bolags investeringsplaner, uppdelade på planerade och beslutade projekt. Budgeten ska omfatta fem år och vara uppdelad på planerade och beslutade projekt. Driftkostnader, inklusive kapital- och lokalkostnader, till följd av investering ska rymmas inom nämndens driftbudget, om inte annat beslutats.

Nämnd ska ta fram underlag till förslag för budget och treårsberäkningar i enlighet med kommunstyrelsens riktlinjer och utfärdade anvisningar.

3 §
Budgeten fastställs av kommunfullmäktige. Den ska upprättas i enlighet med kommunallagens balanskrav. Budgeten omfattar nämnder och bolagsstyrelser.

a) Nämnder
1. Plan över verksamheten
    - Planen ska omfatta mål, riktlinjer och anslagsvillkor med en översikt för treårsperioden.

2. Driftverksamhet
    - Verksamhet med utföraransvar får resultatbudget med avkastningskrav.
    - Övrig verksamhet, inklusive sådan med beställaransvar, får ett eller flera anslag. Anslag kan, beroende på ändamål, meddelas brutto eller netto.
3. Investeringar
    - Plan och anslag för investeringsverksamheten med beräknade drift- och kapitalkostnadseffekter samt intäktsmöjligheter.
4. Stora projekt
    - Projektplan med redovisning av projektets syfte och innehåll samt ekonomiska konsekvenser.

b) Stadens finansiering och ställning

- En plan för finansiering av stadens totala utgifter inklusive försäljningsbeting samt uppgift om stadens budgeterade ställning vid budgetårets slut.

c) Bolagsstyrelser

1. Plan över verksamheten
    - Planen ska omfatta mål och riktlinjer med resultatkrav samt en översikt för treårsperioden.
2. Plan över omsättning och resultat
3. Investeringar
    - Plan för investeringar avseende all anläggningsverksamhet.

Nämndens budget

4 §

Nämnd ska, med utgångspunkt från kommunfullmäktiges fastställda budget, upprätta en genomförandeplan för det kommande årets verksamhet (nämndens budget/verksamhetsplan). I budgeten ska redovisas uppställda mål för verksamheten och hur tilldelade resurser ska användas.

Nämnderna får sina medel för drift tilldelade som ett anslag. Inom ramen har nämnderna frihet att disponera anslaget och prioritera mellan verksamheterna, så länge de följer de mål och riktlinjer som kommunfullmäktige fastställt.

Nämndens budget för nästkommande år ska fastställas av nämnden senast under december. År då val till kommunfullmäktige ägt rum, eller vid andra av kommunfullmäktige beslutade särskilda skäl, senast under januari året därpå.

Stadsledningskontoret och koncernledningen för Stockholms Stadshus AB kan utfärda kompletterande anvisningar och tidsplan för budgeten.

5 §

Nämnd ska i samband med att budgeten upprättas redovisa förändrad omslutning hos kommunstyrelsen till följd av ökade externa intäkter för statsbidrag till olika projekt samt olika ersättningar. Nämnd ska även redovisa förändrad omslutning till följd av ökad försäljning av överskottskapacitet till andra nämnder.

Omslutningsförändringar av principiell betydelse ska föras upp till kommunfullmäktige för beslut.

Nämnd ska lämna sin budget till stadsledningskontoret för sammanställning.

Budgetansvar
6 §
Nämnder är ansvariga för att anslag inte överskrids, budgeterade intäkter inflyter, avkastnings- och resultatkrav uppnås, investeringsutgifter och inkomster disponeras för beslutade objekt inom anvisad ram samt att budgeterade försäljningsbeting uppfylls. Nämnder och styrelser ansvarar också för hur verksamheten bedrivs och att kommunfullmäktiges mål uppnås.

Uppföljning
7 §
Uppföljning ska ge underlag för att styra verksamheterna. Ansvaret för uppföljning ligger hos nämnderna.

Förvaltningschefen ska kontinuerligt följa upp verksamheten, upprätta erforderliga underlag till nämnden och redovisa om risk för budgetavvikelse föreligger och därvid föreslå erforderliga åtgärder.

Verksamheter med beställaransvar ska styras genom regelbunden uppföljning och avstämning mot nämndens budget, redovisa prognostiserad behovs- och prestationsutveckling samt kostnads-/utgifts- och intäkts-/inkomstutveckling.

Verksamheter med utföraransvar ska styras genom regelbunden uppföljning mot beslutade resultatplaner samt fastställt avkastningskrav.

Nämnd ska besluta om former och tidpunkter för redovisning av erforderliga beslutsunderlag för sin styrning.

Förvaltningschefen ska tillse att budgetansvaret iakttas vid varje resursanskaffning (anställning, upphandling med mera).

Finner nämnd med beställaransvar att anslag kommer att bli otillräckligt, eller att intäkter inte inflyter i budgeterad omfattning, ska nämnden vidta åtgärder för att rymma sådant överskridande eller intäktsunderskott inom nämndens budget respektive beslutade anslag och av kommunfullmäktige angivna mål och anslagsvillkor.

Finner nämnd med beställaransvar att förutsättningarna ändrats i förhållande till underlaget för kommunfullmäktiges budgetbeslut samt att mål och anslagsvillkor till följd av detta behöver ändras ska begäran härom underställas kommunfullmäktige.

Driftprojekt (verksamhetsprojekt)
7a §
För projekt som finansieras inom driftbudget (nedan kallat verksamhetsprojekt) och som innebär en verksamhetspåverkan i form av förändringar i organisation eller arbetssätt gäller att särskild uppmärksamhet måste ägnas åt uppföljningen av medelsförbrukning, tidsplaner, prestationer, nyttorealisering samt de politiska målen.

För verksamhetsprojekt där kostnaderna bedöms överstiga 50 mnkr, som har betydande påverkan på stadens ekonomi eller berör frågor som är av strategisk vikt, ska ett *inriktningsbeslut* fattas av ansvarig nämnd.

För verksamhetsprojekt där kostnaderna bedöms överstiga 50 mnkr, som har betydande påverkan på stadens ekonomi eller berör frågor som är av strategisk vikt, ska ett beslutsunderlag för *genomförandebeslut* lämnas till kommunfullmäktige i ett särskilt ärende.

Inför inriktnings- och genomförandebeslut ska *samråd* ske med kommunstyrelsen genom stadsledningskontoret. Stadsledningskontoret rapporterar genomförda samråd till kommunstyrelsens ekonomiutskott.

Den nämnd som planerar och genomför verksamhetsprojekt har ett ansvar för att projektets innehåll samt ekonomiska åtaganden överensstämmer med vad som har beslutats. Eventuella avvikelser hanteras av nämnden genom att vidta åtgärder i projektet genom omprioriteringar. Beroende på fas och avvikelsens storlek kan en hemställan till kommunfullmäktige behövas.

Nämnder och bolagsstyrelser ska tillämpa av kommunfullmäktige beslutad styrmodell för verksamhetsprojekt. Uppföljning ska ske tertialvis där även avvikelser rapporteras. Uppföljning ska ske både mot kommunfullmäktiges budget (årets ram och prognos för kommande år) och mot genomförandebeslut.

Stadsledningskontoret och koncernledningen för Stockholms Stadshus AB utfärdar tilllämpningsanvisningar för styrning, prioritering och rapportering av verksamhetsprojekt.

Investeringar
7b §
För investeringar och stora projekt gäller att särskild uppmärksamhet måste ägnas åt uppföljningen av medelsförbrukning, tidsplaner, prestationer samt de politiska målen.

För investeringar där investeringsutgiften bedöms överstiga 50 mnkr för stadens nämnder respektive 300 mnkr för stadens bolag eller är av strategisk eller principiell vikt, ska ett *utredningsbeslut* fattas av ansvarig nämnd respektive bolagsstyrelse. För investeringar där investeringsutgiften bedöms överstiga 300 mnkr ska utredningsbeslutet anmälas till berörda nämnder samt till kommunstyrelsens ekonomiutskott. Om beslutet kommer att påverka bolagens verksamhet ska beslutet anmälas till berörd styrelse. Bolagen ska anmäla sina utredningsbeslut till koncernstyrelsen. För utredningsbeslut som endast avser nämndens/bolagsstyrelsens beslut om reviderad utredningsutgift behöver ingen anmälan ske.

Utredningsbeslut för mycket stora investeringar där utredningsutgifterna beräknas överstiga 50 mnkr för staden totalt ska godkännas av kommunfullmäktige.

Utredningsbeslut för investering där utgiften bedöms överstiga 300 mnkr, som avser uppdrag till fastighetsnämnden att utreda utveckling och/eller upprustning av fastighet eller anläggning för annan nämnds räkning, ska beslutas av kommunstyrelsens ekonomiutskott.

Utredningsbeslut för fastighetsutvecklingsprojekt som anses vara av strategisk, stadsövergripande karaktär där investeringsutgiften bedöms överstiga 300 mnkr ska beredas av stadsledningskontoret i samråd med berörda förvaltningar och beslutas av kommunstyrelsens ekonomiutskott. Grunden för att klassa ett projekt som strategiskt kan vara att det uppfyller ett eller flera av kriterierna för uppföljning av större investeringar som medför höga investeringsutgifter, höga driftskostnader, är komplext och/eller involverar flera nämnder och/eller bolag.

För investeringar där investeringsutgifterna bedöms överstiga 300 mnkr ska ett beslutsunderlag för *inriktningsbeslut* lämnas till kommunfullmäktige i ett särskilt ärende.

För investeringar där investeringsutgifterna bedöms överstiga 50 mnkr för stadens nämnder respektive 300 mnkr för stadens bolag, eller är av strategisk eller principiell vikt, ska ett beslutsunderlag för *genomförandebeslut* lämnas till kommunfullmäktige i ett särskilt ärende.

Inför utredningsbeslut ska *samråd* ske med kommunstyrelsen genom stadsledningskontoret för investeringar där investeringsutgifterna bedöms överstiga 300 mnkr eller är av annan strategisk vikt. Inför inriktnings- och genomförandebeslut ska samråd ske för investeringar där investeringsutgifterna bedöms överstiga 50 mnkr eller är av annan strategisk vikt.

Stadsledningskontoret rapporterar genomförda samråd till kommunstyrelsens ekonomiutskott.

Investeringar i verksamhetslokaler
Vid investeringar i verksamhetslokaler ska inhyrande nämnd följa de regler som framgår av kapitel 7, Lokaler.

Vid investeringar i verksamhetslokaler ska fastighetsnämnden och inhyrande nämnd lämna ett gemensamt beslutsunderlag för utrednings-, inriktnings-, och genomförandebeslut enligt beloppsgränserna ovan.

Skolfastigheter i Stockholm AB (SISAB) och utbildningsnämnden ska lämna ett gemensamt beslutsunderlag för utrednings-, inriktnings-, och genomförandebeslut där investeringsutgifterna bedöms överstiga 300 mnkr.

Uppföljning
Visar uppföljningen att ett objekt kan medföra större utgifter, mindre inkomster, högre framtida kostnader eller lägre framtida intäkter än vad som ursprungligen kalkylerades, eller att andra förutsättningar ändrats i väsentlig mån, ska detta omgående redovisas för nämnden. Nämnden ska snarast vidta åtgärder för att förhindra fördyringar eller göra omprioritering inom ramen för sin totala investeringsbudget. Avvikelse mot investeringsbeslut överstigande 15 procent, dock minst 20 mnkr, av investeringens nettoutgift för stadens nämnder och nettonuvärde för stadens bolag eller annan avvikelse av strategisk vikt, ska tillställas kommunfullmäktige. För bolagen SISAB och Micasa gäller gränsvärdet 15 procent av nettoutgiften för investeringar i lokaler där staden är eller ska bli hyresgäst.

Nämnder och bolagsstyrelser ska tillämpa av kommunfullmäktige beslutade regler för styrning, prioritering och rapportering av investeringar.

Stadsledningskontoret och koncernledningen för Stockholms Stadshus AB utfärdar tillämpningsanvisningar för styrning, prioritering och rapportering av investeringar.

8 §
Nämnd ska lämna de rapporter avseende utfall och prognoser, beslutade och föreslagna åtgärder, som stadsledningskontoret eller revisionskontoret begär.

Resultatenheter
9 §
Huvudregeln är att respektive nämnd beslutar om nya resultatenheter ska inrättas, förändras eller avvecklas i samband med nämndens ordinarie verksamhetsplan. Nämnden ska i denna definiera vilka enheter som ska utgöra resultatenheter och hur resultatet ska mätas. Samtliga resultatenheter anmäls till kommunstyrelsen i samband med ärendet Avstämning av mål och budget. Varje nämnd har ansvar för att utforma interna överenskommelser med sina resultatenheter.

För att skapa ett trovärdigt och långsiktigt stabilt system, bör nämnden inte upphäva eller ändra förutsättningarna för resultatenheterna under året. Det är viktigt att göra en helhetsbedömning, då en förändring av en resultatenhet kan påverka andra resultatenheter. Enheterna ska verka i enlighet med gjorda överenskommelser.

Nämnden kan endast i undantagsfall upphäva eller ändra förutsättningarna under pågående år. Detta gäller då resultatenheten inte har verkat eller kunnat verka i enlighet med gjorda överenskommelser och detta inte kunnat förutses i samband med upprättandet av verksamhetsplanen. Nämnden kan under vissa speciella förutsättningar, till exempel om enheten genom upphandling i konkurrens övergår till så kallad intraprenad, korrigera sin verksamhetsplan med avseende på avvikelsen. Samråd ska alltid ske med stadsledningskontoret innan beslut tas om ändring. Ändring ska godkännas av kommunstyrelsen.

Resultatenheter ska föra över hela sitt resultat, både över- och underskott, till följande år som uppkommer till följd av enhetens eget handlande, med maximalt 5 procent av enhetens bruttobudget för året. Resultatfonden får ha ett överskott med maximalt 10 procent av enhetens bruttobudget. En förutsättning för att resultatenheterna ska få föra över ett överskott är att åtaganden för enhetens verksamhet har uppfyllts.

Verksamhet som upphandlas i konkurrens med externa entreprenörer, så kallade intraprenader, ska överföra 100 procent av sina resultat för att säkerställa konkurrensneutralitet under den tid som överenskommelsen gäller.

Resultatenhet som avvecklats under innevarande år kan inte föra över resultat till nästkommande år. Enhetens utfall kommer därmed att ingå i nämndens samlade resultat för innevarande år.

Om en resultatenhet visar över- eller underskott som ska föras mellan åren, ska nämnden i samband med bokslutet avsätta resultatet till en resultatfond. Uppkomna underskott ska täckas i samband med nästkommande års bokslut. Om underskottet inte har kunnat täckas under nästkommande år ska nämnden upplösa resultatenheten i samband med bokslut, varvid underskottet täcks i bokslutet av nämnden. Ansvaret att täcka underskottet ligger därmed ytterst på nämnden. Om en resultatenhet har vidtagit åtgärder för att eliminera ett underskott men inte helt lyckats med detta under nästkommande år, kan resultatenheten få vara kvar efter kommunstyrelsens prövning av åtgärdernas trovärdighet.

Överfört överskott ska användas i verksamheten till kostnader av engångskaraktär och inte till löpande drift.

Nämnden ska i samband med sin budget/verksamhetsplan redovisa hur planerade över- eller underskott från föregående år avses behandlas.

Kommentar*:* Med över-/underskott avses bättre/sämre resultat än budgeterat.

Stadsledningskontoret utfärdar tillämpningsanvisningar för resultatfonder.

Taxor, avgifter och nämndernas internprissättning
10 §
Beslut om taxor, avgifter, prestationsrelaterade ersättningar till privata utförare (så kallad peng), investering, försäljning av mark och anläggningar samt andra ärenden, som anges i lag, fattas av kommunfullmäktige. För de verksamheter där kommunfullmäktige har beslutat om införande av pengsystem ska ersättningsnivåerna vara samma för alla utförare oavsett egen regi, entreprenad eller privat utförare. Vid köp och försäljning mellan stadsdelsnämnder ska de ersättningsnivåer som kommunfullmäktige beslutat om gälla, inga extra påslag ska göras.

Kommentar: Kommunfullmäktige kan ge uppdrag åt nämnd att besluta i sitt ställe i den omfattning som följer av kommunallagen.

Vid internprissättning mellan nämnder finns ett behov av grundläggande, för alla verksamheter gemensamma, principer. Dessa principer utgår från kommunallagens bestämmelser om självkostnad och stadens allmänna riktlinjer på området vid upphandling.

Köp av verksamhet inom staden behöver inte föregås av någon form av upphandling eftersom staden räknas som en juridisk person, om än uppdelad på olika nämnder.

Kommunallagens bestämmelser om självkostnad bör vara styrande vid all prissättning. Enligt kommunallagen får priset för en vara eller en tjänst avse kostnaderna för enbart denna klart urskiljbara tjänst. Ett lägre pris på en tjänst får inte kompenseras med ett för högt pris på en annan tjänst.

En förutsättning för en effektiv hushållning med resurser är möjligheten till långsiktighet i nämndernas planering. Vid ändring av priset ska de nämnder som berörs informeras skyndsamt. Eventuellt kan ändringar av väsentlig natur ske under året till följd av beslut i kommunfullmäktige eller av kommunstyrelsen som kan påkalla behov av förändrade priser. Prisändringar under året ska alltid beslutas av nämnden och gälla för resterande del av budgetåret.

Stadsledningskontoret utfärdar tillämpningsanvisningar för nämndernas internprissättning.

2 kap REDOVISNING

Stadsledningskontoret utfärdar anvisningar för tillämpningen av reglerna i detta kapitel.

Kommunal redovisningslag
1 §
Stadens nämnder ska tillämpa Lag (2018:597) om kommunal bokföring och redovisning och reglerna i detta kapitel.

Nämndens löpande redovisning
2 §
Nämnden ansvarar för att fullständiga räkenskaper fortlöpande förs över förvaltningens verksamhet i enlighet med den kommunala redovisningslagen och reglerna för ekonomisk förvaltning samt utfärdade anvisningar.

Nämnden ansvarar vidare för att förvaltningen tillämpar det löne- och redovisningssystem som kommunstyrelsen beslutat om.

Servicenämnden svarar för löne- och ekonomiadministrationen enligt av kommunstyrelsen beslutat gränssnitt. Förändringar i gränssnitt fastställs av kommunstyrelsen.

Nämnden utfärdar anvisningar för redovisningen inom nämndens resultatenheter.

Nämnden ansvarar för att förvaltningen upprättar månadsbokslut i enlighet med de tillämpningsanvisningar som utfärdas av stadsledningskontoret.

3 §
Nämnden ska på uppmaning tillhandahålla kommunstyrelsen och stadsrevisionen rapporter och ekonomiska uppgifter.

Nämndens bokslut och verksamhetsberättelse
4 §
Nämnden ansvarar för att räkenskaperna avslutas snarast efter räkenskapsårets utgång och att bokslut upprättas. Varje nämnd ska snarast efter årets slut fastställa bokslut för varje

redovisningsenhet med en budget som fastställts av kommunfullmäktige, och därefter inom tid och sätt som kommunstyrelsen bestämmer insända bokslutsärendet till stadsledningskontoret. Förslag till eventuella dispositioner med anledning av årets resultat ska lämnas till kommunstyrelsen.

Dispositioner som sammanhänger med resultatenheter anmäls i enlighet med detta reglemente 1 kap. 9 §.

För nämnd ska budgetavräkning, resultaträkning och balansräkning ingå i bokslutet.

Stadsledningskontoret utfärdar tillämpningsanvisningar för specifikationer till balansräkningen samt avstämning av interna mellanhavanden.

5 §
Varje nämnd ska årligen avge en verksamhetsberättelse med redogörelse för sin verksamhet under närmast föregående räkenskapsår. Till berättelsen ska nämndens bokslut med noter till stora förändringar bifogas.

Verksamhetsberättelsen ska innehålla en beskrivning av årets verksamhet utifrån resultaträkningen/budgetavräkningen, måluppfyllelse, indikatorer och nyckeltal för nämndens verksamhet och en jämförelse med föregående räkenskapsår. Vidare ska verksamhetsberättelsen innehålla en redogörelse för mer betydande avvikelser från mål, indikatorer, riktlinjer och anslagsvillkor som angivits i budgeten samt förslag till dispositioner.

Nämnd och bolag ska särskilt redovisa pågående och avslutade investeringsprojekt i samband med nämndens verksamhetsberättelse för respektive år. Detta gäller även andra stora projekt.

I verksamhetsberättelsen ska nämnden redovisa hur den fullgjort sådana uppdrag som kommunfullmäktige har lämnat till den med stöd av 5 kap 2 § och 5 kap 4 § kommunallagen. Redovisningen ska lämnas i den omfattning som närmare kan anges i nämndernas reglemente och i enlighet med anvisningar från stadsledningskontoret. Verksamhetsberättelsen ska i övrigt innehålla en beskrivning av hur fullmäktiges beslut om nämndens verksamhet efterlevts och hur nämnden bedrivit verksamheten.

Kompletterande anvisningar för verksamhetsberättelsen utfärdas av stadsledningskontoret.

Berättelsen ska, enligt fastställd tidsplan, överlämnas till revisorerna för beredning av frågan om ansvarsfrihet för nämnden.

Nämndens verksamhetsberättelse och revisionsberättelse lämnas till kommunfullmäktige. Kommunfullmäktige beslutar om ansvarsfrihet ska beviljas för nämnden.

Stadens huvudbokslut och årsredovisning
6 §
Stadens huvudbokslut är en sammanställning av de nämndvisa boksluten. Kommunstyrelsen ansvarar för att huvudbokslutet upprättas och redovisas i stadens årsredovisning.

Årsredovisningen upprättas i enlighet med den kommunala redovisningslagen och med iakttagande av god redovisningssed. Årsredovisningen ska i enlighet med den kommunala redovisningslagen innehålla sammanställda räkenskaper som, utöver staden, även omfattar övriga juridiska personer där staden har ett röstetal på minst 20 procent. Upplysning ska lämnas om flöden mellan de olika ingående juridiska personerna.

I årsredovisningen ska redovisas stadens åtaganden gentemot andra samägda företag där stadens röstandelar understiger 20 procent. Även av staden använda entreprenader och verksamhetsstiftelser ska redovisas.

Årsredovisningen ska överlämnas till revisorerna för beredning av frågan om ansvarsfrihet före kommunfullmäktiges behandling av den.

Årsredovisningen ska överlämnas till kommunfullmäktige och revisorerna snarast möjligt och senast den 15 april året efter det år som redovisningen avser.

Delårsrapport
7 §
Kommunstyrelsen ansvarar för att en delårsrapport årligen sammanställs. Delårsrapporten ska omfatta en period av minst hälften och högst två tredjedelar av räkenskapsåret. Delårsrapporten ska upprättas i enlighet med god redovisningssed. Underlag för delårsrapporten ska lämnas av nämnderna enligt anvisningar från stadsledningskontoret.

Stadsledningskontoret utfärdar kompletterande anvisningar för delårsrapporter.

Anläggningstillgångar
8 §
Med en investering avses all anläggningsverksamhet, inklusive om- och tillbyggnad, samt anskaffning av utrustning till ett värde av ett prisbasbelopp eller därutöver med en nyttjandeperiod på tre år eller mer.

9 §
Varje nämnd ansvarar för att det fortlöpande förs ett register över nämndens anläggningstillgångar.

10 §
Anläggningstillgångar ska årligen belastas med kapitalkostnader. Räntesatsen för interna ränteersättningar fastställs årligen i samband med budget.

11 §
Vid försäljning och köp av anläggningstillgångar gäller, som huvudregel, att transaktionen bokförs till dagen för tillträdet.

När planer finns på försäljning av kommunal verksamhet, ska redovisningen för verksamheten, som avses avyttras, ordnas så att samtliga kostnader och intäkter kan särredovisas.

Vid försäljning av anläggningstillgångar i mark och fastigheter redovisas realisationsvinsten alternativt realisationsförlusten under kommunstyrelsens finansförvaltning.
Den nämnd som förvaltar tillgången redovisar en försäljningsinkomst som motsvarar det bokförda värdet på den försålda tillgången. Nämnden ersätts av kommunstyrelsen för verifierade externa försäljningskostnader. Samma bestämmelser gäller exploateringsfastigheter.

Vid försäljning av goodwill-värde redovisas realisationsvinsten, alternativt realisationsförlusten, under kommunstyrelsens finansförvaltning.

Stadsledningskontoret utfärdar tillämpningsanvisningar för redovisning av investeringar, nedskrivning och återföring av nedskrivning, praktisk investeringsredovisning och investeringsinkomster.

Dokumentation av ekonomisystem, kontoplan med mera
12 §
Kommunstyrelsen ansvarar för att det årligen upprättas en beskrivning över tillämpade förvaltningsgemensamma delar av ekonomisystemet i enlighet med den kommunala redovisningslagen (gemensam ekonomimodell).

Nämnden ansvarar för att det årligen upprättas en beskrivning över förvaltningsspecifika delar av ekonomisystemet.

Kommunstyrelsen utfärdar årligen Centrala krav för kodplan (omfattande kontoplan, verksamhetskoder, motparter och projektrelationer).

Riktlinjer för resultatutjämningsreserv
Nedan följer Stockholms stads lokala riktlinjer för tillämpning av kommunallagen 11 kap 14 § regler om resultatutjämningsreserver (RUR) för att utjämna intäkter över en konjunkturcykel med lydelsen ”Reservering får göras med högst ett belopp som motsvarar det lägsta av antingen den del av årets resultat eller den del av årets resultat efter balanskravsjusteringar enligt 11 kap 10 § lag (2018:597) om kommunal bokföring och redovisning som överstiger

1. *en procent av summan av skatteintäkter samt generella statsbidrag och kommunalekonomisk utjämning, eller*
2. *två procent av summan av skatteintäkter samt generella statsbidrag och kommunalekonomisk utjämning, om kommunen eller regionen har ett negativt eget kapital, inklusive ansvarsförbindelsen för pensionsförpliktelser.”.*

Kommunfullmäktige kan besluta om reservering eller disposition ur en resultatutjämningsreserv om besluten är i överensstämmelse med lagar och nedanstående lokala riktlinjer.

13 §
En reservering till RUR kan göras om följande villkor är uppfyllda utöver lagkraven:

- Vid reservering till RUR ska undantas, utöver lagkravet, den del av resultatet som uppstått till följd av utdelning enligt allbolagslagen.
- Stadens soliditet exklusive RUR, exklusive gjorda inteckningar, inklusive ansvarsförbindelsen för pensionsförpliktelser uppgår till lägst 25 procent.
- RUR efter reservering får inte överstiga femtio procent av summan av skatteintäkter och generella statsbidrag.

14 §
En disposition ur RUR kan göras om följande villkor är uppfyllda:

- Om tecken på en konjunkturnedgång med åtföljande vikande skatteunderlag finns i form av att:
    - prognosen[1] för den procentuella förändringen av rikets skatteunderlag eller förändringen av utfallet för riket understiger den genomsnittliga procentuella förändringen de senaste tio åren[2], *eller*
    - den procentuella förändringen av Stockholms stads skatteunderlag understiger den genomsnittliga förändringen för Stockholms stad de senaste tio åren[3]
- Och balanskravet är negativt

[1] Vid budgeteringstillfället används samma prognos som används i slutversion av budget, vanligtvis SKL:s prognos. Avseende utfall används SCB:s siffror.
[2] Genomsnittlig procentuell förändring beräknas genom att rikets skatteunderlag eller prognos över skatteunderlag summeras och divideras med tio. Detta genomsnittliga skatteunderlag sätts i relation till motsvarande genomsnittligt skatteunderlag med ett års förskjutning bakåt i tiden.
[3] Beräkning enligt not 2 avseende stadens skatteunderlag. Prognos gäller enligt not 1.

- Och ingen skattesänkning genomförts aktuellt år

15 §
Om skattesänkning har genomförts ett år och bokslutet visar ett negativt balanskravsresultat och kriterierna i övrigt för disposition ur RUR är uppfyllda ska en beräkning göras av balanskravsresultatet om skattesänkningen inte genomförts. Är även detta balanskravsresultat negativt får disposition ur RUR göras, men maximalt med det belopp som det konstruerade balanskravsresultatet visar.

16 §
Om beslut om disposition ur RUR har fattats vid budgeteringstillfället på grundval av att reglerna för disposition är uppfyllda vid budgeteringstillfället gäller följande vid bedömningen vid beslutstillfället:

- Grunderna för om kriterierna är uppfyllda eller inte ska göras med samma mättidpunkt som vid budgeteringstillfället med undantag av balanskravsresultatet. Avseende balanskravsresultatet ska detta vara negativt vid bokslutstillfället.

17 §
Disposition ur RUR får utgöra högst 50 procent av reserven per räkenskapsår.

18 §
Kommunfullmäktige kan fatta beslut om reservering och disposition till en RUR i samband med budget, tertialrapport och bokslut. Det slutliga beslutet tas alltid i samband med bokslut.

19 §
Om avsatt RUR medför att vid mätning i samband med bokslut kravet på en soliditet på minst 25 procent exklusive RUR, exklusive gjorda inteckningar, inklusive ansvarsförbindelsen för pensionsförpliktelser inte uppfylls, ska en överföring från RUR till övrigt kapital göras.

3 kap PENNINGHANTERING och VÄRDEHANDLINGAR

Stadsledningskontoret utfärdar anvisningar för tillämpningen av regler för penninghantering och värdehandlingar samt för finansiella redovisningsprinciper.

Uppbörd och inkomstkontroll
1 §
Varje nämnd ansvarar inom sitt verksamhetsområde för uppbörd, kontroll och redovisning av stadens pengar.

Nämnden ansvarar för att inbetalda pengar omedelbart sätts in på anvisat bank- eller plusgirokonto och i övrigt använder sig av anvisade förmedlingstjänster för betalningsströmmar.

Vad som stadgats ovan gäller även för pengar som staden får och har hand om för annans räkning.

Stadsledningskontoret utfärdar tillämpningsanvisningar för egna medel.

Fakturering, krav och inkasso
2 §
Varje nämnd ansvarar för sin fakturering och krav- och inkassoverksamhet.

1. Fakturering
Fakturor ska snarast möjligt utfärdas och föras upp i kundreskontran.

2. Krav och inkasso

a) En fordran anses som osäker om kunden inte betalat den då betalningstiden enligt inkassokravet löpt ut. En osäker fordran ska bokföras som en befarad kundförlust.

b) En osäker fordran ska skrivas ned i bokföringen då alla inkassoåtgärder vidtagits och senast efter ett år och absolut senast efter två år. En fordran som uppenbarligen inte kommer att kunna drivas in kan skrivas av direkt utan att först bokföras som osäker. Om åtgärder avseende en fordran är vidtagna i stadens ekonomisystem skrivs fordran ned först när åtgärderna är avslutade (till exempel pågående avbetalningsplan). Nämnd eller delegat beslutar om nedskrivning av fordran. Nedskrivning av fordran ska bokföras som en konstaterad kundförlust.

c) Indrivning av en fordran får avbrytas om ytterligare indrivningsförsök är utsiktslösa eller inte är försvarliga med hänsyn till kostnaderna och inte krävs ur allmän synpunkt.

3. Överlåtande av krav och inkassoverksamhet

Stadens nämnder ska anlita det inkassoföretag som staden centralupphandlat för kravverksamhet. Ett sådant uppdrag får inte innefatta överlåtelse av fordringar.

Inkassoföretaget utför enbart de nödvändiga krav- och inkassoåtgärderna, medan respektive nämnd behåller beslutanderätten i alla ärenden.

Stadsledningskontoret utfärdar tillämpningsanvisningar för fakturering, krav och inkasso.

Leasing

3 §

Nämnd eller bolag får ingå avtal om operationell leasing av utrustning i de fall avtalet innebär en lägre kostnad för staden, sett över utrustningens hela nyttjandeperiod, än om utrustningen anskaffats genom köp. Hyra/leasing kan vara en ofördelaktig finansieringsform jämfört med andra tillgängliga finansieringsformer. Kostnaderna för hyra/leasing ska därför jämföras med kostnaderna för köp.

Nämnd eller bolag får ingå avtal om finansiell leasing avseende fordon, med en totalvikt under 3,5 ton med undantag för lätta lastbilar med separat flak, om rätt till momsavlyft finns. Gällande momsregler gör att finansiell leasing är ekonomiskt mer fördelaktigt än köp under förutsättning att rätt till momsavlyft finns.

Om det samlade värdet av framtida betalningsförpliktelser inte kan anses ringa i förhållande till nämndens balansomslutning, eller om dessa betalningsförpliktelser överskrider av ekonomiutskottet fastställd beloppsgräns ska de underställas kommunstyrelsen.

Alla avtal om hyra eller hyrköp (leasing) i syfte att endast finna en alternativ finansieringsform ska underställas kommunstyrelsen. Finansiell leasing med ovanstående undantag avseende fordonsköp är att betrakta som en ren finansieringsform och ska därmed underställas kommunstyrelsen.

Vad som sägs ovan gäller även avtal med annan rubricering, men med verklig innebörd av hyra, hyrköp eller leasing.

Stadsledningskontoret utfärdar tillämpningsanvisningar för redovisning av leasingavtal.

Kontroll och attest

4 §

Omfattning och definition

Paragrafen gäller för stadens samtliga ekonomiska händelser, inklusive interna transaktioner samt medel som staden ålagts eller åtagit sig att förvalta eller förmedla. Med ekonomiska transaktioner avses bokföringsposter i stadens samtliga bokföringssystem som omfattas av lagen om kommunal redovisning.

Attest innebär att intyga att kontroll utförts utan anmärkning. Kontroll utförs av attestant.

Syfte
Syftet med reglerna för kontroll av ekonomiska händelser är att säkerställa att transaktioner som bokförs är korrekta avseende:

Prestation	Att varan eller tjänsten har levererats till eller från staden, och/eller att transaktionen i övrigt stämmer med avtalade villkor.
Bokföringsunderlag	Att verifikationen uppfyller kraven i den kommunala redovisningslagen och god redovisningssed.
Betalningsvillkor	Att betalning sker vid rätt tidpunkt.
Bokföringstidpunkt	Att bokföring sker vid rätt tidpunkt och i rätt redovisningsperiod.
Kontering	Att transaktionen är rätt konterad.
Beslut	Att transaktionen överensstämmer med beslut av behörig beslutsfattare.

Kommentar: För stadens gällande betalningsvillkor se stadsledningskontorets anvisningar till ”Regler för ekonomisk förvaltning” kapitel 3.

Ansvar
Kommunstyrelsen ansvarar för utfärdandet av för staden gemensamma anvisningar till denna paragraf. Kommunstyrelsen ansvarar också för övergripande uppföljning av dessa anvisningar.

Stadens nämnder ansvarar för att fastställa regler och anvisningar för kontroll och attest. Nämnderna kan till regler för kontroll och attest enligt § 4 och 5 besluta om kompletteringar för sitt verksamhetsområde.

Varje nämnd utser attestanter samt ersättare för dessa. Kontrollansvar knyts till person eller befattning och kopplas till kodplan med angivande av eventuella begränsningar. Varje nämnd svarar för att det upprätthålls aktuella förteckningar över utsedda attestanter.

Förvaltningschefen ansvarar för att vid behov aktualisera beslut om attestanter. Förvaltningschefen ansvarar inom nämndens verksamhetsområde för att handläggarna är informerade om reglerna och anvisningarnas innebörd. Nämnden kan genom beslut om delegation ge ansvaret till fler befattningshavare än förvaltningschefen. En sådan delegation ska omfatta högst fem befattningshavare. Detta ska framgå av nämndens delegationsordning.

Attestanternas ansvar är att tillämpa fastställda anvisningar samt när brister upptäcks rapportera dessa till närmast överordnad chef, annan överordnad eller till ansvarig för intern kontroll. Det åligger förvaltningschefen eller annan delegat att ansvara för att samtliga attestanter är informerade om rapporteringsvägar vid brister.

Kontroller
Följande kontrollmoment, som attesteras, finns i staden. Kontrollerna ska i tillämpliga fall utföras.

Prestation	Vara eller tjänst har mottagits eller levererats.
Kvalitet	Mottagen eller levererad tjänst håller avtalad kvalitet.
Pris	Pris överensstämmer med avtal, taxa, bidragsregler eller beställning.
Villkor	Betalningsvillkor med mera är uppfyllda.
Beslut	Behöriga beslut finns.
Behörighet	Nödvändiga kontroller (attester) har skett av behöriga personer.
Kontering	Konteringen är korrekt.
Formalia	Verifikationen uppfyller krav enligt lagstiftningen.

Kontrollernas utformning
Kontrollåtgärderna ska utformas så att den interna kontrollen inom respektive nämnd är tillräcklig och att kontrollkostnaden står i rimlig proportion till riskerna. Vid utformningen av kontrollåtgärderna ska följande krav beaktas:

Ansvarsfördelning	Ansvarsfördelningen ska vara tydlig. Ingen person ska ensam hantera en transaktion från början till slut.
Kompetens	Den som har rollen att utföra en kontrollåtgärd ska ha kompetens för uppgiften.
Integritet	Den som utför kontroll av en annans persons transaktioner ska ha en självständig ställning gentemot den kontrollerade.
Jäv	Den som utför kontrollen får inte kontrollera in- och utbetalningar till sig själv eller närstående. Detsamma gäller utgifter av personlig karaktär. Detta innefattar också bolag och föreningar där den kontrollansvarige eller närstående har ägarintressen eller ingår i ledningen.
Dokumentation	Vidtagna kontrollåtgärder (attester) ska dokumenteras på ändamålsenligt sätt.
Kontrollordning	De olika kontrollmomenten ska utföras i en logisk ordning så att effekten av en tidigare kontrollåtgärd inte förtas av en senare kontrollåtgärd.

Vid automatisk attest ska uppsatt regelverk vara attesterat av behörig attestant.

Genomförda kontroller
Obligatoriska manuella kontroller som utförts med godkänt resultat ska dokumenteras genom attest. Attest dokumenteras i enlighet med anvisningarna. Maskinellt utförda kontroller ska framgå av systemdokumentation och behandlingshistorik. Om attestanten inte kan godkänna en ekonomisk transaktion, ska den som beslutat om transaktionen underrättas. Kan inte rättelse uppnås ska underrättelse ske enligt fastställd rutin.

Stadsledningskontoret utfärdar tillämpningsanvisningar för kontroll, attest samt begäran om utbetalningar av pengar.

Begäran om utbetalning av pengar
5 §
Varje nämnd ska utse person med befogenhet att på nämndens vägnar beordra utbetalning av pengar. Nämnden ska ge denna befogenhet till förvaltningschefen samt till förvaltningschefen för serviceförvaltningen.

Förvaltningschefen ska utse ett lämpligt antal ställföreträdare med befogenhet att begära utbetalning av pengar. Rätten att begära utbetalning av pengar ska ges till namngivna personer. Person med rätt att begära utbetalning av pengar ska innan sådan begäran säkerställa att nödvändiga kontroller har skett av behöriga personer (behörighetskontroll).

Stadsledningskontoret utfärdar tillämpningsanvisningar för kontroll, attest samt begäran om utbetalningar av pengar.

Fullmakter till stadens bankkonton
6§
Respektive nämnd ansvarar för att fullmakter och behörigheter avseende stadens bankkonton till personal inom staden är korrekt utfärdade genom signering enligt delegationsordning. Fullmakten undertecknas därefter av kommunstyrelsens delegat. Det åligger respektive nämnd att kontinuerligt meddela borttagande av fullmakter/behörigheter till stadsledningskontoret.

Förskottskassa med mera
7 §
Kommunstyrelsen beslutar på nämndens begäran om limit för förskottskassa.

Nämnden ansvarar för att förvaltningschefen utser person med ansvar för förskottskassan. Förvaltningschefen ska se till att utnyttjandet av förskottskassan redovisas och kontrolleras enligt gällande regler och anvisningar.

Förvaltningschefen kan fördela förskottskassan på flera underförskottskassor. Summan av underförskottskassorna får inte överstiga förskottskassans limit. Underförskottskassorna ska redovisas, kontrolleras och inventeras enligt gällande regler och anvisningar.

Stadsledningskontoret utfärdar tillämpningsanvisningar för förskottskassor.

Betalkort
8 §
Se kommunstyrelsens policy avseende betalkort.

Stadsledningskontoret utfärdar tillämpningsanvisningar för betalkort.

Utbetalning
9 §
Kommunstyrelsen svarar för alla utbetalningar om kommunstyrelsen inte medgett undantag. Stadsledningskontoret verkställer stadens utbetalningar.

Likviditetshantering
10 §
Kommunstyrelsen ansvarar för stadens likviditetshantering, upplåning och skuldförvaltning, utlåning samt tecknande av stadens borgen i enlighet med vad som föreskrivits i instruktionen för stadsledningskontoret och i Stockholms stads finansiella policy samt i andra beslut av kommunfullmäktige.

Nämnden ska på anmodan av kommunstyrelsen upprätta en likviditetsprognos.

Förvaring av värdehandlingar
11 §
Nämnden svarar för att värdehandlingar förtecknas och förvaras tillfredsställande. Nämnden kan anlita stadsledningskontoret för förvaring av värdehandlingar, som nämnd innehar för stadens räkning.

4 kap UPPHANDLING OCH INKÖP

Stadsledningskontoret utfärdar anvisningar för tillämpningen av reglerna i detta kapitel.

Övergripande
1 §
Stadens nämnder och bolagsstyrelser ska tillämpa Lag (2016:1145) om offentlig upphandling samt övrig upphandlingslagstiftning som kompletterar eller ersätter denna lag.

Stadens nämnder och bolagsstyrelser ska tillämpa kommunfullmäktiges program för upphandling och inköp med tillhörande anvisningar.

Organisering av upphandlingsverksamheten
2 §
Som upphandling räknas en transaktion som innebär ömsesidiga ekonomiska förpliktelser för de inblandade parterna. Som ekonomisk förpliktelse räknas motprestation såsom ekonomisk ersättning, arbetsinsats eller upplåtelse av någon annan slags nyttighet. Exempel på upphandling är köp av en vara, tjänst, verksamhet eller entreprenad. Även hyra och leasing av varor faller under begreppet upphandling.

Upphandlingar i staden kan ske lokalt för den egna nämnden, gemensamt mellan flera nämnder eller via centrala upphandlingar som gäller alla nämnder.

Central upphandling
Upphandling där samtliga nämnders ansvar för upphandling överförts till en nämnd som i enlighet med beslut i kommunfullmäktige genomför upphandling för hela stadens behov. Deltagande i central upphandling är tvingande för stadens nämnder såvida kommunfullmäktige inte beslutat om undantag för viss nämnd. Stadens bolagsstyrelser deltar genom fullmakt till den upphandlande nämnden, så som vid gemensam upphandling.

Gemensam upphandling
Upphandling som genom samverkan mellan två eller flera nämnder genomförs för att lösa behov inom samtliga deltagande nämnders ansvarsområde. Deltagande i sådan upphandling är frivillig och beslutas av respektive nämnd eller tjänsteman inom nämnden som med stöd av delegation äger rätt att fatta sådant beslut.

Lokal upphandling
Upphandling som utförs av en upphandlande myndighet för att lösa behovet av en viss vara eller tjänst inom nämnden.

Upphandlande myndighets ansvar för behovstäckning och avtalsförsörjning
3 §
Varje nämnd och bolagsstyrelse utgör en upphandlande myndighet. Den upphandlande myndigheten ansvarar för planering av behovstäckning, avtalsförsörjning och uppföljning av ingångna avtal.

Varje upphandlande myndighet ska bedriva ett aktivt och strategiskt arbete för att, utifrån kommunfullmäktiges mål, uppnå en ändamålsenlig inköpsverksamhet.

Varje upphandlande myndighet svarar för att inköp sker i enlighet med de avtal som har ingåtts och som den upphandlande myndigheten är bunden av.

Varje upphandlande myndighet ska ha funktioner och roller för upphandlings- och inköpsprocessen samt efterlevnad av lagstiftning och regler samt samordning av frågorna.

Varje upphandlande myndighet ska använda det upphandlingssystem som kommunstyrelsen tillhandahåller för elektronisk upphandling.

Avtalsuppföljning
4 §
Genom aktiv förvaltning och uppföljning av ingångna avtal ska den upphandlande myndigheten säkerställa att ingångna avtal efterlevs och att varor och tjänster levereras med efterfrågad kvalitet och till rätt pris. Den nämnd eller bolagsstyrelse som ansvarar för ett avtal ska säkerställa att aktiv avtalsförvaltning planeras och genomförs. I aktiv avtalsförvaltning ingår bland annat att följa upp att leverantören fullgör avtal samt hur samverkan med leverantören utvecklas. I avtalsuppföljning ingår också att följa upp och vidta åtgärder för att upprätthålla avtalstrohet.

Alla nämnder ska använda det avtalssystem som kommunstyrelsen tillhandahåller och registrera lokala och gemensamma avtal. Centrala avtal registreras av den nämnd som genomför upphandlingen.

Direktupphandling
5 §
Direktupphandling definieras i upphandlingslagarna och får endast användas under de omständigheter som föreskrivs där. Varje upphandlande myndighet ska besluta om riktlinjer för användningen av direktupphandling inom sin organisation. Stadsledningskontoret utfärdar anvisningar för miniminivåer avseende innehåll och omfattning av riktlinjerna.

Direktupphandling får normalt inte förekomma inom områden där ramavtal finns.

Dokumentation
6 §
Information om alla beställningar som görs genom avrop eller upphandling ska dokumenteras. Kraven på dokumentation styrs dels av lag, dels av stadens behov av att kunna analysera och förklara sitt agerande i upphandlingsärenden.

Grundregeln är att alla beslut om genomförande av upphandling, direktupphandling eller avrop ska dokumenteras på ett sådant sätt att det framgår vem som fattat beslutet, i vilket syfte samt det ungefärliga värdet av den gjorda beställningen. Utöver detta ska dokumentation upprättas i enlighet med vad reglerna för respektive upphandlingsförfarande kräver.

Systemstöd för inköp
7 §
Alla nämnder ansvarar för att tillämpa det systemstöd som kommunstyrelsen tillhandahåller för inköpsprocessen.

5 kap DONATIONSMEDEL

Mottagande av donation
1 §
Mottagande av donation ska underställas kommunfullmäktige för prövning då det är fråga om ett stiftelseförordnande. Även gåva ska underställas kommunfullmäktige när gåvans värde överstiger 500 000 kr och gåvan är förenad med ett betydande framtida åtagande för

nämnden. När gåvans värde överstiger 500 000 kr ska den anmälas till kommunstyrelsen. I övriga fall beslutar respektive nämnd.

Placering av fondtillgång
2 §
Tillgångar tillhörande stadens anknutna stiftelser ska placeras i enlighet med av kommunstyrelsen beslutade placeringsföreskrifter.

Förvaltning av fondtillgång
3 §
Förvaltas fond eller stiftelse av nämnd ska denna anlita kommunstyrelsen för hand-havande av fondens eller stiftelsens tillgångar i den mån stiftelseförordnandet inte föreskriver annat.

Stadsledningskontoret utfärdar tillämpningsanvisningar för donationer och gåvor.

6 kap INTERN KONTROLL

Nämnderna ska enligt kommunallagen 6 kap. 6 § var och en inom sitt område se till att verksamheten bedrivs i enlighet med de mål och riktlinjer som fullmäktige har bestämt samt de föreskrifter som gäller för verksamheten.
Nämnderna ska också se till att den interna kontrollen är tillräcklig samt att verksamheten bedrivs på ett i övrigt tillfredsställande sätt. Detsamma gäller när skötseln av en kommunal angelägenhet med stöd av kommunallagen 10 kap. 1 § har lämnats över till någon annan.

Revisorernas uppgift är enligt kommunallagen 12 kap. 1 § att pröva om bland annat den kontroll som görs inom nämnderna är tillräcklig.

Stadsledningskontoret utfärdar tillämpningsanvisningar som förtydligar reglerna i detta kapitel om nämndernas arbete med intern kontroll. I tillämpliga delar gäller reglerna i detta kapitel och tillämpningsanvisningarna även bolagsstyrelserna.

Följande regler gäller för internkontrollarbetet:

1 §
Den interna kontrollen inom en nämnd ska bygga på en helhetssyn på den kommunala verksamheten. Detta betyder att den ska omfatta mål och strategier, styrning och uppföljning samt skydd av tillgångar. Inom dessa områden ska det finnas inbyggda uppföljnings- och kontrollsystem som säkrar en effektiv förvaltning och förebygger allvarliga fel eller förluster.

Nämnd ansvarar för att ett system för intern kontroll upprättas inom respektive verksamhetsområde med övergripande riktlinjer, regler och anvisningar i syfte att säkerställa att

- verksamheten bedrivs i enlighet med de mål och riktlinjer som fullmäktige har bestämt
- lagar, avtal och andra för nämnden gällande regler, föreskrifter och beslut följs
- anskaffningen och användningen av resurser är effektiv och ändamålsenlig
- stadens tillgångar skyddas
- redovisningen och uppföljningen av verksamhet och ekonomi är rättvisande, tillförlitlig och ändamålsenlig samt att
- säkerheten i redovisningsrutiner, administrativa rutiner och it-system är tillfredsställande.

Nämnden ansvarar för att internt kontrollsystem för nämnden upprättas och ska se till att konkreta regler och anvisningar utformas för att upprätthålla en god intern kontroll inom alla verksamhetsområden.

Verksamhetsansvariga chefer på olika nivåer i organisationen ska bidra till utformningen av konkreta regler och anvisningar för en god intern kontroll inom sina verksamhetsområden och ska informera övriga anställda om reglernas och anvisningarnas innebörd.

Samtliga anställda är skyldiga att följa gällande regler och anvisningar för intern kontroll.

2 §
Nämnd ska årligen genomföra en väsentlighets- och riskanalys (VoR) samt utifrån denna fastställa en internkontrollplan för att följa upp att det interna kontrollsystemet fungerar tillfredsställande inom nämndens verksamhetsområden.

Väsentlighets- och riskanalysen genomförs i flera steg. Nämnden ska identifiera de viktigaste processerna/arbetssätten för att uppnå kommunfullmäktiges mål för verksamhetsområdena. Utifrån arbetssätten ska oönskade händelser identifieras. Dessa ska värderas (1-5) utifrån hur allvarliga konsekvenserna blir om händelsen inträffar samt hur sannolikt det är att händelsen inträffar. Utifrån riskvärdet beslutas om den oönskade händelsen/risken ska hanteras i internkontrollplanen. I internkontrollplanen planerar nämnden hur de löpande kontrollerna/arbetssätten ska följas upp i syfte att verifiera att mål uppnås samt att riktlinjer (styrdokument) och fastlagda kontroller upprätthålls/genomförs.
Internkontrollplanen fastställs i samband med verksamhetsplanen och följs upp i samband med verksamhetsberättelsen.

Förvaltningschef ska se till att en väsentlighets- och riskanalys genomförs och dokumenteras och med denna som underlag upprätta förslag till internkontrollplan för nämnden.

3 §
Nämnd ska försäkra sig om att internkontrollplanen genomförs och vid behov vidta åtgärder som säkerställer att den interna kontrollen är tillräcklig.

Förvaltningschef ska rapportera till nämnden om hur internkontrollplanen genomförs, hur den interna kontrollen fungerar samt föreslå nämnden nödvändiga åtgärder för att säkerställa att den interna kontrollen är tillräcklig. Detta ska ske minst en gång per år i samband med verksamhetsberättelsen.

Brister i den interna kontrollen ska omedelbart rapporteras till närmast överordnad.

Vid misstanke om brott av förmögenhetsrättslig karaktär ska nämnden utan oskäligt dröjsmål vidta åtgärder. Förvaltningschef ska omgående informera nämnden och revisionskontoret om det hos förvaltningen uppdagas förhållanden som medför misstanke om att sådant brott föreligger. Förvaltningschef ska också se till att nämnden och revisionskontoret informeras om de åtgärder som vidtas.

7 kap LOKALER
1 §
Nämnder och bolagsstyrelser ska i första hand hyra lokaler av staden eller stadens egna fastighetsbolag givet att det är ekonomiskt fördelaktigt ur ett kommunkoncernperspektiv.

2 §
Beslut om inhyrningar av lokaler och lägenheter kan medföra bindning av stora kostnader under lång tid för staden. Vid högre hyresnivåer, större investeringar och/eller långa hyrestider, ska inhyrningar godkännas av kommunstyrelsens ekonomiutskott, KSEKU. Detta gäller även om en fastighetsförvaltande nämnd är hyresvärd.

För att minska detaljstyrningen och fokusera på större ärenden gäller, var för sig eller tillsammans, följande för vilka inhyrningar eller hyrespåverkande förändringar som i samband med genomförandebeslut ska godkännas av kommunstyrelsens ekonomiutskott, KSEKU:

(Belopp med fet stil gäller kostnadsbaserade inhyrningar/förändringar från stadens fastighetsförvaltande nämnder eller inom samverkansavtal med stadens bolag. Belopp inom parentes gäller övriga inhyrningar/förändringar.)

- Om den sammanlagda hyran under kontraktstiden (hyrestiden) överstiger **15** (10) mnkr, räknat i hyresnivå år 1. Om hyrestiden är tills vidare, kortare än tre år, eller längre än fem år, sker beräkningen motsvarande en tid om fem år.
- Om den hyresgenererande investeringsutgiften vid ny- om och tillbyggnad överstiger **30** (20) mnkr, samma gäller förvärv av bostadsrätter,.
- Om kontraktstiden (hyrestiden) är 10 år eller längre och hyresvärden inte är en fastighetsförvaltande nämnd som erbjuder ett kostnadsbaserat hyresförhållande eller inhyrningen inte sker inom ett samverkansavtal med ett av stadens bolag.
- Om avstående från besittningsskydd tecknas avseende befintliga hyresavtal.
- Definierade projekt som i samband genomförandeskedet klarar sådana villkor som godkänts av KSEKU i ett tidigare inriktningsärende behöver inte i samband med genomförandebeslut prövas av KSEKU igen. En sådan möjlighet ska särskilt beslutas i samband med inriktningsbeslutet och i vilket det även ska framgå att det är ett avsteg från reguljär hantering samt specificeras vilka förutsättningar och villkor som ska vara uppfyllda. En redovisning i form av anmälan till KSEKU ska göras i efterhand.

Vid mycket stora inhyrningar är det väsentligt att beslutsprocessen ger möjlighet till samordning och prioritering i ett tidigt skede. Nämnderna ska förbereda sådana inhyrningar via ett inriktningsärende som ska anmälas och godkännas av kommunstyrelsens ekonomiutskott.

Detta gäller:
- Om den sammanlagda hyran under kontraktstiden (hyrestiden) beräknas överstiga **75** (50) mnkr räknat i hyresnivå år 1. Om hyrestiden är tills vidare, kortare än tre år, eller längre än fem år, sker beräkningen motsvarande en tid om fem år.
- Om den hyresgenererande investeringsutgiften vid ny- om och tillbyggnad överstiger **150** (100) mnkr
- Om nämnden vill pröva möjligheten att i samband med inriktningsbeslut förbereda så att inhyrningen inte behöver prövas av KSEKU för genomförande.

Vad som sagts ovan om inhyrningar gäller även om-, ny- och tillbyggnader med motsvarande hyreskostnadsökningar. Om investeringsutgifterna för investerande nämnd bedöms ligga i intervallet 50 mnkr till 300 mnkr ska samråd hållas med stadsledningskontoret även om investeringen. I detta fall sker ett samråd som behandlar såväl hyresfrågan som investeringen. Såväl investerande nämnd som inhyrande nämnd aktualiserar att samråd ska hållas.

Om investeringsutgifterna för investerande nämnd bedöms överstiga 300 mnkr hemställs inriktningsärendet i sin helhet till kommunfullmäktige.

Vad som sagts om inhyrningar/förändringar ovan gäller inte för *anläggningar* som bollplaner, läktare med mera som ingår i idrottsnämndens långsiktiga prioriteringar och återfinns i nämndens verksamhetsplan.

För fastighetsnämndens investeringar i lokaler överstigande 300 mnkr ska ett utredningsbeslut godkännas av kommunstyrelsens ekonomiutskott (se 1 kap. Budget och uppföljning,

7b§ Investeringar). Fastighetsnämnden och beställande (initierande hyresgäst) nämnd(er) ska lämna ett gemensamt beslutsunderlag till ekonomiutskottet.

3 §
Beslut om avveckling/omstrukturering av lokaler fattas av ansvarig nämnd. Utbudet av biståndsbedömda boenden är en gemensam resurs för hela staden. För att säkerställa den centrala samordningen i samband med avveckling/omstrukturering av dessa boenden ska kommunstyrelsens ekonomiutskott, efter begäran av respektive nämnd, godkänna större avvecklingar/omstruktureringar av särskilda boenden för äldre och bostäder med särskild service.

4 §
För att få en effektiv hantering av lokalärenden som ska godkännas av kommunstyrelsens ekonomiutskott ska avstämning ske med kommunstyrelsen, genom stadsledningskontoret, innan beslut fattas i egen nämnd. Genomförd avstämning ska redovisas i underlaget och är en förutsättning för vidare beredning av ärendet.

5 §
I stadens samverkansavtal med SISAB regleras hur kapitalkostnaderna årligen ska bestämmas. Räntan ska beräknas utifrån stadens internränta plus påslag. Påslaget beräknas som den marginal inklusive omkostnadsersättning som gäller för SISAB i oktober året innan aktuellt år. Samtliga räntekostnader mellan staden och stadens samtliga bolag, rörande hyrestillägg för lokalanpassningar, ska beräknas till stadens internränta plus påslag motsvarande SISAB:s marginal inklusive omkostnadsersättning i oktober året innan aktuellt år. Mellan staden och fastighetsförvaltande nämnder utgår endast internränta för hyrestillägg för lokalanpassningar.

6 §
Stadsledningskontoret utfärdar tillämpningsanvisningar för lokalfrågor.

Kommunstyrelsens förslag till kommunfullmäktige

Bilaga 8. **Regler för ekonomisk förvaltning** godkänns

Utdrag ur kommunfullmäktiges protokoll den 18 november 2021, § 19

Beslut
Kommunfullmäktige fastställer budgeten i sin helhet.

Regler för elektronisk post för Stockholms stad

Meddelanden som sänds eller tas emot via elektronisk post ska behandlas enligt de regler som gäller för allmänna handlingar i fråga om bl.a. diarieföring och arkivering. Med allmänna handlingar avses handlingar som förvaras hos en myndighet och som enligt reglerna i tryckfrihetsförordningen är att anse som inkomna till eller upprättade hos myndigheten.

E-posten lyder under samma regler som vanlig post, i första hand tryckfrihetsförordningen (2 kap.), sekretesslagen och arkivlagen.

Allmänt
1§ Dessa regler gäller för all användning av e-post inom Stockholms stads nämnder.
Bolag och stiftelser i vilka staden har ett rättsligt bestämmande inflytande skall fatta beslut att följa reglerna

2§ En stor del av e-posten är eller blir allmänna handlingar. Syftet med reglerna är att staden skall uppfylla offentlighets- och arkivlagstiftningens krav.

Ansvar
3 § Varje nämnd har ett ansvar för att de allmänna handlingar som uppstår i verksamheten hanteras enligt regelverket. Den har också ansvar för att alla anställda har kännedom om gällande regler.

4 § Alla som använder e-post skall regelbundet kontrollera sin brevlåda.

Hantering av allmänna handlingar i e-postsystemet
5 § E-post som är allmän handling ska registreras enligt föreskrifterna i 15 kap sekretesslagen. Undantag gäller e-posthandlingar som uppenbart är av ringa betydelse för myndighetens verksamhet och för e-posthandlingar som på annat sätt görs sökbara och tillgängliga för utomstående.

6 § Uppgifter för vilka sekretess gäller ska inte hanteras i system för e-post. Meddelanden som innehåller uppgifter som bedöms kunna omfattas av sekretess skall registreras om det inte finns ett undantag i sekretessförordningen (1980:657). De skall tas ut på papper och därefter raderas ur systemet.

7 § Handlingar i ett ärende skall alltid kunna presenteras tillsammans. Detta innebär att handlingar som kommit in eller upprättats elektroniskt bör tas ut på papper, om myndighetens aktsystem i övrigt är pappersbaserat.

8 § De uppgifter om meddelandena som finns i loggar och andra förteckningar som genereras av systemet är allmänna handlingar och kan därmed bli tillgängliga för alla.

Arkivering
9 § Bestämmelser om bevarande och gallring av allmänna handlingar finns i arkivlagen samt i stadens arkivregler.

10 § Meddelanden som uppenbart är av ringa betydelse för nämndens verksamhet skall så snart som möjligt gallras (raderas) enligt nämndens tillämpningsbeslut med stöd av stadens

allmänna gallringsregler. För gallring av övriga meddelanden krävs beslut av arkivmyndigheten.

Hantering vid tjänstemans frånvaro

11 § Tjänsteman som i sin tjänst får meddelanden från allmänheten, företag, organisationer eller andra myndigheter har skyldighet att vid frånvaro sörja för att eventuella inkomna e-postmeddelanden tas om hand enligt de rutiner som beskrivs ovan. Ett automatiskt svarsmeddelande om frånvaron är inte tillräckligt. Allmänna handlingar måste tas om hand enligt reglerna även om den tjänsteman till vilka de adresserats är frånvarande.

Förvaltningsadress
12 § Varje förvaltning skall ha en officiell e-postadress. Denna adress publiceras externt, bl.a. på hemsidan. Post till denna adress öppnas av registrator (eller motsvarande). Brevlådan skall vara tillgänglig för allmänheten, t.ex. hos registrator. Vid korrespondens med allmänheten skall eftersträvas att denna adress används som avsändaradress. Det kan i många fall vara lämpligt att enheter/ avdelningar eller särskilda verksamheter har en egen adress/brevlåda.

Övrigt
13 § Sekretessbelagd information får inte sändas okrypterad. Detta medför bl.a. att e-post inte får vidarebefordras till externa adresser utan kontroll av förekomsten av sekretess.

14 § Om e-postmeddelanden innehåller uppgifter om levande personer, skall personuppgiftslagens (1998:210) bestämmelser beaktas.

15 § E-postsystemet får i begränsad omfattning användas för privata meddelanden. Användningen skall vara etiskt försvarbar.

Tillämpningsanvisningar till Stockholms stads e-postregler

1. Inledning

E-posten är ett viktigt kommunikationsmedel både internt och externt. E-posten lyder under samma regler som vanlig post. Systemens tekniska uppbyggnad medför emellertid att särskilda rutiner måste införas och vidmakthållas för att kraven på insyn och säkerhet ska kunna uppfyllas. Detta ställer krav på användarna. Stockholms stad har beslutat om nya e-postregler. Syftet med dessa tillämpningsanvisningar är att underlätta för stadens tjänstemän att hantera sin e-post på ett sätt som lever upp till reglerna.

> "Det nu anförda innebär (...) att om befattningshavare har egna e-postadresser hos en myndighet, måste myndigheten ha rutiner som tillförsäkrar att såväl innehållet i befattningshavarens e-postbrevlåda som e-postloggen är tillgängligt för myndigheten även under befattningshavarens frånvaro. Myndigheters rätt att ta del av vanliga postförsändelser som adresserats direkt till befattningshavare grundas normalt på fullmakt från befattningshavaren. Ett sådant system är lämpligt även beträffande e-post."
>
> JO-beslut (Beslutsdatum: 2002-01-22; diarienummer: 2668-2000)

2. Allmänna handlingar

En stor del av de meddelanden som utväxlas inom e-postsystemen är eller blir allmänna handlingar. Detta gäller även bilagor till meddelandena. De loggar och förteckningar över meddelanden som skapas av systemet är allmänna handlingar.

- Allmänna handlingar måste kunna lämnas ut till allmänheten. Reglerna kräver att detta kan ske snarast möjligt. Vissa allmänna handlingar ska registreras. Även detta måste ske så snart som möjligt, helst samma dag handlingen kommer in eller upprättas.
  Riktlinjer för vad som är allmänna handlingar finns i faktaruta nedan.
- Allmänna handlingar som *uppenbart är av ringa betydelse* för förvaltningens/bolagets verksamhet behöver inte registreras eller hållas ordnade.
- Övriga allmänna handlingar måste hållas ordnade. Syftet är att allmänheten ska kunna få tillgång till handlingarna enligt offentlighetsprincipen.
  Det finns två alternativ:

➢ registrering (diarieföring); handlingarna kan då återsökas med hjälp av registret.
➢ enbart förvaring i en ordning som är *dokumenterad* och känd i organisationen.

Sekretessbelagda handlingar *måste* registreras om det inte finns undantag i lagstiftning. Patientjournaler och socialtjänstakter är exempel på sekretessbelagda handlingstyper som enligt sekretessförordningen (1980:657) inte behöver registreras.

Allmänna handlingar får inte gallras (förstöras) utan stöd i ett beslut av arkivmyndigheten. Enligt de allmänna gallringsanvisningarna får förvaltningarna/bolagen fatta beslut om gallring av vissa typer av handlingar som har ringa eller tillfällig betydelse eller har ersatts av andra handlingar. Till den senare kategorin hör den digitala formen av ett e-postmeddelande som skrivits ut på papper.
E-post bör tas ut på papper, om myndighetens aktsystem i övrigt är pappersbaserat. Detta kan dock ibland leda till informationsförlust om ett e-postmeddelande innehåller bilder, ljud- eller videoklipp. Här rekommenderas separat förvaring i digital form av dessa bifogade filer med en hänvisning i diariet.
Om e-postmeddelanden innehåller uppgifter som direkt eller indirekt kan hänföras till levande personer ska personuppgiftslagens (1998:204) bestämmelser beaktas.

Vad är allmänna handlingar i e-posten?

Ett första villkor är att meddelandena och ev. bilagor rör förvaltningens/bolagets verksamhet. Meddelanden som kommer till eller skickas från en tjänstemans brevlåda är alltså allmänna handlingar om de gäller hans eller hennes arbete. Undantagna är alltså privata meddelanden samt sådana som rör en tjänsteman endast som innehavare av annan ställning, t ex som facklig förtroendeman.

Extern e-post. Meddelanden som kommer från en avsändare utanför förvaltningen/bolaget blir omedelbart allmänna handlingar, alltså även om de inte har öppnats. Meddelanden som sänds ut från förvaltningen/bolaget blir allmänna då de sänts iväg. Undantag från dessa regler är utkast eller motsvarande som sänds till tjänsteman vid annan myndighet för synpunkter. Dessa blir inte allmänna om de inte tas om hand efter det att ärendet avslutats.
Intern e-post blir också ofta allmänna handlingar. Alla handlingar som är färdigställda blir allmänna, t ex utskick av olika slag. Handlingar som tillhör ärenden blir allmänna först när ärendet är avslutat. Även utkast och liknande blir allmänna handlingar om de tas om hand, dvs. om de sparas i systemet (om de hör till ett ärende dock först när detta avslutats).

Allmänna handlingar av uppenbart ringa betydelse

Exempel på handlingar som kan vara av uppenbart ringa betydelse för förvaltningens/bolagets verksamhet:

- Inbjudningar
- kallelser till möten; ändringar av tidsbokningar
- anmälningar till möten eller andra arrangemang
- meddelanden från e-postlistor (s.k. listservs)
- Reklam

TÄNK PÅ:

• De flesta meddelanden som finns i din e-postbrevlåda är allmänna handlingar. Detta under förutsättning att de rör förvaltningens/bolagets verksamhet. Annars är de inga allmänna handlingar och bör då tas bort ur brevlådan. Den som är facklig förtroendeman kan ha en särskild mapp för fackliga meddelanden.
• Meddelanden av uppenbart ringa betydelse för förvaltningen/bolaget (se ruta med exempel) ska raderas så snart som möjligt.
• Meddelanden som inte är av ringa betydelse ska vara tillgängliga för allmänheten och hanteras enligt något av följande alternativ:
a) Överföras till registrator för registrering och förvaring (digitalt eller i pappersform).
b) Överföras till förvaltningens/bolagets allmänna brevlåda för arkivering där.
c) Överföras till en enhetsbrevlåda för arkivering där.
I samtliga alternativ gäller att ditt exemplar ska gallras (förstöras) när du inte längre behöver det. Under den tid du har kvar meddelandet är det en allmän handling.
• Sekretessbelagd information får inte ligga kvar i e-postbrevlådan. Skriv ut och lämna till registratorn! Radera sedan informationen.
• Du ansvarar för att någon kollega kontrollerar din e-post när du är borta.
Detta görs enklast genom att fullmakt ges till kollega på enheten att ta del av e-posten. Denne ska då se till att e-posten tas om hand enligt rutinerna ovan.
• Du kan i begränsad användning använda e-posten för privata meddelanden. Tänk på att den information om meddelanden som finns i loggar och förteckningar är offentlig!

Riktlinje för incidentrapportering i Stockholms stad

Bakgrund

Stockholms stad ska upplevas som en ren, vacker och trygg stad. För att upprätthålla detta måste staden i möjligaste mån kunna förebygga olyckor, oönskade händelser, skador och påfrestningar. En annan viktig del i det förebyggande arbetet är rapportering och analys av inträffade incidenter.

Incidentrapportering är nödvändig i verksamhetens strävan efter att öka säkerheten och tryggheten i staden och ska ses som ett led i det systematiska förbättringsarbetet. Att kontinuerligt diskutera inträffade incidenter i verksamheten och vidta åtgärder för att avhjälpa det som inträffat ska leda till att liknande händelser inte inträffar igen. Incidenter ska rapporteras in i stadens incidentrapporteringssystem.

Incidenter

En incident är ett tillbud, en olycka, oönskad händelse eller skada av större eller mindre omfattning.

En incident drabbar människa, miljö eller egendom och kan beskrivas med olika incidenttyper, exempelvis olycksfall, hot/våld, brand, stöld.

I incidentrapporteringen ingår även arbetsskador och tillbud. Dessa ska alltid rapporteras i stadens incidentrapporteringssystem och även till Försäkringskassan, AFA Försäkring och vid allvarligare händelser till Arbetsmiljöverket. Länkar till dessa tre aktörer finns i incidentrapporteringssystemet.

Stadsledningskontoret
Säkerhetsenheten

Telefon 08-508 29 891
sara.lind@stockholm.se
stockholm.se

Stadens incidentrapporteringssystem: **R**apporterade **I**ncidenter och **SK**ador (RISK)

RISK syftar till att:

- stadens förvaltningar/bolag ska ha ett fungerande verktyg för att rapportera incidenter, identifiera och analysera risker och sårbarheter, se trender och frekvenser, minimera kostnader samt arbeta förebyggande.
- ge staden en stadsövergripande bild av inträffade incidenter för att kunna följa trender, göra analyser av allvarliga och mycket allvarliga incidenter samt föreslå förebyggande åtgärder.
- ska ge S:t Erik Försäkrings AB en övergripande bild av inträffade försäkringsskador, möjlighet att följa trender inom geografiska områden, göra analyser av incidenter som kan utvecklas till storskaliga försäkringsskador, minska kostnaderna för försäkringsskador samt arbeta skadeförebyggande.

Incidentrapporteringssystemet RISK är uppbyggt så att en enhet kan få en samlad bild av sina inrapporterade incidenter. Varje verksamhetsnivå i en förvaltning/bolag kan få en samlad bild av inrapporterade incidenter från enhetsnivån. Förvaltnings-/bolagsnivån kan få en samlad bild av samtliga incidenter i den egna organisationen. På stadsövergripande nivå kan verksamhets-, förvaltnings- och bolagsincidenter följas. S:t Erik Försäkring kan vid försäkringsskador analysera vilka incidenter som föregått skadan och på så sätt arbeta skadeförebyggande.

Ansvar för rapportering, analys och åtgärder

Överordnad chef ska informeras när en incident inträffat och om incidenten är av sådan art att högre beslutsnivå kan antas få frågor om händelsen eller om incidenten är av allvarlig/mycket allvarlig art.

Enhets ansvar

Enhetens chef har utifrån sitt verksamhetsansvar ansvar för rapportering, analys och åtgärder av inträffade incidenter. Enhetens anställda har ansvar för att rapportera incidenter som inträffat inom enheten.

Enheten ska kontinuerligt ta ut statistik av inträffade incidenter för diskussion och åtgärder inom den egna verksamheten. Enheten ska redovisa och analysera ncidenterna och dess allvarlighetsgrad per tertial och i verksamhetsberättelse/bokslut till verksamhetsområdesnivån.

Verksamhetsområde
Ansvarig chef för ett verksamhetsområde har ansvar för att analysera verksamhetsområdets inträffade incidenter.

Varje verksamhetsområde ska per tertial och till VB/bokslut redovisa en samlad analys av verksamhetsområdets inträffade incidenter och dess allvarlighetsgrad till förvaltningen/bolaget samt förslå åtgärder.

Förvaltning/bolag
Förvaltningar/bolag ska per tertial och till VB/bokslut redovisa en samlad analys. Analysen ska innehålla en redovisning av de allvarliga incidenter som inträffat, vad som är drabbat och om det påverkat verksamhetens vitala resurser att upprätthålla samhällsviktig verksamhet, det vill säga verksamhetens prioriterade åtaganden. Analysen ska även redovisa om verksamhetens säkerhet, trygghet eller förtroende påverkats av incidenten.

Orsaken till den mycket allvarliga incidenten ska ha analyserats och kategoriserats så att den avser förbättringsåtgärder inom områdena människa, teknik eller organisation. Beräknade eventuella kostnader eller förluster ska vara angivna.

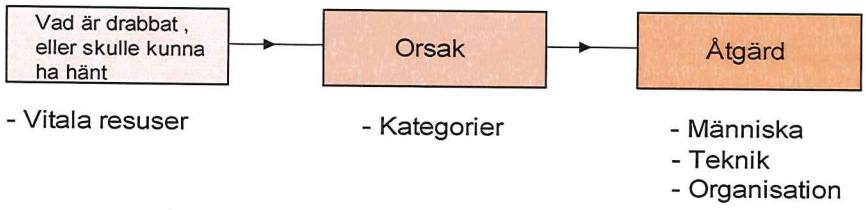

Klassificering av incidenter
Incidenter ska rapporteras och analyseras inom ramen för stadens incidentrapporteringssystem. Incidenten kan vara av mindre allvarlig, allvarlig eller mycket allvarlig art.

Mindre allvarlig incident
En mindre allvarlig incident är av sådan art att den i mindre grad skadar verksamheten, allmänhetens förtroende eller anställdas, brukares, kunders säkerhet och trygghet. Ansvarig chef avgör om dennes överordnade chef ska informeras om incidenten.

Allvarlig incident
En allvarlig incident är av sådan art att den allvarligt skadar verksamheten, allmänhetens förtroende eller anställdas, brukares, kunders säkerhet och trygghet. Överordnad chef ska informera förvaltnings- eller bolagschef som avgör om incidenten ska rapporteras till stadsdirektör.

Mycket allvarlig incident
En mycket allvarlig incident får mycket allvarliga konsekvenser och skadar verksamheten, allmänhetens förtroende eller anställdas, brukares, kunders säkerhet och trygghet. Förvaltnings- eller bolagschef ska informera stadsdirektör.

Oavsett om en incident initialt klassas som mindre allvarlig, men eskalerar till en allvarlig eller mycket allvarlig händelse eller om incidenten när den inträffar är av mycket allvarlig eller allvarlig art, krävs det en beredskap hos förvaltningarna/bolagen för att kunna hantera incidenten på rätt nivå i organisationen.

Förvaltningar/bolag ska utöver analys per tertial och i verksamhetsberättelse/bokslut omgående rapportera inträffade incidenter av mycket allvarlig art till stadsdirektör. I detta inberäknas inträffade incidenter som förvaltningar/bolag inte har egen rådighet över, men som mycket allvarligt påverkat förvaltningens/bolagets möjlighet att upprätthålla den egna verksamheten.

Härutöver ska mycket allvarliga incidenter som skett inom stadens geografiska område eller i regionen redovisas till stadsdirektör. Ansvarig för denna rapportering är stadens säkerhetschef eller den som denne bedömer som lämplig. Mycket allvarliga incidenter ska också analyseras och sammanfattas stadsövergripande årligen av stadens säkerhetschef. Den samlade rapporten av mycket allvarliga incidenter grupperas inom områdena människa, miljö och egendom och redovisas i stadens riskhanteringsråd[1].

S:t Erik Försäkrings AB ska rapportera och analysera storskaliga försäkringsrelaterade skador per tertial och i verksamhetsberättelse/bokslut. Storstockholms brandförsvar ska redovisa skadestatistik över särskilda händelser inom Stockholms stad eller som påverkat Stockholms stad.

[1] Se Riktlinje för arbetsordningen i Stockholms stads riskhanteringsråd

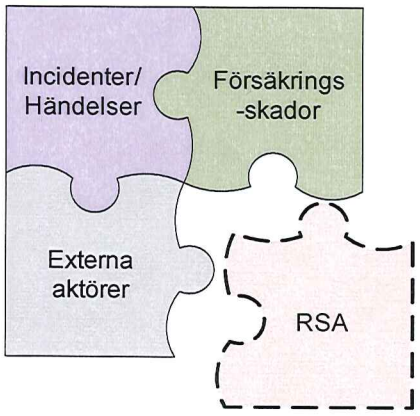

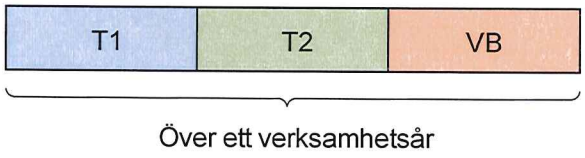

Med ovanstående arbetssätt får staden per tertial kunskap om inträffade incidenter i stadens verksamheter och inom det geografiska området. En gång per år ska staden göra en analys av inrapporterade incidenter i RISK, som ligger till grund för fortsatt inriktning av arbetet. Tillsammans med resultaten från den årliga risk- och sårbarhetsanalysen (RSA) får staden en bild av inträffade incidenter samt risker och sårbarheter som ska minimeras, vilket ger en grund för fortsatt inriktning av riskhanteringsarbetet.

Undantag från rapportering

Det finns ett antal begränsningar avseende vad som kan rapporteras som incidenter. Begränsningarna omfattar områdena:

- Sekretess med hänsyn till rikets säkerhet.
- Sekretess med hänsyn främst till intresset att förbygga eller beivra brott.
- Sekretess med hänsyn till det allmännas ekonomiska intresse.
- Sekretess med hänsyn till skyddet för enskilds personliga förhållanden.
- Sekretess med hänsyn främst till skyddet för enskilds ekonomiska förhållanden.

Riktlinjen för incidentrapportering ska granskas och revideras varje år för att se om betydande förändringar inträffat och för att säkerställa att riktlinjen fortfarande är relevant. Ansvarig för detta är stadens säkerhetschef.

Stockholms stad den 18 mars 2014

Irene Svenonius
Stadsdirektör

Riktlinje för stadens it-infrastruktur

tillhör

Ett program för digital förnyelse

Stockholms stad

The Capital of Scandinavia

Innehåll

1 Inledning **3**

2 Stockholm webb **3**

3 E-tjänstplattform **4**

4 Plattform för utveckling av mobila applikationer **4**

5 Stadsövergripande sökplattform **4**

6 Integrationsplattform **5**

7 Datakommunikation **5**

8 Klientplattform **5**

9 Geodataplattform **5**

10 Idenitifiering och auktorisering av användare **6**

11 Datalagring **6**

12 Värdmiljöer **7**

13 Plattform för e-arkivering **7**

14 Verktyg för licenssamordning **7**

Beslutat av stadsdirektören 2013-04-30, dnr 031-760/2013.

Produktion: Snick-Snack AB Foto: Lieselotte van der Meijs och Fredrik Persson.
Tryck: Edita Västra Aros AB 2013 Art.nr: 10078 Stadsledningskontoret 2013-05.

1 Inledning

Kommunfullmäktige beslutade 2013-04-29 att anta ett nytt it-program för Stockholms stad, *Ett program för digital förnyelse 2013–2018*.

I it-programmet fastslås principer för ledning och prioritering inom stadens it-verksamhet och för stadens verksamhetsutveckling med hjälp av it. Kommunstyrelsen har i uppdrag att förvalta it-programmet och ska i riktlinjer förtydliga innebörden av angivna principer.

Av it-programmet framgår bland annat att stadens it-lösningar ska återanvända den plattformsinfrastruktur som förvaltas av kommunstyrelsen och att det inte är tillåtet att etablera eller vidmakthålla dubblerande funktioner inom de områden där staden har gemensamma lösningar om inte kommunstyrelsen genom stadsledningskontoret beslutar om undantag.

I detta dokument, *Riktlinje för stadens infrastruktur*, beskrivs det grundläggande gemensamma it-stödet som ägs av kommunstyrelsen och förvaltas av stadsledningskontoret i egenskap av systemägarrepresentant[1]. Det är kommunstyrelsens uppdrag att tydliggöra vad den gemensamma plattformen omfattar vid varje given tidpunkt. Om förändringar i den gemensamma plattformen sker som påverkar innehållet i denna riktlinje kommer denna riktlinje därför att uppdateras.

Stadsledningskontoret ansvarar för att tillhandahålla beskrivningar av den tekniska arkitekturen samt ta fram utvecklarramverk (Software Development Kit, SDK) för de system som ingår i det gemensamma it-stödet. Dessa dokument ska tillämpas vid utveckling av funktionalitet som baseras på den gemensamma plattformen.

Information rörande stadens plattformar samt vad som gäller för framtagande av tjänster och funktionalitet inom ramen för dessa finns tillgänglig på stadens intranät. Stadsledningskontoret ansvarar för att hålla denna information uppdaterad.

Nedan redogörs områdesvis för vad som utöver det som angivits ovan gäller avseende stadens it-infrastruktur.

1 Med undantag av plattformen för e-arkivering som ägs av kulturnämnden och förvaltas av stadsarkivet.

2 Stockholm webb

Stockholm webb är den tekniska realiseringen av stadens gemensamma webbplatser och intranät. Som komplement till detta finns webbplatser för stadens bolag och mindre webbplatser mot särskilda målgrupper som förvaltas utanför Stockholm webb. Stockholm.se inrymmer stadens webbplatser och är det gemensamma gränssnittet mot medborgare, näringsliv och andra externa intressenter. Under dygnets alla timmar kan stadens målgrupper genom digitala e-tjänster utföra sina ärenden och tillgodogöra sig stadens serviceutbud och tillgänglig information.

Intranätet är den primära källan för stadens interninformation och en samlingspunkt för åtkomst till verksamhetssystem och informationskällor.

Respektive verksamhet ansvarar för att invånarnas och näringslivets behov av information tillgodoses inom deras verksamhetsområde. Hela Stockholms stads utbud av information och e-tjänster ska presenteras genom stockholm.se mot stadens målgrupper enligt tidigare beslut i kommunfullmäktige om Webbportal Stockholm.

Stadsledningskontoret förvaltar och koordinerar utvecklingen av webbplattformen samt ansvarar för att hantera avtal för densamma. Vidare ska stadsledningskontoret se till att webbplattformen utvecklas i linje med stadens gemensamt långsiktiga strategi och omvärldens tekniska utveckling.

3 E-tjänstplattform

All utveckling av e-tjänster i Stockholms stad ska ske i stadens gemensamma e-tjänsteplattformar.

Den interna e-tjänstplattformen ska användas vid framtagande av e-tjänster för stadsinternt bruk, och den externa e-tjänstplattformen ska användas vid utveckling av e-tjänster vars målgrupp är externa intressenter, såsom medborgare, företagare och besökare.

E-tjänstplattformarna innehåller ett antal gemensamma funktioner, såsom formulärhantering, utskick och betallösningar. Dessa funktioner ska återanvändas i så hög utsträckning som möjligt. Nya funktioner ska byggas först när det säkerställts att inga likvärdiga funktioner finns tillgängliga eller planerade inom ramen för e-tjänstplattformarna. När nya funktioner byggs inom e-tjänstområdet ska de tekniska lösningarna vara så generella att andra verksamheter i staden kan återanvända dem vid behov.

Stadens nämnder och bolag ansvarar för att medborgarnas och näringslivets behov av e-tjänster tillgodoses inom deras verksamhetsområde samt för organisationsöverskridande service och samverkan vid utveckling och förvaltning av e-tjänster.

Stadsledningskontoret förvaltar e-tjänstplattformarna och koordinerar utvecklingen av e-tjänster. Stadsledningskontoret ansvarar vidare för att förvalta alla avtal rörande e-tjänstplattformarna samt att plattformarna förändras i linje med stadens långsiktiga strategi och omvärldens tekniska utveckling.

4 Plattform för utveckling av mobila applikationer

Applikationer som är särskilt anpassade för mobila enheter som smarta telefoner och surfplattor benämns mobila applikationer, eller appar. En plattform och ett ramverk för utveckling av appar är under framtagande i staden och kommer bli färdigt för användning under våren 2013. All utveckling av appar ska ske i enlighet med detta ramverk så länge undantag inte beviljats av stadsledningskontoret. Detta gäller så väl appar för externt bruk (medborgare, besökare med flera) som appar för internt bruk.

5 Stadsövergripande sökplattform

Sökplattformen är tekniken att identifiera information och göra den sökbar inom Stockholms stad. En sökapplikation baserad på plattformen sammanför information från olika informationssystem inom staden, som sidor på intranät och gemensamma dokument i samarbetsytor. En plattform och ett ramverk för sök kommer att färdigställas under hösten 2013. All utveckling av sökapplikationer ska ske i enlighet med detta ramverk så länge undantag inte beviljats av stadsledningskontoret.

6 Integrationsplattform

Integrationer mellan it-system består av olika former av automatiserade informationsutbyten. Integrationer sammanlänkar olika system och applikationer fysiskt eller funktionellt, vilket möjliggör att systemen kan dela information. En integrationsplattform är en mjukvara som sammankopplar och underlättar etablering och förvaltning av integrationer mellan olika applikationer, system och tjänster.

Användning av stadens integrationsplattformar är obligatorisk vid utbyte av information mellan system inom staden samt mellan stadens system och externa system.

Stadsledningskontoret förvaltar och koordinerar utvecklingen av integrationsplattformarna.

7 Datakommunikation

Begreppet datakommunikation syftar till fysiska och logiska nät och accesslösningar samt ett antal olika tekniker för att möjliggöra digital kommunikation. Tillgång till nät och olika accesslösningar utgör en förutsättning för tillgång till internet och all övrig datakommunikation.

Det yttersta och övergripande ansvaret för datakommunikation inom staden ligger hos kommunstyrelsen. Genom stadsledningskontoret förvaltar och utvecklar kommunstyrelsen stadens lösningar för datakommunikation. S:t Erik kommunikation AB har genom avtal kommunstyrelsens uppdrag att realisera säkra och väl fungerande datakommunikationslösningar i staden.

Stadens nämnder och bolag ansvarar för att säkerställa att de har tillgång till de datakommunikationslösningar de behöver. S:t Erik kommunikation AB ansvarar, genom avtal med externa entreprenörer, för att tjänsterna finns tillgängliga. Nämnder och bolag som har behov av datakommunikationslösningar ska beställa dessa genom S:t Erik kommunikation AB.

8 Klientplattform

Stadens klientplattformar består av olika typer av användarnära teknisk utrustning som tangentbord, skärmar och själva klienten (hårdvaran) samt tillhörande operativsystem och den kringutrustning som behövs för drift och support av plattformarna. Klientplattformarna innehåller grundläggande gemensamma tjänster som kontorsprogramvara, e-post och anti-virus. I klientplattformarna ingår även skrivartjänster. Klienten är den hårdvara som slutanvändare använder för att få åtkomst till verksamhetssystem, applikationer, informationskällor, infrastrukturtjänster, andra inom staden och omvärlden. Till klienter räknas bland annat stationära datorer, bärbara datorer, mobiltelefoner, surfplattor och fasta telefoner.

Stadens klientplattformar är obligatoriska för samtliga nämnder och bolag. Inga klienter får användas eller införskaffas utanför de gemensamma plattformarna utan att stadsledningskontoret särskilt godkänner detta.

Stadsledningskontoret förvaltar och koordinerar utvecklingen av klientplattformarna och ansvarar för de centrala avtal som krävs för att klientplattformarna ska kunna realiseras.

9 Geodataplattform

Plattformen består av en metadataportal som dels beskriver stadens geodata och gör den sökbar samt en konverteringsportal för olika geodataformat. Varje förvaltningsobjekt och nämnd kan tillgängliggöra sina lokala tjänster som en inleverans till plattformen. Viktiga sådana leveranser är BAGGIS (bland annat tjänstelager och kartklienter) som levereras in av stadsbyggnadskontoret och TRYGGIS (stadens ledningsdragning) från Stockholm Vatten AB.

Geodata är information kring vattenledningar, vägar, markbeläggning, ägande, bygglov, taxeringsvärden, adresser, hållplatser, brottsstatistik, hemtjänstens kunder, arbetsplatser och daghem, samt även data om invånare, miljöfarliga utsläpp och trafikflöden. Geodata är i korthet all information som har eller kan ges en lägesangivelse.

Geografiska informationssystem innefattar funktioner för hantering av geodata.

Alla geodatatjänster inom Stockholms stad ska realiseras via den gemensamma geodataplattformen som även ska vara den gemensamma punkten för att nå all tänkbar geodata producerad i staden eller inköpt. I plattformen skall all information av geodata, olika geodatatjänster och -system samlas och göras tillgänglig.

Varje enskild nämnd ska konsekvent lagra sin geodata och tillgängliggöra den så att den blir sökbar i stadens gemensamma plattform. Detta gäller geodata från alla stadens olika verksamhetsområden. Stadsledningskontoret förvaltar och koordinerar utvecklingen av geodataplattformen.

10 Idenitifiering och auktorisering av användare

Staden har gemensamma metoder för **identifiering** (även benämnt autentisering/inloggning) och **auktorisering** av användare. Dessa metoder, som beslutas av stadsledningskontoret, är obligatoriska och utgår från stadens i kommunfullmäktige beslutade riktlinje för informationssäkerhet. Den reglerar bland annat frågor rörande åtkomst till nätverk, operativsystem, information och mobila lösningar.

För **identifiering**, som förenklat beskrivet handlar om att verifiera att någon är den han/hon uppger sig för att vara, tillhandahåller stadsledningskontoret stadsövergripande tekniska lösningar som ska användas. Information om alla användaridentiteter ska vara samlad i av stadsledningskontoret godkänd katalogstruktur.

För identifiering gäller vidare att så kallad ”single sign on” (SSO) där det är möjligt och lämpligt ska tillämpas. SSO innebär att identifieringen till samtliga system en användare har behörighet till ska ske genom en (1) inloggning. Eventuella avsteg från tillämpande av SSO kan ske först efter samråd med stadsledningskontoret. Vid anskaffning av nya verksamhetssystem gäller att dessa system ska stödja stadens beslutade metoder för SSO.

Även för **auktorisering**, det vill säga processen att efter identifiering avgöra vilka rättigheter en person har i ett specifikt system, finns inom vissa områden stadsövergripande tekniska lösningar. För de flesta verksamhetssystem gäller dock att auktorisering hanteras systemunikt. Val av metod och tekniska lösningar för auktorisering ska alltid ske i samråd med stadsledningskontoret.

11 Datalagring

Stadens klientplattformar och de flesta verksamhetssystemen använder olika tjänster för att lagra data.

Stadsledningskontoret tillhandahåller, genom centralt upphandlade avtal, datalagring för stadens lokala och centrala verksamhetssystem samt klientplattformar.

Det finns tekniska lösningar som baseras på användning av servrar över internet, så kallade molntjänster, där datalagring erbjuds som tjänst. Tills vidare ska, bland annat av informationssäkerhetsskäl, restriktivitet gälla för användande av molntjänster. Inför ett eventuellt beslut om användande av en molnbaserad datalagringstjänst ska samråd ske med den lokala informationssäkerhetssamordnaren samt med stadsledningskontoret.

12 Värdmiljöer

Alla verksamhetssystem inom Stockholms stad använder någon form av processorkraft eller andra tjänster som härrör från servermiljöer. Dessa servermiljöer, virtuella miljöer, webbhotell och andra former av processorkraft och lagring samlas alla under namnet värdmiljöer.

Stadsledningskontoret tillhandahåller, genom centralt upphandlade avtal, värdmiljöer för stadens lokala och centrala verksamhetssystem.

Det finns tekniska lösningar som baseras på användning av servrar över internet, så kallade molntjänster, där processorkraft och andra funktioner tillhandahålls som tjänster.

Tills vidare ska, bland annat av informationssäkerhetsskäl, restriktivitet gälla för användande av molntjänster. Inför ett eventuellt beslut om användande av en molnbaserad tjänst ska samråd ske med den lokala informationssäkerhetssamordnaren samt med stadsledningskontoret.

13 Plattform för e-arkivering

Plattformen för e-arkivering (e-arkiv Stockholm) är den gemensamma informations- och arkivlösningen för hela staden. I e-arkiv Stockholm framtidssäkras stadens information samtidigt som den görs sökbar för förvaltningar, bolag, medborgare och näringsliv.

Enligt beslut i stadens budget för 2012 är det obligatoriskt för stadens nämnder och bolag att ansluta sina system till e-arkiv Stockholm. Anslutning sker efter den anslutningsplan som stadsarkivet tar fram. Stadens nämnder och bolag får ej upprätta egna arkivlösningar.

Plattformen för e-arkivering ägs av kulturnämnden och förvaltas av Stockholms stadsarkiv.

14 Verktyg för licenssamordning

Användning av de allra flesta verksamhetssystem, applikationer, program och tekniska lösningar inom Stockholms stad sker med licenser som betalningsmodell.

Licenssamordning hanterar alla mjukvarutillgångar inom staden och är en förutsättning för att staden är korrekt licensierad. Licenssamordning köps som en tjänst av stadens licenssamordnare. I tjänsten ingår ett verktyg som innehåller information om installationer av applikationer på stadens klienter samt inköpta licenser.

Alla klienter i stadens gemensamma it-infrastruktur ska vara anslutna till tjänsten, och därmed vara möjliga att inventera och följa upp i verktyget. För att få en komplett tjänst ska även licenser som köps genom annan än stadens upphandlade licensåterförsäljare rapporteras in och registreras i verktyget.

Stadsledningskontoret förvaltar och koordinerar utvecklingen av stadens licenssamordning inklusive verktyg för licenssamordning.

Stockholms stad

Stockholms stad

Riktlinje för informationssäkerhet i Stockholms stad

Beslutad av kommunfullmäktige 2022-02-21

Om denna riktlinje

Denna riktlinje är en del av Stockholms stads kvalitetsprogram och reglerar arbetet med informationssäkerhet inom samtliga nämnder och bolag (nedan kallade *nämnder och styrelser*) i Stockholms stad (nedan benämnt staden). Området informationssäkerhet berörs även i styrdokument rörande säkerhet.

Denna riktlinje är en del av Stockholms stads kvalitetsprogram och reglerar arbetet med informationssäkerhet inom samtliga nämnder och bolag i Stockholms stad.

Riktlinjen består dels av övergripande mål och principer för informationssäkerhetsarbetet och som beskrivs i detta dokument, dels av ett antal fördjupade tillämpningsanvisningar inom särskilda områden, exempelvis informationsklassning eller åtkomsthantering.

Riktlinjen beslutas av kommunfullmäktige och utgör en central del i stadens ledningssystem för informationssäkerhet.

Tillämpningsanvisningar beslutas av kommunstyrelsen eller av den kommunstyrelsen delegerat rätten att fatta beslut om dessa till.

Bakgrund och syfte med riktlinjen

Stadens kvalitetsarbete syftar till att öka kvaliteten i genomförandet av det kommunala uppdraget och samtidigt möta dagens och morgondagens utmaningar. Det ställer krav på att staden utför ett grundläggande och systematiska informationssäkerhetsarbete i alla sina verksamheter. Denna riktlinje anger kommunfullmäktiges direktiv för detta arbete. Arbetet ska i sin tur bidra till att staden upprätthåller trygghet och förtroende hos medborgare, näringsliv och besökare, men också att lagar, förordningar och riktlinjer efterlevs.

Dagens informationssamhälle har lett till att grundläggande samhällsfunktioner är beroende av information i digitala tjänster. Detta beroende innebär i sin tur risker. Därför har kraven på skydd för information skärpts avsevärt genom lagstiftning, exempelvis dataskyddförordningen och NIS-direktivet[1] samt regeringens strategi på nationell nivå. Både stadens ambitioner och svensk lagstiftning förutsätter en ändamålsenlig informationssäkerhet i stadens nämnder och styrelser.

1 NIS (Directive on Security on Network and Information Systems) är ett EU-direktiv som implementeras genom svensk lagstiftning i Lagen om informationssäkerhet för samhällsviktiga och digitala tjänster. Lagen trädde i kraft 2018 och syftar till att uppnå en hög gemensam nivå av säkerhet i nätverk och informationssystem inom EU.

Stockholm har som ambition att genom digitalisering skapa bättre kvalitet i stadens tjänster, frigöra personalens tid, minska miljöpåverkan och uppnå en mer kostnadseffektiv handläggning av ärenden. Om informationen innehåller fel, inte går att komma åt eller hamnar i fel händer kan inte trygghet, effektivitet och innovation uppnås i samma utsträckning. Därför måste stadens nämnder och styrelser arbeta systematiskt med informationssäkerhet i sina verksamheter.

Definitioner

Informationssäkerhet är ett teknikneutralt begrepp vilket innebär skydd av information, oavsett om den är muntlig, pappersbunden eller digital. Med informationssäkerhet avses att rätt information ska finnas tillgänglig för rätt mottagare vid rätt tillfälle.

Skyddet avser därför att upprätthålla informationens:

- konfidentialitet
- riktighet
- tillgänglighet

Begreppet *konfidentialitet* ska ses i ett vidare perspektiv och omfattar både personlig integritet för enskilda och sekretess enligt offentlighets- och sekretesslagens mening, men även andra krav på att information inte ska komma obehöriga till del.

Med begreppet *riktighet* avses att information som hanteras ska vara oförvanskad och skyddad från otillåten manipulering. Dataskyddsförordningens grundläggande princip om riktighet har vidgat betydelsen av begreppet. Begreppet omfattar numera även att informationen ska vara riktig i den meningen att den är tillförlitlig och korrekt. Det innebär bland annat att rätt uppgifter hämtas från rätt datakälla för att användas i avsett syfte. Det innebär även att felaktiga uppgifter ska rättas vid behov.

Begreppet *tillgänglighet* omfattar, förutom tillgång till information vid en given tidpunkt, även tillgänglighet över tid kopplat till bevarande och gallringsplaner enligt arkivbestämmelser.

Likaså är *spårbarhet* en nödvändig del av informationssäkerhetsarbetet. Med spårbarhet menas möjligheten att i efterhand följa aktiviteter som är vidtagna med informationen, exempelvis att en person haft åtkomst till eller ändrat viss skyddsvärd information.

Dataskydd innebär skydd av personuppgifter enligt kraven i dataskyddsförordningen. Dataskydd är en del av informationssäkerhetsarbetet i staden.

Systematiskt informationssäkerhetsarbete är det arbete som ska utföras inom nämnder och styrelser för att skapa det skydd och den goda informationskvalitet som verksamheten behöver för att utföra sitt uppdrag. Arbetet utförs inom tre områden; organisatorisk säkerhet, it-säkerhet och fysisk säkerhet.

Organisatorisk säkerhet omfattar bland annat att roller, ansvar och arbetsuppgifter är definierade av verksamheten. Det omfattar även fastställda processer, rutiner och styrdokument som stödjer medarbetare att utföra informationssäkerhetsåtgärder i det dagliga linjearbetet.

It-säkerhet omfattar de tekniska åtgärder som ska vidtas som en följd av att viss information hanteras i en it- tjänst, till exempel virusskydd, tekniska filter mot bluff-mail och kryptering.

Fysisk säkerhet omfattar de fysiska åtgärder som ska vidtas som en följd av att information behöver skyddas, med exempel begränsat tillträde till vissa byggnader, säkerhetsskåp eller kylsystem för servrar.

It-tjänst används som samlingsnamn i riktlinjen och omfattar exempelvis it-system, it-tjänster, it-infrastruktur, it-plattformar, IoT (Internet of Things), molntjänster, sensorer, styrsystem (OT) och datakommunikation.

Tillämpning av standard för informationssäkerhetsarbetet

Stadens inriktning är att informationssäkerhetsarbetet inom nämnder och styrelser ska utgå från den internationella standarden SS-ISO/IEC 27001/2. Informationssäkerhetsarbetet ska alltid utföras med hänsyn tagen till stadens övergripande mål samt till nämnders och styrelsers egna verksamhetsuppdrag.

Informationssäkerhetsarbetet ska alltid utföras med hänsyn tagen till stadens övergripande mål samt till nämnders och styrelsers egna verksamhetsuppdrag.

Omfattning och avgränsningar för riktlinjen

Samtliga nämnder och styrelser i staden ska tillämpa denna riktlinje inklusive tillhörande tillämpningsanvisningar för all informationshantering. Dessa gäller för samtliga anställda, samt för externa uppdragstagare som leverantörer och konsulter.

Riktlinjen ska tillämpas i befintlig informationshantering och i samband med förändringar, utvecklingsarbete och upphandlingar.

Stockholms stads barn, elever och studerande i skolväsendet omfattas av regelverket i den utsträckning det är tillämpbart.

Avgränsning

Den verksamhet och informationshantering som träffas av säkerhetsskyddslagen omfattas inte av kraven i denna riktlinje. För sådan hantering gäller Säkerhetsskyddslagen samt av staden beslutade styrdokument för området.

Beskrivning av Stockholms stads ledningssystem för informationssäkerhet

Stadens ledningssystem för informationssäkerhet sätter ramarna för hur staden styr, genomför och följer upp informationssäkerhetsarbetet.

Ledningssystemet för informationssäkerhet består av flera delar. Dels av styrdokument som är stadsövergripande och gäller för samtliga verksamheter. Dels av lokalt framtagna styrdokument som enbart gäller för den egna verksamheten. En beskrivning av de stadsövergripande styrdokumenten följer nedan.

- Riktlinje för informationssäkerhet (detta dokument). Styrdokumentet anger kommunfullmäktiges direktiv för stadens informationssäkerhetsarbete.
- Riktlinjen kompletteras med tillämpningsanvisningar som detaljerar krav för olika delområden i informationssäkerhetsarbetet, exempelvis informationsklassning eller behörighetshantering. Tillämpningsanvisningarna beslutas var och en för sig av kommunstyrelsen eller av den kommunstyrelsen delegerat rätten att fatta beslut om dessa till.
- Metodstöd, handböcker, mallar, utbildningsmaterial och liknande som ger stöd för olika analyser och aktiviteter som ska utföras i nämnder styrelser.

En beskrivning av lokalt framtagna styrdokument följer nedan. Nämnder och styrelser ansvarar för att de lokala styrdokumenten upprättas för den egna verksamheten.

- En lokal anvisning som beskriver hur de övergripande reglerna för informationssäkerhetsarbetet tillämpas lokalt i den egna verksamheten (exempelvis hur den lokala informationssäkerhetsorganisationen ser ut, dess mandat och resurser, vem som ansvarar för att ta fram lokala styrdokument, hur arbetet följs upp med mera).
- Lokala styrdokument och informationssäkerhetsrutiner, exempelvis en incidentrutin, som är anpassade för specifika behov i verksamheten.

Riskbaserat informationssäkerhetsarbete

Verksamheten ska arbeta med att identifiera, bedöma och följa upp de informationssäkerhetsrisker som kan uppstå i verksamhetens informationshantering.

För att upprätthålla ett informationssäkerhetsarbete som är aktuellt över tid ska nämnder och styrelser ha ett riskbaserat förhållningssätt i sitt informationssäkerhetsarbete. Det innebär att verksamheten ska arbeta med att identifiera, bedöma och följa upp de informationssäkerhetsrisker som kan uppstå i verksamhetens informationshantering, exempelvis i linjeverksamheten eller hos externa leverantörer. Riskarbetet ska både genomföras tidigt i ett utvecklingsarbete så väl som i det löpande arbetet.

Ansvarsfördelning för informationssäkerhet

Nedan följer de övergripande principer för roller och ansvar som gäller för stadens informationssäkerhetsarbete. Ansvarsfördelningen beskrivs i detalj i tillämpningsanvisningen för roller och ansvar.

Ansvar för stadsgemensam styrning av informationssäkerhet

Ytterst är det *kommunfullmäktige* som ansvarar för de stadsövergripande direktiven för informationssäkerhetsarbetet genom denna riktlinje.

Kommunstyrelsen ansvarar för den strategiska ledningen och samordningen av det stadsövergripande informationssäkerhetsarbetet. Kommunstyrelsen fattar också beslut om tillämpningsanvisningar.

Ansvar för tillämpning av reglerna i nämnder och styrelser

Nämnder och styrelser ansvarar för att det bedrivs ett effektivt och ändamålsenligt informationssäkerhetsarbete i den egna verksamheten, samt att reglerna i denna riktlinje och tillhörande tillämpningsanvisningar tillämpas.

Förvaltnings- och bolagschef ansvarar för den operativa styrningen, resurstilldelningen och uppföljningen av det lokala informationssäkerhetsarbetet.

Samtliga medarbetare, och övriga som denna riktlinje gäller, exempelvis leverantörer och konsulter, ska följa gällande regler avseende informationssäkerhet och verka för en god säkerhetskultur.

Informationsägare

Informationsägare är den nämnd/styrelse som ansvarar för att den information som verksamheten hanterar är riktig och tillförlitlig samt ansvarar för hur informationen hanteras och sprids. Förvaltnings- eller bolagschef är nämndens/styrelsens operativa informationsägarrepresentant i linjen.

Informationsägaren ansvarar för att verksamhetens krav på informationssäkerhet fastställs genom informationsklassning. Informationsägaren ansvarar för att resultatet från informationsklassningen tas om hand och efterlevs. Det innebär exempelvis att tekniska säkerhetskrav från informationsklassningen kan överlämnas till den som förvaltar den tekniska

it-tjänsten, exempelvis en förvaltningsledare eller en it-leverantör, men att ansvaret för att de tekniska säkerhetskraven har implementerats aldrig kan överlämnas till en annan part.

Vägledande mål och principer

Nämnder och styrelser ska bedriva informationssäkerhetsarbetet på ett systematiskt och riskbaserat sätt och vägledas av följande mål och principer.

- Ansvaret för informationssäkerhet är känt och accepterat. Roller med ansvar för informationssäkerhet har ledningens stöd och mandat för att kunna utöva ansvaret.
- Säkerhetsnivå och inriktning för arbetet bygger på riskanalyser och informationsklassningar.
- All information och alla it-tjänster har en ägare. Ägare av informationen respektive ägare av it-tjänster ansvarar för att dessa skyddas i enlighet med kraven i denna riktlinje samt kraven från genomförd klassning och riskanalys.
- Rätt information finns tillgänglig för rätt mottagare vid rätt tidpunkt på ett spårbart sätt. Den princip som styr vilken information som en mottagare får tillgång till är att tillgång endast ges då arbetsuppgifterna motiverar det samt att sekretessregler tillåter det.
- Arbetet med dataskydd är integrerat i det generella informationssäkerhetsarbetet.
- Informationssäkerhetsarbetet i nämnder och styrelser är utformat så att det tar hänsyn till de skiftande krav, behov och lagstiftning som gäller i olika verksamheter.
- Det finns en positiv säkerhetskultur som uppmuntrar engagemang hos alla anställda och övriga som denna riktlinje gäller, och bidrar till att regler efterlevs och ständig förbättring av informationssäkerheten uppnås. Samtliga medarbetare genomgår årligen de obligatoriska utbildningar för informationssäkerhet som är beslutade.

Uppföljning

Stadens arbete med informationssäkerhet ska följas upp genom både interna granskningar och genom externa revisioner av oberoende part. Uppföljningen ska ske såväl inom samtliga nämnder och bolagsstyrelser som på stadsövergripande nivå. Stadens beslutade processer för internkontroll ska följas.

Stadens arbete med informationssäkerhet ska följas upp genom både interna granskningar och genom externa revisioner av oberoende part.

Fördjupade tillämpningsanvisningar

Denna riktlinje kompletteras av ett antal fördjupande tillämpningsanvisningar inom ett antal områden, exempelvis inom informationsklassning, identitet och åtkomst samt incidenthantering.

Riktlinje för informationssäkerhet i Stockholms stad

Dnr: 2021/866 | Utgivningsdatum: 21 februari 2022
Utgivare: Stadsledningskontoret | Kontakt: kommunstyrelsen@stockholm.se
Produktion: Blomquist Communication | Tryck: Åtta45 Tryckeri AB
Omslagsfoto: Lieselotte van der Meijs

start.stockholm

Stadsövergripande policy om skyddade personupp-gifter med riktlinjer till nämnder och bolag

Inledning

Inom stadens verksamheter hanteras en stor mängd personuppgifter. Personuppgifter kan efter beslut av skatteverket vara skyddade. Det är angeläget att stadens verksamheter hanterar skyddade personuppgifter på ett enhetligt och säkert sätt. Varje nämnd i staden måste därför göra en noggrann genomgång av sin verksamhet och upprätta anvisningar för hanteringen av skyddade personuppgifter inom den egna verksamheten om så krävs utöver denna stadsövergripande policy. Med nämnd avses i det följande även kommunala bolag.

Beroende på arten av hot finns det tre grader av skyddade personuppgifter. Skyddade personuppgifter är samlingsnamnet som skatteverket använder för åtgärderna sekretessmarkering, kvarskrivning och fingerade personuppgifter**.**

Sekretessmarkering

Enligt 22 kap. 1 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400, OSL), är uppgifter inom folkbokföringsverksamheten i regel offentliga. Sekretess gäller om det av särskild anledning kan antas att en person, eller någon närstående, kan lida skada eller men om uppgiften om personen lämnas ut.

I de fall skatteverket på förhand kan bedöma att utlämnande av uppgifter om en person kan orsaka personförföljelse eller annan skada kan en s.k. markering för särskild sekretessprövning (sekretessmarkering) sättas för personen i folkbokföringsdatabasen.

Det framgår inte av själva markeringen vilken uppgift om personen i folkbokföringen som kan vara känslig. Det behöver inte bara vara adressen som är den skyddsvärda uppgiften, det kan även vara nytt namn eller uppgifter om närstående.

Markeringen ska fungera som en varningssignal så att en noggrann prövning görs innan några uppgifter om personen lämnas ut. En sekretessmarkering innebär inte någon absolut sekretess. Vid en begäran om utlämnande av personuppgifter ska varje myndighet göra en självständig sekretessbedömning. Vid bedömningen kan myndigheten komma fram till att uppgifterna ska lämnas ut.

Skatteverket aviserar sekretessmarkeringen till andra myndigheter tillsammans med övriga uppgifter om personen, när uppgifterna lämnas över till myndigheterna.

Kvarskrivning

Ett annat sätt att skydda personuppgifter i folkbokföringen är att genom beslut om kvarskrivning medge en person vid flyttning att vara folkbokförd på den gamla folkbokföringsorten i högst tre år.

Kravet för en person att få bli kvarskriven är att han av särskilda skäl kan antas bli utsatt för brott, förföljelser eller allvarliga trakasserier på annat sätt. Omständigheterna ska i princip motsvara de som gäller för meddelande av besöksförbud enligt lagen (1988:688) om besöksförbud.

Vid kvarskrivning framgår inte den verkliga bostadsorten av folkbokförings-registret och därmed sprids den inte heller till aviseringsmottagarna. Den gamla adressen tas bort och personen registreras ”på församlingen skriven”. Skatteverkets adress anges som en särskild postadress.

Det som aviseras till andra myndigheter är en flyttning där personen blivit på församlingen skriven och med den särskilda postadressen. Någon annan särskild markering aviseras inte. All post går då till skatteverket som har den faktiska adressen manuellt förvarad och kan vidarebefordra posten.

Kvarskrivningen fungerar som ett adresskydd. Men i regel får en kvarskriven person också en sekretessmarkering. Då aviseras även sekretessmarkeringen.

Fingerade personuppgifter

Vid särskilt allvarliga hot kan en person medges att använda annan identitet. Beslut om detta meddelas av Stockholms tingsrätt efter ansökan hos Rikspolisstyrelsen. Den nya identiteten registreras på ett sådant sätt att det inte framgår att det rör sig om fingerande personuppgifter. Kopplingen mellan identiteterna finns endast hos Rikspolisstyrelsen.

Nedan följer riktlinjer till nämnder och bolag om hantering av skyddade personuppgifter.

Riktlinjer till nämnder och bolag om hantering av skyddade personuppgifter

Med nämnd avses i det följande även kommunala bolag.

1. Varje nämnd ska utforma anvisningar om hanteringen av skyddade personuppgifter inom den egna verksamheten, om så krävs utöver dessa riktlinjer.

Nämnderna ska utforma sina anvisningar utifrån en egen riskbedömning av de skyddade personuppgifter som myndigheten behandlar och konsekvensen av om dessa uppgifter lämnas ut till en obehörig person.

Nämnder med likartade verksamhetsområden, som t.ex. stadsdelsnämnderna, kan ha gemensamma anvisningar för hanteringen av skyddade personuppgifter inom dessa verksamhetsområden.

Nämnder som inte omfattas av någon form av verksamhetsspecifik sekretess ska om möjligt inte registrera skyddade personuppgifter, eftersom uppgifterna kan bli offentliga och en nämnd kan bli skyldig att lämna ut t.ex. en adress. Anställda med skyddade personuppgifter måste dock registreras bl.a. för att administrera löneutbetalningar. Det finns emellertid allmänna bestämmelser gällande sekretess för personuppgifter i 21 kap. OSL som är tillämpliga inom alla myndigheters verksamheter, men varje myndighet ska själv göra en sekretessbedömning och myndigheten kan då komma fram till att uppgiften är offentlig.

Alla nämnder som hanterar skyddade personuppgifter i verksamheten ska registrera och förvara sådana uppgifter på ett säkert och enhetligt sätt.

E-tjänst, e-post

Den enskilde med skyddade personuppgifter ska alltid upplysas om risken med att lämna ut sina uppgifter, t.ex. ska den enskilde informeras om riskerna med att hantera elektroniska tjänster och e-post. Nämnderna ska vid behov kunna erbjuda alternativ till e-hantering av personuppgifter.

2. Nämnderna ska inte i onödan ta med information i sina handlingar.

Varje nämnd bör göra en översyn av vilken information som ovillkorligen måste anges i ansökningar, beslut, protokoll och andra handlingar.

I arbetsordningar, anvisningar o.d. eftersträvas vanligen en rationell och enhetlig handläggning av ärenden och det finns då risk för att skyddade personuppgifter i onödan krävs in, eller tas in i en handling. Enligt personuppgiftslagen ska personuppgifter som inte behövs inte heller begäras in.

3. Varje nämnd ska särskilt beakta hanteringen av skyddade personuppgifter vid utveckling av IT-stöd.

Vid utveckling av IT-stöd eftersträvas alltmer system med enhetliga rutiner och med små möjligheter till avvikelser. För att inte tappa kontrollen över skyddade personuppgifter ska behandlingen av sådana uppgifter särskilt beaktas vid system-utvecklingen.

Elektroniskt Personregister Stockholm Stad (EPS), vilket är under utveckling, ska tillhandahålla stadens verksamheter och e-tjänster så korrekta personuppgifter som möjligt. EPS ska användas som masterdatabas vid nyanskaffning av informations-system. Äldre redan driftsatta system, ska också använda EPS som källa för personuppgifter så långt som möjligt.

Det ska tydligt gå att utläsa om uppgifter är skyddade i de system som hanterar personuppgifter.

4. Varje nämnd ska utforma IT-stödet så att endast ett fåtal personer har behörighet att ta del av skyddade personuppgifter.

Risken för att skyddade personuppgifter lämnas ut, av misstag eller medvetet, ökar med antalet handläggare/användare som kan ta del av uppgifterna. Detta gäller vid såväl direktåtkomst på bildskärm som uttag av uppgift på papper.

Kretsen av personer som har behörighet att ta del av skyddade personuppgifter ska därför begränsas så mycket som möjligt. Enbart de handläggare/användare som har behov av uppgifterna ska kunna ta del av skyddade personuppgifter.

5. För en användare som har behörighet att ta del av skyddade uppgifter ska det på ett säkert och enhetligt sätt framgå att uppgifterna är skyddade.

Sekretesskyddade personuppgifter ska förvaras och markeras på ett enhetligt och tydligt sätt inom verksamheten, både digitalt och manuellt, för att minimera risken för eventuella misstag.

Det är viktigt att markeringar om skyddade personuppgifter syns vid alla sökningar i register och att de markeras tydligt både på bildskärm och i pappersform.

6. Varje nämnd ska utforma enhetliga och säkra rutiner för att kommunicera med och om personer med sekretessmarkerade personuppgifter.

Skyddade personuppgifter ska inte spridas till områden där sekretess för uppgifterna inte föreligger.

Personer med skyddade personuppgifter ska informeras om vikten av att inte i onödan lämna ut uppgifter om sig själva.

Nämnden ska vända sig till den enskilde eller t.ex. andra myndigheter endast via en säker kommunikationskanal. Säkra kommunikationskanaler är brev, elektronisk kommunikation med hjälp av elektronisk legitimation och personligt besök av den enskilde om han eller hon har legitimerat sig. Kommunikation via e-post ska inte tillämpas i fråga om skyddade personuppgifter vare sig inom eller mellan myndigheter. Kommunikation med andra myndigheter per telefon kan vara möjlig efter motringning.

För utskick till en person med sekretessmarkerade personuppgifter kan en myndighet använda den adressuppgift som myndigheten själv förfogar över.

Om man inte har någon adressuppgift i verksamheten, t.ex. där verksamhetsspecifik sekretess inte finns, och man behöver skriva till en person med skyddade personuppgifter kan försändelsen överlämnas till skatteverket, som i sin tur sänder försändelsen vidare till berörd person i skatteverkets tjänstekuvert. Adresser till skatteverkets förmedlingskontor finns på www.skatteverket.se under skyddade personuppgifter. Där framgår även hur den praktiska hanteringen ska gå till. På varje nämnd ska det finnas rutiner för kommunikation via skatteverket.

8. Det ska vara möjligt att i efterhand kontrollera vilka handläggare som har tagit del av skyddade personuppgifter.

Kontroll är viktig för att man i efterhand ska kunna spåra vilken eller vilka handläggare/användare som har tagit del av uppgifter om en person med skyddade personuppgifter. Detta kan t.ex. ske genom kontroll av loggar. Handläggare/ användare ska informeras om att kontroller genomförs.

9. Varje nämnd ska regelbundet följa upp att dess regler och rutiner kring skyddade personuppgifter efterlevs inom den egna nämnden.

Varje nämnd ansvarar för att anvisningarna för hantering av skyddade personuppgifter följs.

_____

Stockholms stad

Näringslivspolicy 2020–2024

Beslutat av kommunfullmäktige 2020-05-25

Förord

Stockholm är Sveriges tillväxtmotor

Stockholms stads näringslivspolicy har tagits fram för att vi ska höja ambitionsnivån när det gäller företagsklimatet. Och ambitionsnivån är hög. År 2025 ska Stockholm ha Sveriges bästa företagsklimat.

Den pandemi som drabbat Stockholm och världen har fått betydande negativa realekonomiska konsekvenser och näringslivet, inte minst i Stockholm, har utsatts för exceptionella påfrestningar. Samtidigt är Stockholms näringsliv en avgörande tillväxtmotor för hela Sverige. Företagsklimatet här är avgörande för Stockholms framtid, särskilt i tider av kris. Därför behöver alla stadens medarbetare, oavsett funktion, omfatta ett näringslivsperspektiv.

Näringslivspolicyn stakar ut riktlinjer och mål för hur synsätt samt arbetssätt inom staden kan utvecklas så vi främjar innovation, utveckling, näringsliv och tillväxt på bästa sätt. I dessa utmanande skeden ska vi fortsätta att underlätta för näringslivet då återhämtningen från denna extremsituation är avgörande för Stockholms och Sveriges fortsatta välfärd och tillväxt.

Tillsammans kommer vi att förverkliga det målet genom en vässad service, fler kontaktytor mellan näringslivet och staden samt en samsyn när det gäller bemötande och ambitioner inom alla stadens verksamheter.

Det som är viktigt för företagen är även viktigt för alla invånare i Stockholm. En trygg, attraktiv och ren stadsmiljö. God service och trevligt bemötande i kontakterna med stadens medarbetare. Stockholm ska ligga i topp inom alla dessa områden och möta de önskemål och behov som finns hos företagen.

Ett gott och blomstrande företagsklimat är en förutsättning för framtidens tillväxt. Det är avgörande för hela regionens utveckling och för Sveriges framgång som näringslivsnation. En för näringslivet gynnsam miljö är utslagsgivande för Stockholms möjligheter att attrahera internationella innovationer, talanger och investeringar.

Vi har ett gemensamt uppdrag att tillsammans arbeta näringslivsfrämjande för att Stockholm ska utvecklas som en

hållbart växande och dynamisk storstad. En stad med ett världsledande företagsklimat och ett internationellt konkurrenskraftigt näringsliv.

Anna König Jerlmyr
Finansborgarråd och kommunstyrelsens ordförande
i Stockholms stad

Innehåll

Förord 3
Inledning 6
Bakgrund 7
Syfte och omfattning 8
Mål 8
Näringslivspolicyns fyra fokusområden 9
1. Stimulera tillväxt och företagsamhet 9
2. Förbättra service, tillgänglighet och myndighetsutövning 12
3. Attraktivare miljöer och bättre framkomlighet 15
4. Öka tillgången till arbetskraft med relevant kompetens 19
Ansvarsfördelning för det kommunala näringslivsuppdraget 22
Genomförande och uppföljning 22

Stockholm ska ha Sveriges bästa företagsklimat 2025 och ett internationellt konkurrenskraftigt näringsliv.

Inledning

Ambitionen med stadens näringslivsarbete är att Stockholm ska ha Sveriges bästa företagsklimat år 2025 och ett internationellt konkurrenskraftigt näringsliv.

Ett gott företagsklimat är avgörande för en växande stad och bidrar till fler jobb, ökad skattekraft och ökad välfärd. En positiv spiral skapas när innovativa och företagsamma människor startar nya eller utvecklar befintliga företag som i sin tur leder till fler arbetstillfällen och i förlängningen till skatteintäkter för att finansiera stadens välfärdsåtagande. Företagande ger individer möjlighet till egenmakt och försörjning samt bidrar till levande och trygga stadsdelar för alla som bor och vistas där. Näringslivet spelar en också viktig roll i den lokala stadsutvecklingen.

För att Stockholm ska vara den mest attraktiva staden för inhemska och internationella företag att etablera sig i krävs det att näringslivsperspektivet och insikten om företagens betydelse för staden och dess villkor är en naturlig del av stadens arbete. Stadens agerande gentemot företagen har betydelse för företagens förutsättningar att växa samtidigt som staden är beroende av näringslivets möjligheter att skapa arbetstillfällen. Att starta och driva företag ska vara enkelt och staden ska agera rättssäkert, effektivt och proaktivt i kontakterna med näringslivet.

Stockholm ska vara en attraktiv plats för besökare, talanger och etableringar som ligger i framkant internationellt. Idag samarbetar staden med 54 andra kommuner inom ramen för Stockholm Business Alliance för att locka utländska investeringar till regionen samt förbättra kommunernas service till företagen på hemmaplan genom att aktivt arbeta med att utveckla myndighetsutövningen. .

Alla stadens instanser ska vara välkomnande till företagande och staden ska ge likvärdigt bemötande och service till alla företag, stora som små men behöver anpassa sin information och rådgivning utifrån kundens behov. Stadens medarbetare ska verka med ett näringslivsperspektiv oavsett funktion i staden och ha en

tillmötesgående och problemlösande inställning till företagens etablering och utveckling. Näringslivsperspektivet ska genomsyra stadens arbetssätt där medvetenheten om var och ens bidrag och ansvar är tydliga. Stadens medarbetare ska vara möjliggörare och trygga i att kunna vara rådgivande till företagen. Oavsett ett positivt eller negativt myndighetsbeslut ska det förmedlas på ett serviceinriktat och informativt sätt samt så snabbt som möjligt.

I kommunkoncernen Stockholms stad lägger näringslivspolicyn grunden för ett gemensamt utvecklingsarbete. Samtliga nämnder och bolagsstyrelser ska bidra till kommunfullmäktiges mål att ha Sveriges bästa företagsklimat och ett internationellt konkurrenskraftigt näringsliv. Stockholm stad ska även vara ledande i genomförande av FN:s 17 globala mål för hållbar utveckling enligt Agenda 2030. Näringslivet och företagens samverkan med staden har en avgörande roll för att nå målen inom Agenda 2030. Bland hållbarhetsmålen finns flera som är relevanta för näringslivsutvecklingen i Stockholm. Bland annat mål 8 som handlar om att verka för en varaktig, inkluderande och hållbar ekonomisk tillväxt och mål 9 som handlar om innovationskraftens betydelse för hållbar samhällsutveckling. Policyn ska bidra till stadens arbete för att uppnå dessa mål.

Bakgrund

Stockholm har ett starkt näringsliv och är en attraktiv plats att verka på som företagare. Näringslivet är diversifierat och består av en mångfald av branscher där drygt 80 procent av näringsgrenarna finns representerade. Totalt finns cirka 83 000 arbetsställen med drygt 680 000 arbetstillfällen i Stockholm. De flesta företagen är små, cirka 45 procent har 1 till 4 anställda. Endast ett 40-tal företag har över 1 000 anställda, samtidigt är dessa företag mycket viktiga för arbetsmarknaden då de står för en fjärdedel av jobben i Stockholm.

Ett växande näringsliv är en förutsättning för att Stockholm ska vara en stark tillväxtregion, vilket i sin tur ger förutsättningar för en fortsatt god välfärd och ett bra liv i alla delar av Stockholm. Staden har höga ambitioner och kommunfullmäktiges mål för den växande staden är högt ställda. Näringslivet ska ses som en viktig part för att uppfylla målen men också en viktig möjliggörare för bland annat den teknikutveckling som behövs för att bemöta flera av de utmaningar staden står inför. Näringslivet är också en viktig förutsättning för att utveckla stadens verksamhet och Stockholms stad som organisation, bland annat som leverantör och utförare av kommunal kärnverksamhet som skola, förskola och äldreomsorg

samt olika byggaktörer för bostäder, arbetsplatser, infrastruktur och samhällsfastigheter i stadsplaneringen.

Syfte och omfattning

Näringslivspolicyn syftar till att lägga fast en gemensam riktning för stadens näringslivsarbete för stadens nämnder och bolagsstyrelser. Policyn är i första hand ett internt dokument för Stockholms stad och målgruppen är alla medarbetare i stadens egna verksamheter. Genom att etablera en gemensam plattform, tydliggöra ansvarsfördelning och förbättra förutsättningarna för samverkan i staden är näringslivspolicyn ett strategiskt bidrag till att företagsklimatet kan utvecklas och stärkas. Näringslivspolicyn pekar på behovet av utvecklingsarbete för att nå stadens målsättningar inom näringslivsuppdraget.

Näringslivspolicyn definierar inriktning och ansvarsområden för stadens näringslivsarbete. Policyn syftar till att tydliggöra hur samordning och samverkan ska ske för att alla gemensamt ska kunna bidra till ett bättre företagsklimat och ett internationellt konkurrenskraftigt näringsliv

Policyn beslutas av kommunfullmäktige och förvaltas av stadsledningskontoret. Uppdateringar genomförs och beslutas vid behov i samband med stadens årliga budget.

Utvecklingen av näringslivsarbetet enligt kommunfullmäktiges mål ska konkretiseras i nämndernas och bolagsstyrelsernas verksamhetsplaner. Näringslivspolicyn utgör ett stöd för nämnders och bolagsstyrelsers arbete. Där det finns behov av extra samordningsinsatser ska särskilda handlingsplaner tas fram. Handlingsplaner tas fram i samverkan med kommunstyrelsen och Stockholm Business Region.

Mål

Näringslivspolicyn vägleder och fungerar som ett strategiskt verktyg för stadens näringslivsarbete och bidrar till ökad måluppfyllelse av kommunfullmäktiges mål:

- *En hållbart växande och dynamisk storstad med hög tillväxt.*
- *Stockholm har Sveriges bästa företagsklimat och ett internationellt konkurrenskraftigt näringsliv.*

De övergripande målen för stadens näringslivsarbete specificeras i fyra fokusområden som syftar till att få nya företag att starta och

befintliga företag att växa, vilket i sin tur leder till ökad tillväxt och nya arbetstillfällen.

Stadens organisation och arbetssätt ska vara näringslivsfrämjande och förståelsen för näringslivets förutsättningar och behov ska vara hög i stadens verksamheter. Hela Stockholm ska erbjuda trygga, välfungerande och innovativa miljöer för företagande.

Intern samverkan ska öka för att staden ska vara proaktiv, smidig och serviceinriktad i relationerna med näringslivet. Kommunikation och kontaktvägar ska utvecklas för att skapa tydliga ingångar, bättre service och effektivare myndighetsutövning.

Näringslivsperspektivet ska stärkas i stadsutveckling för att säkerställa att näringslivets behov tas med i ett tidigt skede i planeringsprocessen och ges goda förutsättningar att långsiktigt verka i staden.

Näringslivet ska ses som möjliggörare i arbetet med att uppfylla stadens mål kring platssamverkan, integration och hållbarhet. Långsiktiga samarbeten ska finnas kring kompetensförsörjningsfrågor.

Näringslivspolicyns fyra fokusområden

Fyra fokusområden har definierats där staden behöver stärka sitt näringslivsarbete. Fokusområdena är valda utifrån att insatser här bedöms göra största nytta, få bäst effekt och att näringslivsperspektivet behöver förstärkas inom dessa områden.

Fokusområdena är:

1. Stimulera tillväxt och företagsamhet
2. Förbättra service, tillgänglighet och myndighetsutövning
3. Attraktivare miljöer och bättre framkomlighet
4. Öka tillgången till arbetskraft med relevant kompetens

Nedan beskrivs de fyra fokusområdena tillsammans med utgångspunkt, önskad effekt, åtgärder, samordning och organisation.

1. Stimulera tillväxt och företagsamhet

Stockholm är Sveriges tillväxtmotor och företagens roll för att skapa arbetstillfällen är avgörande för en fortsatt positiv och hållbar tillväxt. I Stockholm finns generellt goda förutsättningar för företagande men dessa varierar i viss utsträckning för olika grupper och i olika delar av staden. För att fler företag ska kunna startas och

växa är det därför viktigt att staden bidrar med långsiktiga och goda förutsättningar för företagande i hela Stockholm.[1]

Av alla som driver företag är 65 procent män och 35 procent kvinnor. Det är vanligare att män driver företag inom hotell- och restaurangbranschen och kvinnor inom hälso- och sjukvård, kultur samt andra typer av serviceyrken.[2]

Företagande ger egenmakt och försörjning till individer som startar och driver företag, skapar arbetstillfällen och bidrar till levande och trygga stadsdelar för alla som bor och vistas där. Företag producerar varor och tjänster som levererar samhällsnytta och genererar skatteintäkter som möjliggör välfärd. Att främja goda förutsättningar för företagande är därför avgörande både för en ekonomiskt och socialt hållbar utveckling.[3]

Småföretagen utgör 99,4 procent av samtliga företag i Sverige. Det finns över en miljon småföretag. Fyra av fem jobb skapas i företag med färre än 50 anställda.[4] För att företag ska satsa i Stockholm, behövs en förstående och tillmötesgående inställning från stadens sida som stimulerar företagande, entreprenörskap och innovationer och som erbjuder mötesplatser för branschdialog. Det sker en snabb utveckling av det svenska näringslivet som kommer ställa ytterligare krav på ett flexibelt och gynnsamt företagsklimat som bejakar innovationer och digitaliseringens möjligheter. Stockholm ska vara en stad som erbjuder goda möjligheter för fler att starta företag och uppmuntrar till innovationer och hållbar tillväxt.

Stadens nämnder och bolag gör årligen inköp av varor, tjänster och entreprenader för stora belopp. Stadens verksamheter är beroende av en mångfald av företag som ser staden som en attraktiv affärspartner och som väljer att delta i upphandlingar. Genom god konkurrens erhåller staden bästa möjliga service och nytta för stockholmarnas skattepengar.

Störst potential i form av nya jobb finns idag hos de redan befintliga företagen i Stockholm. Flertalet av de tillväxtskapande företagen är små med 5 till 50 anställda. Att göra det enklare för Stockholms företagare är av vikt för ökad tillväxt och fler arbetstillfällen. Även

[1] Företagande i en stad för alla, delrapport från Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm, sid. 52
[2] Företagande i en stad för alla, delrapport från Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm, sid. 33-34
[3] Företagande i en stad för alla, delrapport från Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm.
[4] SCB, Rapport välfärdsskaparna, Företagarna sid 6.

nya företagsetableringar, liksom nyföretagare är viktiga för ökad tillväxt.

Önskad effekt

Nya företag startas och befintliga företag växer, och därmed skapas tillväxt i form av nya arbetstillfällen. Med fler människor i arbete som klarar sin egen försörjning skapas ett inkluderande Stockholm för alla. En ökad tillväxt bidrar också till ett starkt internationellt konkurrenskraftigt näringsliv.

Åtgärder

- Främja nyföretagande och entreprenörskap för att bidra till ökad tillväxt samt ett inkluderande samhälle.
  Genomförandeansvar:
  Stockholm Business Region i samverkan med kommunstyrelsen, stadens bostadsbolag samt övriga berörda nämnder och bolag.

- Främja småföretagande med fokus på ytterstadsstadsdelarna för att skapa ett inkluderande Stockholm för alla.
  Genomförandeansvar:
  Stockholm Business Region i samverkan med kommunstyrelsen, stadens bostadsbolag samt övriga berörda nämnder och bolag.

- Tillhandahålla en tydlig serviceprocess genom hela staden för företag som vill etablera eller omlokalisera sig i Stockholm.
  Genomförandeansvar:
  Stockholm Business Region i samverkan med kommunstyrelsen, exploateringsnämnden, fastighetsnämnden, stadsbyggnadsnämnden och trafiknämnden samt övriga berörda nämnder och bolag.

- Tillhandahålla en central funktion för lokal näringslivsutveckling för att möta tillväxt- och utvecklingsfrågor i stadsdelarna.
  Genomförandeansvar:
  Stockholm Business Region i samverkan med stadsdelsnämnderna.

Samordning och organisation

Kommunstyrelsen leder och samordnar stadens strategiska näringslivsarbete. Stockholm Business Region leder tillväxt- och utvecklingsarbetet av lokal näringslivsutveckling. Arbetet sker i

samverkan med stadsdelsnämnderna och former för denna samverkan ska inrättas.

Vid större etableringar eller omlokaliseringar av företag ska staden samordnas för att gemensamt och tidigt möta aktuella företag. För att utveckla en tydlig och sammanhängande servicekedja krävs ett samarbetsforum som består av berörda nämnder. Stockholm Business Region ansvarar för stadens arbete med etableringsförfrågningar och ska tillhandahålla en funktion som etableringsansvarig. Arbetet sker i nära samverkan med kommunstyrelsen samt med berörda nämnder och bolag. Former för samverkan och tydliga gränssnitt mellan Stockholm Business Region och berörda nämnder och bolagsstyrelser ska upprättas. Samarbetsformer och gränssnitt ska vara situationsanpassade.

Stockholm Business Region leder arbetet med nyföretagande och entreprenörskap i samverkan med berörda nämnder och bolagsstyrelser. Samverkansformer för arbetet ska upprättas. Även arbetet med att stimulera småföretag drivs från Stockholm Business Region i samverkan med berörda parter inom staden.

Olika företag har olika behov, både utifrån sin storlek, geografiska placering, bransch etc. För en del företag är närmiljön en viktig fråga, medan andra snarare behöver fokusera på att lösa kompetensförsörjningsfrågor. För att möta företagens behov behöver olika samarbetsforum mellan staden och näringslivet finnas.

2. Förbättra service, tillgänglighet och myndighetsutövning

Stadens medarbetare har genom sitt uppdrag, bemötande och arbetssätt en viktig roll för att Stockholms stad ska upplevas näringslivsvänlig av näringslivet. Myndighetsutövning, bemötande, tillhandahållande av service, digital infrastruktur och tjänster ska kännetecknas av hög kvalitet och effektivitet. Plattformar för god dialog och tydlig information ska finnas och regelverket ska vara enkelt att förstå och efterleva. Kommunikationen med staden ska vara effektiv, begriplig och tillgänglig.

Den vanligaste kontakten mellan kommunen och företagen sker vid tillståndsansökningar och tillsyn. Företagens verksamhet påverkas därmed av flera förvaltningar inom den kommunala organisationen, inte minst vad gäller myndighetsutövning. Kommunens service är en av flera viktiga delar av hur näringslivet uppfattar företagsklimatet. Stockholm genomför därför årligen en

kundundersökning (Nöjd kund index - NKI) för att ta reda på vad företagen tycker om den kommunala myndighetsutövningen. Målbilden för staden är att samtliga myndighetsområden ska ha ”högt” i betygsskalan dvs. över 70 och uppåt. Arbetet med att utveckla stadens myndighetsutövning är en central del som ska utvecklas där servicefaktorer som tillgänglighet, attityder, rättssäkerhet, kompetens och bemötande behöver ses över.

En viktig del i stadens service till företag är att göra information lättillgänglig och begriplig för alla, oavsett funktionsförmåga, samt ske på jämlika villkor. För att förenkla för företagarna ska kontaktvägarna in till staden vara smidiga och tydliga. För att uppnå detta krävs det bland annat att företagare inte hänvisas runt i sina kontakter med staden utan hamnar rätt och får tillgång till den information de behöver. Staden ska ha tydliga regelverk och interna processer som är transparenta och tydliga för att kunna möta företagens behov.

Det ska vara enkelt för företag att delta i stadens upphandlingar och ha en god insyn i stadens inköpsarbete. Företag ska enkelt kunna få en samlad bild av inköpsbehoven i stadens olika verksamheter. Staden ska i sitt inköpsarbete ta tillvara företagens idéer och potential för utveckling av verksamheten. Nya tekniska lösningar och arbetssätt ska uppmuntras så att kvaliteten i stadens verksamheter kontinuerligt kan utvecklas. För att öka kunskapen om nya lösningar ska staden använda olika former för marknadsdialog och innovationsvänlig upphandling.

Staden ska samverka med externa aktörer såsom intresseorganisationer och ha ett regionalt samarbete när det gäller näringslivsfrågor. Dialogen ska stärkas med andra kommuner i regionen samt med Region Stockholm.

Önskad effekt

Staden är lyhörd inför företagens behov och har en förståelse för företagarnas vardag. Det finns en god samverkan internt inom näringslivsfrågorna i hela staden. Staden är tillgänglig och serviceinriktad i sin kontakt med företag som på ett enkelt sätt kan kontakta staden. Ändamålsenliga kontaktvägar är etablerade och bra digitala lösningar finns att tillgå. Staden har en god samverkan med andra kommuner och regionen.

Åtgärder

- Erbjuda god service, effektivitet och rättssäkerhet i all kontakt med företag och entreprenörer.
  Genomförandeansvar:
  Alla nämnder och bolagsstyrelser.

- Vidareutveckla stadens myndighetsutövning och öka samverkan inom staden för att öka kundnöjdheten och uppnå ett resultat på minst 70 i NKI för alla berörda nämnder.
  Genomförandeansvar:
  Miljö- och hälsoskyddsnämnden, servicenämnden, socialnämnden, stadsbyggnadsnämnden, trafiknämnden i samverkan med kommunstyrelsen och Stockholm Business Region.

- Förenkla för företagare genom att tillhandahålla enkla och om möjligt digitala verktyg.
  Genomförandeansvar:
  Kommunstyrelsen, Stockholm Business Region, miljö- och hälsoskyddsnämnden, servicenämnden, socialnämnden, stadsbyggnadsnämnden och trafiknämnden

- Tillhandahålla tydliga kontaktvägar för att underlätta för näringslivet.
  Genomförandeansvar:
  Stockholm Business Region i samverkan med kommunstyrelsen, arbetsmarknadsnämnden, miljö- och hälsoskyddsnämnden, servicenämnden, socialnämnden, stadsbyggnadsnämnden och trafiknämnden.

- Säkerställa att stadens medarbetare har god kunskap om företagens vardag och processen för tillståndsgivning.
  Genomförandeansvar:
  Miljö- och hälsoskyddsnämnden, servicenämnden, socialnämnden, stadsbyggnadsnämnden, trafiknämnden i samverkan med kommunstyrelsen och Stockholm Business Region.

Samordning och organisation

Samverkan är en central del för de nämnder som ansvarar för myndighetsutövning inom sina respektive verksamheter i staden. Samsyn, helhetsgrepp och kunskap om andra nämnders tillståndsprocesser ska finnas så att staden uppfattas som en part gentemot näringslivet. För att stärka stadens interna samverkan bör

samverkansforum finnas som ökar kunskapen om företagens behov vid kontakt med staden.

Genom att tidigt möta företag som har komplexa ärenden som berör flera myndighetsområden inom staden ska snabbare hjälp kunna erbjudas. Syftet är att underlätta och förenkla dialogen mellan staden och företagen i starten av tillståndsprocessen vilket ger förutsättningar för en smidigare ärendehantering genom hela etableringen. Genom detta ökar också kompetensen hos stadens medarbetare kring tillståndsprocessen och företagen ges en samlad bild av stadens myndighetsutövning.

3. Attraktivare miljöer och bättre framkomlighet

Stockholm ska vara en växande och attraktiv stad som lockar människor, företag och besökare från hela världen. För att åstadkomma detta behövs ett ökat byggande som skapar en sammanhållen stad för allas behov. Staden behöver en god tillgänglighet för både medborgare och företag för att ge alla möjlighet att utvecklas. Det är viktigt att näringslivets behov analyseras och tas med tidigt i stadsplaneringen och stadsutvecklingsprocessen. Tidig planering kan bidra till en bättre arbetsplatsbalans och näringslivets behov kan tas till vara för att ge företagen en chans att växa och skapa arbetstillfällen i hela Stockholm. Denna planering syftar också till att säkerställa förutsättningarna för befintligt näringsliv. Staden behöver förbättra sin långsiktiga planering utifrån prognoser kring hur näringslivet utvecklas.

Förutsättningarna och villkoren för företagare ser olika ut runt om i Stockholm. För att företag ska kunna starta, verka och växa krävs stabila grundförutsättningar på platsen. För att uppnå detta behöver stadens verksamheter samverka och ha en långsiktighet i det gemensamma arbetet. Företag som verkar på olika platser förväntar sig att den dagliga driften i stadsmiljön, såsom renhållning, parkering, skyltning, snöröjning, klotter och trygghets- och säkerhetsfrågor, ska fungera väl och på ett likvärdigt sätt i hela staden. Arbetet för trygghet och säkerhet är viktigt för att skapa goda förutsättningar för stadens företag.

Staden ska intensifiera arbetet med platssamverkan som syftar till att skapa trygga och attraktiva offentliga platser i Stockholm. I platssamverkan ingår att aktörer inom en geografiskt avgränsad plats samlas kring gemensam problemformulering, tydliga mål och aktiviteter för att nå målen. Näringslivet har en viktig roll i

platssamverkan, både i problemformulering och vid aktiviteter för att nå målen.

När företag väljer en plats för sin verksamhet finns det ett antal faktorer som är särskilt intressanta, främst tillgänglighet genom god tillgång till kommunikationer, marknader och arbetskraft. Staden behöver säkerställa att företagen ges långsiktiga förutsättningar, rättvisa spelregler och en kommunal grundservice som inte skiljer sig beroende på plats. Staden eftersträvar en funktionsblandad bebyggelse med arbetsplatser, bostäder och service inom samma områden. Det finns även behov av renodlade verksamhetsområden med möjlighet till lättare industri och störande verksamheter. I stadens senaste översiktsplan pekas tio områden ut som renodlade verksamhetsområden.[5] Dessa områden ska innehålla för staden strategiskt viktiga verksamheter samt vara strategiskt placerade ur ett logistikhänseende.

I samband med att staden växer blir framkomlighet en allt viktigare fråga för stadens näringsliv. Enligt stadens framkomlighetsstrategi är det viktigt att skilja mellan olika typer av fordonstrafik. Många transporter är nödvändiga för stadens funktion och behöver därför främjas i enlighet med stadens framkomlighetsstrategi samtidigt som näringslivsperspektivet är viktigt i analyser och planering av trafiken. Nyttotrafiken är prioriterad.[6] Transporter innebär miljöutmaningar vilka behöver mötas med fossilfria tekniker som elektrifiering och biobränslen samt smartare transportlösningar. Transportvolymerna kan dämpas med digitalisering och smart stadsplanering. Ett effektivare trafiksystem leder till mindre utsläpp och kortare restider vilket gynnar dynamiken på arbetsmarknaden och näringslivets transporter.

Stockholm är gynnat vad gäller antalet arbetsplatser. Det finns fler arbetsplatser än förvärvsarbetande, vilket innebär en större inpendling än utpendling. Arbetsplatser är ett viktigt medel för att utveckla staden i ett långsiktigt perspektiv. Stockholms arbetsplatser är dock inte jämnt fördelade över staden. Cirka två tredjedelar av arbetsplatserna finns i innerstaden trots att bara en tredjedel av invånarna bor där. En undersökning av kontorsmarknaden i Stockholm visar att den i hög grad är intresserad av centrala lägen med hög tillgänglighet till kollektiva färdmedel och ett rikt handels- och serviceutbud. Således är Stockholms kontorsmarknad idag, i huvudsak, koncentrerad till innerstaden och Kista samt till grannkommuner som Solna och Sundbyberg. Obalansen beror

[5] Översiktsplan för Stockholms stad 2018, sid. 60-61.
[6] Stockholms stads framkomlighetsstrategi, sid. 5

främst på tillgången till bättre kommunikationer bland annat med närheten till Arlanda, Kistas utveckling samt tillgång till attraktiv byggbar mark. Detta gör att även dagbefolkningen blir snedfördelad inom staden och att underlaget för lokal handel och service ges olika förutsättningar.

Staden har under en längre tid arbetat med att öka attraktiviteten i söderort vilket har lett till en positiv utveckling. Det planeras också ett antal stora infrastruktursatsningar som kan skapa bättre förutsättningar för arbetsplatsbalans och befolkningsutveckling i de södra delarna av staden.[7] Arbetet behöver fortsatt utvecklas för att förbättra näringslivet i ytterstaden, med särskilt fokus på utsatta områden, samt nå fler entreprenörer där.

Önskad effekt

Staden erbjuder trygga, välfungerande, kreativa och innovativa miljöer för att driva företag i hela Stockholm. Det finns effektiva processer och tillgång till mark och lokaler för företag som vill etablera sig eller växa i Stockholm samt för företag som behöver omlokalisera sin verksamhet. Staden har en välfungerande och sammanhållen service till dessa företag. Via platssamverkan stärks områden för ökad attraktivitet och i stadsplaneringsprocessen ges företagen långsiktiga förutsättningar att driva sin verksamhet.

Åtgärder

- Stärka företagarperspektivet i stadens strategiska trygghetsarbete och säkerställa goda förutsättningar för företagande i hela staden.
  Genomförandeansvar:
  Stadsdelsnämnderna i samverkan med kommunstyrelsen fastighetsnämnden, stadsbyggnadsnämnden, trafiknämnden, Stockholm Business Region och stadens fastighetsbolag.

- Beakta näringslivets behov vid större infrastruktursatsningar samt i planering av stadens trafikmiljö.
  Genomförandeansvar:
  Kommunstyrelsen, exploateringsnämnden, stadsbyggnadsnämnden, trafiknämnden och Stockholm Parkering.

- Värna stadens renodlade verksamhetsområden och ge dessa långsiktiga förutsättningar för utveckling.
  Genomförandeansvar:

[7] Översiktsplan för Stockholms stad 2018, sid 59

Kommunstyrelsen, exploateringsnämnden, fastighetsnämnden, miljö- och hälsoskyddsnämnden, stadsbyggnadsnämnden, trafiknämnden, stadsdelsnämnderna, Stockholm Business Region, Stockholm Vatten och Avfall, S:t Erik Markutveckling och fastighetsbolagen.

- Beakta näringslivets förutsättningar vid utveckling av ytor nära eller i Stockholms verksamhetsområden.
  Genomförandeansvar:
  Exploateringsnämnden, stadsbyggnadsnämnden och trafiknämnden i samverkan med Stockholm Business Region samt S:t Erik Markutveckling.

- Involvera det lokala näringslivet i arbetet med platssamverkan.
  Genomförandeansvar:
  Stadsdelsnämnderna och trafiknämnden i samverkan med kommunstyrelsen och Stockholm Business Region.

- Intensifiera det strategiska arbetet för att öka antalet arbetsplatser, särskilt i stadens södra delar, översiktsplanens fokusområden, stadens renodlade verksamhetsområden och i områden som domineras av bostäder.
  Genomförandeansvar:
  Stockholm Business Region i samverkan med kommunstyrelsen, exploateringsnämnden och stadsbyggnadsnämnden.

- Ta med näringslivsperspektivet tidigt i plan- och stadsutvecklingsprocesserna.
  Genomförandeansvar:
  Exploateringsnämnden och stadsbyggnadsnämnden i samverkan med kommunstyrelsen och Stockholm Business Region samt S:t Erik Markutveckling.

- Säkerställa en god, ren och trygg stadsmiljö för företag samt tydliggöra kontaktvägar för företagen kring frågor avseende stadsmiljö.
  Genomförandeansvar:
  Trafiknämnden i samverkan med stadsdelsnämnderna.

Samordning och organisation

Ansvaret för stadsbyggnad och utveckling ligger hos de tekniska nämnderna och Stockholm Business Region bidrar med näringslivsperspektivet i den tidiga stadsutvecklingsprocessen. Samverkansforum mellan berörda nämnder och bolagsstyrelser behöver skapas och särskild hänsyn ska tas till stadens utpekade renodlade verksamhetsområden där många parter behöver samverka för att uppnå en grundnivå för att därefter kunna gå vidare med utveckling i dessa områden. En samordnare för stadens renodlade verksamhetsområden ska finnas hos Stockholm Business Region.

Former för samverkan och tydliga gränssnitt mellan trafiknämnden och stadsdelsnämnderna som rör stadsmiljön och företagens närområde ska finnas för att säkerställa en god, ren och trygg stadsmiljö för företag.

4. Öka tillgången till arbetskraft med relevant kompetens

Stockholms stad ska bidra till att öka tillgången till kompetens på arbetsmarknaden. En viktig förutsättning för företagens tillväxt och utveckling är tillgången till arbetskraft med relevant kompetens. En fungerande kompetensförsörjning bidrar också till ökad välfärd och en socialt hållbar stad.

Det ska finnas ett attraktivt utbud av utbildningar inom alla nivåer för snabb etablering på arbetsmarknaden och för att tillgodose näringslivets behov av rätt kompetens. Att möta utmaningen om kompetensförsörjning är ett gemensamt åtagande för många aktörer. Tillsammans med staden behöver näringslivet involveras i utformningen av utbildningar och arbetsmarknadsinsatser. Det bör ske i ett tidigt skede för att matchningen ska bli så bra som möjligt, speciellt inom yrkesgymnasium och vuxenutbildning. Samverkan mellan näringsliv, universitet, skola, vuxen- och arbetsmarknadsutbildning är viktigt för att säkerställa en väl fungerande och långsiktig kompetensförsörjning. Att redan tidigt i grundskolan föra in utbildning om entreprenörskap är ett viktigt steg för att fler ungdomar ska bli intresserade av och få kunskap om att driva eget företag.

Efterfrågan på arbetskraft och befintlig kompetens matchar inte varandra. För att möta näringslivets behov av rätt kompetens behöver olika arenor och plattformar finnas mellan staden, akademin och näringslivet. Stockholms stads integrationspakt där näringslivet och staden verkar gemensamt för ett inkluderande och hållbart samhälle är en sådan arena. Det behövs också forum där

staden tillsammans med näringslivet planerar och utformar utbildningar där det finns möjligheter till arbete. Staden ska vara involverad vid nya företagsetableringar för att kunna fånga upp behovet av kompetens så tidigt som möjligt i etableringsprocessen.

För att näringslivet i Stockholm ska vara internationellt konkurrenskraftigt är specialiserade företag som verkar högt upp i de globala värdekedjorna viktiga. För dessa företag är kompetensförsörjningen avgörande. Staden har en roll i att bidra till att säkerställa att kompetens finns på plats för såväl företag som offentlig sektor. Stockholms stads ambition att möta de stora samhällsutmaningarna är hög. De lösningar som behövs ska vara hållbara och utnyttja digitaliseringens möjligheter och kräver högkvalificerad arbetskraft. Kompetensförsörjningen är redan idag är en av de viktigaste parametrarna vid företags val av ort för investeringar.
Det ska vara lätt för företag baserade i Stockholm att rekrytera internationell arbetskraft och Stockholm ska upplevas som en attraktiv och lättillgänglig stad att flytta till för att arbeta eller studera. Arbetskraftsbristen inom vissa yrken ska motverkas genom bland annat en ingång med förbättrade processer etablering av internationell arbetskraft och bättre tillgång till bostäder.

När Stockholm lyckas attrahera kunskapsintensiva företag och deras investeringar följer positiva samhällsekonomiska effekter i form av arbetstillfällen, skatteintäkter och hållbar tillväxt. Konkurrensen om talangerna är i allt högre grad global och det är viktigt att Sverige inte hamnar efter utan skapar lösningar både regionalt och inte minst nationellt kring regelverken för att främja arbetskraftsinvandring. Stockholm ska vara en av världens mest attraktiva regioner att etablera sig i - för utländsk högkvalificerad arbetskraft, forskare och studenter. Det är avgörande för stadens välstånd hur väl staden kan fylla på den inhemska kompetensförsörjningen med utländska talanger inom bristyrken.

Önskad effekt

Stockholm ska vara en attraktiv stad som lockar människor och företag att arbeta, leva och verka i. Det ska vara enkelt att flytta till och arbeta i Stockholm. Näringslivet och staden ska ha långsiktiga samarbeten och näringslivet ska erbjudas tydliga kontaktvägar vid efterfrågan av kompetens. Det ska vara enkelt för näringslivet att hitta kompetens. Staden har en god samverkan med berörda aktörer både inom staden och externt. En strategi som visar på samverkan och processer för hur staden arbetar med kompetensförsörjnings-frågorna ska finnas.

Åtgärder

- Öka dialog och samverkan i staden gällande kompetensförsörjningsfrågorna.
  Genomförandeansvar:
  Kommunstyrelsen, arbetsmarknadsnämnden och utbildningsnämnden.

- Öka samverkan mellan näringslivet och stadens yrkesutbildningar, både inom ungdomsgymnasium och vuxenutbildning, för att möta näringslivets behov av utbildning och kompetens.
  Genomförandeansvar:
  Arbetsmarknadsnämnden och utbildningsnämnden.

- Utveckla nya och befintliga forum mellan staden och näringslivet för att tillgodose näringslivets behov av kompetens vid nya företagsetableringar.
  Genomförandeansvar:
  Stockholm Business Region i samverkan med arbetsmarknadsnämnden.

- Verka för enklare regler och smidigare processer för arbetskraftsinvandring för att fler talanger ska söka sig till Stockholm.
  Genomförandeansvar:
  Stockholm Business Region i samverkan med kommunstyrelsen och arbetsmarknadsnämnden.

Samordning och organisation

Samverkan är en central del mellan berörda nämnder och bolagsstyrelser samt med näringslivet för att utveckla arbetet med kompetensförsörjningsfrågorna i staden. Arbetsmarknadsnämnden och utbildningsnämnden har ett gemensamt åtagande för att det ska finnas ett attraktivt och relevant utbud av utbildningar inom alla nivåer som kan tillgodose näringslivets behov. Samverkan mellan nämnderna ska intensifieras för att utforma en plan för hur staden ska arbeta med kompetensförsörjningsfrågorna. Dialogen med näringslivet bör ske i ett tidigt skede i utformningen av utbildningar och arbetsmarknadsinsatser, speciellt inom yrkesgymnasium och vuxenutbildning.

Arbetsmarknadsnämnden ska vara involverad vid nya företagsetableringar till staden för att möta upp behovet av kompetens så tidigt som möjligt i etableringsprocessen. Nämndens samarbete med Stockholm Business Region ska därför stärkas.

Ansvarsfördelning för det kommunala näringslivsuppdraget

Samtliga nämnder och bolagsstyrelser ska bidra till kommunfullmäktiges mål att ha Sveriges bästa företagsklimat och ett internationellt konkurrenskraftigt näringsliv.

Genom näringslivspolicyn har staden en gemensam bild av ambitionerna för stadens näringslivsarbete och uppdraget att tillsammans utveckla förutsättningarna för att Stockholms stad ska vara en näringslivsfrämjande organisation. Stadens nämnder och bolagsstyrelser har ett gemensamt ansvar i genomförandet av stadens näringslivspolicy.

Kommunstyrelsen genom stadsledningskontoret leder och samordnar stadens strategiska näringslivsarbete, klargör ansvar, har uppföljningsansvar samt föreslår om större satsningar. En styrgrupp för näringslivsfrågor under stadsdirektörens ledning leder stadens strategiska näringslivsarbete med representanter från relevanta nämnder och bolag. Huvudansvar för stadens näringslivsuppdrag ligger på Stockholm Business Region. Bolaget ska samordna och utveckla regionen tillsammans med näringslivet och investerare. Stockholm Business Region fyller en viktig funktion i att leda, stödja, samordna och utveckla stadens näringslivsarbete med berörda nämnder och bolagsstyrelser.

Samtliga nämnder och bolagsstyrelser har en viktig uppgift i att säkerställa att deras arbetssätt genomsyras av ett näringslivsperspektiv samt att, inom ramen för sina budgetuppdrag, möta kommunstyrelsen och Stockholm Business Region i näringslivsfrågor som berör deras verksamhet.

Genomförande och uppföljning

Näringslivspolicyn är ett måldokument som är långsiktigt och stadsövergripande. Policyn utgår från kommunfullmäktiges mål om att Stockholm ska vara en hållbart växande och dynamisk storstad med hög tillväxt, ett gott företagsklimat och ett internationellt konkurrenskraftigt näringsliv och definierar inriktning och ansvarsområden för stadens näringslivsarbete. Policyn syftar till att tydliggöra hur samordning och samverkan ska ske för att alla gemensamt ska verka för att uppnå kommunfullmäktiges mål.

Nämnder och bolagsstyrelser ansvarar för implementering av näringslivspolicyn. Implementeringen görs inom ramen för ordinarie planering och uppföljning av verksamheten. Policyns fyra

fokusområden ska vägleda nämnder och bolagsstyrelser i hur arbetet i ordinarie verksamhet ska bidra till att nå stadens mål. I verksamhetsplanerna ska nämnder och bolagsstyrelser precisera hur de arbetar med att nå kommunfullmäktiges mål i enlighet med näringslivspolicyn. Där det finns behov av extra samordningsinsatser ska särskilda handlingsplaner tas fram. Handlingsplaner tas fram i samverkan med kommunstyrelsen och Stockholm Business Region.

Den ordinarie uppföljningen i tertialrapporter och verksamhetsberättelser utgör stadens uppföljning av verksamheternas insatser för att nå målen. Vid behov kan kommunstyrelsen uppmana och anmoda nämnder och bolagsstyrelser att vidta åtgärder för att uppnå målen.

Stockholms stads näringslivspolicy gäller tills vidare. Uppdateringar av policyn kan vid behov beslutas i samband med stadens årliga budget.

Stockholms stad

Program för inköp 2020–2023

Beslutat av kommunfullmäktige 2020-08-31

Innehållsförteckning

.....1
Inköp som verktyg för möjligheternas Stockholm.....3
Inledning.....3
Mål för stadens inköp.....3
Syfte och tillämpning.....4
Stadens gemensamma inköpsprocess.....4
Stadens inköpsprocess.....5
1. En modern storstad med möjligheter och valfrihet för alla.....6
Kvalitet.....6
Motverka diskriminering.....6
Arbetsmiljö.....7
Allmänhetens insyn.....7
Meddelarskydd inom enskilt bedriven skola, förskola och fritidsverksamhet samt vård och omsorg.....7
2. En hållbart växande och dynamisk storstad med hög tillväxt.....8
En mångfald av aktörer och en väl fungerande konkurrens.....8
Miljö och klimat.....8
3. En ekonomiskt hållbar och innovativ storstad för framtiden.....9
Affärsmässighet.....10
Innovation.....10
Motverka korruption.....10
Seriösa leverantörer.....11
Rättvis handel.....11
Aktiv avtalsförvaltning.....11
Samverkan inom staden.....11
Organisation och ansvar.....12
Nämnder och bolag.....12
Kommunstyrelsen.....13
Stockholms Stadshus AB.....13
Funktion och roller.....13

Inköp som verktyg för möjligheternas Stockholm

Inledning

Stadens inköpsverksamhet ska främja valfrihet, kostnadseffektivitet, miljö och klimat, social hållbarhet samt bedrivas utifrån målen i Agenda 2030. Då staden har en av Sveriges största inköpsvolymer ska inköp användas som ett medel att driva samhällsutvecklingen i hållbar riktning.

Staden gör årligen inköp av varor, tjänster och entreprenader för mycket stora belopp. Genom att ställa väl avvägda krav på leverantörer och på de varor och tjänster som upphandlas, bidrar inköp till att uppfylla stadens mål.

För att kommunkoncernens (härefter stadens) egna verksamheter ska kunna gå före och visa vägen, krävs en väl utvecklad beställarkompetens och kostnadsmedvetenhet samt att inköp utgör en strategisk ledningsfråga. Inköpsarbetet kan därmed bidra till utveckling av stadens verksamheter. I det arbetet är samverkan, uppföljning samt en aktiv avtalsförvaltning en avgörande framgångsfaktor.

Kommunfullmäktiges inriktningsmål vägleder arbetet i staden:
1. En modern storstad med möjligheter och valfrihet för alla
2. En hållbart växande och dynamisk storstad med hög tillväxt
3. En ekonomiskt hållbar och innovativ storstad för framtiden

Stadens ansvar är att tillse att stockholmarna får mesta möjliga service och nytta för sina skattepengar där digitaliseringens möjligheter ska tas tillvara. Inom stadens inköpsarbete ska överväganden göras för att ge privata utförare möjlighet att driva verksamheter och därmed erbjuda stockholmarna en mångfald av aktörer.

För att nå stadens övergripande mål är det av största vikt att en kontinuerlig intern och extern samverkan sker. Samverkan ska syfta till kunskapsinhämtning och kunskapsspridning och ge möjligheter att dela erfarenheter. Möjligheter till samverkan med leverantörsmarknaden och andra organisationer ska tas tillvara. I detta arbete ska ett kategoristyrt arbetssätt utgöra ett verktyg för att nå målen.

Mål för stadens inköp

Stadens mål för inköpsarbetet är att bidra till kommunfullmäktiges inriktningsmål genom att inköp sker utifrån följande mål:

- Rätt kvalitet utifrån verksamhetens behov
- Staden är en attraktiv avtalspart
- Kostnadseffektivitet

Syfte och tillämpning

Stockholms stads program för inköp (programmet) beskriver principer för hur stadens inköpsarbete ska bedrivas för att fungera som ett verktyg för att uppnå kommunfullmäktiges inriktningsmål och mål för olika verksamhetsområden.

Programmet är ett stadsövergripande styrdokument och anger inriktningen för inköpsarbetet i samtliga nämnder och bolag. Det kompletterar upphandlingslagstiftning, annan relevant lagstiftning, stadens regler för ekonomisk förvaltning samt stadens övriga styrdokument.

Programmet vänder sig i första hand till dem som fattar beslut i inköps- och upphandlingsfrågor samt till dem som genomför upphandlingar.

Samtliga nämnder och bolag har ett ansvar för att programmets mål uppnås.

Ändringar av och tillägg till detta program beslutas av kommunfullmäktige.

Kommunstyrelsen ansvarar för att ta fram kompletterande tillämpningsanvisningar för genomförandet av programmet.

Stadens gemensamma inköpsprocess

Stadens gemensamma inköpsprocess består av inköpsarbetets nyckelprocesser samt processer för styrning och stöd relaterat till inköpsarbetet. Dessa utgör tillsammans stadens gemensamma processramverk för inköpsarbetet.

Stadens inköpsprocess

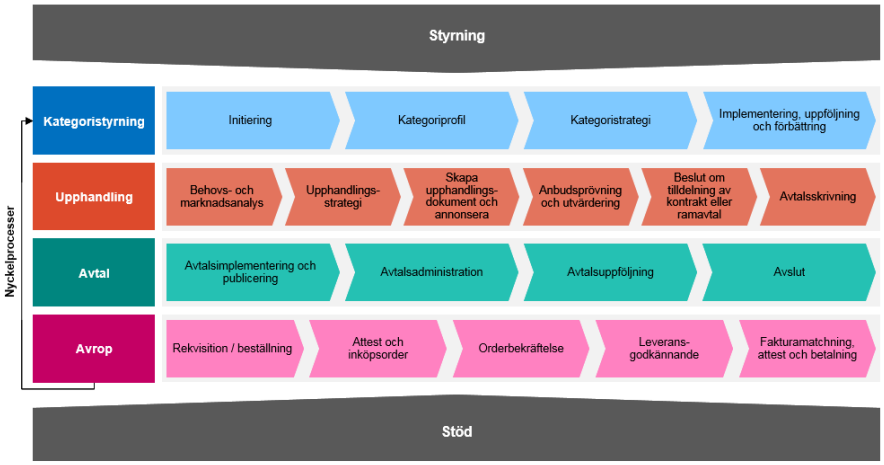

Med inköp och inköpsarbete avses hela processen för att anskaffa varor, tjänster och entreprenader. Detta omfattar analys och strategisk planering inför ett inköp, upphandling, avrop och en aktiv avtalsförvaltning. Med aktiv avtalsförvaltning avses en planerad och resurssatt implementering respektive uppföljning av avtal och leverantörer. En viktig del i arbetet är att sprida erfarenheter som görs i respektive del av processen.

Upphandling är en del av inköpsarbetet. Med upphandling avses de konkreta åtgärder som en nämnd eller ett bolag genomför för att tilldela kontrakt eller ingå ramavtal.

Kategoristyrt inköpsarbete innebär att inköp inom olika områden (kategorier) planeras och genomförs med utgångspunkt i analys av behov, inköpsmönster samt affärs- och marknadsförhållanden. Arbetet sker faktabaserat, tvärfunktionellt och kommunkoncernövergripande för att skapa effektivitet i inköpen inom respektive kategori.

Nämnder och bolag ansvarar för att inköpsarbetet sker i enlighet med upphandlings-, avtals- samt avropsprocesserna. Stadsledningskontoret har det övergripande ansvaret för att initiera processen för kategoristyrning inom staden.

1. En modern storstad med möjligheter och valfrihet för alla

Valfrihet och mångfald är centrala faktorer för att staden ska tillhandahålla en hög kvalitet inom olika verksamheter. Staden ska uppmuntra fler aktörer att bidra med kunskap och erfarenhet för att skapa ett brett utbud av verksamheter till stockholmarna.

Syftet med konkurrensutsättning och valfrihetssystem är att skapa mångfald och utveckla kvaliteten i stadens verksamheter. Därför ska samarbetet med leverantörsmarknaden vara i fokus för att genom inköpsarbetet utveckla och följa upp de aktuella verksamheterna.

Möjligheten att underlätta för den idéburna sektorn att delta i upphandlingar och valfrihetssystem ska tas tillvara när så är lämpligt.

Kvalitet

Utgångspunkten för stadens inköpsarbete ska vara ändamålsenliga och relevanta krav på kvalitet. De krav som ställs i en upphandling ska syfta till att uppnå kommunfullmäktiges och nämndens/bolagets mål för verksamhetsområdet.

För att säkerställa kvaliteten i de varor och tjänster som upphandlas ska staden ställa krav på den tekniska och yrkesmässiga förmågan och kapaciteten samt ange tydliga kvalitetskriterier kopplade till varan eller tjänsten. En aktiv avtalsförvaltning och samverkan med stadens leverantörer ska säkerställa att avtalad kvalitet erhålls.

Motverka diskriminering

Staden ska i inköpsarbetet kräva att aktuell antidiskrimineringslagstiftning följs och värna principen om alla människors lika värde och rätt att bli behandlade och få möjligheter på lika villkor.

Staden ska i samband med upphandling tillämpa den antidiskrimineringsklausul som beslutats av kommunfullmäktige. Därmed görs efterlevnaden av den aktuella lagstiftningen till en avtalsrättslig fråga med sanktionsmöjligheter.

Staden ska i sitt inköpsarbete även beakta möjligheten att öka tillgängligheten för personer med funktionsvariation.

Stadens inköpsarbete ska bidra till en positiv samhällsutveckling och en inkluderande arbetsmarknad samtidigt som företagens kompetensförsörjning underlättas. Staden ska därför sträva efter att

ställa sysselsättningskrav i upphandlingar för att bidra till arbetsintegration, med fokus på målgrupper som står långt ifrån arbetsmarknaden.

Arbetsmiljö

En god arbetsmiljö för anställda är en förutsättning för att uppnå god kvalitet i en verksamhet. Stadens leverantörer ska inte få konkurrensfördelar genom bristande anställningsvillkor för sina anställda. Där så är ändamålsenligt och möjligt enligt lag, ska staden därför ställa krav på arbetsrättsliga villkor i nivå med svenska kollektivavtal. För att mindre leverantörer ska kunna delta är det av avgörande betydelse att kraven som ställs är rimliga och relevanta. I de upphandlingar där det bedöms nödvändigt med hänsyn till upphandlingens art, ska staden också ställa krav på att leverantören, vid sin verksamhet i Sverige, säkerställer en god arbetsmiljö för sina anställda i nivå med svensk lagstiftning. Krav och villkor om arbetsmiljö och anställningsvillkor ska ge möjligheter till avtalsrättsliga sanktioner.

Allmänhetens insyn

När staden sluter avtal med en privat utförare rörande en verksamhet som utgör en kommunal angelägenhet, ska staden säkerställa att allmänheten ges skälig insyn i driften av den verksamhet som lämnas över genom upphandling.

Meddelarskydd inom enskilt bedriven skola, förskola och fritidsverksamhet samt vård och omsorg

Inom offentlig verksamhet finns en grundlagsskyddad meddelarfrihet som möjliggör för offentliganställda att utan risk för efterforskning eller repressalier lämna uppgifter om verksamheten. Syftet ska vara att uppgifterna ska offentliggöras i medier som omfattas av tryckfrihetsförordningen eller yttrandefrihetsgrundlagen eller om de anställda medverkar till framställningar i sådana medier. För uppgifter som omfattas av sekretess råder däremot ett undantag från den generella meddelarfriheten.

För privatanställda finns ett motsvarande lagstadgat meddelarskydd inom områdena skola, förskola och fritidsverksamhet samt inom vård och omsorg.

För att säkerställa ett effektivt skydd för privatanställda inom upphandlad verksamhet, ska den av kommunfullmäktige framtagna klausulen för meddelarfrihet och meddelarskydd användas i kontrakt som avser driftentreprenader av verksamheter inom skola, förskola och fritidsverksamhet samt vård och omsorg.

2. En hållbart växande och dynamisk storstad med hög tillväxt

Stockholm ska vara en stad där förutsättningarna att driva och utveckla företag är gynnsamma. Staden ska vara tillmötesgående, opartisk och effektiv i kontakter med såväl små som stora företag.

Stockholms klimat- och miljöarbete ska vara ett föredöme för andra städer. Stockholms stads miljöarbete ska ske i nära samarbete med invånare, näringsliv, akademi, civilsamhället och myndigheter.

En mångfald av aktörer och en väl fungerande konkurrens

Stadens verksamheter är beroende av att leverantörer ser staden som en attraktiv avtalspart och vill delta i stadens upphandlingar. Det är viktigt att ett tillräckligt antal leverantörer väljer att lämna anbud så att staden uppnår en god konkurrens och erhåller bästa möjliga villkor från leverantörsmarknaden.

Inköpsarbetet ska bland annat genom ett kategoribaserat arbetssätt bidra till att öka kunskapen om leverantörsmarknadens möjligheter. Stadens prioriterade kategorier ska vara i fokus för arbetet.

Staden ska även genom sina verksamheter bidra till ett bra företagsklimat och ett konkurrenskraftigt näringsliv och ta tillvara potentialen i nya lösningar och idéer. Staden ska därför i sitt inköpsarbete alltid undersöka på vilket sätt det är möjligt att underlätta för olika typer av leverantörer att delta i stadens upphandlingar. Hänsyn ska tas till små leverantörers och idéburna sektorns specifika förutsättningar för att skapa en mångfald av aktörer.

Miljö och klimat

Arbetet för miljö och klimat ska göra tydliga avtryck inom alla politiska områden och stadens egna verksamheter ska gå före för att visa vägen i arbetet för en klimatsmart och hållbar stad. Genom tydliga och ambitiösa miljömål ska staden inspirera den kraft som finns

hos företag, offentlig sektor och stockholmarna för att klimatinvestera för framtiden.

Inköpsarbetet är ett betydelsefullt verktyg för att nå stadens högt ställda mål. Stadens miljöprogram styr och vägleder inköpsarbetet i den riktning som är nödvändig för att uppnå önskade effekter.

Staden ska vara en föregångskommun gällande upphandling av mat som minskar klimatpåverkan. En större andel av maten ska vara ekologisk.

Sverige är bland de bästa i världen på att använda små mängder antibiotika i djurproduktionen och samtidigt ha friska djur. Staden vill främja etisk handel och god djurhållning och samtidigt minska miljö- och klimatpåverkan. Staden ska därför ställa krav på djurskydd och restriktiv antibiotikaanvändning i livsmedelsproduktionen motsvarande svensk nivå.

Utifrån de mål som stadens miljöprogram anger, ska staden så långt det är möjligt och ändamålsenligt ställa miljö- och hållbarhetskrav i upphandlingar. Mer information kring de aktuella målen finns i stadens miljöprogram och i de handlingsplaner som konkretiserar arbetet med miljöprogrammet. I tillämpningsanvisningarna till programmet för inköp anges hur målen ska införlivas i inköpsarbetet.

Vägledning till kravställande ges även i stadens matstrategi (*God, hälsosam och klimatsmart mat*), där strategier anges för att staden ska kunna erbjuda måltider och livsmedel med lägre miljö- och klimatpåverkan.

3. En ekonomiskt hållbar och innovativ storstad för framtiden

Staden ska alltid sträva efter att bli mer effektiv genom att tillhandahålla offentliga tjänster till lägre kostnad och ökad kvalitet. Staden ska vara en ekonomiskt hållbar storstad för framtiden, där organisationen ska anpassas för att kostnadseffektivt och med hög kvalitet leverera vad stockholmarna har rätt att förvänta sig.

Genom att ta tillvara möjligheterna med innovationsupphandling kan inköp bidra till utveckling av stadens verksamheter.

Affärsmässighet

Stadens agerande på marknaden ska bidra till en långsiktigt sund konkurrens. De krav som ställs på en leverantör ska som huvudregel också gälla för dennes underleverantörer.

Stadens inköpsarbete ska omfatta en behovs- och marknadsanalys och en väl avvägd strategi för den aktuella upphandlingen.

Staden ska ha en nära samverkan med andra organisationer och samarbetsorgan och ska även vara öppen för synpunkter från leverantörer samt näringslivs- och intresseorganisationer. Genom samverkan med leverantörer kan den kunskap och erfarenhet som dessa innehar tillvaratas och bidra till utvecklingen av stadens verksamheter. Sådan samverkan ska ske med likabehandling och konkurrensneutralitet i fokus.

Staden ska arbeta i enlighet med en sammanhållen digital inköpsprocess, där digitaliseringens möjligheter ska tas tillvara i samarbetet med stadens leverantörer.

Innovation

För att staden ska vara väl rustad för att möta morgondagens krav på varor och tjänster för stockholmarna, är stadens ambition att ta tillvara leverantörers idéer och potential för utveckling av verksamheten. Nya tekniska lösningar och arbetssätt ska uppmuntras så att kvaliteten i stadens verksamheter kontinuerligt kan utvecklas.

Staden ska därför i ökad utsträckning använda sig av olika former av innovationsupphandling. Upphandlingar ska, när så är lämpligt och ändamålsenligt, utformas på ett sådant sätt att innovativa lösningar från marknaden inte utestängs. I syfte att få kännedom om nya lösningar ska nämnder och bolag använda olika former av dialog inför upphandlingar.

Motverka korruption

De offentliga inköpen kan utgöra ett riskområde för korruption och det finns faktorer i samband med inköpsarbete som kan locka till ett korrupt beteende.

Staden ska i alla sammanhang uppfattas av leverantörsmarknaden som en seriös beställare som arbetar för att minska risken för korruption. Därför ska allt inköpsarbete ske i enlighet med gällande lagar och stadens interna regler mot mutor och jäv.

Seriösa leverantörer

Staden ska endast göra affärer med seriösa leverantörer som betalar skatt och sociala avgifter samt i övrigt lever upp till lagar och regler. Konkurrensfördelar ska inte uppnås genom systematiska lagöverträdelser och/eller avtalsbrott. De seriositetskrav som ställts ska följas upp löpande under hela avtalstiden.

Rättvis handel

Staden mål är att varor som köps in ska vara producerade under hållbara förhållanden och av ansvarsfulla leverantörer och där korruption i produktionsledet motverkas. Särskilda krav ska ställas när det är möjligt och bedöms lämpligt med hänsyn till kontraktets omfattning och/eller till upphandlingsföremålets art.

Aktiv avtalsförvaltning

En viktig del av affärsmässigheten är en effektiv och tvärfunktionell uppföljning av ingångna avtal. Utgångspunkten för en kostnadsmedveten och aktiv avtalsförvaltning ska alltid vara att avtal ska efterlevas och hållas och att de sanktioner som finns i ett avtal ska tillämpas.

Genom aktiv avtalsförvaltning säkerställs att ingångna avtal efterlevs i hela organisationen och att varor och tjänster levereras med efterfrågad kvalitet och till rätt pris. Den nämnd eller det bolag som ansvarar för ett avtal ska säkerställa att aktiv avtalsförvaltning planeras och genomförs. I en aktiv avtalsförvaltning ingår att utveckla samverkan med leverantörer.

För att ständigt utveckla stadens inköp ska erfarenheter från tidigare avtalsperioder fångas upp, spridas och användas i samband med nya upphandlingar.

Samverkan inom staden

För att effektivisera inköpsarbetet i staden ska ett kategoristyrt arbetssätt användas i den utsträckning och inom de kategorier som

kommunfullmäktige fastställer. Kategoriarbetet bidrar till att stadens kompetens och resurser används på ett effektivt sätt samt att inköp lyfts till att bli en strategisk ledningsfråga. Genom ett systematiskt inköpsarbete ökar kunskapen om stadens inköpsmönster samt de leverantörsmarknader som staden agerar på. Detta ger ökade möjligheter att använda inköp som ett strategiskt verktyg för att uppnå kommunfullmäktiges mål.

För att dra nytta av stadens stora inköpsvolym ska möjligheten till samordning alltid prövas, exempelvis i form av gemensamma upphandlingar där så är lämpligt. Samordning sker i regel på nämndernas eller bolagens initiativ.

Organisation och ansvar

Nämnder och bolag

Det yttersta ansvaret för hela inköpsprocessen, för affärsmässigheten samt för efterlevnaden av lagstiftning och stadens styrdokument inom inköpsområdet ligger hos respektive nämnd och bolag.

Varje nämnd och bolag ska bedriva ett aktivt och strategiskt arbete för att, utifrån kommunfullmäktiges mål, uppnå en ändamålsenlig och effektiv inköpsverksamhet.

Nämnder och bolag ansvarar för

- att tillräckliga resurser avsätts för att bedriva inköpsarbetet i enlighet med detta program, lagar och regler samt stadens övriga styrdokument
- att stadens inköp används som ett medel för att kvalitetsutveckla verksamheterna samt för att driva utvecklingen i innovativ och ekonomiskt, socialt och ekologiskt hållbar riktning
- att säkerställa att resurser avsätts för att införandet av kategoristyrning, gemensamma arbetssätt, processer och systemstöd ska få effekt i organisationen
- att säkerställa att det finns tillräcklig kompetens och tillräckliga resurser för att kunna kravställa, genomföra och följa upp upphandlingar

att tillräcklig kompetens och tillräckliga resurser finns för en aktiv avtalsförvaltning av ingångna avtal

- att inköp sker i enlighet med de avtal som ingåtts och som nämnden/bolaget är bunden av
- att kommunkoncernens gemensamma inköpsrelaterade system används och att köp från leverantörer som är anslutna till e-handel görs i inköpssystemet.

Kommunstyrelsen

Kommunstyrelsen har ett övergripande ansvar för styrning, utveckling och uppföljning av inköpsarbetet i kommunkoncernen.

Kommunstyrelsen ansvarar för

- övergripande strategiska frågor inom inköpsområdet
- att stärka arbetet med inköp samt att följa upp inköpsarbetet och upphandlingars utfall
- att ta fram och följa upp mätetal och statistik inom inköpsområdet
- att föreslå ansvarsfördelning för inköpskategorier och centralt samordnade upphandlingar
- att följa upp stadens program och riktlinjer inom inköpsområdet
- att ta fram tillämpningsanvisningar till programmet samt att hålla dessa uppdaterade.

Stockholms Stadshus AB

Stockholms Stadshus AB har ett övergripande ansvar för att säkerställa att bolagen inom koncernen arbetar i enlighet med detta program.

Funktion och roller

För att underlätta såväl interna som externa kontakter gällande inköpsfrågor, ska varje nämnd och bolag tillhandahålla en funktion som inköpsansvarig.

För att uppfylla ansvaret inom inköpsområdet i enlighet med detta program samt för deltagande i arbetet gällande stadens inköpsprocess, ska nämnder och bolag i övrigt utse de funktioner som bedöms nödvändiga.

Stockholms stad

Tillämpningsanvisning till Stockholms stads program för inköp

Tillämpningsanvisning till Stockholms stads program för inköp

Innehåll

Tillämpningsanvisning till Stockholms stads program för inköp..... 1

1. Inledning..... 4

2. Staden som professionell beställare..... 5

2.1 Mål för inköpsarbetet..... 5

2.2 Stadens inköpsprocess..... 6

2.2.1 Kategoristyrningsprocessen..... 7

2.2.2 Upphandlingsprocessen..... 7

2.2.3 Avtalsprocessen..... 8

2.2.4 Avropsprocessen..... 9

2.2.5 Stöd till nyckelprocesserna..... 9

2.3 Stadens inköpsorganisation och ansvarsfördelning..... 11

2.3.1 Organisation och ansvarsfördelning..... 11

2.3.2 Kategoriorganisation..... 13

2.3.3 Olika former av upphandling inom staden..... 14

3. En modern storstad med möjligheter och valfrihet för alla..... 16

3.1 Kvalitet..... 16

3.2 Motverka diskriminering..... 17

3.3 Arbetsmiljö..... 17

3.4 Allmänhetens insyn..... 18

3.5 Meddelarskydd..... 18

4. En hållbart växande och dynamisk storstad med hög tillväxt 18

4.1 En mångfald av aktörer och en väl fungerande konkurrens..... 18

4.2 Miljö och klimat..... 20

4.2.1 Energi..... 20

4.2.2 Kemikalier..... 21

4.2.3 Fordon..... 21

4.2.4 Ekologisk mat och djurskydd..... 22

5. En ekonomiskt hållbar och innovativ storstad för framtiden.. 22

5.1 Affärsmässighet..... 22

5.2 Innovation..... 23

5.3 Motverka korruption 23
5.4 Seriösa leverantörer 24
5.5 Rättvis handel 25
5.6 Aktiv avtalsförvaltning 25
5.7 Samverkan inom staden 26
6. Övrig hänsyn i samband med inköp 27
6.1 Informationssäkerhet 27
7. Stöd i inköpsarbetet 29
7.1 Internt stöd i staden 29
7.2 Externt stöd 31
Bilagor 31

1. Inledning

Detta dokument är en tillämpningsanvisning till Stockholms stads program för inköp (fortsättningsvis kallat programmet). Syftet med tillämpningsanvisningen (anvisningen) är att ange hur programmets mål och inriktning för stadens inköpsarbete ska omsättas i praktiken.

Stadsdirektören utfärdar denna anvisning och den gäller, i likhet med programmet, för stadens samtliga nämnder, bolag och stiftelser.

Syftet med anvisningen är dels att ange hur olika områden ska hanteras i samband med upphandling och inköp, dels att hänvisa vidare till konkret stöd inom i huvudsak staden. Stödet utgörs av andra styrdokument, vägledningar och stödmaterial kopplade till stadens inköpsprocess samt av specialistkunskap inom stadens organisation. Anvisningens syfte är inte att ge en praktisk handledning för att genomföra upphandlingar. För detta hänvisas till ovan nämnda stöd.

För två specifika områden, innovation genom upphandling respektive sysselsättningsfrämjande åtgärder vid upphandling, finns utförligare anvisning i bilagor för att underlätta för läsaren.

Anvisningen inleds med kommunfullmäktiges övergripande mål, inköpsmål samt organisation, inriktning och ansvarsfördelning gällande stadens inköpsarbete. Därefter följer anvisningen i huvudsak dispositionen i programmet avseende de sakområden som anges under vart och ett av kommunfullmäktiges inriktningsmål. Avslutningsvis finns ett avsnitt om övrig hänsyn vid inköp samt internt och externt stöd i arbetet.

Anvisningar till programmets avsnitt samt de övriga inköpsanvisningar som beskrivs i detta dokument, ska bidra till och underlätta att stadens inköpsarbete bedrivs på ett professionellt sätt.

Begreppet upphandlande myndighet (UM) används genomgående för att generellt benämna nämnder och bolag (inklusive de bolag som är upphandlande enheter). I de fall hela kommunkoncernen avses används begreppet staden.

Styrdokument, inköpssystem samt allt stödmaterial som är kopplat till stadens inköpsarbete finns samlat på, eller går att nå från, sidan *Inköp och upphandling i Stockholms stad* på stadens intranät. Detta gäller för samtliga avsnitt i anvisningen, förutom där det specifikt anges att stöd finns på annan plats.

2. Staden som professionell beställare

I programmet för inköp anges att ”Stadens inköpsverksamhet ska främja valfrihet, kostnadseffektivitet, miljö och klimat, social hållbarhet samt bedrivas utifrån målen i Agenda 2030”. Detta ställer krav på att inköpsarbetet hanteras på ett strategiskt sätt och med en god beställarkompetens för att bidra till att uppfylla inriktningen. Staden är också en stor beställare med möjlighet att använda offentlig upphandling för att driva utvecklingen mot samhälleliga mål.

Genom att följa stadens inköpsprocess och genom samverkan, erfarenhetsutbyte och kompetensutveckling kan inköpsarbetet underlättas och utvecklas. En betydande del i detta är att staden har en gemensam syn på inköpsarbetet och gemensamma arbetssätt.

Hänsyn och krav i olika steg i inköpsprocessen måste alltid anpassas till varje specifik upphandlings omfattning och art. Olika mål kan även stå i konflikt med varandra och komplicera arbetet med att ställa relevanta krav för att på bästa sätt kunna uppfylla verksamhetens behov. Det är därför varje UM:s ansvar att väga olika hänsyn mot varandra i samband med upphandling och inköp.

2.1 Mål för inköpsarbetet

I programmet anges mål för stadens inköpsarbete, vilka i sin tur är kopplade till kommunfullmäktiges inriktningsmål.

Inköpsmålen och deras betydelse är följande:

- **Rätt kvalitet utifrån verksamhetens behov**
  Målet syftar på samtliga kvalitativa delar i en leverans. Det kan exempelvis gälla utförandet, kvalitetskrav på varan, tjänsten eller byggentreprenaden, miljö- och klimathänsyn eller social hänsyn.

- **Staden är en attraktiv avtalspart**
  Målet omfattar bland annat att bedriva en god dialog med leverantörer, både innan en upphandling och under avtalstiden. Det omfattar också att öppna för innovation och idéer från leverantörsmarknaden samt att arbeta med aktiv avtals-förvaltning och uppföljning av leveransen.

- **Kostnadseffektivitet**
  Målet syftar till att inköpsarbetet ska ta hänsyn till total- och livscykelkostnader samt att samverkan och kommun-koncernperspektiv ska beaktas i samband med inköpsarbete. Inköpsarbetet ska bidra till ett effektivt användande av skattemedel.

Inköpsmålen och programmets olika avsnitt relaterar till kommunfullmäktiges inriktningsmål enligt bilden nedan.

Bild 1. Relationen mellan kommunfullmäktiges inriktningsmål, inköpsmål samt avsnitt i inköpsprogrammet

Genom att bedriva inköpsarbetet med inköpsmålen i fokus kan staden utvecklas som professionell beställare.

2.2 Stadens inköpsprocess

Bilden nedan illustrerar det processramverk för inköpsprocessen som kommunfullmäktige har beslutat om genom programmet. Inköpsprocessen, med de fyra nyckelsprocesserna, visar hur stadens inköpsarbete ska bedrivas. Respektive nyckelprocess samt stödprocesser beskrivs närmare nedan.

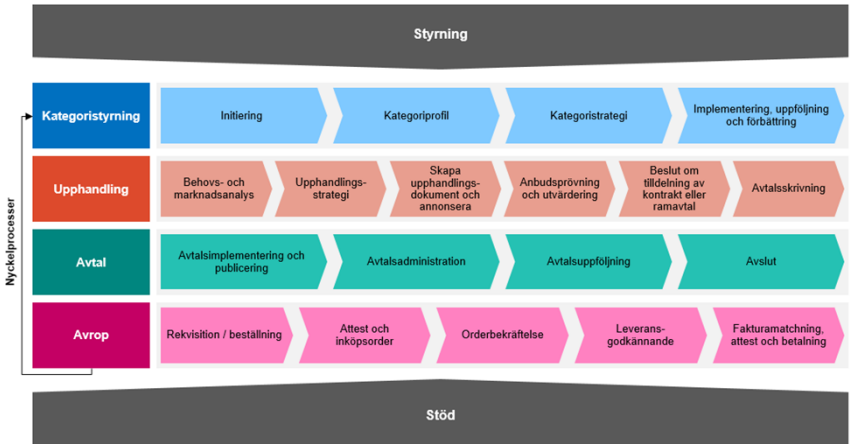

Bild 2. Stadens processramverk för inköpsprocessen med de fyra nyckelprocesserna

2.2.1 Kategoristyrningsprocessen

Kategoristyrning avser det kategoristyrda arbetssättet, där inköpsvolymen delas in i olika områden, kategorier. Staden har en beslutad kategoristruktur, ett så kallat kategoriträd, med övergripande kategorifamiljer med underliggande nivåer. Utifrån kategoriträdet skapas kategorier, där kommunfullmäktige utser en nämnd eller ett bolag inom staden som ägare av en kategori.

Arbetet inom respektive kategori drivs av tvärfunktionella kategoriteam med deltagare från olika förvaltningar och bolag. Teamen i sin tur får stöttning och styrning av ett kategoriråd (för kategoriorganisation, se vidare under avsnitt 2.3.2).

Det är stadsledningskontoret som tillsammans med stadsdirektörens inköpsråd styr och leder processen med att ta fram förslag på kategorier, i samarbete med förvaltningar och bolag. När en kategori är etablerad och teamet är utsett startar kategoriprocessen enligt bilden ovan. Den förvaltning eller det bolag som äger kategorin har då ansvar för att driva kategoriarbetet framåt och bemanna kategoriteam och kategoriråd. Stadsledningskontoret bistår med metod- och analysstöd.

Kategoriteamen ska arbeta fram kategoristrategier för inriktning och utveckling av sina respektive kategorier. Strategier och rekommendationer som beslutas av kategoriråd och inköpsråd ska tillämpas av samtliga UM vid upphandling inom den aktuella kategorin.

Kategoristrategierna kan exempelvis omfatta hur upphandlingar inom kategorin bör hanteras, förslag på arbetsmetoder, mallar eller rekommendation av vilka miljö- och klimatkrav som ska ställas i vissa typer av upphandlingar.

2.2.2 Upphandlingsprocessen

Upphandlingsprocessen omfattar de steg som arbetet i samband med varje upphandling i större eller mindre omfattning ska innehålla. De första processtegen, behovs- och marknadsanalys samt upphandlingsstrategi, utgör viktiga delar av arbetet. UM ska även ta del av och följa de kategoristrategier och rekommendationer som har tagits fram inom den kategori som är aktuell för upphandling.

För ett ändamålsenligt inköpsarbete, är det nödvändigt att lägga tid och resurser på att i ett brett perspektiv analysera vilket behov som resultatet av upphandlingen ska uppfylla, hur marknaden ser ut för det som ska upphandlas och hur olika mål kan omvandlas till väl avvägda krav. För detta krävs olika former av dialog, såväl internt inom UM som med andra berörda inom staden. Det är även nödvändigt med dialog med potentiella leverantörer och vid behov med de som nyttjar stadens tjänster.

Läs mer om olika former för dialog och när och hur sådan kan tillämpas i vägledningen *Behovs- och marknadsanalys* samt på Upphandlingsmyndighetens webbplats.

I upphandlingsstrategin, som ska baseras på behovs- och marknadsanalysen, görs nödvändiga vägval för upphandlingen och där beskrivs syfte, omfattning och innehåll. I den ska också ansvar och plan för avtalsförvaltning och avtalsuppföljning anges. Ju mer omfattande, komplex eller verksamhetskritisk en upphandling är, desto viktigare är det förberedande arbetet. Inför varje upphandling behöver UM därför ta ställning till hur arbetet ska gå till och hur och var i organisationen som avtalet sedan ska förvaltas.

Direktupphandling är en del av upphandlingsprocessen och är strängt reglerad. Enligt upphandlingslagstiftningen ska varje UM ha beslutade riktlinjer för direktupphandling. Varje nämnd och bolag inom staden är en egen UM (läs vidare nedan under avsnitt 2.3) och ska därför anta egna riktlinjer.

Riktlinjerna ska utgå från de minimikrav som anges i den tillämpningsanvisning för direktupphandling som stadsledningskontoret har tagit fram. Tillämpningsanvisningen finns på sidan Inköp och upphandling och är ett förtydligande till kommunfullmäktiges Regler för ekonomisk förvaltning, kap 4 § 5.

Det är viktigt att varje UM gör riktlinjerna kända inom sin organisation.

2.2.3 Avtalsprocessen

Avtalsprocessen omfattar det arbete som sker efter att avtal har tecknats i en upphandling. Här ska fokus ligga på stegen avtalsimplementering respektive avtalsuppföljning.

För att nå en så stor avtalstrohet som möjligt, ska varje nytt avtal på bästa sätt kommuniceras till alla som berörs och publiceras i avtalskatalogen. Det kan handla om att i samband med start av mer komplexa avtal bjuda in till möten där avtalet och rutiner för beställning gås igenom.

Det handlar också om att underlätta köp från avtalet genom exempelvis instruktioner och mallar för beställning, kontaktvägar och rutiner för avvikelsehantering. Avtalen ska också anslutas till stadens inköpssystem för att möjliggöra en effektiv uppföljning av gjorda inköp och öka avtalstroheten.

Avtalsförvaltningen ska vara aktiv och omfatta olika åtgärder under avtalstiden. Det kan handla om att i upphandlingsdokumenten beskriva hur avtalet löpande ska följas upp, vilka avtalsvillkor som ska följas

upp, när det ska ske, på vilket sätt och av vem samt hur sanktionsmöjligheter ska hanteras.

Som ett stöd kan UM göra en analys av befintliga avtal (exempelvis kategorisering som strategiska respektive mindre strategiska), för att se vilka avtal som bedöms kräva mer intensiv uppföljning under avtalstiden. På så sätt kan resurser planeras och sättas in där de bäst behövs.

Aktiv avtalsförvaltning beskrivs även i avsnitt 5.6.

2.2.4 Avropsprocessen

Avropsprocessens olika steg är formulerade i enlighet med köp från inköpssystemet, men omfattar även andra former av köp från befintliga avtal såsom förnyad konkurrensutsättning. Varje UM har ett ansvar för att verksamheterna köper från befintliga avtal och följer de rutiner som gäller vid olika köp. Om ett avtal är anslutet till stadens inköpssystem ska köp göras där. Vid förnyad konkurrensutsättning ska stadens upphandlingssystem användas och avrop genom förnyad konkurrensutsättning och vid andra tillfällen ska efterregistreras i inköpssystemet.

2.2.5 Stöd till nyckelprocesserna

För att på ett effektivt sätt kunna arbeta i enlighet med nyckelprocesserna finns stöd i form av andra inköpsrelaterade verktyg och system. Dessa beskrivs närmare nedan.

2.2.5.1 Sammanhållen digital inköpsprocess

Stadens mål är en sammanhållen digital inköpsprocess, det vill säga en digital process från behov till betalning. I samband med arbetet med behovs- och marknadsanalysen samt upphandlingsstrategin inför en upphandling ska UM beakta hur den digitala inköpsprocessen kan utvecklas.

Den digitala processen innebär bland annat att upphandlingar, förnyade konkurrensutsättningar (FKU) samt (i så stor utsträckning som möjligt) direktupphandlingar ska göras i upphandlingssystemet Kommers. Avtalen ska sedan finnas tillgängliga i avtalssystemet Kommers.

En viktig i den digitala processen är att köp görs i stadens inköpssystem Agresso Inköp (e-handel). Staden gör en mängd beställningar (avrop) från olika avtal varje år och målet är att uppnå en effektiv hantering av inköp, betalningsflöde och uppföljning.

Anslutning till inköpssystemet ökar förutsättningarna för avtalstrohet och förbättrad uppföljning av stadens köp. Alla UM ska därför arbeta aktivt för att ansluta sina lokala avtal till inköpssystemet.

I samband med upphandling ska UM undersöka på vilket eller vilka sätt upphandlingsföremålet kan anslutas till inköpssystemet. Resultatet av undersökningen ska ligga till grund för upphandlingsstrategin och också omfatta hur befintliga avropsrutiner fungerar för användarna. Strategin ska innehålla en inriktning för hur avrop ska kunna göras effektiva för användarna, baserat på vad marknadsanalysen visar kring e-handelsmognad hos leverantörerna och lämplighet gällande olika anslutningsmetoder.

På sidan Inköp och upphandling, under rubriken *E-handel*, finns information och stöd för att ställa krav på e-handel i upphandlingar.

Genom att följa nyttjandet av inköpssystemet kan uppföljning ske av användningen och utvecklingen av e-handeln. Under rubriken *Styrning och uppföljning* på Inköp och upphandling finns rapporter för uppföljning av systemutnyttjandet.

2.2.5.2 Analys av inköpsmönster

För att kunna göra strategiska val inom inköpsarbetet ska varje UM liksom staden i sin helhet kontinuerligt analysera sina inköpsmönster. Analyserna är även nödvändiga i arbetet med att utreda förutsättningar för nya kategorier inom kategoristyrningsarbetet. För en enskild UM kan analysen ligga till grund för exempelvis behov av att genomföra upphandlingar, avtalsuppföljning, kontroll av organisationens direktupphandlingar eller internkontroll.

Stadsledningskontoret har utvecklat ett verktyg för att genomföra inköpsanalyser, Agresso Inköpsanalys (inköpsanalysverktyg). Läs mer om verktyget och behörighetshantering på sidan Inköp och upphandling under *Styrning & Uppföljning*.

2.2.5.3 Effektmätning

Stadsledningskontoret har tagit fram en modell för mätning av effekter av inköpsarbete. Syftet med modellen är i första hand att visa på hur stadens kategoristyrningsarbete bidrar till de övergripande inköps-målen och därmed i förlängningen kommunfullmäktiges inriktnings-mål.

Effektmodellen ger stöd för att påvisa hur kvantitativa och kvalitativa effekter, som går att härleda från kategoriteamens strategier, kommer stadens verksamheter till godo. Effekterna uppskattas och beräknas i olika steg, från att en potentiell effekt identifieras fram till att effekten är realiserad i organisationen.

En aspekt av att mäta effekter kan vara att inte bara se till priset för det som upphandlas utan den totala kostnaden. Den kan uttryckas som en livscykelkostnad (LCC) och innebär att ta hänsyn till kostnader under hela livstiden. Detta gäller i första hand i varuupphandlingar och i upphandlingar med en kombination av varor och tjänster.

Läs mer om LCC på Upphandlingsmyndighetens webbplats, sök på *LCC*.

2.3 Stadens inköpsorganisation och ansvarsfördelning

Ansvarsfördelningen gällande inköp i staden utgår bland annat från kommunfullmäktiges budget, koncernens ägardirektiv samt nämndernas reglementen. Programmet anger vilket ansvar som åligger varje UM gällande hur inköpsarbetet ska bedrivas.

2.3.1 Organisation och ansvarsfördelning

Nedan beskrivs översiktligt ansvarsfördelningen inom olika delar av stadens organisation.

2.3.1.1 Förvaltningar och bolag

Inom staden betraktas varje nämnd och bolag som en egen UM i upphandlingslagstiftningens mening. Varje nämnd och bolag har ett eget ansvar för sin försörjning, det vill säga ett ansvar för att genomföra den anskaffning (upphandlingar och inköp av varor, tjänster eller byggentreprenader) som är nödvändig för att bedriva verksamheten. Det innebär också att tillse att det finns nödvändig beställar- och/eller inköpskompetens och tillräckliga resurser för arbetet.

I programmet anges att varje UM ska tillhandahålla en funktion som inköpsansvarig. Funktionen har det övergripande ansvaret inom den egna organisationen för att säkerställa att inköpsarbetet bedrivs i enlighet med programmet och andra inköpsrelaterade styrdokument.

Funktionens ansvar kan exempelvis omfatta följande aktiviteter:

- driva strategiska inköpsfrågor inom den egna organisationen
- bidra till utvecklingen av stadens gemensamma inköpsarbete
- utgöra en kontaktpunkt för interna och externa inköpsfrågor gällande den egna organisationen, exempelvis för kontakt med leverantörer, allmänhet eller andra intressenter
- vara mottagare av stadens information gällande inköpsfrågor
- fungera som kontaktperson för centrala upphandlingar
- tillhandahålla verksamhetskompetens till referensgrupper i samband med centrala och gemensamma upphandlingar
- tillhandahålla verksamhetskompetens till kategoriorganisationen.

Utöver en funktion som inköpsansvarig ska också varje UM utse de funktioner som bedöms nödvändiga för att i övrigt uppfylla det ansvar som är fastställt i programmet. Det kan bland annat gälla funktioner för att

- säkerställa en tillräcklig beställarkompetens inom UM
- genomföra upphandlingar

- samordna UM:s direktupphandlingar
- delta i stadens nätverk inom inköpsområdet (exempelvis upphandlar- respektive inköpssamordnarnätverk)
- att kunna samordna, följa upp och ge stöd i inköpsfrågor till den egna UM:s verksamheter.

UM väljer själv hur inköpsverksamheten ska organiseras och vilka uppgifter (roller) som utförs av vilka funktioner. Inom stadens mindre UM är det vanligt att en medarbetare kan ha flera roller, medan större UM avsätter fler medarbetare för att kunna uppfylla ansvaret.

2.3.1.2 Serviceförvaltningen

Serviceförvaltningen genomför upphandlingar och förvaltar de flesta centrala ramavtalsområden på uppdrag av kommunstyrelsen. För detta uppdrag är stadsledningskontoret beställare i förhållande till serviceförvaltningen. Serviceförvaltningen kan också ta initiativ till gemensamma upphandlingar utifrån uppkomna behov.

Serviceförvaltningen erbjuder också konsultstöd inom inköp på uppdrag av förvaltningar och bolag. Konsultstödet kan omfatta hela eller delar av upphandlingsprocessen, förnyad konkurrensutsättning, anslutning av leverantörer till inköpssystemet, avtalsförvaltning eller inköpsutbildning.

Serviceförvaltningen ansvarar även för att tillhandahålla stadens inköpssupport.

2.3.1.3 Stadsledningskontoret

Stadsledningskontoret har ansvar för att styra, leda, följa upp och utveckla stadens inköpsarbete. Styrning och utveckling sker genom kommunikation av mål och inriktning i programmet, tillämpnings-anvisningar, stödmaterial, insatser för kompetensutveckling och som samordnare av olika nätverk inom inköp. Uppföljningen görs bland annat med hjälp av indikatorer som rapporteras in i stadens system för integrerad ledning och styrning (ILS).

Stadsledningskontoret sammanställer också årligen ett inköpsbokslut med inköpsdata för hela staden.

Stadsledningskontoret ansvarar för kommunkoncernens centrala it-förvaltning genom central upphandling och avtalsförvaltning. Stadsledningskontoret ansvarar även för central upphandling avseende drift av vård- och omsorgsboenden.

Stadsledningskontoret är systemägare för stadens upphandlings- och avtalssystem Kommers, inköpssystem Agresso Inköp samt inköpsanalysverktyg Agresso Inköpsanalys.

2.3.1.4 Socialförvaltningen

Socialförvaltningen genomför centrala upphandlingar för insatser inom funktionsnedsättning och socialpsykiatri. Dessa upphandlingar genomförs enligt lag om valfrihetssystem (LOV). Socialförvaltningen upphandlar även familjerådgivning enligt LOV.

Socialförvaltningen genomför även gemensamma upphandlingar där stadsdelsförvaltningarna ges möjlighet att delta. Dessa upphandlingar omfattar missbruksvård för vuxna, dygnet-runt-vård, öppenvård och jourhem för barn och unga samt enstaka platser för vuxna på hem för vård och boende (HVB) inom socialpsykiatrin samt avhopparverksamhet för personer som vill lämna kriminella eller våldsbejakande extremistiska miljöer. Dessa upphandlingar genomförs enligt lagen om offentlig upphandling (LOU).

2.3.1.5 Äldreförvaltningen

Äldreförvaltningen genomför centrala upphandlingar inom äldreomsorgen för hela stadens behov. Upphandlingarna genomförs enligt LOV avseende hemtjänst och dagverksamhet och enligt LOU avseende profilboenden och korttidsvård.

2.3.2 Kategoriorganisation

Utöver den generella organisationen gällande inköpsarbetet, finns en specifik organisation som avser stadens kategoristyrningsarbete. Detta är organiserat enligt bilden på nästa sida.

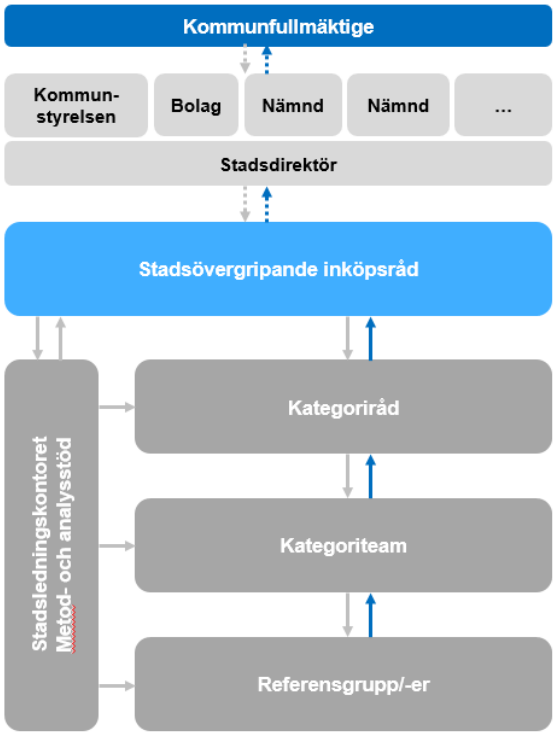

Bild 3. Stadens kategoriorganisation

Stadsdirektören har inrättat ett så kallat inköpsråd, som utgörs av representanter för stadens olika verksamheter (förvaltnings- och bolagschefer). Inköpsrådets arbete är strategiskt och omfattar bland annat att föreslå inrättande av nya kategorier, besluta om inriktning för kategoriernas arbete samt att vid behov ge uppdrag till stadsledningskontoret att bereda inköpsärenden till kommunfullmäktige.

Stadsledningskontorets inköpschef är föredragande i inköpsrådet. Läs mer om kategoriorganisationen på sidan Inköp och upphandling.

2.3.3 Olika former av upphandling inom staden

Det finns tre olika former för att genomföra upphandlingar inom staden, som innebär olika ansvar och hantering. Det är centrala, gemensamma respektive lokala upphandlingar, vilka beskrivs nedan.

2.3.3.1 Central upphandling

Central upphandling innebär att en specifik UM, på uppdrag av kommunfullmäktige, ges ansvaret att genomföra upphandling inom ett område där upphandlingen kommer att omfatta samtliga nämnder. Bolagen är välkomna att delta i centrala upphandlingar genom att ge fullmakt till UM som genomför upphandlingen (vanligen serviceförvaltningen).

Kommunfullmäktiges beslut binder nämnderna att delta i upphandlingen och avtalen sluts centralt. Det betyder att rådigheten att

upphandla inom de aktuella avtalsområdena har fråntagits den enskilda UM. Det ska råda avtalstrohet mot de centrala ramavtalen, vilket innebär att köp (avrop) måste göras från dessa.

Varje UM kan bidra till att säkerställa att avtalen blir ändamålsenliga, och uppfyller de behov som olika verksamheter har, genom att aktivt delta i referensgruppsarbete och kontinuerligt bistå med information och kunskap under upphandlings- och avtalsprocessen.

Alla UM har möjlighet att föreslå områden för centrala upphandlingar, men beslut om att genomföra sådana fattas av kommunfullmäktige. Detta gäller även önskemål om att upphäva beslut om ett centralt ramavtalsområde.

2.3.3.2 Gemensam upphandling

Gemensam upphandling innebär att en eller flera UM tillsammans genomför en upphandling. Skälen kan vara att det finns likartade behov (exempelvis inom stadsdelsförvaltningar), att marknadssituationen kan bidra till fler eller bättre anbud vid en gemensam upphandling eller att UM bedömer att den administrativa insatsen kan effektiviseras genom ett gemensamt arbete.

Varje UM ska självständigt fatta beslut om att delta i upphandlingen, fastställa upphandlingsunderlagens utformning samt ingå avtal. Det är möjligt för UM att delegera till en tjänsteman i en annan UM att fatta beslut för de ingående UM:s räkning.

Vid gemensam upphandling är det viktigt att säkerställa en aktiv avtalsförvaltning, vilket ska ske genom att en av de deltagande UM ges i uppdrag att samordna avtalsförvaltningen för samtliga UM som deltar i upphandlingen. Resurser för detta måste säkras under hela avtalstiden.

Förslag och samordning av gemensamma upphandlingar sker normalt på respektive UM:s initiativ. De UM som beslutar att upphandla gemensamt, kan vid behov välja att mot ersättning ge serviceförvaltningen (eller extern upphandlingskonsult) i uppdrag att genomföra upphandlingen. Det är dock fortfarande den eller de UM som är uppdragsgivare som är ansvariga UM i enlighet med dessa anvisningar.

Serviceförvaltningen kan (som nämndes tidigare) ta initiativ till gemensamma upphandlingar som berör flera eller många UM. De berörda UM kan då besluta om att ge serviceförvaltningen uppdraget att genomföra upphandlingen och eventuellt även att förvalta avtalet. Serviceförvaltningen debiterar då varje UM i enlighet med beslutat uppdrag.

Alla UM har möjlighet att initiera gemensamma upphandlingar. Både serviceförvaltningen och stadens nätverk, exempelvis upphandlarnätverket, kan användas för att informera om och efterfråga behov av gemensamma upphandlingar.

2.3.3.3 Lokal upphandling

Som nämnts tidigare är varje nämnd och bolag en egen UM. Om behovet av varor och tjänster inte tillgodoses genom centrala eller gemensamma avtal behöver den UM genomföra det som i staden kallas lokala upphandlingar (vilket resulterar i lokala avtal). Med detta avses en upphandling som endast den specifika UM omfattas av och som tillgodoser de egna behoven. Ingen annan i staden än den enskilda UM kan köpa från ett avtal som är resultatet av en lokal upphandling.

3. En modern storstad med möjligheter och valfrihet för alla

3.1 Kvalitet

En förutsättning för att kunna uppnå önskad kvalitet och uppfylla de behov som verksamheten har, är att väl avvägda krav ställs i en upphandling.

För att kunna göra det behöver UM bland annat följa upp eventuella befintliga avtal, noggrant analysera verksamhetens behov, budget och tidplan samt undersöka marknadsläget för det aktuella området. I det här skedet är det viktigt att representanter för aktuell verksamhet deltar i inköpsarbetet för att säkerställa att behov fångas upp. Det kan också vara värdefullt att involvera andra målgrupper som blir berörda av resultatet av upphandlingen.

Inom flera områden finns övergripande styrdokument för staden, exempelvis strategier, program eller handlingsplaner. Om det finns sådana inom det område som ska upphandlas, ska UM redan tidigt i processen analysera på vilket sätt upphandlingen kan bidra till att angivna mål ska uppnås. Utifrån målen måste kraven analyseras, anpassas och motiveras i förhållande till det som ska upphandlas.

Det förberedandet arbetet kan ibland vara tidskrävande och ska planeras in och utgöra starten av upphandlingsprocessen. Resultatet av det arbetet ska ligga till grund för den upphandlingsstrategi som UM ska ta fram inför en upphandling. I strategin görs avvägningar mellan olika behov, mål, krav, önskemål och budget och där anges omfattning och avgränsning för upphandlingen.

Läs mer i vägledningarna *Behovs- och marknadsanalys* samt *Upphandlingsstrategi*.

En aktiv uppföljning av avtal och leveranser är den enskilt viktigaste faktorn för att säkerställa att UM får den kvalitet som har avtalats på de varor och tjänster som är upphandlade. Det gäller även andra krav som har ställts, exempelvis miljö- och klimatkrav eller krav på social hänsyn.

Se vidare under avsnitt 5.6.

3.2 Motverka diskriminering

Programmet anger att staden på olika sätt ska motverka diskriminering och beakta möjligheter till inkludering genom inköpsarbetet. Inför varje upphandling ska UM överväga vilka delar som är aktuella för den specifika upphandlingen.

Kommunfullmäktige har beslutat om ett särskilt kontraktsvillkor avseende antidiskriminering, en så kallad antidiskrimineringsklausul. Den är obligatorisk att använda i samband med upphandling av tjänster och byggentreprenader.

Klausulen finns att hämta på sidan Inköp och upphandling.

Tillgänglighet för olika grupper av användare är ett annat hänsyns-tagande som kan bli aktuellt i en upphandling. Läs mer om när och hur tillgänglighetskrav kan inkluderas i en upphandling på Upphandlings-myndighetens webbplats, sök på *Socialt hållbar upphandling*.

För att bidra till en inkluderande arbetsmarknad ska UM även ställa sysselsättningskrav i upphandlingar. Kraven ska ställas enligt de förutsättningar som anges i bilaga 2, *Sysselsättningsfrämjande åtgärder vid upphandling*.

Arbetsmarknadsförvaltningens enhet för arbetsgivarsamverkan bistår med råd och stöd gällande kraven. Kontakta dem via efas@stockholm.se.

3.3 Arbetsmiljö

Staden ska inte ge oseriösa leverantörer konkurrensfördelar i samband med upphandlingar. Därför ska staden ställa krav på en god arbetsmiljö och goda anställningsvillkor för anställda hos stadens leverantörer. Kraven måste anpassas efter typ av upphandling och förhållandena i den aktuella branschen.

På Upphandlingsmyndighetens webbplats finns vägledning kring att ställa arbetsmiljökrav, att göra så kallade behövlighetsbedömningar samt information om aktuella riskbranscher. Där finns också vägledning kring att ställa arbetsrättsliga krav och villkor i olika sammanhang. Möjligheterna att använda arbetsrättsliga villkor

begränsas till att ange dessa i enlighet med angivna nivåer om lön, semester och arbetstid som följer av ett centralt kollektivavtal som tillämpas i hela Sverige för arbetstagare inom den aktuella branschen.

Sök på *Socialt hållbar upphandling* på Upphandlingsmyndighetens webbplats.

3.4 Allmänhetens insyn

Kommunfullmäktige har beslutat om riktlinjer för allmänhetens insyn. Riktlinjerna omfattar kommunala angelägenheter som utförs av privata utförare där kommunen är huvudman.

Enligt riktlinjerna ska en särskild avtalsklausul användas i upphandlingar som rör överlämnande av kommunala angelägenheter. Syftet med riktlinjerna och avtalsklausulen är att stärka allmänhetens insyn i offentligt finansierad verksamhet.

Riktlinjer inklusive avtalsklausul finns under rubriken *Styrning och uppföljning* på sidan Inköp och upphandling.

3.5 Meddelarskydd

Kommunfullmäktige har beslutat om ett särskilt kontraktsvillkor avseende meddelarfrihet och meddelarskydd, *Klausul om meddelarfrihet och meddelarskydd*. Klausulen ska användas vid upphandlingar inom skola, förskola och fritidsverksamhet samt inom vård och omsorg. Klausulen inkluderar skrivningar om sanktioner.

För att det ska vara möjligt för den privata utföraren att efterleva villkoret och för staden att följa upp det, ska klausulen endast användas i kontrakt som avser drift av verksamheter (driftentreprenader).

Klausulen finns att hämta på sidan Inköp och upphandling under rubriken *Styrning och uppföljning*.

4. En hållbart växande och dynamisk storstad med hög tillväxt

4.1 En mångfald av aktörer och en väl fungerande konkurrens

I stadens näringslivspolicy, beslutad av kommunfullmäktige, anges att det ska vara enkelt för företag att delta i stadens upphandlingar och att ha en god insyn i stadens inköpsarbete.

Funktionen som inköpsansvarig, ska kunna vara en länk in i respektive UM för företagen (se ovan under avsnitt 2.3.1). Potentiella leverantörer

ska enkelt kunna få en samlad bild av inköpsbehoven och förutsättningarna inom olika verksamheter.

Alla stadens UM ska i så stor utsträckning som möjligt kommunicera sina inköpsbehov externt för att förbereda marknaden. Genom att ge marknaden kännedom om kommande upphandlingar, kan det bidra till ökat antal anbud och därmed förbättra konkurrensen. Ett exempel är den årliga plan för kommande upphandlingar som stadens nämnder ska ange i samband med verksamhetsplaneringen, och som publiceras på stadens webbplats.

Alla UM ska också i sitt inköpsarbete vara lyhörda och ta del av företags och andra aktörers idéer och möjlig utveckling av verksamheten. Både nya tekniska lösningar (exempelvis digitala) och nya arbetssätt ska uppmuntras så att kvaliteten i stadens verksamheter kontinuerligt kan utvecklas. I det sammanhanget ska hänsyn även tas till små aktörer och den idéburna sektorns förslag och synpunkter.

För att nå detta ska UM använda sig av dialog i olika former med exempelvis branschorganisationer och andra aktörer. Dialog bör föras både löpande och specifikt inför olika upphandlingar. Även erfarenhetsutbyte internt inom staden och externt med exempelvis andra offentliga aktörer, är nödvändigt för att öka kunskapen. Upphandlarnätverk och andra forum inom staden kan användas för att dela erfarenheter.

För att underlätta för leverantörer att lämna anbud i stadens upphandlingar, ska dessa utformas så att de inte innehåller onödiga hinder för att lämna anbud. UM kan exempelvis se över språk och utformning av upphandlingsdokumenten, för att det ska vara så enkelt som möjligt för leverantörer att ta till sig innehållet. Enligt programmet ska också krav som begränsar små och medelstora företags respektive idéburen sektors förutsättningar för att delta i upphandlingar i möjligaste mån undvikas.

Ett annat sätt att underlätta för anbudsgivare är att renodla och standardisera upphandlingsdokumenten, så att anbudsgivare möts av likartade krav från olika delar av staden och känner igen sig i stadens upphandlingar. Detta sker enklast genom att använda malltexter och förlagor i stadens upphandlingssystem.

Ytterligare ett sätt att öka konkurrensen är att försöka samordna när i tid upphandlingar sker mellan olika UM med liknande behov, för att inte konkurrera inom samma branscher. Se nedan under avsnitt 5.7.

4.2 Miljö och klimat

Stadens inköp omfattar upphandling av många olika varu- och tjänsteområden samt byggentreprenader. I dessa behöver hållbarhets-

krav ställas i olika utsträckning och inom olika områden. I vissa fall är energikrav i fokus, i andra kemikaliekrav eller specifika krav på fordon och arbetsmaskiner, och ibland behöver flera områden inkluderas i samma upphandling.

Det finns inga enkla svar på vilka miljö- eller klimatkrav som kan ställas i en specifik upphandling. För att kraven som ställs ska bli relevanta och uppföljningsbara och relatera till föremålet för upphandlingen, behöver därför stadens olika stödfunktioner kontaktas redan i upphandlingsprocessens startskede. Detta säkerställer att experter inom de olika hållbarhetsområdena kommer att kunna bistå för att ge det stöd som behövs i upphandlingsarbetet. Syftet är att stadens mål i miljöprogrammet med tillhörande handlingsplaner uppfylls.

Expertis inom olika områden finns i första hand på miljöförvaltningen respektive trafikkontoret. Miljöförvaltningen bistår även i arbetet med uppföljning.

Varje UM inom staden förväntas inte ha den expertkunskap som krävs för att formulera eller följa upp krav. Därför är det avgörande för ett framgångsrikt arbete för att nå målen inom miljö och klimat att det finns ett samarbete mellan stadens inköps- och upphandlingsfunktioner och de olika expertfunktionerna under hela inköpsprocessen. Hur kraven ska ställas och följas upp ska ingå som en del i den upphandlingsstrategi som UM ska ta fram för upphandlingen.

De områden för kravställan som är aktuella inom många av stadens upphandlingsområden är energi, kemikalier samt fordon och arbetsmaskiner.

4.2.1 Energi

De flesta energikrävande produkter omfattas av EU:s ekodesign samt energimärkning. Det innebär att det oftast räcker med att kravet formuleras som ett krav på energimärkningsnivå (exempelvis A+++). Energimärkningen innefattar även andra aspekter som resurseffektivitet (exempelvis mängd vatten) och kvalitet (exempelvis bullernivå och torkeffektivitet).

Det finns några produkter som inte omfattas av kravet på energimärkning. Ett sådant exempel är torkskåp, som också är en av de mest energikrävande vitvaror som används i staden.

För råd och stöd kring kravställning gällande energi, kontakta Energicentrum på miljöförvaltningen.

4.2.2 Kemikalier

Eftersom kemikalieinnehåll varierar stort mellan olika varugrupper och produkttyper behöver specifika krav vanligen tas fram för varje upphandling.

I kemikalieplanen finns ett antal inköpsområden som är prioriterade för kemikaliekrav och för dessa ska planering göras för hela inköps-processen, från behovsanalys via formuleringen av upphandlings-dokumenten till avtalsförvaltning och uppföljning. Läs mer på Miljöbarometern, använd följande länk: http://miljobarometern.stockholm.se/miljomal/kemikalieplan/inkop-och-upphandling/activities.

Kontakta Kemikalicentrum på miljöförvaltningen för stöd kring kemikaliekrav via funktionsbrevlådan kemikaliecentrum@stockholm.se.

4.2.3 Fordon

4.2.3.1 Egna fordon

Stockholms stad har en fordonsstrategi och fordonsriktlinjer beslutade av kommunfullmäktige. Inom kategoristyrningsarbetet finns även kategorin Fordon, som bidrar med stöd och riktlinjer för arbetet inom området.

På miljöförvaltningen finns en funktion som ger råd och stöd vid leasing och inköp av fordon, inklusive elbilpool, hyrbil, däck/däckhotell, avyttring med mera. På stadens intranät finns all information samlad gällande stadens egna fordon, sök på *Information till fordonsansvariga*.

4.2.3.2 Fordon som ingår i upphandlingar av varor och transporttjänster

Inom vissa områden där transporter ingår varierar typ av fordon, tjänstens beskaffenhet och omfattning mellan olika upphandlingar. Det kan betyda att specifika krav kan behöva väljas ut och formuleras inför respektive upphandling.

Transportcentrum på miljöförvaltningen kan kontaktas för råd och stöd gällande krav och uppföljning i upphandlingar där transporter ingår som en del av en upphandling. Kontakta dem via funktionsbrevlådan transportcentrum@stockholm.se.

4.2.3.3 Fordon och arbetsmaskiner som ingår i entreprenader

Som stöd i upphandlingar av entreprenader inom bygg-, drift- och anläggningsområdet har kommunfullmäktige antagit gemensamma miljökrav för fordon och arbetsmaskiner för Trafikverket, staden, Göteborgs samt Malmö stad. Kraven finns samlade i dokumentet

Gemensamma miljökrav för entreprenader och finns att hämta på Trafikverkets hemsida. Sök på *Miljökrav i entreprenader*.

Kontakta vid behov trafikkontorets upphandlingsenhet för råd och stöd gällande dessa krav.

4.2.4 Ekologisk mat och djurskydd

Stadens försörjning av livsmedel till olika verksamheter sker genom central upphandling.

I upphandlingen ska krav ställas på ekologiska och klimatsmarta livsmedel, förutom sortiments- och övriga kvalitetskrav. Krav på djurskydd ställs genom att ange att animaliska produkter som ingår anbudssortimentet ska vara i nivå med svensk djurskyddslagstiftning. Detta säkerställer bland annat en god djurhållning och en restriktiv antibiotikaanvändning i produktionen.

Upphandling av måltidstjänster sker inom flera UM i staden. Målet är att oavsett var i staden måltider serveras, ska kraven på måltiderna vara likvärdiga mellan UM samt mellan egen regi och upphandlade måltidsleverantörer.

Kraven på både livsmedel och måltidstjänster kräver en aktiv avtalsförvaltning med kontinuerlig uppföljning.

Inom kategoristyrningsarbetet finns kategorin Måltider och livsmedel. Kategoriteamets strategier och riktlinjer ska vara vägledande i UM:s arbete inom kategorin.

När det gäller krav på ekologiska livsmedel, måltider och djurskydd ska Upphandlingsmyndighetens krav och villkor användas. Läs mer på Upphandlingsmyndighetens webbplats, sök på *Upphandling av livsmedel och måltidstjänster*.

Stadens matstrategi, *God, hälsosam och klimatsmart mat*, ger också vägledning i arbetet. Matstrategin finns att läsa på start.stockholm/mat.

5. En ekonomiskt hållbar och innovativ storstad för framtiden

5.1 Affärsmässighet

Staden har som stor offentlig aktör ett ansvar att agera affärsmässigt för att långsiktigt uppfattas som attraktiv för marknaden.

En god affärsmässighet upprätthålls bland annat genom att UM aktivt förvaltar och följer upp ingångna avtal (se nedan under avsnitt 5.6).

Staden ska vara förutsägbar genom att alla UM är avtalstrogna och även vid behov aktiverar viten eller andra sanktioner gällande leverantörer som inte håller ingångna avtal eller där leveransernas kvalitet brister.

Affärsmässigheten omfattar också en aktiv dialog med befintliga och potentiella leverantörer samt en öppenhet för utveckling och nya idéer. Detta behandlas även ovan under avsnitt 4.1 samt nedan under avsnitt 5.2.

5.2 Innovation

Enligt bland annat stadens budget, programmet för inköp samt näringslivspolicy förväntas stadens inköpsarbete bidra till innovation och nytänkande för stadens verksamheter.

I alla upphandlingar kan utveckling främjas på ett eller annat sätt. Det kan gälla såväl återkommande försörjningsupphandlingar som upphandlingar av nya lösningar i specifika projekt.

En förutsättning för att öppna för nytänkande är att använda olika former av dialog för att ta del av både marknadens och andra aktörers kunskap. Det kan exempelvis handla om synpunkter på krav på leverantörer, uppdragets utformning eller avtalsformer.

Ett annat sätt att öppna för utveckling är att ställa krav på funktion, vilket innebär att ställa krav på vad som ska uppnås, istället för att ställa detaljerade krav på hur det ska ske. Funktionskrav och detaljkrav kan kombineras i samma upphandling.

I bilaga 1, *Innovation genom upphandling*, finns stöd för att införliva innovation i inköpsarbetet. I vägledningen *Behovs- och marknads-analys* finns information och stöd gällande olika former av dialog.

5.3 Motverka korruption

Staden ska i alla sammanhang uppfattas som en seriös beställare och alla UM ska därför aktivt arbeta för att motverka korruption.

Korruption, mutor och jäv kan dels handla om risker för stadens egen organisation och egna medarbetare, dels risk för korruption i samband med stadens inköpsarbete.

I staden finns en praxis för hur vi ska agera om vi erbjuds förmåner av olika slag från personer och företag som vi har kontakt med i våra arbeten. Målet är att ingen ska kunna misstänkas för att ta emot mutor. En generell regel är att de som i sitt arbete påverkar utformning eller beslut som avser offentlig upphandling aldrig ska ta emot gåvor,

belöningar eller andra förmåner. Varje UM ska även säkerställa att det inte föreligger jävssituationer i samband med inköp och upphandling.

Kommunstyrelsen har fastställt riktlinjer för mutor och representation som gäller för stadens medarbetare. Riktlinjerna finns på stadens intranät, sök på *Mutor och representation*. Dessa riktlinjer omfattar även jäv.

Observera att respektive UM, i synnerhet stadens bolag, kan ha egna kompletterande styrdokument som medarbetare inom UM ska följa.

När det gäller korruption i samband med inköpsarbete, har Upphandlingsmyndigheten tagit fram en allmän vägledning för hur den kan upptäckas och förebyggas. Vägledningen heter *Korruption i offentlig upphandling – vad är det och hur kan det förebyggas?* och finns på Upphandlingsmyndighetens webbplats.

5.4 Seriösa leverantörer

Stadens mål är att endast göra affärer med seriösa leverantörer. Därför ska alla UM ställa krav i upphandlingar på att leverantörer fullgör olika skyldigheter, utöver krav på ekonomisk och finansiell ställning.

Det kan handla om att ställa krav bland annat avseende

- skatter
- arbetsgivar- och sociala avgifter
- registrering för F-skatt.

En aktiv avtalsförvaltning är nödvändig för att säkerställa seriositeten hos de avtalade leverantörerna. De krav och kravnivåer som har ställts i samband med upphandlingen ska upprätthållas under avtalstiden. Detta gäller även eventuella underleverantörer. Läs mer om uppföljning i vägledningen *Avtalsuppföljning*.

Det kan också vara till hjälp att inhämta kunskap från bransch-organisationer, för att exempelvis få veta vad som kännetecknar en seriös leverantör inom en viss bransch. Utifrån den kunskapen kan relevanta kvalificeringskrav ställas.

Det är även viktigt att UM vid behov har dialog med Skatteverket och Kronofogdemyndigheten och tar tillvara de möjligheter som finns för kontroll av leverantörers seriositet. Skatteverket kan bidra med generell rådgivning och omvärldsbevakning för att förebygga ekonomisk brottslighet.

5.5 Rättvis handel

Många av de varor som köps in av staden produceras i länder där det finns en risk för att mänskliga rättigheter och rättigheter i arbetslivet kränks i produktionsleden.

UM ska därför, i de upphandlingar där det är möjligt och bedöms lämpligt, ställa krav på att leverantörer har rutiner för att bedriva ett systematiskt arbete för att förhindra eller minimera riskerna för överträdelser i de egna leverantörskedjorna (etisk hänsyn).

I första hand omfattar det varuupphandlingar, tjänsteupphandlingar där varor ingår som en del av tjänsten och tjänsteupphandlingar där tjänsterna kan utföras från så kallade låglöneländer. Möjligheterna att ta rättvis/etisk hänsyn begränsas till tilldelningskriterier eller särskilda kontraktsvillkor.

På Upphandlingsmyndighetens webbplats finns information och stöd för att ställa krav på rättvis handel. Bland annat finns information om vilka branscher som bedöms som riskfyllda. *Sök på Rättvis handel* och *Ansvarsfulla leveranskedjor*.

Rättvis handel omfattar också etisk handel gällande djur, där främjande av en god djurhållning och att minska miljö- och klimatpåverkan från stadens mat är en del av miljö- och klimatmålen. Läs ovan under avsnitt 4.2.4 hur detta ska tas om hand i samband med upphandling och inköp.

5.6 Aktiv avtalsförvaltning

För att uppfattas som en affärsmässig part, ska stadens UM eftersträva en aktiv uppföljning och samverkan med avtalade leverantörer under hela avtalstiden. Samverkan ska kännetecknas av en konstruktiv attityd till utveckling, förståelse för parternas respektive verksamheter och lyhördhet vid tolkning av ingångna avtal.

En aktiv avtalsförvaltning är en avgörande faktor för att få den avtalade kvaliteten i leveranserna och för att säkerställa att stadens leverantörer är seriösa och lever upp till de krav som staden har ställt. För detta måste UM ha tydliga och kända rutiner för att dokumentera avvikelser. En noggrann dokumentation är en förutsättning för att kunna tillämpa avtalade sanktionsmöjligheter, som exempelvis viten eller hävning av avtal.

För att möjliggöra en effektiv avtalsförvaltning ska UM ha rutiner för att säkerställa att ingångna avtal följs. Det ska därför finnas en utpekad funktion som är avtalsansvarig för varje enskilt avtal. Vid gemensamma upphandlingar som omfattar flera UM ska detta särskilt beaktas.

Läs mer i vägledningen *Avtalsuppföljning*, där det finns stöd för arbetet med uppföljning.

För att staden ska uppfattas som en attraktiv avtalspart, är det även väsentligt att staden agerar enhetligt då leverantörer inte fullföljer avtal. Erfarenhetsutbyte mellan stadens UM kan ske genom olika nätverk, exempelvis upphandlarnätverket.

En aspekt av aktiv avtalsförvaltning och samverkan med leverantörer är strategisk avtalsstyrning. Det innebär att UM på något sätt väljer att klassificera sina avtal och leverantörer, för att kunna avsätta resurser för uppföljning där de bäst behövs. Exempelvis kan det behövas en mer frekvent samverkan och uppföljning gällande avtal med ett stort ekonomiskt värde, strategiska eller verksamhetskritiska avtal eller avtal som rör en riskbransch.

I vägledningen *Upphandlingsstrategi* finns stöd för att genomföra en klassificering av avtal.

I avtal som berör medborgarna direkt ska det framgå i avtalet att leverantören ska ha en tydlig synpunkts- och klagomålshantering där den enskilde ska veta vart denne ska vända sig med synpunkter och klagomål.

Varje UM ska säkerställa att köp görs på rätt sätt inom den egna organisationen. För de avtal som är anslutna till e-handel ska köp ske i inköpssystemet. Om inköpssystemet används finns förutsättningar för ökad avtalstrohet. UM ska därför aktivt arbeta för att ansluta sina lokala avtal till inköpssystemet.

Syftet med de uppföljningsrapporter som är framtagna av stadsledningskontoret är att underlätta uppföljningen av bland annat användandet av inköpssystemet (se avsnitt 2.2.5.1).

5.7 Samverkan inom staden

Kategoristyrningsarbetet bidrar till en bred inköpssamverkan i kommunkoncernen. I takt med att fler kategorier etableras blir arbetssättet ett stöd inom flera inköpsområden.

De olika kategoriteamen har kunskap inom sina respektive områden, exempelvis gällande rådande marknadsläge, hur stadens inköpsmönster ser ut och var i staden det finns expertkompetens. Denna kunskap ska tas tillvara av UM i samband med upphandlingar och inköp.

Kategoriteamens strategier, rekommendationer, eventuella mallar och liknande stöd som tas fram, ska vara vägledande för UM:s arbete inom respektive kategori.

Stadens verksamheter har i många fall likartade behov av varor och tjänster. För att effektivisera upphandlingsarbetet, och i de upphandlingar där staden kan dra nytta av stordriftsfördelar, ska möjligheten till samarbete eller samordning alltid undersökas i samband med behovs- och marknadsanalysen. Stadens nätverk kan nyttjas för att undersöka olika behov.

Stora upphandlingar kan dock ibland stå i motsatsförhållande till stadens mål om en god konkurrens och en mångfald av aktörer, vilket gör att det inför varje upphandling är nödvändigt med noggranna överväganden.

Ett sätt att bidra till ökat antal anbud i upphandlingar är att i möjligaste mån undvika intern konkurrens om leverantörsmarknaden. En kontinuerlig kommunikation mellan stadens olika UM, men ibland även inom en enskild UM, kan vara till nytta i det arbetet. Även här kan stadens olika nätverk vara till hjälp.

I samband med upphandlingar kan det bli aktuellt med facklig samverkan enligt medbestämmandelagen (MBL). Stadsledningskontorets personalstrategiska avdelning har tagit fram en vägledning för när och hur detta ska ske, *Samverkan MBL vid upphandling*. Vägledningen finns på sidan Inköp och upphandling.

I vissa upphandlingar kan reglerna om verksamhetsövergång bli aktuella. Läs mer om detta på intranätet, sök på *Övergång av verksamhet*.

6. Övrig hänsyn i samband med inköp

Det finns en rad olika hänsyn som måste eller kan tas i samband med upphandling och inköp, vilket framgår av denna anvisning. Ett område som särskilt kan behöva lyftas fram är informationssäkerhet och hantering av personuppgifter. Området får en allt större betydelse i takt med ökad digitalisering. I följande avsnitt berörs detta översiktligt relaterat till inköpsarbetet.

6.1 Informationssäkerhet

Det ingår oftast i leverantörens uppdrag att hantera någon typ av information för stadens räkning. Det kan till exempel röra sig om information om stadens verksamheter, organisation eller anställda. Om så är fallet innebär det att staden behöver ställa krav på informationssäkerhet.

För att veta vilka krav på informationssäkerhet som är relevanta att ställa ska den som ansvarar för upphandlingen genomföra en

informationsklassning. Resultatet från en informationsklassning är standardiserade krav som kan användas i upphandlingar. Kontakta förvaltningens eller bolagets lokala informationssäkerhetssamordnare för stöd och vägledning om hur en informationsklassning kan genomföras.

Mer information finns att läsa på intranätet, sök på *Informationssäkerhet*.

Många upphandlingar innebär även att en leverantör ska behandla personuppgifter för stadens räkning. Det blir då viktigt att grundligt undersöka de frågorna tidigt i inköpsprocessen och anpassa upphandlingsdokument och avtal efter omständigheterna i det enskilda fallet. Den som ansvarar för upphandlingen kan få stöd i de här frågorna av sitt lokala dataskyddsombud.

Mer information om personuppgiftsbehandling finns på intranätet, sök på *Dataskyddsförordningen*.

7. Stöd i inköpsarbetet

7.1 Internt stöd i staden

- **Sidan Inköp och upphandling**
  Sidan nås via stadens intranät,
  https://samarbete.stockholm.se/sites/inkopoupphandling/SitePages/Startsida.aspx

- **Stadens inköpssupport**
  Inköpssupporten på serviceförvaltningen ger både förvaltningar och bolag stöd i och guidar till stadens inköpsprocess, systemstöd, centrala och gemensamma avtal med mera.
  Inköpssupportens funktionsbrevlåda: inkopssupport@stockholm.se
  Telefon 08-508 11 020

- **Miljöförvaltningens expertenheter**
  - Kemikaliecentrum, kemikaliecentrum@stockholm.se
  - Energicentrums medarbetare
  - Miljöbilar i Stockholms medarbetare
  - Fordon och transporter i upphandlingar,
  transportcentrum@stockholm.se

- **Trafikkontoret**
  Trafikkontoret kan ge råd och stöd gällande gemensamma miljökrav vid bygg-, drift- och anläggningsentreprenader.
  Kontakta trafikkontorets upphandlingsenhet vid behov av stöd.

- **Arbetsmarknadsförvaltningen, enheten för arbetsgivarsamverkan**
  Enheten har ett stadsövergripande uppdrag att bistå med råd och stöd gällande sysselsättningsfrämjande åtgärder i samband med upphandling samt uppföljning av åtgärderna.
  Kontakta efas@stockholm.se, tel. 08-508 49 100.

- **Socialförvaltningen**
  Socialförvaltningen genomför stadsövergripande upphandlingar inom det sociala området. Information om avtal och upphandlingar inom området finns på följande samarbetsyta:
  https://samarbete.stockholm.se/sites/JUPP/SitePages/Startsida.aspx
  Kontakta socialförvaltningen via funktionsbrevlådan upphandling.sof@stockholm.se vid behov av råd och stöd.

- **Äldreförvaltningen**
  Äldreförvaltningen genomför stadsövergripande upphandlingar inom äldreomsorg. För råd och stöd, kontakta äldreförvaltningens kontaktpersoner inom olika områden vilka anges på sidan Inköp och upphandling:
  https://samarbete.stockholm.se/sites/inkopoupphandling/SitePages/aldreforvaltning.aspx

- **Stadsledningskontorets enhet för strategiskt inköp**
  Enheten för strategiskt inköp på stadsledningskontoret ansvarar för innehållet i denna anvisning. Enheten är behjälplig vid frågor om anvisningen med bilagor samt i övrigt med råd och stöd gällande strategiska inköps- och upphandlingsfrågor.
  Enhetens funktionsbrevlåda: upphandling.slk@stockholm.se

- **Stadsledningskontorets juridiska avdelning**
  Stadsledningskontorets juridiska avdelning lämnar rådgivning i upphandlingsrättsliga frågor och biträder förvaltningar och bolag i rättsprocesser kopplade till upphandlingar (överprövningar, skadestånd, upphandlingsskadeavgift). Avdelningen debiterar inte för rådgivning åt förvaltningar, men för uppdrag som ombud i rättsprocesser (överprövningar m.m.). För bolag och stiftelser debiteras allt arbete.
  Juridiska avdelningens funktionsbrevlåda:
  slk-Juridiska.avdelningen@stockholm.se

- **Serviceförvaltningen, Upphandling och inköp**
  Serviceförvaltningens upphandlingsavdelning kan mot ersättning bistå vid genomförande av upphandlingar. Uppdragen kan omfatta att genomföra hela eller delar av upphandlingsprocessen, förnyad konkurrensutsättning eller att kvalitetsgranska och ge råd i upphandlingsfrågor.
  Upphandlingsavdelningens funktionsbrevlåda:
  upphandlingsenheten.serviceforvaltningen@stockholm.se

- **Systemstöd**
  Systemstöd för inköp nås via sidan Inköp och upphandling.
  - Kommers upphandlings- och avtalssystem
  - Inköpssystem (Agresso Inköp)
  - Verktyg för inköpsanalys

7.2 Externt stöd

- **Upphandlingsmyndigheten**
  Upphandlingsmyndigheten erbjuder stöd och vägledning i inköpsrelaterade frågor till både offentliga organisationer och leverantörer på sin webbplats, upphandlingsmyndigheten.se .

- **Upphandlingskonsulter**
  De UM som omfattas av stadens gemensamma avtal för upphandlingskonsulter kan avropa tjänster från det avtalet. Mer information finns i avtalskatalogen.

Bilagor

1. Innovation genom upphandling
2. Sysselsättningsfrämjande åtgärder vid upphandling

För frågor och synpunkter kring denna tillämpningsanvisning, kontakta enheten för strategiskt inköp, finansavdelningen, stadsledningskontoret, upphandling.slk@stockholm.se.

Attesterat av

Detta dokument har godkänts digitalt av följande personer:

Namn	Datum
Magdalena Bosson, Stadsdirektör	2021-02-15
Susanne Tiderman, Ekonomidirektör	2021-02-15

Innovation genom upphandling

Bilaga 1 till

Tillämpningsanvisning till Stockholms stads program för inköp

Innehåll

Innovation genom upphandling 1

Innovationsupphandling för möjligheternas Stockholm 3

1. Inledning 3

2. Varför innovationsupphandling? 4

3. Innovationsupphandling – att efterfråga och köpa nytt 5

4. Bidra till verksamhetsutveckling genom innovationsupphandling 6

5. Extra viktigt i samband med innovationsupphandling, tillvägagångssätt 7

5.1 Utforska målbilden ur flera perspektiv 7

5.2 Tänk nytt med fler genom dialog 10

5.3 Fokusera på funktionen och öppna upp för nytt i upphandlingen 12

5.4 Säkra nyttan med det nya 14

6 Stöd och information 14

6.1 Internt stöd i staden 14

6.2 Externt stöd 15

Innovationsupphandling för möjligheternas Stockholm

1. Inledning

Detta dokument är en bilaga till tillämpningsanvisningen[1] till Stockholms stads program för inköp och ska vara styrande och vägledande för stadens nämnder, bolag och stiftelser i arbetet med innovation i samband med upphandling.

Flera av stadens styrdokument lyfter fram vikten och behovet av att utveckla såväl stadens verksamheter som näringsliv för att möta nuvarande och framtida behov. Samtliga verksamheter inom staden förväntas bidra till utvecklingen och till att stärka stadens innovationsförmåga. I det arbetet spelar stadens upphandlings- och inköpsarbete en viktig roll.

Genom att arbeta med att ta fram målbilder, genomföra dialoger med olika aktörer och använda funktionskrav i upphandling, bidrar alla som på något sätt arbetar med inköp och upphandling inom staden till att skapa förutsättningar för såväl ständiga förbättringar som innovation till nytta för verksamheterna och stockholmarna.

Syftet med dokumentet är att ge inspiration till verksamhetsansvariga, upphandlare, innovatörer och andra berörda att se möjligheter med att använda olika metoder och arbetssätt för att bidra till ökad innovation i samband med upphandling och inköp. Alla bör kunna överväga att i någon eller några av de egna upphandlingarna exempelvis använda funktionskrav för att öppna för andra aktörers idéer och lösningar.

Dokumentet beskriver inte olika upphandlingsförfaranden enligt upphandlingslagstiftningen. När det gäller upphandlingsförfaranden generellt, samt vissa särskilda förfaranden för forskning och utveckling, hänvisas läsaren istället till Upphandlingsmyndighetens och Vinnovas webbplatser (se länkar sist i dokumentet, avsnitt 6.2).

Det finns olika sätt att beskriva hur innovation tas om hand i samband med upphandling. I detta dokument används begreppet *innovationsupphandling* generellt för alla typer av upphandlingar där utvecklande inslag ingår och där förnyelse kan bli resultatet.

[1] Tillämpningsanvisningen finns under rubriken *Styrning och uppföljning* på samarbetsytan Inköp och upphandling, som nås från stadens intranät.

Avsikten är att dokumentet vid behov ska kunna läsas separerat från tillämpningsanvisningen. Stadens styrdokument, vägledningar och övrigt stödmaterial inom inköp och upphandling finns på den publika samarbetsytan Inköp och upphandling. Sidan nås från stadens intranät. Stadens övriga styrdokument finns på start.stockholm.

Generellt används begreppet staden för att beskriva att samtliga nämnder, bolag och stiftelser omfattas.

2. Varför innovationsupphandling?

Av stadens program för inköp[2] framgår följande:
Nya tekniska lösningar och arbetssätt ska uppmuntras så att kvaliteten i stadens verksamheter kontinuerligt kan utvecklas. Staden ska därför i ökad utsträckning använda sig av olika former av innovationsupphandling. Upphandlingar ska, när så är lämpligt och ändamålsenligt, utformas på ett sådant sätt att innovativa lösningar från marknaden inte utestängs. I syfte att få kännedom om nya lösningar ska nämnder och bolag använda olika former av dialog inför upphandlingar.

Att använda olika verktyg, såsom upphandling, och angreppssätt är en nödvändighet för att utveckla verksamheten och möta stockholmarnas förväntningar på staden. För att förverkliga Vision 2040[3] och olika strategiska mål så som en fossilfri organisation 2030 och ett fossilfritt och klimatpositivt Stockholm 2040[4] behöver Stockholms stad ha en stark egen innovationsförmåga och dra nytta av andras innovationskraft och den snabba teknikutvecklingen.

Det som utvecklas och efterfrågas idag behöver även skapa förutsättningar för Vision 2040 och bidra till att möta samhällsutmaningar såsom klimatförändringarna och social polarisering. Med en av Sveriges största inköpsvolymer ska upphandling och inköp användas för att driva samhällsutvecklingen i hållbar riktning.

Att öppna upp för nya lösningar och bjuda in till dialoger är en viktig del för att utveckla såväl verksamheten som näringslivet. För att nå målsättningen att ha Sveriges bästa företagsklimat 2025, är det viktigt att en mångfald av företag ser staden som en attraktiv affärspartner.

[2] Stockholms stads program för inköp 2020–2023
[3] Möjligheternas Stockholm – Vision 2040
[4] Miljöprogram för Stockholms stad 2020–2023

Genom marknadsdialog, och att i inköpsarbetet ta tillvara företagens idéer, stimuleras företagande, entreprenörskap och ytterligare innovationer. Samtidigt får staden ökad kännedom om nya möjliga lösningar till nytta för stockholmarna.[5]

3. Innovationsupphandling – att efterfråga och köpa nytt

En innovation är något *nytt*, som är *nyttigt* och som blir *nyttiggjort*. Staden kan genom att tänka och göra *nytt* utveckla egna innovationer. Genom att tala om vad som skulle vara *nyttigt* (behov) för stockholmarna och staden kan staden både efterfråga och stimulera till nya lösningar. Staden kan också bidra till *nyttiggörande* genom inköp av nya lösningar.

Innovationsupphandling är ett *förhållningssätt* och inte en enskild metod eller ett upphandlingsförfarande. Det handlar om att medvetet genomföra aktiviteter i upphandlingsprocessen, med tyngdvikt före själva upphandlingen (förarbetet), som syftar till att undersöka möjliga nya lösningar som kan bidra till en snabbare utveckling i den riktning som staden önskar.

Att öppna upp för nya lösningar är möjligt och relevant i alla upphandlingar. Därför kan förhållningssättet appliceras, i olika omfattning, i alla typer av upphandlingar. Innovationsupphandling kan beskrivas så här:
"Innovationsupphandling: upphandling som främjar utveckling och införande av nyskapande och bärkraftiga lösningar, innovationer."[6]

Innovationsupphandling bygger på

- en helhetssyn och ett lärande som omfattar kunskap om såväl nuläget som de framtida behoven, övergripande målen och utmaningarna för staden och samhället
- ett behovsfokus där den slutliga användaren, stockholmaren, står i centrum
- ett funktionsfokus där *vad* som ska uppnås formuleras tillsammans vilka nyttor, effekter och värden som en ny lösning ska generera
- en öppen och aktiv dialog med olika aktörer och målgrupper.

En upphandling idag behöver bidra till att staden kan tillhandahålla service och tjänster för såväl dagens som morgondagens

[5] Stockholms stads näringslivspolicy 2020-2024
[6] Innovationsupphandling, SOU 2010:56

stockholmare. Därför behöver alla verksamheter kontinuerligt arbeta med att förbättra och utveckla verksamheten, både genom ständiga förbättringar och genom att öppna för nya lösningar.

Särskilt viktigt blir det därför med innovationsupphandling inom varu- och tjänsteområden samt byggentreprenader där

- nya förutsättningar och behov för staden och stockholmarna har identifierats
- teknikutvecklingen och digitaliseringen går snabbt
- branschglidningen är påtaglig
- staden har begränsad egen kunskap eller erfarenhet
- staden har uttalade övergripande målsättningar, exempelvis kopplade till Agenda 2030
- staden behöver öka effektiviteten, höja kvaliteten eller produktiviteten.

4. Bidra till verksamhetsutveckling genom innovationsupphandling

Att arbeta med verksamhetsutveckling förutsätter att alla kan se på det som görs ur flera olika perspektiv. Vad kan göras annorlunda och vad behöver förändras? Kan utvecklingsbehovet mötas med nya eller förbättrade tjänster, arbetssätt, processer eller genom att organisera verksamheten på nya sätt för att nå ökad kvalitet och resurseffektivitet?

En innovation kan antingen innebära en liten förändring eller vara helt genomgripande. Genom att arbeta medvetet och öppna för nyskapande lösningar i stadens upphandlingsarbete, bidrar alla till att utveckla stadens innovationsförmåga. Detta gäller oavsett om resultatet leder till införskaffande av en innovation eller inte.

När arbete sker utifrån förhållningssättet innovationsupphandling, är det extra viktigt att lägga tyngdvikt på arbetet tidigt i upphandlingsprocessen, det vill säga förarbetet. Det blir viktigt att säkra tid och resurser för att skapa förutsättningar för att kunna tänka bortom tidigare upphandlingsunderlag och avtal. Samtidigt ska arbetet omfatta att fördjupa lärdomar, behov och att inhämta kunskap från omvärlden.

Bilden nedan illustrerar det processramverk för inköpsprocessen som kommunfullmäktige har beslutat om genom Stockholms stads program för inköp. I bilden omfattas förarbetet inför en upphandling i princip av de två första stegen i upphandlingsprocessen, det vill säga behovs- och marknadsanalys respektive upphandlingsstrategi.

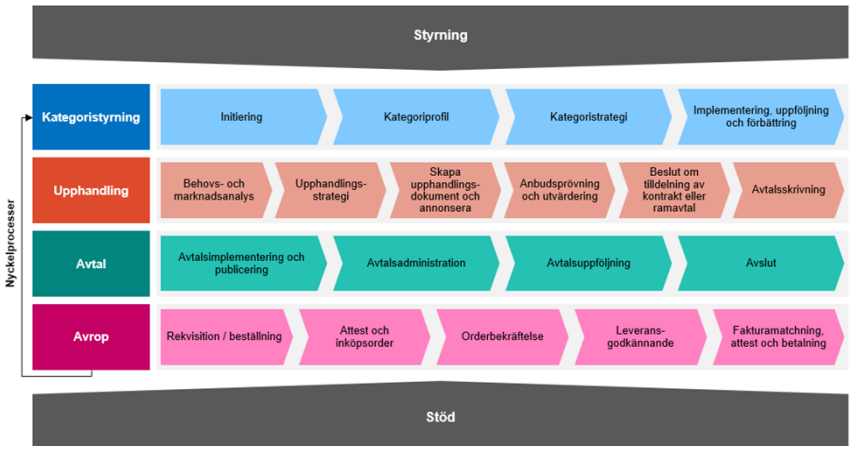

Bild 1. Stadens processramverk för inköpsprocessen

5. Extra viktigt i samband med innovationsupphandling, tillvägagångssätt

De följande avsnitten beskriver arbetsprocessen steg för steg inför en innovationsupphandling. Att avsätta tid för processens olika steg är det som blir avgörande för att uppnå resultat i det här arbetet.

5.1 Utforska målbilden ur flera perspektiv

5.1.1 Nulägesbeskrivning

För att kunna bedriva ett utvecklings- eller innovationsarbete behöver den ansvariga verksamheten ta reda på vart den vill. För att kunna göra det, och ta ut en riktning framåt, behöver det också finnas kunskap om var den befinner sig. Därför behöver arbetet inledas med en nulägesbeskrivning, en ”invärldsanalys”. Invärldsanalysen samlar de lärdomar, den kunskap och de erfarenheter som staden har skaffat sig inom det aktuella området.

En nulägesbeskrivning kan bland annat besvara följande frågeställningar:

- Hur ser lösningen ut idag? Vad har fungerat bra respektive mindre bra?
- Hur är målen för området uttryckta idag och hur ser måluppfyllelsen inom området ut, är verksamheten där den vill vara?
- Finns det kvalitativa och kvantitativa nyckeltal, indikatorer, rapporter och liknande som är intressanta och relevanta, exempelvis NMI, NKI, verksamhetsuppföljning eller avtalsuppföljning?

- Finns det öppna data (eller data som skulle kunna öppnas upp) som skulle kunna delas med aktörer för att kunna utveckla eller testa en ny lösning under kommande dialoger och/eller upphandling?

Genom att ta fram en nulägesbeskrivning drar den aktuella verksamheten nytta av kvalitetsarbetet i staden och möjliggör för att de insikter och erfarenheter som finns kan utgöra underlag för utveckling och innovation.

5.1.2 Behovsanalys[7]

Det är stockholmarnas och verksamheternas behov som utgör grunden för allt utvecklingsarbete. Samtliga interna och externa intressenter behöver identifieras och deras behov behöver kartläggas. Det gäller både de aktuella behoven och hur behoven kan tänkas utvecklas framöver.

Det är viktigt att lägga tid på att analysera behoven utifrån orsak och verkan, så att rätt saker, det vill säga rotorsakerna, kan adresseras i en framtida lösning. Så långt som möjligt behöver både uttalade och outtalade behov fångas. Dessa ska också sättas i relation till stadens övergripande målsättningar och utmaningar.

Följande exempel på frågeställningar kan vara relevanta att ta med sig i arbetet:

- Vem är slutanvändare/mottagare av det som upphandlas, vilka behov har den och hur finns vetskap om det?
- Vilka interna funktioner är direkt eller indirekt en del av leveransen av dagens lösning och vilka behov har de?
- Har verksamheten externa leverantörer/utförare idag och vad vet de om behoven? Hur ser behoven ut på tre, fem eller tio års sikt?
- Påverkas behoven av den demografiska utvecklingen och i så fall hur?
- På vilket sätt kan en framtida lösning bidra till att uppnå målsättningarna i exempelvis Vision 2040, stadens arbete med Agenda 2030 eller fossilfri verksamhet 2025 och vilka behov finns kopplat till detta?
- Går det att redan i detta skede bedöma vilken/vilka organisation/-er i staden som ska ansvara för resultatet?

[7] Läs mer i vägledningen till processteget *Behovs- och marknadsanalys*, finns på sidan Inköp och upphandling

Genom ett helhetsperspektiv som omfattar såväl problem och behov som övergripande målsättningar och utmaningar, skapas ett utrymme för att ur flera perspektiv kunna tänka nytt i stort och smått samt för en lösning som bidrar till att uppfylla flera/fleras behov.

5.1.3 Formulera målbilden

Baserat på det som framkommit i nulägesbeskrivningen och behovsanalysen kan verksamheten formulera vad den skulle vilja uppnå med en ny lösning, det vill säga skapa en initial målbild.

Målbilden kan formuleras utifrån exempelvis följande frågor:

- Om allt är möjligt, vilka effekter, nyttor, värden och önskade resultat ska då en framtida lösning generera?
- När problemen är lösta och behoven är mötta, vad är annorlunda då och hur märks det?
- Hur bidrar lösningen till stadens övergripande mål och utmaningar?
- Vad är det viktigaste ur slutanvändarens/stockholmarens perspektiv?

Bilden nedan visar schematiskt hur målbildens olika komponenter relaterar till varandra.

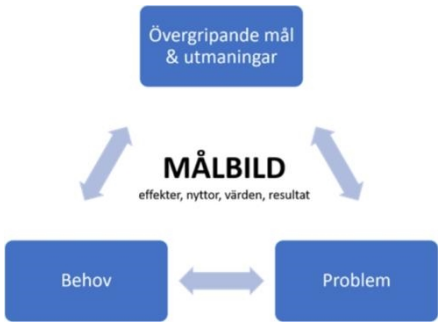

Bild 2. Schematisk målbild

Målbilden ska inte beskriva vad verksamheten tror är möjligt att uppnå, utan vad den skulle *vilja* uppnå. Målbilden ska stimulera den egna innovationsförmågan och skapa ett innovationsutrymme i de fortsatta dialogerna med olika aktörer och intressenter. Målbilden behöver justeras vartefter ny information och nya insikter tillkommer, men inledningsvis är den öppen och bred.

5.2 Tänk nytt med fler genom dialog

5.2.1 Marknadsanalys och omvärldsanalys[8]

När kunskapsunderlag för möjliga lösningar ska tas fram behöver blicken vändas åt ett flertal olika håll. Kanske finns det redan uppslag till lösningar inom en annan del av staden eller i en annan organisation, exempelvis i en annan kommun?

Det är också bra att undersöka om det finns kunskap att hämta från innovationsprojekt, nätverk eller samverkanspartners. Informationen från omvärldsanalysen kan komplettera det som kommer fram i marknadsanalysen.

Frågor som kan vara bra att ha med i undersökningen är exempelvis följande:

- Finns det andra delar inom staden som har likartade behov och hur har de löst dem?
- Hur har exempelvis andra kommuner gjort?
- Finns det liknande behov hos privata aktörer/utförare och vad har de då för lösning?
- Vilka typer av företag/branscher/organisationer kan vara aktuella och intressanta att föra dialog med?
- Finns det aktuell forskning eller innovationsprojekt att ta del av?
- Hur kan ny teknik och digitalisering bidra till att möta målbilden?

Svaren på frågorna hjälper till att identifiera såväl intressenter som relevanta aktörer och potentiella lösningar.

5.2.2 Tidig dialog

Genom att vara öppen med de egna behoven och utmaningarna får verksamheten tillgång till andras perspektiv. Detta möjliggör för nytänkande både inom och utanför staden. Tidig dialog inför en kommande upphandling kan genomföras på olika sätt, med olika syften och med ett flertal olika aktörer.[9]

När näringsliv, akademi, civilsamhället och medborgare bjuds in till dialog, öppnar den aktuella verksamheten upp för idéer. På det sättet får den mer kunskap om hur en lösning skulle kunna vara

[8] Läs mer i vägledningen till processteget *Behovs- och marknadsanalys*, finns på sidan Inköp och upphandling

[9] Läs om olika dialogformer, genomförande och rättsliga förutsättningar för dialog på Upphandlingsmyndighetens webbplats, sök på *Tidig dialog*.

utformad, vad som redan finns eller vad som skulle kunna utvecklas inom olika tidsperspektiv.

Bilden nedan visualiserar samverkan mellan de olika parterna i samband med innovation.

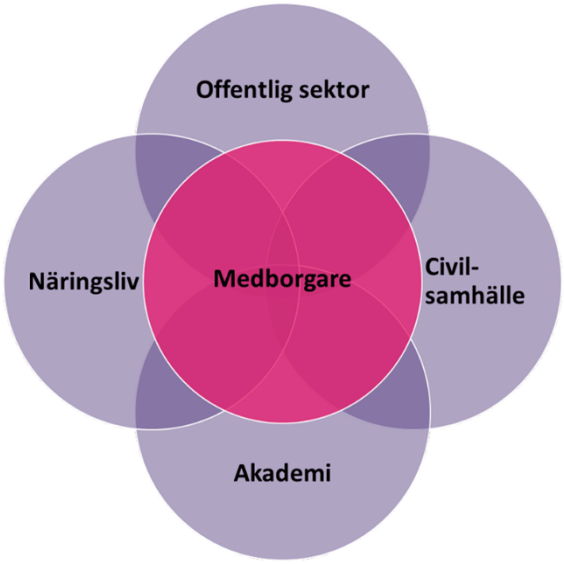

Bild 3. Innovationssystem enligt Penta Helix-modellen

En dialog kan vara skriftlig eller muntlig, ske med en leverantör/aktör i taget eller med flera samtidigt. Det är möjligt att berätta om den framtagna målbilden i en text, en film, vid ett fysiskt eller digitalt möte. Verksamheten kan be om synpunkter, förslag och idéer eller gå ännu längre och utveckla idéer tillsammans genom öppna innovationsmetoder. Dessa kan exempelvis vara workshops, hackatons eller liknande.

Frågor att ställa sig när en plan för dialog ska tas fram kan vara följande:

- Vilka vill verksamheten prata med, aktörer, intressenter, enskilda företag eller organisationer?
- Vad vill/behöver verksamheten veta mer om?
- Vilken inriktning ska dialogen ha, är det information, erfarenhetsutbyte, utforskande, något annat?
- Vilken dialogform passar för respektive syfte och målgrupp?

Väl genomtänkta och genomförda dialoger kommer att underlätta det kommande upphandlingsarbetet. Kom ihåg att gärna dela lärdomar från dialogerna med övriga berörda inom staden.

5.3 Fokusera på funktionen och öppna upp för nytt i upphandlingen

5.3.1 Upphandlingsstrategin[10]

Efter att ha arbetat igenom den initiala målbilden och fört dialog med olika aktörer kring vad som är möjligt och lämpligt ur olika perspektiv, är det dags att arbeta med upphandlingsstrategin och upphandlingsdokumenten. Detta självklart under förutsättning att verksamheten inte har kommit fram till att det går att återanvända, förenkla eller förbättra befintliga lösningar inom staden för att möta behoven. I ett sådant fall behöver eventuellt ingen (ny) upphandling genomföras.

Ett troligt scenario är att det blir aktuellt med en kommande upphandling. En rad frågor behöver då besvaras, exempelvis följande:

- Med allt det som verksamheten nu vet, hur ska upphandlingsföremålet och målen med upphandlingen formuleras?
- Har omvärldsanalysen och dialogen identifierat att den lösning som söks helt eller delvis behöver utvecklas?
- Finns det anledning att överväga att använda ett innovationspartnerskap, en konkurrenspräglad dialog eller ett förhandlat förfarande?[11]
- Har det gått att identifiera ny teknik som skulle kunna testas i mindre skala?
- Vilka risker är staden villig att ta?
- Vad ska upphandlas nu och eventuellt senare?
- Är det en eller flera upphandlingar som ska genomföras?
- Finns det identifierade målkonflikter som påverkar inriktningen av upphandlingen?

När strategin och förutsättningarna för upphandlingen är satta kan arbetet med kravställningen påbörjas.

5.3.2 Funktionskrav[12]

Funktionskrav är ett viktigt verktyg oavsett upphandlingsförfarande. Funktionskrav bidrar till att skapa det utvecklings- och innovations-utrymme i upphandlingen som behövs för att göra det möjligt för

[10] Läs mer i vägledningen till processteget *Upphandlingsstrategi*, finns på sidan Inköp och upphandling
[11] Läs mer om olika upphandlingsförfaranden enligt upphandlingslagstiftningen på Upphandlingsmyndighetens webbplats.
[12] Läs mer på Upphandlingsmyndighetens webbplats samt i vägledningen till processteget *Skapa upphandlingsdokument och annonsera*.

fler potentiella leverantörer att kunna lämna anbud och för olika lösningsförslag. Leverantörernas kunskap, nytänkande och utvecklingsförmåga kan tas tillvara, vilket i sin tur kan leda till innovativa och effektiva lösningar på verksamhetens behov.

Funktionskrav uttrycker VAD som ska uppnås till skillnad från detaljkrav som definierar HUR något ska vara beskaffat eller utföras. Det är fullt möjligt att i upphandlingsunderlagen använda en kombination av funktions- och detaljkrav, och det är även ibland nödvändigt.

Frågor att ställa sig när funktionskrav ska formuleras är exempelvis följande:

- Vilka effekter, nyttor, värden och önskade resultat ska en ny lösning bidra till?
- Vilka funktions- respektive detaljkrav är viktiga och relevanta/proportionerliga att ställa?
- Hur ska kraven utvärderas?
- Vad ska uppföljningen under avtalstiden fokusera på?

Bilden nedan visar schematiskt hur funktionskrav relaterar till målbilden.

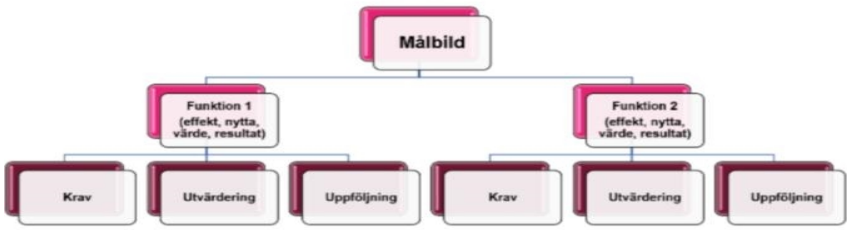

Bild 4. Schematisk bild av funktionskrav

Det kan behövas en extra ansträngning för att formulera kraven i termer av funktioner i stället för att beskriva detaljer för den önskade lösningen, men övning ger färdighet[13]. Kom ihåg att målet är att öppna för nyskapande lösningar från fler leverantörer och en så pricksäker lösning som möjligt för staden och stockholmarna.

[13] På Upphandlingsmyndighetens webbplats finns exempel på hur funktionskrav kan formuleras.

5.4 Säkra nyttan med det nya

5.4.1 Avtalsimplementering[14]

Oavsett vilken ny lösning som ska införas i verksamheten är sannolikheten stor för att den kommer att innebära att användare/intressenter kommer att behöva förändra sina beteenden i olika omfattning. Att lyckas med implementeringen är därför nyckeln för att nå önskade effekter, nyttor och resultat. Ju större skillnad mot tidigare lösning, desto större vikt bör läggas vid planering och genomförande av olika aktiviteter tillsammans med leverantören.

5.4.2 Avtalsuppföljning[15]

En aktiv, tät och nära uppföljning är extra viktigt när något är helt nytt för verksamheten. Är det dessutom något som är relativt nyutvecklat så är behovet ännu större. Verksamheten och staden vill säkerställa att de värden som den nya lösningen är tänkt att generera faktiskt uppnås.

När det gäller att följa upp på funktion så behöver verksamheten säkerställa att de tillsammans med leverantören har en gemensam förståelse för vad som följs upp och hur det sker. En kontinuerlig dialog med leverantören är därför nödvändig.

Genom att tänka efter före är det möjligt att skapa utrymme i avtalet för utveckling och innovation under avtalstiden, exempelvis genom incitamentsklausuler.

6 Stöd och information

6.1 Internt stöd i staden

- **Stadsledningskontorets enhet för strategiskt inköp**

Enheten för strategiskt inköp på stadsledningskontoret ansvarar för innehållet i detta dokument. Enheten är behjälplig med råd och stöd gällande strategiska inköps- och upphandlingsfrågor, bland annat kring innovationsupphandling. Enhetens funktionsbrevlåda: upphandling.slk@stockholm.se

[14] Läs mer i vägledningen till processteget *Avtalsimplementering och publicering*.
[15] Läs mer i vägledningen till processteget *Avtalsuppföljning*.

6.2 Externt stöd

- **Upphandlingsmyndigheten**

På Upphandlingsmyndighetens webbplats finns bland annat exempel, stöd- och informationsmaterial gällande innovationsupphandling, funktionskrav, tidig dialog och olika upphandlingsförfaranden. De har även en frågeservice dit alla aktörer, både offentliga och privata, samt allmänhet kan vända sig med frågor kring offentlig upphandling.

- **Sveriges kommuner och regioner, SKR**

SKR har stödmaterial och exempel för såväl innovationsområdet som för upphandling generellt.

- **Vinnova**

Vinnova har finansieringserbjudanden, evenemang och rapporter som berör innovation i offentligt finansierade verksamheter för att möta samhällsutmaningar och driva utvecklingen mot en hållbar framtid. På deras webbplats finna bland annat information om förkommersiell upphandling och forsknings- och utvecklingstjänster.

- **Konkurrensverket**

Inom ramen för sin uppdragsforskning redovisar Konkurrensverket forskarrapporter som tar upp innovationsupphandling och funktionsupphandling. Dessa publiceras på deras webbplats.

- **Regeringen**

Det finns flera nationella strategier och initiativ som har bäring på innovation och upphandling, som till exempel *Nationella upphandlingsstrategin*, *Fossilfritt Sverige*, *Cirkulär ekonomi - strategi för omställningen i Sverige*.

För frågor och synpunkter kring detta dokument, kontakta enheten för strategiskt inköp, finansavdelningen, stadsledningskontoret, upphandling.slk@stockholm.se.

Sysselsättningsfrämjande åtgärder vid upphandling

Bilaga 2 till

Tillämpningsanvisning till Stockholms stads program för inköp

Stadsledningskontoret
Finansavdelningen

Innehåll

Sysselsättningsfrämjande åtgärder vid upphandling 1

1. Inledning 3

2. Varför ska krav ställas? 4

3. När ska kraven ställas? 4

3.1 Undantag från kravställande 5

4. Hur ska kraven ställas? 5

4.1 Krav på dialog enligt den så kallade ”Dialogmodellen” 5

4.2 Krav på sysselsättning i form av anställning och/eller praktik 6

4.2.1 Särskilt kontraktsvillkor för kvantitativa krav, antal personer 6

4.2.2 Särskilt kontraktsvillkor för kvantitativa krav i byggentreprenader, antal personer 8

4.2.3 Särskilt kontraktsvillkor kvantitativa krav, antal timmar, ej ersättning till leverantörer 9

4.2.4 Särskilt kontraktsvillkor kvantitativa krav, antal timmar, ersättning till leverantörer 11

5. Hur ska kraven följas upp? 13

6. Stöd i arbetet 13

6.1 Internt stöd 13

6.2 Externt stöd 13

1. Inledning

Detta dokument är en bilaga till tillämpningsanvisning till Stockholms stads program för inköp[1]. Dokumentet är styrande och vägledande för stadens nämnder, bolag och stiftelser i arbetet med att vidta sysselsättningsfrämjande åtgärder i samband med upphandling.

I programmet för inköp anges följande:
Stadens inköpsarbete ska bidra till en positiv samhällsutveckling och en inkluderande arbetsmarknad samtidigt som företagens kompetensförsörjning underlättas. Staden ska därför sträva efter att ställa sysselsättningskrav i upphandlingar för att bidra till arbetsintegration, med fokus på målgrupper som står långt från arbetsmarknaden.

Arbetsmarknadsförvaltningen har i samråd med stadsledningskontoret och Stockholms Stadshus AB tidigare tagit fram förslag på särskilda kontraktsvillkor för sysselsättningsfrämjande åtgärder vid upphandling. Dessa kontraktsvillkor är uppdaterade och införlivade i detta dokument.

Stadens förvaltningar och bolag ska överväga att använda kontraktsvillkoren för att främja sysselsättning i upphandlingar för att så långt som möjligt bidra till utveckling av arbetsmarknaden. De förutsättningar som gäller och vid vilka upphandlingar som det kan bli aktuellt anges i detta dokument.

Arbetsmarknadsförvaltningens enhet för arbetsgivarsamverkan har det övergripande uppdraget att samordna, ge råd och stöd och följa upp stadens arbete med att främja sysselsättningen i samband med upphandling. Enheten bistår med kompetens och stadens förvaltningar och bolag kan vända sig dit för att få stöd i arbetet. Kontaktuppgifter till enheten finns i slutat av dokumentet, se avsnitt 6.1.

På stadens webbplats finns information till leverantörer och andra intressenter gällande de sysselsättningsfrämjande åtgärderna. Sidan nås via följande länk: https://leverantor.stockholm/sociala-klausuler/.

[1] Både program för inköp och tillämpningsanvisning till program för inköp finns på samarbetsytan Inköp och upphandling under rubriken *Styrning och uppföljning*. Sidan nås från stadens intranät.

2. Varför ska krav ställas?

Genom krav på sysselsättningsfrämjande åtgärder bidrar staden till en mer inkluderande arbetsmarknad som ger fler invånare chansen till ett arbete.

3. När ska kraven ställas?

Vid alla upphandlingar av tjänster och byggentreprenader över gällande tröskelvärden[2] ska förvaltningar och bolag ställa krav på dialog. Syftet med dialogen är att pröva om det finns personer som står utanför arbetsmarknaden och som motsvarar nuvarande eller kommande personalbehov hos leverantören.

Vid vissa upphandlingar ska krav ställas på dialog tillsammans med villkor avseende kvantitativa krav där leverantören ska erbjuda anställning eller praktik till ett antal personer eller under ett antal timmar. När kvantitativa krav ställs kombineras dessa alltid med en dialog mellan arbetsmarknadsförvaltningen och leverantör kring arbetstillfällen, arbetsuppgifter och kompetenskrav.

I upphandlingar av tjänster med ett kontraktsvärde som överstiger tröskelvärdet ska förvaltningar och bolag alltid kontakta arbetsmarknadsförvaltningen för rådgivning kring kravens utformning. Hänsyn ska tas till avtalets längd, upphandlings-föremålets art samt aktuell bransch för att fastställa om och hur kvantitativa krav ska ställas.

Ovanstående gäller också för upphandlingar av byggentreprenader med ett kontraktsvärde som överstiger tröskelvärdet. Även här ska hänsyn tas till avtalets längd, upphandlingsföremålets art och aktuell bransch för att fastställa antalet platser. Krav ställs på anställningar och/eller praktikplatser.

Liksom för alla krav som ställs i en offentlig upphandling, är det viktigt att försäkra sig om att de krav som ställs har ett tydligt samband med kontraktsföremålet. De hänsyn som tas, i det här fallet sysselsättningsfrämjande åtgärder, måste som huvudregel ta sikte på just den tjänst eller den entreprenad som upphandlas. Det är

[2] För aktuella tröskelvärden vid upphandlingar, se Upphandlingsmyndighetens webbplats.

inte tillåtet att ställa krav som syftar till att indirekt reglera leverantörers övriga verksamhet.

3.1 Undantag från kravställande

Det är inte lämpligt att ställa kvantitativa krav vid tjänste- och entreprenadupphandlingar vars genomförande är kortare än sex månader eller där utförandet kräver max fem heltidsanställningar för utförandet av kontraktet (exklusive optioner). Detsamma gäller vid direktupphandlingar samt vid ramavtalsupphandlingar med fler än en leverantör.

4. Hur ska kraven ställas?

De särskilda kontraktsvillkoren gällande sysselsättningsfrämjande åtgärder ska formuleras så tydligt och transparent att alla anbudsgivare förstår vad som avses och kan beakta kravet vid utformningen av sina anbud.

Arbetsmarknadsförvaltningen ska alltid kontaktas för rådgivning kring kravens utformning för att säkerställa att kraven i den enskilda upphandlingen anpassas utifrån bland annat avtalets längd och upphandlingsföremålets art.

I följande avsnitt beskrivs hur de fem olika typerna av kontraktsvillkor med krav ska tillämpas i olika upphandlingar.

4.1 Krav på dialog enligt den så kallade ”Dialogmodellen”

Leverantören ska ha en inledande dialog med representanter från arbetsmarknadsförvaltningen. Syftet är att undersöka leverantörens behov av kompetens för att fullgöra kontraktet. Det kan också handla om andra kompetensbehov hos leverantören som arbetsmarknadsförvaltningen kan bidra till att tillgodose, exempelvis genom att utbilda och matcha personer för anställningar och/eller praktik.

Kontraktsvillkoret ska användas i de upphandlingar där kvantitativa krav *inte* ställs.

Text i upphandlingsdokumentet:
Stockholms stad har en ambition att aktivt bidra till att personer som har svårt att komma in på arbetsmarknaden kommer ut i arbete.

Särskilt kontraktsvillkor:
Den leverantör som tilldelas kontraktet ska inom en månad från avtalstecknandet kontakta Stockholms stads arbetsmarknadsförvaltning för att diskutera förutsättningar för att ta emot praktikanter och personer med behov av olika sysselsättningsfrämjande insatser.

Frågor gällande dialog besvaras och hanteras av arbetsmarknadsförvaltningens Enhet för arbetsgivarsamverkan.
Telefon: 08-508 49 100
E-post: efas@stockholm.se

4.2 Krav på sysselsättning i form av anställning och/eller praktik

Kvantitativa krav ska alltid utformas i samarbete mellan förvaltningar och bolag och arbetsmarknadsförvaltningen. Kravet på sysselsättning ska anpassas i förhållande till avtalets längd, kontraktsvärde och kompetensnivån på de tjänster som avses.

Det finns fyra varianter av kontraktsvillkor med kvantitativa krav. Respektive krav och förutsättningar för att använda det beskrivs nedan.

4.2.1 Särskilt kontraktsvillkor för kvantitativa krav, antal personer

Kravet kan användas vid alla upphandlingar för att ställa kvantitativa krav på ett antal anställningar eller praktikplatser för personer som har svårt att komma in på arbetsmarknaden.

Text i upphandlingsdokumentet:
Stockholms stad har en ambition att aktivt bidra till att personer som har svårt att komma in på arbetsmarknaden kommer ut i arbete. Genom krav på sysselsättningsfrämjande åtgärder bidrar staden till en mer inkluderande arbetsmarknad som ger fler invånare chansen till ett arbete.

Särskilt kontraktsvillkor:
Den leverantör som tilldelas kontraktet ska rekrytera personer som har svårt att komma in på arbetsmarknaden till X anställningar och/eller X praktikplatser genom Stockholms stads Arbetsmarknadsförvaltning i samarbete med Arbetsförmedlingen.

En anställning är antingen tillsvidare, tidsbegränsad (ex. lärling och allmän visstid) eller på prov (provanställning) och är reglerad enligt

Lag (1982:80) om anställningsskydd. Leverantören har personalansvar och arbetsmiljöansvar under anställningen. Varje anställning ska sammantaget motsvara en helårstjänst på heltid som kan fördelas på flera anställningsperioder och personer.

En praktikplats är tre månader på heltid. Praktiken är oavlönad och utgör inget anställningsförhållande med leverantören.

Arbetsmarknadsförvaltningen bistår leverantören med matchning och stöd vid rekryteringen av personer som har sämre förutsättningar på arbetsmarknaden.

Stockholms stads Arbetsmarknadsförvaltning tar fram personer för utbildningsinsatser inom aktuell bransch. Utbildningsinsatserna är yrkesorienterande och fokuserar kring grundläggande kunskaper inom yrkesområdet och finansieras av Arbetsmarknadsförvaltningen. Insatserna innehåller olika certifieringar där så krävs för att utföra arbete på ett riktigt och säkert sätt.

Arbetsmarknadsförvaltningen har handledarutbildningar som erbjuds leverantören kostnadsfritt.

Leverantören ska inom en månad från avtalstecknande kontakta Arbetsmarknadsförvaltningen.

Leverantören ska inom en månad från det att uppdraget påbörjats lämna en skriftlig handlingsplan till beställaren. Handlingsplanen ska innehålla en tidsplan med åtgärder som beskriver hur kontraktsvillkoret ska uppfyllas.

I samband kontraktstidens slut så ska leverantören lämna en redovisning till beställaren. Redovisningen ska innehålla underlag, t.ex. anställningsavtal, som visar att kontraktsvillkoret har uppfyllts.

Den långsiktiga målsättningen med ställda krav är att de rekryterade personerna efter uppdraget erbjuds anställning hos leverantören, hos dennes underentreprenörer eller hos andra företag verksamma inom samma bransch. Det finns dock inget krav på att leverantören ska anställa personerna när uppdraget är avslutat.

Om det hos leverantören finns arbetstagare med företrädesrätt till återanställning enligt 25 och 25a §§ Lag (1982:80) om anställningsskydd (LAS) äger leverantören rätt att uppfylla kontraktsvillkoren genom återanställning.

Vite
Om kontraktsvillkoret inte har uppfyllts utgår ett vite om X SEK per plats och månad.

Frågor besvaras och hanteras av Arbetsmarknadsförvaltningens Enhet för arbetsgivarsamverkan.
Telefon: 08-508 49 100
E-post: efas@stockholm.se

4.2.2 Särskilt kontraktsvillkor för kvantitativa krav i byggentreprenader, antal personer

Detta krav ska användas i byggentreprenader som överstiger tröskelvärdet.

Text till upphandlingsdokumentet:
Stockholms stad har en ambition att aktivt bidra till att personer som har svårt att komma in på arbetsmarknaden kommer ut i arbete. Genom krav på sysselsättningsfrämjande åtgärder bidrar staden till en mer inkluderande arbetsmarknad som ger fler invånare chansen till ett arbete.

Särskilt kontraktsvillkor:
Den entreprenör som tilldelas kontraktet ska rekrytera personer som har svårt att komma in på arbetsmarknaden till två anställningar genom Stockholms stads arbetsmarknadsförvaltning i samarbete med Arbetsförmedlingen.

Med anställning avses en anställning på heltid motsvarande löptiden för kontraktet. Varje anställning ska sammantaget motsvara en heltidstjänst som kan fördelas på flera anställningsperioder och personer. Leverantören har personalansvar och arbetsmiljöansvar under anställningen.

Arbetsmarknadsförvaltningen utbildar valda personer för arbete på byggarbetsplats inom bland annat säkerhet och skydd, arbetsmiljö och miljö/återvinning.

Arbetsmarknadsförvaltningen bistår entreprenören med matchning och stöd vid rekryteringen.

Arbetsmarknadsförvaltningen har handledarutbildningar som erbjuds entreprenören kostnadsfritt.

Rekryterade personer anställs hos entreprenören för kvalitetshöjande arbete på byggarbetsplatsen som till exempel byggvärd, säkerhets- och servicearbete eller annan lämplig uppgift.

Entreprenören ska inom en månad från avtalstecknande kontakta Arbetsmarknadsförvaltningen.

Entreprenören ska inom en månad från det att uppdraget påbörjats lämna en skriftlig handlingsplan till beställaren. Handlingsplanen ska innehålla en tidsplan med åtgärder som beskriver hur kontraktsvillkoret ska uppfyllas.

I samband kontraktstidens slut så ska leverantören lämna en redovisning till beställaren. Redovisningen ska innehålla underlag, t.ex. anställningsavtal, som visar att kontraktsvillkoret har uppfyllts.

Den långsiktiga målsättningen med ställda krav är att de rekryterade personerna efter uppdraget erbjuds anställning hos leverantören, hos dennes underentreprenörer eller hos andra företag verksamma inom samma bransch. Det finns dock inget krav på att leverantören ska anställa personerna när uppdraget är avslutat.

Om det hos leverantören finns arbetstagare med företrädesrätt till återanställning enligt 25 och 25a §§ Lag (1982:80) om anställningsskydd (LAS) äger leverantören rätt att uppfylla kontraktsvillkoren genom återanställning.

Vite
Om kontraktsvillkoret inte har uppfyllts utgår ett vite om X SEK per plats och månad.

Frågor besvaras och hanteras av Arbetsmarknadsförvaltningens Enhet för arbetsgivarsamverkan.
Telefon: 08-508 49 100
E-post: efas@stockholm.se

4.2.3 Särskilt kontraktsvillkor kvantitativa krav, antal timmar, ej ersättning till leverantörer

Kravet kan användas vid alla upphandlingar för att ställa kvantitativa krav på ett visst antal arbetstimmar för personer som har svårt att komma in på arbetsmarknaden. Enligt detta krav ges ingen ersättning till leverantören.

<u>Text i upphandlingsdokumentet</u>:
Stockholms stad har en ambition att aktivt bidra till att personer som har svårt att komma in på arbetsmarknaden kommer i arbete. Genom krav på sysselsättningsfrämjande åtgärder bidrar staden till en mer inkluderande arbetsmarknad som ger fler invånare chansen till ett arbete.

<u>Särskilt kontraktsvillkor</u>:
Den leverantör som tilldelas kontraktet ska anställa och handleda personer som har svårt att komma in på arbetsmarknaden under minst X timmar. Leverantören har personalansvar och arbetsmiljöansvar under anställningen.

Antalet personer kan delas upp under projektets olika skeden för att passa projektplan och leverantörens handledningsmöjligheter.

Stockholms stads Arbetsmarknadsförvaltning tar fram personer för utbildningsinsatser inom aktuell bransch. Utbildningsinsatserna är yrkesorienterande och fokuserar kring grundläggande kunskaper inom yrkesområdet och finansieras av Arbetsmarknadsförvaltningen. Insatserna innehåller olika certifieringar där så krävs för att utföra arbete på ett riktigt och säkert sätt.

Arbetsmarknadsförvaltningen bistår leverantören med matchning och stöd vid rekryteringen.

Arbetsmarknadsförvaltningen har handledarutbildningar som erbjuds leverantören kostnadsfritt.

Leverantören ska inom en månad från avtalstecknande kontakta Arbetsmarknadsförvaltningen.

Leverantören ska inom en månad från det att uppdraget påbörjats lämna en skriftlig handlingsplan till beställaren. Handlingsplanen ska innehålla en tidsplan med åtgärder som beskriver hur kontraktsvillkoret ska uppfyllas.

Den långsiktiga målsättningen med ställda krav är att de rekryterade personerna efter uppdraget erbjuds anställning hos leverantören, hos dennes underentreprenörer eller hos andra företag verksamma inom samma bransch. Det finns dock inget krav på att leverantören ska anställa personerna när uppdraget är avslutat.

Om det hos leverantören finns arbetstagare med företrädesrätt till återanställning enligt 25 och 25a §§ Lag (1982:80) om anställningsskydd (LAS) äger leverantören rätt att uppfylla kontraktsvillkoren genom återanställning.

Vite
Om kontraktsvillkoret inte har uppfyllts utgår ett vite om X SEK per plats och månad.

Frågor besvaras och hanteras av Arbetsmarknadsförvaltningens Enhet för arbetsgivarsamverkan.
Telefon: 08-508 49 100
E-post: efas@stockholm.se

4.2.4 Särskilt kontraktsvillkor kvantitativa krav, antal timmar, ersättning till leverantörer

Detta krav kan användas vid alla upphandlingar för att ställa kvantitativa krav på ett visst antal arbetstimmar för personer som har svårt att komma in på arbetsmarknaden. I detta krav ersätter beställaren leverantören för utnyttjade arbetstimmar.

Text i upphandlingsdokumentet:
Stockholms stad har en ambition att aktivt bidra till att personer som har svårt att komma in på arbetsmarknaden kommer i arbete. Genom krav på sysselsättningsfrämjande åtgärder bidrar staden till en mer inkluderande arbetsmarknad som ger fler invånare chansen till ett arbete.

Särskilt kontraktsvillkor:
Den leverantör som tilldelas kontraktet ska anställa och handleda personer som har svårt att komma in på arbetsmarknaden. Leverantören har personalansvar och arbetsmiljöansvar under anställningen.

För varje nyttjad anställningstimme utgår från beställaren en ersättning till leverantören för att täcka leverantörens lönekostnader för de rekryterade personerna.

Ersättning till leverantören utgår för max X timmar.

Antalet personer kan delas upp under projektets olika skeden för att passa projektplan och leverantörens handledningsmöjligheter.

Stockholms stads Arbetsmarknadsförvaltning tar fram kandidater för utbildningsinsatser inom aktuell bransch. Utbildningsinsatserna är yrkesorienterande och fokuserar kring grundläggande kunskaper inom yrkesområdet och finansieras av Arbetsmarknadsförvaltningen.

Insatserna innehåller olika certifieringar där så krävs för att utföra arbete på ett riktigt och säkert sätt.

Arbetsmarknadsförvaltningen bistår leverantören med matchning och stöd vid rekryteringen.

Arbetsmarknadsförvaltningen har handledarutbildningar som erbjuds leverantören kostnadsfritt.

Leverantören ska inom en månad från avtalstecknande kontakta Arbetsmarknadsförvaltningen.

Leverantören ska inom en månad från det att uppdraget påbörjats lämna en skriftlig handlingsplan till beställaren. Handlingsplanen ska innehålla en tidsplan med åtgärder som beskriver hur kontraktsvillkoret ska uppfyllas.

Den långsiktiga målsättningen med ställda krav är att de rekryterade personerna efter uppdraget erbjuds anställning hos leverantören, hos dennes underentreprenörer eller hos andra företag verksamma inom samma bransch. Det finns dock inget krav på att leverantören ska anställa personerna när uppdraget är avslutat.

Om det hos leverantören finns arbetstagare med företrädesrätt till återanställning enligt 25 och 25a §§ Lag (1982:80) om anställningsskydd (LAS) äger leverantören rätt att uppfylla kontraktsvillkoren genom återanställning.

Vite
Om kontraktsvillkoret inte har uppfyllts utgår ett vite om X SEK per plats och månad.

Frågor besvaras och hanteras av Arbetsmarknadsförvaltningens Enhet för arbetsgivarsamverkan.
Telefon: 08-508 49 100
E-post: efas@stockholm.se

5. Hur ska kraven följas upp?

Varje förvaltning eller bolag ska med stöd av arbetsmarknadsförvaltningen följa upp villkor om sysselsättningsfrämjande åtgärder genom leverantörens skriftliga redovisning. Om det föreligger oklarheter i leverantörens redovisning ska rättelse begäras, för att säkerställa att villkoret är uppfyllt.

6. Stöd i arbetet

6.1 Internt stöd

- **Arbetsmarknadsförvaltningens enhet för arbetsgivarsamverkan**
  För att säkra stadens kompetens kring sysselsättningsfrämjande åtgärder i samband med upphandlingar finns arbetsmarknadsförvaltningens enhet för arbetsgivarsamverkan. Enheten har ett stadsövergripande uppdrag att samordna och följa upp åtgärderna. Uppföljning sker av på vilket sätt staden tillämpar kraven samt i vilken utsträckning enheten kontaktas för råd och stöd.

  Stadens verksamheter har möjlighet att vända sig dit för råd och stöd för att tillämpa och följa upp sysselsättningsfrämjande åtgärder i upphandlingar.
  Enhetens funktionsbrevlåda: efas@stockholm.se
  Telefon 08-508 49 100

- På stadens webbplats finns information till leverantörer och andra intressenter gällande de sysselsättningsfrämjande åtgärderna. Sidan nås via följande länk: https://leverantor.stockholm/sociala-klausuler/.

6.2 Externt stöd

- På Upphandlingsmyndighetens webbplats finns mer att läsa om sysselsättningskrav i upphandlingar och information om andra sociala hänsyn.

  Observera dock att det är de krav/villkor som anges i denna bilaga som ska tillämpas i stadens upphandlingar.

För frågor och synpunkter kring denna tillämpningsanvisning, kontakta enheten för strategiskt inköp, finansavdelningen, stadsledningskontoret, upphandling.slk@stockholm.se.

Stockholms stad

Säkerhetsprogram 2020-2023

Beslutat av kommunfullmäktige 2020-03-23

Innehåll

Om säkerhetsprogrammet **3**

Övergripande mål för stadens säkerhetsarbete **4**

Det som ska skyddas och värnas **5**

Det som hotar **6**

Ett samordnat säkerhetsarbete med tydlig ansvarsfördelning **7**

Ett systematiskt säkerhetsarbete **9**

Fokusområden för säkerhetsarbetet **15**

1. Krisberedskap 15
2. Civilt försvar 20
3. Säkerhetsskydd och informationssäkerhet 21
4. Förebygga olyckor 23
5. Förebygga otillåten påverkan samt hot och våld mot anställda 25

Om säkerhetsprogrammet

Säkerhetsprogrammet beslutas av kommunfullmäktige och slår fast övergripande mål för stadens säkerhetsarbete för åren 2020-2023. Det beskriver hur arbetet ska genomföras och följas upp och anger vilka särskilda fokusområden staden har för säkerhetsarbetet under programperioden. De fem fokusområdena är:

1) Krisberedskap
2) Civilt försvar
3) Säkerhetsskydd och informationssäkerhet
4) Förebygga olyckor samt
5) Hot och våld mot anställda

Programmet gäller alla stadens nämnder och bolagsstyrelser och ska tillsammans med stadens budget ligga till grund för hur stadens alla verksamheter planerar, genomför och utvecklar säkerhetsarbetet.

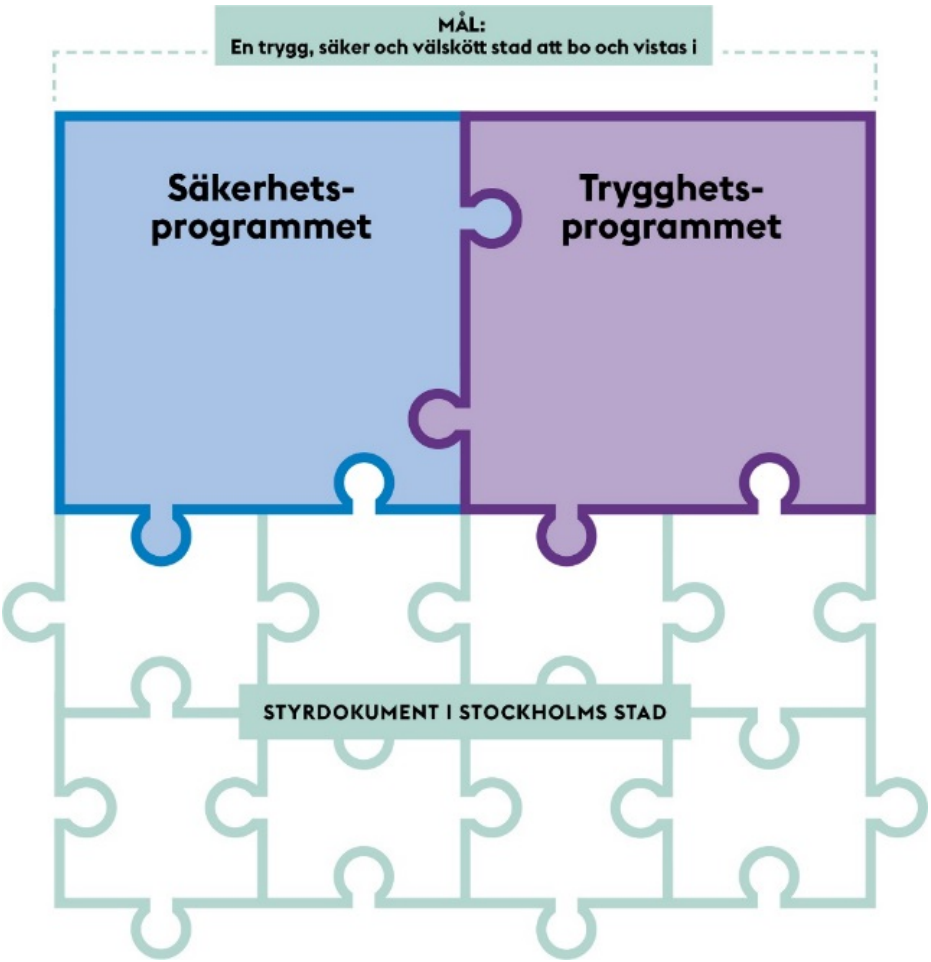

Stadens säkerhetsprogram och stadens trygghetsprogram är sammanlänkade. I trygghetsprogrammet beskrivs stadens brottsförebyggande och trygghetsskapande arbete i praktiken, begreppsramar, ansvar och roller samt inhämtande och analys av data. Tillsammans utgör de bägge programmen övergripande inriktning för stadens arbete med att nå målet om en trygg, säker och välskött stad att bo och vistas i.

Staden har en hög ambition för säkerhetsarbetet och arbetet utgår från lagstiftning samt de överenskommelser som finns mellan staten och kommunerna om krisberedskap och civilt försvar. Som grund för arbetet finns också strategier och vägledningar som tagits fram på både nationell och regional nivå.

Genom säkerhetsprogrammet utövas övergripande styrning av stadens åtaganden inom ramen för lagen (2006:544) om kommuners och landstings åtgärder inför och vid extraordinära händelser i fredstid och höjd beredskap. Säkerhetsprogrammet utgör också Stockholms stads styrdokument för arbetet med krisberedskap samt innehåller en beskrivning av stadens arbete med övergripande samordning av det olycksförebyggande arbetet i enlighet med lagen (2003:778) om skydd mot olyckor.

Som stöd för det praktiska arbetet finns även kompletterande tillämpningsanvisningar. En uppdaterad förteckning över dessa finns på stadens intranät. Nämnder och bolagsstyrelser ansvarar för att hålla sig uppdaterade om gällande anvisningar och för att följa innehållet i dessa. Programmets anvisningar fastställs av stadsdirektören tillika VD för Stockholms Stadshus AB.

Övergripande mål för stadens säkerhetsarbete

Stockholm är en trygg, säker och välskött stad att bo och vistas i är det övergripande målet för stadens samlade trygghets- och säkerhetsarbete.

Stadens förmåga att förutse, förebygga och motstå samhällsstörningar ska vara stark. När en oönskad händelse ändå inträffar ska staden vidta rätt åtgärder i tillräcklig utsträckning för att minimera dess konsekvenser, upprätthålla samhällsviktig verksamhet samt säkerställa en snar återgång till

normalläge. Allmänheten och andra aktörer ska ha hög tillit och tilltro till staden.

Staden bedriver ett målmedvetet säkerhetsarbete och en väletablerad samverkan med andra aktörer, exempelvis räddningstjänst, Polismyndigheten och andra myndigheter, regionala aktörer, näringsliv och civilsamhället, är en naturlig del av arbetet och bidrar till att både risken för och konsekvenserna av samhällsstörningar minskar i hela Stockholm.

Det som ska skyddas och värnas

Säkerhetsarbetet i staden bedrivs för att skydda och värna individens trygghet och säkerhet, stadens funktionalitet, grundläggande värden samt miljö och egendom.

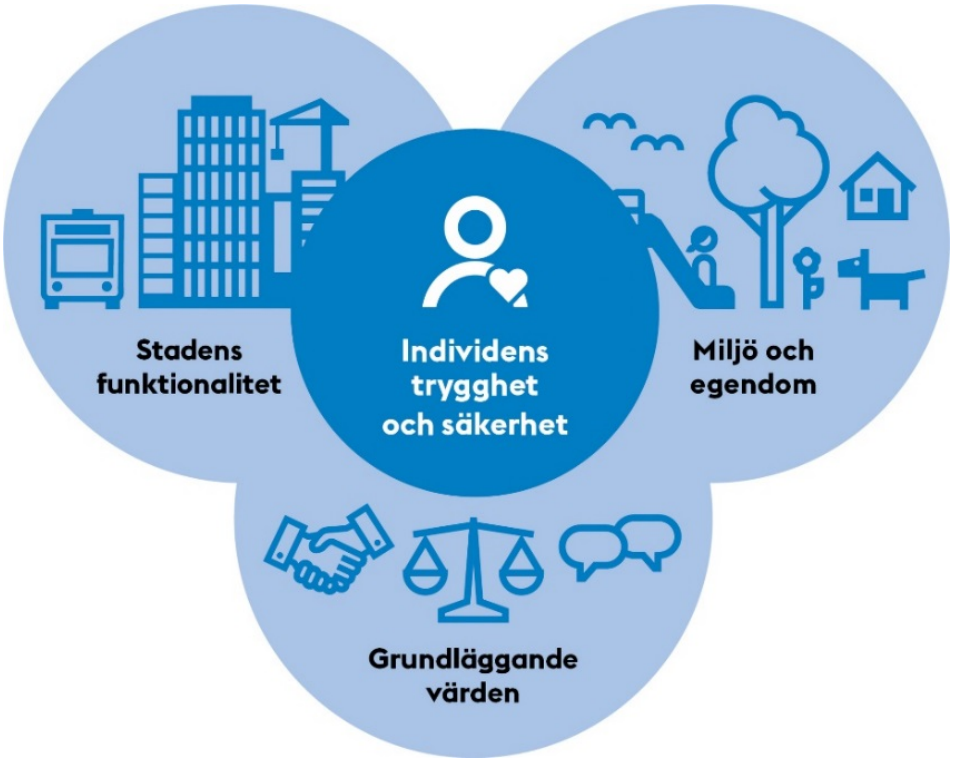

Individens trygghet och säkerhet utgör kärnan i arbetet. Stadens säkerhetsarbete handlar direkt eller indirekt om att skydda och värna de som bor och vistas i Stockholm.

Stadens funktionalitet handlar om att vårt samhälle måste fungera även när det utsätts för störningar. Det gäller särskilt *samhällsviktig verksamhet*. Stadens egen verksamhet samt den som utförs på uppdrag av staden ska kunna bedrivas i så stor utsträckning som möjligt utan driftstörningar, med så få olyckshändelser, skadegörelser och sabotage som möjligt.

Samhällsviktig verksamhet

Med samhällsviktig verksamhet menas verksamhet där störningar i eller bortfall av verksamheten kan orsaka en kris i samhället. Samhällsviktig verksamhet kan även vara en verksamhet som behövs för att hantera en potentiell eller pågående kris.

Med stadens politiska uppdrag följer ett ansvar att värna de grundläggande värden som samhället vilar på: demokrati, rättssäkerhet och mänskliga fri- och rättigheter. Att värna dessa grundläggande värden är en förutsättning för att invånare, besökare och olika aktörer i staden ska kunna ha förtroende för stadens verksamheter och dess myndighetsutövning. Det kan också stärka förtroendet och tilliten i samhället i stort och mellan människor. Staden ska verka för att upprätthålla det öppna samhället.

Säkerhetsarbetet i staden innefattar också att förebygga och begränsa skador på miljö och egendom. Med det menas skador på mark, vatten, fysisk miljö, biologisk mångfald, värdefulla natur- och kulturmiljöer samt kulturarv. Med egendom avses fast och lös egendom.

Det som hotar

Ett förändrat omvärldsläge parallellt med en ständig teknisk utveckling har ställt säkerhetsfrågorna i starkt fokus. Hot- och riskbilder i samhället förändras och påverkas av samhällsutvecklingen både lokalt, regionalt, nationellt och internationellt. Nya globala aktörer försöker hävda sig på världsarenan och gör säkerhetsmiljön mer oberäknelig. Hoten har blivit mer komplexa och en händelse i en del av världen kan få följdverkningar i en annan. Känsligheten för störningar i viktiga samhällsfunktioner ökar i takt med den tekniska

utvecklingen och hur tekniken används i samhället. Att avgöra om medvetna, antagonistiska handlingar ligger bakom en störning kan vara svårt. Dagens informations- och kommunikationsmönster präglas av snabbhet, föränderlighet och transparens. Information och desinformation som publiceras på andra sidan jorden är i samma sekund tillgänglig här. Medvetna informationspåverkanskampanjer kan genomföras för att skapa misstro och rubba förtroendet för samhällets aktörer och för att urholka tilliten människor emellan.

I egenskap av huvudstad och landets ekonomiska, politiska, kulturella och mediala centrum kan Stockholm antas vara särskilt utsatt för antagonistiska hot, terrorattentat och dödligt våld. I Stockholm finns en rad verksamheter mot vilka angrepp kan få allvarliga konsekvenser, inte bara för staden utan också för Sverige.

Inom Stockholms geografiska område finns även risker och sårbarheter som kan sägas vara typiska för storstaden. De som är kopplade till befolkningsmängd och befolkningstäthet, infrastruktur, sociala skillnader, folksamlingar och evenemang är särskilt framträdande. Utöver dessa risker är ett förändrat klimat ett reellt hot, inte bara i storstadsområden utan i hela landet, och som påverkar många centrala funktioner i samhället.

Oavsett vad störningarna i samhället beror på behöver staden ha motståndskraft och robusthet mot de mest framträdande riskerna.

Ett samordnat säkerhetsarbete med tydlig ansvarsfördelning

Samordning och helhetstänk krävs för att säkerställa att stadens samlade resurser används i relation till de mest framträdande behoven. En tydlig ansvarsfördelning mellan central och lokal nivå och mellan olika funktioner i verksamheten är också en förutsättning för ett effektivt säkerhetsarbete. Principerna om ansvar, närhet och likhet ska användas som vägledning för arbetet vid en krissituation.

Ansvarsprincipen - De som ansvarar för en verksamhet under normala förhållanden gör det också under en kris. Det ingår även att vid behov initiera och bedriva samverkan.

Likhetsprincipen - Under en kris ska organisation och lokalisering så långt som det är möjligt fungera på samma sätt som vid normala förhållanden.

Närhetsprincipen - En kris hanteras där den inträffar, av de närmast berörda och ansvariga. Detta hindrar inte verksamheten från att samverka och söka hjälp för att hantera krisen.

En utveckling av likhets- och närhetsprinciperna diskuteras nationellt med förslag om ett större fokus på samverkan och handling. För stadens del ingår detta redan i krishanteringen då handling går före passivitet och samverkan redan idag utgör en naturlig del av allt säkerhetsarbete.

Säkerhetsarbetet i Stockholms stad ska bedrivas på såväl central som lokal nivå. Den centrala nivån utgörs av kommunstyrelsen och den lokala nivån utgörs av bolagsstyrelser, stadsdels- och facknämnder.

Central nivå

Den centrala nivån ska inrikta, samordna, stödja, följa upp och utveckla stadens samlade säkerhetsarbete utifrån kunskap om de mest framträdande utmaningarna och behoven på övergripande nivå.

Kommunstyrelsen har det övergripande ansvaret för stadens säkerhet och för att lagstiftningen på området efterlevs. På central nivå ska det finnas ett rådgivande säkerhetsråd för de risk- och säkerhetsfrågor som kräver stadsövergripande samordning.

Lokal nivå

Nämnder och bolagsstyrelser har ett långtgående ansvar som sträcker sig över säkerhetsarbetet inom det egna verksamhetsområdet. Stadsdelsnämnder har även ett ansvar för samordningen av säkerhetsarbetet inom respektive geografiskt område (se vidare sid.12). Varje verksamhet ska säkerställa att arbetet kan bedrivas på ett fullgott sätt i enlighet med gällande lagstiftning och andra relevanta riktlinjer, handlingsprogram och anvisningar samt att det finns kompetenser och resurser tillgängliga i den utsträckning som krävs. Samtliga nämnder

och bolagsstyrelser ska ha en utsedd säkerhetssamordnare som ansvarar för att samordna och förankra säkerhetsarbetet. Alla nämnder och bolagsstyrelser ska också ha en utsedd informationssäkerhetssamordnare.

Chefer i staden har ett särskilt ansvar för att säkerställa att programmets innehåll omsätts till handling och utveckling. Chefer ska säkerställa att medarbetare rapporterar oönskade händelser i stadens incidentrapporteringssystem.

Alla medarbetare i staden ska bidra i stadens säkerhetsarbete genom att uppmärksamma risker i verksamheten och agera förebyggande för att minska dem. Inträffade tillbud, skador, hot eller andra störningar i verksamheten rapporteras omgående så att nödvändiga åtgärder kan vidtas.

Ett systematiskt säkerhetsarbete

Oavsett fokusområde och verksamhetsområde är systematik i säkerhetsarbetet nyckeln.

Säkerhetsarbetet ska i så stor utsträckning som möjligt integreras i stadens ordinarie styr- och ledningsmodell. Nämnder och bolagsstyrelser ska i samband med ordinarie verksamhetsplanering formulera egna mål och aktiviteter med utgångspunkt i säkerhetsprogrammet, stadens budget och den verksamhetsspecifika risk- och sårbarhetsanalysen (se nedan). Mål och aktiviteter ska på ett tydligt sätt leda till utveckling av det egna säkerhetsarbetet och bidra till den övergripande måluppfyllelsen. Uppföljning ska genomföras inom ramen för den ordinarie uppföljningen av kommunfullmäktiges mål och budget. Nämnder och bolagsstyrelser ska bidra till goda beslutsunderlag genom rapportering av händelser, incidenter och lägesbilder.

Säkerhetsarbetet ska bedrivas med utgångspunkt i genomtänkta metoder, gemensamma mål och dokumenteras, följas upp samt utvecklas löpande. Rutiner och planer ska vara kända och lättillgängliga i verksamheten. Utbildning och kompetenshöjande insatser är viktiga delar i utvecklingen av säkerhetsarbetet i staden.

I det systematiska säkerhetsarbetet ska risk- och sårbarhetsanalyser, omvärldsbevakning, kommunikation samt samverkan och geografiskt områdesansvar genomsyra och vara integrerade delar i arbetet.

Risk- och sårbarhetsanalys (RSA)

Utgångspunkten för ett systematiskt säkerhetsarbete är att ha fokus på det som är verksamhetens bidrag till det som ska skyddas och värnas. Därför ska säkerhetsarbetet i stadens alla verksamheter utgå från aktuella och verksamhetsanpassade risk- och sårbarhetsanalyser (RSA). Även tematiska RSA:er kan vid behov genomföras för särskilda risker.

Stadens arbete med RSA ska vara strategiskt, förankrat och bidra till långsiktig utveckling, kontinuitetsplanering och direkta åtgärder i verksamheten. RSA-arbetet ska vara koordinerat med andra styr- och uppföljningsprocesser. Verksamhetsspecifika RSA:er ska genomföras i enlighet med centrala anvisningar och användas för prioritering, inriktning och samordning av säkerhetsarbetet inom respektive nämnd och bolagsstyrelses ansvarsområde likväl som för stadsövergripande prioritering, inriktning och samordning.

Risk- och sårbarhetsanalysen ska utgå från en bedömning av hur kritiska verksamheternas åtaganden är för det som säkerhetsarbetet ska skydda och värna. Därefter ska nämnder och bolagsstyrelser identifiera hot, risker och sårbarheter i sina respektive verksamheter och löpande vidta åtgärder. Detta för att minska både sannolikheten för att oönskade händelser ska inträffa och konsekvenserna om de ändå skulle göra det.
Som ett sista steg ska en beroendeanalys genomföras och kontinuitetsplaner upprättas för kritiska beroenden, som exempelvis bemanning, elektricitet och telekommunikation. Fler steg kan läggas till i stadens RSA-arbete om det anses relevant för en samlad och ökad förmågeutveckling.

Varje nämnd och bolagsstyrelse ska ha en aktuell och långsiktig handlingsplan för de mest framträdande riskerna i verksamheten. Åtgärder kopplade till dessa risker ska integreras i verksamhetens ordinarie verksamhetsplanering.

Kommunstyrelsen ska varje mandatperiod ta fram en aggregerad RSA för staden som helhet. Den stadsövergripande

RSA:n baseras på underlagen från nämnder och bolagsstyrelser, men ska ha ett särskilt fokus på övergripande risker.

Omvärldsbevakning

En viktig del i det systematiska säkerhetsarbetet är att bevaka och analysera händelser, trender, värderingar samt ny forskning och utveckling för att se hur de kan påverka stadens verksamhet. Syftet med proaktiv omvärldsbevakning av säkerhetsrelaterade frågor är att staden ska stå bättre rustad både för att kunna agera vid en plötsligt uppkommen störning eller kris och för att möta framtidens utmaningar. Nämnder och bolagsstyrelser ansvarar för att bevaka, analysera och proaktivt agera utifrån den utveckling som har betydelse för den egna verksamheten. Det ingår även att kontinuerligt inhämta information som har bäring på det egna säkerhetsarbetet från andra relevanta myndigheter och aktörer.

Som stöd i det lokala säkerhetsarbetet ska kommunstyrelsen förse nämnder och bolagsstyrelser med sammanställd statistik samt de stadsövergripande lägesbilder på både kort och längre sikt som är resultatet av den omvärldsbevakning som sker centralt. Nämnder och bolagsstyrelser ansvarar för att relevant information sprids till berörda i den egna organisationen. Stadsdelsnämnderna ska använda lägesbilderna som underlag för att utöva det geografiska områdesansvaret (se nedan). Nämnder och bolagsstyrelser ska bidra med relevant information till de övergripande lägesbilderna.

Kommunikation

Kommunikation ska ingå som en självklar och integrerad del i allt säkerhetsarbete, på lokal såväl som på central nivå. Kommunikationsperspektivet ska finnas med i det förebyggande arbetet och därefter genom alla faser av en oönskad händelse.

Kommunikation kan användas för att

- väga in människors perspektiv i stadens planering för och hantering av en oönskad händelse och identifiera behov som staden och dess verksamheter behöver möta,
- höja kunskapen om risker i staden och vad staden, andra aktörer och enskilda individer gör och kan göra för att förebygga oönskade händelser,
- bidra till tydlighet och ge vägledning i samband med en oönskad händelse.

All kommunikation, både i vardagen och vid oönskade händelser, ska sträva efter att bygga förtroendefulla relationer med stockholmarna. I arbetet med att möta antagonistisk informationspåverkan har kommunikation en särskilt viktig roll. Att staden är trovärdig i sin kommunikation har stor betydelse för hur stockholmarna agerar utifrån de budskap som staden förmedlar. Staden ska alltid vara tydlig som avsändare och den information som förmedlas ska vara korrekt, saklig och aktuell.

Vid oönskade händelser och kriser ställs särskilda krav på snabb, samordnad och kontinuerlig kommunikation som baseras på fakta om den aktuella situationen. Kommunstyrelsen har det övergripande ansvaret för denna samordning, liksom för koordinerad kommunikation utifrån stadsövergripande risk- och lägesbilder.

Ansvarsprincipen gäller också för kommunikation. Den verksamhet som ansvarar för kommunikationen under normala förhållanden gör det också under en kris. Nämnder och bolagsstyrelser ska löpande identifiera möjligheter till och behov av kommunikation för att höja den egna verksamhetens och allmänhetens beredskap inför oönskade händelser och för att stärka deras möjligheter till egna åtgärder under och efter oönskade händelser. Nämnder och bolagsstyrelser, och även staden som helhet, ska också informera om de risker som den egna verksamheten inrymmer eller kan orsaka så att människor kan förhålla sig till dessa risker i sin vardag.

Nämnder och bolagsstyrelser ska initiera och bedriva kommunikationssamverkan utifrån behov och möjligheter som identifieras i den egna verksamheten. Kommunstyrelsen har ansvaret för att identifiera kommunikationsbehov som ingen enskild verksamhet har ett tydligt ansvar för och säkerställa att

dessa behov möts genom samverkan inom staden och med andra aktörer.

Samverkan och geografiskt områdesansvar

Samhällsutmaningarnas omfattning och komplexitet gör att varje enskild verksamhet eller aktör ofta har begränsat handlingsutrymme att agera på egen hand. Därför är det av största vikt att det finns en väl fungerande samverkan både till vardags och i händelse av kris. Det gäller både internt mellan stadens olika verksamheter och externt med andra relevanta samhällsaktörer. Inom staden läggs grunden för en effektiv samverkan och erfarenhetsutbyte genom regelbundna och centralt samordnade nätverksmöten för säkerhetssamordnare. Samverkan mellan stadens verksamheter initieras också med utgångspunkt i specifika behov inför och under händelser och kriser.

För att nå målet om en trygg, säker och välskött stad är samverkan med externa aktörer, som exempelvis Polismyndigheten, andra myndigheter, regionala och lokala aktörer, näringsliv och civilsamhälle, en nyckelfaktor och samverkansformerna behöver ständigt utvecklas. Det gäller på både lokal och central nivå i staden.

Staden har ett lagreglerat *geografiskt områdesansvar* som täcker stadens geografiska område.

Geografiskt områdesansvar

Effektiv krishantering kräver samordning och samverkan. Berörda aktörer måste försäkra sig om att de har samma uppfattning om vad som har hänt, hur krisen kan komma att utvecklas, vilken inriktning de bör ha för sina åtgärder och vilka prioriteringar som bör göras. Aktörerna är beroende av information från varandra för att kunna genomföra sina uppgifter på ett ändamålsenligt sätt. Den information som förmedlas till allmänheten och medierna måste vara samstämmig. Det geografiska områdesansvaret handlar om att få till stånd denna samordning och samverkan.

I staden har stadsdelsnämnderna motsvarande geografiska områdesansvar inom sina respektive nämndområden. Med det geografiska områdesansvaret följer ett ansvar att samordna alla relevanta aktörer – exempelvis myndigheter, näringsliv eller

frivilligorganisationer – inom stadens eller stadsdelsnämndsområdets gränser före, under och efter en oönskad händelse eller under höjd beredskap.

Stockholms stad är i många aspekter ett komplext geografiskt område med en omkringliggande region där de olika geografiska områdena och dess aktörer har stora beroenden till varandra. Det geografiska områdesansvaret kan vara kommunalt och regionalt, ibland även nationellt, på samma gång. Därför har Stockholmsregionens aktörer som har en roll i en samhällsstörning kommit överens om att samverkan mellan aktörerna i huvudsak sker inom ramen för det regionala forumet *Samverkan Stockholmsregionen (SSR)* oavsett i vilken kommun eller typ av verksamhet störningen inträffar.

Samverkan Stockholmsregionen (SSR)

Samverkan Stockholmsregionen (SSR) är en avtalsorganisation som drivs gemensamt av ett 40-tal samhällsaktörer i regionen, inklusive länets samtliga kommuner. Målet är att skapa trygghet, säkerhet och effektiv hantering av samhällsstörningar i regionen – i vardag, kris och höjd beredskap. Aktörerna utvecklar tillsammans förmågan att inrikta och samordna samhällets resurser i både planerade och hastigt uppkomna händelser.

Inom SSR har aktörerna gemensamt arbetat fram rutiner och arbetssätt för samordning och inriktning vid oönskade händelser. Staden ska följa de rutiner och arbetssätt som är fastställda inom ramen för SSR och aktivt delta och vara pådrivande i utvecklingen av arbetet. Kommunstyrelsen ansvarar för samordning av stadens engagemang inom SSR.

Fokusområden för säkerhetsarbetet

Stadens samlade säkerhetsarbete omfattar många delar och behöver bedrivas med utgångspunkt i den egna verksamhetens specifika risker, sårbarheter och behov.

Övergripande ska säkerhetsarbetet fokusera på fem sammanlänkade områden:

1. *Krisberedskap*
2. *Civilt försvar*
3. *Säkerhetsskydd och informationssäkerhet*
4. *Förebygga olyckor*
5. *Förebygga otillåten påverkan samt hot och våld mot anställda*

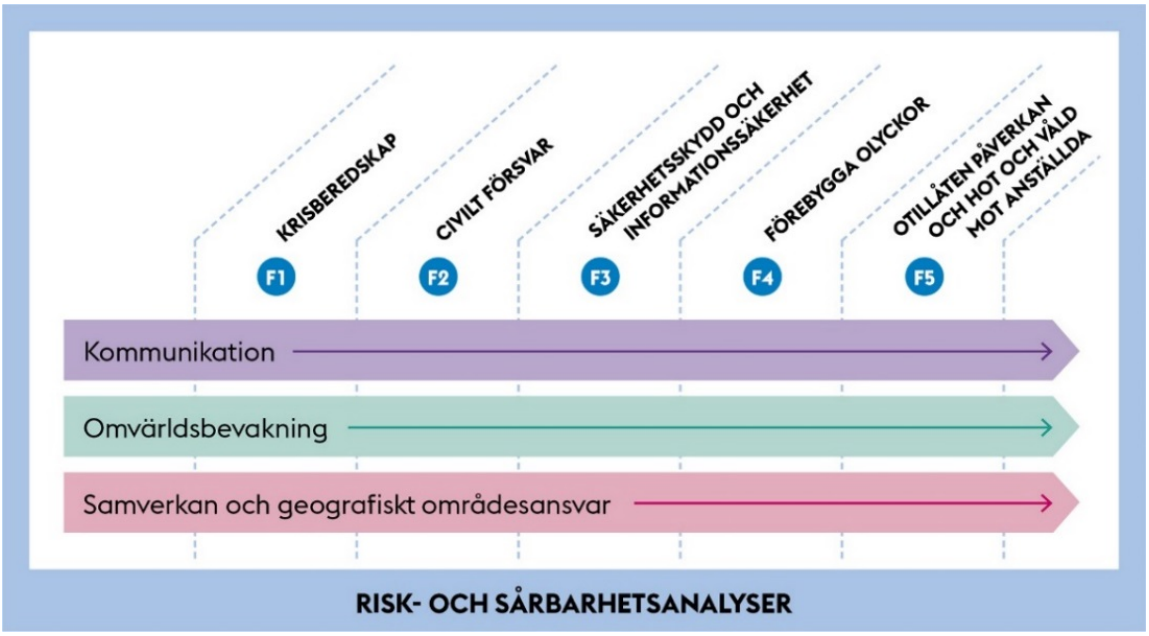

Illustrationen visar hur det systematiska arbetet och de fem fokusområdena hänger ihop.

1. Krisberedskap

Krisberedskap handlar för en kommun om att upprätthålla verksamheten även vid oönskade händelser som är utanför det vanliga och vardagliga. Detta uppnås genom förebyggande åtgärder samt god krishanteringsförmåga när något oönskat ändå händer. Med krishanteringsförmåga avses att genomföra

de åtgärder som krävs för att avhjälpa, skydda och lindra effekterna av det inträffade.

Mål för fokusområde Krisberedskap

Staden står emot störningar och upprätthåller samhällsviktig verksamhet även vid svåra påfrestningar. Oönskade händelser förebyggs och staden är väl förberedd att hantera och lära av de händelser som ändå inträffar. Hanteringen sker med bibehållet eller stärkt förtroende från allmänheten.

Stadens arbete för ökad krisberedskapsförmåga

Stockholms stad ska ha god förmåga att förebygga och hantera oönskade händelser och det kräver ett aktivt och välförankrat arbete såväl *före*, *under* som *efter* sådana händelser. Krisberedskapsförmåga skapas i alla stadens verksamheter och ska vara en integrerad del av den ordinarie verksamheten.

Vissa oönskade händelser innebär eller riskerar att innebära konsekvenser som inte kan hanteras inom ordinarie organisation. För hantering av sådana händelser ska nämnder och bolagsstyrelser ha en utsedd krisledningsorganisation. Som stöd för krisledningens arbete ska det finnas en uppdaterad och känd krisledningsplan samt en planering för uthållighet.

Det förebyggande arbetet har sin grund i verksamheternas RSA:er (se sid 10) och andra eventuella risk- och lägesbilder som finns i stadens verksamheter eller är sammanställda av andra samhällsaktörer. Kontinuerlig informationsinhämtning från andra relevanta myndigheter och aktörer är en nyckelfaktor för ökad förmåga att förebygga och hantera oönskade händelser.

För kritiska beroenden och/eller samhällsviktig verksamhet som bedrivs i extern regi ska nämnder eller bolagsstyrelser i sin kravställning säkerställa motsvarande säkerhetsnivå som om verksamheten bedrivits i egen regi.

Nämnder och bolagsstyrelser ska regelbundet höja den egna förmågan genom utbildningar och övningar och följa en centralt fastställd utbildnings- och övningsplan. Nämndens och bolagsstyrelsens krisledningsorganisation ska övas årligen.

Styr-el är en nationell planeringsprocess som handlar om att ta fram underlag för att kunna prioritera samhällsviktiga el-användare vid en manuell förbrukningsfrånkoppling. I planeringsprocessen för styr-el ska de nämnder och bolagsstyrelser som berörs involveras och bidra i enlighet med de instruktioner som anges för respektive planeringsprocess.

När en oönskad händelse inträffar ska stadens krishantering vara snabb, tillräcklig och uthållig. Hanteringen ska ske med utgångspunkt i väldokumenterade och inövade planer och instruktioner som ska vara kända och lättillgängliga hos samtliga nämnder och bolagsstyrelser.

Samverkan med interna och externa aktörer ska alltid övervägas när en oönskad händelse inträffar, exempelvis samverkan inom SSR. Staden ska ha en planering och rutiner för samverkan med civilsamhälle och näringsliv inför, under och efter en kris.

För att stadens krishantering ska kunna initieras snabbt krävs ständig beredskap. På både central och lokal nivå finns därför funktioner som alltid är i tjänst. Det ska också finnas dokumenterade, kända och övade larmvägar och inkallningssystem både centralt och lokalt. Staden ska när som helst på dygnet också kunna erbjuda krisstöd till de som bor och vistas i staden. Det betyder att stadsdelsnämnderna ska ha en beredskap och organisation för att inom sitt geografiska område erbjuda krisstöd. För händelser som inträffar utanför kontorstid åligger detta ansvar socialnämnden fram till dess att operativt ansvar kan övertas av berörd stadsdelsnämnd.

Eskaleringsnivåer i staden

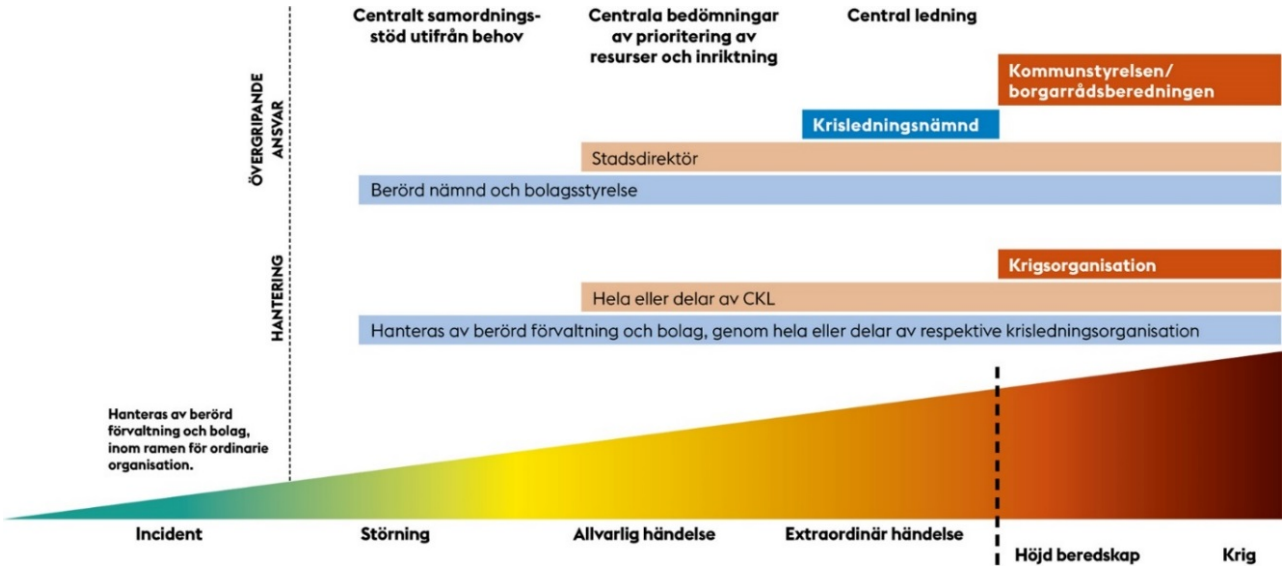

Modell över eskaleringsnivåer och grad av central samordning

Eskaleringsnivåer i staden

Stadens krishantering utgår från tre nivåer: **störning, allvarlig händelse** och **extraordinär händelse**. Nivåerna går i varandra och ska ses som riktvärden på en ökande skala snarare än exakt avgränsade steg. Den främsta skillnaden är graden av central samordning och ledning. Det centrala samordningsbehovet är exempelvis större vid en allvarlig händelse än vid en störning

Störning är företeelser och händelser som hotar eller skadar det som ska skyddas i samhället och kan i regel hanteras inom verksamheternas ordinarie organisation.

En **allvarlig händelse** är en oönskad händelse som kräver en stadsövergripande samordning och/eller centrala bedömningar och prioriteringar av resurser.

Med **extraordinär händelse** avses en oönskad händelse som innebär en allvarlig störning eller överhängande risk för en allvarlig störning i viktiga samhällsfunktioner och kräver skyndsamma insatser från staden. Det är krisledningsnämndens ordförande som bedömer att en händelse är extraordinär.

Höjd beredskap innebär att totalförsvaret aktiveras för att förbereda Sverige för krig. Det är regeringen som fattar beslut om höjd beredskap om Sverige är i krigsfara eller om det är krig i vårt närområde. Höjd beredskap är antingen skärpt beredskap eller högsta beredskap. Om Sverige befinner sig i krig råder **högsta beredskap**.

Situationer som bedöms kräva centrala prioriteringar av resurser och en central inriktning ska samordnas av stadens centrala krisledning (CKL). CKL styrs av en instruktion som beskriver hur arbetet ska organiseras för att möjliggöra en samordnad hantering.

CKL ska i sin tur hålla krisledningsnämndens ordförande informerad. Om ordförande bedömer att händelsen är *extraordinär* har krisledningsnämnden möjlighet att ta över hela eller delar av andra nämnders ansvarsområden, för att kunna omfördela resurser och effektivisera hanteringen. Den centrala samordningen har då övergått till central ledning. Stadens bolag är egna juridiska personer och förväntas ingå i arbetet där de omfattas, har ett ansvar och kan bidra till lösningar.

Om regeringen beslutar om *höjd beredskap* ska staden förhålla sig till beslutet på det sätt som anges i beslutet.

Om Sverige befinner sig i *krig* gäller per automatik *högsta beredskap* och då tillämpas särskild lagstiftning. Kommunfullmäktige kan till exempel uppdra åt kommunstyrelsen eller borgarrådsberedningen att handha förvaltning eller verksamhet som annars ankommer annan nämnd. Kommunstyrelsen har även möjlighet att besluta i fullmäktiges ställe i ett ärende som inte kan anstå.

För att lära av inträffade händelser ska nämnder och bolagsstyrelser dokumentera och låta utvärdera den egna hanteringen och därefter vidta lämpliga förbättringsåtgärder.

Kommunstyrelsen ska låta utvärdera samtliga oönskade händelser där den centrala krisledningen varit aktiverad.

2. Civilt försvar

Civilt försvar och militärt försvar utgör tillsammans Sveriges totalförsvar och är all den verksamhet som behövs för att förbereda Sverige för krig. År 2015 beslutade riksdagen att Sverige ska återuppta planeringen för ett modernt totalförsvar för att kunna hantera de utmaningar och hot som följer av det säkerhetspolitiska läget. Kommunerna är viktiga aktörer i återuppbyggnaden av det civila förvaret. Civilt försvar tar sin utgångspunkt i och är en förlängning och förstärkning av samhällets krisberedskap och syftar till att inför och under höjd beredskap samt under krig värna befolkningen, säkerställa de viktigaste samhällsfunktionerna samt bidra till Försvarsmaktens förmåga att möta ett väpnat angrepp.

Mål för fokusområde Civilt försvar

Stadens planering för stärkt civilförsvarsförmåga håller hög takt och bidrar till robusthet. Arbetet sker i samverkan med andra aktörer.

Stadens arbete för stärkt civilförsvarsförmåga

Staden ska ta sitt ansvar för planeringen av ett stärkt civilt försvar och planeringstakten ska vara hög. Detta innebär att nämnder och bolagsstyrelser ska utveckla de mest prioriterade delarna av sin verksamhet så att de ska kunna fortsätta utan avbrott även om samhället utsätts för mycket svåra påfrestningar. Det handlar till stor del om att säkerställa en robust verksamhet, och ska därför ses som ytterligare en dimension och förstärkning av krisberedskaps- och säkerhetsskyddsarbetet. De förmågor som staden bygger upp för att klara höjd beredskap kommer även att komma stockholmarna till nytta vid andra, mindre påfrestande samhällsstörningar.

Utöver detta handlar civilt försvar om att planera för särskilda uppgifter kopplade till höjd beredskap, såsom ransonering, nödvändig försörjning till befolkningen och att i övrigt kunna medverka i åtgärder som är viktiga för Sveriges funktionalitet, exempelvis genom stöd till Försvarsmakten. Kommunstyrelsen har det övergripande ansvaret för att initiera dessa uppgifter. Samtliga nämnder och bolagsstyrelser ska bidra till planeringsprocessen för civilt försvar.

Att utveckla den generella kompetensen om totalförsvaret i staden samt att utveckla och bredda stadens systematiska

säkerhetsskyddsarbete är särskilt utpekade områden för planeringsarbetet. Prioriterad samhällsviktig verksamhet och hur staden ska vara organiserad och bemannas vid höjd beredskap är andra områden som omfattas. Staden ska aktivt delta i relevanta total- och civilförsvarsövningar. Ett särskilt stadsövergripande projekt för stadens planering för civilt försvar löper under programperioden och styrs och leds av stadsdirektören. Alla övergripande frågor som omfattas av planeringen för civilt försvar inryms i och samordnas av projektet.

3. Säkerhetsskydd och informationssäkerhet

Säkerhetsskydd handlar om att skydda säkerhetskänslig verksamhet mot antagonistiska hot som spioneri, sabotage, terroristbrott och andra brott som kan hota verksamheten eller som kan ge allvarliga konsekvenser för Sveriges säkerhet samt skydd i andra fall av säkerhetsskyddsklassificerade uppgifter. Med säkerhetskänslig verksamhet menas verksamhet som är av betydelse för Sveriges säkerhet eller som omfattas av ett för Sverige förpliktande internationellt åtagande om säkerhetsskydd.

Med informationssäkerhet avses upprätthållande och skydd av informationens konfidentialitet, tillgänglighet och riktighet.

Mål för fokusområde Säkerhetsskydd och informationssäkerhet

Staden bedriver ett systematiskt och väl utvecklat säkerhetsskyddsarbete som bland annat skyddar mot terroristbrott. Vidare bedrivs ett systematiskt och riskbaserat informationssäkerhetsarbete så att stadens informationstillgångar hanteras och skyddas på ett tillfredställande sätt.

Stadens arbete med att bygga ett robust säkerhetsskydd och informationssäkerhet

Stockholms stad ska ha ett robust skydd mot brott som kan hota Sveriges och därmed också stadens säkerhet. Staden ska skydda verksamhet som är säkerhetskänslig och uppgifter som rör Sveriges säkerhet och därmed omfattas av sekretess enligt offentlighets- och sekretesslagen (2009:400).

Varje verksamhet ska inom ramen för den verksamhetsspecifika RSA:n bedöma om de har information, IT-system, rutiner, personal, lokaler, anläggningar och liknande som kräver skydd med hänsyn till Sveriges säkerhet. Berörda nämnder och bolagsstyrelser ansvarar för att säkerhetsskyddslagstiftningen och stadens riktlinjer för säkerhetsskyddsarbete följs, att rutiner och arbetssätt utvecklas och att samverkan sker så att säkerhetsskyddet är likvärdigt oavsett var verksamheten bedrivs. Säkerhetsskyddsperspektivet ska vara integrerat som en naturlig del av olika processer.

Berörda nämnder och bolagsstyrelser, i enlighet med ovan, ska ha en uppdaterad, verksamhetsspecifik säkerhetsskyddsanalys. Säkerhetsskyddsanalysen utgör underlag för beslut om vilka skyddsåtgärder som ska vidtas.
Stockholms stad ska alltid ha en aktuell, stadsövergripande säkerhetsskyddsanalys som fastställts av stadsdirektören. Stadsdirektören beslutar om stadsövergripande säkerhetsskyddsfrågor som enligt säkerhetsskyddsreglerna ankommer på verksamhetsutövarens högsta chef att avgöra.

De säkerhetsskyddsåtgärder som vidtas ska säkerställa informationssäkerhet, fysisk säkerhet och personalsäkerhet i enlighet med bestämmelserna i säkerhetsskyddslagen (2018:585).

Alla nämnder och bolagsstyrelser ska följa de rutiner som finns för att kunna bedriva ett effektivt säkerhetsskydd inom den egna verksamheten samt för säkerhetsskyddade upphandlingar.

Incidenter och annan säkerhetshotande verksamhet ska utan dröjsmål rapporteras till stadens säkerhetsskyddschef.

Säkerhetsskyddsarbetet ska samordnas av stadens säkerhetsskyddschef. Det samordnande uppdraget innefattar att ge stöd till berörda nämnder och bolagsstyrelser.

Vid upphandlingar ska nämnder och bolagsstyrelser bedöma om den tjänst eller det uppdrag som upphandlas omfattar säkerhetsskyddsklassificerade uppgifter i säkerhetsklassen *konfidentiell eller högre* eller om upphandlingen i övrigt avser eller ger leverantören tillgång till säkerhetskänslig verksamhet av motsvarande betydelse för Sveriges säkerhet. Om så är fallet ska säkerhetsskyddsavtal tecknas mellan nämnd/bolagsstyrelse och berörd leverantör, för att säkerställa att nivån på

säkerhetsskyddet är detsamma, oavsett var och av vem verksamheten bedrivs.

Alla nämnder och bolagsstyrelser ska säkerställa ett ändamålsenligt och effektivt informationssäkerhetsarbete. Nämnder och bolagsstyrelser är ägare av den information som hanteras inom den egna verksamheten, och ansvarar för det sätt som informationen skyddas, hanteras och sprids. Ansvaret är oberoende av om informationen hanteras inom eller utanför ett it-system. Uppgifter som omfattas av sekretess och som rör Sveriges säkerhet ska skyddas på så sätt att de inte röjs, ändras eller förstörs. Nämnder och bolagsstyrelser ska löpande följa upp, utvärdera och anpassa informationssäkerhetsarbetet för att säkerställa att skyddet lever upp till ställda krav samt till omvärldens förändrade hot. Incidenter i verksamheten ska rapporteras, analyseras och åtgärdas.

Nämnder och bolagsstyrelser ska också säkerställa att all hantering av personuppgifter sker i enlighet med lagstiftning och riktlinjer.

4. Förebygga olyckor

En olycka avser en plötsligt inträffad händelse som har medfört eller kan befaras medföra skada. Dit räknas både händelser som beror på företeelser i naturen eller som inträffar med eller utan människors handlande eller underlåtenhet att handla. Olycksförebyggande arbete handlar om att ge människors liv, hälsa, egendom och miljö ett tillfredsställande och likvärdigt skydd mot olyckor.

Mål för fokusområde Förebygga olyckor

Staden bidrar till att minska antalet olyckor med påverkan på människa, miljö och egendom inom staden samt till att stadens skadekostnader minskar. Staden begränsar konsekvenserna av de olyckor som ändå inträffar.

Stadens olycksförebyggande arbete

Staden har ett ansvar för att förebygga bränder och hantera skador till följd av bränder utan att andras ansvar inskränks. Staden ska också verka för skydd mot andra olyckor än bränder. Det kan till exempel handla om natur- och klimatrelaterade händelser, utsläpp av farliga ämnen,

fallolyckor, vattenolyckor, trafikolyckor, barn- och ungdomsolyckor och suicid.

Det olycksförebyggande arbetet innebär att samtliga nämnder och bolagsstyrelser systematiskt och inom sina respektive verksamhetsområden ska identifiera, analysera, värdera och agera proaktivt mot olycksrisker som påverkar människor, miljö eller egendom. Som ägare eller nyttjanderättshavare till byggnader eller andra anläggningar ställs särskilda krav på att stadens verksamheter vidtar åtgärder för brand- och olycksskydd. Riskanalysen ska göras inom ramen för arbetet med den verksamhetsspecifika RSA:n. Det ska också finnas en planering för att minimera och hantera konsekvenserna av de olyckor som ändå inträffar. För stadsdelsnämnderna avses egen verksamhet såväl som samordning av arbetet inom nämndens geografiska område.

Ett särskilt fokus i stadens olycksförebyggande arbete ska läggas på riskbedömningar och åtgärder vid samhällsplanering samt ny- och ombyggnation. I enlighet med plan- och bygglagen ska bebyggelse och byggnadsverk lokaliseras till mark som är lämpad för ändamålet med hänsyn till människors hälsa- och säkerhet, risken för olyckor med mera. Riskbedömningar kan vid större ombyggnationer även behöva ta hänsyn till, som exempel, en förändrad hotbild.

Kommunstyrelsen ska samordna stadens olycksförebyggande arbete. I det samordnande arbetet ingår att ge stöd till nämnder och bolagsstyrelser samt att verka för samverkan, lärande och utbyte av erfarenheter. Därtill ska kommunstyrelsen samverka med relevanta aktörer för att kunna sammanställa en stadsövergripande lägesbild avseende olyckor.

En stor del av ansvaret inom det olycksförebyggande arbetet tar staden genom den verksamhet som bedrivs av Storstockholms brandförsvar (SSBF) samt S:t Erik Försäkring AB.

SSBF är ett kommunalförbund som har i uppdrag att förebygga och minimera skador på människa, miljö och egendom vid bränder och andra olyckor. Detta genom att utöva tillsyn, ge information och råd till invånare och samhällsaktörer samt säkerställa snabba räddningsinsatser när den enskilde själv inte kan hantera situationen. I uppdraget ingår också att stödja staden i arbetet med att beakta risker tidigt i samhällsbyggnadsprocessen. Inriktning och mål beskrivs i Storstockholms brandförsvars handlingsprogram. Staden ska ha

en etablerad samverkan med Storstockholms brandförsvar i det olycksförebyggande arbetet på både central och lokal nivå. S:t Erik Försäkring AB arbetar för att staden har ett risk- och säkerhetsmedvetande så att skador förebyggs, att stadens tjänster alltid fungerar och att stadens försäkringskostnader minimeras, bland annat genom att ge stöd till stadens nämnder och bolagsstyrelser i arbetet med att identifiera risker samt att förebygga och minimera skadeverkan. S:t Erik Försäkring AB äger och förvaltar stadens incidentrapporteringssystem. Staden ska ha en etablerad samverkan med St Erik Försäkring AB i det olycksförebyggande arbetet på både central och lokal nivå.

5. Förebygga otillåten påverkan samt hot och våld mot anställda

Otillåten påverkan är hot, våld eller trakasserier som syftar till att påverka förtroendevaldas och myndighetsföreträdares yrkes- eller myndighetsutövning. Det kan handla om att fatta ett visst beslut eller att underlåta att fatta ett visst beslut. Det kan också handla om att låta bli att genomföra tillsyn, kontroll eller ingripande. Otillåten påverkan är också när förtroendevalda eller myndighetsföreträdare missbrukar sin tjänsteställning genom att begå brott utan att ha utsatts för tvång eller hot, till exempel mutbrott eller jäv.

Mål för fokusområde Förebygga otillåten påverkan och hot och våld mot anställda

Staden motverkar hot, trakasserier och våld mot anställda. Stockholmarna känner förtroende för att stadens förtroendevalda och anställda följer gällande regler och inte låter sig otillbörligt påverkas.

Stadens arbete med att förebygga otillåten påverkan och hot och våld mot anställda

Stockholmarna ska känna tillit till att förtroendevalda och anställda inom staden följer gällande regler och inte låter sig påverkas i sin myndighetsutövning.

Stadens arbete med att förebygga otillåten påverkan och hot, våld och trakasserier mot anställda sker inom ramen för det systematiska arbetsmiljöarbetet. Ansvaret för detta arbete ligger på nämnder och bolagsstyrelser i egenskap av arbetsgivare. Nämnder och bolagsstyrelser har kända rutiner för att kunna

agera och vidta nödvändiga åtgärder om en medarbetare utsätts för otillåten påverkan samt hot, våld, trakasserier eller repressalier. Nämnder och bolagsstyrelser ska också underlätta för anställda och förtroendevalda att handla rätt. All form av hot och våld riktad mot anställda ska polisanmälas och också rapporteras i stadens incidentrapporteringssystem.

Kommunstyrelsen ska regelbundet sammanställa en stadsövergripande lägesbild avseende hot, våld och trakasserier mot anställda oavsett om avsikten är att påverka myndighetsutövning eller har andra bakomliggande orsaker.

Stockholms stad har inget arbetsgivaransvar för förtroendevalda. Nämnder och bolagsstyrelser ska dock värna de förtroendevaldas säkerhet i samband med att de utövar sitt kommunala uppdrag i respektive nämnd och styrelse. I detta ingår att arbeta för att främja trygghet och att förebygga hotfulla situationer. Kommunstyrelsen har ett särskilt ansvar för säkerheten för heltidsarvoderade förtroendevalda i samband med uppdrag för staden.

Stockholms stad

Strategi för Stockholm som smart och uppkopplad stad

Bilaga 1. Strategi

stockholm.se

Innehållsförteckning

1	**Sammanfattning**	**2**
2	**Inledning**	**5**
2.1	Trender som påverkar Stockholms stad	5
2.2	Digitaliseringens möjligheter	7
2.3	Världens smartaste stad	9
2.4	Förutsättningar	10
2.5	Omfattning	11
2.6	Strategins delar	14
3	**Målbild för Stockholm som smart och uppkopplad stad**	**15**
3.1	Högsta livskvaliteten och bästa klimatet för företagande	15
3.2	Ekonomiskt hållbar	16
3.3	Ekologiskt hållbar	16
3.4	Demokratiskt hållbar	17
3.5	Socialt hållbar	17
3.6	Den innovativa, öppna och uppkopplade staden	18
4	**Möjliggörare**	**19**
4.1	Strategiska möjliggörande principer	20
4.2	Teknik	26~~25~~
4.3	Kostnadsfördelningsprinciper	29~~28~~
5	**Genomförande**	**30~~29~~**
5.1	Principer för genomförande	30~~29~~
5.2	Samordning och samverkan	31~~30~~
5.3	Kommunikation av strategin	32~~31~~
5.4	Prioriterade projekt	33~~32~~
6	**Nytta och uppföljning**	**36~~35~~**
7	**Begrepp och definitioner**	**38~~37~~**

1 Sammanfattning

Stockholm förändras till följd av övergripande trender så som urbanisering, globalisering och ökad livslängd. Samtidigt leder utveckling inom digitalisering och ny teknik till nya möjligheter. Detta tar sig uttryck i förändrade förväntningar från invånare, företagare och besökare samt nya former av tjänster och lösningar.

Digitaliseringen innebär en omvandling av samhället med nya möjligheter för tillväxt och hållbarhet. Denna potential är mycket omfattande. Exempelvis uppskattas tillväxten för Sverige att kunna öka med cirka 40 procent fram till 2020 drivet av digitalisering, vilket skulle kunna innebära mer än 200 000 jobb för Sverige[1].

Stockholm har goda förutsättningar att ta tillvara på digitaliseringens möjligheter genom hög jämställdhet, utbredd it-infrastruktur och hög digital mognad. Detta ger betydande fördelar i dagens snabbrörliga och innovativa miljö.

Stockholm har även goda förutsättningar för digitalisering genom en lång historia av att vara en ledande stad inom informations- och kommunikationsteknik, med många framstående startupföretag och etablerade globala bolag. Vidare har Stockholm god tillgång till arbetskraft med relevant utbildning samt en tradition av samarbete mellan näringsliv, akademi, och offentlig sektor.

Genom att utnyttja dessa förutsättningar och möjligheterna med digitalisering och ny teknik ska Stockholms stad göra livet enklare och bättre för alla som lever, vistas eller verkar i Stockholm. Stockholms stads vision 2040 är att Stockholm ska bli världens smartaste stad, där utvecklingen utgår ifrån behoven hos invånare, företagare och besökare. Målet uppnås genom att Stockholm via innovativa lösningar, öppenhet och uppkoppling blir ekonomiskt, ekologiskt, demokratiskt och socialt hållbart, illustrerat i Figur 1~~Figur 1~~.

[1] *Digitizing Europe*, The Boston Consulting Group 2016

Figur 1: Illustration av den smarta staden

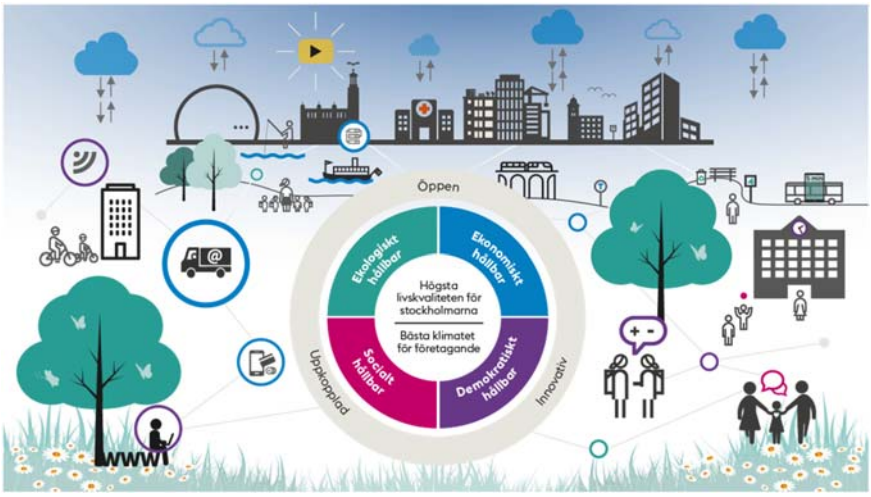

Strategin för Stockholm som smart och uppkopplad stad syftar till att stimulera, vägleda och samordna insatser för att göra Stockholm till världens smartaste stad genom digitalisering. Inom Stockholms stads organisation finns många goda exempel på verksamheter och projekt som verkar för en smart stad redan idag. Genomförandet av strategin ska bygga vidare på det som redan har gjorts och görs i Stockholm. Vidare ska nya satsningar utgå ifrån målgruppernas behov och målbilden i denna strategi.

För att möjliggöra världens smartaste stad krävs att ett antal grundläggande förutsättningar och förhållningssätt etableras, därför har sju strategiska möjliggörande principer tagits fram. Exempel på dessa principer är att lösningar byggs på gemensamma digitala plattformar, att öppna standarder används, att säkerhet och integritetsskydd säkerställs samt att data delas och är öppen. Den smarta staden kräver även möjliggörare inom verksamheter, teknik samt finansiering. För att styra finansieringen har tre kostnadsfördelningsprinciper tagits fram.

Genomförandet av strategin behöver styras av strategiska principer, i detta fall åtta principer för att ge ramarna för insatser och underlätta prioriteringar. Dessa principer inkluderar bland annat att den smarta staden byggs genom samverkan med invånare, näringsliv, akademi och offentlig verksamhet. Vidare ställer dessa principer krav på att det är invånarnas, företagarnas och besökares behov, intressen och möjligheter som ska vägleda utvecklingen av den smartare staden. Genomförandet beskrivs utifrån samordning och samverkan, kommunikation samt prioriterade projekt.

Förändringsarbetet omfattar Stockholms stads samtliga nämnder och bolagsstyrelser. Förändringsarbetet för att genomföra strategin och de projekt som kopplas till strategin ska följas upp årligen av varje nämnd och bolagsstyrelse. Projekt kopplade till strategin som utförs av facknämnder, stadsdelsnämnder eller bolagsstyrelse följs upp av respektive projektägare, men rapporteras centralt för att skapa en samlad bild av hur arbetet fortskrider. Kommunstyrelsen ansvarar för samordning av strategins genomförande, övergripande kommunikationsinsatser och den centrala uppföljningen av hur arbetet fortskrider. Uppföljningen bör vara baserad på datainsamling, analys, slutsatser och plan för handling.

Den smarta och uppkopplade staden förväntas skapa stora värden och nytta för Stockholms invånare, företagare och besökare genom stadens verksamheter. Den smarta staden förväntas skapa nytta i form av ökad livskvalitet, ett bättre klimat för företagande samt en ökad öppenhet och medvetenhet. En smartare stad bidrar till ökad livskvalitet genom enklare, effektivare och anpassade tjänster. Med ett bättre klimat för företagande skapas ökad tillväxt och sysselsättning samt ökad attraktivitet för privata investeringar.

2 Inledning

”Digitaliseringen är den enskilt största förändringsfaktorn i vårt tidsperspektiv”[2], skriver regeringskansliet. Digitaliseringen tillsammans med övergripande trender så som globalisering, urbanisering och ökad livslängd skapar nya möjligheter inom staden. Rätt hanterad kan digitaliseringen möjliggöra en högre livskvalitet och ett bättre klimat för företagande. Denna strategi för Stockholm som smart och uppkopplad stad syftar till att stimulera, vägleda och samordna insatser för att göra Stockholm till världens smartaste stad genom digitalisering.

Tre aspekter som är grundläggande för utvecklandet av stadens digitalisering är genomgripande trender som påverkar Stockholms stad, möjligheter till följd av digitaliseringen samt stadens behov. Trender så som urbanisering, globalisering och ökad livslängd påverkar utvecklingen av stadens verksamheter och skapar nya behov för staden. Genom digitalisering och ny teknik samt förändrade beteenden skapas nya tjänster och arbetssätt. Digitaliserings möjligheter kan användas för att bemöta de övergripande trenderna och stadens behov.

2.1 Trender som påverkar Stockholms stad

Stockholms stad påverkas av flera trender såsom urbanisering, globalisering och ökad livslängd. Dessa trender öppnar för möjligheter och inverkar på stadens verksamhet. Även företagande påverkas av trenderna som öppnar för nya möjligheter Digitalisering och ny teknik är viktiga för att säkerställa att dessa trender bidrar till en positiv och hållbar utveckling för Stockholm.

Figur 2: Exempel på trender som påverkar Stockholms stad

Urbanisering
Urbaniseringen leder till en ökad betydelse för Stockholm som nav för ekonomi, politik, kultur och miljöfrågor, både lokalt, nationellt

[2] *Strategiska trender i globalt perspektiv - 2025: en helt annan värld?;* Kansliet för strategisk analys; Utrikesdepartementet; Regeringskansliet 2014

och internationellt. Detta gäller inte minst Stockholm som är en av Europas snabbast växande städer med en genomsnittlig befolkningsökning under 2009-2014 på cirka 17 000 personer per år[3].

Urbaniseringen inverkar exempelvis på stadens verksamheter genom att stadens roll som inflyttningsort, innovationscentrum, kommunikationspunkt och bostadsort förändras. Med fler invånare påverkas exempelvis tillgången till bostäder samt tillgången till kvalificerad arbetskraft. Fler invånare innebär även en ökad efterfrågan på kultur och fritidsaktiviteter samt en ökad användning av olika transportmedel samt infrastruktur.

Globalisering
Globalisering leder till att Stockholm blir en allt viktigare part i utbyten i det internationella sammanhanget av länder och städer. Det globala sammanhanget är viktigt för företagande då Stockholm också är en av Europas konkurrenskraftigaste storstadsregioner och är beroende av handel med omvärlden. Globaliseringen innebär tillgång till en internationell arbetsmarknad, men även en ökad konkurrens kring tillgång samt attraktion av talang och expertkunskap.

Med ett större internationellt utbyte ökar rörelsen på Stockholms internationella kommunikationspunkter. Fler språk och kulturer återfinns i stadens verksamheter och fler invånare återfinns i stadens processer för integration. Detta leder till ökade behov av att utnyttja teknikutvecklingen för att erbjuda effektiva språk och översättningstjänster i så väl förskola och skola som stöd och omsorg. Globalisering inverkar även på stadens miljökrav och arbete genom internationella krav och jämförelser.

Ökad livslängd
Invånarna i Stockholm lever allt längre. En ökad livslängd innebär fler äldre, vilket betyder fler aktiva personer i äldre åldrar men även fler äldre med behov av stöd och omsorg. Den ökade livslängden tillsammans med att det föds färre barn betyder även att andelen av stadens invånare som är äldre kommer att öka.

Denna förändring i demografin innebär att Stockholms stad ställs inför en ökad verksamhetsvolym kopplat till äldre inom exempelvis stöd och omsorg. Digitalisering öppnar möjligheter för att behålla

[3] Statistiska centralbyrån, 2014.

omvårdnadskvalitet även när fler blir äldre. Genom ~~bevakning~~tillsyn, rådgivning och assistans på distans skapas frihet för den äldre samtidigt som omvårdnadsresurserna kan användas till fler. En ökad livslängd förväntas även inverka på andra verksamhetsområden så som bostad; trafik och stadsplanering samt kultur och fritid. Exempelvis förväntas efterfrågan på äldreanpassade bostäder, transport av äldre samt äldreanpassade kultur- och fritidsaktiviteter öka.

2.2 Digitaliseringens möjligheter

Utveckling inom digitalisering och ny teknik kombinerat med förändrade beteenden ger upphov till nya tjänster och arbetssätt som tillsammans förändrar samhällen i snabb takt. Digitaliseringen innebär ett paradigmskifte och har redan förändrat stockholmarnas sätt att leva. Förändringen har pågått länge men har accelererat kraftigt på senare år genom snabb teknikutveckling och minskade kostnader för teknik. Människor lever idag i ett samhälle som präglas av mobilitet, där information är tillgänglig var de än är, och där det digitala och det fysiska allt mer smälter samman.

Digitalisering utvecklas parallellt med globalisering, urbanisering och ökad livslängd och ger tillsammans upphov till möjligheter och behov för staden. Digitalisering är en möjlighet för företagande och bidrar till tillväxt. Under åren 2006–2013 stod IKT-sektorn och IKT-investeringar för 42 procent av Sveriges produktivitetstillväxt[4]. Digitalisering innebär behov och möjligheter för stadens samtliga verksamheter.

Exempelvis finns behov av effektivt utnyttjande av bostad och bostadsförmedling vilket mötas genom digitala lösningar. Även matchning av kunskaper och kompetenser med arbetsgivares efterfrågan skapar behov av utnyttjande av de digitala möjligheterna.

Ökat invånarantal ger upphov till behov av en hållbar resursanvändning och avfallshantering. Digitalisering och ny teknik erbjuder möjligheter att möta dessa behov genom exempelvis smart avfallshantering och smart belysning. Ökade förväntningar på individanpassade och flexibla lösningar skapar även efterfrågan av digitala lösningar.

[4] *Hur driver IKT produktivitet och tillväxt* – Analyser av kvantitativa data; Myndigheten för tillväxtpolitiska utvärderingar och analyser; PM 2014:17

Digitaliseringens betydelse uppmärksammas bland annat genom att målet för Digital agenda för Storstockholm är att regionen ska bli bäst i Sverige på att se och dra nytta av de möjligheter som den digitala utvecklingen innebär. Digitalisering finns även på EU:s och regeringens agenda.

Digitalisering kan exempelvis grupperas i tre områden. Det första området relaterar till teknisk utveckling vilket konstant ökar möjligheterna inom digitalisering. Det andra området relaterar till förändrade beteenden och behov. Det tredje området relaterar till nya tjänster och arbetssätt.

Figur 3: Exempel på områden inom digitalisering

Teknisk utveckling
Teknisk utveckling är grunden för digitalisering. Teknisk utveckling innebär nya möjligheter för lagring, utbyte, interaktion, analys, utförande samt användande av data och information. Mängden data och information som produceras och samlas in ökar kraftigt, bland annat genom användningen av sociala medier och utvecklingen inom Internet of Things (IoT). IoT är ett samlingsbegrepp för fysiska objekt som kommunicerar elektroniskt med omvärlden. All insamlad data, big data, kan tillsammans med IoT möjliggöra nya lösningar, exempelvis där trafikstyrning optimeras baserat på realtidsinformation. Andra exempel inom teknisk utveckling är Artificiell Intelligens (AI), maskininlärning, robotisering, kvantdatorer, uppkoppling, systemintegration och sensorer. Teknisk utveckling spänner över många delar och nivåer av stadens verksamhet.

Ett exempel på hur teknisk utveckling inverkar i olika nivåer av stadens verksamhet återfinns inom stadens stöd och omsorgsverksamhet. Ett exempel på teknisk utveckling är möjligheten att ge stöd på distans till brukare. Applikationer så som videosamtal möjliggör interaktion på avstånd mellan brukare och personal.

Förändrade beteenden och behov
Den tekniska utvecklingen ger upphov till förändrade beteenden. Genom förändrade beteenden skapas behov och möjligheter för nya och förändrade tjänster i stadens verksamheter. Exempel på förändrade beteenden är mobil- och multikanalanvändning, beslutsfattning med hjälp av rekommendationer, delning i social media. Det leder även till ökade krav på tillgänglighet, realtidsinformation och individualiserade tjänster.

Förändrade beteenden innebär också en påverkan på invånares interaktion och förväntan på staden och stadens verksamheter. Invånare har en ökad vilja till direktkontakt vilket skapar en vilja att engagera sig i staden och delta i den demokratiska processen. Teknikutvecklingen och förändrade beteenden skapar även behov av kulturellt, socialt och intellektuellt utbyte mellan invånare genom digitala kanaler.

Nya tjänster och arbetssätt
Teknisk utveckling och förändrade beteenden skapar möjligheter till nya tjänster och arbetssätt. Exempel på nya tjänster är försäljning och delning via digitala kanaler samt digitala prenumerationstjänster.

Ett exempel på utvecklingen är den så kallade delningsekonomin som syftar till olika arrangemang för att hyra, dela eller låna resurser och tjänster. Flera effektiva sätt att använda tillgängliga resurser inom en stad har dykt upp och snabbt blivit populära för att dela bilar, cyklar, verktyg och bostäder. Stadens verksamhet för infrastruktur och trafik bidrar till utvecklingen av delningsekonomin för såväl cyklar som bilar. I framtiden förväntas en utveckling av fler lösningar som i grunden förändrar hur invånare lever sina liv.

2.3 Världens smartaste stad

Den framväxande digitaliseringen inom företagande och stadens verksamhetsområden innebär stora möjligheter för Stockholms stad. Stockholms stads Vision 2040, och strategin för Stockholm som smart och uppkopplad stad, tydliggör denna möjlighet enligt nedan.

I Stockholms stads Vision 2040 om ett Stockholm för alla, framgår det att Stockholm ska bli världens smartaste stad. Stockholm ska vara ett hållbart och inkluderande samhälle. De möjligheter och fördelar som digitaliseringen medför ska omfatta alla grupper i samhället, gamla som unga, it-vana som it-ovana. Det ska vara ett

samhälle där tillväxt, innovation, låg miljöpåverkan, jämlikhet och tillgänglighet är en självklarhet.

Med *smart och uppkopplad stad* menas en stad som utnyttjar digitalisering och ny teknik för att göra livet enklare och bättre för invånare, företagare och besökare. Användningen av digitalisering och ny teknik skapar förutsättningar för innovation och ökad tillväxt i Stockholm, men också möjligheter till ökad processeffektivitet och innovationskraft inom Stockholms stads verksamheter.

2.4 Förutsättningar

Stockholm har goda förutsättningar för att ta tillvara på digitaliseringens möjligheter och bli världens smartaste stad. Stockholm är en internationellt framstående arena för både startupföretag och etablerade globala bolag inom digitalisering. Som ledande land inom informations- och kommunikationsteknik med tillgång till arbetskraft med relevant utbildning har Stockholm möjligheter att utveckla och leda utvecklingen inom digitalisering internationellt. Stockholm har även bra förutsättningar för digitalisering genom hög jämställdhet där varje persons idéer respekteras, vilket ger betydande fördelar i dagens snabbrörliga och innovativa miljö. Vidare har invånarna hög digital mognad och är uppkopplade genom en hög fiber- och mobilpenetration i staden.

Det finns redan idag en unik innovationsmiljö med exempelvis Kista som är ett globalt ledande kluster för innovativ digital utveckling. Stockholm hamnar även ofta i topp på rankningar av fördelaktiga klimat för startupföretag samt digitaliserade städer. Detta har lett till att 2014 hade Stockholm näst flest teknikföretag per capita i världen, vilka startat efter 2003 och var värderade till en miljard USD, endast Silicon Valley hade fler[5]. Stockholmsregionen är vidare välkänd utifrån kultur och kreativitet – två viktiga faktorer för innovation. I regionen är 16 procent av alla företag en del av den kulturella och kreativa sektorn[6]. En viktig förutsättning för att kunna utnyttja digitaliseringens möjligheter är även att 6 procent av alla anställda i Sverige har specialistkunskaper inom it, vilket är topp 5 i EU. En hög jämställdhet och platta hierarkier där varje persons idéer respekteras ger också förutsättningar för ett innovativt klimat.

[5] *A breeding ground for tech billionaires* – Stockholm Business Region
[6] *Creative Stockholm and the Mälarregion* - Mälarrådet

Stockholm har i en internationell jämförelse bra grundläggande digital infrastruktur i form av världens största öppna fibernät som byggts ut av Stokab. Stockholm var även först i världen med 4G och det finns idag fyra konkurrerande 4G-operatörer i staden samtidigt som planeringen av 5G pågår. Det finns därmed mycket god trådlös internetuppkoppling i hela staden. Baserat på den tekniska infrastrukturen, har Stockholms stad genom samarbeten med externa aktörer startat ett antal fysiska testbäddar där ny teknik, tjänster och applikationer kan testas i riktiga stadsmiljöer.

Stockholms stad har kommit långt vad gäller att erbjuda digitala tjänster. Stockholms stad har idag ett 60-tal e-tjänster och ett 30-tal mobila applikationer. Vidare har användningen av e-tjänster ökat med 25 procent 2012-2013, till 1,8 miljoner användningstillfällen. Sedan 2011 har Stockholms stad också publicerat öppna data för att främja utvecklingen av smarta tjänster och är idag ledande i Sverige vad gäller mängden öppna data.

Stockholms stad driver ett program för digitalisering, vilket pekar ut riktning och mål för Stockholms stads arbete med digitaliseringsfrågor samt tydliggör principer för styrning, organisering och uppföljning.

2.5 Omfattning

Strategin för Stockholm som smart och uppkopplad stad kompletterar andra styrdokument som reglerar hur Stockholms stad ska utvecklas. Digitaliseringsarbetet omfattar både Stockholms stad som organisation och Stockholm som plats.

I Stockholms stad som organisation ingår hela den kommunala verksamheten, Stockholms stads alla nämnder och bolagsstyrelser, med samtliga chefer och medarbetare samt upphandlad verksamhet. Där ingår även de som deltar i den kommunala verksamheten som till exempel elever, brukare och kunder. Stockholm som plats innefattar gatu-, stads- och bostadsmiljön och gemensamma delar av Stockholm där både näringsliv, akademi och invånarna verkar, vilka delvis ligger utanför den direkta kommunala verksamheten.

Strategin beskriver översiktligt hur Stockholms stad som organisation ska arbeta och samverka för att utveckla Stockholm till en smart stad. Detta kommer att fördjupas inom ramen för Stockholms stads digitaliseringsprogram, vilket även hanterar den bredare digitaliseringen av verksamheterna i staden. För att bli en smart stad ~~Det~~ krävs ägandeskap på alla nivåer i Stockholms stads

organisation för genomförandet av strategin då digitalisering rör såväl chefer som medarbetare. Det är inte minst viktigt att utnyttja digitaliseringens möjligheter till ett bättre lärande i utbildningen samt att utveckla elevernas digitala kompetens som en naturlig del i utbildningen.

Strategin har, i de nya tjänster och funktioner som genomförandet av strategin syftar till att möjliggöra, sin tyngdpunkt i det som ovan definieras som Stockholm som plats. Detta kan omfatta exempelvis digitala lösningar kopplat till miljö och trafik. Digitala lösningar inom miljö kan vara smart belysning och smart avfallshantering som minskar ineffektivitet och ger förutsättningar för ekonomisk och ekologisk hållbarhet. Exempel inom trafik ~~är smarta trafiksignaler. Detta~~ kan omfatta ~~exempelvis~~ smart belysning~~,~~ och smarta trafiklösningar. ~~eller~~ Ett annat exempel på nya lösningar är digitala tjänster för att stödja integration av nyanlända. Dessa grundar sig på den möjliggörande teknik och principer som definieras i strategin och som sedan ska etableras i genomförandet. Detta fokus innebär att samverkan med invånare, näringsliv, annan offentlig verksamhet och akademi är kritiskt för genomförandet av strategin och för att Stockholm ska bli och uppfattas som en smart stad.

Samverkansmodellen med dessa fyra aktörer brukar benämnas ”Kvadrupel helix”. De fyra aktörerna definieras här enligt nedan:

- Invånare inkluderar boende i Stockholm, civilsamhället så som föreningsliv och ideella verksamheter, men likväl anhöriga och besökare
- Näringslivet inkluderar både etablerade företag och startupföretag
- Offentlig verksamhet inkluderar statliga verksamheter, landstingsverksamheter och kommunala verksamheter
- Akademi inkluderar både forskning och akademisk utbildning

Det kommer att krävas att Stockholms stad som organisation samverkar på regional, nationell och i förlängningen även internationell nivå för att Stockholm ska bli och långsiktigt uppfattas som en smart stad. Det kommer exempelvis krävas samverkan med kommuner och landsting inom regionen och även nationellt för att erbjuda enhetliga tjänster till invånare och besökare över kommun- och landstingsgränser. Det kan exempelvis ske genom samverkan med Sveriges kommuner och landsting (SKL) eller statliga myndigheter som Trafikverket och Migrationsverket.

Stockholms stad kommer även behöva samverka internationellt för att exempelvis uppnå digital hållbarhet. Det kan ske genom samverkan med ISO-organisationer i deras standardiseringsarbete och med EU i arbetet med att främja standardisering och interoperabilitet.

Figur 4: Omfattningen av strategin

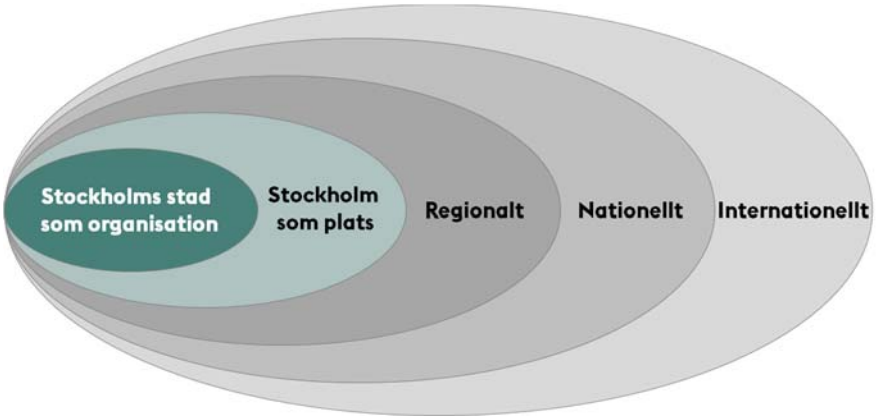

2.6 Strategins delar

Strategins olika delar illustreras i Figur 5~~Figur 5~~. Strategin grundar sig i en tydlig målbild vilken beskrivs i Kapitel 3. För att nå målbilden om världens smartaste stad krävs ett antal så kallade möjliggörare kopplat till verksamhet och teknik samt kostnadsfördelningsprinciper, vilka beskrivs i Kapitel 4. Hur Stockholms stad ska ta sig från nuläget mot målbilden, genomförandet, beskrivs i Kapitel 5. Hur nyttan och arbetet med strategin ska följas upp beskrivs i Kapitel 6.

Figur 5: Strategins delar

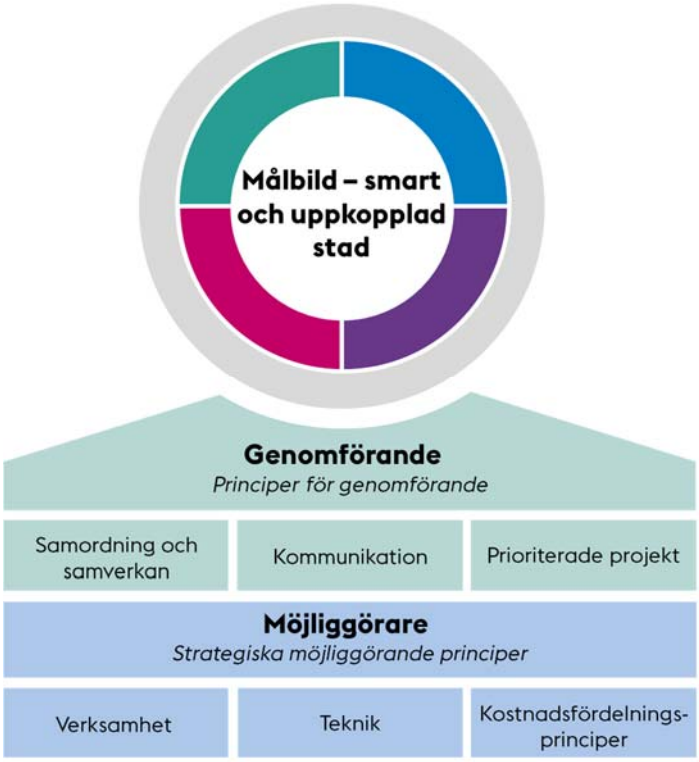

3 Målbild för Stockholm som smart och uppkopplad stad

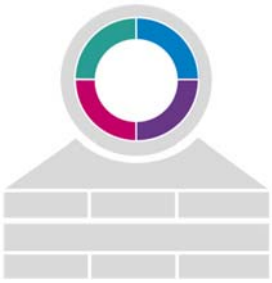

Målbilden för Stockholm som smart och uppkopplad stad grundar sig i de behov som finns i staden och tar avstamp i Stockholms stads Vision 2040 – ett Stockholm för alla. Målbilden består av tre lager, se Figur 6. Kärnan visar huvudmålet för strategin med målgrupperna i fokus där invånare, besökare och företagare ingår. Mellanlagret visar fyra hållbarhetsområden som tillsammans möjliggör huvudmålet. Det yttre lagret visar de grundläggande förhållningssätt som genomsyrar strategin och möjliggör målen.

Figur 6: Målbild

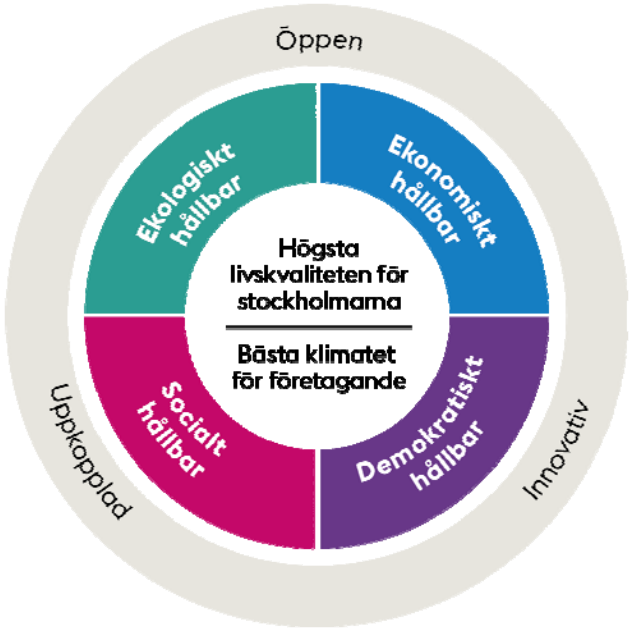

3.1 Högsta livskvaliteten och bästa klimatet för företagande

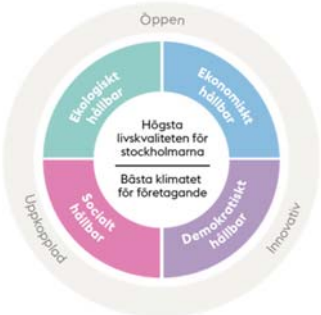

I Stockholm utvecklas tjänster och digitala lösningar för och tillsammans med invånare, näringsliv, akademi och offentlig verksamhet. Detta sker utifrån nedanstående målsättningar:

- Digitalisering och ny teknik utnyttjas för att göra livet enklare och bättre för invånare och besökare.
- Stockholm ska bli den bästa staden för företagande och en ledande kunskapsregion. Nya smarta tjänster utvecklas kontinuerligt och det är lätt att starta, driva och utveckla verksamheter.

3.2 Ekonomiskt hållbar

I Stockholm är den ekonomiska tillväxten och sysselsättningsgraden hög. Den hållbara ekonomiska tillväxten drivs utifrån nedanstående målsättningar med digitalisering och ny teknik som möjliggörare:

- Stockholm är en växande och innovativ region i världen som är attraktiv utifrån ett investerings- och etableringsperspektiv.
- Stockholm är nytänkandets digitala centrum i världen och en central nod i ett globalt nätverk av framgångsrika städer.
- Startupscenen i Stockholm är en av de bästa i världen.
- Genom entreprenörskap och intraprenörskap inom digitalisering och ny teknik utvecklas och växer Stockholm.
- Stockholm attraherar talang och besök, internationellt och nationellt.
- Genom att utnyttja digitalisering och ny teknik drivs offentlig verksamhet kostnadseffektivt.
- Stockholm har en unik bredd inom näringslivet som ger goda förutsättningar för en inkluderande arbetsmarknad.

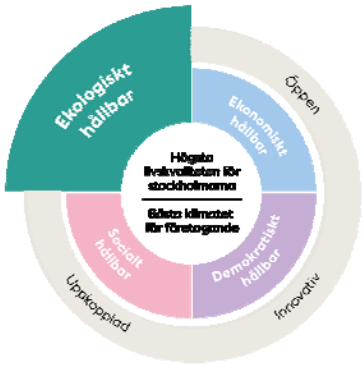

3.3 Ekologiskt hållbar

I Stockholm som stad och region genomförs byggande, stadsplanering samt produktion av varor och tjänster med stor hänsyn till ekosystemens långsiktiga bärförmåga. Den ekologiskt hållbara utvecklingen i Stockholm drivs utifrån nedanstående målsättningar med digitalisering och ny teknik som möjliggörare:

- I Stockholm används digitalisering och ny teknik för att förenkla möjligheterna att vara miljövänlig för de som lever och verkar i staden.
- Stockholm har god beredskap för att hantera möjliga effekter av klimatförändringar, exempelvis höjd vattennivå och kraftiga skyfall.
- Stockholms energiförbrukning och klimatpåverkan minskas genom smarta digitala och tekniska lösningar.
- Stockholm erbjuder hållbara lösningar för ett modernt transportsystem.
- Genom digitalisering och ny teknik stimuleras ekologisk mångfald och naturskydd.
- I Stockholm tas varor och tjänster fram på ett resurseffektivt sätt med minsta möjliga miljöpåverkan.

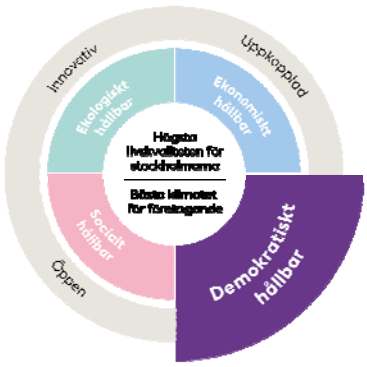

3.4 Demokratiskt hållbar

Genom demokrati och hög tillit skapas en kreativ miljö där nya och innovativa lösningar kan tas fram. Den demokratiskt hållbara utvecklingen i Stockholm drivs utifrån nedanstående målsättningar med digitalisering och ny teknik som möjliggörare:

- Digitaliseringen stärker demokratin genom att förenkla och öka invånares inflytande och deltagande i den demokratiska processen.
- Stockholm är en öppen och tillgänglig stad för alla som lever, verkar eller vistas här.
- Stockholms stads verksamheter är transparenta, där digitalisering och ny teknik används för att synliggöra demokratiprocesser och beslut inom staden.

3.5 Socialt hållbar

Samhällets resurser bör fördelas så att alla kan förverkliga sina liv genom utbildning, arbete och boende. En socialt hållbar utveckling innebär en gemenskap och delaktighet i samhällsutvecklingen. Stockholm drivs utifrån nedanstående målsättningar med digitalisering och ny teknik som möjliggörare:

- Digital inkludering råder i Stockholm och digitalisering används för att överbrygga samhällsklyftor och för att skapa gemenskap och samverkan för att minska utanförskap.
- Digitalisering och ny teknik hjälper alla invånare i Stockholms stad att kommunicera, arbeta, studera, uppleva och ha ett aktivt liv utifrån allas unika förutsättningar.
- Stockholms stad erbjuder digitala lösningar och använder ny teknik för att för att möjliggöra ett självständigt liv för alla invånare.
- Digitalisering och ny teknik ökar den upplevda tryggheten privat såväl som i det offentliga rummet och skapar levande och säkra stadsdelar.

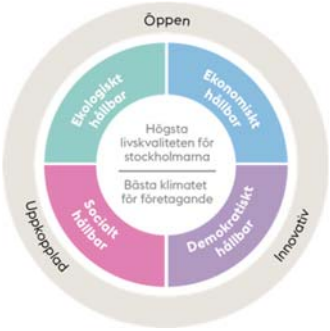

3.6 Den innovativa, öppna och uppkopplade staden

Den smarta staden uppnås genom innovativa lösningar, öppenhet och uppkoppling. Stockholm drivs utifrån nedanstående målsättningar för att möjliggöra för staden att bli världens smartaste stad:

- I Stockholm finns den uppkoppling som krävs för att bygga den smarta staden. Uppkopplingen är ändamålsenlig och tillförlitlig.
- Den grundläggande it-infrastrukturen i form av svartfiber ägs av Stockholms stad och tillhandahålls på lika och konkurrens-neutrala villkor.
- Den digitala tekniken finns inbyggd och utvecklas ständigt i fastigheter, transportsystem och stadsmiljö.
- Stockholms stads verksamheter, processer och data är öppna, tillgängliga och innovativa.
- Stockholm erbjuder ett innovativt klimat för offentlig verksamhet, invånare, näringsliv och akademi.
- Stockholm är en plats för samverkan, lärande och innovation – där kommunen, regionen, näringsliv, akademi och invånare bygger den smarta staden tillsammans.

4 Möjliggörare

För att nå målbilden för Stockholm som smart och uppkopplad stad krävs ett antal möjliggörare. I strategin delas dessa in i tre huvudområden vilka visas i Figur 7~~Figur 7~~. De strategiska möjliggörande principerna definierar ett antal förhållningssätt som styr huvudområdena och som är viktiga att samtliga nämnder och bolagsstyrelser utgår ifrån.

Figur 7: Huvudområden i möjliggörare

Möjliggörare inom v*erksamhet* är uppdelade i fyra områden och inom *teknik* är de uppdelade i tre områden, vilka är viktiga för att Stockholm ska kunna bli en smart stad, se Figur 8~~Figur 8~~.

Figur 8: Möjliggörare inom verksamhet respektive teknik

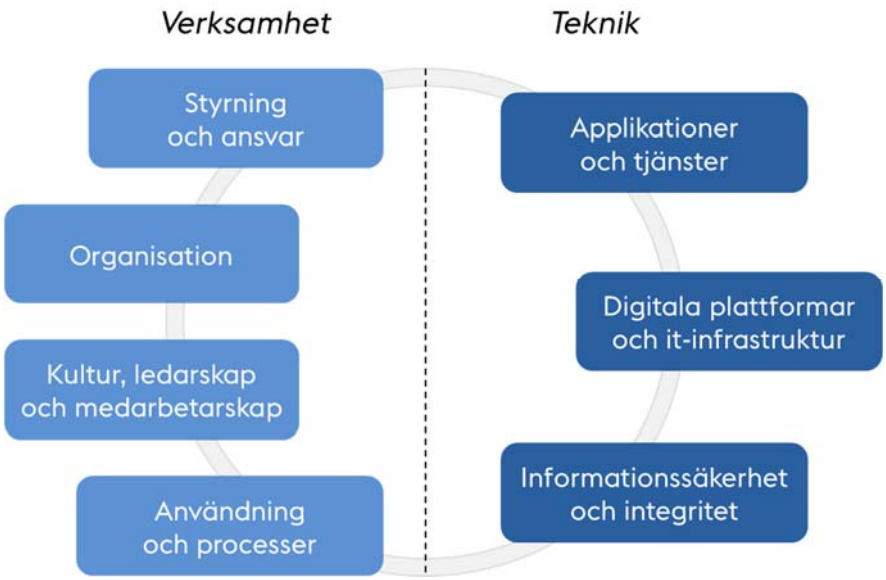

4.1 Strategiska möjliggörande principer

För att vägleda utvecklingen av den teknik som möjliggör den smarta staden har sju strategiska principer tagits fram som ska eftersträvas i staden, vilka presenteras i Figur 9~~Figur 9~~. De strategiska principerna är ett viktigt verktyg för att nå digital hållbarhet. Med digital hållbarhet menas här att lösningar utformas så att de kan användas långsiktigt och att de är enkla att stegvis vidareutveckla, återanvända och koppla ihop. Genom att bygga digitalt hållbara lösningar medförs en stadsövergripande kostnadseffektivitet. Balansen mellan enskilda verksamheters behov och det stadsövergripande behovet av långsiktig hållbarhet och kostnadseffektivitet behöver från fall till fall noga övervägas.

Figur 9: Strategiska möjliggörande principer

~~Nedan följer beskrivningar av de strategiska möjliggörande principerna:~~De strategiska möjliggörande principerna är:

1. *Lösningar byggs på gemensamma digitala plattformar*
   För att möjliggöra den smarta staden krävs en sammanhållen arkitektur och nära samverkan inom staden. Lösningar i den smarta staden byggs på gemensam it-infrastruktur och gemensamma digitala plattformar. Med plattformar menas en kombination av system som genom att uppfylla överenskomna regler fungerar ihop och möjliggör olika verksamhetstillämpningar. Lokala, anpassade plattformar eller system tillåts endast efter godkännande från kommunstyrelsen och ska följa gällande riktlinjer. Detta syftar till att underlätta informationsutbyte inom Stockholms

stad och med andra aktörer samt att uppnå stadsövergripande kostnadseffektivitet.

System utbyter data vid centrala plattformar
Tekniska lösningar byggs så att informationsutbyte mellan system kan ske via integrationsplattformar. Integrationer direkt mellan system utan användning av integrationsplattformar undviks. Detta syftar till att säkra interoperabilitet och långsiktig hållbarhet.

Tekniska lösningar baseras på öppna standarder
Tekniska lösningar baseras på öppna standarder som flera olika leverantörer kan utveckla och hantera driften av. Detta syftar till att säkra skalbarhet, underlätta vidareutveckling och minska risken för att lösningar behöver bytas ut i samband leverantörsbyte, vilket främjar innovation. Samverkan sker med exempelvis ISO för att definiera vilka standarder som ska användas.

Tekniska lösningar byggs modulärt
Tekniska lösningar byggs modulärt så att de är enkla att anpassa och återanvända för att gynna utveckling och innovation. En lösning som byggs modulärt består av mindre delar, moduler, som är oberoende av varandra och därmed kan återanvändas i andra system

Avtal möjliggör utveckling och innovation
Avtal som sluts med leverantörer ger utrymme för och uppmuntrar vidareutveckling och innovation. Detta möjliggör en lärandeprocess och stegvis utveckling mot den smarta staden.

Säkerhet och integritetsskydd säkerställs
För alla nya lösningar som tas fram säkerställs att de når upp till den säkerhet och integritetsskydd som krävs enligt Stockholms stads riktlinjer och gällande lagar. Säkerheten anpassas efter de unika behoven och balanseras mot användning och kostnad.

Data tillgängliggörs internt och som öppna data externt
Stockholms stads nämnder och bolagsstyrelser tillgängliggör så långt som möjligt data så att det enkelt kan användas internt och av externa aktörer i form av öppna data, för att exempelvis främja data-driven innovation. Data tillgängliggörs i möjligaste mån i realtid och så att det kan hämtas automatiskt. Hänsyn tas till kvaliteten samt tillämpliga lagar och riktlinjer. Användningen av öppna data följs upp genom dialog med invånare, akademi, andra offentliga verksam-

heter och företag i syfte att arbeta för att användningen leder till nytta för Stockholm.

4.1.1 Verksamhet

Möjliggörare inom verksamhet är uppdelade i fyra områden, se Figur 10~~Figur 10~~. Dessa beskrivs översiktligt nedan och kommer att fördjupas inom ramen för Stockholms stads digitaliseringsprogram.

Figur 10: Möjliggörare inom verksamhet

4.1.2 Styrning och ansvar

För att nå målbilden behöver alla nämnder och bolagsstyrelser aktivt arbeta utifrån denna strategi i styrningen av sina verksamheter. Det är kritiskt att arbetet mot den smarta staden inte blir en fråga för en enskild funktion, såsom it, utan att det är en naturlig del i verksamhetsstyrningen.

Ansvaret för de olika delarna i den smarta staden bör utformas enligt nedan:

Integrationsplattformar för utbyte av data
Kommunstyrelsen ansvarar för integrationsplattformar som möjliggör utbyte av data mellan till exempel verksamhetssystem och IoT-enheter.

Plattformar för insamling, lagring och analys av data
Kommunstyrelsen ansvarar för plattformar som kan samla in, strukturera och lagra data från olika källor i Stockholms stad, exempelvis Stockholms stads sensorer, applikationer och verksamhetssystem. Vidare ansvarar även kommunstyrelsen för plattformar som har funktioner för big data och som kan genomföra analys av data, exempelvis på begäran av applikationer och verksamhetssystem. Den optimala balansen mellan centrala och lokala plattformar och hur dessa ska samverka kommer noga ses över med närmast berörda verksamheter i förutsättningsprojekten. Nämnderna och bolagsstyrelserna bör om det krävs för en specifik tillämpning ha möjlighet att ha lokala plattformar enligt Stockholms stads riktlinjer. Detta tillåts efter godkännande från kommunstyrelsen.

Applikationer och tjänster
I enlighet med dagens riktlinjer ansvarar varje nämnd för sina applikationer och tjänster som är kopplade till den smarta staden. Digitaliseringsprogrammet kommer att ta ställning till vilka applikationer som bör vara gemensamma i Stockholms stads applikationsportfölj samt utreda möjligheten att vidareutveckla de rutiner som finns för att samordna utveckling av applikationer som flera verksamhetsområden efterfrågar.

It-infrastruktur för kommunikation
Stokab ansvarar för Stockholms grundläggande fiberinfrastruktur vilken används både av Stockholms stad samt den publika marknaden. Stockholms stad hyr fiber av Stokab och skapar därigenom en infrastrukturell plattform. På denna plattform upphandlar Stockholms stad och konkurrensutsätter via S:t Erik Kommunikation det samlade behovet av datakommunikation till verksamheterna i enlighet med kommunfullmäktiges beslut från 2008. Samma princip ska gälla även avseende den datakommunikation som IoT-enheter behöver för Stockholms stads interna behov. Detta ansvar gäller såväl fiberbaserad kommunikation som exempelvis lågfrekvent överföring och kommunikation via 4G/5G.

Vad gäller aktörer utanför Stockholms stads organisation utgör Stokabs nät en naturlig förutsättning för tjänstekonkurrens och innovation för andra företags och organisationers utvecklande av IoT-lösningar.

IoT-enheter
Varje nämnd och bolagsstyrelse ansvarar för inköp, drift, förvaltning och livcykelhantering av de IoT-enheter, exempelvis

sensorer, styrenheter eller motsvarande, som de har behov av utifrån de riktlinjer som stadsledningskontoret tar fram. Den nämnd eller bolagsstyrelse som önskar installera en IoT-enhet har ett ansvar att först utvärdera möjligheten att samutnyttja en befintlig enhet i dialog med kommunstyrelsen. Samtliga nämnder och bolagsstyrelser ska sträva efter att samutnyttja utrustning när det är möjligt, och i sådana fall bör ansvaret för IoT-enheterna delas av berörda verksamheter. Kommunstyrelsen har ett övergripande samordningsansvar för att säkerställa att IoT-enheter som fyller samma syfte inte dubbleras.

Riktlinjer för IoT-enheter
Kommunstyrelsen ansvarar för att ta fram riktlinjer för IoT-enheter som definierar hur de ska fungera för att möjliggöra att de kopplas in till Stockholms stads plattformar och kan utnyttjas av flera verksamhetsområden. Sådana riktlinjer som utfärdats av kommunstyrelsen gäller för samtliga nämnder och bolagsstyrelser. Även om en enskild nämnd eller bolagsstyrelse behöver investera i unika enheter för ett specifikt ändamål bör riktlinjerna i möjligaste mån efterföljas. Detta för att olika verksamhetsområden inte ska behöva investera i liknande enheter, även om behoven uppstår vid olika tidpunkter.

4.1.3 Organisation

Vikten av samverkan för att bygga den smarta staden beskrivs i kapitlet kring omfattning. För att nå hög samverkan är rätt organisation och samverkansforum en viktig möjliggörare. Lämpliga forum behöver finnas och kontinuerligt utvecklas inom Stockholms stad och med exempelvis invånare, landsting, andra kommuner, näringslivet och akademin.

4.1.4 Kultur, ledarskap och medarbetarskap

Kultur är en central möjliggörare för alla typer av förändrings- och utvecklingsarbete. En möjliggörare för den smarta staden är en kultur som främjar innovation, nytänkande och samarbete, vilket beskrivs närmare i Stockholms stads innovationsstrategi. Ledare i Stockholms stad behöver uppmuntra innovation, nytänkande samt samarbete och föregå med gott exempel för sina medarbetare för att utveckla en innovationsfrämjande kultur. Vidare är stadens chefers och medarbetares digitala kompetens samt förmåga att arbeta i nya processer en viktig möjliggörare. För att bli världens smartaste stad krävs att både chefer och medarbetare är delaktiga. Det är även

viktigt att beakta att ny kompetens kan krävas för att fullt förstå och ta tillvara på digitaliseringens möjligheter.

4.1.5 Användning och processer

Digitaliseringens möjligheter innebär förändrade beteenden samt möjligheter till nya tjänster och arbetssätt. Genom digitalisering finns möjligheter för stadens verksamheter att effektivisera och anpassa sina processer till förändrade beteenden och nya tjänster. Det är genom användning av nya lösningar samt förändrade arbetssätt, beteenden och processer som det slutliga värdet realiseras för målgrupperna. Detta inkluderar invånares, företagares och besökares användande av applikationer och tjänster som utvecklats.

För att möjliggöra detta behöver Stockholms stads verksamheter arbeta med att identifiera behov och möjligheter hos målgrupperna. Utifrån behoven kravställs och beställs nya applikationer och tjänster, som verksamheterna implementerar.

4.2 Teknik

Möjliggörare inom teknik är uppdelade i tre områden, se Figur 11~~Figur 11~~, vilka beskrivs översiktligt nedan. Stockholms stads tekniska arkitektur detaljeras inom ramen för digitaliseringsprogrammet.

Figur 11: Möjliggörare inom teknik

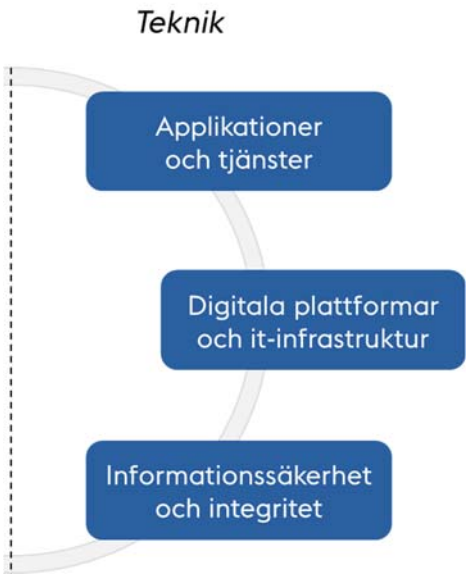

4.2.1 Applikationer och tjänster

Nya applikationer och tjänster, tillsammans med användande och processer, krävs för att nå målbilden. Flera av dessa kommer vara beroende av information från Stockholms stads verksamheter, exempelvis kopplat till energiförbrukning och trafik. En viktig möjliggörare är därför att information och data delas.

Stadens kan verka både som samarbetspartner och utförare baserat på applikationens användning och målgrupp. När nya applikationer och tjänster utvecklas bör de, om det är relevant och kan skapa mervärde, tas fram i samverkan mellan Stockholms stads verksamheter, annan offentlig verksamhet, akademi, näringsliv och invånare.

4.2.2 Digitala plattformar och it-infrastruktur

Applikationer och tjänster installeras och driftas på digitala plattformar. Den tekniska arkitekturen behöver möjliggöra för applikationer och tjänster att hämta data från system och IoT-enheter. Applikationer och tjänster behöver också enkelt kunna skicka data för analys.

För att möjliggöra detta är integrationsplattformar och plattformar för att lagra data en viktig del. De behöver ha funktioner som gör det möjligt för IoT-enheter och verksamhetssystem i Stockholms stad att kommunicera med varandra. Detta kan exempelvis ske med hjälp av så kallade APIer. Vidare behövs funktioner för att hantera åtkomst till data samt funktioner för att hantera filtrering av känslig information. Dessa plattformar bör göra det möjligt att dela data mellan nämnder och bolagsstyrelser inom Stockholms stad. De bör även göra det möjligt att publicera öppna data så att det kan användas av externa aktörer.

För att hantera stora mängder data krävs även big data-plattformar vilka kan hantera lagring, strukturering och analys av stora datamängder. Big data-plattformarna behöver kunna kommunicera med andra system i Stockholms stad och med IoT-enheter, exempelvis via integrationsplattformar. Detta så att data kan skickas till big data-plattformarna för lagring, bearbetning och analys. För att möjliggöra framtida lösningar kan de digitala plattformarna behöva kompletteras med system för exempelvis artificiell intelligens och maskininlärning.

Utöver plattformar krävs it-infrastruktur för att möjliggöra kommunikation mellan digitala enheter och system. It-infrastruktur i den smarta staden består även av de digitala enheter som används, så som datorer, surfplattor och IoT-enheter i form av sensorer och styrenheter.

4.2.3 Informationssäkerhet och integritet

Stora mängder information kommer produceras och användas av nya lösningar i den smarta staden, vilket innebär att informationen som behandlas av Stockholms stad kommer att öka markant. Det finns redan idag system och kompetens för att arbeta med informationshantering och säkerhet. Det är därför viktigt att säkerställa att alla nya lösningar följer gällande riktlinjer för informationssäkerhet och att informationen klassificeras enligt gällande riktlinjer för informationssäkerhet. Hänsyn ska även tas till gällande lagar så som personuppgiftslagen och EUs förordning om dataskydd samt kommande förändringar relaterade till dessa.

Med tanke på den ökade mängden information som kommer hanteras i den smarta staden bör riktlinjerna för informations-säkerhet och riktlinjerna för informationsklassning ses över. Särskild hänsyn bör tas till hantering av data där information från flera datakällor blandas. Vidare behöver gemensamma arbetssätt och processer samt en gemensam informationsstruktur utvecklas för att säkerställa enhetlighet i den insamlade informationen.

I den smarta staden är det viktigt att det finns en tydlig fördelning av informationsägaransvaret för de data som samlas in och används. Vad gäller säkerhetsfrågor bör hänsyn även tas till den ökade kommunikation som kommer ske, bland annat trådlöst, på olika platser i Stockholms stad till följd av ett ökat antal IoT-enheter.

För nya lösningar bör nyttorna för användaren vägas mot den personliga integriteten när det gäller behandling av information. Hänsyn ska tas till integritetsfrågor i alla de nya lösningar som tas fram i den smarta staden. För att hantera detta bör Stockholms stad inrätta ett råd för integritets- och etikfrågor kopplat till nya digitala lösningar vilket kan ge vägledning inom detta område. Utformningen av detta råd, inklusive medlemmar och mandat, bör definieras som en del i de prioriterade projekten.

4.3 Kostnadsfördelningsprinciper

Kommunfullmäktige ska vid upprättande av förslag till budget och bokslut beakta de kostnader som genomförandet av strategin innebär. En förutsättning för alla delar av genomförandet är att finansiering för införande respektive drift- och förvaltning beslutas.

Fördelningen av kostnader följer tre kostnadsfördelningsprinciper, vilka illustreras i Figur 12~~Figur 12~~:

1. Grundprincipen är, som för allt it-stöd i staden, att kostnaden för verksamhetsspecifika lösningar och tjänster bör bäras av det verksamhetsområde som använder dem. Varje verksamhetsområde bär därmed kostnaden för de applikationer, verksamhetssystem och IoT-enheter, i form av exempelvis sensorer och styrenheter, som de behöver för nya lösningar i den smarta staden.

2. Kommunstyrelsen har i uppdrag att förvalta stadens gemensamma it-infrastruktur. Förutsatt att finansiering beviljas för genomförandet av strategin utökas den it-infrastruktur som kommunstyrelsen ansvarar för till att även omfatta den gemensamma it-infrastrukturen i den smarta staden. Tilläggskostnaden för löpande drift och förvaltning av den nya it-infrastrukturen fördelas till nämnder och bolagsstyrelser på samma sätt som övriga gemensam it-infrastruktur genom it-prislistan.

3. Nät och utrustning som används för datatrafik i den smarta staden ansvarar Stokab respektive S:t Erik Kommunikation för likt tidigare efter hyresavtal med kommunstyrelsen.

Figur 12: Kostnadsfördelningsprinciper

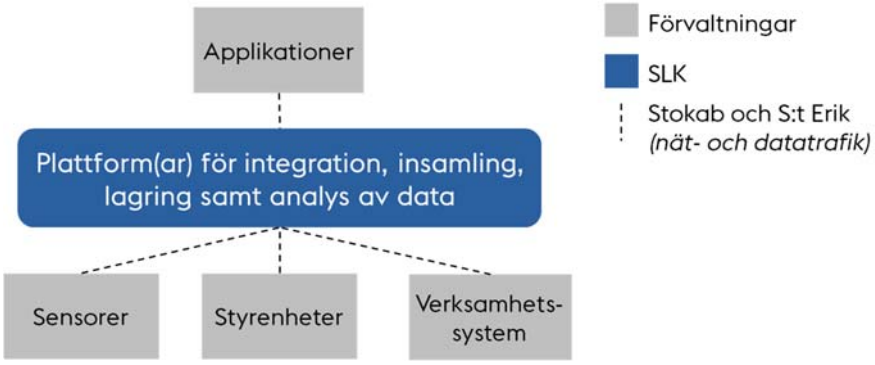

5 Genomförande

Detta kapitel beskriver genomförandet av strategin för Stockholm som smart och uppkopplad stad. Genomförandet består av tre huvudområden vilka visas i Figur 13~~Figur 13~~, där samtliga områden styrs av principerna för genomförandet.

Figur 13: Huvudområden i genomförande

5.1 Principer för genomförande

För att vägleda och samordna genomförandet av strategin har åtta principer för genomförandet tagits fram som ska eftersträvas i staden, vilka presenteras i Figur 14~~Figur 14~~. Principerna för genomförandet är ett viktigt verktyg för att nå gemensam riktning mot målbilden, säkra proaktivitet samt undvika lösningar som utvecklas i stuprör.

Figur 14: Principer för genomförande

Principerna för genomförande är att:

1. *Satsningar utgår ifrån målgruppernas behov*
   Ha en tät dialog med målgrupperna och utgå från deras behov.
2. *Prioritering sker i linje med målbilden*
   Prioritera investeringar inom digitalisering till projekt som är i linje med den övergripande målbilden.
3. *Utveckling bygger på det som redan pågår*
   Komplettera och utveckla befintliga projekt som bidrar till att skapa den smarta staden och säkerställ förståelse för det som redan pågår för att undvika överlapp.
4. *Utveckling sker genom samarbete internt och* externt
   Samarbeta på kort- och lång sikt, både i specifika projekt men också proaktivt. Samarbetet omfattar verksamheter inom Stockholms stad, näringsliv och akademi samt regionalt, nationellt och internationellt.
5. *Långsiktighet genomsyrar alla satsningar*
   Förankra projekt hos målgrupperna och säkerställ att en mottagande förvaltningsorganisation finns. Säkerställ finansiering för drifts- och förvaltningskostnader av projektresultat före projektstart.
6. *Information samlas in med hänsyn till andra*
   Vid insamling av information lokalt ska hänsyn tas till andra verksamheters behov och potentiella nytta av att kunna ta del av denna information.
7. *Digitalisering finns med i stadsplaneringsprocesser*
   Tekniska förutsättningar för digitalisering ska prioriteras som en viktig sakfråga i översiktsplanen och i tidiga skeden av stadsplanering, exempelvis genom att it-infrastruktur som möjliggör IoT-lösningar byggs in i nya bostäder.
8. *Förändring drivs genom kommunikation internt och externt*
   Kommunicera kontinuerligt och proaktivt internt och externt om satsningar och initiativ inom smart stad som en del i förändringsarbetet.

5.2 Samordning och samverkan

Kommunstyrelsen ansvarar för att samordna och följa upp nämndernas arbete med genomförandet av strategin. Varje nämnd

och bolagsstyrelse ansvarar för att verka, i enlighet med principerna för genomförande ovan, för att genomföra strategin och slutligen nå målbilden inom respektive verksamhet. Stockholms stads samtliga nämnder och bolagsstyrelser ska arbeta aktivt med att löpande identifiera och genomföra nya projekt och initiativ som tar Stockholms stad närmare målbilden. Kommunstyrelsen ansvarar för att samordna samverkan på stadsövergripande nivå. Detta inkluderar samverkan med offentliga verksamheter så som myndigheter, övriga kommuner och landsting.

Genomförandet kräver ett åtagande och ansvar av alla, från såväl chefer som medarbetare. Varje enskild nämnd och bolagsstyrelse bör bryta ned och konkretisera vad strategin och målbilden betyder för respektive verksamhetsområde. Strategin bör för varje verksamhet tolkas och brytas ned i verksamhetsspecifika processer och aktiviteter.

Den smarta staden utvecklas genom samverkan inom Stockholms stad, men också med andra offentliga verksamheter, näringsliv, akademi och invånare. Stockholms stads nämnder och bolagsstyrelser behöver därför identifiera möjligheter för samverkan, internt och extern, inom respektive verksamhetsområde. Vidare krävs övergripande samverkansformer mellan Stockholms stad och andra offentliga verksamheter, näringsliv, akademi samt invånare.

Den smarta staden utvecklas gemensamt av Stockholms stads verksamheter. De nya processerna inom den smarta staden kopplas därför till befintliga processer.

5.3 Kommunikation av strategin

Kommunikationen i Stockholms stad och i samverkan med andra ska bidra till att realisera strategin för en smart och uppkopplad stad. Målbilden är en viktig utgångspunkt för att skapa samsyn kring vad kommunikationen ska åstadkomma. En viktig uppgift i kommunikationsarbetet, för alla Stockholms stads verksamheter, är att aktivt delta samt att identifiera gemensamma budskap, arenor och aktiviteter som kan stärka bilden av Stockholm som en smart och uppkopplad stad i världen.

Bilden av Stockholm som smart stad stärks genom kartläggning och kommunikation om de smarta projekt som redan pågår i Stockholms stads verksamheter. Varje verksamhet ansvarar för att kommunicera det som pågår inom respektive verksamhet och för att öka kommunikationen mellan Stockholms stad verksamheter.

Vidare krävs dialog med invånarna för att kartlägga behov och önskemål. Kanaler och mötesplatser, digitala och fysiska, ska vara tydliga och tillgängliga för invånarna. Det ska vara enkelt att komma till tals samt att få kontakt med Stockholms stad. Kommunikation via Stockholms stads befintliga kanaler och dialog i sociala medier är prioriterat.

Kommunstyrelsen har ansvar för att samordna och följa upp den stadsövergripande kommunikationsstrategin för Stockholm som smart och uppkopplad stad.

5.4 Prioriterade projekt

För att säkerställa att målbilden för den smarta staden uppfylls krävs framtagande av relevanta prioriterade projekt som tydligt möter stadens behov och målbilden. Det är genom de framtida projekten som den smarta staden kommer ta sin form. De prioriterade projekten bör verka för att öka samverkan mellan olika verksamheter och minska stuprörsstrukturer.

För att påbörja genomförandet av strategin initieras ett antal prioriterade verksamhetsprojekt och förutsättningsprojekt. Förutsättningsprojekten syftar till att skapa de förutsättningar som krävs för att bygga den smarta staden och kopplar specifikt till verksamhetsprojekten. De prioriterade projekten beslutas och finansieras som en del av genomförandet av strategin.

5.4.1 Verksamhetsprojekt

Målbilden uttrycker en tydlig ambition för Stockholm som världens smartaste stad. Utifrån Stockholms nuläge och förutsättningar, som beskrivs i inledningen, blir gapen gentemot målbilden vägledande kring vilka områden som bör prioriteras. Genom denna analys kan konkreta projekt identifieras som kan genomföras på kort och lång sikt för att Stockholm ska nå målbilden. Dessa projekt syftar till att vidareutveckla eller skapa nya tjänster som används av verksamhetsområdena och genom nya arbetssätt skapa nytta i Stockholm. I genomförandet av strategin bör ett antal särskilt prioriterade verksamhetsprojekt identifieras och finansieras centralt för att få igång genomförandet av strategin.

Figur 15: Illustration över identifiering av projekt

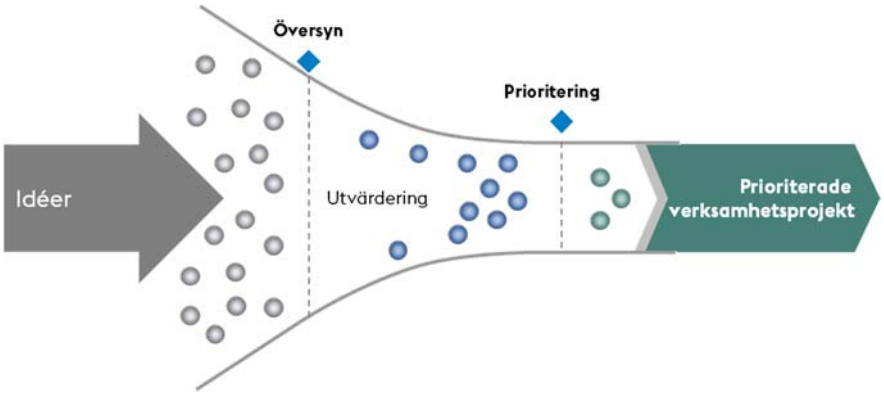

Prioriterade verksamhetsprojekt inom digitalisering bör, förutom att vara i linje med målbilden och Stockholms stads uppdrag, ha god genomförbarhet, vara långsiktiga, skalbara och bedömas kunna ge stor nytta och effekt för en eller flera målgrupper. Urvalskriterierna för verksamhetsprojekten sammanfattas i tabellen nedan.

Urvalskriterier		Beskrivning
❶	Omfattning	Omfattningen bedöms utifrån hur många som berörs av projektets nytta. Prioriterade projekt ska minst omfatta påverkan på motsvarande ett stadsdelsnämndsområde.
❷	Genomförbarhet	Genomförbarheten för projektet bedöms utifrån sannolikheten att projekten genomförs och att nyttan kopplat till projektet kan börja mätas inom två år. Projekten måste också vara digitalt hållbara över tid.
❸	Effekt	Effekten bedöms utifrån projektets planerade måluppfyllelse i förhållande till målbilden och nytta samt deras koppling till och möjlighet att kravställa förutsättningsprojekten.
❹	Kostnad	Kostnaden för projektet bedöms i relation till övriga parametrar.

❺	Samverkan inom Stockholms stads verksamheter	Projektet utvärderas utifrån möjligheten att det främjar samverkan mellan Stockholms stads verksamheter.
❻	Samverkan med aktörer utanför Stockholms stads verksamheter	Projektet utvärderas utifrån möjligheten att det främjar samverkan och dialog med annan offentligt verksamhet, invånare, näringsliv och akademi.

5.4.2 Förutsättningsprojekt

Förutsättningsprojekten syftar till att utveckla den tekniska infrastrukturen och skapa de förutsättningar som krävs för den långsiktiga utvecklingen av Stockholm som smart och uppkopplad stad. Dessa förutsättningsprojekt innefattar exempelvis plattformar och riktlinjer för IoT och big data samt öppna data i realtid. Förutsättningsprojekten är nödvändiga för att på kort sikt möjliggöra de verksamhetsprojekt som beskrivs i avsnittet kring prioriterade verksamhetsprojekt. Vidare möjliggör förutsättningsprojekten flera verksamhetsprojekt vilket illustreras i Figur 16~~Figur 16~~.

Figur 16: Koppling mellan verksamhets- och förutsättningsprojekt, illustrativ

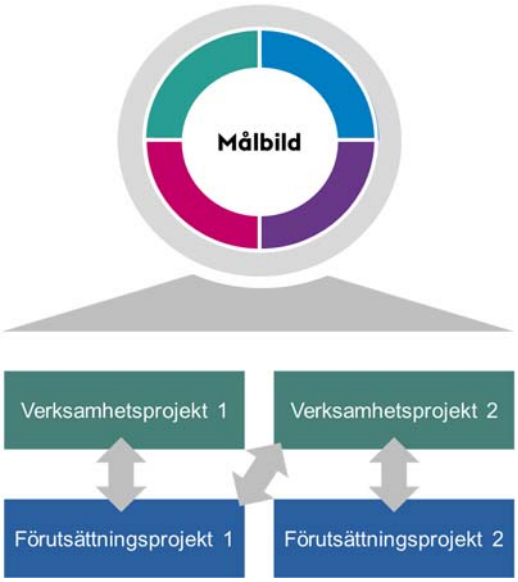

6 Nytta och uppföljning

Strategi för Stockholm som smart och uppkopplad stad har potential att skapa stora nyttor och värden för ett växande Stockholm. En smart och uppkopplad stad har möjlighet att öka livskvaliteten för Stockholmarna samt förbättra klimatet för företagande med förväntad tillväxtökning och sysselsättning.

På grund av urbanisering, globalisering och ökad livslängd förväntas invånare i Stockholm bli allt fler och allt äldre. Genom digitalisering i stadens verksamheter skapas ökad nytta genom att stadens resurser räcker till fler tack vare effektivisering samt ökad produktivitet. Digitaliseringen möjliggör även ökad livskvalitet genom enklare, förbättrade och anpassade tjänster för invånare och ökad insyn i demokratiprocesser. Verksamhetsprojekt inom stöd och omsorg, så som rådgivning på distans, ökar skalbarheten av stadens tjänster men ökar även nyttan för invånare genom ökad individanpassning och kortare väntetider.

Strategin för Stockholm som smart och uppkopplad stad skapar nytta genom ökad tillväxt och sysselsättning. Digitalisering stimulerar entreprenörskap och innovation för lokala företag. Med invånare i framkant av digitaliseringen och en aktiv satsning av Stockholms stad skapas ett landskap och klimat där unga företag testar lösningar och utvecklar nya tjänster och produkter. Ett attraktivt klimat för företagande skapar även ökat intresse för privata investeringar nationellt och internationellt. Med ett förbättrat klimat för företagande ökar även stadens konkurrenskraft internationellt.

Målen uppnås genom öppenhet, uppkoppling och innovativa lösningar. Genom ökad öppenhet mot invånarna vad gäller verksamheter, så som kultur och fritid, stöd och omsorg, trafik och stadsplanering, förskola och skola ökas invånares möjlighet att vara delaktiga och engagerade i stadens utveckling. Strategin skapar även värden internt genom samordning inom stadens verksamheter. Genom samordning bryts stuprörsstrukturer och gemensamma samt effektiva arbetssätt formas. Strategin ökar även medvetenheten kring Stockholms stad bland invånare, företag och besökare; regionalt, nationellt och internationellt. Med en ökad medvetenhet kring Stockholm skapas värden och möjligheter genom samverkan och utbyte.

Uppföljning av strategin bör göras på tre nivåer:

- Uppföljningsmått med koppling till målbilden.
- Förändringsarbete inom varje verksamhet.
- Effekt av genomförda projekt inom den smarta staden, inkluderar förutsättningsprojekt, prioriterade verksamhets-projekt samt andra projekt inom smart stad i verksamheterna.

Uppfyllande av målen för den smarta staden bör säkerställas genom strukturerad metod för uppföljning. Metoden bör vara baserad på datainsamling, analys, slutsatser och plan för handling. Uppföljningsmått för att följa upp effekten av strategin tas fram inom Digitaliseringsprogrammet och bör kopplas till Stockholms stads integrerade ledningssystem (ILS). En referenspunkt för framtagandet av uppföljningsmått är de pågående internationella samarbeten och projekt med syfte att definiera och utvärdera av mätetal för smarta städer. Tre sådana projekt eller samarbeten är ITU[7], Citykeys[8] och smart stad kommittén inom ISO/IEC JTC 1[9]. Exempel på uppföljningsmått som nämns i preliminära rapporter från dessa samarbeten är: tillfredsställelse med nätverksbaserade tjänster, antal komponenter i infrastrukturen med installerade sensorer (gällande exempelvis trafik och avfall), andel hushåll som har smarta mätare, förbättring av återanvändning av avloppsvatten, procentuell andel investeringar i smart industri och invånares engagemang online.[7,8,9]

Varje verksamhet följs upp årligen i verksamhetsberättelsen för stadens nämnder och bolagsstyrelser. Uppföljningen omfattar utvecklingsarbetet inom respektive verksamhet. Varje nämnd och bolagsstyrelse ansvarar för att följa upp hur de arbetar med digitalisering för att nå målbilden, samt kontinuerligt bidra med information om behov och förslag på prioriterade projekt. Hur detta görs ska framgå av nämndernas verksamhetsplaner samt motsvarande dokument för de bolagsstyrelser som antagit strategin. Kommunstyrelsen ansvarar för uppföljningen och för att sammanställa denna årsvis. Projekt som kopplas till den smarta staden som utförs av facknämnder, stadsdelsnämnder eller bolagsstyrelser följs upp av respektive projektägare, men rapporteras även centralt för samlad uppföljning. Projekten följs upp utifrån projekt- och effektmål definierade enligt Stockholms stads projektmodell.

---

[7] *Overview of key performance indicators in smart sustainable cities*, International Telecommunication Union, 2014
[8] *Smart city KPIs and related methodology – final*, Citykeys, 2016
[9] *Smart cities Preliminary report 2014*, ISO/IEC JTC 1, 2015

7 Begrepp och definitioner

Definitionerna nedan ger läsaren stöd i förståelsen av denna strategi men utgör inte nödvändigtvis några officiella definitioner för Stockholms stad.

Smart stad
En stad som utnyttjar digitalisering och ny teknik för att göra livet enklare och bättre för invånare, företagare och besökare. I den smarta staden skapas kontinuerligt nya smarta tjänster som verkar för en innovativ stad. Den smarta staden möjliggörs genom uppkoppling och öppna data, integrerade plattformar, sensorer och annan teknik.

Öppna data
Digital information som är fritt tillgänglig utan inskränkningar. Vad som är öppna data regleras i PSI-direktivet och Inspire-direktivet från EU som också införts i svensk lagstiftning. Det innebär att de offentliga data som samlas in och lagras hos myndigheter i elektronisk form också ska tillgängliggöras till företag och privatpersoner så att de kan återanvändas.

IKT
Informations- och telekommunikationsteknik (IKT), engelska Information and Communication Technology, är den del av it som handlar om kommunikation mellan människor.

4G
Fjärde generationens mobilkommunikation, ett samlingsnamn på standarder bortom 3G. 4G är främst avsedd för ultrabredbandig internetåtkomst. För att en kommunikationsteknik ska få kallas 4G krävs att den kan erbjuda hastigheter på ungefär 100 Megabit per sekund till mobila användare och 1Gbit/sekund till stationära användare.

5G
Femte generationens mobilnät är det samlingsnamn som används för att beteckna nästa stora fas av mobila telekommunikations-standarder bortom 4G.

Internet of Things (IoT)
Internet of Things (IoT) är ett samlingsbegrepp för fysiska objekt eller "saker" som kommunicerar elektroniskt med omvärlden för att skapa ett mervärde av något slag, detta genom att utbyta data och information med exempelvis tillverkaren, operatören och/eller andra anslutna saker.

Big data
Big data är ett begrepp som beskriver digitalt lagrad information av sådan storlek att det är svårt att bearbeta den med traditionell teknik och traditionella databasmetoder. Ingen svensk översättning av begreppet har blivit etablerad. I många fall skapas datamängderna kontinuerligt (i realtid) och analyseras även i realtid. Detta har inte förrän relativt nyligen blivit tekniskt möjligt, åtminstone inte inom ekonomiskt rimliga ramar. I och med den tekniska utvecklingen har läget de senaste åren förändrats och big data används nu inom många olika områden, dock ännu inte i någon nämnvärd omfattning i Stockholms stad. Big data etablerades som begrepp 2009.

Artificiell intelligens (AI)
Artificiell intelligens är intelligens hos maskiner och programvara som simulerar mänsklig intelligens. Det kan även beskrivas som system som är medvetna om sin omgivning och vidtar åtgärder för att anpassa sig efter den för att lyckas med sin uppgift.

Maskininlärning
Maskininlärning handlar om studier och konstruktioner av algoritmer som kan lära sig av och göra förutsägelser gällande data.

API
Application programming interface (”API”) är en specifikation av hur applikationer och tjänster kan kommunicera med ett system eller en plattform. APIer är en viktig del i integrationsplattformar eftersom de används för att ”översätta” kommunikationen mellan system och applikationer som annars inte hade kunnat kommunicera med varandra.

STOCKHOLMS STADSHUS AB

Koncernstyrelsen 2010-03-22

Värdegrund

Stockholms Stadshus AB

1. Uppdrag

Stockholmarnas välfärd är det övergripande målet för all verksamhet som bedrivs av staden. All myndighetsutövning och alla tjänster som utförs ska präglas av respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans frihet och värdighet. Stadens verksamhet bedrivs utifrån lag och i enlighet med lag. Vi är en del av staden.

Staden verkar utifrån stockholmarnas uppdrag som det uttrycks av deras valda representanter. Inom ramen för detta uppdrag ska vi anpassa vårt arbete så att stockholmarnas individuella önskemål och behov kan tillgodoses på bästa sätt.

Vi följer stadens riktlinjer som anges i stöd- och styrdokument. Dessa finns angivna i stadens budget.

Vårt övergripande uppdrag är att vara sammanhållande moderbolag för flertalet av stadens aktiebolag. Vi äger och förvaltar dotterbolagens aktier, ansvarar för övergripande styrning av koncernen och utvecklar verksamheterna tillsammans med dotterbolagen.

Vi ska utföra vårt uppdrag i en snabbt föränderlig omvärld vilket gör att vi måste kombinera en effektiv styrning/ledning och god organisation med ständig utveckling av arbetssätt. Därutöver ska vi genom, öppenhet, ett gott medarbetarskap, ekonomi och affärsmässighet, integritet och ett aktivt samhällsansvar klara de utmaningar som vi ställs inför.

2. Öppenhet

En fri och öppen diskussion är en förutsättning för vår demokratiska verksamhet. Våra uppdragsgivare har alltid rätt att veta hur vi utför vårt uppdrag. Vi ska informera om vad vi gör och förklara våra arbetssätt för medborgare och vår politiska ledning.

Vi är lyhörda för vilken information medborgare och media efterfrågar för att kunna uppfylla vår del i skapandet och vidmakthållandet av ett öppet samhälle. Vi ser till att all ej sekretesskyddad information är tillgänglig och lätt att finna för alla medborgare. Genom att bejaka omvärldens intresse, nyfikenhet och engagemang stärks vår verksamhet.

Genom öppenhet internt, mellan verksamheter och gentemot vår koncernstyrelse ges också möjlighet till överblick och samordning samtidigt som fel och brister kan rättas så tidigt som möjligt.

3. Medarbetarskap

Vår organisation bygger på samverkan – mellan förtroendevalda, chefer och medarbetare. I denna samverkan är det nödvändigt med uppriktighet och förmåga att lyssna, men också viktigt med saklighet, målmedvetenhet och lojalitet gentemot beslut. I vårt medarbetarskap finns också en självklar plats för omtanke om och stöd till varandra.

Ett gott medarbetarskap förutsätter en förmåga att lyssna till andras förslag och synpunkter som kan leda till att vi bättre uppnår verksamhetens mål. Värderingen av andras och egna förslag ska göras utifrån fakta och beprövad erfarenhet. När beslut har fattats måste vi kunna samla kraft för att genomföra de förändringar som krävs.

4. Integritet
I vårt arbete visar vi integritet genom att stå upp för den vi är och vill vara, men också genom att vi visar andra människor respekt för deras levnadsval och deras bakgrund. På så vis blir våra olika erfarenheter en styrka i vårt arbete.

Jämställdhet och aktivt avståndstagande från alla former av diskriminering en fullständigt självklar sak. Vår integritet och stolthet över vårt arbete ger oss styrka att kunna stå emot otillbörliga påtryckningar oavsett varifrån de kommer. Vi vill förebygga att någon av obetänksamhet förbrukar sin personliga heder för att nå egen ekonomisk vinning eller tillskansa sig andra fördelar.

Vårt individuella ansvar och vår individuella integritet är grunden för att vi gemensamt som organisation ska agera korrekt. Alla beslut och aktiviteter som utförs inom staden ska präglas av detta personliga ansvar.

5. Effektivitet och affärsmässighet
Stadens och därigenom stockholmarnas ekonomiska resurser ska användas effektivt så att de ger mesta möjliga värde för generationer av stockholmare.

I de ekonomiska beslut som rör vår verksamhet ska långsiktiga kostnader vägas mot långsiktig nytta på ett genomtänkt sätt. På så vis värnar vi stockholmarnas gemensamma resurser och intressen. I vardagsarbetet handlar det om att försäkra sig om att vi, tillsammans med våra leverantörer, alltid använder den mest kostnadseffektiva vägen för att skapa avsedda nytta för stockholmarna.

I våra affärskontakter följer vi den goda affärssed som utvecklats i näringslivet med hörnstenar i hederlighet och respekt för ingångna överenskommelser. Inom ramen för konkurrensregler och objektivitet söker vi skapa förutsättningar för en kontinuerlig utveckling av de tjänster och varor vi köper, i samverkan med leverantörerna.

6. Samhällsansvar
Samhällsansvar tas av individer. Engagemang i samhällsfrågor växer fram och hämtar sin kraft genom enskilda stockholmares samarbetsförmåga, idealitet, kreativitet och företagsamhet. Men det krävs också att samhället är öppet och påverkbart för alla, så att detta engagemang kan leda till långsiktigt positiva effekter för samhället och till ett ytterligare stärkt samhällsansvar hos stockholmarna. Bl.a. därför bidrar vi aktivt till att värna och stärka demokratins idéer inom hela samhället.

Stadens verksamhet är ett, av flera, uttryck för stockholmarnas engagemang i samhällsfrågor och deras vilja att ta ett gemensamt ansvar för sin stad och för varandra. Därmed har vi som arbetar i staden både ett ansvar gentemot varje stockholmare för sig och gentemot alla stockholmare tillsammans.

Staden ska främja en hållbar utveckling som leder till en god miljö för nuvarande och kommande generationer. Vi arbetar målmedvetet för att inte utsätta medborgare eller medarbetare för ämnen eller förhållanden som kan vara skadliga för dem eller för miljön.

Vårt agerande ska kunna användas som föredöme i det samhälle vi tjänar.